Dr I. IONSTONS
Beschrijving van de Natuur der
GEKERFDE of KRONKEL-DIEREN,
SLANGEN en DRAKEN.
Neffens haer Beeldeniffen in Koper gefneden.

Uyt 'et Latijn Vertaelt
Door
M. GRAUSIUS
*Dokter inde Medefynen
tot Amfierdam.*

Met Privilege voor 15 Jaeren

T'AMSTERDAM,
Bij I. I. SCHIPPER op de Keyfers gracht. 1660.

GEKERFDE DIEREN.

A Frikaanse Mantes. 66	Kapellen van Moufetus. 39	Springhanen in 't algemeen. 63
Anthrenus. 98	Kantharis oft Spaanse-vlieg, naam, 39	Beschrijving en plaats, en z. 63
Arachnoides oft Water-Spin- nekop. 147	plaats, voedsel, schadelijkheid, en gebruik. 79	Springhanen van Moufetus. 65
Afellus oft Pissebed. 131	Koffus. 137	Ongeveugelde Springhanen. 66
Afellus Arvensis. 99	Kukujus. 82	Springhanen met hoorn-neuzen. 67
Aifilus, beschrijving, aart, onder- scheidt. 59	Kurkulio oft Kalandar. 131	Squilla. 146
Attelabus. 147	L Andvliegen van Moufetus. 54	Staphylinus. 98
Axacouilin. 136	Die dieren eeten. 54	Syren. 93
B Ye. 1	Die geen dieren eeten. 56	T Arantula. 106
Beschryving, plaats, en z. 2	Land-gekerfde Dieren zonder vleu- gels. 88	Haar gedaanten. 107
Voedsel, ouderdom, vlugt, en z. 4	Land-Scolopendra, teeling, en z. 132	Tagliadizzo. 82
Siekten, verstant, en afkeer, en z. 5	Luizen, teeling, onderscheidt. 93	Teredo. 142
Bloetsuiger. 148	Luis-ziekte. 93	Tunga van de Brasilianen. 109
Bombilius. 46	Luizen, genees-middel, en z. 94	V Liegen in 't algemeen. 47
Brasiliaanse vliegende Stier. 77	M Ayen oft Askarides. 142	Van Aldrov: 1. Pl. 50
Bruchus. 66	Mier, beschrijving, plaats, tee- ling, verstant, en z. 88	2. Pl. 51
Buprestis oft Koe-vlieg. 81	Mol oft Talpa van Fernandus Im- peratus. 98	3. Pl. 52
Plaats, voedsel, vergif, en genees- middel. 82	Mot oft Blatta, gebruik, onderscheid, en z. 85	Vliegen van Moufetus met hayrstar- ten en haar gedaanten. 57
C Icada, Huppelkoorn. 24	Muggen, beschrijving, en z. 60	Witte dryhayrige. 58
Plaats, voedsel, teling, en z. 25	Aart, genees middelen, gebruik, onderscheidt. 61	Ongemeene vliegen. 58
Sang, gebruik, onderscheidt. 26	Water-Mug. 147	Scorpioen-vlieg. 58
Cicindela, naam, plaats en teeling, en z. 83	Eten. 98	Spaanse vlieg. 147
Cojaihoal. 132	N Notonecta. 146	Tabanus oft Koevlieg. 58
Cuchipilutl. 136	O Rfodadacna oft wilde Wand- luis. 27	Vloy, voedsel, plaats, en z. 97
E Phemerus. 59	Oirveutel oft Forficula. 86	W Andluis, naam, beschrijvingh, plaats, gebruik, en z. 92
F Ucus oft onvrugtbare Bye. 17	Oirwormen. 98	Wasch, ghebruik, en onder- scheidt. 16
Forbicinæ. 98	P Apilio, Diurna oft Dach-kap- pel. 42	Water-gekerfde Dieren met voe- ten. 146
G Ekerfde Dieren met vliechag- tige ondekke vleugels. 1	Papilio Nocturna oft Nacht- kappel. 42	Ligniperda. 146
Gekerfde Dieren sonder vleu- gels. 109	Paartsworm van Aldrov: 73	Water-Springhaan. 147
Gekerfde dieren met acht voeten. 99	Ongehoornde Paartsworm. 72	Notonecta. 147
Sonder voeten. 136	Perla. 26	Anthrenus. 147
Met veel voeten. 147	Phalanx. 106	Forficula. 147
Met weinig voeten. 146	Q Uici van de Brasilianen. 71	Lacerta. 14
Met twaalf en veertien voeten. 109	R Eduvius. 97	Water-gekerfde met veel voeten. 147
Gekerfde water dieren. 146	Ricinus. 97	Water-paart. 152
H Onig, en beschrijving, en z. 10	Rombouten oft koornbouten. 28	Tinea. 149
Gebruik in de Spijs en Ge- nees-konst. 13	Rupzen in 't algemeen. 109	Zee-vloy. 149
Honig-wijn. 11	In 't byzonder. 110	Zee luis. 149
Hommel. 17	Glatte Rupfen. 110	Aifilus. 148
Horsfels en beschrijving. 22	Ruig-gehayrde van Moufetus. 111	Water-gekerfde Dieren sonder voe- ten. 149
Aart, gebruik, onderscheidt. 24	Met onghemeen hayr van Mou- fetus. 113	Starren oft Stella en aart. 149
J Ufus. 132	Rupzen van Aldrov: 1. Pl. 114	Gebruik en onderscheidt. 150
Ips. 78	2. Pl. 3. Pl. 115	Wespen. 18
K Apellen in 't algemeen. 28	4. Pl. 116	Beschrijvingh, plaats, voedsel, en z. 19
In 't byzonder. 29	5. Pl. 6. Pl. 117	Wormen in 't algemeen. 134
Voedsel, teeling, onderscheid, en z. 28	S Corpioen, beschrijvingh, plaats, en z. 99	Wormen in 't byzonder. 134
Van de Kappellen van Aldrov an- dus in de 1. Pl. 32	Slek. 143	Boom-wormen. 134
2. Pl. 3. Pl. 33	Spinnekop in 't algemeen. 101	Heester-Wormen. 134
4. Pl. 34	Naam, beschrijving, plaats, voedsel, teeling, en z. 101	Peul-wormen. 138
5. Pl. 6. Pl. 35	Spondylus. 97	Koorn-wormen. 139
7. Pl. 8. Pl. 36		Kruit-wormen. 140
9. Pl. 37		Wormen die in de Dieren groei- jen. 141
10. Pl. 38		Wormen inde mensch. 142
11. Pl. 39		Wormen inde schulpen. 148
		Aard-wormen. 142
		Water-Paarts-worm. 64
		Z Ee-druif. 152
		Zyworm, naam, beschrijvingh, teeling, en z. 118

V O O R - R E D E N

op de Boeken van de

GEKERFDE DIEREN.

Naam.
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 1.

Deelen.
Aristot:
H: A:
l. 4. c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 27-33.

Arist: de
Partib.
Animal
l. 4. c. 5.
Arist: de
Generat:
l. 4.
Idem H:
A: l. 4.
c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 4.

Arist: H:
A: l. 8.
cap. 7.
Arist: l. de
Partib. 4.
cap. 6.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 48.
Teelng.
Arist: de
Generat:
l. 1. c. 16.

Nder den naam van de ghekerfde Dieren verstaan wy die bloetlose, welke in haar boven oft onder-deel, oft in beide kerven hebben, en uit een lichaam, binnen en buite waarts hard, bestaan. *Aristoteles* noemtse Entoma, van de kerven, welke nu in de plaats van de nek, dan van de borst, en van den buik, de lidmaten, die met een dun pijpje t' samenhanghen, afscheiden. *Albertus* heeftse gheringde genoemd, om datse lichamen hebben als met ringen onderscheiden. Indien ghy haar mette bloetrijke vergelijkt, kunnen sy onvolmaakte genoemd werden, want sy werden niet met so groten toebereiding t'saamgeset: Indien sy in sich selfsangemerkt werden, wyl sy van geen ding, tot haar aart behorende,

ontbloot zijn, moogt ghy haar met recht volmaakt noemen: Indien wy haar deelen anmerken, eenige dragen sprieten op 't hooft, welke van *Lutamus* beeter hoorns en tangen, om haar hardheit genoemd werden; andere hebben'er geen: de ogen zijn in alle geopent, en die zijn hard, so datse gelijk als door een vlesch sien, dat op de wijs van een glas doorluchtig is, de selve zijn ook beweeglijk, op dat wyl sy om de hardigheid donkerder zijn, klaarder door de ontfangene glans sien souden. Sy hebben nocht kaakbeenders, nocht oogschellen; sommige hebben een sagte tongh, en onsterk, maar alle een harde en sterke, die in de stuit geen angel hebben. Die vochtighe spijs eeten, hebben geen tanden, van welke, en ook van andere die tot spijs bequaam zijn, handelt *Aristoteles* aldus: De deelen welke de spijs bedienen, zijn in allen niet even ghelyk gegeven, maar heel verscheiden; sommige hebben in de mondt, dat een angel genoemd wert, dat ghelyk als t'saam-geset, te ghelyk de kracht van een tong en lippen heeft: maar die den angel in't voorste deel niet hebben, die hebben sodanigen gevoel-tuig tusschen de tanden. De selve heeft angemerkt dat sommige een maag hebben, van welke de overige darm oft eenvoudigh oft gevouwen voortkomt. Sy hebben geen ingewandt, nocht vet, nocht beenders, nocht graten, maar een natuur midden tusschen vleesch en zenuw. Sy worden alle met een huilt omkleet, maar is seer dun. *Plinius* verhaalt kortlyk dit. De gekerfde, so 't verstaan kan werden, schijnen geen zenuwen te hebben, nocht beenders, nocht graten, nocht kraakbeen, nocht vet, nocht vleesch, nocht een breukbare korst, ghelyk eenige Zee-dieren, en welk met recht een huilt genoemd wert: maar hebben een lichaam van een middel-aart onder alle dese, dat droog is, sachter als een zenuw, in sommige deelen meer droger als harder. Dat sommige pennen, andere geen hebben, fullen wy in den inhoud seggen, en van de verscheidenheid in de onderscheiden; de korst die over de pennen groeyt wort *Elijtron* genoemd, en verbergt de pennen als in een schede. De *Scorpioen*, indien wy *Aristoteles* geloven, heeft alleen een start: haar huilt te verleggen is dien ghewoonlyk, welkers pennen in een schede verborghen werden; die voeten hebben, worden schuins beweeght: de uitterste voeten, die langer zijn van sommige, worden buitenwaarts gekromt: maar die springen, en de achterste schenkels langher hebben, steunen op de selve als op een roer-tuig totte sprong bequaam, en zijn achterwaarts gekromt. De oorzaak sult ghy by *Aristoteles* vinden. Sommige (seit hy) uit dese hebben de voor-voeten lang, op dat wyl sy om de hardigheid der ogen niet scherp sien, met die lange schenkels, alle overvallende moeylykheid afvegen en beletten. Van 't ghetal iste weten, dat'er die geene meer hebben, welke ten ansien van haar lichaams lengte kout zijn, minder die vliegen kunnen. 't Gebrek van de voeten werd door't behulp der pennen geboet. Sy worden ten deel van selfs, ten deel door versameling geteelt. *Aristoteles* seit dat de Muggen, en Wormtjes nocht versamelen, nocht uitte dieren voortkomen. Dat het Mannetje in de versameling sich in't Wijfje voegt, is van weinige ghesien, en niet wel onder-vonden: De Wijfjes hebben een wonderlyk langh teel-lid, waar door sy de teelighe geest der Mannetjes ontfangen. Van die geene welke een Worm teelen, heeft *Aristoteles* aldus gesproken. De gekerfde dieren, welke de kragt om te telen hebben, telen ook een worm: En die niet door versamelingh, maar van selfs voortkomen, bestaan uit sodanigen oorspronk; want men moet oordelen dat de *Rupsen* een geslacht van een Worm is, en ook de vrucht der *Spinnekoppen*: Hoewel om de ronde gedaante der gestalte, sommige van haar, en veel andere oorsprongen het ey schijnen ghelyk te zijn; maar een ey moet niet met sijn gestalte, sacht oft hardheid bepaalt werden, want de ontfangene vrucht van sommige is hard, hoewel in 't ey verscheiden, maar dat 't welk geheel verandert, en dat niet in 't gedeelte als een dier voortkomt, dat is een Worm: maar het geheele geslacht van dit Wormtje, als het ten einde van sijn grootte gekomen is, word als een ey: want haar schel word hard, en sy blijven so langh onbeweeghlyk, 't welk in de wormtjes van de *Byen*, *Wespen*, en *Rupsen* openbaar is, van't welke de oorzaak is, dat de natuur volghens haar onvolmaakteid als rijp werdende, het ey baart eer het tyd is, ghelyk of dese vorm totten anwas van dit ey noch voortging: Dat gheschiedt in alle andere op de selve wijs, die niet door versamelingh geteelt werden, maar oft in de wol, oft iet diergelyks, oft in de wateren; want alles laat van bewegingh af na de natuur van de Worm, en wordt met een schel overdroogt: daar na de schel gebroken zijnde, komt het dier voort als uit een ey, door een derde teelingh volmaakt zijnde, en dat ghevleughelt, 't welk veele met recht verwonderen, want de *Rupsen* nemen eerst spijs, daar na niet,

niet, en laten af van beweging, welke op die tijdt van sommige Aureliae (oft Tonnetjes) gheuoemt werden. In de Wormjes van de Wespren, en Byen gebeurt dat selfde: daar na komen voort die Nymphae, oft jonge bruits gheuoemt werden, die niet diergelijks hebben; want de natuur der eyren haar einde bekomen bebbende, groeit niet meerder an, doch wort van te voor vermeerderd en gevoed, tot dat sy onderscheiden, en een volmaakt ey wert: maar sommige wormen hebben in sich, van waar het overschot om haar te voeden, ankomt, gelijk de wormen der Wespren, en Byen: Andere krijgen het van buiten, gelijk de Rupsen, en sommige van de andere Wormen. Haar versameling duurt lang, en worden door een tragen afgang gescheiden: en meestendeel baren sy kortlijk. Oft sy faat uitschieten, is onseker. In hoe veel dagen haar teeling volmaakt wert, hebben wy by

Arist: A. H. 1. 5. c. 20. *Aristoteles.* Van het grootste deel wort de teeling in dry oft vier weken gelijk in de eyerleggende, bepaalt. Van't begin der versameling totte running en voltoying van het ey, eigenen sy sich de

Bewe- girgh: haar vrugt voort-teelen, gelijk de Spinnekop. Wat angaat haar beweging, merk, datse kruipen, gaan, vliegen, en z. Datse alle met meerderley beweging geroert werden als de bloetrijke dieren,

Asemha- lingh: om dat die in stukken verdeelt zijn, en met haar geknotte lichamen heel lang kunnen leven. Of sy asem halen oft niet, is onder de Schrijvers niet seker. *Aristoteles* ontkent het en wil datse alleen ver-

Aristo: 1. de som- ne. & als sonder ingewanden haar asem halen, 't geen wy ook (doet by daar by) in de Zee-dieren geleert hebben, hoewel

Vigil: 1 lin: H: 5 N: 1. 11. c. 3. de dichtheit en diepte van't water de geest belet. Datse sonder long zijn, en geen verkoeling, wijl sy kout

zijn, nodig hebben, is seker: Waar toe dan nodig de asem-haling? 't Gehommel dat de Byen en Vliegen maken, geschiet door beweging van de innerlijke geest: die schijnen te singen; rommelen

met een vliesch onder't midden-rif gelegen, tegen welke de ingestoten geest anstoot. Vele sterven onder't water, in de asche worden sy weder levendig: niet om datse niet konden asem halen, maar

Reuk. om dat de innerlijke geest van de vogtigheit versmoort is, welk vogt door de warmte uitgejaagt zijnde, worden sy weder herstelt. Alle reuk die in haar is, wort door de angeboorne geest van haar

Geluit. lichaam volmaakt; en men moet niet gheloven dat haar het gevoel-tuigh ontbreekt, indien sy de sin hebben. Datse geluit geven, wie sal dat seggen? Het komt uitte wrijving van een binnen vlies-

je. De Springhanen maken geluit met het wrijven van haar poten. Nochtans is 't geluit verschei-

den; de Byen maken gehommel, de Huppelkoorn met wrijven en gekrijfel: En om dat dit geslagt een geluit binnen haar schijnt te hebben, hier om bewesen de Letterkundige dattet een geslagt

van een gekerst dier van de Encelades is. Ghy soutse algemeenlijk van 't gehommel, hommelaars mogen noemen. Daar is niet an te twijffelen datse tayer leven als de bloetrijke bekomen hebben;

voornamentlijk die een lang lijf en veel benen hebben, gelijk in de hondert-voet te sien is. Het is sonderling 't geen *Augustinus* in't lant van Liguria heeft angemerkt: dat de deelen van een dwars

August: de quant. Animal c. 31. doorsneden worm met sulken snelheit van malkander af haar beweegden, of sy twee verscheide

Arist: de Part. 1. 4. c. 5. dieren geweest waren. *Aristoteles* schijnt de oorzaak tot het veelderley gedeelte van haar beginsel te betrekken. Sy raken schierlijk om den hals, alleenlijk door het besproeijen van oly, om dat door

Arist: H: A. 1. 4. c. 5. de verheit van den oly, de enge tochtgaatjes verstoppt zijnde, de geest uitgebluft werdt.

De onderscheiden sijn ontelbaar: Voornamentlijk van de plaats daar sy gheboren werden, en haar houden, van de hoegrootheid, hoedanigheid, delen, spijs, telingh, versameling, en voort-

gang genomen. Sy leven in verscheide plaatsen; In't vuur de vuur-vlieg, gelijk *Plinius* seit: In de sneuw de rode ruighe wormen, In de Zee de Scolopendra, de vloy en andere: In de soete wa-

Arist: H: A. 1. 5. c. 10. teren, de bloed suigers, en een geslagt van paards-vliegen breed en plat van lijf, dat op de grond kruipt. Op de aarde groeijen wormen, mieren, kapellen en z. Ghy sultse ook dikmaal onder de

metallen vinden. Voornamentlijk brenghen de planten verscheiden gheslaghten van ghekerfde voort. In de stammen van de bomen sult ghy de kossus en miters vinden. In de vygh-bomen de

Cerastes; In den Olyfboom geplant daar een Eykenboom uitgegraven is, de worm Rana oft Rauca, In de Kork-boom rode hayrachtige wormen; in de wijngaarden de butyrus gelijkse *Tullius*

noemt, en de Ipes die in de lente metten Zuiden wind geboren, de botten van de wijngaarden uitknaghen; en de Involulus die in de ghekrulde wijngard bladeren sich inwind. Ik spreek niet

van de Volucella die in de wijn groeyt. De Cypres en Eskulus word van de Galba gequelt: Van waar 't geslagt van de Sulpity haar naam hebben. Daar is een geslagt van rupsen de Evonymus

genaamt, 't welk naar 't af eten van de bladeren sterft. De Coccus is een beesje de Conopus gelijk, dat voortkomt als de vrugten ripen. Het gras eten de Crotones; De vrugt van de kaarden-

distel beschadigt een worm die, gedragen, geseit werd de vierdendaagse Koorts te genesen: De bladeren van nachtschade, een worm rood en groenverwig, die een hoorn in 't voorhoofd heeft, en

een vinger langh is: De look beschadigen de Prassocurides: De kool de Krambides: Den Asphodelus wormen die in vogeltjes veranderen gelijk als vlokken. De Maluwe de land-weechluisen.

De Rute ander schadelijke wormen. In de vrughten groeijen ook sonderlinghe wormen; In de tarw de Kalanders: In't meel wormen als de miter, met welke in wasch gemengt, en in de holle

tanden gesteken, de vervuilde tanden geseit werden uit te vallen. In de bonen de mida: in de erweten en andere ook andere wormen. Nocht de dieren sijn vry van de wormen. De neten en luifen

quellen 't hoeft der menschen: In de handen en an de huid groeijen de platluisen. De wormen van Egipten en Indien beschadigen de spieren van armen en benen. In de schapen sijn de Ricini:

In de koeijen, en honden de Cynomia, onder de tongh de Litta. De visch barbeel quelt de Scolichia. De karper in't eerste jaar een swarte worm omtrent de kuwen. In de baarsen groeijen twaalf

parlen so groot als een erweet, die vleeschachtig, en wit zijn, in welke alle in't bysonder een dunne

lange ronde worm is. De Grondeling word door wormen die hy in den buik heeft bedorven. De Leuciscus door witte brede wormen die haar in de darmen en t ingewand omroeren. In sommige groeijen eenige kleine wormtjes die de vrugt uitdryven. Het oude gefoute vleesch teelt motten voort; Ik verfwijg noch de gekerfde uit welke zelf andere groeijen. In de by-korven word de Cle-rus gevonden, by andere Pyranijas genoemd. Ia an dit quaad zijn ook gemaakte dingen onderha-vig. Datter miters in de klederen groeijen bevesticht *Plinius*. De motten komen in de wol voort, gelijk ook in de boeken, *Blatta* genoemd, daar ghy ook een beesje als een fchorpioen, met poten en fcheren versien sult vinden. Onder de hoedanighedē komt voornamentlijk de verw voor: Som-mige zijn maar eenerei geverwt, ander veelerlei, gelijk in de geslagten voornamentlijk van de Ka-pellen, en Rupsen. Indien ghy haar hoe-grootheid, en gheslaghte anmerkt, sy zijn klein, groot, rond, lang, eyrond, hoekig, ruig, en glat enz: Van de deelen word veel onderscheid ghenomen, voornamentlijk van de vleugels, voeten, tong, tanden, en angels. Sommige zijn gevleugelt, ande-re niet. Sommige worden door 't veranderen van de vorm gevleugelt, gelijk het geslacht van de Rupsen, t welk daar na in gevleugelde Kapellen verandert. Onder die zijn eenige *Celeoptera*, die de vleugels als in een schede verbergen: *Plinius* heeftse Schegeveleugelde gheenoemt, gelijk de Paards-vliegen, en Spaanse-vliegen. Andere dragen se altijd open en uitgebreid gelijk de vliegen, en bijen. Elijtron word by de wijsgeere een korst geseit, welke over de pennen groeyt. Sommige hebben twee, sommige vier vleugels. Van welke *Plinius* heerlijk aldus: *Vande gekerfde Dieren heb-ben sommige twee vleugels, gelijk de Vliegen, andere vier als de Byen. De Huppelkoorns vliegen ook met vlesfen: die met een angel in de stuit gewapent zijn, hebben er vier. Geen die den angel inde mont hebben, vliegen met vier vleugels: An die zijne gegeven tot vraak, an dese tot yverheit: An geen van al groeijen de uitgetrokke pennen weder: geen met een angel inde stuit hebben twee vleugels. In sommige groeit een korst op de pennen tot veiligheid, gelijk inde Paards-vliegen, welkers vleugels dun en breukzaam zijn; An dese is de angel ook geweigert.* Ghy sult de selve heel gevleugelde oft al vleugels vinden, die de vleugels niet gescheiden hebben, gelijk de Byen en Wespen; De Kappellen hebben meelachtige: Ten ansien der voeten, hebben de Wor-men geen, maar andere zijn veel hondert en duisend-benen; de meeste hebben er niet minder als ses: de tong hebben sommige sagten swak, andere hard en sterk, gelijk de Thabanen en Asyli, en z: en an allen gegeven die een angel inde stiet hebben; Niet weinige hebben tanden. Die vogtige spijs genieten hebben geen. Sommige hebben den angel inde mont, die de kraght van tong en lippen heeft: Sommige hebben die inde stiet; Wy hebben haar alle in Water en Land-dieren verdeelt, en beide in voeten en geen voeten hebbende, gelijk inde beschrijvingh te sien is: En dit is 't geen ik van de gekerfde in 't algemeen te seggen hadde; Haar gebruik sullen wy onder yder gedaante vervolgen. De beschrijvingh der dieren sal de beschrijvingh der planten met kopere platen vol-gen, waar van ik over vijf jaren de smaak ghegeven hadde. Ghy goedgunstighe Leser, zijt ons gunstigh, en wenscht ons een gelukkig vervolg met voorspoedige gesondheid, op dat wy dit werk ten goede van de leerfugtige jeught begonnen, mogen volbrengen. Gegeven binnen Lesna uit mijn Oeffenkamer, den 10 Juny desjaars M. DC. LII.

*Vermaning op wat plaats yeder Plaat
moet ingevoeght vverden.*

Plaat. I	Blad. I
II	17
III	28
IV	33
V	38
VI	40
VII	40
VIII	51
IX	54
X	60
XI	65
XII	67
XIII	70
XIV	73
XV	77
XVI	85
XVII	93
XVIII	103
XIX	110
XX	113
XXI	114
XXII	118
XXIII	131
XXIV	136
XXV	144
XXVI	149
XXVII	149
XXVIII	151

Apes *Bienen* *immen*

Fuci *Bomby* *Humeln*

Vespa *Wespa* *et* *Crabrones* *Hornausen*

Krichart *Cicadæ*

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

G E K E R F D E D I E R E N .

H E T I . B O E K .

Van de Land-gekerfde dieren die vleugels en voeten hebben.

I. O P S C H R I F T .

Van de gekerfde met ontdekte vleugels.

I. H O O F T - S T U K .

Van de gekerfde met vier ontdekte vleugels.

I. L I D .

Van de gekerfde met vier vliefsachtige ontdekte vleugels.

I. S T I P .

Van de Byen.

W Y hebben in de Voorreden de gekerfde dieren verdeelt : Nu sullen wy volghens die voorgefonde reeks van deselve handelen, en eerst van de gekerfde met vier vliefsachtighe ontdekte vleugels spreken; van welke sommige wasch maken, gelijk de Bye, de Hommel, de Wesp, de Dief, de Horfel : Andere maken geen wasch, gelijk de Cicada oft Krekel, de Orfodacna, de Parl, en de wilde Wandluis.

Wy beginnen van de Byen, die onder alle gekerfde de voornaamste, met recht wonderlijk, en alleen uit dat gheslaght om den mensch geboren zijn. Sy vergaderen den Honigh, een soet en seer ghesond sap. Sy maken honigraat, en wasch. Dese lijden tot gebruik van't leven: Sy doen haar werk, hebben haar gemeente, haar bysondere raadslagen en Oversten: maar dat het wonderlijkste is, haar wijsen van leven. Daar-en-boven wijsse niet van een tam, nocht van een wilt gheslaght zijn: so is nochtans de natuur der dingen so groot, datse by na uitte schaduw van het kleinste dier iets onvergelykelijks heeft voortgebragt. Wat senuwen wat kragten sullen wy met so groten werkelijkheid, en snedigheid vergelyken? oft wat Mannen met so groten reden. Sy zijn voorwaar daar in te heerlijker, om datse niet kennen als dat

gemeen is. *Virgilius* heeft haar een gedeelte van een godlijk verstand en geest toegevoegt. Van haar hebben geschreven, behalven *Aristomachus Solensis*, die acht-en-vijftigh jaren lang niet anders gedaan heeft: En *Philescus Thasius*, die om dat hy inde woeste plaatsen de Byen fokte, *Agrius* toe-ghenaamt is. *Hyginus* en die heel neerstighlyk. *Virgilius* heel cierlijk, en *Celsus* treflyk: op dat ik van *Menus*, onder de Samniten ghebooren, swijghe. *Aristodemus* welken *Augustinus* gedenkt, meen ik dat de selve is met *Aristomachus* van *Plinius*.

Dese ghekerfde worden by de Latynen Apis, en Apes ghenoemt: 't zy oft om datse schijnen sonder voeten geboren te werden, oft om dat haar hopen mette voeten t'samenhangen, en met malkander als an een klit vasthouden. By de Grieken *Melissa* en *Melitta* genoemt, oft van *Meli*, dat is van den Honig, welkers Werk-meester hy is; oft van de maaght *Melissa*, welke als sy de Honigraten vol Honigh in *Peloponnesus* gevonden hadde, alle jonge maagden totte proef node: oft van *Melete*, dat is overdenkingh, en oefeningh, om dat hy altijd in 't werk is. By *Hesiodus* word *Melia* *Parameja*, en *Anthrene* gelesen: maar van desen maken *Suidas*, *Aristoteles* en andere liever den Horfel. By *Rulandus* word *Apus* *Chadoongeseit*, by *Hesychius* *Phorios*. *Stephanus* schrijft ook datse *Simblidæ* ghenoemt werden, waar van komt *Symblo*, dat is ik set Byen in de korf: Daar komen veel bynamen voor, want sy worden ook van't versieren *Plasteis*, van't verwosten der bloemen *Anthedones*, van de verw *Xanthai*, van haar geboort-plaats *Bugeneis*, van haar stompe angels *Simai*, van haar gehommel *Bombulai* en *Bombuloi*, van haar gemene plaats *Aeridones*, van andere *Egemones*, *Ergophoroi*, en *Plastides*, om datse mette Son opstaan, en rusten, *Solisequæ* oft *Sonvolgers*. *Theocritus* heeftse van de ruigheit van 't lijf *Lagias* genoemt. *Ausonius* en andere *Cecropias*, om dat men meent datse in 't land van *Athenen* eerst ghesien zijn: *Virgilius* en *Martialis* noemen haar van den Bergh *Hybla* in *Sicilien* *Hybleas*. *Callimachus*, om datse alle toppen van de bloemen door-vlieghen *Panacrides*. *Varro* om datse

Virgil:
Georg. 1.
Plin: H: N:
l. 11. c. 9.

Naam.

Ruland: in
Synonym.

Orde.
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 5.

A

honigh

beschrij-
vingh.
Card. de
Rer. Va-
riet. l. 7.
c. 28.

Maufett.
l. 1. de In-
sect. c. 1.

Arist. H:
A: l. 1.
c. 40.

Plin: H:
N: l. 11.
c. 26.

Arist. H:
A: l. 5.
c. 1. Aelia:
H: A: l. 1.
c. 60. Co-
lumel. l. R.
R. l. 9:
cap. 10.

Plin: H:
N: l. 1.
c. 17.
Arist. H:
A: l. 3.
c. 12.

Plaats.
Polydor:
Virgil: l.
13. H:
Angl:

Leo: Nola:
Probl: 180

Ael: H: A:
l. 5. c. 42.

Plin: H:
N: l. 21.
c. 12.

honingh maken, Moeder van den honigh. *Aristoteles* heeft geschreven datse meerder als de Horfels en Wesp en eenverwigh zijn: *Cardanus* meent datse in 't gemeen swart zijn; dat haar dunne selfstandigheid lichtlijk gekookt werd, en de gekookte vogtigheid als swart werd. Sy hebben, gelijk alle vliegende gekerfde vier droge doorschijnende vleugels an de schouders vast-gehecht, en van welke de achterste korter zijn om de vlucht niet te verhinderen: Een lange tongh die sy buiten den mond dragen: een angel in den buik, tanden en ogen hoornachtig, en inwaarts verborgen, een maagh uit een vliesch, dat het dunste van allen is, t'saamgeset, waar in sy de vergaderden honing niet alleen behouden, maar ook kookken en suiveren; *Plinius* noemtse *Utriculus*, an de onderste pootjes ontstaan gelijk als twee klauwtjes, mette welke sy in onweder een steentje opvatten om haar lijf in gewigt te houden, om van 't geweld der winden niet verrukt te werden: Haar uitworp-fel is rood, 't welk de Grieken *Ethmian* noemen, van den angel des Konings is geen eenstemmingh. *Laat nu mand gelijk als onwaardig, seide Plinius onderzoeken of 'er geen Hercules geweest is, en wat het graf van Bacchus is, en waar andere dingen door den ouderdom bedolven te vinden zijn, en z. Sie daarin een klein dingh dat anonse woningen vast-gehecht, en overvloet is, is geen over-een-stemmingh onder de schryvers: Of de Koningh der Byen alleen geen angel heeft, en alleenlijk met groot-moghentheid ghewapent is: Of dat hem de natuur die wel ghegheven, maar 't ghebruik gheweigert heeft? Aristoteles seide dat hyse heeft, maar niet ghebruikt. Aelianus twijfelt, maar Columella die meest uit on-dervindingh gheschreven heeft, seide dat hy sonder angel is, ten waaryemand, seide hy, mogelyk yets als een dik hayr dat hy in den buik heeft een angel noemde. Het zy soo het zy, men meent datse terstond sterven als sy, die hem ghebruiken daar mede steken: Andere niet, ten zy soo diep inghestecken zijnde, datter ict van 't inghewand volght, maar datse daar na Hommels zijn en als gelubde geen Honigh maken, en te ghelyk aflaten voordeeligh, en nadeeligh te zijn. Sommighe schryven dat'er geen in nieuw Spanjen ghevoonden werden; ook geen in Schotland *Solinus*, andere in Yrland, maar valschlyk. Van dit hebben wy 't getuigenis van *Polydorus Virgilius*: In Schotland hebben wy haar self ghesien, en inden thuin van onsen weerd te Adrianopolis hebben wy haar dikmaal met groot vermaak gehandelt. In Africa sult ghy haar weinigh vinden, sonder twijfel om de al te groote hitte, die de bloemen verteert, en de Re-Ael: H: A: vieren verdrooght. *Aelianus* schrijft datse in Mycon niet voortkomen, en daar gebraght zijnde sterven. Sy sijn overvloediger in Italien omtrent Padua in 't land van Nola, in Arcadie, Thracie, Corsica, Sicilie, Attica, Iucatana, en Goa het Dorp Hostilia, leit an de Po. De Inwoonders aldaar,*

als haar voedsel ontbreekt, setten de korven in schuiten, en voeren de selve by nacht vijf-duisend treden teghen de Revier op; en de Eyen met den dach uitvliegende, en haar gevoed hebbende keeren dagelijks weder tot haar korven, en veranderen haar plaats, tot dat uit het sakken van de schuiten verstaen word dat de korven vol zijn en haar ghewicht hebben, en wederom gevoert zijnde neemt men den Honigh daar uit. Datse in 't land van Nola overvloedigh zijn wijst de ghematigheid en goed-aartigheid van de plaats an; Daar is een groote kraght van Wijn, nerghens beter Oly. Allerley gheslaght van Appelen sonder weerga: 's Somers koele wind, en 's Winters warme Son. *Aristeus Arcas* heeft alder-eerst in Arcadia 't ghebruik van Honigh ghevoonden; In Peloponnesus de Maaght *Melissa*. *Athenens* seide dat de Inwoonders van Corsica langh leven om datse gheduc-righ Honigh eeten. *Ovidius* houdse om de overvloed van den Ypenboom voor vergiftigh. In Sicilie houden sy haar op den bergh Hyble, die rijk van Wilghebomen en Thym overvloedt. *Ovidius* heeft haar vergelykingh uitghedruikt. In Attica op den bergh Hymettus, die ook Cecropius ghe-noemt werd, houden sy haar om 't voedsel, 't welk alleen voor de Halyzones wijkt. Hier van seide men Honigh van Hymet, en Hyble; Maar haar grootste overvloed is in de Noordse landen. In Podolie, en Littauw schrijft *Olaus*, dat de gaten van de droghe landen vol honingh steken, in welke groote berghen gevallen, en versmoort zijn. Wy hebben ook by de schryvers dat in Moscovie de ledighe pijnbomen mette selve vol zijn: De gheschiedenis sult ghy in de beschrijvingh van den Beer hebben. De overvloed van weiden maakt lichtlijk die menigte, als mede de soete reuk, de overvloed van bloemen, en de anghename smaak. Dit is ook by ondervindingh ghesien dat in de hoghe plaatsen die an de Zee legghen om de ghewoonlijke uitdompinghen van de Zee, de bloemen so overvloedigh voortkomen, dat de dwalenden Byes wermen, die an de schorsen sitten, in de byghesette korven lichtlijk ghevangen worden, als maar de korven met sout oft pekels bestreken zijn. Sogroot is haar begeerte tot voortteelingh, weiken sy weten dat door de kraght van 't sout geweldighe angeprikkelt werd. Sie na *Columella* van 't uitkiezen der plaatsen.

Ik soude met *Daneus* en *Dubravius* seggen datse in den beginne gheschapen waren: datse uit de verrottingh van andere lichamen groeyen, is sonder twijfel: datse uit de verrotte Stieren, Ossen, Koeyen en 't Kalf voortkomen is seker: De wijs toont de schryver der aarde. Hier van word in de beschrijvingh van *Philonius*, de honig, 't sap van de dochters der stieren ghe-noemt. Sy schryven dat uit de herffenen de Koningen, en overste voortkomen

Ovid:
Trist. l. 5.
Rieg: 7.

Marcial
Epigr. l. 6.

Olaus
Magn:
l. 22. c. 29.

Columel:
de R: R:
l. 9. c. 5.
Teelingh

men, de gemeene uit het vleesch; die komen ook uit het rugge-mergh voort; maar die 't brein heeft uitgebragt, gaan in schoonheid, grootte, sterkte, en voorlichtigheid d'andere te boven. Het teken van haar eerste hervormingh is datse klein en wit van gedaante, onbeweeghlijk en onvolmaakt op 't doode lichaam sitten: Daar na worden sy allenghs-kens groter, en de vleugels volwassen zijnde, en haar eigen verw bekomen hebbende vliegen sy om de Koningh, en ghebruiken korte en trillende beweginghen om de swakheid van haar vliessen, en onghewoonheid van de vlucht. Hoe dat sy jonghen voort-teelen, is onder de gheleerde een scherpsinnige vraag: Haar versamelingh is noit ghesien, andere ontkennen datse versamelen, en voortteelen; Sommige seggen datse 't zaat op de bloemen gelaten naar de korven brenghen, en aldaar met saghte broeyingh volmaken. *Plinius* meent dattet van de bloem van de *Cerinthus* vergadert werd, *Aristoteles* van de *Calander*, *Athenens* van de *Rietbloemen*, sommige van den *Olijfboom*, en dattet metten bek in de korven gedraghen werd: dat daarom in de vrugtbare jaren van die bloemen meer swermen voortkomen, en in magere jaren de selve ook minder ghesien werden; Andere seggen datse uitten Honig, oft sijn bette gedeelte voortkomen. *Taxites* meent datse mette mond versamelen, en maakt de Mannetjes tot ghemeene, en de Wijfjes tot Koningen. Dat dese op gesette tijd, de Wormtjes met hopen, ghelijk de vlieghen uitkippen, maar dat de Hommels, oft onvrugtbare, ghelijk de slangenbroeyen, en een tijd langh de Wormtjes met broeyen stoven; dat hierom de Wormen *Schadones* genoemd, de suiverste honig eten, tot datse in jonge Byen veranderen: Datse gelijk als in tonnetjes besloten in de huisjes blijven, niet eten nocht drek uitwerpen; Datse ten lesten de schorsen gebroken zijnde, Byen werden, en de vleugels nauwliik volmaakt zijnde, haar tot het werk begeven. *Aristoteles* meent datse nocht van ghchaalt zaat, nocht door versamelingh geteelt werden; nocht dat de Byen Mannetjes, nocht de onvrugtbare Hommels Wijfjes zijn. Dat de oversten haar selfs teelen, en het ander gheslaght der Byen: dat van de Byen de Hommels voortkomen, en dese niet voortbrenghen. Hierom wordt'er een even-bedcelingh, en onderscheid bewaart. De oversten zijn in grootte de Hommel ghelijk, in angel de Byen, en so over en weder. Het is niet wonder dat van soo weinigh Koninghen soo veel andere voortkomen: Want ook de Leeuwen als sy eerst vijf jongen geteelt hebben, teelen daar na weiniger, dan een, en ten laasten geen. Eerst word de menigte van de Koninghen geteelt, daar na teelen sy haar selfs, en de vrucht van die is kleinder, en van haar groo-ter. *Plinius* spreekt van die aldus: *Vele menen datse behoren gemaakt te werden uit t'saamgesette bloemen, en dat nuttelijk*, (lees uit *Aristoteles*,

gemaakt werden uit de bygebrachte bloemen van de Cerinthus, en andere van de Wilghen, andere van den Olijfboom.) Andere door de versamelingh van een: In yder Swerm word een Koningh ghe-noemt, dese alleen is een Mannetje van voor-name grootte, op dat hy niet lichtliik beswij-ke: Daarom brengh hy sonder die geen vrucht voort; en de andere Byen volghen hem als de Wijfjes het Mannetje, niet als een Koningh, welk ghevoelen de voortkomingh van de onvrugtbare aanwijst, goed te zijn: Want wat reden isser dat een selve teelingh sommige volmaakt, andere onvolmaakt soude voort-teelen?

Vande broeyingh spreekt *Plinius*, uit *Aristoteles* aldus: Het is seker datse op de wijs van de hinnen te broey sitten; het geen uit-gekipt word, schijnt eerst een wit Wormtje over dwars leggende, en soo anhangende, dat het schijnt voedsel te nemen (lees, en word daar na so gevoed, dat het schijnt an te hangen.) De Koningh is terstond geverwt als Honing, als uitte uitgekosen bloem van alle de menigte ghemaakt zijnde, en hy is geen Wormtje, maar terstond ghevleugelt; De overighe hoop als sy haar vorm bekomen hebben, worden sy Nymphen oft jonghe bruids gheenoemt, ghelijk de *Fuci* oft *Hommels*, de *Sirenen*, en *Cephenes*. Indien men haar 't hooft aftrekt eer sy vleugels hebben, zijn sy an de Moeders voor een anghenaam voedsel, daar na storten sy haar spijs in, en sitten te broey met een groot gehommel, tot vermeerderingh, somen meent, van warmte, welke totte uitkippingh van de vrucht heel noodigh is, tot dat de vliessen gebroken zijnde die yeder omringht hebben, het geheele rot, gelijk als uit eyren voortkomt, 't welk te Rome op de wooningh van seker Raads-heer gesien is in korven, die doorschijnende en van hoorn als de Lanternen gemaakt waren. De vrucht word binnen den *X L V*. dach volmaakt. In sommige raten worter een ghemaakt die *Clerus* oft liever *Scleros*, dat is harde, gheenoemt werd; (het is een Wormtje dat op den bodem van de korf voortkomt) als sy daar uit, door siekte, oft achteloosheid, oft een natuurlijke onvrugtbareheid geen vrucht voortgebragt hebben. Dit is de misghelboorte der Byen: De korf word geheel met zand begraven, en de raat verrot. *Aristoteles* doet'er by, dat de Koningen onder an de raat hangende voortkomen met haar ses oft seven bysonder: De Hommels oft onvrugtbare ook bysonder, indien'er geen Koningh gebreekt, maar indien hy doot is, datse in de holletjes van de Byen voortkomen, en de overige in de onderste hollen van de raten. De Wormen der Byen, worden wijl sy noch versich zijn, gevoed, en verpen drek uit, tot datse de gestalte gekregen hebben, onder welke sy nieuwe Bruids gheenoemt werden. Alsdan angeraakt zijnde, houden sy haar stil, en laten haar geenfins bewegen, tot datse haar bestemde ghedaante bekomen hebben. Sy brenghen minder vrucht voort in 't laatste der Lente, en alser dikke vuile

Arist: H: A: l. 5. cap. 21.

Plin: H: A: l. 11. c. 16.

Arist: H: A: l. 5. cap. 21.

Kard: de Subtil: l. 9. Mouffelt Theatr: Insect: l. 1. cap. 3.

Arist. de Generat: Animal: l. 3. c. 10.

Arist: H: A: l. 6. cap. 40.

Arist: H: A: l. 5. cap. 19.

Plin: H: N: l. 11. cap. 16.

mist, oft roest valt. De Schadones zijn alderbest, alsser Honigh gemaakt werd. *Scaliger* meent datse eenigh teelsaat in de holletjes laten, uit welk de jonghe Bytjes voortkomen; Dat uit den dauw op de bladeren Wormtjes groeyen; datter Kinkvorschen regenen: dat veel lichter die dauw door de teellige warmte van de oude gestooft, in de Schadones kan veranderen. Hy seit ook bevonden te hebben, dat de *Cicindula*, oft vuurvlieghe, met haar Mannetje versamelt was, dat op den middagh quam te sterven. Datter tegen den avond van't Wijfje eyren geleit waren, die in vier-en-twintigh uren levend wierden; datter ook een grootte vlieg gesien is, welk in een holle hand een weinig tijd ghestooft zijnde veel witte Wormtjes voortbragt, die haar yder bysonder beweegden: Waarom souden dan de Byen in weinig uren niet kunnen versamelen, en daar na terstond baren. Ten lesten schrijft *Vossius* uit het gevoelen der Hollandse Bye-voeders, van de voortteeling der Byen aldus: De Koning der Byen schiet in yder holletje sijn saut uit, dat is een wit blaasje, waar uit een wormtje van de selve verw, en't saut van de Man-kop bolghelijk voortkomt: Om dat blaasje word van de Byen, en flymerige vogtigheid, uit den dauw, die ook wit is, geleit, en dit wit komt met wit van een ey, en't Koninglijk saut metten doijer over een. Het blaasje met dese flymerige dauw omset zijnde, set sich de Bye, gelijk een Hin, daar op te broeyen, en stooft dat met haar warmte: Alsof swelt dat blaasje meer en meer op, tot datter foodanigen Wormtje voortkomt, als wy in de vette Kasen sien. Doch somtijds langfamer, nochtans by schoon weder komt de Bye op den 10. oft 12. dach, als dat vliesje van de Worm doorboort is, volmaakt uit, te weten met thien poten, vier vleugels, maar wat bleekaghtigh, en daar na de volwassener ghelijk. Tot hier toe *Vossius*.

Voedsel.

Van haar voedsel, van't welk wy naar de Wet van ons beled, hadden behoren voor de teelingh te handelen, segh ik datse niets jagen, maar an den Winter gedenkende, arbeiden sy Somers, en't geen sy overgaderen leggen sy wegh. So eten sy dan Honig, maar so haar die te veel ontrokken werd, Wasch, de *Cerinthus*, *Erytaches*, en *Sandaraca*. De slimste van dese ghelijkt in soetheidt den Honigh: Als alle dese ontbreken, legghen de Bye-voeders voor de gaten Vygen, Suiker, Rasynen, gestampte Hommels, en de hoofden van de Schadones, oft Wol in soete Wijn oft ander nat ghedoopt. *Plinius* belast haar rauw en varsch vlees voor te leggen; ook vermaken sy haar met welrickende bloemen, en met die van de Appelboom, *Cytifus*, *Amandelboom*, *Tamariscus*, *Casia*. *Ziziphus*, *Peerboom*, *Perfikkboom*, *Terpertynboom*, de *Lentiscus*, *Cederboom*, *Lindeboom*, den *Ilex*, en *Rhamnus*, ook die van de kruiden, de witte en rode Thijm, de Klokjes, de Myrten, Kuifboom, Brem, Bonen, *Serpillum*, *Violen*,

Myrrhis, *Rosmaryn*, de *Coniza* *Scrinthea*, *Meliloten*, *Narcissen*, *Asfodillen*, *Confilie* de *Grein*, *Veil*, *Slangwortel*, *Orego*, *Saturey*, wilde *Violen*, *Majolyn*, *Hyacinth*, *Ireas*, *Saffraan*, *Rosen*, *Lely*, *Artichokken*, *Mostert*, *Spondylium*, en *Hanevoet*, en z: Van alle welke *Colummella* onderscheidentlijk handelt, dienghy kond nasien. Het is seker datse drinken, en smaak in suiver Bron, oft *Revier-wa-* ter hebben, daarmen hout en steentjes in moet werpen, daar sy gemakkelijk op sittten, en haar op wasschen kunnen; Hier van ontbloomt zijnde, laven sy haar dorst met andere vogtigheid, en brengen daar van iets tot haar Koning, en de andere arbeiders.

Haar leven word tot ses, seven, en ten hoogsten tot thien jaren uitgerek: oft gelijk *Plinius* seit; Haar leven is heel lang, naar dat het gheval haar voorspoedigh, oft ongelukkiglijk voortkomt, en in't gemeen seven jaren. Daar word verhaalt dat haar korven noit thien jaren duren: Daar zijn sommige die menen, dat de doode, indien sy onder dak be-waart werden, en in de Lente-Son verwarmt, en een geheelen dach mette asch van een Vygboom ghestooft werden, weder levend werden, en in't geheel verloren zijnde, weder herstelt werden mette *Ossen-magen* wanneer se versch onder de mest begraven werden. *Virgilius* meent dat het lichaam van een dode jonge Koe, en dat van de Paarden, *Wespen*, en *Horssels*, gelijk dat van een *Efel* *Paards-vliegen* door't veranderen van de natuur, die het een uit het ander doet groeyen, haar voortbrengt. *Cardanus* heeft geschreven dat de sterke tot haar twaalf jaren komen.

Als sy vliegen fullen, verheffen en trekken sy sich in: Sy vliegen niet recht, om datse geen start hebben, en daarom zijnse ook in't vliegen niet langdurig, nocht houden haar langh in de lucht, maar de schege vleugelde zijn de beste, en om datse kleine vleugels hebben, kunnen sy niet recht, nocht langh vliegen.

Sy hebben geen stem, maar maken een geluit, 't welk de Grieken *Bombein*, de Latynen *Bombilare*, en *Bombissare*, en wy *Hom-melen* noemen. Imand heeft het singen ghenoeemt, maar belacchelijk; enige beuselen datse in de nacht, in welke *Jesus* geboren is, groter geluit maken. Datse scherp van reuk zijn, kont gy daar uit oordelen, datse den Honig van verre ruiken. Men heeft gesien dat sommige in de kruid-verkopers winkels, en daarmen Honigh verkocht invlogen, en geladen weder keerden. *Klutius* verhaalt datse door een hoge schoorsteen daarmen Honig kookte van boven inquamen, en niet anders om de ketel, als de motten om de kaars vlogen, en veel daar in vallende, versopen. Van haar werktuigh behoeven wy niet bekommert te zijn, dat is het middelrif, en d'ingheboorne warmte waar door sy beweeght werden.

Aquinas heeft gemeent datse geen gehoor haddē, en datse door groot geluit, om de grote beweging die een dier kan ombrengen, en het hout doorkloven, verschrakt en verjaaght werden.

Columel.
de R: R:
l. 9. c. 4.
Arist: H:
A: l. 9.
cap. 40.
Varro. de
R: R:

Ouderom:
Arist: H:
A: l. 5.
cap. 22.
Plin: Hist:
N: l. 11.
cap. 20.

Cardan: de
Varietat:
Ker: l. 7.
cap. 22.

Vlught.

Stem.

Reuk:
Arist: H:
A: l. 4. c. 8.

Voss: de
Idol. l. 4.
c. 71.

Arist: de
Partib. A-
nimal l. 2.
cap. 16.

Tgehoor:
Plin: H:
A: l. 11.
cap. 20.

Scaliger:
Exercit.
191. 2.

Vossius de
Idololat:
l. 4. c. 66.
p: 15. 11.

Arist: H:
A: l. 9. c.
40. l. 3. c. 9

werden. Maar sy vermaken haar met het geluit van een koper bekken, en worden met een gemurmelt totten arbeid opghewekt, en gelijk hier na zal geseit werden, met een geluit tot rust gebragt. Datse geheugenis hebben, staat by *Rhodiginus*. Haar gesigt, wijl de ogen hart zijn, is swak. Daarom worden se lichtlijk van de Hoppe en Swaluw gevangen.

Arist: H:
A: l. 9.
cap. 40.
Arist: H:
A: l. 4.
cap. 10.

Afkeer.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 18.
Theophr:
C. P. l. 6.
cap. 4.

Sy haten vuile stank, en vlugten ver van de selve, gelijk ook van besmette dingen. Derhalven vallen sy op die welriekende salven, en zijn self het ongelijk van veel dieren onderhavigh. Haar bevechten ook die van haar natuur vervallen zijn, gelijk de Wesp, en Horffels, en die uit het gheslaght der muggen *Muliones* genoemd werden, en by *Aristoteles* *Empides*, die de gelade muil-efels in de Somer quellen: Haar verwoesten de Swaluwen en andere Vogels, en als sy an de water-kant komen, ook de Kinkvorschen, dat haar grootste werk is, als sy haar vrucht teelen. En niet alleenlijk dese die de poelen en wateren besitten, maar ook de Padden, welke voor de gaten kruipende, haar opblafen: daar sy na toe vlieghe, en also terstont weg-gerooft werden; (andere lesen, opgeblafen werden, en roven de toevliegende terstont wegh) ook werden de Kinkvorschen geseit het steeken van de Byen niet te voelen. De schapen zijn ook haar vyanden, wijl sy haar beswaarlijk, uit de wol konnen ontwarren. Indien yemand omtrent haar Kreeften kookt, sterven sy van den reuk. Sy vreesen ook voor de Spinnkoppen, Hagedissen, Krokodillen, Hoppe, Nachtuil, en andere verwoesters van haar korven: ook voor de weergalm, blixem, donder, en allerley ge-ruis.

Ælian: H:
A: l. 8. c. 6.
& l. 1.
cap. 51.

Siekten.

Hier toe behoren ook de siekten, te weeten te grote vervullingh oft gebrek, droogte, vogt, koude, en hitte boven natuur. De vervulling brengt de al te grote satheid by, wanneer de korven niet ghelubt werden, en dan zijne schorft, rappigh, en met kropfweeren gequelt. Het gebrek komt uit schaarsheid van spijs, en die verwekt haar, buikloop, teering, en bedorven eetens-lust: In die bedorven lust zijn sy so korfel datse licht weghvliegen, indien sy niet met klinken en bellen, oft den rook van anghename dinghen weerhouden werden. Den buikloop krijgen sy uit de bloemen van Wolfs-melk, Nieskruid, Vlieren Hadijk. Als sy van de teering gevat zijn, worden se doorschijnig. Van haar genees-middelen, en 't geen hier toe behoort, sie dat by de Schrijvers. Hier van spreekt *Plinius* aldus. Daar zijn ook siekten van haar werk, als sy de raten niet vervullen, dat noemt men *Scleron* oft droogte, ook schadelijke teeling, wanneer sy geen vrucht volteelen. De weergalm, die de vreesachtige, met sijn weer-klank stoot, is haar vyand; als mede de mist, en voornamentlijk de Spinnkop, want als die haar met sijn net kan besetten, doot hy de heele korf. De vuile mot die

Plin: H:
A: l. 11.
c. 19.

om de kaars vlieght, is haar op veelerley wijzen soo schadelijk als de pest: want hy eet het wasch op, en laat sijn drek in plaats, daar de Miter uit groeit. Daar worden ook Miters in 't hout voortgebragt, die het was op-eeten. Ook is haar de groote begeerte van voedsel, door de groote overvloed der bloemen schadelijk, voornamentlijk in de lente, waar van sy den buik-loop krijgen. Door den Oly worden niet alleenlijk de Byen, maar alle gekerfde dieren om 't leven ghebragt. Sy zijn anders heel spaarsaam, en die te vratigen quistig zijn, stoten sy niet anders, als de leuije en trage uit. Ook is haar de eigen honig schadelijk, want op den rug daar mede bestreeken zijnde, sterven sy. So veel vyanden, so veel ongeval, (en wat gedeelte is noch maar van dien verhaalt?) is dat weldadig dier onderhavigh.

De wijs van haar regeeringh en werk be-
toont haar sonderling verstant, daar ghy een
voorsigtigheid, trouwe, gehoorzaamheid,
kloekmoedigheid, en een voorbeeldt van
naukeurighe Burgher-heerschingh in kond
speuren. *Plinius* spreekt treflijk van haar.
De wijs, seit hy, van haar werk is dese: By
dag hebben sy haar wacht an de Poorten als
in een velt-leeger: 's Nachts rusten sy totte
morgen, tot dat haar een met een dobbel,
oft dry dobbel gehommel als met een trom-
pet opwekt; dan vliegen sy alle uit, indien
het saght weder zijn sal: want sy konnen de
wind en slagregen voorduiden, en dat gevoe-
lende blijven sy onder dak. Derhalven in
een gematigde locht, (want dat weten sy ook
te voor) als het rot in den arbeid besigh is,
brengen sommige de bloemen by met haar
pootjes, andere water met de mond, en dra-
gen de druppels an de wolligheid van haar
lijf: Die onder haar van bequame ouder-
dom zijn, begeven haar tot het boven-ghe-
noemde werk, de oude arbeiden binnen:
Die bloemen by-brengen laden haar liefschen
mette voorste poten, welke liefschen daar-
om rouw zijn, en metten bek laden sy haar
voor-poten, en also volladen zijnde, keeren
sy weder met dien ballast. Haar ontfangen
dry oft vier andere, die haar ontladen; want
binnen zijn de ampten ook verdeelt. Som-
mige bouwen, andere maken schoon, en cie-
ren, andere brengen weder de stof by, eenige
bereiden spijs, uittet 't geen dat'er 't huis ge-
bragt is: want sy eeten niet in 't bysonder, op
dat'er geen onghelijkheid in werk, spijs, en
tijd zy. Sy bouwen haar begonnen werk met
het verwulffel van de korf, en stapelen haar
werkstof tot het boven-dak toe, met twee
scheidpalen omtrent yeder boogh, so datse
door de een uitgaan, en door d'ander inkom-
men. De raten die boven angehecht zijn,
hangen ook eenighins an de zyden t' famen.
Sy raken de korf niet, wijl sy nu rond, dan
schuins zijn, na dat de korf vereischt: Som-
tijds zijne van tweederley geslagt, als twee
swermen, met over-een-stemming van haar
onderfaten, verscheiden wijzen van doen ge-
bruiken.

Verstant.

Plin: H: N:
l. 11. c. 10.

bruiken. Haar vallende wasch onderfuttent fy met tuffchen-kömende pylaars van de gront op ghewulft, op dat'er geen toegangh ontbreke om te herftellen. De eerfte dry worden na de ledige plaats toe gebouwt, op dat'er niet voor de dieven gereet fta, om haar daar toe te nodigen. Op 't laafte worden feer met honigh vervult, en daarom worden de raten van onder uit de korf genomen. Die dragen, kiefen altijd de voorwind. Indien'er onweer opftaat, houden fy haar met een klein fteentje in gewicht: Eenighe seggen datfe dat op de fchouders leggen. In tegen-wind vliegen fy langs de aarde, daar de wind van de ftruiken gebroken werd. De anmerking van haar werk is wonderlijk. De luiheid van de trage teekenen fy an, daar na beftaffen fy die, en brengen haar ter dood. Wonderlijk is haar puntigheid. Sy doen alles an een kant, en daar is geen vuiligheid onder 't werken inde weg: Ja den drek van de binnen-werkende, op een plaats vergadert zijnde, op datfe niet te overvloedigh foude worden, doen fy by onftuimigh weder als fy niet arbeiden uitte wegh. Als het avond werd maken fy min oft meer geluit, tot dat'er een rondfom vliegt met het felve gehommel daar mede hyfe opgewekt heeft, gelijk of hy haar gebod te ruften: en dat op de wijs van de legers, en dan fwijgen fy alle heel fchielijk ftill.

Plin: H: N: l. 11. c. 7. Arist: H: A: l. 1. cap. 59.

Haar eerfte gront noemen de ervaarne Kommofis oft Gommaking, (andere lefen Konefis, oft Koniasis) als fy de korf met het eerfte plakfel befmeeren: Detweede Piffoceron, de derde Propolis, 't welk in groot gebruik is tot genees-middelen. Kommofis is de eerfte korst, bitter van fmaak. Piffoceros komt over die, op de manier van't peken, als wat weker zijnde: het begin van't wasch, is veeltijds uit een beter gom. Propolis die nu dikker van ftof is (dese maken fy uit een drup die fy in de bladeren draghen) met bloemen vermengt, maar noch het rechte was niet, is noch maar tot verfterking van de raten, waar door alle toegangen van koude oft ongemak geflopt werden, en die noch fwaar van reuk is, dat sommige haar voor Galbanum ghebruiken. *Dioskorides* meent datfe naar den ftyrax helt. Van haar heersching fchrijft de felve aldus.

Ælian: H: A: l. 5. c. 11. & 13.

De gehoorfaamheid der onderfaten omtrent haar Koning (daar van fullen wy in 't onderscheid fpreken) is wonderlijk. Als hy voortgaat is het heele rot op de been, en omcingelt hem, dekt hem, en lijd niet dat hy gefien werd. Op andere tijden, als 't gheemeen in 't werk is gaat hy rondfom, gelijk als om haar an te manen, doch hy zelf is vry. Omtrent hem zijn eenige fchiltwachten, die ghedurigh op fijn grootmogentheid paffen. Hy gaat niet uit dan als de fwerm verhuifen wil: Dat verftaat men lang te voor, door 't gehommel dat men eenighe daghen binnen hoort tot een teiken van toerustingh, en dat fy een fchonen en tijdighen dach verkiefen

Plin: H: N: l. 11. cap. 16.

willen. Indien yemand fijn vleugel queft, die fal de fwarm niet ontvlugten. Als fy voortgaan traght yeder na by hem te zijn, en fijn ampt te bewijfen. (dat heeft *Homerus* Botrondon *Petastai* genoemd) Als hy moede is dragen fy hem op de fchouders, noch meer vermoeit zijnde dragen fy hem metten geheelen hoop. Indien'er yemand door vermoeitheit befwijkt, oft by gheval afdwaalt, dien vervolgt hy op den reuk. Alwaar hy fich neerflaat, daar fet fich 't gheele leger. Hy ghevanghen zijnde, is al den hoop behouden, verloren zijnde, vliegt het naar andere, want fy konnen fonder Koningh niet zijn; maar als fyder meer als een hebben doden fy die, doch met weerwil, en verwoeften liever de huisjes daarse in gheboren worden, indien haar voortkomst op handen is, en dan jagen fy de onvrugtbare ook uit. Als de Koningh door de Pest gestorven is, fit het gemeen van droefheid ftill, fy vergaderen geen fpijs, nocht vliegen voort, maar vergaderen haar met een droevigh gemurmelt omtrent fijn lijf. Derhalven word hy fijn verleide gemeente onttrokken, anders fo langh fy hem dood sien, verminderen fy haar droefheid niet. Indien fy dan ook niet te hulp gekomen werden, fterven fy van honger. Hier toe behoort ook haar verfhuiling, en puntigheid.

Sy ruften van 't ondergaan der Sevenftarren totte Lente, en worden 's Winters verborghen. Andere seggen, datfe na den opgang noch verfhuilen, na dat fich de wijs der landftreek oft het weder toedraaght. Voor 't bloejen van de bonen gaan fy niet totten arbeid uit.

Arist: H: A: l. 8. c. 14. Plin: l. 11. c. 6.

Het is een wonderlijk voorbeeld 't geen *Klutius de Voffius* uit *Klutius* verhaalt, van puntigheid en liefde. Hy hadde in fijn thuin een Bye ghevonden, die in een pot met honigh verdronken was: Ook noch een ander van den regen fo overvallen, dat hy gelijk als doot in 't gras lag. Beide heeft hyfe inde hand geleit, door welkers warmte also ghestooft zijnde, fy weder geheel levend wierden. Als fy malkander kenden, begonden fy elkander te kuffen, en als vrinden te omhelfen: Maar die was nog de puntigfte, welke den regen fo verflagen hadde, en begonde den andere die van den honig befmeurt was van lid tot lid te ftiivieren, daar hy by na een uur langh mede befig was: Doe voegde die gene welke die weldaat ontfangen hadde fijn bek an den andere, en trok tot teken van dankbaarheid wat honig uit fijn borst, welke de ander inflokte, en is also verfadigt naar fijn korf vervlogen. Ik falder yets van haar voorduiding by doen. Hy is geen vrughten fchadelijk feic *Plinius*. Sy fitten op geen dode bloemen. Sy arbeiden binnen de ruimte van tseftig treden, en als metter tijd de bloemen daar omtrent uitgemergelt zijn, fenden fy verfpieders naar verder plaats en uit. Als fy 's nachts uitblijven leggen fy haar op den rug, om haar vleugels voor den dauw te befchermen. De voorduidingen worden van de fwermen daar fy neer-

Klutius de Voffius uit *Klutius* verhaalt, van puntigheid en liefde. Hy hadde in fijn thuin een Bye ghevonden, die in een pot met honigh verdronken was: Ook noch een ander van den regen fo overvallen, dat hy gelijk als doot in 't gras lag. Beide heeft hyfe inde hand geleit, door welkers warmte also ghestooft zijnde, fy weder geheel levend wierden. Als fy malkander kenden, begonden fy elkander te kuffen, en als vrinden te omhelfen: Maar die was nog de puntigfte, welke den regen fo verflagen hadde, en begonde den andere die van den honig befmeurt was van lid tot lid te ftiivieren, daar hy by na een uur langh mede befig was: Doe voegde die gene welke die weldaat ontfangen hadde fijn bek an den andere, en trok tot teken van dankbaarheid wat honig uit fijn borst, welke de ander inflokte, en is also verfadigt naar fijn korf vervlogen. Ik falder yets van haar voorduiding by doen. Hy is geen vrughten fchadelijk feic *Plinius*. Sy fitten op geen dode bloemen. Sy arbeiden binnen de ruimte van tseftig treden, en als metter tijd de bloemen daar omtrent uitgemergelt zijn, fenden fy verfpieders naar verder plaats en uit. Als fy 's nachts uitblijven leggen fy haar op den rug, om haar vleugels voor den dauw te befchermen. De voorduidingen worden van de fwermen daar fy neer-

Plinius H: N: l. 11. c. 1. *Ælian:* H: A: l. 5. c. 49.

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 16.

Dion: H.
54. Obfe-
quen. l. de
Prodig.
c. 12, 14.

Gebruik.

neer-fitten genomen: Dan makenfe seit de felye wonderlijke voorduidingen, fo bysondere, als gemeene; alffer een swerm inde huiſen oft kerken fit, hebben ſy dikmaal treffelijke uitkomsten te kennen gegeven. Het ſitten in de mont van *Plato* als hy noch een jong kind was, heeft de ſoetigheid, van ſijn anghename welſpreekentheid voorſeit. Sy ſaten in t leger van den Veld-Overſte *Drusus*, als hy gelukkiglijk omtrent *Arbalon* gevogten hadde, met geen ſeekere giffingh van de Vogel-bedieders, die altijd meenden dat dat wonder vreeſlijk was. Anders wort'er by *Dion Obsequens* geleſen: Die ſchrijft dat, die door de ſwerm van de Byen afgeſchrikt was, om niet verder naar *Viſurgis* op te trekken, hier ook ongelukkig heeft gevochten.

De Byen dienen tot velerley gebruik. In de ſpijſe, inde genees-konſt, oorlogh, voorduiding, en de ſtraffingen. De inwoonders van *Kuma* atenſe. Geſtoten, en met waterdrijvende- Wijn gedronken, ſetten ſy kragtig de waterſucht af, en breeken de ſteen. Doot met honig geſlikt, geneſen ſy 't geſwel *Vomica*: Verſachten de ſweeringen der lippen, en geneſen de rode loop. Die inde raten geſtorven en metten honig geſtampt zijn, herſtellen het hayr op de kale plaatſen. Sy worden dikmaal van de belegerde tegen de vyanden uitgeſonden: En door haar hulpe is *Lupus Barriga* Portugees in 't jaar duifent vijf-hondert en twaalf, van de belegeringh der Stad *Xiamatica* opgehejaaght. By de oude plaghten ſy die an de bedriegery ſchuldigh waren met honigh te beſtrijken, en inde Son de byen voor te werpen. Van haar voorduiding is boven geſproken. Doe hier by dat als *Pompejus* tegen *Cesar* naar *Dyrrachium* om ſlagh te leveren trok, hem ſo veel ſwermen Byen te gemoed quamen, datſe de veldteeken bedekten. Hy is ook overwonnen. Als *Severus* heerſchte, hebben de Byen an de Vendels der Soldaten, en meeft in 't leger van *Niger* haar raten gemaakt. Daarom was de ſlagh tuſſchen die van *Severus*, en *Niger* twijffelachtigh: Maar die hebbenſe gewonnen. In 't Burgermeester-ampt van *L. Paulus*, en *C. Metellus* hebbenſe den anval der vyanden voor-beduit. Als *Leopoldus* van Ooſtenrijk met het leeger naar *Sempach* trok, iſſer een ſwerm Byen inde Stad gevlogen, gelijk de Switſerlantſe geſchicht-boeken verhalen. Als de Palts-Graaf in 't Hof te Praagh trok, ſatenſe op het dak, 't welk de Graaf van Anhalt voor een quaat teken hield. Het andere ga ik voor by.

Onderſcheid.
Ariſt: H:
A: l. 9.
cap. 40.

Plin: H:
A: l. 11.
cap. 26.

Het onderſcheid der Byen is veelerley. *Ariſtoteles* heeftſe in tamme en wilde verdeelt, en op de ſelve plaats in die met hopen wonen, gelijk de Byen, de Koningen, de onvrugtbare, de jaarlijkſe Wefpen, de Horſels, en Miters, en in andere eenſame, ghelyk de kleine Sirenen, en ook de grote, mette Syworm. *Albertus* deſen navolghende, maakt negen geſlagten, die ghy by *Aldrovandus* ſien kond. By *Plinius* zijne Boeren-byen, en

Boſch-byen, die vreeſlijk van geſigt, en veel boſer zijn, maar treflijk in den arbeid, en 't werk. Hy doet'er twee geſlagten van de tamme By. De korte en geſprinkelde, en die rond in een gedrongen zijn, houd men voor de beſte: De lange die de Wefpen gelijk zijn, voor ſlimmer, maar de hayrachtighe zijn de ſlimſte. Sy worden alderbeſt in werkende, en niet werkende verdeelt. Onder deſe zijn de Koning, de Fucus oft onvrugtbare, en de Fur oft dief. Van de Koning hebben wy bovengenoeg geſproken. Daar zijn volgens *Ariſtoteles*, en *Plinius* twee gheſlaghten van haar. De roſſche is beter als de hayrighe ſwarte, en geſprenkelde. Sy hebben alle een fraye gedaante en zijn tweemaal ſo groot als andere, de vleughels zijn korter, de poten recht, met een opgerichte gang, en in 't voorhoofd is een witte plek, met een kroon, en verſcheelen veel van 't gemeen. *Varro* maakt geen gewagh van de roſſche. Van de Fucus oft onvrugtbare ſal in 't volgende geſproken werden. De dief is ſwart niet een breeden buik. Het onderſcheid der werkende word van de geſtalte, ouderdom, wijs van leven, werkingh, verw, en den angel genomen. In geſtalte zijn andere kloek, maar rondachtig, en de ſelve hayrigh en ſwart: Andere wat kleinder, maar even rond, en donker-verwig, met ſteile hayren; de vleugels zijn meer kort, nochtans zijn ſy niet ſo ront, maar dik en breed, van geelachtige verw: Andere zijn heel klein enteer, en ſpits van aars, uitten gout-geele licht gheſprenkelt. Alſo heeftſe uit *Ariſtoteles*, *Kolumella* en *Virgilius* verdeelt: De beſte zijn de kleine, langhachtige, ligte, ſuivere, en uitten gout-geel, en die 't lijf met ghelijke druppel gheteekent hebben, en van ſachte wijs zijn. In ouderdom zijn ſommige oud, andere jongh. 't Geſlagt van deſe is gewoon alle jaren te vervliegen, en ſy ſteeken ſo ſeer niet, indien ſy geen jaar out zijn zijneſe helder, en hebben een gedaante als Oly. Die worden bars, en rimpelachtig, maar zijn gauw in 't honig maken: Sy gevoelen de koude, en reghen van te voren: daarom ſullen ſy als deſe dreigen niet ver van de korf vliegen. In de werkingh zijn onnut, de *Bombilius*, en *Plasteis* oft verſierde. Daar zijn ook onbequame die nocht de raten breeken, nocht naar den honigh haken: nochtans maken ſy ſelf ook geen: ſommige omringen de Koningh: andere brengen de doden uitte korf: eenige houden 's nachts de wacht. Die honig maken, doen ſulx oft in korven, oft holle bomen, ſteen-klippen, an de ſolders, oft in de aarde. Omtrent de Rivier *Thermodoon* (in *Themyſcira*) zijn tweederley geſlagten: waar van ſommige inde bomen, andere onder d'aarde honig maken, met een dry dobbel getal van raten, en die overvloedigh vol, gelijk *Plinius* ſeit. Maar *Ariſtoteles* heeft an die alleenlijk ghedacht, deſe ſtelt hy elders. Hy doet'er by, de raat is ſelf licht, en effen, dien ſy niet altijd, maar inde Winter maken. In die landſtrek is veel veil, waar van de honigh.

Ariſt: H:
A: l. 1.
cap. 40.
Plin: H: N:
l. 11. c. 16.

Ariſt: H:
A: l. 9.
c. 40.

Columel:
de R: R:

Ælian: H:
A: l. 1. c. 11.

Ælian: H:
A: l. 1.
c. 59.

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 7.
Ariſt: H:
A: l. 5.
cap. 22.

nigh ghemaakt werd. Inde verw. Want in Pontus zijn eenige wit, die tweemaal in een maandt honigh maken. In wijs van leven: Want in Ethiopien, indien wy *Alvarezius* geloven, zijnse so tam, datse haar swerm in slaapkamers van de menschen maken. By de Halyzones, naar 't schrijven van *Pausanias* gaanse gemeenfaam mette menschen om, en maken haar werk so t' saam-gedrongen, dat de honig van 't wasch niet kan onderscheiden werden. Sommighe hebben ook geen anghel.

Pausanias
in *Atticis*

Nieremb:
H: Exotic:
L. 138. c. 1.

Van de Byen der nieuwe Wereld, spreekt *Nierembergius* aldus: Het veelvoudigh getal der Byen is inde nieuwe Werelt altijd wonderlijk, hoewel het in 't honigh-maken verscheiden is. Sommighe maken in de holen van de bomen, eerst een wassche schors, maar sonder raat, gelijk een ey, 't welk sy geheel met vogtig en soet sap doorvogtigen. Dese eyren als in een tros t' saam-gevoeght, vind men omtrent twintig of dertig in getal. De Indianen hakken den boom om, en brengen hem vol honig-bollen tot haar gebruik, en met veel wasch versien, in haar hutten. Sommige makense so klein als Nooten, andere niet groter als Haasnooten. Dit geslagt van Byen is heel tam, en klein. Andere arbeiden onder de aarde, sommige 2 a 3 ellen diep, andere omtrent maar negen duim, na dat haar goet dunkt. Van dese maken sommige honig in lange wassche pijpen: Sommige in ronde bollen. Uit dese zijn sommige tam, en onschadelijk; andere groot en wreed, die haar werk seer beschermen: Andere zijn ook wild, van een verscheiden werk, die maken een ronde raat als een Citroen-appel, en hangen die an de bladeren van de bomen, en leggen d' een raat op d' ander, so dat een tak sodanigen tros van drymaal negen duim langh vast-houd. De kleinder Byen maken ook kleinder troffen, en hangen die an dunder takken, de groter ook an dikker takken, (dese noemen d' Indianen *Mateceas*) welkers beet so slim als van een Slang is, en vier-en-twintigh uren duert. Daar is een ander tam geslagt van Byen in 't lant van de Haimensers, welke de sneegheidt der Christenen inde korven gesloten heeft, daarse de korf geopent zijnde, nocht steeken, nocht gram, nocht onrustig werden: En dat wonder is, sy laten niet af van haar werk, so beesich zijnse. Hier soud' de nauwkeurigheid nocht glasen, nocht doorschijnende vaten nodig hebben, om een voorbeeld van haar naarstigheid te sien. De Koningin oft Meesterse verschilt veel van de gemeene. Daar is ook een swart en klein geslagt van Byen, dat inde bosschen honig sonder wasch maakt. Het wasch van de onderaardse Byen is seer bequaam in salven tot alle pijn engheswellen uit koude voortkomende: Het ontbind de geswellen, en is ook tot andere Genees-middelen bequaam. Daar zijn witte Byen in Quatimale, die witten honingh, en wasch maken, en niet al te schadelijk zijn.

Nu sal ik eenige uit sommighe schryvers voortbrengen. In de holen van den grooten boom Ceyba, en van meer andere maken de Byen somtijds honigh niet minder in deugde als die van Spanjen, naar de getuigenis van *Ciaka*, van welke dry geslachten zijn: het een niet veel groter als een Mugh; an de mond van de raat die sy wel voorsien, maken sy een pijp van een halve vinger lang uit een stof het wasch gelijk, door 't welk de Byen met geladen vleugels, met het geen sy vande bloemen vergadert hebben, tot haar werk inkruipen: Haar Honig is een weinigh rinfachtigh, van welchen yder Bye-nest meer als een pond voortbrenght. Daar is noch en ander geslagt een weinigh grooter, swart, maar nochtans boven witachtig. Sy maken de mond daar sy door in den boom kruipen uit wasch met een andere stof vermenght, so hard als een steen. De honigh van dese gaat dien van de voorgaande ver te boven, en daar van word somtijds wel dry pinten uit een Bye-nest ghetrokken. Het derde geslagt gaat de Spaanse in grootte ook te boven, maar heeft geen angel, nochtans vliegen sy met ghewelt die gene an, welke haar raten willen roven, en warren haar wonderlijk in 't hayr van den baard en 't hooft. Dese nesten houden dikmaal twaalf oft meer ponden Honighs, en veel heerlijker als d' andere.

De Amerikaanse Byen seit *Lerius* zijn de onse ongelijk, en hellen meer na die kleine vliegen die's Somers, voornamentlijk als de Druiven rijp zijn ons quellen; Sy maken haar honigh en wasch in de holle bomen, daar de selve de inwoonderen wel weten uit te halen: De raat daar de honigh noch niet uitgenomen is, noemen sy Yra-Yetic: want Yra is by haar honig, en Yetic wasch: Sy eeten honig op onse wijs, doch het wasch dat so swart als pek is, rollen sy in klompen so dik als een arm, doch sy maken daar ook geen kaarsen af (want sy gebruiken 'snachts geen ander licht, als de stukjes van seker hout, die een lichte vlam van haar geven, maar sy stoppen daar mede de mond van heel groterieten, in welke sy haar vederen bewaren, om niet van een seker geslagt van muggen, die sy Travers noemen, beschadigt te werden.

Antonius Herera schrijft, dat'er in de landstreek van *Vetræpaci* Byen gevonden werden sonder angel, die suiveren honig maken; van welke sommige gewapent en schadelijk zijn, gelijk de onse: andere zijn klein als vliegen, die nochtans seer goeden honigh maken, andere van heel quaad sap, 't welk die geene die van de selve eeten uitsinnig maakt. Geen van alle maken raten maar verbergen haar honig onder d'aarde, oft heel dunnen honig inde holle bomen, welke een weinigh rinsch is. *Ulricus Faber* schrijft van 't land van de Marchkasiers. Indien ymand in de Bosschen gaande, en eengat in de bomen maakt, dat die uit yder boom vijf oft ses pinten honing kan trekken, 't welk als een sap van kleine Byen, die voor niemand wijken, ghemaakt werd.

wert. Die Honigh is de beste om te eten, en daar wort een soeten Wijn van gemaakt.

Hier sal ik by doen die van *Aldrovandus* angemerkt zijn, en die met zijn eigen woorden beschryven; Die (seit hy) eerst wort voorgesteld Is de Koning der Byen omtrent tweemaal langer, maar magerder als de onvrugtbare: hy is ook meer blinkende en heeft den aars an 't einde scherp, zijn vleugels zijn lang; en wit, met gele stippelen gesprengelt, het hoofd is van de selve verw als den buik. Zijn sprieten zijn kort, maar niet wel van de Plaat-snijder uitgedrukt; het is een gemene Bye die op de tweede plaats ghestelt wert, zijn verw helt meer naar het aschgrauw, hy is by na heel ruig, van een stompen aars, heel kort, en steekt een angel uit. De vleugels zijn wit, met tusschenlopende strepen kort, ja korter als het lijf; het hoofd is groot, de sprieten zijn als in de Koningh. De onvrugtbare die op de derde plaats ghestelt word, is middelmatigh tussen de Koningh en ghemeene Bye, helt nochtans meer naar de Koningh, en is tweemaal groter als de Bye, hy is lyviger als de Koning, maar korter en donkerder van verw: De vleugels zijn byna als van de Koningh, de voeten korter, en 't hoofd groter; Het uitterste van den aars, laat gelijk als in twee byhangfels af.

Onder de wilde Byen van welke veel gheslaghten zijn, konnen de twee eerste met haar raten uitgedrukt, mette tamme eenigfins vergeleken werden; want den Honig die sy maken is niet te verachten om zijn soetheit, en het Wasch is ook niet quaad, maar de ghedaante van de Byen self is veel schoonder, en angenamer als van onse tamme: Doch sy verschelen onder sich in grootte, en verw; Dese die *Gregorius, Regiensis Capuciner*, een neerstigh kruut-kenner t'saam met zijn Byen gevonden hadde, als hy in ons lant omtrent den Bergh Padern gingh kruiden soeken, heeft hy de selve tot my gebraght, so om my te behagen, als om so schonen gheheim van de natuur an de nakomelinghen bekend te maken, sommige van de holletjes waren ledig, andere vol, van de volle hadden sommige honigh, andere een witte vrucht, ghelyk de Plaat-snijder ter zijden van de raat heeft uitgedrukt. Ik meen dat de Byen in de ledighe rusten: De gestalte van alle was niet feshoekigh als in de ghemeene, maar rouw en rontachtigh, ende niet alle even groot: De Bye is self angenaam van gesicht, over 't geheele hoofd ruigh, met swarte sprieten en poten, en met een swarte ronde plek op den rugh getekent: De vleugels ysergrauw, en het overige was nu met een rode, nu met een swarte verw ghetekent. De ander die meerder, en kleinder raten maakt, is kleinder gelijk ik gesait heb, en verscheiden geverwt, want in dese is het hoofd en de geheele buik swart; De rugh rootachtigh, de vleugels zijn langh, smal en swartachtigh: beide dekken sy haar raten met ruigte, met Kaf en Mosch, om niet lichtlijk ghevonden te werden. 't Was

niet vreemt dat wy seiden dat den H. *Iobannes* den Doper met dese in de Woestyne geleeft hadde.

De twee die daar na uitgedrukt werden, worden by onse Boeren Avons genoemd, en zijn elkander by na gelijk. De eerste is zwart van hoofd, sprieten en voeten, over 't heele lijf meer als de voorgaande ruigh en geel, minder op den rugh, meer an den buik: Maar die geele verw maakt de ruigheit van 't lijf, niet het lijf zelf: De ander zoude geheel de zelve schijnen, ten waar hy witter en een weinigh kleinder was. In dit geslaght worden ook groene, en swarte, en van andere verw gevonden. De Hollanders so ik hoor, ik weet niet waarom, noemen haar alle Keyfers, ten zy om den angel daarse scherp mede steken, en daar in sy de Koningen overwinnen, die oft de zelve niet hebben, oft niet gebruiken.

Ik heb hier ook het afbeeldsel van twee zwarte ghegheven, de eerste is de grootste, nochtans met korter vleugels, en beide zijn ze heel lyvigh. De eerste is overal zwart, behalven in den nek, en het opperdeel van den buik, daar een geele plek is, en in 't uitterste daar hy witachtigh is. d'Ander heeft de zelve plekken, maar groter, en de verw is hoger. Den eersten zijn de poten ruiger en dikker, beide zijn ze zwart; de sprieten zijn in de tweede korter en kleinder; die daar na uitgedrukt staat, is van dat geslaght die omtrent de kakhuisen, en vuile goten haar houden. Hy is van ansien schoon, met een dikken buik uitten zwart en geel onderscheiden, an 't uitterste scherp, an 't hoofd, en op den rugh aschgrauw, met groote uitpuilende zwarte ooghen, korte aschgrauwe poten, langhe en smalle vleugels, en van de zelve verw met den rugh.

Daar is noch een ander wilde Bye, dien sy Water-Bye noemen, maar is eerder twyfelbaar, want hy houd het op het land, en op 't water: maar wort zeldener gesien. Dese heb ik eerttijds om my te oefenen aldus beschreven. Het is een twijfelbare gekerfde, en de ghemeene Bye zeer ghelyk, hy vlieght uit het water, en swemt in 't zelve, en heeft vier vleugels, twee lange poten, te weten de voorste, welke hy beide uitsteken de als een Disselboom, tot twee riemen om te swimmen gebruikt: de andere zijn kort, dicht an den buik ingetrokken; Het hoofd is plat, met swarte groote klare ogen versien: het lijf is mette vleugels bedekt, en heel swart; de boven en ondervleugels zijn 't zamen hart, en korstachtig, en hebben an 't meeste-deel, en dat voornamentlijk boven, van de vleugels een geele verw met zwart gemengt, maar an 't einde oft daar omtrent dun en doorschijnende, gelijk de ondervleugels, die sy bedekke: sy hebben twe byhangfels die selden gesien werden ja in geen gekerft dier oit van mijn gesien, waar van d'een op d'ander leggende de selve dekt, welke maken dat se an 't binnenste deel geploet, en met een dryhoek versien schijnen.

Maar in't uitterste hebben sy ook een lichte scheur; de bek is scherpachtigh, gelijk in de Muggen: de voorvoeten mette welke hy swimt, in dry leden gedeelt; De Boerennoemense Bonon Guardalose, mogelijk om datse met het opgaan van de Son boven op't water swimmen gelijk of sy haar wilden verwarmen, want in donker weder werden sy niet ghesien. Sometijds sien sy met een opgeheven hoofd naar den Hemel, somtijds weder neerwaarts, en soo haast sy eenigh ghe-rught hooren, oft de schaduw vernemen, schieten sy met een wonderlijke sneegheid als een pijl naar de grond, so datse quaad te vangen zijn.

I. Byhanghsel.

Tot het HOOFDSTUK.

Vande Byen.

Van den Honigh.

Naam.

DE naam van Mel dat is honig schijnt van Meli getrokken te zijn, maar dit van Melei, dat is van de sorghe, om dat de honigh met sorghe vergadert werd, oft van Melea een Appelboom, om datse uit die vruchten voortgekomen schijnt. *Atheneus* heeftse Alkman, de vrugt van 't Wasch ghenoot, en *Epicharmus* de uchtent-zee, om datse metten den dag uitte lucht valt. Het woort Favus dat is Honigraat, trekt *Isidorus* van Phagein dat is eten, *Perottus* van Fovendo, dat is stoven, om dat de Byen haar jongen in de raten stoven oft broeyen. *Martinius* van Uphos, dat is een gheweve werk; het is een feshoekigh huisje daar de Byen haar in houden, en de grond van haar werk.

Athen;
Dipnos:
l. 14.

Beschry-
vingh.
Plinius
H: N: l. 11.
cap. 12.
Arist: H
A: l. 6.;
c. 21.
Mercurial:
Variar.
Leet: l. 2.
cap: 24.
Columel.
R: R:
l. 9. c. 14.

Wat de Honig is, heeft uitte oude, *Plinius*, seer fray uitgeleit; Sy komt seit hy, uitte locht, en meest met het opgaan der Starren (en so *Aristoteles* seit) voornamentlijk als den Hond begint te lichten (hierom meent *Mercurialis* seer wel, dat in *Aristoteles* voor E Iris Ceirios moet ghelesen werden) nocht ook voor den opgangh der Seven-sterren, (die verschiijnen in April, in't achtstedeel van den Ram, ghelijker staat by *Columella*) en dat in de Morghen-stondt. Derhalven worden in de uchtent de bladeren van de bomen met honigh bedauwt gevonden: en die's Morgens in de lught zijn geweest, voelen dat haar klederen en haar t'saam-geklitte hayr eenighe vettigheid bekomen hebben. 't Zy dat het selve een sweet van den Hemel, oft een quijl der Starren is, oft een sap van de lucht die haar suivert. Och! of wy de selve suiver, klaar, en volghens de natuur so als sy eerst valt konden hebben, maar nu, wijlse van so hoogh uitten Hemel sakt, wordse op den wegh seer vervuult, en van de dampen der aarde besmet, daaren-boven noch van de bladeren ghelekt, en in de maagh van de Byen vergadert (want sy brakense te monde uit) en dan noch door de geur van de bloemen bedorven, en in de korven vermagert, en soo dikmaal ver-

andert zijnde, behoudse niet te min een angenaamheid van haar Hemelschen aart. Ghy sult niet sien dat andere verscheiden van gevoelen zijn: want *Aristoteles* bewijst dattet een dauw van den Hemel ghevalen is, daar uit, om dat de Bye-voeders in een oft twee dagen deraten vol honighs vinden, en in den Herfst na datse getrokken is, niet meer gevonden werd, hoewel als dan de bloemen noch ingeur zijn. *Galenus* heeft gheschreven datse op de bladeren van de kruiden groeit, en van't selve gheslaght metten dauwis, en dat hem gedenkt dat hyse in de Somer overvloedigh op de selve gevonden heeft, als naar een heeten en drogen dach, een koude nacht volghde, wijl de dampen uitte aard en't water opgeheven, en nauwkeurigh verdunt en gekookt door de koude van de volgende nacht t'samen-runnen: Dat seit hy dat jaarlijks op den bergh Libanon dikmaal geschiet, waarom sy eenigh leder uitspreiden, en den honig daar op van de bomen schudden. *Ælianus* seit ook dat in Medie de honig van de bomen druip, en dat de selve in't lantschap Praslie in Indie regent. Die op de toppen van de kruiden en't riet ghevalen is, word van de Schapen en Koeyen als een anghename spijs gehouden, so datse daar van heel soete Melk voortbrengen. *Seneca* twijfelt of de Byen, die self op de kruiden vinden, oft maar eenigh sap, datse door een eigenschap van haar geeft, gelijk hy spreekt, tot een honighachtighe selfstandigheid doen t'samen-runnen, en dit is 't ghevoelen van de oude, en uit de jonghen stemt *Erasmus* met *Seneca* in sijn *Cicero* over een. Sy suighen seit hy met de mont, en haar inghewand een sap, 't welk sy in de selve verandert hebbende, weder uit sich teelen. *Moufetus* noemt de Honigh een gyl in de maagh der Byen volmaakt, en dat de selve door de mont wort uitgebraakt, 't welk wy niet wel goet keuren. 't Geen daar wy mede ghevoet werden, kan geen uitworpel zijn: En daar is van nauwkeurighe waarghenomen, datse wel mette mont, een Honighachtighe sap van de bloemen vergaderen, maar niet datse den buik vullen. Datse maar alleenlijk haar dybenen en heupen beladen, an de welke enige uitscheffels als hayrtjes zijn, die den honig voor't vallen beschutten, en dat sy totte korven weder komende, de benen en heupen met honig beladen hebben, van welke sy door andere daar toe bestemde Byen ontlafst werden. Dat het een gevalle vogtigheit, oft dauw uit dampen is, daar an twijfel ik, want de Byen gaderen niet smorgens vroeg, als de bloemen bedauwt zijn, maar in de hitte van den dach: nocht sy sitten op de bloemen die na den Hemel gapen maar die naar de aarde hellen. Gy sult sien dat sy'er haar diep indringen, waar den dauw, die alleen't opperst der bladeren bevogtigt, niet inkomen kan. Dat de honigagtighe soetigheid binnewaars hangt betonen sy, want indien gy soetjes an de bloemen suigt sult gy't proeven, en indien den honigh neervalt, waarom hangt die

Galen: de
Aliment:
Facult: l. 3.
cap: 29.

Ælian: H:
A: l. 5.
cap. 7.

Seneca
Epist: 84.

die ook niet ande stoppelen en andere vefelingen? Waarom fy maar uit sekere bloemen vergadert wert. Seer wel leit dan *Cabeus* dat de honigh een fap van sekere bloemen is, en dat een innerlijk, en als het Mergh der felver, van de Byen door een angeboren verstand met een lochtachtige voghtigheid uitgelokt, en welke meer yet groeifzaam en aardfch is: want daar door komt het dat na de verfcheidenheid der landen, de honig ook verfcheiden is: defe geven een verfcheiden fout an de bloemen. Hier van komt het datfe het water overweegt, en ficht tot het felve als 10. tot 1. heeft, en datfe door de konft ontbonden meeft tot aarde overgaat. Hier van is het datfe wel een foete fmaak heeft, maar die kragtig is, en naar 't fout en d'aardagtigheid trekt.

Van de verkiefing fal in de onderscheiden ghehandelt werden: de befte is uit *Galenus*, fuiver, van alle vuiligheid vry, doorschijnende, geel, van goeden reuk, een weinigh fcherp in fmaak, maar heel foet, en t'samenhangende, en die opgeheven gedurig vloeyt. *Plinius* leit datfe mette volle Maan meeft vergadert werd, en op heldere dagen vetter: hy doet'er by, alle honig *Acaton* genoemt, welke als most en oly door fich felf vloeyt, is meeft prijfelijk. De bequaamfte word geacht, die uitten thijm getrokken is van geele verw, anghename fmaak (om te betonen dat het Thijm-honig was, wierden'er Thijm-bladen onder ghemenght) die opentlijk an de tonnen vet word; van de Rosmarijn wordse dik, maar die t'samen runt word minder geacht, de Thijm-honigh runt niet, en angheraakt geeftfe dunne draden van fich, 't welk haar eerfte bewijs van fwaarte is. Wat *Acaton* zy, is onder de Schryvers niet eens, sommige seggen *Acaton*, *Kratifon*, die van fich felfs vloeyt: andere lefen *Acoiton*, 't welk is dat ftrak gevloeyt foude hebben, oft niet langhe op de Moer, oft in de raten foude blijven liggen. Ghy foud moghen gefuivert en vry van overschot seggen; Sommige gelijk *Dalechamp* seggen *Akedeston*, dat met geen nauwkeurigen arbeid gemaakt is.

De ouden was fy in de plaats van fuiker, hier mede maaktemen foet dat fcherp was. Daar waren eenighe diefe graagh aten, en meenden datfe haar leven fo verlenght hadden, *Zeno* gebruikte haar matelijk met broot, sommige segghen dat *Phijtagoras* alleen met de raten, oft met brood daar mede befmeert te vreden was. Men geloofte dat *Democritus* fijn leven tot hondert neghen jaren uitgerekte heeft, om dat hy graagh honigh at; De felve meentmen dat door den reuk van honigh fijn leven verlenght heeft: Maar *Ficinus* meent dat hy die met witte wijn gemenght op warm brood gegoten heeft. Van *Pollio* fchrijft *Plinius* aldus: Sy vermeerdert de lichamen; vele hebben een hooghen ouderdom verdragen, alleen door 't voedsel van de Mede, fonder eenighe andere fpijfe, door het vermaarde voorbeeld van *Pollio*. Als hem *Augustus* vraaghde doe hy hondert jaren oud was,

op wat wijs hy die geur van ghemoed, en lichaam fo langh bewaart hadde? antwoorde hy van binnen met mede, en buiten met oly. By de Lacedemoniers was fy 't begin van 't Avondmaal, en wierd ook voor een tweede ghericht op tafel ghebraght: De koeken die mette felve ghebakken wierden, noemde men honig-koeken, *Pyramuntos*, en *Itria*. Die kosten op het Avondmaal dat *Nero* an fijn vrienden gaf veertig Sestertium: de *Pyramuntos* bestonden uit tarw en honig, de *Itria* wierden uit honig en meel gemaakt: *Apuleius* noemdefe *Mellita Scitamenta*, oft lekket bekjes. Hoe veel voedsel de honigh het lichaam geeft is onder de Schryvers niet eens. *Hippocrates* leit datfe door fich meer verdunt, en boven maat door het water, maken affuivert, maar met andere fpijs ghenomen datfe voed en een goede verw maakt. *Celsus* stelt haar onder de heel fterke: Het is waarfchynlijk dat de deelen door de zoetheid angelokt, meer voedsel tot haar trekken, behouden, en in haars ghelijke zelfftandigheid veranderen. Sy word de oude luiden feerangeprefen. De bejaarde *Gencees*-meester *Antiochus*, en *Telephus* de Letterkundighe, aten dikmaal Attife-honigh met gebakken brood oft spelt. Sy verliest haar fcherppigheid als fy met water gemenght, en ghekookt werd, tot datfe het fchuim gedurig afgenomen zijnde, niet meer fchuimt. Alfoo bereidt setsewater af, en verdunt de dikke fpog. Die flagh van fpijs welk *Festus* *Cocetum* noemt, bestond uit Honigh en Mankop-bollen.

Uit de felve word ook Honig-wijn, en Mede gemaakt. Van den Honig-wijn word by de oude veel gewagh gemaakt, *Mulsum* à *Mulcendo* genoemt, om dat de wrangheid van de Wijn door haar foetheid verflaght werd. *Plinius* verhaalt datfe *Aristeus Thracier* aldereerst ghevonden heeft. Sommige menen dat het de Honigh-wijn is: Maar *Ulpianus* geeft die naam ook an den foetsten Wijn. De befte word met ouden Wijn gemaakt, en om datfe licht metten honigh vermenght werd, uit wrange, voornamentlijk uit *Massilife*, welken de bergh *Gaurus* in *Puffoli*, en in 't geficht van de *Bajen* geeft. Datfe eertijds dik en gheroert gheweeft is, oordeelt *Mercurialis* uit *Horatius*: Daar worden twee deelen tot een deel Honigh ghedaan. Sommige omfe eerder te gebruiken kokense t'samen, en gietenfe door: Andere om de nuttigheids wil, doen tot ses deelen most, een deel honigh, en na datfe koud geworden zijn, fetten fyse wegh. Men doet'er ook droge kruiden by, gelijk *Malabathrum*, *Myrrhe*, *Casia*, *Costus*, *Nardus*, waar van gy de Schryvers kond nafien: de Mede is een dronk van de Noordfelanden, en is dikmaal fo treffelijk datfe niet als op lekkere tafels komt: de befte is die van *Coven*; het is ook de wijs haar met kruiden te vermengen. Sy word by na door heel Christenrijk vervoert: ik foude seggen dat te *Meliton* de felve met

Varro de
R: R: l. 3.
cap. 16.
Tzetzes
Chiliad:
13. l. 478.

Apul: Mt.
l. 10.

Hipp: l. de
Affect.

Ceoponic:
l. c. 24.
Plin: H:
N: l. 22.
cap. 24.

Marcial:
l. 2.

Mercuria
Varran:
l. 2. c. 17.

Cabeus.
Meteor:
l. 3. text.
50. Quest:
3.

Verkie.
fingh.

Il: H: N:
l. 11. c. 15.

Dalech: ad
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 15.
Gebruik.

Laert: in
Zeno.

Atheneus
Dipnol:
l. 2.

Plin: H:
N: l. 23.
cap. 24.

de mede is (want daar word by de Etymologicus qualijk Meligeon geset, in de ghemeene woordboeken word Meligmon gelesen: Met de selve komt over een welke *Athenens* Meli Cuceos noemt, en die uit Wijn Honigh, en verscheide kruiden gemaakt werd. Te Cambrits Metheglin, en by de Yren Usbebache genoemt. Het was eertijds den Ilyriërs die men Taulantinen noemde, ghe woonlijk de Wijn met Honig te mengen. De raten wierden met overgegoten water uitgeparft, en in de ketel tot op de helft gekookt, endan in aarde potten gegoten, en daarna in houte vaten langh bewaard. In Griekenlandt scheeldese weinigh van de Wijn die aldaar wast. *Plinius* sprekter aldus van: Hy belast die hier toe vijfjaar te bewaren; Andere voorsigtiger koken die terstond tot op een derdendeel, en doen daar een derdendeel honig by. Daar na mettet opgaan van de star den Hond, setten sy die veertigh dagen in de Son. Andere op die wijs bereid, besluiten se op den thienden dach. Dit word Hydromel, oft water-honigh gheuoemt, welke oud zijnde een Wijnige smaak krijgt, en nergens loflijker als in Phrygien is. *Dioscorides* bereit se uit twee deelen ghekookt water, in de Hondsdagen in de Son gheset met een deel die met Quepeeren bereit is, vermengt. *Plutarchus* seit dat se voor 't vinden van de Wijn gedronken is: Hoe de Melomeli die met Queperen bereit is, gemaakt werd, hebben wy by de schryver *Geoponicor*: die de selve Hydromel oft water-honigh noemt, hoe uit Honigh Wijn by Porta. Daar is Wijn Melilites genaamt, welk uit vijf deelen wrange most, een deel Honigh, en met sout ghemaakt werd. By onse tijden seidt *Plinius* meen ik niet dat dit gheslaght, 't welk veel winden voortbrenght, ghemaakt werd. Den dronk by *Ausonius* gheuoemt Dodra van de maat van neghen oncen, wierd met Honigh, Sap, Water, Wijn, Brood, Peper, Kruid, Oly en Sout gemaakt.

Die so hard als steen gekookt is; word gepoeijert uit rood-wit, indiens door over en weder gieten vermengt werd. De Melina van *Plautus* is de Hydromel. De beschryvingen en bereidingen van *Galenus*, *Egineta*, *Plinius*, *Dioscorides*, de Engelsen, en Moscoviten sie die by *Moufetus*: Van de Mōren by *Aldrovandus*.

Sy heeft ook de Genees-middelen tegen de siekten vermeerderd; en niet alleen den Honigh, maar wy hebben ook, de Mulsom, Hydromel oft Melicratum, Apomeli, Oxoglukes, Clionomeli, Thalastomeli, Omphacomeli, en Oxymeli met Helleborus vermengt, in gebruik gebraght. Doe hier by de geest, den oly, oft vijfde wesentheid: De natuur van den honigh is sodanigh, dat se de lichamen niet laat verrotten met haar anghename, en niet rouwe smaak, van een ander natuur als het sout; Daarom heeft sich *Democritus* belast met Honigh in te leggen: en dat alsoo de lichamen van *Alexander*, en

Agesspolis als mede van *Agessilaus* bewaart zijn, is van *Stattius Papinius*, *Xenophon*, en *Diodorus* verhaalt; Hy seit, die met honigh van Hyble bedroopt is, duurt altijd. *Plinius* heeft den *Hippocentaurus*, die in Theffalie opeen dach geboren en gestorven is, onder de heerschingh van de Keyser *Klaudius* gesien, die in Honigh gheleit over-ghebraght was. Sy is goed voor de keel, de amandelen, het keel-geswel, en alle gebreken van de mond, als mede in de koorts, voor een droge tong: Van ghelijken voor de longhfugtighe en zijde-pijn ghekookt, en voor de beten der slangen, en teghen 't vergif van de Campernoelien. Sy word in de ruiffchende oiren gegoten met Rosen-oly; sy doot de neten en luifen van 't hooft: sy gheneest de rode en grauwe loop alser de dode Byen ingekookt zijn: Die selve is ook voor de ooghen heel nut; 't gebruik der gheschuimde is altijd bequamer, nochtans blaast se de maagh op, vermeerde de gal, en baart walgingh: Andere raden de hoeken van de ogen met honigh te bestrijken; Al 't selve sult ghy by *Dioscorides* vinden. *Hippocrates* schrijft in de tweede gedaante van de zyde-pijn de honighraat voor in water ghewassen; voor yemand die van een hooghte gevallen heeft sijn gekookte room, en in de buik-pijn is sy goet om te likken, en uitte Byen die op sijn heuvel honig maaken vergadert zijnde, mette selve genas hy de sweren in de mond van de jonghe kinderen. Sy word ook met voordeel an de kevels van de kinderen die tanden krijgen met boter gestreken, in swak gesicht word se met de eerste kinder-drek gemengt op de ogen geleit, in de keel pijn word se met mankop oft bolfaat gebruikt, in de milt-pijn mette doode Byen opgheleit, in de rode oft grauwe buikloop, mette Byen, oft varse Kaas gekookt, op de verkoude kloten met hars gemengt, met Salpeter en Koeye-melk geneest se de sweren van 't aengesicht, mette asch van Koeye-leder de voort-etende sweren: het schuim met Oly van Okkernoten geneest de verbrande huid, *Hollerius* heeft se onder de Sweetdryvende middelen betrokken, met Ende-kroos ghekookt en gewreven, oft de groene bladeren van Myrtus oft Galnoten, geneest se de Vyt. Dat wort by *Oribasius*, dit by *Priscianus* gelesen: Van *Nicander* word se tegen het opium gepresen: Van *Ovidius* met cyren en pijnkorlen om de minlust te verwekken. *Celsus* telt se onder de buik-stoppende Genees-middelen, om dat door 't koken de seherpigheid die den buik prikkelt uitgetrokken werd. Ghy konter by doen dat de kraght van voedsel ook vermindert werd.

Daar zijn twee geslagten van Honigwater, het een is versh, en 't ander oud, dat eigentlijk Honighwater gheuoemt werd; Het varsche, seit *Plinius*, als de honigh geschuimt is, heeft sijn heerlijke nuttigheid, in de lichte spijs van de sieken, dat is van ghewasschen spelte, in 't versterken der kraghten in 't versaghten van de mond en maagh, in 't verkoe-

Plinius
H: N: 1 7.
cap. 3.

Plin: 1. 22.
cap. 24.

Plin: 1. 30.
cap. ult.

Plin: 1. 29.
cap. ult.

Dioscor.
1. 2. c. 102.

Oribas:
Synop: 1. 7.
cap. 18.
Priscian:
Ruporist:
1. 2. c. 34.

Plin: H:
N: 1. 22. c.
24.

Aristot: in
Mirabil:
Aufcult.

Plin: H:
N: 1. 14.
cap 17.

Plutarch:
Sympof.
1. 4. Quaest.
5.

Plin: H:
N: 1. 22.
cap. 24.
Auson:
Epigr. 53.

Plaut.
Pseudol.
act. 2. sc. 4.
Moufetus
de Insect.
1. 1. c. 5.

Geb: nik.

Plin: 1. 22.
cap. 24.
Columel.
R. R. 1. 12.
c. 46. Stat:
Papin: in
Sylvis.
Xenoph:
de Reb:
Grecor:
1. 5. Sicul.
1. 55.

len van den brand, doch ik vinde by de fchryvers dat het beter is hem koud te geven om den buik week te maken. Dese drank moeten de koutvorstige drinken, en die swak van gemoed zijn, die men *Mycropsycho* noemt, (door *Diaphorumenos*, en *Microsphyatos* verstaat hy die door veel sweet weg-vloeyen, en swak zijn) daar is een wijs van grote spitsfinnigheid van *Pluto* afgedaalt: In de lichte lichaamtjes der dingen, dat de ruwe, de hoekige, deronde, d'een meer d'ander min, tot dees oft die aart getrokken werden, daarom is niet aan alle 't selfde bitter oft soet: Also zijns in vermoëtheid, en in dorst meer genegen tot toorn; Derhalven moet die ruwigheid van't gemoet, oft liever van de ziel met soeter sap versacht werden. Het versaght den doorgangh van de geest, en maakt de doorgangen weker, datse de over en weder-gaande niet doorsnijden. De ondervinding heeft yeder in sich self. Yeders gramschap, rouw, en droefheid, en alle hartstochten worden door de spijs versagt: En daarom moet men anmerken, welke dingen niet alleen een Genees-middel van 't lichaam, maar ook van de ziel zijn. Men seide dat het honigh-water ook de hoestende goet is. Warm gemaakt verwekt het brakingh. Tegen 't vergif van de *Psimnythius* is het ghesond met Oly ghemenght: Ook teghen de *Hyoschianus* oft Bingel-kruid, voornamentlijk met Eselsmelk, en tegen de *Halicaabus* oft kriecken over Zee genoemd. Het word ook inde oiren en de lopende sweeren van de teel-leden gegoten. Het word ook met kruim van brood op de vroulikheid geleit, op schierlijke geswellen, op verstuite leden, en om alle pijn te versagten. De nakomelingen hebben 't gebruik van het verouderde verworpen, 't welk minder schadelijk als water, en minder kragtig als Wijn is: Nochtans door grote ouderdom verandert het in Wijn, so dat het onder alle vast-staat, dat het de maag heel nut, maar de senuwen schadelijk is. Het *Mulfum* oft Honig-water is altijd uit oude Wijn best, en word licht metten honig vermengt, dat inde soete Wijn niet geschiet. Uit wranghe vervult het de maag niet, ook niet uit gekookte honig, en blaast minder op, 't welk by na altijd geschiet. Het weer-roept ook de begeerte tot spijs, koud lost het den buik, in veele verstoep het die warm ghedronken. Al 't selvestaat by *Dioskorides*. 't Selve doet ook het scherpe oft Oxyglykes.

Varro noemt de geelsucht *Arquatus*, om datse met honig-water genesen werd. De *Apomeli* 't welk uit honigh uitte raten die snee-wit zijn met bronwater, ghelyk van *Aetius* verhaalt werd, gekookt wierd, veeght af, en ontbind, het drijft het water af, en is de heete naturen vyand. Het is goed om de geest uit te halen. De *Chiomeli* wierd met sneeu en honig gemaakt, en inde koortsente drinken gegeven. Van het *Omphacomeli* 't welk uit sap van onrijpe druiven met honig gemaakt is, komt niet sonderlings voor. De

Thalassomeli word uit even veel zee en regen-water met honig in een gepekt vat in de hondsdagen in de Son geset, bereid, is aennaam van reuk en smaak, en suivert saghtlijk af. Van het *Oxymel* zijn verscheide beschrijvingen by *Aldrovandus* te sien. Inghe-nomen verduut het de dikke vogtigheden, is goed tegen de heup en andere leden pijn, en inde keel-pijn word'er nutlijk mede ghespoelt. Van het *Oxymel* met *Squill* ghemengt, besie de *Genees-Meesters*. Dat met nieskruid ghemenght is zijn wy an *Gesnerus* schuldigh, welkers lof hy in den Brief an *Okko* vervolght.

De geest die door de Retort oft verdrayde pijp uitgaat, en oft wit oft geel is, (dien sy ook water noemen) geneest de star, en witte vlekken der ogen, en word om 't hayr te doen wassen, ghebruikt. De Oly die als Brandewijn vlamt, als sy met de geest van de Wijn overghehaalt werd, word anghenaam van smaak, en is niet alleenlijk voor de geschote wonden en voorts-eetende sweeren goed, maar versagt ook geweldigh het voet-evel, en verdrijft met Oly van Kampher de vlekken van 't angesicht; Het word ook bereid met gebrand koper-rood. Uit de gekookte met regen-water en saet van Raket, dat alleen in de steenrots wast word Afijn overghehaalt: Sy breekt de Keysteenen en andere: Gy hoeft ook haar stof-brandingh niet voor-by te gaan. De vijfde wesentheid oft Quintessentie, welke door 't sout uitte eighen drek tot asch ghebrand, verscherpt werd, word gheloofd in de Kronkel-darm-pijn, en 't Graveel een gereed Genees-middel te zijn. Van 't Elixir 't welk de Gheleerde *Schroder* beschrijft, swijgh ik.

Dat de honig niet toelaat dat de lichamen rotten, is boven uit *Plinius* geseit: En men hadt behoren te seggen dat de Babiloniers haar dode lichamen inde honig bewaarden. Nu dunkt ons goed iet van de Purperen, Teggengiften, en takken van bomen hier by te werpen. De Hermonize purperen hondert en 't negentig jaren te voor gemaakt, en haar nieuwe geur noch hebbende, schrijft *Plutarchus*, dat, als *Alexander* de Stadt Suse hadde ingenomen, aldaar ghevonden, en op vijfdnifend talenten geschat wierden: Versta dat van de purperen met sap tot een klont gebracht zijnde, oft van de bloem van *Vitruvius* Ostium genoemd, met de schede alleen. Het talent is ook meer voor 't gewigt, als de waarde te nemen. De oorzaak van de langduerigheid is den honigh, daar de klompen inghesonken wierden. By den Theriaak wordse niet vergeefs gemengt: Sy ontfangt, en bewaart die. Haar bestendigheid is sulks an de tayheid schuldigh, dat haar de omringende lucht niet uit-pūt.

Dat jonge scheutjes van bomen in de honig bewaart werden, dat'er niets an de voortgroey ontbreekt, hebben wy by *Cardanus*: *Scaliger* doet'er weder by, dat met de selve veel dingen bewaart en verdorven werden:

Hartman
in Croil.

Agricola
in Popp.
12 p. 973.
Schroder.
Pharm.
l. 3. p. 316.

Herodot.
in Thalia.

Plutar-
chus in
Maandr.

Calz.
Subtil. l. 8.
Scaliger
Exercit.
179.

Die schrijft fulks de vogtigheid van den honig toe, welk dun, soet, gematigh, niet vet, nocht de verrottingh onderhavigh is. Dese bevesticht dat de Okker-nooten om haar olyachtigheid daar in bewaert werden, maar dat de Vygen, Peeren, en Persikendaar waterig in werden. Van brood geraakt zijnde bederftse, en verandert in Mieren en diergelijke dieren. Ten lesten, sy geeft an de slappe aflopende Wijn weder nieuw leven, een gewoonlijke opsmukking van de Wijnkoopers.

Onder-
scheid.

De onderscheiden van den honigh zijn verley. Indien ghy haar selfstandigheid anset, sy is lochtachtig, aardich, rosmarijnachtig, oft helt na de galbanum, oft thijmachtigh, oft waschachtig, oft vervalscht. Lochtachtig; Want inde maanden May, Junius, en Julius valt'er, somen gheloost, een voghte suivere soete hemels dauw, op de bladeren van de planten. Die opgegaard en inghesogen hebbende, brengen de Byen naar haar korven. In 't begin isse dun als water, werkt inde eerste dagen als de most, en suivert haar: Op den twintighsten dach wordse dik, en daar na met een dun vlies overtrokken, welk uit het schuim t'samen runt. De aardachtige word met het verdwijnen van den dauw, uit het sweet van d'aarde, en het soetste deel van de planten uitgesogen. Die is van vaster selfstandigheid, en daar zijn so veel onderscheiden, als planten, daarse uitgetrokken word. Van de Rosmarijnachtige fullen wy beneden spreken. Die van de Galbanum heeft *Aphrodisiensis* de naam gegeven, van 't voedsel der Byen, 't welk de Galbanum verderft. Sy is goet totte klaarheid van de oogen. De Thymachtigerunt niet, en gheeraakt zijnde, geeftse dunne draden van haar, dat voor eerst een teeken van haar swaarte is. Indiense geheel na den Thijm riekt, segh dan niet datse volmaakt is, hoewel de verkoopers om de ingeworpen thijm haar lof willen vermeerderen. De Waschachtige is dikker, en daar een drabbigheid in drijft. Doe hier by dobbel-thijmachtige, welke, uitte rode en swarte gemaakt word, en totte ogen en sweeren seer bequaam is.

Ten ansien van de plaats, isse wild, tam, Attise, Cycladise, Sicilise, Cappodocise, Schytise, Samogitise, Cephalonise, Cretise, Cnidise, Mysise, Halyzonise, Thracise, Lijdisse, Ægyptise, Medise, Hyrcanise, op dat ik ander Landschappen verfwijge. Van de wilde sal hier na gehandelt werden. De Attise die de Hymetse is, en die voornamentlijk in de silver-minen gemaakt word, is de voornaamste onder de beste: Want daar is de beste aart van Byen, en 't land van thijm en andere bloemen overvloedig. *Bauhinus* heeftse te Verona in een Winkel gesien, en die in een blaas van een Oliphant die heel dik, XXI. pont swaar, twee ellebogen lang, en anderhalf breed was. Het is waarschijnlijk dat die honigh uit Afrika gebragt is. *Dioscorides* geeft an de Cykladise de tweede

plaats. De Sicilise en van Hyble komt de derde toe. In Cappadocia wordse sonder raten gemaakt, en is gelijk dikken Oly. In Schytia en Samogitia isse ook lofslijk: 'tzy oft om dat de bloemen mette Noordse wind doorwaait, beeter zijn: oft om datse daar sterker zijn, en den honig beeter bearbeiten. *Cardanus* schrijft datse uit Cephalonia heel goed is, en soeter als suiker, ghelyk *Aphrodiseus* meent datse inde Eylanden, en Stranden alderbest is. Van de Cretise spreekt *Plinius* aldus: Het ander wonder in Creta is de honig. Daar is een Berg Carina genoemt, I X. duisend treeden in den omring, in welke ruimte geen vlieghe ghevonden werden, die de gemaakte honigh geensins anraken: Dese word door sonderlinge ondervinding tot de Geneesmiddelen uitgekosen. Die uit Cnidie gebragt word is die van Thrasie en de Hymetse aldernaast. Van de Mysise komt van *Galenus* voor. In ons Asie seit hy, strekt sich een heuvel, tussen Pergamus en de Stadt Elea an de Zee gelegen, die overvloeit van thijm, daar de Byen seer goeden honigh maken, 't welk daar geheel verbeesigt werd. In Mysia ook an dat deel 't welk onse landstreek naast is, is een streek diefe Britus noemen, in welke ik honig de Attise geheel gelijk, met grote verwondering gesien heb, hoewel daar ook slimmer voortkomt. Aldaar was ook een klein Bergje, geheel steenachtig, vol van Thijm, en Orego, maar an welkers onderste voet het land vol van de Cythifus was: Daar uit vergaderde de Meester van dat heuveltje so veel soeten honig, datse daar in de Attise ook te boven gingh: sy was nochtans niet scherper als de Attise: daarom verwekte sy terstont walgingh als men haar smaakte. By de Halyzones isse so geronnen dat mense van 't wasch niet scheiden kan. De Thracise was zandigh. In Lijdien wordse uit bomen vergadert: De Inwoonders maken'er sonder was koekjes af so hard, dat men'er sonder geweldig te wrijven niet uit kan krijgen. De Ægyptise is dun, om dat de bloemen van die streek door de al te grote voghtmakingh van den Nijl saght worden. In Hyrcanie worden de bladeren mette selve veel bedropen; Maar verloopt, indien de vergaarders het opkomen van de Son niet verhaasten, indien wy *Curtius* gheloven. In Medien druipht hy van de bomen. An de Amifus, naar 't seggen van *Aristoteles* wordse van de hoger plaatsen heel wit en dik gehaalt, om datse de Byen in de bomen sonder raten maken, 't geen in *Pontus* ook bekend is te geschieden. *Plinius* heeft dat kortelyk t'saamgevat. Sy is seer goet op verscheide wijzen. Op sommige plaatsen worden raten schoon van wasch gevonden, gelijk in Peligna, en Sicilie, elders in overvloed van honig, gelijk in Creta, Cyprus, Afrika, elders weer in grootte als in de Noordse landen. Daar is in Hoogduitland een raat ghesien van acht voeten, die in sijn holle deel swart was.

De onderscheiden van de tijd om te vergaderen

Elia: H:
A: l. 5.
c. 42.

Card: de
Varriet:
Rer: l. 6.
c. 25.

Plin: H:
N: l. 21.
c. 14.

Galen: l. 1.
de *Anti*-
dor: c. 4.

Alexand:
Aphrod:
2. *Pro*-
blem: 74.

Plin: l. 11.
c. 16.

Pausan: in
Attic.

Aphrodif:
2. *Pro*-
blem: 74.

Mela de
situ Orbis.

Plin: H: N:
l. 11. c. 14.

deren, heeft *Plinius* deſtighe beſchreven. In alle Landſtreken zijn dryerley gheſlagten van honig. Die van de lente als de raat uit bloemen gemaakt is, en daarom bloem-honig genoemd werd: Die verbieden ſommige uit te neemen, op dat door het overvloedig voedsel, de vrugt des te ſterker worden ſoude. Andere laten van ghene minder an de Byen, als van deſe, want daar volgt een grote overvloed uitten opgang van de grote ſtarren, den Hond, en de Noordſtar; daaren-boven omtrent der Sonne-ſtant, als de thijm en druiven beginnen te bloejen, krijgen de raten haar meeſten honig. Het ander geſlagt is Somer-honig, welke daarom tijdig van de voorname bequaamheid des tijds genoemd werd, als den Hondt begint te ſchijnen, XXX. dagen na de Sonne-ſtant. Omtrent deſe is de ſpitsinnigheid van de natuur an de menſchen geopenbaart; ten waar het bedrogh der menſchen alles bedorf: Want van den opgang der voornaamſte ſtarren, en den Hemels-boog, (ſie hier van *Marsilius Cagnatus*) indien'er geen regen valt, maar de dauw lauw wert door de Sonne-ſtralen, worden'er genees-middelen, en geen honig ge-teelt, en hemelſe gaven voor de ogen, ſweeringen, en de binnenſte ingewanden. Indien deſe bewaart wert, als den Hont opkomt, en het by geval geſchiet, gelijk het dikmaal gebeurt, dat op den ſelven dach Venus, oft Jupiter, oft Mercurius ook opkomt, wort'er geen groter angenaamheid, en kragt, om de Menſchen van ſiekten en de dood te verloſſen, voorghebraght, als van deſen Hemels-dauw. Alle de ſodanige is blinkent root, als die op droge dagen gemaakt is. *Thaſius Dionyſius* wil dat een thiende deel van de Somer-honig de Byen gelaten werde, indien de korven vol zijn: ſo niet naar evenbedeling: ſalmen oft ſo ſy leedig zijn, niet uitnemen. Andeſe vrugt hebben de Attiſe een teeken gegeven, te weeten dien dach, welken *Vulcanus* toegeheiligt is. (deſe viel op den 7. July welke *Caprotina*, en de vlucht van't ghemeen ghe-noemt wierd) Het derde gheſlagt van honigh, die wilde en heydachtighe ghe-noemt word, is niet heel prijſelijk: Die word na de eerſten regen van den Herſt vergadert, als de heide in de boſſchen bloeit, en daarom de zandighe ghelijk is. De Athenienſers noemdenſe Tetralix, die van Eubea Sifara, dien men meent dat de Byen heel anghenaam is, mogelijk om dat'er dan anders geen is. Deſe honigh-makingh word met het leſt van den Herſt en het ondergaan der Sevenſtarren be-floten. De reden raad twee deelen van dien telaten voor de Byen, en altijd die deelen van de raten die heide hebben.

Daar zijn ook onderscheiden van de hoe-danigheid. De loffelijkſte word geacht uit thijm, die geel van verw, anghenaam van ſmaak, vet en dik is. Sodanige komt voort daar Thijm, Orego, en Violen waſſen, gelijk inde bergen van Achaja, Hyble, Himet, en andere. Sodanige is van goeden reuk, uitten

ſoeten ſcherp, lijmachtig, klaar, en die weinig ſchuim geeft. Sodanige wort van de Kretenſers Acramaumorion, van die van *Cyprus* Chytrium, en die van Kos Kalaminum genoemd. Sodanige indien wy *Mouſetus* volgen, is vet, lijmig, ſwaar, (en daarom op de gront beſt) en den klaren Terpentijn gelijk, ſuiver, met geen vuiligheid vermengt, door een ſoete warmte geſmolten, en door een lichte koude als in ſteentjes geronnen. Sodanighe is die *Strabo* ſeit dat in Attica, omtrent de Silver-mijnen gevonden, en Akapeſton genoemd wert. Die is quaat welke te dik, oft te dun, oft van verſcheide deelen, en niet eenparigh is, die geheel naar den thijm ruikt, en veel ſchuims geeft. Sodanighe om datſe door 't bewaren bedorven is, ruiktſe qualijk, om datſe van ſcherling beſmet is, ſwaar, om datſe ſcherp is, is ſy de neus laſtighe, wanneerſe verſchaalt is ruiktſe niet. De vergiftige ſeit *Dioſcorides* wort in Pontus van de Argelethrus, *Plinius* ſeit van de Rhododendrus, *Ætius* ſeit van de Aconitum vergadert. In Carina, Perſie, Moren-lant, en Getulia wort ſy vergiftig van de dompen der aarde, oft van eenig vergiftigh ſap, en wort blauwachtig bevonden. By de Macrons naar 't ſeggen van *Xenophon* wortſe voor dul gehouden, ſo dat die haar eeten niet ſtaan konnen. Datſe in de Stad Heptacometa beſmettelijk is, en dom maakt heeft *Strabo* naargelaten, en in Corſica uutte Scherlingh *Ovidius: Ælianus* ſeit datſe in Trapezunte van Pontus uit de bloemen van de Palmboom ſwaar van reuk is, maar de dulheit geneeſt.

Sy wort ghekent indienſe niet heel dik wert; root-blinkent is, van een vremde reuk, en naar het ſwart helt. Wy hebben by *Galenus* datter twee die ſodanigen honigh geproeft hadden, op de Markt van Romen geſtorven zijn. In een gedeelte der Troglodyten Belgada genoemd, is ſy ſo wit als ſneeu, ſo hart als een ſteen, en ook ſo vaſt datſe in korven gedragen wert. *Ariſtoteles* gedenkt ook van ſodanige, en ontkent datſe uit ſuivere thijm is. *Mouſetus* ſtelte in Tigremahon en Tago-daſt. De heydachtige is blinkent-root. De ſwarte, bruine, en blauwe valt bedenkelijk. By *Galenus* wort van een Wynige geleſen. Bitter iſſe omtrent Phasiſ, en Pontus: Sodanig wortſe ook door outheit. Datſe in Myſia alderſoetſt is, hebben wy boven geſeit. Door bewaren wortſe ſtinkent. Met meel van geers wortſe verbaſtert. De nagebootſte wort uutte Indiſe noten en de gemeene Siliqua, by de Grieken Keratia genoemd, bereit. Die het Troglodytiſe Arabie bewonen, bewaren haar verſe Gember-wortels met dien honig. Het is wonder 't geen *Eudoxus Cnidius* by *Apollonius* verhaalt, dat de Gyzanteres van Afrika, een volk boven Syrtis en Carthago gelegen, op de wijs van de Byen bloemen vergaderen, en honigh maken met gelijk geluk. *Diodorus Siculus* ſchrijft dat de Kuretes alder-eerſt de wijs van honig maken geleert hebben.

Mouſet: de Inſe & c. 16 p. 26.

Strab: Geogr: 1 29.

Xenop. de Cyri. Ex. ped. 1. 4.

Strab: 1. 12.

Scaliger: Exercit. 132.

Gal: de Antidot. 1 c. 2. Strab. Geogr: 11.

Plin: H. N: 1. 11 cap. 15

Plin: H. N: 1. 11. c. 16.

II. BYHANGSEL.

Van het *Wafch*.

DE naam van Cera, welk by de Latijnen wafch beteekent, is van de Grieken genomen, die het Keros noemen; 't zy oft van keranein, dat is besorgen, gelijk het *Isidorus* behaaght; oft van Kajeftairadioos, om dat het van de raten door 't vier gesmolten, gemaakt wert; oft van 't Arabise woort *ῥα* dat by de Arabiers wafch, en by de Hebreëen een muur beduit: En voorwaar de raten van 't wafch zijn als mueren, binnen welke de honigh gefloten is. Het wort na 't gevoel van *Galenus* Malthe gheenoemt, welk woort eigentlijk het gesmolte alleenlijk toege-eigent wert, maar 't kan nochtan het harde mede gedeelt werden. *Aristoteles* heeft gefeit dat het van de Byen uitten traan van de bomen gemaakt wert. *Plinius* dattet uit bloemen van alle bomen, planten en kruiden gehaalt wert, uitgenomen de *Rumex* oft fcherpe Klaver, en de *Equinopus* oft Paarts-voet. (andere verftaan de distels, oft een geflagt van doorn) Hy doet'er by datte braam-mede qualijk van sommige uitgenomen wert, (de brem op de felve plaatfen waffende, van de onvrugtbare bies) om dat in Spanjen veel honigh, na de bramen fmaakt. Ik meen ook de Olijfboom qualijk uitgenomen wert, (op andere plaatfen bevestigt hy dat) want het is fecker dat in 't groeijen van de Olyven veel honigh gemaakt wert. Van de *Lampfana* hebben wy by *Kolumella*. De wijs van 't bearbeiden ftaat by *Aristoteles*. Sy bekruipen de bloemen eerst met haar voorfte pootjes, diefe lichtjes bereiden; dan wrijven en vegen fy haar midden af: ten lesten leggen fy het fap van de bloemen 't geen fy met haar fpog bereid hebben op de dyen van haar achterfte pootjes, en de grootte van een ert bekomen hebbende, keeren fy fo beladen weder naar haar woning, gelijk *Moufetus* verhaalt.

Op wat wijs het weder uitgeparft werdt, heeft *Columella* befchreven. Het overblijffel feit hy, van de raten, na datse keurlijk met foet water bevoghticht zijn, word in een koper vat geworpen, en daar water by-gedaan zijnde wordenfe met vuur gesmolten, dat ghedaan zijnde, wort het wafch door froye horden oft matten gegoten, en fo wederom geheel gekookt, en het water eerst weg-gedaan zijnde, totfodanige vormen gegoten als men begeert. *Plinius* feit kortlijk aldus: Het wafch wort gemaakt van de uitgeparfte raten, die eerst met water gefuivert, en dry dagen in den donker gedroogt zijn, den vierden dach met vuur in een nieuwe aarde pot met water bedekt gesmolten zijnde, wort het door korven ghegoten; daar na wort het weder in de felve pot en water gekookt, en daar na in kout water gegoten, in vaten die met honigh rondom beftreken zijn.

Van de plaats valt niet veel te feggen.

Daar Byen zijn daar is wafch. In Korfika was het eertijts fo overvloedig datse voor een bedean de Romeinen, hondert-duifent ponden (*Linus* ftelt twee-hondert) betaalden. Uit Rußland, en Moscovie wort het by na doorgansh Kriftenrijk vervoert. Omtrent de Stad Mombazza is het overvloedigh. Van *Krantzius* wort verhaalt dat de Lijflanders het voor vuiligheit weg-wierpen. De Inwoonders van de Rivier Senega kennen ook noch fijn gebruik niet.

Tot fijn aart behoort, dat het door de warmte van de Son wit wert, daar het vleesch fwart af werd, dat het geronnen donker, en gesmolten klaar is, en dat het lichtlijk door de warmte smelt; en ten lesten dat het lichtlijk met Oly, met Wijn en water befwaarlijk gemengt wert. De oorfaken fie die by *Aldrovandus*.

Het geeft ons een groot ghebruik inde Genees-konst, in 't fchrijven, bootsen, segelen, tot beeld-werk, en 't famen-lijmen, in 't lichten, en andere. Het is enigfins in 't midden van de verwarmende, verkoelende, verdrogende, en vogtmakende. Het heeft gelijk *Galenus* fchrijft iet papachtighs, en van dikke deelen. Daarom is het als de stof van andere genees-middelen, en wort totte 't famen-fettingh van plaasters, en falvenghebruikt: Het wort inde rode-loop met een gebraden appel ingegeven, en op de blote fenuwen, en pefen gheleit. Een doek met wafch beftreken en heel warm opgheleit, bencemt de pijn van de verkoude leden. In de geelfugt met wit van een ey hart gekookt, en eenige greinen faffraan, en zyroop van alfes worden daar van heel goede pillen ghemaaft, en ghebruikt. Sy verwekken veel dorft. Het geeft ook Oly, die in 't verfagten der gefwellen, en in pijnlijk water-maken feer goet is, befie fijn bereidingh by de Stof-fcheiders. Van fijn verbafteringh, en verwing fal op een ander gefproken werden, als ook van ander gebruik.

Daar zijn eenighe gheslaghten van wafch: Daar is natuurlijk, en geboott. *Aldrovandus* heeft Indiaans gehad, dat geel, groen, root, en fwart was, fo hard als fteen, 't welk wy by *A. Kofa* lefen van de Lakka gemaakt te werden. Het loffelijkste is vers, vetachtig, fui-ver, ruikend als den honigh. Dat van Pontus oft Kreta. Het Pontife fo wy *Galenus* geloven is om de bloemen van den alfsemiter. By *Plinius* is het Punife 't beste. (*Dalechamp* maakt dat het alderbeste) Het naaste dat heel geel, en van honigachtige reuk is: Hier van feit *Cicero* dat de falven angenamer zijn die na wafch, als die na faffraan ruiken: (want fo moet men lefen, en niet, na aarde) zuiver en uit Pontus, 't welk, feithy, wonder is dat het beftaat onder den vergiftighen honig. Daar na het Kretize, want dat heeft veel propolis. Na defedat van Korfika, dat uit de Palm-boom gemaakt, en ghe-meent wert de kraght van een genees-middel te hebben.

Het

Arist. H:
A: l. 3.
cap. 21.
Plin: H:
N: l. 11. c. 8.
Plin: H:
N: l. 21.
cap. 12.

Kolumel.
R. R. l. 9.
c. 16.

Plin: H:
N: l. 21.
cap. 16.

Plaats.

Krantzius
Vand. l.
16. c. 9.

Gal. de
Simpl. l. 7.

Plin: H: N:
l. 1. c. 14.

Apiarium
Bienenstock

Bienen Korb

Faug

Cera Seu fauus Honigstock

Vespetum Wespenest

Vespetum Wespenest

Hornusnest

Wespenstock

Wespenstock

Hornusstock

Kummelstock

Het witte, 't welk sommige maagde-wasch noemen. Hoe dat gemaakt werd, beschrijven *Dioskorides* en *Plinius*. Het geel wasch, seit hy, word inde locht gehangen, daar na in Zee-water gekookt met Salpeter, dan scheppen sy al het schuim af, daar na wort het in een vat met kout-water gegoten, en weder met Zee-water bysonder gekookt, en sy laten de keetel kout werden, dit drymaal gedaan zijnde, leggen sy het op een mat inde Son en Maan te drogen, want dese maakt wit, en op dat het niet gesmolte wert, dekken sy het met dunne doeken; het wort ook sonder koken door in de Son te leggen heel wit: Want also wort den honig van 't wasch genomen, en die deelen waschen uit, door welkers dünnigheid de verw voortkomt. Te Venetien wort het heel wit bevonden. Sodanigh is ook het Tarentijnsse geweeft. Het wort verbastert met Terpentijn; het wort ook door 't handelen wit, waar van *Aëtius* seit dattet wasch door 't handelen wit wert. Het is de Genees-Meesters heel nut, en wort van *Paulus Aegineta* totte schorft seer geprezen: Het wort ook met poeiers vermenght tot quyl-middelen, en voornamentlijk het nagebootste, hoedanigh het Thyrrenise is. Het is goet voor de onsteeken nieren. Het geele om sijn lochtigen aart van den honig verfast meer, lost, en ontbind de pijn. Dikmaal gesmolten neemt het een aardachtigheid an, daarom moet men het varsch, en nieuw gebruiken. *Hollerius* noemt maagde-wasch, dat van jonge byen gemaakt is: *Actuarius* noemt dat Propolis, en 't word van de selve in salven geprezen. Het groen van Egipten reekent *Hollerius* onder de affuiverende genees-middelen, en 't wordt met Oly vermenght opgheleit. Het word swart door 't by-doen van papier-asch, en roodt door de Anchusa; Nochtans word het inde Molukse Eylanden en Amerika uitten natuur swart vergadert. 't Is wonder dat *Aristoteles* schrijft dat de warmgemaakte hoornen der jonghe Koe-beesten in wasch gebogen werden, en dat se geen pijn der voeten gevoelen, als sy daar mede bestreeken werden.

Het dunkt ons goet hier wat van de Propolis, en Erythace by te doen; Dat wordt als bywonende also ghenoeemt, om dat het voor de gaten der korven van de Byenghemaaft werd. By de Grieken anders Smerion, Samylis en Aigeros genoemt. *Scribonius* heeft het voor Maagde-wasch genomen: *Sylvaticus* voor drek van de korven: *Bellunenfis* voor het vuil van de wanden, en seit dattet voor Bdellium gebruikt werd. Sommighe drijven dattet van de bomen druip, andere dat het de eerste raat is: Ik soud' segghen dat het een dikachtige stof was tussen Kommosis (by *Aristoteles* Mitys ghenoeemt) oft Pissoceron, en wasch, 't welk geel, en ruikent na de Styrax helt, en als de Mastix kan ghetrokken werden. *Kordus* schrijft by *Mousetus* dat het een traan van bomen is, en in de eerste knoppen groeit. Dattet vergadert van de Byen voor de gaten van de korven

geheclit word tot een schutsel voor de kotiede. Hy maakt'er dry ghedaanten af. Het eerste wordt alleen uit de swarte Populier vergadert, en *Ægyrina* ghenoeemt. Het is sagtte handelen als lijm, geel van verw, anghenaam van reuk, slaapmakend, en even als de Styrax, in smaak als de knoppen van de Populier. De tweede is de andere ghelijk, en uutte Berken-boom, van verw tussen geel, aschgrauw, en groen, en uit-trekkelijk. De derde word uutte Alpise Populier vergadert, en is selden. De vierde is uit alle dese vermenght, maar is nu niet in ghebruik. De Bye-Fokkers menghen se onder malkander, en het wasch dat van *Avicenna* swarte Mum ghenoeemt werd, is niet anders, alse nigh overschot dat naar 't ghekookte wasch op de gront sakt. Het word met Oly week ghemaakt als wasch, maar het weeght over en sinkt op de gront. Het suiver en ruikent is 't beste, het word in water ghegoten lichtlijk van het wasch ghescheiden. Het Kre-tise en Passidise, dat het meeste deel van de vettingheid van de Styrax en Ladanum vergadert werd. Indien ghy sijn ghebruik insiet: Het trekt de vuiligheid diep uittet lijf: Het wordt van *Celsus* onder de openende genees-middelen gherekent. *Aëtius* seide dattet verwarmt, ondoet, rijpt, en afveeght. *Varro* seit dattet om sijn veelerley ghebruik op de heilighe wech veel dierder verkocht wierd als den Honigh. Daar van is moghelijk by *Largus* de naam van 't gheheilighe wasch. Gerookt is het goet voor den verouderden hoeft: Met water ghemenght gheneest het de Roos. Opgefreeken de krauwagie, en is tot veel dingen nut.

De Erythace noemt *Aristoteles* Sandarach, Smerion, en andere Cerinthus. By de Gheleerde is het Vernilago, oft na de tijdt Vernix, dat schijnt Lente-wasch te zijn; En by de Lombardse-Boeren, volghens *Niphus* Carbina genoemt. Wy hebben daar van boven uit *Plinius* ghesproken. *Varro* wil dattet een Lijm is, daar mede de Byen de kantender raten t'famen-voeghen. Daar is een groote kragt in om de swermen uit-te-lokken. Die willen dat de swermen neder sitten, bestrijken een tak mette Erythace en Apiastrum, oft Mellisse kruid gemenght: *Virgilius* noemt het Gluten, oft Lijm.

II. HOOFT-STUK.

Van de Fucus oft onvrugtbare Byen, oft Hemmels.

DE Fucus oft onvrugtbare bye, is also van Fuco dat is bedrog genoemt, oft om dat het geen rechte Bye is, maar bedrog anrecht, en onder schijn van de korven te verwarmen den honig op eet. Die den naam van Phagumai, dat is eten trekken, zijn al te stout: gelijk ook diese van furando dat is steelen trekken, alhoewel sy waarlijk steelen. By de

Varro de R.R. l. 3. cap. 16.

Arist. de Plant l. 1.

Naam: Aldro: H: Insect. l. 1. cap. 5.

Holler: Insect. Chir. l. 6. c. 7. Plin: H: N: l. 21. cap. 14. Arist: H: A: l. 8. c. 7.

Mouset. Theatr. Insect. l. 1. c. 6.

Grieken worden sy Kephēn, en Thronax genoemd. Kothuros is een bywoord, om dat hy als de andere Byen geen angel uitskeekt.

Befchrij-
vingh:
Kolumel.
R. R: 1.9.
c. 15.
Plin: H: N:
1. 11. c. 11.

Arist: H:
A: 1. 5.
c. 22.

Arist: H:
A: 1. 9.
c. 40.
Plinius
H: N: 11.
cap. 17.

Teelingh.

Arist: de
Generat.
1. 3 c. 10.

Kolumella noemt haar een geslagt van groter anwalch, de Byen heel gelijk; en steltse onder de tamenrottende dieren. *Plinius* seit datse sonder angel zijn, en als onvolmaakte Byen, die van vermoeide en verouderde geteelt zijn, een late vrugt, en die als slaven van de rechte zijn. *Aristoteles* maakt haar een vierde geslagt van Byen, maar vergeefs, want sy maken geen honig. Hy is by na tweemaal so groot als een gemeene Bye, ja hy is de Koning in dikte en lijvigheid gelijk. Sy souden Koningen zijn, indien sy een angel hadden. Haar grootte is om het gebruik van haar leven gegeven. Door haar arbeid wort niet van 't overschot verquift, maar vullen haar nacht en dach met honig. Sy zijn swarter met een blinkende verw, als de Byen. Die, welke Fur oft de dief en by *Aristoteles* Phor, by *Hesychius* Phorios genoemd wert, is kleinder. *Plinius* noemtse onder de grootste byen die swart zijn en breed van aars, en zijn so genoemd om datse dieflijk den honig opeeten.

Van de teeling zijn verscheide gevoels. *Isidorus* heeft verhaalt datse uitte verrotte muil esels voortkomen. *Kardanus* uitte Esels, *Plutarchus* en *Servius* uitte Paarden. Andere meenen datse uit de bloemen van de *Cerintus*, van den Olijf-boom, oft van 't riet voortkomen: Enige meenen datse uitte byen door veraarting geteelt werden naar datse haar angel verloren hebben: Andere beuselen dat dese uitte *Fucus* voortkomen. Ten laatsten wordense in mannetjes en wijfjes verdeelt, en datse door versameling voortsetten. *Aristoteles* bevesticht datse uitte lange, en uitgerekte Byen, so de *Fucus* als de Fur haar oorsprong hebben, en dat in vrugtbare jaren, als de honigh overvloedigh verhoopt wert, uit een overvloedige vogtigheid, dat wy boven uit *Plinius* ook bygebragt hebben: Hy seide datse bysonder voortgeteelt werden, indien de Koningh leeft: Indien hy dood is, inde holletjes van de Byen, en dese zijn moediger. Sy maken kleinder hollen als sy selver zijn, en die niet overal door de korf maar op de uitterste hoeken. Also schijnt hy ten ansien der teeling 't geheel geslagt der byen in dry gedeelt te hebben. De Koningenteelen, en haar selven, en het ander geslagt: De Byen weder den *Fucus*: Maar de *Fucus* is van de teelende kragt ontbloot. De vrugt is ten ansien der Byen wit, daar uit ontstaan wormtjes kleinder als die van de Byen.

By sommighe Grieken word de *Fucus*, *Asintēles*, *Ateles*, *Aleiturgeus*, en *Asymbolus* genoemd, daarom seit *Virgilius* dat hy vry sit om andere de kost t'ontroven. Maar by sommighe schijnt hy van een groot gebruik te zijn. Sy leven wel ten ansien van 't honigmaken leedigh: Ja sy sitten een heelen dach inde honig-raten verborgen. 's Nachts, als alle de byen slapen beginnen sy te arbeiden, en verwoeften de korven, gelijk *Aelianus* verhaalt;

Virgil:
Georg:
1. 4.

Aelian: H:
A: 1. 1.
c. 10.

maar indien *Bartholomeus Anglicus* ons niet bedriegt, so maken sy de Koninklijke sitplaats, en die seer heerlijk boven inden top van de raten met een cierlijk deksels overtrokken. *Tzetzes* maaktse water-dragers: *Kolumella* seit datse op de faden sitten daar de byen uit gemaakt werden, datse ghebruikt werden om nieuwe affetsels te broeijen en op te voeden, en als de jongen gekipt zijn datse dan uitgeworpen werden: welk alles *Plinius* heerlijk verhaalt. Sy, seit hy, bouwen eerst huisen voor 't gemeen, daar na voor de Koningen. Indien men een overvloedige voortkomst verwagt, wort den *Fucus* ook een raat toegeleit: dog de kleinsteraten an dese, hoewel sy groter, als de byen zijn. Maar de *Fucus* is sonder angel, gelijk onvolmaakte byen oft nieuwelingen, van de vermoeide en afgeleefde voortgebragt, een late vrugt, en gelijk als slaven van de rechte byen: waarom dees over haar gebieden alder eerst haar uitwerpen: en die vertragen straffen sy sonder genade, en sy helpen haar niet alleenlijk in 't werk, maar ook inde vrugt, wijl den hoop veel doet totte warmte, en hoeder meer hoops is, hoe ook de voortkoming der swermen groter is. Als den honigh begint te rijpen, stoten de byen haar uit, en veel opeen vallende, doden sy haar, en dat geslagt word niet als inde lente ghesien: De *Fucus* als hy sonder vleugels weder inde korf geworpen werd beneemt deselve ook de andere haar vleughels: Oft liever indien wy *Aristoteles* volghen, eeten de andere byen de vleughels van de binnen-geblevene hommels af, so dat *Phnrus* qualijk outos voor autai, dese, voor selfs gelesen heeft. Daar zijnder die uit *Aristoteles* segghen datse raten in een selve korf maken, want sy blijven de meeste tijd binnen, en als sy uitgaan heffen sy haar heen en weder inde hooghte, vliegen in 't rond, als of sy haar wilden oefenen; dat gedaan zijnde keeren sy weder na huis, en neemen haar spijs. 't Geen van haar afkeer voorkomt kan uit het gheseyde gheoordeelt werden. Van de Dieven sal ik dit noch by-voeghen: Datse haar somtijds so opvullen datse nauwlijks gaan oft staan konnen; Datse dikmaal in de hollen der Byen jonghen krijghen, en geen honigh vergaderen nocht huisjes oprechten: Datse inkomende gheslagen werden, en half doot voor de gatengelaten, en dikmaal heel gedoodt werden.

Arist: H:
A: 1. 9.
c. 10.

III. HOOF T- S T U K.

Van de Vespen.

DE naam Vespa is van de Latijnen an de wesp gegeven, niet om dat hy 's avonds vliegen vanght, oft haar met geweld anvalt, maar om dat hy vesca, dat is dun van poten is. By de Grieken wort hy *Sphex* en *Sphacio* oft van *Sphinggo*, dat is inbinden oft mager maken, oft van *Diasphage*, om dat hy in 't midden so gekerft is dat hy geseit werd te gapen. De uitleggheer van *Nikander* noemtse Leu-

Aldrov.
Insect. 1. 1.
c. 6.
Naam.

se Leucospades. *Suidas* Dellides, *Hefychius* Auletai en Passaleres, *Gaza* door misbruik Authrenai. Want dese mochten eer Horfels genoemd werden.

Beschrij-
vingh.

Het is een gesellig dier, geringt, langagtig, met vier vliege vleugels (waar van de eerste grootst zijn) versien, sonder bloet, binnewaarts geangelt, met ses voeten van goutegele verw, met swarte plekken, dryhoeks-wijs boven, en over 't heele lijf over dwars geciert, waarom hy mogelijk van *Pollio* de gulden genoemd wert. Het lijf hanght in 't midden der borst als met een draad t'samen, so datse by na verlamt, en gapende schijnen. *Moufetus* meent datse alle een anghel hebben. *Varro* meent datse daar in van de Byen verscheelen, dat de Byen korter, gedrongen'er, an de borst en rug hayragtig, met een langer hooft, en scherper bek, minder an den buik gheverwt, met roschverwighe en swarte ringen onderscheiden zijn, en de sprieten onder de ogen hebben. Maar de Wesp is langer, en gelijk als met een fluit an 't midden van den buik, en borst t'samen-hangende, geel, glat, hoger geverwt, met een korter, en ronder kop, die de sprieten boven de ogen draagt.

Monst.
Insect.
l. 1 c. 8.
Varro R:
R. l. 3.
c. 16.

Plaats.

Olaus M.

Sy zijn graag op ruwe plaatsen, daar wordenle meest vermeerderd. Nochtans worden enige geslagten op sommige plaatsen niet gevonden gelijk wy hier na seggen sullen. In 't Eyland Nicesis so *Ortelius* schrijft, brengen sy met haar steek de doot an. Inde uiterste streek van d'Aspunt seit *Olaus* datse overvloedigh zijn. Sy maken wesp-hollen vol kleine holletjes daarse in nestelen en wonen. Gy sult die somtijds om-hoog vinden inde stammen van de bomen, op de bergen inde eyken. Somtijds inde aarde en losse mueren, hollen en gaten. *Aldrovandus* heeftse onder de plukvrugten, en kleine boomtjes gevonden. De selve heeft'er ons dry gegeven: Een ey-ront onder een Okkernote boom, daar de aard een voet diep uitgegraven was: Het ander ook onder aardich, maar ront: Het derde beker-vormig. De gesteltenis van 't eerste was dese. Het hol oft 't gat seit *Aldrovandus* was eng: namentlijk so groot dat'er een t'sevens door konde, boven de aarde, van waar een wegh was van de selve breette, naar 't wesp-hol, niet regt oft waterpas neergaande, maar zydelings door loopgraven omtrent twee hand-breet, van 't eerste gat, dat boven d'aarde was: hier was de aarde ruimer uitgeholt, en ten deele rond, en dat mettet wesp-hol inde eyrondte naar een venbedeeling over een quam, so dat'er tusschen het wesp-hol, en de holle zyden der aarde so veel ruimte was, als'er voor de inkomende wesp genoege is, die engen mont van 't gehele hol was een, en ter zyden geset, die kuil opghegraven zijnde vertoonde sich de woonplaats van de wesp die ey-ront van gestalte omtrent neghen duim diep, en twee dwarfe handen breed was, en rondom met een korstig vlies als een ey met sijn schel bekleet, 't welk wit en zandachtigh was, gelijk de Zee-lichen van de selve selfstandigheid met de raten, en

niet waschagtig gelijk van de byen, maar meer houtachtigh, de dunne peulen van de plukvrugten, de Lunaria, Bulbonaca, oft Scabiosa in stof gelijk. Het opperste deel van dit was in plaats van een dak, 't welk de hutjes met een spits opgaande top voor den regen, als die by gheval daar op druipt, beschermde, en an de mueren al den vyandlijken anval uitsloot. Het onderste bekleede de plaats van de grond, en hiel alles van vuiligheid en verrottingh vry. De korst afgetrokken zijnde vertoonden haar ses schokken van raten, die op malkander als kamers geset waren, en met een behoorlijke ruimte van malkander stonden. Maar om dat de folderingen niet souden neersakken en de jongen drukkē, worden sy yeder met pylers ondersteut, die niet sonder orde gevormt zijn, maar van een breeden voet beginnen, en boven na de holle rondte met een breeden opgerechte bol, weerzyds als een hoofdige spijker, een duim breed inde lenghte uitgestrekt werden, so datse gewulffels, en kelders schijnen. De onderste en bovenste rondten zijn klein en eng, de middelste breed, de overige middelmatig. Yeder zijn sy met veel seskantighe holletjes versien, in welkers sommige de volwassene wesp, in andere jonger, maar niettemin volmaakte en ghevleugelde, en in de derde enige wormtjes besloten waren, die al t'saam met het achterste opwaarts, en met het hooft neerwaarts lagen.

Van de andere komt niet sonderlings voor. Het beeker-vormige was dun van hals, en dik van buik, daar een breed byhanghsel an hingh. Het nest, uit een dunne vliefighe stof, daar hy rondom mede overtrokken was, met een schaar inde lenghte doorghesneden, vertoonde dry vlieffen met een ledighe plaats onderscheiden, waar door sy rondom konden loopen. Het eerste vlies was kleinder als het uitterlijke, het tweede grooter, het derde aldergrootst. In 't midden van het binnenste waren seven feshoekighe hollen.

By *Apollonius* worden se Omoboroi, by *Aristoteles* Meloboroi ghenoemt, om datse rauw vleis en rijpe appelen eeten, maar sy sparen ook de Peeren, Pruimen, Druiven, Bloemen, en andere vrugten niet, nocht het sap van de Olmbomen oft Suiker, en Honig: sy jagen ook groote vliegen, en haar 't hooft afbreekende voeren sy 't overige lijf mede, nocht sy sparen self de Byen. Datse graag slangen eeten lesen wy by *Plinius*, en datse door dat voetsel doodlijke steeken geven.

Aristoteles bekent haar kunne. De grootste en sterkste mannetjes worden met een anghel versien: de kleine en swakke wijfjes hebben'er geen. Sy konden moeders genoemd werden, ten waar die *Aristoteles* breeder, swaarder, dikker, en groter als de wesp stelde. Dat'er een kunne is, daar van is by sommige een kentecken; want indien ghy een Wesp by de poten neemt, en hem laat rommelē sullen sy die geen angel hebben naar hem toevliegen. Deselve schrijft dat men se heeft sien versamelē, andere stellen

Voetsel.

Plin: H:

N: l. 11.

c. 21.

Arist: H:

A: l. 9. c. 41

Plin: H: N.

l. 11. c. 53:

Arist: H:

A: l. 9. c. 41

stellen dat twijffelachtig. *Vincentius* seit dat de wilde mette tamme te doen hebben. Van haar teeling spreekt *Aristoteles* op twee plaatsen aldus. Eerst bouwen de Horffels en Wesp-
pen hutjes voor haar jongen. Indien sy geen Koning hebben, en den selven al dwalende zoeken: en de Horffels om hoog, en de Wesp-
pen inde gaten, die haar Koning onder d'aarde hellen. Ook zijn de raten van dese seskantig, gelijk van de Byen, en die niet uit wasch, maar uit een korstige en zandige stof. Sy leggen haar jongen an de zyden van de holletjes so groot als een drup, die ande wanden hangt. Nochtans is in alle de holletjes die vrugt niet gelijk: maar in sommige so groot, datse ook kunnen vliegen. In andere nieuw gekipt, en in sommige maar wormen, daar alleen drek onder is gelijk in de byen: maar so lang sy nieuwlingen zijn wordense niet beweegt, en met een blaasje overtrokken. Ten tweede, wanneer de Koninghen een ansienlijke plaats bekomen hebben, maken sy in't begin van de Somer raten, en kleine wespen hollen, met vier openinghen oft daar omtrent: in welke de Wesp-
pen voortkomen, en niet de moeders. Welke groot gheworden zijnde, maken sy behalven de voorgaande meer andere groter, en dese weder oud geworden zijnde weer andere: so dat ten einde van den herfst de wesp-
pen-holen heel veel en groot zijn, in welke de Koningen die wy moeders genoemd hebben, niet meer wesp-
pen maar moeders telen. Dese worden in gedaante geboren als grote wormen, inde vier opperste kanten van de tsaam-gevoegde bovenste hollen. *Plinius* doet'er by dat haar vrugt ongelijk is, dat de een uitvlieghe, de tweede noch een nieuwboorlingh, is en d'ander noch een worm, en dat dit in den herfst en niet inde lente geschiet. De moeders groeijen in groot getal, indien'er 'sjaars te voor veel wesp-
pen en regen gevallen zijn. De wormtjes eerste nieu-
boorlingen werden zijn langagtig, die wormtjes, die in't vleesch (die *Hippokrates* *Eulas* noemt) en die inde laasnoten groeijen niet ongelijk, wit, met kerven geteekent, an't uiterste van t lijf dikagtig, met een swartagtige streep over den rug, sonder voeten, niet kruipende, maar haar an alle zyde roerende. Als de vrugt geleit is dekken sy het holletje met een dun vlies, welk als sy volmaakt zijn gebroken zijnde, komen sy uit, en twee dagen gekipt zijnde, vliegense rondom. Datse ook uit verrotting groeijen is seker. Datse uitte hersenen van een Paart groeijen, verhaalt *Pachymerius*. Uit het vleesch *Plinius*, *Plutarchus*, en *Antigonus*. Datse uit de huid van den Ees-
fel groeijen lesen wy by *Isidorus*: uit het bloet van de Krokodil oft uit het lijf by *Horus*: uitte verrotting van bomen en vrugten by *Albertus*. Datse uit het doorgeboort been onder 't oog van't hooft van een oud hart gegroeit zijn, verhaalt *Vincentius Belluacensis* uit een seker oud Schrijver.

Wat angaat haar leven. De Moeders leven niet langer als twee jaren. De andere eindigen haar leven metten herfst. Ja seit *Moufetus* of

of de Moeders oft Koningen van't voorleden jaar, als de nieuwe Koningen nu geboren zijn sterven metten nieuwe Wesp-
pen; en of dat altijd op gelijke wijs geschiet, oft datse langer leven kunnen, trekken veele in twijffel. De wilde worden langer levende gehouden, en de korthed van haar leven vergoed haar taye-
heid. Want indien ghy het hooft van den buik, oft van de borst scheid, sullen sy nochtans steeken, en dat niet minder als vante voren. Sy vliegen in't rond om datse geen start hebben. Sy trekken de Klinkhavik, de Swaluwen, de Nachtuilen, en Vostot spijs. De Vos steekt sijn start in't Wesp-
pen-hol, en slaat die beladen teghen een boom, en eet de doden op. De bastart-wesp, die men de cen-
samen noemt inde linker hand ghevat (die eerst van dat jaar ghevanghen word heeft veel kraght) prijft *Plinius* tegen de vierden-
daaghse koorts. *Mizaldus* ghedenkt seker water uit Wesp-
pen overghehaalt, dat gheswellen sonder pijn verwekt; Het moet nootsaaklijk opblasende zijn. Het geneest opgeleid de steeken, oft een plaaster uit aarde met asijn en vliegen-hoofden gemenght. Andere prijzen het sap van Citrullen, de dunste bladeren van de Siliqua van *Plinius*, Saly met Asijn, gepoedert krijt, Confilie de Grein met Oly gemengt, Aspergjes met Honig gestoten, en ten laastten Koedrek. Van binnen het sap van Marjolijn met Bolus ar-
menus, en de kleine bladeren van de wilde Laurier met Wijn inghenomen. De Althea met waterighen Asijn, het sap van Rute oft Confilie de Grein, de bladeren van de selve ghekauwt, worden ook seer ghepreesen. Indien de steek van de vergiftighe is, 't welk de ongevoeligheid, als ook de dulheid an-
wijzen, moet de plaats eerst met het mes ge-
opent werden, en geopent gesogen, en dese volgende pap, uit het schrapfel van de aard daar de Wesp-
pen in nestelen, met Asijn opgeleit werden. Onder de verhoedende mid-
delen, zijn de Maluw, en Althea de alderbeste. Hoe sy ghevanghen werden sie dat by *Moufetus*. Sy zijn ook dienstigh totte voor-
duidingh. Sy voorduiden een langhe Win-
ter, indien sy haar voor 't einde van Osto-
ber vertoonen: Een nat en koude Winter, indien sy op veel plaatsen voor den opgang der Seven-
starren met hoopen onder d'aarde kruipen: Groote slaghregens, indien sy veel in den Herfst voortkomen. Want wijl sy koude dieren zijn, kruipen sy na de warmte onder d'aarde, en om datse niet als uit een natte dompige aarde voortkomen, beteeken-
nen sy de alte groote vogtigheid, als sy veel verschijnen. Te Capua voorduide haar grote menigte die inde Kerk van Mars neerge-
seten was, de ankomst der vyanden en de brand van de Stadt.

De onderscheiden van de wesp-
pen zijn seer veel. *Aristoteles* gedenkt van wilde, tamme, moeders oft koningen, en gemene werkende. By *Plinius* zijn *Ichneumon*es en bastart-wesp-
pen. By andere komen *Parnopes*, *Pemphridon*es,

Arist. H:
A: l. 9.
c. 65.
Scaliger:
Edit.

Plin. H:
N: l. 11.
cap. 21.

Plutarch:
in Kleo-
mene.
Autigon:
in Mirabi-
lib:
Plin. H:
N: l. 11.
cap. 20.

Ouder-
dom.

Plin. H:
N: l. 30.
cap. 11.

Stephan-
de Agri-
cul. l. 1.
c. 8.

Theo-
phr: de
Signis
Tempor.
Aratus in
Phanom:
Theon. in
Comment.

Onder-
scheid.
Arist. H:
A: l. 9. c. 41
Plin. H: N:
l. 11. c. 21.

nes, Benbikes, kleine, groote, geele, Indise, Bastaarten, vergiftige, eenfame, Laërta, geangelde, en ongeangelde. *Aldrovandus* heeft twee gedaanten, die hy angemerkt heeft, beschreven, welkers afbeeldfels wy geven. *Moufetus* heeft'ertwee uit Hongariën gekregen, die hier ook vertoont werden.

Dat wilde geslacht is selden, het komt op de bergen en in de bosschen voort: en nestelt niet onder d'aarde, maar in de Eykebomen: Het is grooter, langer, swarter, uitgerechter, verscheiden geverwt, sterker, geangelt, en scherper in't steken. De Schryvers segghen dat hy met drymaal negen steken een mensch ombrenght. Hy leeft het gheheele jaar, en 's Winters, als de boom afgehouden werd vliegt hy uit: de winter brengt hy inde schuilhoeken door. *Moufetus* heeftse eenmaal in't Bosch van Essex met ghevaar van sijn leven waargenomen. Hy soude van een gheheele Swerm overvallen zijn geweest, ten waar hy sich met de takken van de Brem beschermt hadde. *Varro* maaktse hayrachtiger: De tamme die vreedzaam, oft sagtsinnige zijn, zijn ook kleinder; Sy werden verdcelt in arbeiders en Moeders, van welke dese groter zijn en twee jaar leven. *Plinius* maaktse saghtmoedige: Haar breeder geslacht, doet hyder by, staat in twijfel, oft sy angels hebben, om datse niet uitgaan. De Arbeiders zijn met haar werk beeligh, en voeden de Moeders: De Ichneumones zijn kleinder als de andere: en doden een geslacht van Spinne-koppen, Phalanx gheuoemt, en brenghen in haar nesten, daar na besmeren sy die, broejen, en daar uit brenghen sy haar geslacht voort. Sy worden so genoemd van't woord Ichnai, om datse klein en teer zijn; de Bastaart-wesp heeft een donker hooft, twee korte dunne hoornen an't voorhoofd, groote ogen, swart en uitpuilende, daar weerzyds twee poten an vast zijn, vaste en bultige schouders, een langhachtigh lijf, teer, en met ghelederen, donkere vleugels, hayrachtige poten, van verw als de twee vleugels.

De Parnopes suigen de Druiven, so rijpe als onrijpe uit, waarom sy so genoemd zijn, beken ik niet te weten: Sy zijn een roof der Nacht-Uilen en Steen-kryters: De Pemphredon is by de uitlegger van *Nicander* een beesje Wespachtigh, kleinder als een Bye, grooter als een vlieg, met vleugels, en uit ten witte en swart gesprinkelt. Het bewoont de bergen en dalen, en suicht uit de bloemen der vrughten een honigachtigh sap, en woont inde holle Eykebomen. Ik kan niet wel segghen dattet de selfde mette Tenthrene en Tenthredon is. De Bembix is by *Nicander*, ookeen gekerfde uit het geslacht van Wespen, swart van verw, en een angel ghebruikende: Hy word ook, so ik niet bedrogen ben, Bembix gheuoemt. *Nicander* maaktse Bosch, en Berghachtige: Van de kleine komt niet sonderlings voor; Van de groote hebben eenige swarte hoofden, en veel angels. De geele, by *Ardoynus* Citroenverwige

genoemt, zijn in twee deelen verdeelt, in't midden hanghen met een dun draadje an malkander. De Indise zijn ook tamme, welke onschadelijk, en wilde die quaadaartigh zijn. Die *Oviedus* beschreven heeft zijn groot van lijf, geel van verw, naar het wit hellende, met swart gevlekte vleugels, an't einde een weinigh wit. De bastaarten hebben de ghestalte van de Byen oft vliegen: Van de vergiftige is in de wilde en Indise gesproken; Hier toe behoren de Laërta, om datse een doodlijke wond ghelijc de Adder Laërta an de vlieghe toebrengen. De eenfame nestelen in de Mueren en opgeworpen Dyken: Voor de mond van't gat staat een slijkachtighe wandelgangh. Sijn lenghte is omtrent twee vingers breed, van binnen met glatte slijk bestreken. *Aristoteles* heeftse ingheangelde en ongeangelde verdeelt.

Van de sijne spreekt *Aldrovandus* aldus: De Wespen die van my angemerkt zijn.

De eerste is de grootste van alle die ik oit gesien heb, over't gheele lijf heel swart, behalven an den opperbuik, daar vier geele plekken zijn, te weten die, welke het afbeeldsel wit uitdrukt. Het hooft word minder als in de andere van den nek afgescheiden, in welke eenigfins geele oogen zijn. De sprieten zijn swart, groot, en breeder als in andere, met swarte ruige poten: de vleugels zijn met een silvere donker-goudgeel, naar't Kastanie-bruin hellende verw verciert.

Het tweede gheslacht is van de kleinste Wespen, met vleugels naar evenbedeelingh breed, en langhachtigh, van geele verw: 't Gheele lijf helt uitten swarte naar't Kastanie-bruin, maar an den buik met geele ringen naar't saffraangeel hellende onderscheiden: Het hooft was heel klein, opwaarts met twee geele stippelen getekent; de ogen en sprieten waren heel swart, an uitterste stomp, de voeten geelen klein.

De derde was in grootte de gemene Wesp ghelijc, oft weinigh grooter, maar gheheel swart, met heel langhe voeten en sprieten, een Ey-rond hooft, een korter buik, met kleine dwarse geele strepen onderscheiden, en met een dunnen draad an de borst ghehecht. De vleugels waren silver-schoon, met doorlopende roodachtige adertjes versien.

Uit het geslacht der kleinste zijn de vierde en vijfde; van welke de eerste gheheel swart is, te weten an't hooft, de borst en buik, welke deelen by na even groot zijn, dat ghy in andere niet sien sult: De voeten zijn ook swart en licht: de sprieten ook swarten klein, de vleugels donker: d'Ander is ook swart en rond van kop. Dese zijn de sprieten korter, maar ik weet niet wat hy gelijk als een drypunt uitsteekt: Hy is eng van borst, daar hy an't hooft vast is breeder, en geelachtigh, an den aars enger en swart, by na met een ronden buik, eerst geel, daar na nu geel, dan swart onderscheiden: de vleugels hellen naar't goutgeel.

Moufetus de
Insect:
F. 45.

Varro de
R. R. l. 3.
cap. 16.

Nicander:
in The-
riaca:

Ardoyn: l.
8. de
Venen:

Aldro: de
Insect: l. 6.
p. 202.
Edit: Bo-
nonicus:

Die op de felfte plaats afgebeeld en my gefonden is, heb ik om de wonderlijke vorm van't hooft, het anſien van een Aap gelijk, den Aap ghenoecht. Hy is dik en rood van rug: als ook van nek, met groote ſwarte ogen, neerwaarts is een halve Maan-wijſe ſtreep die gelijk een mond maakt. De buik is ook dik, maar hanght met een dun velletje an den rug; voor is hy ſwartachtigh, an't uitterſte wit, met ſwarte dwarſe ſtreepen: de vleugels zijn ſwart, maar de ſchilder heeft'er qualijk alleenlijk twee afgebeeld.

De ſevende is tuſſchen groot en klein, geheel ſwart, maar overal met goutgeele plekken onderscheiden, te weten die in't uitgedrukte afbeeldſel haar wit vertonen. De poten zijn niet als in andere Wefpen dun, maar ten anſien van't lijf, welk ghedrongener is, dik, en geelverwich: De ſprietten heel ſwart, klein en kort; de vleugels uitten afchgrauwe geel.

Het afbeeldſel van de achtſte is van een onvolmaakter Wefp die niet vliegen kan, een halve nieuwboorlingh, ghelijk als uit een nieuwboorlingh varſch geboren: Het lijf begint uitten witte na't geel te hellen, en is noch niet met plekken onderscheiden. Hy is vandat geſlaght't welk daar na op de thien-de plaats ſal afgebeeld werden, te weten in de raat ſittende.

De negende is heel langh van borſt, de buik van middelbare lenghte. Sy hangen ſo an een, als of ſy twee verſcheide Wefpen waren: Hy beſtaat geheel uit geel en ſwarte verw door malkander; de voeten en ſprietten zijn langh, maar heel dun, en yſergrauw, hy heeft vier yſergrauwe vleugels, hoewel dat'er maar dry geſchildert zijn: het hooft is ook met een geele en ſwarte verw onderscheiden.

De thiende is mette laaſt-beſchrevene van de ſelve verw, maar korter van borſt; hy maakt by na ſodanigh Wefpenhol, als daar hy in ſit, endat omtrent de venſters, oft an de rakken van de bomen, oft ook elders.

Het elfde is een ſchoon geſlaght van wilde Wefpen, met een ſchoon roden buik beſet met ſwartringen, en't achterſte van den aars ſwart, hy heeft vier langhachtige, maar ſmalle vleugels, by na afgrauw; De borſten rug zijn ſwart, en hellen nae het yſergrauw. Het hooft is van de ſelve verw, rond en klein, maar de ſprietten langhachtigh, ſwart en an't einde ſcherp.

De twaalfde is geheel donkerverwich na't ſwart hellende, met langhachtighe benen, langhe ſprietten, mettet hooft, en vleugels eenigſins na't yſergrauw hellende.

De derthienſte en laaſt-afgebeelde is de Wefpen ghelijkslagtig, hoewel ik mette waarheid niet ſeggen kan of hy raten maakt. Hy is langh, dun, ſwart en uittengeele onderscheiden; de ſchilder heeft twee vleugels uitgedrukt, maar ik weet inder daat niet of hy twee oft vier vleugels heeft: Met het hooft gelijkt hy meer een Wefp als een vliegh. De

ſprietten zijn an't uitterſte ſtomp, de voeten geelachtigh; de Ongerſe van *Mouſetus* die hy van Wenen ghekrege hadde, wāren op den rugh uitten geel en ſwarte verſcheiden geverwt; deſe wāren de hoornen ruig, d'ander glat, by na een derde grooter als de ghe-meene Wefpen.

IV. HOOF-STUK.

Vande Horſels.

HEt geſlaght van de Horſſels ſtel ik verſcheiden van de Wefpen, om dat'er in't lichaam ſo veel onderscheids ſchijnt te zijn; en't en behaaght ons niet van *Ariſtoteles*, en andere afte wijken, die van de ſelve in verſcheide Hooft-ſtukken gheſproken hebben. De naam hebben ſy by de Latynen van *Krabra*, in't Tuſculaanſe land daarse overvloedigh zijn, oft van *Kabo*, oft *Kaballo*, dat is een Paard oft Henght, waar uit ſy voortkomen, gelijk het *Iſidorus* dunkt. *Scaliger* trekt ſe van *Craceo*, waar van komt *Kraber* en *Krabro*: Andere van *Kreas*, dat is vleefch, en *Bora*, dat is ſpijs, omdat ſe vleefch eten. By de Grieken is hy *Anthrene* genoemt, mogelijk om dat hy een *Anthrax* dat is een vierigh geſwel verwekt.

Naam.

Iſidor:

l. 12.

Befchry-
vingh.
Mouſet: de
Inſe & l. 1.
c. 9.

Sy zijn tweemaal grooter als de Wefpen, en komen in vorm na by de ſelve; ſy zijn met twee vleugels verſien, van welke de uitterlijke tweemaal kleinder als de innerlijke zijn, die an haar donker-bruine ſchouders ghehecht zijn; Sy hebben ſes poten van de ſelve verw mette borſt en ſchouders, een ſaffraangeel hooft, en langhachtigh: de oogen uitpuilende, tuſſchen welke twee ſprietten voortkomen krom als een *Seyſen*, van de ſelve verw als de poten; de buik word als met een dunnen draad an de ſchouders ghehecht, welkers voorſte middendeel met een donker verw, en geele kringh ghetekent is. Het achterſte ſchijnt geheel geel, met acht donkere ſtippelen ghetekent, met een kleinen dryhoek, en eenige kerven an weerzyden, met welke ſy haar na haar welgevallen kunnen uitrekken en inkrimpen. Omtrent den buik heeft hy weerzyds vier ſwarte vlekken, en is in de ſtart met een langhen ſterken en heel vergiftigen angel gewapent. Dit onderscheid iſſert tuſſen de Horſſelen Wefpen, datſe grooter als de Wefpen zijn, den buik minder dun hebben, en dat deel, 't welk met een dunnen band an de borſt ghehecht word, veel breeder is, en de borſt ghedrongener.

Haar raten (welke *Suidas* *Anthrenia* noemt) maken ſy onder de aarde, welke ſy ghelijk de Mieren uitgraven. Wanneer de opperſte van de gaten afdwaalt, ſoeken ſy de hooghten en bomen: Daarom heeft *Plinius* geſchreven datſe in de holle bomen wonen. Sy maken alle haar neſten juuſt ſeskan- tigh; Het uitterlijke is met witte en yſergrauwe ſneden onderscheiden: De ſtof is vlieſ- achtigh, en de ſchors van de Berken-boom, die

Plaats.
Plin: H.
N: l. 11.
cap. 21.
Ariſt: H.
A: l. 5. c. 23

die door drooghte splitst seer gelijk, en worden met een taylor, en lymige bladeren, met veel folderingen versien, opgepronkt. *Aldrovandus* heeft er twee ghesien, van welke hy aldus schrijft: Sy zijn in vijf oft ses orden, en meest uit ses bestaande gevonden, en met folderingen onderscheiden, hoedanigh was, welke mijn Landman in 't doorfagen van een Eykenboom ghevonden heeft, welkers top in 't opperste deel van den hollen boom gelegen in plaats van een dak was, van selfstandigheid vlietachtigh, de middel-schors van den Berken boom gelijk, welk men seit datse uit het vermolmd hout van de swarte Populier en Wilgeboom met een sonderlingh lymigh sap t'samen plakken: en deselve is niet vast an een als uit een eenigh vliesch bestaande, maar uit vele, so dattet veel t'samenhangende vliessen schijnen, en in die ruimte, welke tusschen de selve was hadden sy eenige ronde doorganghen als goten gemaakt, die totte gront en onderste omloop neerstrekten, door welke sy dat boven was konden onder brengen. Maar op de grond, was de korst, daar het geheele nest mede omkleet was, een weinigh gapende, door welke sy het binninste van 't nest doorkruipende tot yder bysonder folderingh weder opklimmen: want in yder folderingh waren gaten, door welke sy haar in de bysondere holletjes begaven. Wy hebben ook gesien dat haar nest so voorzichtigh gemaakt was, als van eenige andere Byen, oft Wespen: want an d'eene zyde in 't bovenste deel van den hollen boom, naar welke hy boven een weinigh helde, was het in die stand opgehangen, dat de openinghen der holletjes neerwaarts hangende, de grond vanden hollen boom ansagen, en dat de Horssels, en haar nieuwboorlinghen, en Wormtjes met het hooft, als of sy vallen souden gekeert waren, en dat om geen ander oorzaak, dan datse van alle ongeval van de locht, en 't geen van boven inden boom vallen konde gelijk regen, en meer andere dinghen, die daar in konden kruipen, veiliger zijn souden; want indien de holletjes niet het opene naar den Hemel strekten, souden sy voorwaar veel ongemakken onderhavigh zijn; yder folderingh was van de selve stof, welkers buitenste korst met verscheiden gheverwde witte en ysergrauwe strepen als met sneden onderscheiden was. Daar worden ook eenighe nesten van de Horssels veel grooter ghevonden als de geseide, met seven folderingen voorsien; Sodanige heb ik op mijn Landwonigh ghesien die veiliglyk an de trap hingen, inden omkringh twee negen duim hoogh, met de selve witte en ysergrauwe, oft mette bovenste uitstekende strepen, ronde folderinghen als kringen vol kleine holletjes, een dwarse vinger hoogh, die twee vingers breed van malkander stonden tot een bequame ingang; Dese waren fray met pylers versien. In 't opperste deel van dit nest waren groter gaten, in welke de oude haar hielden, in 't onderste

kleinder, in welke de jonghe waren.

Wat angaat haar spijs, sy bergen's Winters niet in de raten, en daarom zijn sy sonder eten, en sterven veel; Sy eten groote vliegen, die sy ghevangen zijnde, 't hooft afsnijden: Datse de Druiven knaghen, blijkt daar uit datse in den Herfst overvloedigh om de Wijngarden vliegen. Om datse na 't seggen van *Aristoteles* veel by vleesch leven, daarom verkeren sy dikmaal in den drek. Als sy vogels gevangen hebben, wonden sy haar eerst het hooft en snijden dat af, op de wijs der Havikken. *Pennius* heeft gesien dat sulcx in een openbare straat van de stadt aan een Musch geschiede. In Indie vallen se den Oly, de Boter, en andere kost heel schadelijk, so datse niets ongequelt laten.

Veleghevoelen met *Ovidius* datse uit de doode Paarden voortkomen: *Landus* uitte herffenen van den Esel. Wat angaat de teelingh ('t zijn de woorden van *Aristoteles*) van haar verwante, (te weten) de Byen. Haar wijs is by na ghelyk van de Horssels en Wespen, maar dese heeft niet recht de gave van de natuur ontbroken, want dat geslaght der Byen heeft niet Godlykx; want sy teelen de ghenoomde Moeders, en maken de eerste raten; In de teelingh worden sy door onderlinge versamelingh gemaakt; want haar versamelingh is menighmaal gesien; maar de vruchtbaarheid van de Byen storten sy an de zyden der holletjes, en hechten 't an de wanden. Doch gelijk de vrucht der Wespen also is ook die van de Horssels niet even ghelyk: want in sommige holletjes zijn groote, die vliegghen kunnen, in andere nieuwboorlinghen, en in andere noch Wormtjes. De Wormtjes hebben soo veel uitwerpsels, als in 't geslaght der Byen; want gelijk *Aristoteles* spreekt: De Wormen van de Byen, Horssels en Wespen solangh sy varsch zijn, schijnen sy maar drek uit te werpen: Maar als sy streken van haar vorm bekomen hebben, onder welke ghedaante sy nieuwboorlinghen ghenoot werden; dan verteeren sy geen spijs, nocht werpen drek uit, maar t'zaamen in een gedrongen rusten sy, en lijden niet datze op eenige wijze beweeght werden, tot dat haar bestemde ghedaante volmaakt werd, wanneer hy het blaasje daar hy inzat doorbrekende uitvliegt: Maar dat de vrucht onghelyk is, word van *Plinius* gheschreven. De vrucht (hy spreekt zo wel van de Horssels, als van de Wespen) is onghelyk, de een vliegt uit, de ander is in sijn nieuwgeboorte, en de derde is een Worm: en dit gheschiet alles, niet in de Lente, maar in den Herfst; en sy groeyen meest mette volle Maan. *Aristoteles* schrijft ook dat'er in de holletjes van de Horssels een weinigh honigh zo groot als een drup bereid werd, en dat de Schadones van dit geslaght niet in de Lente, maar in den Herfst gemaakt werden, en meest mette volle Maan groeyen.

Sy zijn vrienden mette Wespen, waarom die van een Scorpioen ghesteken zijn, worden

Voedsels

Arist. H.
A: l. 9.
c. 42.
Moufette
Insect:
l. c.Teelingh.
Ovid: Metamorph:
l. 5.
Landus de
Num: Veterib:
Aristot: de Generat:
l. 3. c. 19

Afkeer.

Palla: R: den nocht van de Wespén, nocht van de
R: 1.8. c.7. Horffels ghesteken: Datse de vliegen vyand
zijn, is van 't voedsel gezeit. Tusschen den
opgank van den Hond, en Noordstar, als
de Byen voor de korven komen, worden sy
veeltijds belegert. De jonghe Runder-bee-
sten zijns ook schadelijk: De Melis kruipt in
haar holen, en verwoest het heel gesin.

Aart. Van haaraarten wijs van leven komt wei-
nigh voor; Sy hebben een Koningh die gro-
ter van lijf is, dien beminnen sy zeer; Die
groeit in yders bysonder nest, en is teghen de
buiten vyanden heel strijdbaar en heel sagt-
moedigh t' huis omtrent sijn onderdanen. By
haar valt geen uitsendingh van zwerm gelijk
onder de Byen. Het nieuw geslagt wort in de
schoot van d'oude gekoestert, en tot bewa-
ringh der selver worden veel folderingen bo-
ven malkander ghemaakt, Sy verbreden zeit
Moufetus op allerley wijs haar raten, uit den
starksten hoop, hoedanige wy nu dry oft vier
hebben uitgenomen In de holletjes word een
weinigh honig recht over het jongh bereid: Sy
maken in 't vlieghe grooter gheluit, als de
Wespén. Sy worden noit tam, en zijn van
so grooten boosaartigheid, datze voorna-
mentlijk met het opkomen van de Honfda-
gen met drymaal negen steken een mensch,
oft paard ombrengen. Niet te vergeefs heeft
Plinius gheseyt datze sonder koorts zijn. De
Genees-middelen hebben wy in de beschry-
vingh der Wespén verhaalt: Alleenlijk moe-
tense hier in meerder grootte gegeven wer-
den; Indien sy in de schemertijd dikmaal in
haar nesten lopen, als of sy haar wilden ver-
berghen, soo verwacht vry regen en wind:
Des anderdaaghs moy weder indien sy tfa-
vontsovervloedigh omvliegen. Datse's win-
ters sonder eten zijn, hebben wy boven ghe-
seit.

Gebruik. Van 't gebruik weet ik niet te seggen, dan
dat *Myzaldus* seit, dat haar overgehaalt wa-
ter de huid tot een bobbel opblaast, en dat
also de Vryers van de Hoertjes wijs gemaakt
werd datse bevrucht zijn.

Onder- Vande onderscheiden komt mede niet
scheid. voor: 't geen *Moufetus* hier van de Tenthre-
do, Tenthrene, en Pemphredo by brengt,
is in 't Hooft-stuk van de Wespén verhaalt.

V. HOOFT-STUK.

Vande Huppelkoorn, oft Korenmees.

Aldrovan: **T** Ot hier toe van de ongedekte vlieghe
de Insect: vier gevleugelde die raten maken. Nu
1. 2. c. 13. zullen wy handelen van die gene die geen
raten maken, en eerstlijk van de Cicada, oft
Huppelkoorn. De naam is hem by de Laty-
nen gegeven, 't zy oft om dat hy haastig neer-
valt, en verdwijnt; oft van Kikos adoon.
By de Grieken heeft hy ten ansien van de
landstreken, kunne, ouderdom, en grootte,
verscheide namen gekregen; alghemeenlijk
word hy Tettix, by die van Elea Babakos,
by de Sideten Seigar, in Pontus Batrachos,
by de Kretensers Sijmphyggon, by de Lands-

luiden van *Suidas* Erse genoemt, om dat hy
met het uitsuigen van den dauw leeft. Het
Wijfje zeit *Aelianus* is stemloos, en by hem
Kerkope, en Kalamaja genoemt. Nochtans
geloofte *Athenens* dattet een dier de Huppel-
koorn gelijk is. *Novella* noemtse Kikkos en
Killos, *Parva* Kalamaja, Kalamidas en Kern-
neters seggen andere. Tettigonia betekenen
ook de Cicadastræ, ghelijk wy by *Celius* le-
sen. Ghy sult veel bywoorden onder de
Schrijvers vinden, sy worden ook Pelalides
van 't vliegen genoemt.

Athenens
Dipnol: 1.
4. Hefych:
in 121.

Tetraptelyrides, om datse met viervleu-
gels door de locht roeyen: Ametroi, om
datze groot vermaak in haar sangh hebben:
Phelombroi, om datse in regen-tijden veel
groeyen: Eliomanes, om datze veel van de
Son houden: Aitaliones, om datse van de
Son verbrand werden: Cyanopteroi, om dat-
ze blauwachtighe vleugels hebben. *Virgilius*
heeftse *Querulas* oft klagers, en *Argutas* ge-
noemt; *Nemesianus* *Æstivas*, oft Somer-
vogeltjes. Sommige noemen haar *Graciles*
dat is tedere: *Pontanus* heeftse *Choralistria*
genoemt, om datse met beurten ghelijk an
een dans singen.

Virgil, in
Culic.

Nemes
in Eclog.

De gemeene heeft *Moufetus* aldus beschre-
ven: Het hooft van de gemeene schijnt voor
groot, en is een vyfhoek gelijk, met oneffene
zijden bepaalt; Hy is uitten groene swart-
achtig (*Aldrovandus* stelt het bovendee van 't
lijf swart, het onder naar 't swart hellende:
waarom hem *Martialis* ook swart noemt)
wederzyds met twee heuveltjes van de selve
verw, maar ey-rond van gestalte, en met een
donkere rand belopen; ook znyt een don-
kere streep de heuveltjes midden door, en
het midden-hooft verdeelt een rechte swar-
te lyn: hy heeft ogen uitten donker niet zeer
groenachtigh, uitpuilende, en groot nae
evenbedeelingh van 't lijf, (doe daar by, dat-
ze onbeweeghlijk en helder zijn, so dat ik
over *Nigidius* verwondert ben, die de Hup-
pelkoorns ogen weigert, dat hy die niet ghe-
fien heeft) het opperhooft is uitten bleeke
groenachtigh: dese alleen onder de gekerfde
dieren van dit gheslaght heeft geen mond,
maar nochtans yets uitstekende, gedrongen,
onghescheiden en veeltijds binnewaarts ver-
borghen, dat als een snuit, het gebruik van
de mond, en tongh vervult; met thien dwar-
ze groeven aartigh uitghegraven. (*Plinius*
heeft het mogelijk een tongh ghenoeemt) het
is drykantigh, en Kastanie-bruin. Het lijf
is an het hooft met een heel korten, oft lie-
ver geen hals vast ghehecht: de schouders
sijn uitten groen, en swarte gevlekt; de groe-
ne borst is meer witachtigh (die is hard, en
daarom seit *Martialis* dat de oude wijven een
Huppelkoorns borst hebben) daar an weer-
zyden voeten en schenkels uitbreken van een
donkere verw (*Aldrovandus* doet'er by, datse
dun, en in 't einde scherp oft ruw zijn, om op
de bomen te kunnen klimmen:) de buik in
de groote is twee dwarfe vingers langh, en
een breed: het innerlijke deel van den buik,
gelijkt

Beschrij-
vingh.

Mart. l. 1.
Epigr. 116.

Martial:
Epigr. l. 3.
ep. 93.

gelijkt een klein schild dat spits eindigt, en wort met een boort uit twaalf oft derthien leden bestaande omcingelt, binnewaarts vertonen sich enige kerven, van gelijke verw met den buik, en het uitterste van de start hebben de mannetjes, dat is de kleine gespleten, maar de wijfjes geheel; de rug is swartachtig, met seven, oft acht groene kerven over dwars verciert; de vleugels zijn schoon als silver, met donkere plekken; de buitenste twe langer als de binnenste, en meer gesprinkelt. Om datse vliesagtig zijn, daarom worden se Hymeropteroi genoemd. De vleugels zijn van aart, als van de Byen, maar ten ansien van't lijf langer, seit *Plinius*.

Plin: H:
N: l. 16.
cap. 16. 18.

Plaats.
Arist: H:
A: l. 5. c. 3.

Sy worden inde noordse landen niet ghesien om datse de koude haten, en omtrent Cyrene zijnder geen op de velden, wijl'er nochtans omtrent de Stadt veel voortkomen. In schaduwachtige bosschen sult ghy haar vergeefs soeken: daarom beminnen sy de Olyfgaarden, om datse min donker zijn. Men seide dat'er geen op den berg Gekala in't land van Nola, nocht enige te Napels gevonden werden: 't Zy sulks door de Tover-konst van *Maro* geschiet is, ghelijc *Niphus* gheloofte, oft door de sneegheit der Inwoonders, diese werten te verdrijven, oft door een eigen aart van't land. Ik weet wat de teekenen, gheschreven, en gislingen werd toegheschreven. Italien, Narbonne in Vrankrijk, en Egypten hebben se overvloedig. Maar het is wonder datse in Milefie op weinig plaatsen zijn; en dat een seker Rivier in Cephalenien haar menigte verdeelt. 't Selve is in Dulichium een Eyland inde Jonise-Zee angemerkt, dat de Vesuvius die 't land van Nola an't Zuiden besluit, die niet en kent. Dat Abella met welke, 't selve van't Noorden besloten werd, veele voortbrengt. Van de stomme en singende sullen wy inde onderscheiden spreken.

Plin: H:
N: l. 21.
cap. 13.

Aldrov:
de Insect.
2. c. 13.
Nola l. 1.
c. 1.

Voedsel.
Arist: H:
A: l. 5.
c. 30.
Virgil.
Ecl. 5.

Altomar:
l. de Man-
na.

Arist: H:
A: l. 4.
c. 7.

Arist: de
Partib:
Animal.
l. 4. c. 5.

Teelingh.
Isidor: in
Orig.

Datse den dauw eten, hebben behalven *Aristoteles*, *Theokritus* en *Virgilius* naargelaten. Als sy gestoort zijnde opvliegen, seit *Plinius*, geven sy vogtigheid van haar, 't welk alleen een bewijs is datse metten dauw gevoed werden. Maar om datse geen mond hebben, hebben se iets angelachtighs de tongen gelijk, en dat inde borst, daarse den dauw met lekken. *Antonius* ab *Altomari* seit datse voornamentlijk den dauw van de takken der effchen, en wilde effchen-bomen suigen. Datse dat uit oft van de kruiden doen, op de wijs der Kapellen is waarschijnlijk; so om datse altijd ledig gevonden werden, oft om datmen niet siet datse iets uitwerpen, ten zy datse mogelijk, als sy te veel dauws inghenomen hebben, den overvloed, gelijk de Boeren angeteekent hebben, weder uitbraken. Nochtans schijnt *Aristoteles* te menen dat het voedsel vande Springhanen oft Huppelkoorns inde vogtigheid self van't lijf gelegen is, en seit een gat gesien te hebben, waar door sy de waterige vogtigheid die in den buik besloten is, uitwerpen.

Isidorus beuselt datse uit het quyl der Koekeken geboren werden. Datse uit verrotting

voortkomen, is waarschijnlijk. De Engelse *Baldus* heeft gesien onder de eyken bomen enige onvolmaakte van de gewone vorm, die witen sonder vleugels uitgegraven waren, als de ongebouwde aarde tegen 't Oosten an opgegraven wierd. Wy weten ook dat de Palin-gen uit het slijk groeien, die daar na op de wijs van andere dieren telen: En *Basilus* heeft verhaalt dat omtrent Thebe in Egypten na grote somer-vlagen al de landen met ratten vervult wierden; maar dat het slijk, als het niet op behoortijktijd doorploegt werd, Springhanen en Huppelkoorns voortbrengt, getuigt *Parasellus*, en voor hem *Hesychius*. Gemeenlijk telen sy door versameling. Haar versameling is achter over, en het mannetje schiet in't wijfje, welk sijn teel-lit af knippende, behoudt sy 't geen van 't mannetje ingeschoten wert. Met de scherpigheit diese op den rug hebben, graven sy een kuil in de aard tot een plaats voor haar vrugt, waarom een groote menigte van Springhanen in't land van Syrene is. Sy baren ook inde steelen van de Squil; en in de rieten met welke de wyngarden onderstut werden, hollen sy een nest voor haar vrugt. Sy leggen witte eyrē: daar komt eerste een worm uit. daar na komt daar uit de Tittigometra, oft moeder van dese genoemd, (het is iets gelijk de tonnetjes van Kapellen) welkers schors ghebroken zijnde, vliegen sy omtrent de Sonne-stant uit: altijd by nacht, eerst zijns hard en swart. De Tettigometra verscheelt daar in van de Chrysalis, dat in dese geen onderscheid van delen is: In die het hoofd, de ogen, voeten, en d'andere delen, uitghenomen de vleugels, opentlijk gesien werden. Sijn verw is witagtig, maar die met veel ysergrauwachtighe streepen besprenkelt is. Op wat wijs hy uitkomt, dunkt my goet mette woorden van *Aldrovandus* te beschrijven. Als hy uitte Tettigometra (seit hy) wil uitkomen, klimt hy eerst op een boom, en blijft schierlijk an een tak hanghen, (hoewel *Aristoteles* schrijft, dat als dese springhanen uitkomen, sy op de olijf bomen en in't riet sitten) daar na komt hy door het bovenste deel uit, daar sich eerst een spleet vertoont; het deksel doorbroken zijnde, gelijk de *Wijfjeer* wel beschreven heeft, laten sy daar een weinigh vogtigheid in; want als ik dat deksel met handen betaste, heeft het my de vingeren met eenigh voght bedropen. So haast nu dese springhaan uitgekropen is, is hy by na over 't gehele lijf groen, daar na helt hy an't opperdeel een weinigh na't kastanie bruin, en wort in de tijt van eenen dag swart. Hy sit so lang op desen uitgeschudde rok, tot dat hy begint te vliegen, want sijn vleugels en voeten zijn in 't eerst swak, soo dat hy beswaarlijk voort kan. *Hesychius* heeft nagelaten dat die rok *Trapis* genoemd wert: by andere *Lebyrisen* *Geras*. *Lucretius* noemt hem nu een rok dan een blaas. Datse's Somers afgeleid werd doet hyder by.

Basil: in
He 21m

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 26.

Lucret l.
4. & 5.

Ouder-
dom.

Datse's Winters, ja inden Herfst sterven, staat by *Aristoteles* en *Plinius*. Datse haar in de hopen van de bergen, oft onder d'aarde verschuilen, tragten sommige uit *Aristophanes* te bewij-

bewijzen. De oorzaak is haar gematigheid die veel kouder als van andere gekerfde is.

Sangh. Datse de Koekoek hatelijk zijn, en den selven mette sangh als sy sijn stem horen anvalen, word by sommige geloofd. Daarom laat hy ook omtrent de hondsdagen af van roepen.

Om datse een klinkende stem hebben wordense onder de gekerfde Encelada getelt. De Grieken noemen dat Tittizein, de Latijnen Fritinnire, wy seggen singen. By *Theokritus* wordense van haar sangh Tittiges Lala-geontes genoemd. *Ambrosius* seit dat'er een soet lied in de kleine gorgel vande Huppelkoorn was. *Simon Sillographus* heeft de welsprekenheit van *Plato* met de sang der Huppelkoorns vergeleeken. De oude noemden 't geluit van de Cythar en van dese onder de naam Tou Tetrifmatos.

Sy beginnen 's Somers te singen, en de kleine eerder, om datse eerder uit haar tonnetje kruipen: wy hebben by *Hesychius* dat de Ache-tæ in de hondsdagen beginnen te singen, als de Geiten en de Wijn best zijn. *Plinius* seide datse van scherpe sang zijn op dietijd als de *Scolymus* bloeit, maar die bloeit laat, lang, en inde Somer. Elders set hy des Somers Sonne-stant. Dat enige sommige uren na den uchtentstont als de Son heet schijnt singen, kan men ook uit de Dichters oordelen. Hier van seit *Virgilius*.

*De Huppelkoren singht
Wanneer de Son meest dringht.*

Hoe lang sy singen weet men niet. Datse inden Herfst swijgen is bekend.

Van de wijs is men niet eens. De *Ægyptenaars* hebben gemeent dat hy metten angel geluit maakte gelijk een pin daar men mede op de Chytar slaat. *Basilus* meende dat sulks door een asemhalingh van locht gheschiede: maar wijl sy geen longen hebben, nocht hoeft daar die fluit in hangt, en evenwel singen, is daar niets van. Veel minder ist waar datse dat doen met het knarselen van haar tanden, die se inde t'samenvoeging der schouderen hebben souden, oft metten wrijven van haar vleugels, (dit is 't gevoelen van *Proklus Diadochus*) 'twelk de gemene Springhanen gewoonlijk is. Het is het weerstuiten van het vliesje onder de waijertjes 'so noemense die twee deksels die na de achterste schenkels an den buik vast hangen) toe te schrijven; Want gelijk *Aristoteles* kortelijk verhaalt, sy maken geluit, door het anstoten van de geest tegen het vliesch, dat onder 't middelrif leit: want wijl dat so gespannen en verslapt, en op en nederwaarts gedreven wert, breekt'er een krijfelent geluit voort, niet anders als inde Kinder-rietpijpes die uit een dun vliesje bestaan, welk vliesje gedrukt, gespannen, oft ghedrilt zijnde, moet'er noot-saaklijk een geluit op volgen. *Pierius Valerianus* seide dattet geschiet door de gestoten, gewreven, en beweegde holligheid. Maar om dat dese delen onder de vleugels zijn, hebben de oude Digters oneigentlijk geseit dat de Cicada oft Huppelkoorns onder haar vleughels songhen.

Sy houden so veel van 't gefelschap der menschen, dat als sy de velden sonder Mayers sien veel lager en selden'er singen, ja so sy de ander daar tegen horen singen, datse met de grootste beweging der zyden met veel en helder singen daar tegen an krijfelen. Sy voorseggen de Somer, nocht men heeft oit ghesien dat na de ankomst van de Huppelkoorns de koude weder gekeert is. Indien sy buiten gewoonte op den dach rasser singhen, so verwacht grooter hitte. Ongeftadig weder indien se van 't zuiden komen: Een ongesont en pestig jaar, indien sy overvloedigh zijn. Nochtans zijn se in 't jaar M D. L X X V. als de Pest in Italien was, weinigh gesien, om dat haar den douw ontbrak.

De Atheniënsers atense gebraden. Hoedanige *Atheneus* beschrijft op de Maaltijdt van *Kotie* opgedischt te zijn. De Parthers achten de Mannetjes voor de versameling best, na de versameling de Wijfjes. Haar eyren die wit zijn eer de korst afvalt zijn lekker, indien wy *Aristoteles* geloven. De Karibers een geslacht van Amerika omtrent de boght Dariene setten die droogh oft ghezouten op. Dat sy die voor andere Koopmanschap verruilen, heeft *Oviedus* verhaalt. Sy dienen ook voor de honden tot spijs, door 't voorbeeld van den hond van *Alarvandus*.

Sy hebben ook plaats inde Genees-konst. *Trallianus* belaste ghedroogt en ghepoeyert, de vleugels en hoofden uitgenomen, in 't bad met honig-wijn tegen de steen te gebruiken. *Galenus* seide datse van sommige, dry, vijf, oft seven met soo veel greinen Peper tegen de kronkeldarm-pijn gepresen werden. By *Egineta* komt ons de bereidingh Diatettigon voor, dat is van de Huppelkoorns, welken gy ook by *Myrepsus* vinden sult. Sommighe geven se in plaats van de Spaanse vlieghe in, om 't water te lossen. *Ætius* geeft'er dry met Wijn in. Sy zijn by *Areteus* een nut gheenes-middel teghen de losheid van de blaas. Sy worden ghedrooght en ghestoten met water, en een weinigh van de Nardus-wortel ghesoden: daar in word de sieke belast in plaats van in een bad te sitten, tot versterkingh van een losse blaas. *Lanfrankus* acht seer groot, om de steen te breeken het ghebrande poeyer met water van Radijfen, oft het affiedsel van de Cicers oft wikken in te gheven. Of de Wijn suiver oft ghewatert is, word door dese Cicada oft Huppelkoorn bekend. Hy swemt indien se zuiver, en verdrinkt indien se onsuiver is, so men *Gaudentius Merula* geloven mag.

Daar zijn veel gheslaghten van Huppelkoorns. Van welke sommige, om datse alleen mette naam voortgebragt zijn, by de oude, van ons swaerlijk bekend werden.

Ahanus gedenkt de Membracis, Lacheta, Cercops, Acheto en de Acanthia. Wat hy door de voorste segghen wil, weet ik niet. De Cercopæ zijn by *Dalechamp*, wijfjes, stomme, kleine, en langachtighe. Acanthia is meer een bywoordt als een naam van

Moufer: 1.1. c. 17.

Mercu- rial: de Pest. c. 6.

Gebruik. Aristoph. in Horis Atheneus Dipnos: 1.4. c. 2. Plin: H: N: 1. 11. cap. 26. Arist: 1.5. c. 30.

Onder- scheid.

Ambros. Hexam: c. 22.

Virgil: Ecl. 2.

Basilus Hexamer: Hom. 8. Kardan: de Variet. 1.7. c. 28.

Arist: H: A: 1.4. c. 9.

Arist: H: A: 1. 1. cap. 20.

gheslaght, 't zy oft van de Acanthus, 't welk een doorn-boom is, daarfe haar in ophouden; oft van Acanthus een Stad der Athamanten in Etolie, gelijk *Stephanus* beschrijft, van welke om datfe by na heel fwijgen, 'een spreekwoord is, en die weinigh sprekken met die naam genoemt werden. De Acheta is grooter als de Cicada. By *Aristoteles* en *Plinius* is ook ghewach van de Acheta, Tettigonia, van de kleine, grote, van de Surcularia, Frumentaria en Avenaria, 't welk van een spruit, koorn, en haver af komt. De Achetae gelijk ik segge zijn groter, welkers lijf onder 't middelrif afgescheiden verdeelt werd, en zijn meer luitbaar, komen later voort, en sterfen aldereerst. Uit dese schijnt de Kobax van *Hesychius*, die hy Megalantettiga uitleit te zijn. De Tettigoniae zijn kleinder, en om datfe minder luitbaar zijn, heeftse *Aristoteles* stomme ghenoemt. Sy komen eerst uit, en sterfen lest. *Gaza* heeftse Cicadastras ghenoemt. De Surculariae zijn groter en groen. De Frumentariae hebben den naam om datfe met het Frumentum, dat is het rijpe Koorn voortkomen. De Avenariae van de Haver om de selve oorzaak. Daar is by de Schrijvers ook ghewag van Mannetjes, Wijfjes, Locrise, Rheginensers, Seriphers, Guineënsers, en Virginise. De Mannetjes zijn luitbaar, ten waar den aart van 't land dat belette. De Wijfjes zijn stom, om datfe dat middelrif, welkers gestalte de vrugt van de kleine Thlaspi met de bladeren van het Haviks-kruid van Lobel afghebeeld, ghelijc is, niet hebben; sy worden so wel inde groote als in de kleine gedaante gevonden. De Rheginensers fwijgen; maar naar Lokris vervoert zijnde, singen sy, beide die landen zijn geleege an de Rivier Alexe die door een diepe laagte loopt, en van *Pausanias* Kaicinus, by *Ptolomeus* Lokanus, en by de Nieuwelingen Aleffo ghenoemt werd. 't Selfde komt by *Plinius* voor van het Eyland Seriphus daar zijne stom, en op een ander gevoert zijnde, singen sy. De selve heeft gescht datfe in 't land van Rheginum alle fwijgen, en over de Rivier in Lokris singen, 't geen *Pausanias* ook aanneemt. Daar is, het donker en sehduwachtig landschap de oorzaak van, so dat de vliesjes aldaar vervoghticht zijnde niet strak staan. Maar in 't opene land van Lokris worden se weder droogh en als hoornachtigh, waarom sy geluit geven. *Plinius* en *Aelianus* seggen datfe de oorzaak niet weeten. Die uit Guinea gebraght is was donker, die had *Pennius* van *Ludovikus Armato* ontfangen. Die van Virginia was heel aschgrauw, met ongevleekte silver-witte vleugels. *Aldrovandus* heeft behalven de gemeene noch ses andere gedaanten gesien, van welke hy aldus spreekt, 2. 5. Een Huppelkoorn met roffe strepen an den buik, met desselfs Tettigometra. Dese heeft de natuur an de voorste poten met twee harde scharen versien: met welke hy inde Lente allengskens de aarde

uitgraaft, als hy eerst uit d'aarde voortkomt. De vier achterste poten zijn an 't uiterste rouw, met welke hy op-klimt, en sich onderstut, om niet af te vallen: dese zijn ook een weinigh ruigh. De scharen van de voorste voeten verlaat hy, als hy de Tettigometra oft sijn rok uitschud, en krijght in 't einde heel dunne poten gelijk de andere ghekerfde. De Tettigometra heeft ook middelmatige sprieten, en is na de tijd veelvoudigh gheverwt; want als hy eerst uit de worm voortkomt is hy meer witachtigh, en hoe nader de tijd om de Tettigometra af te legghen, soo veel vertoont hy sich bruinder. Wy hebben ook bevonden dat de Tettigometra uit een witte stof bestaat. De kleine Tettigonia is met gont-geele strepen versien, die het voorste deel van 't lijf overlopen. De Huppelkoorn niet langh uit sijn rok voortghekomen, word met groene strepen, die de voorste deelen schilderen, verciert. De Acheta oft groote voor en boven.

VI. HOOFD-STUK.

Van de Orfodakna en wilde VVandluisen.

DE Orfodakna by *Gaza* Mordella genoemt, gelijk oft sy tot bijten anghelstf werde, bestaat uit vier pennen, een ruimen mond, en by na getand, en tracht na de puisten der Kinderen. Hy is na 't ghevoel van *Aristoteles* uit veranderde wormen geboren, die inde kool voortkomen. Uit de ge-
vleughelde zijn ook de wilde Wandluisen met vier vliefige vleugels. Sy zijn ses-maal groter als die haar inde bedden houden, en even seer stinkende. Sy worden veel in de Maluwe, in andere planten en bomen die kruiden dragen, en somtijds in den olm, en wilgeboom gevonden. *Kardanus* schrijft ook datfe in 't landschap Dariene gevonden worden. Sy versamelen inde May, mette starten tegen malkander, en maken nauwlijks een eind van dat spel in een geheelen dach. Het Mannetje is kleinder, het Wijfje groter, en breeder. Inde heete Son vliegen sy heel snel, maar niet lang nocht ver.

Daar zijn verscheide geslagten. *Moufetus* vertoont 'er dry voor, en agter over, die hy onder de sche-gevleughelde stelt. De eerste seid hy is op den rug, an den hals, de sprieten, en de dekkende vleugels als Parey: de andere vleugels zijn langer, en uitten groene geelagtig, gelijk ook de ogen en voeten. De tweede is overal donker verwig. De derde is uitten swart en roode verscheiden geverwt; de sprieten en voeten zijn kool-swart; alle glinsteren sy hier en daar uitten gont-geele. *Quikkelberg* had twee andere gedaanten an *Pennius* gesonden, die uitten geele en swarte gesprenkelt waren. Van de sijne spreekt *Aldrovandus* aldus: Die, welke ik op verscheide tijden gesien hebbe, verschillen onder sich in grootte, verw, en breette; maar de schilder door de ge-

Plin: H: N:
L. 21. c. 26.

Arist: H: 1.
A: l. 5.
c. 30.
Aelian: H:
A: l. 7.
c. 20.

Plin: H:
N: l. 11.
c. 27.
Pausan: in
Eliac.

Moufet: de
Insect: l. 1.
c. 17.

Arist: H:
A: l. 5.
c. 19.
Plin: H: N:
l. 27. c. 4.

Moufet:
de Insect:
l. 1. c. 29.
Kardanus:
de Rer:
Variet:
l. 7. c. 28.

lijkheid van de naambedroghen, heeft een kleine Silex met een menschen anghesicht verciert voor de Wandluys op de eerste en tweede plaats gestelt: op het 3. getal eereen Spaanse vlieg als een Wandluys, want hy is langer van beenen als de Wandluys. Hy is over al rood, maar met eenige swarte plekken geteekent. In't 4 getal is de bed-Wandluys, die yeder eenbekent is. In't 5. de wilde niet stinkende Wandluys, over al geel, met donkere streepen. In't 6. is de geheel geele. In't 7. 8. 9. zijnse ook geelagtig, maar hebben gelijk als een menschen angesigt op haar vleugels uitgedrukt. In't 10. is hy by na Kastanie-bruin, en by na van een ander geslagt, oft van de Spaanse vlieg oft Paards-vliegh. In't 11. is de kleine wilde Wandluys overal aschgrauw. In't 12. schijnt hy uit de Paards-vliegen te zijn, oft de Ricinus oft Hondsluys gelijkslagtig, indien hy gevleugelt was 't welk ik noch niet gesien heb: Hy helt uit den asgrauw naar t Kastaniebruin. In't 13. is hy geheel kastanie-bruin, met swarte streepen inde lengte doorsneden. In't 14. is de Wandluys uitte swarte blauwachtigh, omtrent de start met dry witte stippelen besproeit. In't 15. is hy Kastanie-bruin, met een asgrauwe plek op de uitterste vleugels. In't 17. asgrauw, met een silvere plek. In't 18. is de kool-Wandluys uitten swarte rood, met een asgrauwe plek omtrent den aars, gemeenlijk Mordella genoemd. In't 19. is de andere Mordella oft lange Orfodakne. In't 20. een gekerft dier, de Wandluys en Ramtrenus ghelijk. In't 21. de rode kruis-draghende Wandluys. In't 22. de groene. In't 23. de niet-stinkende uitten swarten groen, met veel witte stippelen gheciert. In't 24. een gekerfde Wandluys gelijk, asgrauw en by na sonder ongedekte vleugels. In't 25. een ander de Wandluys gelijk, ongedekt, met lange poten als de Springhanen. In't 26. de roode met swarte streepen inde lengte geteekent.

Indien ghy van haar ghebruik vraagt, *Matthiolus* beneemt haar alle kraghten. *Plinius* prijft de Hof-Wandluysen tot poeyer gebracht, en met Rosen-oly gemenght, tegen de pijn der oiren. *Palladius* bestrijkt de wonden van de quaadaartighe bloedsuijgers met een salf uit Wandluysen droesem van Oly, Ofse-gal, en bladeren van veil met Oly vermenght. *Arnoldus Villanovanus* ghebied teghen het pijnlijk water-maken het hooft van de roede in warme Kamil-oly daar Wandluysen in ghesoden zijn te steecken, en terstont met ghestoten look te bestrijken.

Villano-
van. Bre-
viar. c. 6.
Strang.

VII. HOOFD-STUK.

Vande gemeenlijk genoemde Perlen oft Rombouten.

Aldrovan:
de Insect.
l. 2. c. 10.

DE naam van Perl is dit gekerfde dier, dat wy nu beschrijven sullen, by de Ita-

lianen gegeven, oft van de ronthed van 't hooft, dat een Parl gelijkt, oft van de glans. Sy hebben alle vier lange vleugels, sterk en kraakbeenig; een heel langen buik, die inde vlucht niet gekromt werd. *Monfetus* diese Moufet. de Insect. l. 1. c. 11. p. 65. Libellen noemt, beschrijftse aldus. In vorm van lijf verschillen sy niet, maar in verw; want sommighe hebben lichamen rond, en twee duim langh, welke voornamentlijk in dry deelen gesplitst werden, in 't hooft, borst, en de start, welk het overige bekleet: Het is met groote uitpuilende ooghen, van deselve verw, met het geheele lijf versien, en an een korten hals gehecht, daar de twe voorste voeten an vast zijn, en de andere ande borst; ook zijn de achter-voeten heel langh, om haar te beeter op te rechten en te ondersteuten: Sy hebben alle een gespleeten start, met welke sy tegen malkander versamelen, en blijven lang t'samen-hangen. Het meeste deel der Boeren meent datse uitte verrotte wormen van de groote water-biesen voortkomen: Alhoewel ik toefstonde dat waar te zijn, so neemt dat nochtans haar versamelingh niet weg oft de aflegging van die wormen uit haar selver, om op dese wijs en door dit middel altijd haar vrugt voort te setten. De kleine vliegen heel traagh. De groote heel snel, en worden alleen in de warme Somer gesien. Sy versamelen op de wijs der vliegen: Het mannetje sit op 't wijfje, en sy ontfangt van boven sijn ingeschoten lid: Sy hangen heel tay an malkander, en vliegen so t'samen-hangende over de velden. Sy werden 's Somers, en in den Herfst gesien 's winters verschuilen sy. Sy vliegen dikmaal alleen heel snel, veeltijds met scholen, selden hoog. op de middagh rusten sy op staken; Waar van het spreekwoordt komt datse het middagmaal anwijken. *La Perla va n' sticchi.*

Sy zijn verscheidentlijk onderscheiden. Onderscheidt. Sommige hebben sprieten, andere niet: Sommige een gespleeten start, andere een stompe. Die haar omtrent de wateren houden, zijn by na blauw. *Aldrovandus* heeft er meer alstwintig beschreven.

De eerst is uitte middelmatige op 't hooft en 't geheele lijf rosch met witte vleugels, an 't einde met een swarte plek, en swarte voeten.

De tweede ghelijkt met het hooft geen-sins de Parl, want het is niet rondt maar scherp; hy heeft blauwe ooghen, van wanschikkelijke grootte; een heel dikke borst: een langen buik, dun, en geheel geelachtig, en ghelijk het afbeeldsel uitdrukt, met swart ghevlekt; de vleughels zijn blauwachtigh.

De derde heeft korte vleughels, naar 't blauwachtigh hellende; een langen buik, en so dun, dattet wonder is hoe hy die beheerschen kan, de ogen als inde voorgaande heel groot, maar 't hooft is ront, onder is hy witachtig, over den rug, boven en an de zyden geelagtig, in 't midden yser-grauw, de sprieten heeft hy heel kort, en geelachtig.

De

De vierde is uit het gheslacht der middelmatige geheel purpervewigh, met goudgeele ringhen overal onderscheiden, met silberwitte vleugels en swart gespikkelt.

De vijfde heeft ook silver-vleugels, maar niet so glinsterende; yder heeft an't einde een swarte plek. 't Geheele lijf is by na goutgeel, met swartachtigheringhen onderscheiden; de voeten zijn swart.

De sesste is uit de grootste, een schoonen treffelijke Perlkop met een groen hoofd, borst en rug, an den buik gheheel blauw, over welke een heel zwarte streep loopt van den rug totte start; De voeten zijn swart, de vleugels asgrauw.

De sevende heeft groene ogen, is gheheel geel met swart gevlekt.

De achtste is van 't kleinste geslacht, heeft silver-witte vleugels, en een groenachtigh lijf.

De negende is uit de grootste, met een groene kop en rug, een light-geelen buik, eerst dik, daar na dun, met vleugels sonder plekken.

De thiende is geheel geel, met swart onderscheiden, met geele poten, en blinkend aschgrauwe vleugels.

De elfde heeft geelachtighe vleugels; en is over 't gheheele lijf geel, uitgefondert de ringen die ysergrauw zijn.

De twaalfde is geheel groen met vier witte plekken op 't einde van de vleugels.

De derthiende heeft korte breede vleugels, eerst groen, daar na blauw, hoedanigh ook 't geheele lijf geverwt is, van 't hoofd tot den aars, uitghenomen de ogen en voeten, die swart zijn; Maar de ogen zijn wanschikkelijk groot en uitpuilende: De buikeindigt in een dun spits als een naalde.

De veerthiende vervolgt ook de wateren, is geheel groen, met kleine swarte ringen beset; de oogen puilen uit, De vleugels daar se an 't lijf vast hanghen, zijn silver-wit en glinsterende, daar na blauw met silvere aderen vervult.

De vijfthiende van 't kleinste gheslacht, heeft heel langhe poten, die van de Spinnepkop niet onghelijk, maar seer dun, van lijf en vleugels is hy uit den geelen witachtigh, met een enkele start.

De sessthiende is uitte kleinste, by na gheheel groen, maar an de zyden van den rug geel; de ooghen zijn witachtigh, de poten swart.

De seventhiende is de veerthiende seer gelijk, hy soekt ook de wateren, is blauw van buik, groen van borst, met vleugelseerst wit, daar na blauw.

De achthiende is uitte grootste, met een groene kop en borst, de zyden van den rug, daar de vleugels uitspruiten swart, met een langhen blauwen buik, welken een breede swarte streep midden doorsnijt, de voeten zijn swart.

De negenthierende uit het gheslacht van de middelbare is gheheel groen, met geel door

blinkende, op den rug is hy swartachtigh: De vleugels zijn uitten silver-witte asgrauw blinkkende.

De twintighste heeft een stompen aars, en niet gespleten, is over 't geheele lijf ysergrauw, met witte vleugels, en ter zyden ysergrauw.

De een-en-twintighste en laatste is dik van aars, kort en geel, met swarte ringhen omcingelt, het hoofd, voeten, rug, en de beginfels der vleugels zijn ysergrauw, het overige van de vleugels is witachtigh.

Moufetus heeftse in groote, middelbare, en kleine verdeelt, van welke de selve aldus spreekt: De grootste Libellen, oft Rombouten noemen sommige Engelse Brieses, van welk geslacht wy maar acht sien. Moufet de Insect: p: 65.

De eerste groenachtigh, met plekken an den hals op de boven-zyden uitten donker groen: De vleugels zijn silver-wit, sy zijn snel en maken met haar beweging een groote kraght. Hy was met seven swarte strepen overdwars op den rug betrokken: Hy vangt kleine vliegghes in de vlucht, op de wijs der Swaluwen.

De tweede is desen gelijk, maar donkerder van verw.

De derde heeft oogen als parlen, silver-witte vleugels, welkers uitterste rand een donker plek bevlekt: Het lijf is uitten geel en swarten onderscheiden, met een swarte gescheiden start gelijk als met twee pluimen verciert,

De vierde is geel, hebbende de zyden gelijk als in ses deelen ghescheiden. Omtrent het begin van sijn silver-witte vleugels is een swarte breede plek, in 't midden met geele strepen verdeelt, in 't einde van de start openbaren haar vier oft vijfscherpe pinnen.

De vijfde is van hoofd en lijf blauwachtig, met een swarte mond, de witte vleugels zijn met een vlek ghetekent: In 't einde van den start is een vork, bestaande uit dry pennen.

De sesste heeft silver-witte vleugels, in 't midden met een swarte plek getekent: 't geheele lijf is swart, an den buik, en op den rug geel; de borst en schouderblaan zijn uit den swarte, en geel gemenght: onder de start heeft hy twee kromme pinnen, maar heel klein.

De sevende is an het hoofd, de schouders, en hals donkerverwigh; het overighe lijf is rood: Hy is in de Oeffenkamer van *Pennius* voortgheteelt, uit een Wormtje hem en my onbekent.

De achtste is noch korter met gelijke parlachtige oogen, over 't geheele lijf geel, behalven daar hy met dwarse ringen getekent is: De start is hem als afgesneden, in 't einde breedachtigh en stomp; het opperste van sijn silver-witte vleugels word met een swarte vlek beschaduwt. Sy worden veeltijd in de Koornlanden gevonden.

De middelbare Rombouten vertoonen een groote schoonheid van de natuur, die

die alle konst te boven gaat.

De eerste is heel schoon geverwt, blauw van lijf, met vleugels uitten bruin violet; tusschen de schouders word hy met vier gulde starren, gelijk als in een swarte paalghe-
hecht, verciert.

De tweede is van lijf en hoofd paarsch, de vleugels zijn witachtigh, en met paarfe strepen in de lengte verciert, doch die in de midden purpervewigh zijn.

Den derden is het hoofden 't lijf groenachtigh; De lenghte der vleugels is als met stramen van bloed getekent, naar haar uitterste het donker-purper gelijk.

De vierde schijnt overal van de selve verw, te weten donker, met een bleke groenheid vermenght te zijn.

De vijfde heeft de ogen blauw, met een groen hoofd; 't Geheele lijf is uitten groenblauwe vermenght, uitghenomen de vleugels, nauwkeurlijk met ghebruineert silver doorwroght an'teinde met donker-purper beschaduwt.

De seste is geheel groen: ja de vleugels van gelijken maar licht.

Wy hebben vier van de kleinste Rombouten gesien.

De eerste geheel blauw van lijf.

De tweede rood, de vleugels weerzyds van een silver-witte verw.

De derde wasgheheel saffraangeel, maar langer van start, en de einden van de vleugels, ghelyk ook alle de veselen waren met een rode plek geciert.

De vierde, en kleinste van allen, heeft een langhen start, een groot hoofd, blauwe uitpuilende oogen, met twee sprietjes versien: het lijf was langhachtigh en dun, onder groen, boven swartachtigh: Op den rug had hy twee groene strepen van 't hoofd tot het begin van de vleugels ghetrokken, de start met vijf t'samenvoeginghen versamelt, in welkers uitterste een blauwachtighe ringh was.

Een isser uit dit getal; die sommige van de groote haastigh ombrenght, dun en grijs van lijf, met aartighe vleugels, want daar is niet eenigh teken van holte, door welke sy inschieten. Hy leeft met appelen en zaad: Dese heeft *Wilhelmus Bruerus* een geleert man, en nauwkeurigh onderzoeker van natuurlijke dingen, an *Penmus* gesonden.

II. L I D.

Van de ondekke meelachtighe vier gevleugelde.

I. S T I P.

Van de gemeene Kapellen oft Papilioenes in't algemeen.

SO veel van de ondekke vliesige vier gevleugelde. Nu volghen de meelachtighe oft Kapellen, die oft ghemeen, oft van de Zywormen zijn; sy schijnen den naam Pa-

piliones van Pappa, oft fugo, dat is suigen, om datse het Wasch en Oly uitsuighen, en etenghekegen te hebben; ten waar ghy liever wilde, datse Papyriones genoemd wierden, om datse een ghelijckheid met 'et Papier hebben. De Grieken noemensse in 't algemeen Psuchen, Oxytones, oft Paroxytones, buiten twijfel van Psuches oft de wind. Sy worden ook gheenoemt Setodokides, Pemhides, Pomphalognes Knenes Psalognes. Ghy sult ook vinden datse Paphos genoemd werden; In de uitlegginghen van den Abt *Benedictus Floriacensis* word het woord Espinie, uitgeleit Papilio oft een Kapel.

Sy hebben ses voeten, twee uitpuilende ogen, voor welke twee onnutte hoorntjes, gelijkse *Plinius* noemt, uitkomen. De bek is gespleten als een vork, en een klein bekje is binnen de vork besloten, waarmede sommige den dauw by dagh, andere by nacht suigen. Sy behouden de verw der Rupsen, uit welke sy gesproten zijn.

Sy houden veel van vermakelijke, en opene plaatsen, die met een lichte vlucht ghedreven werden: Die swaarder van lijf zijn hangen an de stammen van de bomen, mueren en vensters. Sy suigen een sap uit de bloemen van de Maluwe; daarom zijnse overvloedigh als die bloeit: maar indien dat van de wilde Maluwe te verstaan is, moetmen dat ook van de Nacht-Kapellen verstaan; 't welk *Isidorus* ook anwijst.

Sy versamelen in de maanden May, Juny en July, mette starten tegen malkander, die se somtijds omdrayen, en hangen langh an malkander: De Schryver van de natuur der dingen heeft geschreven datse na Augustus versamelen.

Datse Wormen legghen, heeft *Aristoteles* valschlijk geloofd: Sy leggen eyren, so boven als onder, en die groot, klein, swartachtige, witte, groene, blauwe, en geele: Sommighe zijn kleinder als Geers, ander tweemaal so groot, eenige even-gelijk. Sy worden dikmaal geleit in de hollen van de schorsen der bomen. *Aldrovandus* heeftse in de Chameficus gesien: De Boeren seggen datse hollen vol eyren van Kapellen als sy het Land ploegden gevonden hebben: datse in de Koolgroeyen sult ghy by *Aristoteles* lesen; sy vouwen die so by een, datse de eyren als onder een dak besluiten, om geen schade van den regen te lijden. Die *Aldrovandus* gesien heeft, waren in een sijne wolligheit besloten. Uit de eyren in een warme plaats geleit, oft in de Sonne-stralen gebroeit, worden somtijds na vier dagen, somtijds in veerthien Rupsen gekipt: daarom heeft *Albertus* qua-
lijk geschreven, datter uit die andere Kapellen, met langhe gekromde snuiten voorsien, in de Winter voortkomen: Uit de Rupsen komen Chrysalides; oft Tonnetjes, die daar na in Kapellen veranderen. Het is angemerkd dat de Rups eerst geele eyren leit met een sijne wolligheit omwonden, en als die

Beschrij-
vingh.

Plaats.

Voedsel
Kolumel-
R: R: 1.9.
c. 21.
Isidor:
Orig: l. 15.

Teelingh.

Aldro. de
Insect. 1.2.
c. 1.

Arist: H:
A: l. 5.
c. 19.

Plinius.
H: N: l. 11.
cap. 32.

die geleit zijn, dat hy dan in een Tonnetje verandert van geele, groene, en swarte verw: En dat uit de eyren fulke kleine vier gevleugelde Kappellen voortgekomen zijn, datmense nauwlijks sien konde, ghelyk in de blaasjes van de Olmbomen gesien werden, So dwaalt dan *Plinius* in sommighe, als hy schrijft: Veel ghekerfd- dieren worden anders gheboren, en voornamentlijk uitten dauw. Dese sit op de bladeren van de Radijs in't eerst van de Lente, en word door de Son tot de grootte van een Geersje gheronnen: daar van komt een klein Wormtje, en in dry dagen een Rups, dis allenghs kens angroeit, die onbeweeglijk met een harde schors is, en alleen op't anroeren van een Spinnekop haar beweeght. De Rups die een Tonnetje oft Pop noemen, vlieght naar't verbreken van die schors als een Kappel. De Wormen en Rupsen quellen dikmaal de Kool gelijkelijk: en het woord *Raphanus* betekent by *Aristoteles* geen Radijs, maer Kool, nochtans soud ik niet ontkennen datter eenighe uit Wormen voortkomen. Het voghtige korn brengt Wormen voort; dese Tonnetjes, uit welke de Kappel komen. *Aldrovandus* seit, ik heb ghesien, dat de Kappellen uitte hollen van de bomen, en voornamentlijk van de Willigen voortquamen: Hy doet'er by dat de Kapellen van de selve dikte mette gaten waren, waar in niemand sal seggen dat eyren geweest zijn; Want uit yder hol komt een Kapel, daar die haar zaat in seker plaats leggen, dat niet als in groot ghetal baren; daar nochtans die Kappelen, die heel dik van lijf zijn, de vleugels met veel wolligheid beset, en na't Kastanje-bruin hellende hadden. Daar is ook een Rups gesien, van welken als men een Kappel verwaghte, veertigh eyren uitquamen, so groot als tarw granen, geel van verw, met een sijne wolligheid overtrokken, uit welke yder bysonder een Wormtje voortquam. Men magh ook geloven datse uit verrottingh voortkomen. Het heeft te Bononie, twee oft drymaal Rupsen gheregent, die in Tonnetjes en Kappellen veranderden. Waarom *Plinius* naghelaten heeft dat in Miletus, by voghtige tijden dat quaad geboren wierd.

Aldrovandus.
l. c.

Plin: H: N:
l. 27. c. 24.

Art.

Na de versameligh allenghs kens uitteren- de leven sy totte Winter, sommige tot des Winters Sonnestand. Sy worden dikmaal in de huisen als verstijft zijnde gesien, sy sterven veeltijds by harde vorst: Daar zijn sommige die menen dat het voortkomen van de Kappellen het sekerste teken van de Lente is, om de swakheid van dat dier. In dat jaar als wy dit schreven ('t zijn de woorden van *Plinius*) isser anghetekent, dat haar opkomt, door de drymaals wederkerende koude, is verstorven, en dat de overkomende vogelen op den seften van Februarius ons de hoop van de Lente braghten, die niet te min daar na, door de grootte koude beschadicht wierden; *Pennius* gedenkt dat sy tweemaal in den Herfst in Engeland op nieuws voortquamen.

Het is ook anghemerkt datse de Pest voorduid hebben, 't geen wy by *Gemma* lesen. Sy vloghen in't jaar M. D. L X II omtrent den 15 Augustus met sulken menighte omtrent de wateren datse de loop der Rivier verdonkerden: en omtrent den avond vloghen sy met heele scholen door de straten. In't jaar M. C. I V. beletten sy 't ghesicht, mits sy't light van de Son afschutten. In't jaar M. D. X L III. hebben sy al het honigsap uitgefoghen, en 't gras seif is door haar droghen drek over al gheschrookt. In't jaar M. D. L I II. hebben sy in Hooghduisland de kruiden, de klederen der menschen, en de huisen met bloedighe druppelen besproeit, doe waren sy ook in groote menighte

Men gelooft datse het water afdrijven, met Gebruik. weinigh ghevaar; Sy strekken den Klink-Havik en andere vogeltjes tot spijs, ook worden sy totaas om Visschen te vanghen gebruikt.

De sonderlinge onderscheiden sullen wy met veel stippen anwijzen. Nu sullen wy haar in nacht en dach-Kappellen verdeelen. De nacht-Kappellen worden Phalenæ ghe- noemt, om datse na de kaars vliegen: By *Lycophron* en *Nicolaus* zijnse Kandylof bestai, om datse de kaarsen dikmaal met haar vleugels uitblusschen. By andere Psorai ghe- noemt, om datse met vuiligheid, en schobben ghe- quelt zijn.

Maar om datse haar dikmaal door liefde van't licht in de vlam werpen, worden se by *Zenodotus* en *Aeschylus* Pyrausta genoemd.

Aristoteles heeftse Epialon ghe- noemt, eenige Pyraustumyron: en sy moeten onderscheiden werden van de Kapellen die de Byen in de korven quellen. *Aldrovandus* heeft de eyren van dese op het dak van de korf in een klontt' saam-gherolt, en met een dunne wolligheid bekleet bedorven gevonden. Sy waren swartachtig blinkende en veel: Hy doet'er ook by eenighe kleine witte Rupsen, die my in de volgende nacht eenige poppen gemaakt hadden. hoedanige ik ook in de korf gevonden hadde, so groot als een Pistachie, in groot ghetal t'samen hanghende, en yder in sijn Tonnetje, welke opghesneden Kappellen voortbraghten, hoedanige ik ook in de korven gesien hadde; de Kapellen die in de Tarw groeyen niet ongelijk.

Aldro: de
Insect. l. 1.
c. 2.

Sy zijn ruig van lijf, met vleugels die ghelyk met asch bestroyt zijn.

Sy vlieghe selden oft nimmer als met op- gerechte vleugels over den rugh. By dach schuilen sy onder de bladeren, oft in een donkere plaats: Sy hebben meest brede en ruighe sprieten, oft heel klein en kort. Sy komen uitte poppen van de Rupsen onder d'aarde begraven voort.

En om datse meelachtigh zijn, komen sy by dagh, omtrent den avond, op dat haar meel door de kragt der Son verdrooght, niet soude afvallen, te voorschijn. De dach-Kapellen hebben langher sprieten die an't einde bultiger zijn.

Moufete: de
Insect. l. 2.
c. 14. p. 8.

Sy

Sy vliegen 'altijd op zyd met uitgespanne vleugels, en komen uitte hangende poppen, die an de bomengehecht zijn, voort. Sy zijn plat, glat en hard: 'snachts konnen sy niet vliegen, om dat den dauw haar merg soude vervoghtighen; Besie haar bysondere onderscheiden in 't volgende.

Nieremb:
H: Exot:
1.13. c. 29.

Nieremb. gedenkt de Indise Hoitzitzil Papalotl, oft de Kappel die de Hoitzitzil ghe-
lijk is: Hy is, seit hy, langhachtigh van lijf, heel dun aflatende, met eenige dwarse goutgeele strepen onderscheiden, en met swarte plekken gesprinkelt: Het bovenste van de vleugels is mette selve verw verciert, maar het onderste is root, met strepen d'andere niet ongelijk belopen: De overighe Kappellen zijn het overighe geslaght gelijk. Daar zijn in nieuw Spanje noch andere ontelbare geslaghten, met wonder schoone verwen onderscheiden. Dit sal ik hier in 't voor-bygaan anroeren, dat in sommige groote Kappellen van de nieuwe wereld in plaats van een tong een langhachtige bloedrode draad is, langer als het geheele lijf, welken hyt'samen-wind om in den muil die hy heeft ghemaklijker te besluiten. Hy is ghekerft van den hoofstot tot onder toe, so dat sijn geheele hoofd geklooft schijnt.

II. S T I P.

Vande Kappellen in 't bysonder, en eerst van de Kappellen van Aldrovandus in de eerste Plaat.

DE Kappellen hebben wy in 't bysonder ten deel van *Aldrovandus*, ten deel van *Mousetus* beschreven. Dat'er sommige van dees, en van die over-een-komen kan licht toegestaan werden: Nochtans hebben wy liever gewilt in so grote verscheidenheid die alle voor te stellen, op dat'er niet ontbreke. *Aldrovandus* heeft de sijne in thien platen verdeelt, van welke de eerste vijf heeft die van ons mette woorden van *Aldrovandus* selfs fullen beschreven werden.

Aldrovan:
de Insect.
1. 2. c. 1.

De eerste, seit hy, word niet wanschikkelijk Hippopsuche, dat is Paards-Kappel gheuoemt; want hy is de grootste van allen. Hy word 's avonds meest ghesien, by dach schuilt hy: Hy is een hand breed, en meer; yder vleugel heeft een ronde anmerkelijke plek ghelyk een swart ooggh, maar eerst met een rode, daar na met een witte ringh omcingelt, het overighe is swart, donker, sagt, wolachtigh, meeligh, en in 't uitterste is hy wit; het lijf helt voor na 't Kastanje-bruin, opwaarts eenighsins wit; de sprieten zijn zaght als vederen, en lang: de dybenen sagt, maar de schenkels hard, de oogen swartachtigh.

Devierde van dese rye is de voorgaande gelijk, maar met breeder sprieten, in gestalte als de takken van de Varen, maar geel geverwt. Het lijf is ook meer geelachtigh, met veel schoonder oogghen: Want, de roode kringh is in dese grooter, en de swarte min-

der, die als een oogappel maakt.

De tweede was geheel groen, met witte ringen; De vleugels hadden roosachtige strepen neerwaarts hellende, met wittedwarfe vlekken; de bek was langh en dryhoekigh, de oogen groot en swart, het lichaam uitgerekt, dik en in 't einde spits; de vleugels naar evenbedeelingh waren klein. Uit dit gheslaght heeft my Broeder *Gregorius Regiensis* Kapuciner een ander te beschryven en af te beelden, door sijn onghewoone vorm en verwangedreven; in welke geele ringhen waren, en de vleugels met geelachtighe Kastanie-Bruine, blauwachtige en swartachtighe vlekken onderscheiden. Dese Kapel is een hand breed: Indien sy in kunne verdeelt werden, heb ik bevonden dat de eerste het Wijfje was uit de geleide eyren.

De derde heb ik bevonden uit een Rups voort te komen, in 't leest van Augusti in 't verleden jaar, die gestart was, en van overtollige grootte, die daar na op sijn plaats sal afgebeeld werden: Hy heeft geen blaasje gemaakt, maar is in een Tonnetje verandert, en heeft dese Kapel by na in de tijd van thien daghen gheteelt, dik van lijf, en van de selve verw van de vleugels, wonderlijk uitten geele en swarte gesprenkelt: op den ruggh is een merkelyke witte vlek, by na het voorste van een menschen hoofd uitdrukkende. 't Geheele hoofd is swartachtigh, mette sprieten en voeten die breedachtigh zijn: de binnen-vleugels zijn by na heel geel.

De laatste op dese rye afgebeeld, met sijn voor en achterdeel heb ik gesien, dat in 't jaar 1592. op den ses-en-twintighsten dach van Julius gheteelt wierd uit een kleine ruighe Rups, uitten rode, witte en swarte geverwt: Want als ik dese omtrent de middach in een Tamariskus gevonden hadde, was hy in de volgende nacht in een groen Tonnetje verandert, dat sich an den draad van 't huisje daar hy in ghesloten was, welken draad, uit het uitterste van denaers ghesprooten was, had opgehangen: en so vyfthien dagen hangende, bleef hy van de selve verw, daar na die veranderende, is hy ten deel geel, en ten deel swart geworden, waar uit ik raamde dat hy metten eerste in een Kapel soude veranderen, welkers verwen door den rok, die sy in 't veranderen aflegghen, doorschenen, 't welk dese Kapellen mette Adder-slanghen ghemeen is: Want *Aristoteles* seit datse van boven in 't ey gesien werden. Als derhalven de Kapel was uitgebroken, vertoonden hy sich met die vleugels geverwt voor en achter, gelijk wy ghesait hebben, de swarte, en geele, was in de eerste vleugels hoger, in de opperste flauwer. De binnevleugels die anders kleinder zijn, waren in dit dier langer, onder getand, met tanden van de selve verw, uit welke in 't midden gelijk een start uithingh. Het geheele lyf is voor swart, opwaarts en an de zyden geel, en ten ansien van de vleugels heel klein; de oogen zijn groot, en heel swart, als ook de sprieten die an 't einde stomp,

Tab. 1

Tab. 2

Tab. 3

Tab. 4

Tab. 5

Tab. 6

Tab. 7

Tab. 8

stomp, doch heel aartig zijn, an de uitterste kanten van de binnenste vleugels, is een rode plek, binnewaarts bol-rondt, buitenwaarts kringrond. In 't kort het is een schone Kappel, en word over al op de velden en inde thuienen gesien.

III. S T I P.

*Van de Kappellen van Aldrovandus
inde tweede Plaat.*Aldrov:
f. c.

IN de tweede Plaat heeft *Aldrovandus* ses Kappellen gheset, en de selve aldus beschreven.

De Kappel die op de eerste en tweede Plaats voor, en achter over gheschildert is, word met uitghestreckte vleughels door vier verwen onderscheiden, rood, swart, wit, en asgrauw, een weinigh naar 't blauw hellende, en de verwen zijn inde buitenste vleugels hoger, en in de binnenste flauwer; het hooft, de rug, en buik is asgrauw, met smalle witte strepen recht neerwaarts hellende; de asgrauwe verw is heel schoon; het lijf heeft hy dik, en breed, opwaarts witachtig, met kastanie-bruine ringhen; de oogen van de selve verw zijn groot en utpuilende, de vleugels zijn van gelijken breed, van welke de uitterste meest asgrauw zijn, maar die ontvouwen, so met die vier gescheide verwen onderscheiden zijn, datse swaarlyk zijn te beschrijven. Sy zijn gelijk als met seven rode aderen belopen, tusschen welke in 't einde, even soo veel swarte strepen, zijn met witte ringen getekent en boven dese ook seven swarte plekken, de letter **V** naukeurlijk uitdrukkende, maar alleenlijk inde rechter, want inde linker heeft hy nocht strepen, nocht letters, waar in het wonderlijk spel van de natuur gesien werd, en alle de verwen zijn in dese flauwer, en bleker, de rechter was ook met kleine swarte stippelen ghetee kent, die inde linkker ook niet zijn, als daar hy an 't lijf vast is; want sy worden daar na in langachtige strepen verandert; ten laast is de rechter an 't uitterste witachtig, en met swarte neerhellende strepen getekent, wyl de linkker op die plaats swartachtig is, en geen blijk van strepen heeft, maar de binnen-vleugels zijn geheel rood, behalven daar diertwee banden haar vertoonen, want die zijn heel swart; de omghekeerde buitenste vleugels hebben nu witachtige, en dan swartachtige groeven; de binnenste hebben in plaats van witheid een rode, maar bleker verw dan de buitenste; de sprieten waren swartachtig, lang, licht, en an 't uitterste stomp.

De derde in dese orde heb ik vaal-swart ghenoeemt, om dat hy behalven de witte verw van de vleughels, een weinigh naar 't geelachtig hellende, het gheheele lijf over den rug swart en klein heeft; de binnenste vleughels, zijn in 't einde ghetandt en hebben langhe byhanghsels, ghelyk het afbeeldsel vertoont; boven de tanden, die een halve kringh maken, zijn ook eenighe witte half-kringighe vlekken, en in dese

eenigheronde plekken, by na blauw, die alle t'samen een anghename schoonheid an dese Kappel geven; het overige, gelijk ik geseit heb, is vaal-swart, uitgenomen de buik; die wit is, en de sprieten zijn an 't einde stomper als in andere.

Dusdanig is de geen die inde vierde rye gheset is: de geheele vleugels zijn swart, en heeft op de selve vier ronde heel swarte oogen, gelijk met een blauwen appel verciert; de binnenste vleugels zijn langer als de buitenste ghetandt, maar anders als inde voorgaande; want de tanden van dese zijn ront en stomp.

De vyfde is uit het gheslaght van de aldergrootste, maar van die gheene die by dagh door de thuienen vlieghe, hy is langh van lijf en middelbare dikte, donkker-verwigh, met geelachtighe ringhen over den buik, en vleughels in 't midden van de selve verw, onder witachtig, en een weinigh ghetandt, daar na swart, en die inde swarteheid witte plekken hebben an de zyden, maar die onder naar 't blauw hellen; de sprieten zijn heel lang, stomp, en swart.

De seste word van sijn veelerley vlekken, die op de binnen-vleugels so buiten als binnen worden ghesien *Poluopthalmus*, dat is Veel-oogh ghenoeemt, de oogen zijn swart, met een witten appel, en een omringhende geele kringh, en sy zijn ghelyk gheset is alleen op de binnen-vleughels, want die op de buitenste haar vertoonen zijn gheheel witte ronde plekken; nochtans hebben dese ook een oogh, van de selve verw an de buiten-zyden, ghelyk de binnenste: Voorts hellen de gheheele vleughels, uit den geele naar 't Kastanie-bruin; op het bovenste van 't lijf is hy swart, an den boven-buik helt hy uitten aschgrauw naar 't donker; de binnen-vleughels, en ook de borst worden met eenighe blinkende lange groene wolachtigheid bekleed.

IV. S T I P.

*Vande Kappellen van Aldrovandus
in de derde Plaat.*

IN de derde Plaat worden 'er negen gevonden. De eerste seit *Aldrovandus*, is gesproten uitte middelbare van een rups, die te Bonie ghereeghent is: hy is op de kop, rug, en buik gout-geel, an de zyden swart; de binnen-vleughels zijn ghetand, gheheel uitten gout-geel roodachtig, en met swarte stippelen besproeit, en an 't einde swart; de buiten-vleughels belopen eenighe neerwaarts hellende aderen, die swart zijn, in een gout-geel, oft liever roodachtig veld, als mede eenighe dwarfe groote plekken van de selve verw, de vleugels selfs zijn an de einden overal swart, en hebben daar witte plekken; de voeten en sprieten zijn geelachtig, en gelijk de voeten van de *Polypus* met krullen versien, om an 't gene daar sy anspringen, te vaster an te hangen.

De tweede die op het derde, en vierde getal, voor en achterwaarts over afgebeeld is, is van 't selve gheslaght, want hy heeft een middelbaar swartachtigh lijf, de buik by na goutverwigh, met swarte ringhen onderscheiden; de oghen zijn witachtigh, de buiten-vleugels zijn an 't einde swart, met witte plekken verciert; het overighe is goutegeel, met swarte aderen, en andere dry swarte plekken van onseekere ghestalte gheteekent; de binnenste hebben in het veld van de selve verw, een dobbele rye van groote swarte plekken, ghelijc oogen, in 't afbeeldsel uitghedrukt. De verwen zijn alle in 't opperdeel verscheiden, als ook op de binnen-vleughels, (so noem ik die welke naast an 't lijf staan) en die uitwaarts goutegeel vvas, is nu by na roodachtigh, naar het aschgrauw hellende, soo dat hy schijnt geel te zijn, en daar is maar een rye van swarte groote oogen, vvelke een vvitte kringh omringt; het boven-lijf is ook gheheel geelachtigh, de voeten aschgrauw, de buiten-vleughels omtrent het hoofd aschgrauw, met swarte langhe druppelen gheteekent, daar na zijnse meerendeels roodverwigh, en hebben groote swarte vlekken, ten lesten zijnse in 't uiterste meer aschgrauw.

De derde die op de vierde plaats afgebeeld is, is voor over 't gheheele lijf by na heel swart, ook zijn de buiten-vleughels heel swart, maar met een dvarse streep van roode verw verciert, en met het begin van een andere witte, en eenighe ronde witte stippen; de binnenste zijn by na geheel roodachtigh, met heel kleine swarte stippelen geteekent.

De vierde in 't afbeeldsel de vijfde, is de selve met dese, maar met het onderste boven gheschildert: de buiten-vleughels hebben hier meer uitten roode en vvitte, als an 't onderste lijf, en de swarte verw is flauwer; de binne-vleugels zijn an 't einde roodagtig, het overige is asgrauw, met donkere plekken besproeit, en ter zyde met een vvitte vlek versien, voorts helt hy mettet gheele lijf naar het asgrauw.

De vijfde in 't afbeeldsel de sesste, is geheel roodtvervigh, met verscheide stippelen, en swarte streepen, hoekige vleugels, en een weinig getant; hy heeft een langagtige snuit, en die hy als hy wil kromt, met voeten van de selve verw, te vveeten uitten asgrauw naar 't geel hellende.

Van dit geslagt is de sesste, in 't afbeeldsel de sevende, ook met een lange snuit ghewapent, en met hoekighe vleughels versien; boven de kop, heeft hy ook behalven de sprieten twee hoorns, die ghy inde andere niet siet, met ysergrauwe, witte, blauwe, en groene vleughels verscheiden; daar boven heeft hy inde opper-vleugels eenighe groene stippelen in een vvit veld, op den rug is hy ook groenachtig.

De sevende in 't afbeeldsel de achtste, is geheel geel, nochtans naar 't hoofd hellende

vleugels naar 't ysergrauw, te weten daar hy geen plekken heeft, en dese zijn veel van onseekere orde, en alle heel svart.

De achtste, inde plaat de negende, is mede op den rug gheschildert, om dat hy sijn verw verandert, want binnewaarts zijn de vleughels ten deel groenachtigh, ten deel wit, en die swarte vlekken worden hier nauwelijks gesien, de buitenste zijn geelverwig, en in dese die plekken openbaarden: het lijf is ook geelachtigh, en de voeten zijn geel, de sprieten Kastanie-bruin, en beide de vleugels hoekig.

De laatste in dese rye is van lijf en hoofd svart en ruig, met een heel lange snuit, met vleugels binnen wit, en rode strepen verciert, buiten met swarte, en die smal, gheploit, en langachtigh.

V. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus inde vierde Plaat.

INde vierde Plaat zijn de Kappellen middelbaar, en worden met twaalf afbeeldsels vertoont.

De eerste met gevouwen vleugels, drukt eenighsins de Griekse letter uit; hy is voor donker van lijf, met ruighe voeten, heel kleine sprieten, de buiten-vleugels zijn met svarte, en wit-blinkkende vervven onderscheiden; de binnenste zijn geheel roodachtigh.

De selve worden op den rug vertoont inde derde rye, in vvelke die rode verw bleker is, en de buiten-vleugels geheel wit zijn, met rode aderen en groote swarte plekken verciert, en 't gheele lijf is uitten witte geelachtig; de buik met swarte plekken oft druppen gesprenkelt.

De tweede is ruig en dik, met vleugels boven asgrauw, onder rood, en over dwars met swarte strepen doorsneden.

De vierde is klein en svart van lijf, met gele kringen onderscheiden, met grote gele oogen, en sprieten van de selve verw; de vleugels heeft hy so de binnen als buitenste geel, an de einden swart, omtrent het lyf hellen sy na 't kastanie-bruin, maar naar de omringende swarte streep is de verw heel geel; de buitenste hebben omtrent de uiterste zyden een ronde swarte plek.

De vijfde is geheel ysergrauw, oft kastanie-bruin, hooger op het lijf, flauwer op de vleughels; de buitenste vleughels vvorden maar met een, de binnenste met veel svarte, en binnen met witte ooghen verciert; beide hebben sy svarte dwarse kromme streepen, die smal, en rechte, die breed en de uiterste zijn.

De sesste heeft een geel hoofd, de ogen geel, als ook de voeten en sprieten, het lijf is swartagtig, beide vleugels zijn goutegeel, an 't uiterste, ghelijc het afbeeldsel anvvijft, heel svart; de buitenste hebben an de buiten-zyden een ronde kleine swarte plek.

De

De zevende helt geheel uitten geele na het groen, minder op de buitenste, meerder op de binnenste, dat is de binnenste zyn meer groen als de buitenste; de buitenste hebben een swarte ronde plek, de binnenste een witte; het hoofd is ook met een swarte plek getekent.

De achtste heeft lange sprieten, an't einde stomp; een klein hoofd, en grote ogen; hy is van lyf uitten geel en swarte onderscheiden; de vleugels zyn ook geel, maar hellen meer na 't kastanie-bruin; de buitenste zijn met swarte stippelen gesprenkelt, die de binnenste niet hebben; beide zynse getand.

De negende is van 't geslacht der gene die lange snuiten hebben; hy is omtrent het hoofd geel, van vleugels, nu met swarte stippen, dan met plekken, rond en langh gevlekt, daar na met blauwe, in't einde met swarte geteekent, en getand.

De thiende om syn onghemeen ghesicht, waar meede hy een Satyr ghelykt, konde ook alsoo ghenoot worden; hy is geheel geel van lijf, met rood onderscheiden, met een gespleeten aars, swarte vleugels en gelyk als met schone blinkende starretjes verciert.

De elfde is swart van lijf, de buik met witte ringhen beset; de vleughels hellen uit den witte na 't geel, maar eenighe hier en daar verspreide ysergrauwe en swarte plekken verdoven by na die geelheid met haar menigte.

De laatste is ook swart van lijf, maar dunner; hy heeft de binne-vleugels getand, en langer als de buitenste, beide zynse met een swarte, en geelachtige verw onderscheiden, maar nochtans in't einde met yet wits.

VI. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de vijfde Plaat.

DE vijfde plaat heeft ook middelbare, van welke de Schrijver ses afbeeldfels stelt.

De eerste is swartachtigh van lijf, het uiterste van den buik en de rugh zijn asgrauw; de buitenste vleughels smalder als de binnenste hellen een weinig uitten swarte na 't groen, maar de binnenste zijn meer groen, beide wordense rondom ghelyk met een kringh van een rode verw belopen, de uitterste zijn omtrent het einde swart, en hebben in't midden een swarte plek; de sprieten zijn purper-verwigh, an't einde wit en stomp.

De selve word in de tweede plaats op den rug verthoont, in welke, 't geen op de buiten-vleugels omtrent het einde was swart is: dese is groen, maar behoud nochtans door een swarte plek zijn swarte verw; de binnenste, omtrent het lijf zijn heel groen, in't einde hellense na 't geel, en worden mette selve rode kring omringt; en dit is anmerkens waardig inde binnenste, datse een witte plek heb-

ben, met een ysergrauwe kring, die uitterlijk niet gesien werd.

De volgende is voor en achterwaarts over geschildert, en kan van sijn voornaamste verwen gesprenkelt genoemt werden, om dat hy seer ghevlekt is. Voor over leggende is hy vaal van lijf, met een swart hoofd, Sapphyr groene ogen, swarte sprieten, met byhanghels an't opperste witachtig; een ruijge borst, witte vleugels, boven omtrent de kop na 't blauw hellende, neerwaarts met swarter plekken besproeyt; ik segh neerwaarts, want daarse blauw zijn, kan men geen plek sien; op den rugh legghende is hy meer wit, de buitenste vleughels zijn wit, en met swart onderscheiden; de binnenste schoon, uitten groen en witte verciert.

De vyfde Kappel heb ik Kruisdrager genoemt, om dat hy op de buitenste t'saamgevouwen vleugels, mette witte streepen, daar hy mede verciert werd, een kruis oft liever de letter X. uitdrukt, hoewel de Schilder dat in 't afbeeldsel niet heeft verthoont; derhalven zyn die vleughels swart, met witte streepen gheteekent, en met roodachtige neerhellende adren; de binnenste zyn geheel rood, met swarte ronde plekken verciert. De seste is de selve, met het opperdeel afghebeeld, in welke buitenste vleughels ghy die swarte plekken niet siet, en de streepen die an de binne-vleughels an 't onderdeel wit waren, zijn hier goud-geel. Die Kappel is an 't gheheele onder-lyf geel, an 't opper-lyf wit, met dry ryen van swarte stippelen besproeit; de ooghen zyn swart en klein, de sprieten dun en teer.

De zevende en laatste heeft de binnen en buiten-vleugels uitwaarts roodachtigh, naar 't Kastanie-bruin hellende, met swarte druppen besproeit; an't opperdeel zijn de binnen-vleughels wit, de buitenste hebben by na de selve verw, welke haar onderste deel heeft: Het onder-lyf is swart, het boven-lyf asgrauw, de voeten zijn ook asgrauw, de sprieten swart, de ooghen uitpuilende en geel.

VII. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de seste Plaat.

DE Kappel die inde seste Plaat op de eerste orde gheschildert word, heb ik veel-oogh genoemt, om dat hy op de binne-vleugels, binnen en buitewaarts met veel ooggen getekent wiert, welke nochtans hoewel maar twe, op de buiten-vleugels binne en buitenwaarts schoonder zijn; want in dese is een heel swarte straal, met een witte appel; de vleugels zijn boven uitten geele en Kastanie-bruin onderscheiden; de binnenste binnewaarts omtrent het lijf zijn eerst blauw, daar na byna rootagtig, in welke verw twe dwarfe kromme streepen van Kastanie-bruine verw te sien waren, onder welkers laatste een

geele verw volgt, daar na weder een rode, welke enige strepen van kastanje-bruine verw doorlopen, en tusschen dese zijn die ogen geleegehen, die ik ghenoecht hebbe, en met een blauwachtige kring omcingelt zijn. Het lijf van het dier is swartagtig, de voeten en sprieten zijn geel, de ogen swart.

De ander heeft getande vleugels, rooden naar het ysergrauw hellende, en met swarte vlekken besproeit, die in't midden rond, en an de zyden lang en groot zijn; de vleugels zyn boven swartachtig, en hebben een witte streep die de vloeyende stromen van de Rivieren gelijkt; het lijf is boven asgrauw, en onder swartachtig.

Die in den druk van Bononie bysonder is afgeset, was uit die gene, welke inde stammen vande bomen voortkomen, met een heel kleine witte kop, ysergrauwe sprieten, die breed en eenighsins yserachtig zijn, met een ysergrauwe en witte rug, geele vleughels, en buik, met Kastanie-bruine ringhen verciert.

VIII. S T I P.

Vande Kappellen van Aldrovan- *dus in de zevende Plaat.*

Die inde zevende Plaat vertoont werden, zijn uit de middelbare, van welke derthien gestalten gegeven werden.

De eerste is over 't geheele lijf swart, maar heeft geele ringhen; de vleughels zijn alle witachtig, en met swarte aderen onderscheiden.

De derde en tweede zijn Bombyly oft Bommelaars, uit Rupsen die zyde geven, geboren, gemeenlijk bekend, en overal heel wit, uitgenomen de sprieten die swart en ruig zijn. Sy versamelen met malkander, het mannetje is dunder van lijf en op de tweede plaats afgebeeld. Tusschen beide hebben wy kleine eyertjes afgeschildert, omtrent saffraan-geel. Sy hebben korte vleugels, en gelijk als onbequaam om te vliegen.

De vierde in dese ry is ook geheel witachtig over de vleugels, over de welke hy blauwachtige aderen heeft neerwaarts hellende, en een drydobbele rye van roode stippelen die dwars zijn. De buitenste als met twe swartachtige ogen verciert; an't uitterste hellen de ogen naar het geel, en zijn neerwaarts geelachtig.

De vijfde dik van lijf, kastanie-bruin, met geele ringhen, heeft ysergrauwe sprieten, en die breed, ruigh, oft vlokachtig, op 't hooft, en inden nek is hy witachtig; de vleughels zijn ook wit met yser-grauwe aderen, en daarse an't lijf vast zijn, beginfelen van swarte streepen.

De sesste is geheel wit, te weten van lijf en vleugels, die swarte aderen, swarte voeten, en sprieten hebben.

De zevende mach Molychlorus om de verscheidenheid van sijn verwen genoemt werden; hy is over 't gehele lijf swartagtig, noch-

tans helt hy enighsins na 't ysergrauw, gelijk ook de voeten, snuit, en sprieten, die heel dun en stomp zijn; de binne-vleugels zijn geheel rood, maar met swarte kromme streepen onderscheiden; de buitenste die an 't lijf vast zijn, swart, daar na rood, dan weer swart, daar na wit, ten laatsten weer swart, nochtans beflaat de witte verw de grootste plaats; welke witte met yser-grauwe roodachtighe aderen door-loopen is, en is an te merken dat die witte verw neerwaarts naar 't lichaam in geel verandert, en nu met kleine ronde, dan met lange stippen onderscheiden werd.

De achtste kleiner als alle de bovenste, is eerst swartachtig van lijf, met vleugels uit den geele, met ysergrauwe swarte plekken vervult.

De negende is de selve, maar met het lijf achter over geschildert, 't welk wit is; de buitenste vleughels houden haar verw, de binnenste veranderen die, welke met een silverachtighe, en ysergrauwe helderheid onderscheiden zijn.

De thiende heeft de binnen en buitenste vleughels heel swart, de vleughels zijn ghevelkt, gelijk het affetsel uitdrukt, 't lijf is ook swart.

De elfde helt met het lijf uitten geele na het ysergrauw, met swart onderscheiden; de buitenste vleughels zijn uitten witte en swarte gheverwt; de binnenste geel, met vier swarte plekken gheteekent; de buitenste met het lichaam achter over geteekent, ghelijk het twaalfde af-beeldtsel an-wijst, zijn ook wel uit den wit en swart verscheiden, maar zijn an de zyden ysergrauw; de binnenste houden haar verw, maar die swarte plekken hebben zijn kleiner, in 't uitterste so hier als daar swart.

De derthiende en de laatste in dese plaat, is gheheel ysergrauw, de buitenste vleughels hebben in 't midden een swart oog, welkers appel wit is; de binnenste zijn getant, en beide an't einde swartachtig.

IX. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovan- *dus in de achtste plaat.*

TZijn de kleinste die inde achtste plaat afgebeeld werden, onder welke, die inde derde plaats gestelt werd niet onangenaam is, te weten met dryerley verw, wit, rosch, en geel, over de vleughels verscheiden; want de streepen die in dese ghesien werden, so de dwarfe, als de neerdalende, zijn rosch, de overige oft wit, oft geel, met roffe stippelen onderscheiden, met een smal klein swart lijf, met een gescheiden aars, en kleine lange voeten.

Defen is de tweede eenighsins ghelyk, ook swartachtig van lijf, maar dikker, en met een dikker kop; de buitenste vleughels zyn geel, boven meer onder minder, beide met een dwarfe swarte streep onder-

derscheiden, en gheheel met kleine swarte stippelen oft vlekken verciert; de binnenste zijn swartagtig, en hebben an't einde smalle geele strepen.

De eerst is over 't gheheele lijf swart met den aars an't einde scherp, en ronde witte vleugels.

De vierde is geheel swart van lijf, heeft geele ooghen, de vleughels uitten geele ysergrauw, overal met heel swarte stippelen geciert.

De vijfde is geelachtigh, met asgrauwe stippelen getekent, die by na de gehele vleugels beslaan; op de buitenste vleugels word een swarte plek gesien, anders is in dese niet antekenens waardig, gelyk in de voorgaande. Sy hebben asgrauwe vlekken in een geel veld.

De sevende is van lijf en vleugels witachtigh, met swarte sprieten en voeten. In't midden van de buitenste is een swarte vlek.

De achtste is rood van buik, met swarte stippelen ghetekent, met de borst en buitenste vleugels wel swart, maar ik weet niet wat blauw sy daar ook onder vertoonen; de binnenste vleugels zijn ook geel, vol swarte strepen neerwaarts hellende.

De negende is heel kort van lijf, teer en witachtigh, met witte vleugels, an de zyden geelachtigh, en overal met swarte druppen vervult: In't midden zijn twee strepen van goutgeele verw, gedrayt, en in yder bocht een swarte stippele hebbende.

De thiende is over 't gheheele lijf wit, en met swarte stippelen onderscheiden, maar heeft heel schone vleugels, in 't meeste deel ysergrauw, in welke de natuur wonderlijk gespeelt heeft: want sy heeft daar eerst een streep in gemaakt uit ronde plekken, de letter Oghelijk, daar na heeft sy daar stippen van de selve verw by ghedaan, daar na twee andere ghedrayde strepen, en ten laasten een witte, binnewaarts met swarte stippen.

De elfde is swart, maar heeft vleugels uit den ysergrauw naar't geel hellende, geheel met swarte plekken ghelijk het afzetsel anwijst, onderscheiden.

De twaalfde heeft een gheheel dikken buik, by na blauwverwigh, met een geele kringh getekent; de rug is swartagtig, ghelijk het hoofd, en de ooghen, de voeten en sprieten, die heel langh zijn; de vleugels zijn na't lichaam toe blauw, daar na swartachtigh, boven met twee ronde geele, onder met dry witte plekken, ansienlijk.

De derthiende is swart van lijf, behalven op den rug, daar hy asgrauw is; de vleugels zijn geel blinkende als goud, met ontelbare swarte ooghen, welke een witte kringh omringht, verciert.

De veerthiende is ruigh, de vleugels op het buitendeel zijn blauw, binnewaarts aschgrauw, met witte plekken (in welkers midden een swarte stippele is) op haar orde

gheschildert, an de uitterste randen met langhe roodachtige plekken, de oogen van de Pauwen gelijk, met wit en swart besloten en met een swarte streep, over de breedte van de vleugels lopende, bepaalt. 't Geheele lijf is heel swart, ook de voeten, ooghen en sprieten; de vleugels zijn an't einde wit, het overige, gelijk ik geseit hebbe, buitenwaarts blauw.

X. S T I P.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de negende Plaat.

DE negende Plaat heeft vier-en-twintigh kleine Kappellen, van welke een on-eindelijk getal en onderscheid is.

De eerste in dese rye is voor over swart, de voeten en sprieten zijn asgrauw, de vleugels hellen eerst eenighsins na't ysergrauw, daar na zijnse witachtigh over al met swarte stippen en strepen ansienlijk.

De tweede is in lijvigheid nauwelijks groter als een Mug, en indien hy geen Kappelvleugels hadde, soud hy geheel een Mug zijn, sijn buik is asgrauw, sijn borst heeft yets uit den blauwe, de vleugels zijn wit, nochtans sodanig datse eenighsins donkerachtigh zijn, en heel kleine swarte stippelen hebben, met heel witte kringhen die de selve omcingelen.

De derde en de kleinste kan veelverwigh genoemt werden, om sijn vleugels, die met wit, swart, rood en blauw geverwt zijn; de buitenste eindighen in een merkelyk spits, sijn gheheele lijf is swartachtigh, de snuit en sprieten zijn geelachtigh.

De vierde heeft goudgeele vleugels, an de randen zijnze by na Kastanie-bruin; omtrent het einde is een ysergrauwe vlek, den aars is silver-wit, de borst boven swartachtigh, op't hoofd zijn twee silver-witte stippelen.

De vijfde is van die gene, welke om de vlam van de Kaars vliegghen, aschgrauwachtigh van lijf, met de vleughels gheheel wit, met strepen naar het ysergrauw hellende.

De sesste heeft de vleugels onder swart, het overige vlammig-rood, het lijf met de sprieten en voeten is swart.

De sevende is ook swart, maar met twee geele kringen oft ringen over de buik belopen, de ogen zijn ook geel, de vleugels zijn boven meer swart, onder minder, en zijn overal met witte vlekken getekent.

De achtste is ook van die geen, welke om de Kaars vliegghen geel van buik, met swarte stippen, ghelijk in't afzetsel blykt, recht neerwaarts gaande getekent, en over't overighe lyf met heel witte, maar die met heel kleine ysergrauwe stippeltjes ghesprenkelt werden, en in't einde swart zijn.

De negende is de sevende ghelijk, maar grooter van lyf, en in tegendeel kleinder van

vleugels, waar in grooter witte vlekken zyn, die als silver blinken.

De thiende heeft de vleugels naar evenbedeelingh heel kort en smal, een langhen aars, swartachtigh en met witte ringhen onderscheiden: de vleugels zyn bleek-geelachtigh.

De elfde heeft een groot en swart hoofd: het lyfen de binnenste vleugels roodverwigh met dwarse swarte vlekken in 't uitterste getekent; de buitenste zyn geheel Kastanje-bruin, de voeten heel kort.

De twaalfde is geelachtigh, en langh van lijf, met een dikken rug, waar op de geele verw een weinigh hoger is, met een klein en rond hoofd, korter poten, witte vleugels, uitten bleke geelachtigh.

De derthiende, is die heel ghemeene die om de Kaars vlieghe; hy is heel klein en swartachtigh van lijf, met geele vleugels en sprieten.

De veerthiende heeft de binnenste vleugels geheel rood, en de bovenste van de selve verw, maar an de buite kanten asgrauw, het geheele lijf swart, behalven an den nek, daar een gulde kring is: de voeten zyn rood, de sprieten swart, an 't einde stomp.

De vijftiende is de selve, met het lijf achter over gheschildert, om dat de dikte van den buik sich meer soude vertoonen, want anders is hy niet, oft weinigh verscheiden: Het was een Wijfje, en leide my roodachtige eyren.

De sesthiende is langh van lijf, en is onderwaarts donkerachtigh, opwaarts silverwit: de vleugels zyn van de selve donkere verw, uitten silver en gout blinkende.

De seventhiende is over 't gheheele lijf swartachtigh, hy heeft ysergrauwe vleugels, maar schoon uitten goutgeel blinkende.

De selfde word achter over op de achterthiende plaats vertoont: om dat hy heel verscheiden is, want hy is over 't gheheele lijf wit, en de vleugels zyn minder ysergrauw, en blinken minder uitten goutgeele, maar worden in tegendeel met veel swarte stippen gevlekt, die eenige witte kringen omcingelen, maar sy hebben de selve goutgeele streep omtrent de uitterste kant.

De negentiende is heel langh van aars, geheel geel, met een swarten hals, de voeten, sprieten en het opper-hoofd heel wit, de vleugels van ghelijken, maar worden met swarte strepen onderscheiden, en zyn so kort, datse tot de vlucht onbequaam schijnen: want ik heb dit in haar angemerkt, datse gedurigh an de bladeren gelijk de plant-dieren hangen.

De twintighste, ten waar hy de vleugels breeder hadde, soud' eer uit het geslacht der vliegen als Kappellen schijnen; want hy is heel ghedrongen en swartachtigh van lijf, met vleugels uitten asgrauw naar 't Kastanie-bruin hellende, en uitten goutgeel blinkende.

De een-en-twintighste, kan so van de bin-

nen als buiten-vleugels die als silver blinken, de silvere genoemd werden; Daar-en-boven is hy geheel wit van lijf, behalven de oogen die swart, en de sprieten die geel zyn.

De twee-en-twintighste, is over 't geheele lijf heel swart, hy heeft swarte vleugels met heel rode verw onderscheiden, de voeten en sprieten langhachtigh en swart.

De dry-en-twintighste heeft heel breede sprieten, ruigh, en als vlokachtigh van geele verw, het hoofd en de vleugels heel wit, maar die nochtans, belopen eenige kleine donkere strepen; de geheele buik is dik en swaar, van geele verw, hy vlieghe niet oft weinigh; en hanght altijd an de bladeren.

De laatste en kleinste van allen, is nochtans met korter en breeder vleugels gheschildert als 't behoort, want sy zyn smalder, langer, en geheel wit. Hy mach na den Tarw ghe-noemt werden, om dat hy de selve schadelijk is, wyl hy daar uit voortkomt.

XI. STIP.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de thiende Plaat.

VAn die spreekt *Aldrovandus* ook aldus: De Kappel in de eerste orde van dese thiende Plaat afgeset, is in gestalte van lyf heel onghemeen: Want hy heeft an de buik een rye als geheel kleine pluimtjes, nauwkeurlijk het pinceel van de schilders gelijk, van verw ten deel wit, en ten deel swart; 't Geheele lyf is seer dik, met den rug en hoofd-top heel asgrauw, een geelen buik, met swarte ringen onderscheiden, Tussen de vijfde en seste ring van beide kanten van den buik is een heel witte plek, maar tussen de seste en sevende een heel swarte: de vleugels zyn buitenvaarts uitten asgrauw donker, binnevvaarts roodachtigh, voorvvaarts over is hy gelijk die op de tvveede plaats afgeset, vvitachtigh; de sprieten zyn breed, en uit den aschgrauw donker: de buik is boven svvart, in 't midden vvit; Hy soude totte middelbare behoren, vvas hy soo dik van buik niet.

De derde is uitte kleinste, hy heeft een geelen buik met swarte kringen getekent: de vleugels zyn ook geelachtigh, de rug ysergrauw, de sprieten van de selve verw, die breed en rug zyn, an den boven-buik is hy witachtigh.

De vierde is ook geel van buik, maar strekt meer na 't saffraanachtigh, en is in 't midden met heel swarte stippen neervvaarts hellende gheteekent: De binnevleugels zyn van de selve verw metten buik, en met diergelijke stippelen besproeit; de buitenste zyn bleekgeelverwigh, de rug en sprieten zyn ysergrauw, en de voeten saffraangeel. Ghy hebt de selve met saamghevouwe vleugels, gelijk hy uit sijn tonnetje gekropen is.

De seste is heel klein, met het boven-lyf by na ysergrauw, het onderste goutgeel: Hy heeft

heeft geele vleugels naar 't saffraan hellende, maar heel klein.

De zevende is swart van lijf, heeft geele vleugels, wat nae 't ysergrauw hellende, en met ysergrauwve aderen onderscheiden, op de buitenste is een plek swart, en rond; met een vvitte stip daar binnen.

Het is de selve die op de achtste Plaat geschildert is met opgerechte vleugels, die de selve verw houden, behalven daarse an 't lyf gevoeght werden, en na 't blauwv hellende, en een witte streep hebben die daar midden overloopt.

Uit het geslacht der kleinste is, die op de neghende plaats vertoont werdt, van lijf uitten aschgrauwe swartachtigh, met heel donker aschgrauwe vleughels binnenwaarts geel. Op de buitenste is een witte plek de letter V. nauwkeurlijk uitdrukkende, en een ander ghestalte, van een halve kringh.

De thiende heeft langhe smalle vleugels van geele verw, met dry swarte strepen verciert: de voeten en sprieten zijn geelachtigh, de ogen heel klein en svvart.

De laatste is de kleinste van alle Kappellen, en de rechte Tarw-Kappel, beeter als die in de voorgaande Plaat uitgedrukt, t' samen met sijn Tonnetje en 't Wormtje van sijn geboorte; hy heeft vier vleugels gelijk de andere, is heel witachtigh oft asgrauwv, met een licht lyf, en een buik spits eindighende, en silver-blinkende van verw: dat Wormtje Kurkuliogenoemt.

XII. S T I P.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de elfde Plaat.

SY zijn selden'er, en van ongemene vorm die in de elfde Plaat afgeset werden, uit welke de eerste heel dik van buik is, opwaarts vvit, onderwaarts swartachtigh, oft liever na 't blauwhellende, met swartachtige stippen en ringhen onderscheiden; de rug en 't hoofd zijn witachtigh, en heel ruigh: de sprieten heel breed en vlokachtigh, by nae roodverwigh; De vleugels zijn half rood, halfblauwv, en hebben eerst rode, daar na swarte aderen. An 't uitterste zijns wit, daarse met swarte stippen ghevlekt werden: De voeten zijn kloek, van de selve verw met de sprieten: In den buik is anmerkens vvaardig, dat hy an 't einde veel dikker is, dan daar hy an 't lijf gehecht werd.

De tweede is uit een selve, oft diergheljk gheslaght, hoevvel kleinder, hy is donker van lijf, met een scherp hoofd, uitpuilende ooghen, op den rug en hoofd-top asgrauwv, met korte vleughels, van ghelijken binnewaarts asgrauw, omtrent de buik roodachtig: de sprieten steekt hy niet recht op gelijk de andere, maar na de zyden.

De derde is ook uit het selve geslaght, en ook met een spits hoofd, en schiet sijn sprieten ter zyden: Hy is lijvigh, nochtans dikker van borst als buik, die met swarte ringen

is uitgerekt: Over 't geheele opperlijf is hy vaal, onder witachtigh. De vleugels zijn gheheel donker, de binnenste daarse den buik ansien een weinigh roodachtigh.

De vierde is gheheel uitten aschgrauwe donker, heeft langhachtige smalle vleugels; Hy is dik en gespleten van aars: Dese word met ringhen, de vleugels met ysergrauwve aderen ghetekent: de kop is heel kort, de sprieten heel klein, die haar nauwlijks vertoon.

De vijfde heeft een hoofd van onghewone vorm, an welkers zyden twee ronde knobelen zijn, swart, en met veel swarte hayrtjes ruigh, en an 't uitterste twee andere, maar van de selve verw met het hoofd, te weten heel rood, welke den rug ook gemeen is, an welkers zyden ook twee andere swarte knobelen gelijk de voorste zijn: de vleugels spruiten uit het onderst van den rug, daar hy by na svvartachtigh is, met gout-geele stippelen en strepen vervult; den aars is gedeelt, gheheel geel met rode ringhen onderscheiden: de voeten en sprieten zijn svvartachtigh.

De sesste is an den geheelen buik rood, omtrent het einde met goutgeele strepen getekent, daar rode stippelen onder lopen: de vleugels zijn eerst geel, daar na geheel swart, met vvitte stippen, en goutgeele strepen onderscheiden: Het hoofd is vlokachtigh en swart, met dry sprieten versien sijn de schilder afbeeld.

De zevende is van 't geslaght der kleinste, met geele getande vleughels, swarte strepen en rode stippen ghetekent: de buik is wit en gedeelt, met swarte kringhen verciert, de voeten zijn svvart.

De achtste heeft de buik ook gedeelt, maar dikker, geheel van de selve verw met de voorgaande, gelijk ook de vleughels, maar die in plaats van de stippen an de onderste einden roodachtigh waren.

De negende heeft een heel dikken buik opwaarts met geel onderscheiden, smalle vleugels die aschgrauw met svvarte strepen vervult zijn: De rug is witachtigh.

De laatste is dikachtigh van buik, op de vleugels, en 't geheele lijf asgrauwv met swarte voeten.

XIII. S T I P.

Vande Kappellen van Moufetus, en eerst van de groote Phalene, oft Nacht-Kappel.

Moufetus wijkt voor *Aldrovandus* niet: Want hy heeft veel so van de Nacht-Kappellen die vvy gheset hebben *Phalænæ* genoemt te werden, als van de Dach-Kappellen, en de selve in groote, middelbare, en kleine onderscheiden, gegeven, welke wy goed gevonden hebben hier ook te vertoonen: hy heeft achthien ghedaanten van de groote.

De buik van de grootste Nacht-Kappel is

is heel zandigh van verw, ghelijk ook het binnenste deel der vleugels: De oogen schijnen blauw, maar het hoofd bleek-blauw, tussen de oogen spruiten twee donkere sprieten: den Arend in verw, met swarte dwarse strepen een ghedrayt touw ghelijk. An de schouderblaan hanght ghelijk een zandagtige lap, van welke een swarte plek kruis-wijs ghetroken, de schouderblaan eindight: Het overighe lijf neerwaarts angesien is blauw, indien ghy den buik besiet van zandige verw, detwee buitenste vleugels zijn groot, den Arend in verw gelijk, met witte plekken en randen verscheidentlijk onderscheiden. De binnenste zijn veel kleinder, en binnewaarts met veel bruine strepen en eenighe vlekken getekent: Hy heeft sterke kloekeschenkels van donkere verw, en an't einde met twee swarte klauwen ghespleten; Hy vlieght met groot ghedruis, en geeft 's nachts een licht als van verrot hout, Visch-schobben, oft yet diergelijks van sich. Ghelijk de groote Dwingelanden de kleine Edellieden inslokken, also slaan endodendese Nacht-Kappellen de Dach-Kappellen die haar onder de bladeren verbergen.

De tweede is van grootte als de eerste, gelijk hy in lijvigheid een weinigh word overwonnen, alsoo verwint hy den eersten in verscheidenheid van verwen; als of de natuur in't verciere van dese haar gheheele schilder-winkel had uitgeput, en den eersten de Koningh der Kappellen, dat is sterk ghestrenght, swartachtigh, en gespikkelt, maar dese een sachte, tedere, ghesmukte, en met Parlen en Diamanten vercierte, ja een ghestikte, en ghepluimde Koningin ghemaakt hadde: Het lijf is als met Ganse veertjes eenighsins glat en ruigh, en lijkt veel beter het vel van een Marter, oft Zabel, sy is klein van hoofd, met groote uitpuilende oogen, en pluimverwighe sprieten, van palmgeele verw: Sy heeft vier groote vleugels, yder met een veelverwigh oogh verciert, welkers appel swart, de straal veelverwigh is, met honigachtighe vlamighe, witte en swarte, heele en halve kringen schoon onderscheiden: De buiten-vleugels zijn van haar begin totte randen toe wit, met eenige swarte aderen en stippen getekent. Den rand self verciert een boord in't begin heel donker, oft geelachtigh; de binnenste vleugels schijnen donker, mede met een oogh, de bovenste gelijk-vormigh begaaf, en met een drydobbelen boord verciert: De eerst van dese is plat, de middelste is ghetand (beide van een vurige verw) maar de uitterste is wit, en gelijk als van een Bontwerker angheset. Sy gaat op klokke, sterke, ruige benen van de selve verw met het geheele lichaam. Desen heeft *Karolus Klusius* van Vienne, om sijn merkelijke schoone vorm overghesonden, so dat men die beter met verwonderingh kan ansien, als met woorden beschryven.

De derde is groot van lijf, ruigh en swartachtigh; yder vleugel is met een oogh gete-

kent, welkers appel swart, de kringh, en halve kringh donker is. Daar worden ghelijk verscheide lappen op de vleugels ghesien, uitten bleek-rood, maar de uitterste randen van de vleugels zijn asgrauw, en daar na de Arends verw ghelijk. Het hoofd is heel kort en klein, en schiet weerzyds een swart oogh uit, met een heel witten appel. Tussen dese breken twee korte kleine sprieten uit, van donkere verw. Sy groeit uit een hayrige, en niet glatte Rups.

De vierde heeft een groot hoofd van donkere verw, waar uit twee rechte swartachtige sprieten opstaan: de hals is met een rode vlek verciert, de borst is ruigh, vierkant en donker; Het deel van de schouders is swart, de buik rood, en in vijf oft ses ringhen gedeelt: de voeten schijnen pekswart, de vleugels redelijk donker, in de lengte met swartachtige adertjes besproeit.

De vijfde heeft een wit hoofd, de ooghen swart, de hoorntjes zijn eenighsins geelachtigh, de buite-vleugels zijn langh, en uitten donker en witte bruin: De binnenste zijn eenighsins roodachtigh, de schouderblaan zijn heel swart, het overighe lijf is roofverwigh, met seven swarte kringen en een witachtige streep, over de geheele middenbuik lopende gehecht, verciert.

De sesste heeft het hoofd, de schouders en buiten-vleugels met bloedrode aderen versien, uit den donker-witachtigh, de oogen van't hoofd zijn puilende, schijnen rood, oft liever blauw, de binne-vleugels eenighsins vlees-verwigh, vertoonen op haar midden een oogh, met een swarte appel, en een roodachtighe kringh: Het lijf is ghelijk ghedrooght oft matelijk gerookt vlees, met ses swarteringen verciert.

De sevende heeft de buite-vleugels wit, met eenige donkere plekken, als baren versien, den hals omringht yets gelijk een rood vel, daar na totte geheele schouders gelijk een kap overlopende: Het hoofd is rood, de oogen parlachtigh, de sprieten schijnen vlamighe, de binnevleugels zijn vuur rood, met dry swarte plekken gesprekelt; de voeten zijn rood, de geheele buik eenverwigh, met seven kerven volder rood, en dwars strekkende verciert.

De achtste is by nageheel bruin, behalven dat de einden van alle de vleugels geelachtigh schijnen, als mede het middendeel van de sprieten.

De negende is dien by nageelijk, maar het uitterste van de vleugels ghelijkt swart sand: Hy heeft breede hoorntjes, en achterwaarts gekromt, uitten donker witachtigh, het midden van de buitenvleugels verciert een ronde witte vlek.

De thiende vertoont een ghelijke grootte, is uitten witte geheel donker behalven dat het middendeel van de buitenvleugels, met een heel witte stip, en het oogh met een heel swarten appel gesien werd.

De elfde heeft een knobbelachtigh hoofd, kleine

kleine hoorntjes; het lijf en het uitterste van de vleugels gelijken donker-geel anders zouden de gheele vleugels donker silververwig geweest zijn.

De twaalfde schijnt asgrauwachtigh, met swarte gevlekte vleugels; hy heeft swarte oogen met een wit-blinkenden appel.

De derthiende vertoont nauwlijks sijn kleine sprietjes, is over 't gheheele lijf geelachtigh, behalven de ooghen (die klein en swart zijn) en de vleughels, die witachtigh schijnen.

De veerthiende schijnt van verscheide verw; hy heeft swarte knobbeltige hoorntjes, gelijk ook de ogen en voeten; de schouders zijn als met vijf witte veertjes versien, welkers beider midden dry swarte plekken beslaan; sijn swarte vleughels worden hier en daar met swarte, geele, en blauwe plekken geschildert; sijn lijf is uitten swarte blauw, geleed, en omtrent de zyden witachtig; de start toont, en verbergt hy naar sijn wil, welke spits, geelachtig, en gheleed is: 't gheheele lijf is als met stof bestroet, anders soud' hy ook om sijn uitsteekende hoornen onder 't schok der Kappellen gekomen hebben. Hy leit veel eyers, en onder 't leggen steekt hy sijn kleine start uit, en trekt hem daar na tot sijn welgevallen in.

De vijftiende heeft twee kleine swarte hoorntjes, het hoofd en de schouders ruig, van donkere verw; de hals is met een rode kring verciert, de dybeenen zijn roodachtig; de buitenste vleughels zijn uitten donker en witte schildvormig oft baar-wijs geteekent; de binnenste zijn keurigh rood, met swarte plekken gevlekt; het lijf redelijk roodachtig, is met ses swarte boorden omloopen.

De sestiende schijnt heel wonderlijk, indien ghy hem achter over leggende besiet: indien voorwaarts over uitten groene geelachtig, maar de schouders zijn voorwaarts met vijf heel rode strepen verciert, gelijk ook het overighe lijf met seven stippen op den midden-rugh; de vleugels zijn ook met vlekken van verw als droge wijnrankken gesprenkelt, welkers begin van 't hoofd totte borst toe met een witte streep eindigt.

De seventhiende, indien ghy hem met t'saamgevouwen vleughels besiet, is hy donker; indien vliegende met uitgestrekte vleugels, heeft hy de binnen-vleugels vleeschverwig, maar met een swartachtigen zoom omtrent de randen onderscheiden; hy is met twee hoorntjes begaafd, en als met een toegewonde snuit: de grijse schouders worden met een ronde zandighe plek gheteekeent; de zyden ook, en al de leeden van 't lijf zijn als met grijse hayren beset, en ghelijk als ghesoomt.

De achtiende. Dese schone heeft *Klusius* ghesonden; Hy heeft sprieten uitten witte swart, het hoofd pekswart, een kromme neus, de kring van 't hoofd witagtig, den hals roodachtig, de schouders ruigh, gelijk als met een swarte mantel bedekt; de buiten-vleugels zijn

met swarte, en witte boorden verciert, de binnenste zijn rood, hier en daar met swarte plekken geschildert. het lijf heeft hy pekswart, als ook de voeten, maar de zyden van 't lijf zijn weerzyds met seven bloet-rode plekken verciert.

Dese is ghelijk die, welke swarte sprieten heeft, op de midden-schouders met een heel wittē boort, als met een streep parlen verciert.

XIV. STIP.

Van de middelbare Nacht-Kappellen van Moufetus.

DAAR zijn seventien gedaanten van middelbare Nacht-Kappellen.

De eerste is by na heel geel, behalven dat de buiten-vleugels met enige swart gesprenkeldde plekken; maar de binnenste, gelijk als met pokken en mafen heel rood, en in 't midden witagtig besmet zijn; hy heeft ook heel swarte ogen, en geelagtige sprieten: in plaats van de neus, een ruigh hayr, gelijk als in een krul dikmaal omgerolt.

De tweede heeft het heele lijf ruig en bruin, gelijk ook de buiten-vleugels; (sy soude sonder plekken en boorden, maar met een geel oog geweest zijn) de geele sprieten zijn met swarte stippen verciert; de binnenste vleugels hebben de verw als gouts-bloemen, maar zijn met ooghjes en boorden, gelijk de buitenste geschildert.

De derde heeft vier witte vleugels, maar de buitenste zijn met enige blauwe, overvloedig gesprenkeldde aderen besmet, en met twee ronde swarte plekken in 't midden verciert; rondom de vleugels is een honighverwige streep ghetrokken, hoedanigh ook de verw van de sprieten is: het hoofd, en 't lijf is swartachtig; hy heeft heel witte ooghen, en de zyden van de schouders zijn wederzyds met heel witte schuynse streepen verciert.

De vierde heeft agterwaarts geboge hoorns van swarte verw, de zyden van sijn swarte lijf zijn grijs: sijn geelagtige vleugels worden met swarte vlekken als het kruid *Serpentaria* besmet: boven met breede onder met ronde, de boord is op de wijs van de vleugels der vleermuisen getant, geheel swart, en als doornachtig, welken binnewaarts weerzyds ses parlen verciere.

De vijfde is geheel swart, behalven dat eenige plekken uitten witte roodachtig 't gesicht der vleugelen verheerlijkt.

De seste is van lijf en sprieten heel swart, en heeft witte ooghen; de vleugels zijn onder swart, boven met gout-geeel vlokken en vlekken an sienlijk, an welke wederom breede knoppen van swarte verw, en als met een silveren draad door-boord hanghen: de buitenste vleughels omringht een heel swarte kring, omtrent gout-geel, en als met een naalde verciert.

De sevende is breed van hoorns: het lijf is grijsachtig swart, ik weet niet of het lelijk oft moy staat: het beginsel van de

vleugels is rood, het overige deel is geelachtigh, maar beide deelen bevlecken eenighe swarte dobbelstenen schobswijs op malkander leggende, welkers uitterste met een goutgeele streep glinstert.

De achtste heeft vier getakte hoorntjes, en asgrauwachtig, maar twee heel langh, en an't einde breed: Het lijf is de zevende gelijk, en heeft asgrauwachtige vleugels met swart gedobbelsteent, en omtrent de uitterste rant, met druppen van de selve verw eenparig geschildert.

De negende heeft een hoofd, ogen, sprieten, lijf, en binne-vleugels, die het vergulde zand verbeelden; de schouders, en buiten-vleugels zijn swartachtig, behalven datse met een heel swarten boord weerfyds, met asgrauwe streepen verciert zijn.

De thiende heeft een geel lijf, met cenige swarte druppen van den hals totte start toe, en de zyden, en op den rug geteckent; de ogen, sprieten, en voeten zijn heel swart; de buitenste vleugels zijn wit, met gele zomen, smalle swarte knopen, en met swarte plekken onderscheiden.

Indien ghy de vleugels van de elfde besiet, sult ghy seggen dat hy sneeuw en melk-wit is, behalven dat hem hier en daar kleine swarte plekken besmetten oft liever verciert: de schouders zijn ook vlokachtig en wit, de rug en 't lijf geel en geleed, zijn met een swarte stip geciert: de ogen zijn uitpulend en groot, tusschen welke swarte ruige sprieten uitrysen. Sy vliegen 's nachts over velden en weiden.

De twaalfde heeft de vleugels so lang, dat hy niet wel kan vlieghe, en korte sprieten, kleine swarte oogen, anders is 't gheheele lijf witachtig, met enige geelachtige adertjes, en vlokjes hier en daar besproeit.

De derthiende heeft het geheele lijf (uitgenomen heel swarte ooghen) kraan-swart: lange sprieten, een ruig lijf, de vleugels met het lijf gelijk geverwt, maar omtrent de randen met een groenachtighe en glasige verw schitterende.

De veerthiende is wel schoon, hoewel hy by na geheel zandigh is: hy heeft hoorns ten ansien van 't lijf swart, en als de Stieren krom; de ooghen zijn swart, en groot, het hoofd kort, den hals dik; de buiten-vleugels maken eenighe swarter knobbeltjes veel angenamer; den oppersten rug-graat teekenen eenige swarte hoofjes, drypuntigh gelijk een Kruidnagel.

De vijfthiende heeft by na de gehele vleugels asgrauw, alleen onder alle sonder sprieten; hy heeft swartachtige ogen, den rug geelachtig, en met vijf donkere stippeltjes onderscheiden.

De seshiende schijnt by-na van de selve verw, behalven dat haar buiten-vleugels met een swarte plek over dwars gheciert werden, maar dese is overal eenverwig; (uitgenomen de swarte ogen) hy heeft een lang geleed lijf, vier langhe smalle vleughels, ses beenen, welkers achterste tweemaal langer als de voorste

zijn; hy heeft ook dunne sprieten, maar lang uitgewasschen.

De seventiende heeft sijn oorspronk uit een Zyworm, is heel witagtig, behalven de swarte ogen en enige geelachtige adertjes, die recht over de vleugels, en dwars over 't gehele lijf lopen, en word van ons Zyworms nacht-kappel genoemd.

XV. S T I P.

Van de kleinste Nacht-Kappellen van Moufetus

VAn de selve spreekt *Moufetus* aldus: Moufet: l. c. p. 97. onder 't schok van de kleinste sulen wy eerst een wonderlijke stellen, met vier swarte voeten voortgaande; de buitenste vleugels heeft hy ook blauw, de binnenste geel, en (teghen de wijs) kleinder als de buitenste: maar sijn geel lijf is so groot, dat het nauwelijks van de vleughels kan beheerscht werden: de hoorntjes vol stippen, en de oogen (uitgenomen de witte appel) zijn swartachtig; het hoofd en de snuit langh, smal, omgewonden, zijn geelachtig.

De ander schijnt uitten blauwe groen; hy heeft een klein lijf, de voeten en sprieten swartachtig.

De derde heeft de schouders en vleugels pareyverwig, het lijf schijnt uitten geelachtige donker; de buitenste vleugels ciert een boord met witte en donkere plekken geteckent; hy heeft het hoofd heel klein, de voeten en sprieten afverwig. Ook vliegen er inde huizen enige kleine nacht-kappellen, met silver-witte plekken getekent, naar de kaars, die de laken en linne kleederen opeeten en eyren leggen, daar uit de motten, en weder uit die motten dese nacht-kappellen voortkomen: Men seit datse eerst uitten rose-bladeren, en andere verrotte kruiden haar oorsprong hebben.

Dry andere kleine heb ik op de velden en weiden gevonden, welkers eerste de buitenste vleugels swart heeft, yeder met vijf bloet-rode plekken getekent: de binnenste vleugels zijn geheel rood, het lijf is donker, het hoofd en de sprieten zijn kortachtig, en de voeten swart.

De tweede schijnt diergelijk, behalven dat hy maar vier bloet-rode plekken op de buitenste vleugels heeft, en uit een teder lijf bestaat.

De derde is by na van eenparige vorm; hy soude sonder lange sprieten, en met bloet-rode plekken op een andere wijs besproeit zijn, want omtrent het uitterste van de vleugels verschijnen maar twee bloed-rode plekken, maar an't begin worden twee langer getrokke plekken gesien.

XVI. S T I P.

Van de groote Dach-Kappellen van Moufetus.

DE dach-kappellen worden ook in groote, middelbare, en kleine verdeelt. Moufet: l. c. a. p. 98. ad p. 102. Van de groote zijn 'er seshien gedaanten.

De

De eerste d'aldergrootste, is meerendeels geelachtig, die plaats en deelen uitgenomen, die hier met inkt worden swart gemaakt: ook die uiterste knobbelen van de binnevleugels zijn hemels-blauw, so datse met wettelijke Sapphyren besait schijnen; de oogen zijn als de Chrysolitus oft goutverwig; de grootte en vorm hebben wy hier so afgebeeld gestelt, dattet onnodig is daar van meer hier an te weven.

De tweede scheelt behalven de grootte weinig van de eerste, niet te min heeft hy de ooghen swart, en meer uitpuilende sprieten, daar ghy een witte verw siet, doet daar een geele by, uitgenomen die grootte vlekken als oogen, omtrent het einde van de binnevleugels gestelt, welkers vlammege appel een halve kringh als drooge wijnranken moet weerstralen.

De derde is niet veel in verw verscheiden, behalven dat het uiterste van de binnenvleugels en haar geheele buitenste boord als meet geverwt is, gelijk ook die dry ringen, die ghy onder haar holle gedeelte geschildert siet.

De vierde magh de Koningin van alle genoemt werden, want in haar uiterste vleugels vertoonen vier diamanten, als in een roode ringkas blinkende, haar wonderlijken rykdom: Ja sy fleken by na den Diamant en Hyacint de ooghen uit, want sy lichten heel schoon, (als starren) en werpen rondom van haar schitterende vonken als een reghenboog; uit dese tekenen wort hy onderkent, so dattet onnodig is het overige lijf (hoewel met veel verwen geschildert) te beschrijven.

De vijfde heeft het hooft, de voeten en hoorns geverwt als gedroogde wijnranken, maar purperverwige oogen, de rug is uitten swarte blauw, de buik geelachtig, de vleugels zijn omtrent haar grondvest licht-geel, daar na met droever geciert: maar de uiterste delen die roestig, en met een onangename donkerheid swartachtig zijn, worden met dry geele plekken geverwt; de binnenste roestig, zijn eerst met twee geele, daar na met dry bleek-geeke vlekken beset; maar so ghy haar achterwaarts over leggende besiet, zijn de boven-vleugels uitten gele donker-groen, met acht oft thien plekken geteekent; de binnenste redelijk groen, worden gelijk als met twee witte sprinkelen ghevekt; de buik en 't gesigt is geheel geelachtig. Hy komt uit een witagtig tonnetje voort, met donkere tantjes geteekent.

Den seften zijn de boven-vleugels buiten swartagtig, met een donker rode zoom over 't midden lopende, en haar einden met een lap en sneewitte sprinkelen verciert, en in den omringh met donkere kerfjes gescherpt, maar binnewaarts drukt die zoom, een suiverder en volder verw uit, en sy zijn omtrent de wortel blauwachtig; de onderste vleugels vertoonen een ander ansien binnen, en een ander uitwaarts, buiten zijnse geheel donker, uitgenomen de getande boord, met een roodachtighe zoom, met vier heel kleine swarte

stippeltjes, en twee donkere t' saam-ghetee- kent, doch binnewaarts vertoonen sy niet so danighs, maar eindigen uitten swart purper-rood in een droevige rofagtige verw; sijn lijf is swart, de oogen, sprieten en voeten zijn een-verwig donker.

De sevende is geheel pekswart, maar heeft in yeder kerf van den rug, twee heel witte stippelen; de vleugels uitten geele roodachtig, worden met swarte en witte vlekken geverwt: Maar de goetdadige Moeder de natuur heeft haar uiterste rand van de vleugels op't heerlijkste verciert, welke met eenighe even wijd van een staande tantjes haar begaift heeft, in welkers boord twintig blauwe knopen met een swarten draad door-boord een wonderlijke glans geven.

De achtste heeft de natuur met een ghemengt kleed als de Zeebaren, voortgebragt, maar ontbloomt van heldere verwen: want de vleugels bestaan uit een swarte, rode, geele, en bruin donkere verw, en is weder met een sagt als blinkende vel begaift.

De negende is meerendeels asgrauw: maar indien ghy het binnenste der binnevleugels ansiet, drukt hy nauwlijks yet meer uit als de vleugels van een Indiaanse Haan: want sijn slagvleugels dekken andere haar bekleedende, die schobachtig zijn; sijn oog is swart, gelijk ook sijn knobbelachtige sprieten.

De thiende is pekswart van lijf, de schouders zijn met een geele wolligheid, gelijk ook 't geheele hooft bekleed, de sprieten zijn ook geelachtig totte kop toe, welk een vlek uit den bloed-roode swart tegen loopt; den uiterlijken boort van alle de vleugels, maken enige eyronde parlen even verre van malkander staande veel anghenamer, doch binnewaarts worden sy met heel swarte vlekken van ghedaante als de linsen bemorst: maar gelijk het uiterlijke deel niet heel ansienlijk is, alsoo is het innerlijke deel van de binnevleugels uitten witte en groene blinkende, en daar op met silver schone stippen verciert, en de cyronde parlen die soo buiten ghesien werden, als binnen, zijn het suiver en heldere silver gelijk.

De elfde heeft een ansienlijken boord van Parlen, op een blauwe grond flikkerende; de boven-vleugels uitten vlammege geel blinken als vuur, met ses swarte lappen besmet; de wortel van de binnenste is swart, daar na hellen sy uitten geele na 't vuur-rood: het lijf is met donkere hayrtjes ruigh, welke verw de hoorntjes mette voeten ook navolghen.

De twaalfde is van uitnemende schoonheid; de vleughels redelijk bloed-rood, en met swarte plekken geverwt. en blinken met gout-geeke straaltjes, draads-wijs totten omringh van den boord toe verspreid: maar dese rofachtig en getant eindigende, worden binnen met gout-geeke streepen half-Maanswyse verciert: het lyf is uitten swarte purperachtig; de oogen gout-geel, de voeten en hoorns zijn swartachtig.

De derthiende heeft het lijfen de vleugels fwartachtigh, maaran de swarte vleugels, en in den omringh ghetand, worden eerst gout-geele hayrtjes, daar na lappen, en ten lesten knobbelen in 't midden swart zijnde, gehecht; de oogen die klein zijn, worden ook in een pekswart hoofd met goutgeel geverwt; de sprieten wassen met stippelen uitten swarte wit lang uit, en eindigen in een heel swarte knoop.

De veerthiende lacht met sijn cierlijk gebouw wonderlijk toe: Hy heeft een ruigh lijf uitten witte swartachtig; sijn oog is swart met een witachtigen appel, omtrent sijn glatte oog siet ghy een kring by na snee-wit, de sprieten mette voorgaande ghelijk; het uiterlijk gesicht van de grooter vleugel word uitten vlamme met lange gout-geele strepen onderscheiden, welken vier swarte zomen tands-wijse bemorssen; omtrent het einde verciere hem dry silvere plekken, by na dryhoekigh ghestelt, maar het innerlijk gesicht is heel schoon, met verscheiden gout-geele schobben, en knopen over malkander schietende geteckent; het uiterste deel van de vleugels is ook met een gout-geele streep verciert: hy lijkt mette vleugels enigfins de Pauw, en sijn lijf is op die wijs trots en schoon, maar de voeten en schenkkels heeft hy eenigfins swartachtigh, op dat de vorm hem niet al te hovaardigh soude maken, de snuit heeft een ghedrayde streep, als in doolwegen gekronkelt.

De vijftiende heeft ook een hayrachtighe snuit, die sich als een wijngaards krul drayt; hy is binnewaarts asgrauw, buiten ligt-blauw, hy heeft doornagtige vleugels, op de wys der vleermuisen gekerft, dese worden buiten met enige donkere strepen doorsneden, en binnen met ses swarte knopen veel verciert.

De sesthiende is an de boven-vleughels buitewaarts donker-groen, welke enige plekken en lappen uitten witte geelachtig verciere, de binnenste keurlijk root, zijn met thien heel swarte plekken begaast; de buik glinstert met acht geele schobben, de rug uitten rode na 't geel hellende vertoont een knopje van de start gelijk als blauwachtig; deruijge schouders zijn met een geel half-Maantje neerwaarts hellende versien; de silvere oogappel maakt de roodblinkende ogen veel heerlijker.

XVII. S T I P.

Van de dach-Kappellen, en de middelbare van Moufetus.

Moufet: I
c. p. 103. ad
p. 105.

VAn de middelbare dach-Kappellen komen derthien gedaanten voor.

De ogen van d'eerste schijnen geelachtig, de hoornen heel vaal swart, en de vleugels en 't overige lijf zijn uitten bleeke geelachtig; de binne vleugels worden buiten maar met eene heel geele plek geteckent, doch binnen vaal-groen, worden se met een donkere plek besinet; de rug is uitten blauwe swartachtig,

de buik geelachtig. Hy komt voort uit een tonnetje met gout-geel geverwt.

De tweede schijnt minder anghenaam van verw: de binne-vleughels hellen uitten droefblauwe naar het donker, en eindighen in een lootverw: de buitenste heeft hy swarter, hier en daar met donkere plekken; sodanig schijnt ook het lijf, met gekerfde vleugels an den uitersten rant, en vliegt als of hy getant was: en hy gaat noit als droevig, met een rouw kleed, gelijk een lijk-klager van sijn geslagt.

De derde hebben wy bars beschreven, en sich met opgherechte vleughels verheffende, want hy is met doornige kerven versien: maar de buiten-vleughel is uitten bleek-geel, met dry swarte lappen ghevlekt, en het naaste deel an de wortel van de binnenste is donkerachtig, het midden is bleekachtig, het uiterste is met rechte, en dwarfe vescen verscheurt, en witagtig; het lijf schijnt donker, het hoofd pek-swart, de sprieten ook swart.

De vierde is op twederley wijs onderscheiden; als hy sich met uitgespreide vleugels in 't gewigt hanght, vertoont hy een swart lijf, en vier donkere vleugels, met een swarte vlek getekent, in een roestig blinkende verw aflatende; maar als hy op de bladeren sittende de vleugels opheft, schijnt de eerste vleugel met een schoon schild verciert, welkers middelpunt bleek, de rondte pekswart, en de kring geel is: de buik, borst, en 't geheel gesicht is witachtig, de sprieten swart na het geel hellende.

De vijfde is binnen en buiten sich selven even ghelijk, het hoofd en vleugels vertonen een bleekheid, het lijf is blauwachtig, gelijk ook de sprieten; de ooghen zijn uitten vlamme vuurig, en de schouders met een bleke wolligheid ruig.

De sesste als hy sijn vleugels tegen u uitspant, vertoont hy een zant - blinkende verw met swartachtige plekken op de wijs van de Draken wortel verscheiden, met het lijf schijnt hy ook van Arends swartheid, de buik is wat donkerder, het oog is swart, met een heldere witten appel; de sprieten zijn swart, de omgekeerde vleugels van een onangename bruine verw.

De sevende van het gekerfde geslagt, wiens vleugels de vuursteen gelijken, met koperige aderen glinsterende, en met een swarten boord en plekken besproeit, heeft het gehele lijf swart-blinkende, behalven dat de sprieten met witte stippelen doorsneden zyn, en dat hy in een pekswart voorhoofd en enighfins goutverwige oogen heeft.

De achtste heeft het selve lyf, maar de sprieten zyn uitten geele roodachtig; de vleugels van velerley gedaante, met verscheidene vouwen, kreuken, zomen, boorden, en velerley geverwt, versien: alle die verwen zyn droevig, met een flauwe glans alleen met haar vermenging, gestel, en getal anghenaam, op d'een plaats vertonen sy een rookerighe vlam, elders een onanghename donkere, en flauw-roode verw, en de rubinen in den uiter-

uiterften boord met halve kringen befloten, vertoonen niet levends.

De negende heeft de buiten-vleugels met vuil-geele plekken bemorft, omtrent het uiterfte deel (welke in 't midden een Elpenbeene witte plek verciert) wordenfe met een fwart fchild geverwt, maar de binnenfte dragen vier foodanighe fchilden, en boven met een geelachtigekringh vermeerdt, van welke twee van behoorlijke grootte, maar de zydelingen heel klein fchijnen: Sijn lyf is uit den donker witachtigh, en fijn uitpuilende oogen zyn fwart, maar indien ghy het binnenfte deel van de binnevleugels infiet, ful len fy rookerigh fchijnen, en hebben haar fchoonheid uit fes fchoone platen heel aartig by een gevoeght.

De thiende is van een fuivere witheid op 't hooft, en de Melk-witte vleugels zijn met eenighe donkere, en fwarte plekken verciert, de rug en zyden zijn uitten geele roodachtig, met negen oft thien fwarte plekken in de kerven gevekt.

De elfde, ghelijkt by na in verw en vorm den roofvoghel Nifus: Hy heeft vleughels fmaller als andere Kappellen, een langhen en gelijk als gepluimde ftart; de binnevleughels zijn niet als 't gheheele lijf den Arend gelijk, maar uitten geele roodachtig, en by na vlamigh; de neus is hem op de wijs der Arenden krom, de buik ghelijk als ledigh; de fprieten kloek en groot, van de felve verw met de vleughels, de ooghen uitpuilende en fwart, met een Sneewitten appel.

De twaalfde is van de felve vorm, verfchilt alleenlijk in verw, het lijf is asgrauw, de ftart fwartachtig, en de rug helt wat na 't filver-fchoon: fijn langhachtige vleugels worden met fwarte vlekken bemorft; de binnenfte zijn geelachtig, en doof: defe beide fchijnen van wondere snelheid, en den Nifus in gefwintheid te trotsen.

De derthiende de snelste van allen heeft geelachtige fchouders, Melk-witte vleugels, ande einden met vijf oft fes donkere pennen getekent: De midden-rug is geelachtig, met een heel fwarte vlek verciert: An de zyde fteken twee vlokachtige knobbeltjes uit: De ftiet is met eenige fwarte wolligheid bepaalt. In de vlucht vreeft hy de Swaluw niet, en verwint mette felve alle andere Kappellen.

XVIII. S T I P.

Van de kleinste Dach-Kappellen van Moufetus

Monfct: l.
c. p. 105.
& 106.

VAN defe vertoont hy thien; de binnevleugels van de eerfte zijn met een volle fuivere roode verw gheschildert, maar de buitenfte vertoonen een aangename purper verw uitten rode en fwarte vermenght, en met eenige witte strepen belopen het overighe lijf is fwartachtig, de fprieten zijn ook takachtig.

De tweede is omtrent de grondveft der

vleughels filver-fchoon, die daar nae in een blauw purperachtighe verw eindighen: De bovenfte zijn met twee knopen uitten witte fwart verciert; het lijf is vol donkere stippen, en fteekt weerzyds dry purpervervighe poten uit: Hy heeft een krommen bek, vier fprieten op het hooft, behalven twee andere lange.

De derde, indien ghy hem in de vlucht fiet, fult ghy feggen datte vleugels van purper verw na 't blauw hellen, en met verfcheide kreuken begaaft zijn, maar van binnen met ooghachtige ringhen befet; fy lyken beter blauw en Spaansgroenachtig: de kop is uit den groene blauw, het lijf is met donkere en witte boorden verfien; de ogen fwart, en de appels geel wit.

De vierde is blyder van anfen, met gheooghe vleugels die een hemelfch-blauwe, en ongemeene verw hebben. Dien heeft de veelwerkende natuur heel vol ooghen ghe maakt, fo dat ghy dien veel oogh Argus niet fult denken in de ftart van de Pauw gefet te zijn, maar in de vleugels van defen te woenen: welke defe niet minder in de Son uitspreit als die vogel van Juno, welken hy (om fijn fchone Hemel-verw) by na befchaamt maakt.

De vijfde is het lijf kraanverwigh, de boven-vleugels in de steel uitten witte groen, in midden uitten geel asgrauw, de onderfte zijn uitten fwart-groen: Het overige is wit, binnewaarts met plekken, met een anghename groenigheid gefprinkelt, de ooghen zijn fwartachtig, gelijk ook de hoofden van de fprieten.

De fefte is van ronde en bultige fchouders die den inkt met afch ghemenght ghelijken: Het lijf is afchgrauwachtig, en vol kerven; hy heeft ook fmalle vleughels, bruin van verw, en de buitenfte met bloedige druppel heel vuurrood gefprinkelt: De voeten, het hooft, en fprieten zijn met het lijf eenverwigh.

De fevende fult ghy feggenghelijk te zijn dien, welke uit de Water-peper groeit, en verfchilt, behalven de kleinheid van 't lijf, de meerder fwartheid, en de verfilveringh van de eerfte vleugels, nauwlijks van de andere.

De achtste heeft de vleugels flauw-geel, oft liever uitten bleek-geel blinkende, met eenige donkere stippen, en andere het veroude Spaans-groen ghelijk. De oogen heeft hy heel fwart, maar anders is hy geheel geel.

De negende fchijnen alle de vleugels met Zee-fchulpen uitten witte donker gefchildert: ande einden geront, en in 't midden met eenige witte strepen kerfs-wijs verciert.

De thiende is ook met fchulpachtige vleugels begaaft, en is uitten witte en donker-rood verfcheiden gemengt, en vertoont ons meer de onuitsprekelijke macht Gods, als fijn uitsprekelijke verwen metten naam.

XIX. STIP.

Vande Kappel der Zywormen.

Arist. H:
A: 1. 5. c. 19.
Aldrovand:
Hist. In-
sect: 1. 2.
cap. 3.

DE kappel der zywormen wort ook Bombylius gheuoemt, hy komt uit de spin-
nende Zyworm voort. *Aristoteles* gedenkt ook
de selve, indien wy *Aldrovandus* toevallen,
met wiens woorden ons daarom goed dunkt
de beschrijvingh te maken, om datse met
geen korter woorden klaar kan gedaan wer-
den: Hy seit dan, de teelingh van dese Kap-
pel, beschrijft *Aristoteles* een weinigh anders,
als die nu by ons gheschiet, met dese woor-
den: Uit een groote Worm, die hoorns
heeft, en van andere verschilt, groeit eerst,
als die verandert is een Rups, daar na een
Bombylius, en daar uit de Necydalus, in de
tijdt van ses maanden verandert hy in al de-
se vormen, Alsoo ghelijc ik gheseyt heb, een
weinigh anders als wy nu sien van de geboor-
te der Bombylius handelende: Want onse
Zywormen komen niet uit een Worm, maar
uitte eyren van de Bombylius: En is daar
boven an te tekenen dat den inhoud van de
Wysgeer daar bedorven en verkeert is, en dat-
ter moet ghelesen werden: Daar word een
Rups ghebooren, daar na de Necydalus, en
uit dese de Bombilius: Hoewel *Plinius* die
bedorven plaats gevolgt heeft, ten zy ook
by den selve alles bedorven gelesen word;
dat ik voor seker dorf bevestigen; de bedor-
ven inhoud heeft aldus: Daar is een ander
oorsprongh (hy sprak van de Zywormen
uit het geslaght van de Wespen en wilde By-
jen) der Zywormen uit een groote Worm,
die twee hoorns van sijn gheslaght voor uit
steekt. Dese sijn Rupsen, daar na wordter
geboren dat de Bombylius is, uit die de Ne-
cydalus, uit dese in ses maanden de rechte
Zyworm, maar ik lees aldus: Daar is een an-
der oorsprongh van de rechte Zywormen,
uit een groote Worm twee hoorns van sijn
gheslaght voor uit stekende: Hier uit komt
de Rups die Zyworm genoemt werd, uit
die de Necydalus, uit dese de Bombilius, alles
in ses maanden. De plaats van *Aristoteles* word
licht verstaan uit sijn selfs voorgaande woor-
den van dat Hooft-stuk, 't welk wy te voor-
gedaght hebben, daar hy met klare woorden
schrijft, dat uit de Rups een Tonnetje werd,
en daar uit de Kappel oft Uil: 't selve hebben
wy uit *Plinius* geseit. 't Selve seit *Theophrastus*
op twe plaatsen, te weten van de oorzaak der
planten, en in 't tweede van de beschrijvingh
der selver, in welke leste plaats hy schrijft
dat sommighe teelingen door veel dieren ge-
schieden, gelijk als uit de Rups een Tonnet-
je, uit het Tonnetje de Kappel oft Uil
voortkomt, maar *Theodorus* heeft daar qua-
lijk, dat so uit de Mot een Rups, als uit die
een Kappel geteelt werd: want *Theophrastus*
gedenkt geen Mot, maar seit dat uit de Rups
een Tonnetje groeit. Nu dat de Necydalus
het selve is, 't welke Chryfalis oft een Ton-
netje is, betekent de naam selfs, wijl het soo

veel als yets dood oft slapende beduit; waar-
om het *Gaza* heel wel Invalida, dat is onbe-
quame oft onsterke heeft overgeset; dat het
Tonnetje foodanigh is, betuigt, behalven
dattet yder bekennt is, de *Wysgeer* self; welkers
kraght van spreken *Jacob Dalechamp* niet ver-
staande, is hy in een groote dwalingh ver-
vallen, en wort sich met sijneighen Mes:
Want als hy eerst de plaats van *Aristoteles* in
de selve sin als ik, herstelt hadde, ja mette
selve woorden, seit hy in 't volgende. Hooft-
stuk van *Plinius*, heel verandert van gevoe-
len, soo langh de Rups sijn draad spint, en
sich die schuilhoek bouwt. De Bombilius de
naam van Zyworm verlatende, word alsoo
ghenoemt, niet van sijn geluit 't welk *Festus*
Bombyzatio noemt, maar van Bombycio,
dat is het vel datter gemaakt werd, waar van
Bombycina vestis, dat is een zyde kleed, de
naam heeft. Na den veertighsten dach dat
sich de Rups verberghet, en in een Bombilius
verandert, suicht de groeyende Kappel, oft
gehoornde Worm met 4. vleugels versien,
het sap uit, 't geen de sachtheid an de zyde
geeft, en het Tonnetje door-etende om uit
te komen, snyd hy den draad van het buiten
opleggende vlies door, soo dat het sijn trek-
kingh niet verdragen kan, maar gheheel
ghescheurt werd. *Aristoteles* heeft de Kap-
pellen Necydalus gheuoemt; Allatomenus
Necyoon soo ik meene, om datse gelijk her-
levende, van de dood verlost, en in dit le-
ven door de veranderde vorm hersteld sijn;
oft Necyotatus, dat is om datse Neotatus
Kai Prosphotatus Exallomenus, de leste, en
en laast gheboorne sijn: So seit hy. Waar in
dit noch is an te merken, dat het vlies der
Zywormen, en Vestis Bombycina niet ghe-
seit worden van Bombilio, maar van Bom-
byce, want Bombyx is de Rups, die weeft,
en niet de Bombilius; gelijk 't blijkt uit *Plinius*
23. Hooft-stuk 11. Boek, welkers opschrift
van de Zyworm van Kos is en in 't einde van 't
Hooft-stuk sprekende van de zyde klederen,
seit hy in de Assyrische Zyworm wijken wy
noch de vrouwen; maar wijl wy tot dit
Hooft-stuk vervallen sijn, is hier ook een
knoop te lossen, en een ander plaats te verbe-
teren, maar niet op die wijs als *Dalechamp*.
De woorden van *Plinius* sijn: Sy seggen dat-
'er ook Zywormen in 't eylant Kos gevonden
werden, als de damp der aarde de bloem van
de Cypres, Terpentyn, en Essenboom door
den regen afgevallen, het leven geeft, maar
datter eerst kleine Kappellen voortkomen,
die naakt sonder vlokken door de koude be-
vende, teghen de selve haar dichte rokken
maken, en met de ruwigheid van haar poot-
jes, de wolligheid van de bladeren in haar
vliessen schrabben. *Dalechamp* leeft maar dat-
ter eerst kleine Wormen voortkomen, daar
na datte naakte Rupsen, door de koude, en
z: ik lees aldus: Datter eerst naakte Rupsen,
daar na door de koude; want de Rupsen sijn
eerst geen Wormen. Op dat wy nu totte
teelingh van onse Bombilius wederkeren, die
heeft

heeft ſich, ghelijk ik ſegghe geheel op deſe wijs, te weten uit de Rups in haar vlies beſloten, groeit de Chryſalis, en daar uit de Kappel die het tonnetje oft 't vlies doorbreekt.

Maar die Kappellen zijn heel kort van leven en heel ſwak, ſoo datſe uitkomende, niet langh daar na, dry daghen verſamelen, 't welk gedaan zijnde, ſterft het Mannetje, maar 't Wijſje baart op eengeſtelde orde ontelbare eyren, heel klein, en het zaat van Biſfenkruid niet ongelijk, oft van de Tabak, en dat op een rood oft witte lap, en daar na ſterftſe: dan word die lap opghenomen en weg geleit daar haar de koude niet kan quellen.

Ariſtoteles ſchrijft datter een geſlaght van Kappellen is, dat yet hardſ ghelijk het zaat van de wilde ſaffraan voortbrenght, en binnen vloeyende is. De Geleerde konnen overwegen of dit onſe Bombylius voegt oft niet. Ik dorf dat niet ontkennen, oft ſeker bevestighen, want die wijs van teelen is ander Kappellen ook gemeen; en *Ariſtoteles* handelt daar na in 't ſelve Hooft-ſtuk van de Bombylius. Wederom als hy ſeit dat de Bombylius uit een groote gehoornde Worm voortkomt, en dat onſe Rupsen uit eyren voortkomen, heb ik eertijds gheloofd dat *Ariſtoteles* beyde wijsen der teelingh beſchreven heeft, na dat hy van verſcheide gehoord hadde, want hy ſchijnt dat uit een ſuivere vertellingh van andere geſchreven te hebben, daarom indien ghy uit beide eene en waaragtige maakt, te weten de ghehoornde Worm verwerpende, en in Plaat ſtellende: twee het wilde ſaffraan zaat gelijk, kan dat totte Bombylius betrokken werden, want ik wil met *Dalechamp* niet hoorn ſetten, want ſoo ſal die vervolgingh van vorm in ſes maanden niet vervult werden gelijk *Ariſtoteles* wil, en *Plinius* herhaalt; alhoewel de ondervindingh bevestight dat dit alles in twee maanden gheſchiet, maar het zaat van deſe Kappellen kan by het zaat van de wilde ſaffraan vergeleken werden, niet om datſe even groot zijn, maar om datſe beide binnen voghtigh zijn; tot hier toe *Aldrovandus*.

II. HOOFT-STUK.

Vande ongedekte met twee vleugels.

I. L I D.

Vande Vliegen in 't algemeen.

NA de ongedekte met vier vleugels, volgen die, gelijk *Plinius* ſchrijft, met twee vleugels vliegen. De Vlieghe de groote Koevlieghe, de Mugh, en de Ephemerus: de eerſte plaats geven wy an de Vlieghe, omdat in haar lof te verbreiden, uit de oude *Homerus* en *Lucianus*, uit de jonge *Leo Baptiſta*, *Albertus*, *Henricus*, *Kunradinus*, *Andreas Dactius*, en *Franciſcus Scribanus* ſeer hebben ghearbeidt.

Naam.

De naam *Musca* heeft hy van *Musculus*, dat is Spier, by de Latynen gekregen, want

de vleugels afghetrokken zijnde, vertoont ſich het hooft zenuwachtigh, het lichaam ſaght, en de ſtart peefachtigh; Hier van komt de naam *Muscula* by *Boëtius*. By de Grieken word hy *Mya* van *Myo* gheuoemt, van de naam *Canina* ſullen wy onder ſpreken.

Dat hy een twee gevleughde gekerfde is, en voor een angel oft ſnuit draaght, hebben wy ook by *Ariſtoteles*. *Plinius* ſchrijft datſe ſes voeten hebben, en de voorſte van die langer, om haar ooghen die ſy hard en ſtomp hebben te moghen afveghen, datſe met verſcheide verw op de wijs van een tralye, ghelijk een Pauw gheſchildert zijn, hebben wy door een klein vergroot glas by die vermaarden Konſt-meester *Drebellius* te Londen anghemerkt: het overighe dat hier ontbreekt, ſullen wy in de beſchryvingh van de Huisvlieghe uit *Lucianus* bywerpen.

Sy vermaken haar in warme en voghtighe plaats, zijn ſoo overvloedigh in *Apulia*, datſe voor een ſpreek-woord ſtrekken: En waren eertijds in Spanjen ſoo veel, datm'er jagers oft vangherſtoe huurde. By de Graſpitſen van *Ægipten* mede ſoo overvloedig, dat de lucht door 't gehommel dreunde: Die oorſaak is licht op de menighe der graven telegghen. Datſe ſoo veel met ſwermen in *Aſtrakan*, omtrent het *Kaſpiſe Meer* ſweren, datſe nauwlijks konnen verdragen werden, hebben wy van de Engelfe Scheepsvaart. An glatte en effen dinghen blijven ſy niet langh hangen: Op den bergh *Karina* in *Kreta*, wordenſe negen duifend treden in 't rond niet ghevonden. De Mijnen vlieden ſy om de ſchadelijke dampen. Te *Rome* quamenſe niet inde Kerk van *Herkules* op de *Oſſenmarkt*: nocht in *Paphos* in de Kerk van *Venus*, ſoo wy *Apollonius* geloven. *Crantzjus* heeft dat het veld van *Emma* an de *Bremers* geſchonken, haar niet dulden wil, en datter te *Venetie* geen in eenigh huis komen, hebben wy van *Kardanus*. De oorſaak ſult ghy te vergeefs op de hoogte leggen, wijl de heele ſtadt in de laaghte leit, oft op de marmere mueren, wijl op de glatte Wapenruſtingen, en glinſterende Kerken vliegen, drek ghevonden werd; oft op eenigh tegengif, 't welk al te twijfelachtigh is. *Scaliger* heeft een gemaakte Plaat geſien, om de Vliegen te weren, an de welke ſo haalt die in de venſter gheſet was, een Vlieghe ſijn drek uithoort.

Sy traghten byna naar alle eetbare ſpijs, maar voornamentlijk melk, doode lichamen; honigh (uitghenomen de Attiſe honigh om den Thijm, en die van den bergh *Karinus*) en het kruid *Spondylium*, daarom ſtelt *Plinius* voor een ſeker teken dat de Smouten met honig vermenght zijn, indien 'er de vliegen op vallen. *Varro* heeft geſeit dat het likken haar eighen is, daarom heeftſe *Lykophron* Daptas genoemt.

De teelingh der Vliegen ſchijnt dryerley, de een uit verſamelingh, welke in de Somer, ſachte Winter, en by Zuide winden gheſchiet.

Befchrijvingh.
Ariſt: H:
A. l. 4. c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 48.

Plaats.
Mercurial:
Varia:
Leſt: l. 3.
cap. 14.

Plin: H: N:
l. 21. c. 14.
l. 34. c. ult.

Kardan:
Subtilit:
l. 10. p. 609
Scaliger:
Exercit:
246. f. 4.

Spijs.

Teelingh.

schiet. Sommige versamelen langh, andere niet: Het Mannetje, na dat het opgeseten is, vervult het teel-lid van't Wijfje dat tusfen sijn holten ontfangen hebbende, met een vrugtbare stof en kraght. Sy zijn van *Pennius* ontrent Heydelbergh gelien van een vermengden aart; want sy saten met beurten op, van hoedanige *Lucianus* ook gedenkt. Na de versamelingh komen Wormtjes voort die in Vliegghen veranderen: Dese zijn wit, an de zyden uitpuilende ogen hebbende, van welke een ghedaante naar ghelijkenis van een Druif, *Myiocephalus* ghenoemt werd. De andere uit verrottingh, want veel worden uit drek voortgebraght, in welke sy onvolmaakt verschuilen, en uit welke sy volmaakt voortkomen, als ook uit andere voghtigheden, voornamentlijk in de Zomer.

Aristoteles gedenktse beide: De oorsprong van de Vliegen geschiet uitten drek, welken de Boeren van't stro ghescheiden hebben: Waarom die geen, welke in dit werk zijn, de overige drek trachten afte scheiden, welke niet suiveren oprecht is, en men seit dat aldaar de Vlieg gemaakt werd; maar de beginfelen van de vliegen zijn heel klein, want eerst krijghen sy eenighe kracht, en worden van onbeweeglijke tot de bewegingh overgebracht, ghelijk als in haar geboortehangende: daar na word het Wormtje onbeweeghlijk, daar na beweeght zijnde, laat het weer affich te bewegen: daar uit word de Vlieg volmaakt; en beweeght sich door het overkomen van de wind oft zon, Maar hy schijnt nochtans te spreken uit anmerkingh van andere. Geen Wormtjes die door versamelingh gheteelt werden, oft die uit verrottingh komen hebben so veel veranderingen. Sy groeyen eerst tot behoorlijke grootte, daar na tot nieuwboorlingen verandert zijnde, legghen sy onbeweeghlijk, daar na komt de nieuw-boorlingh op sijn ghestelde tijd voort. *Scaliger* schrijft datse niet soo uit verrottingh, als uit eenighe veranderde beginfelen, te weten uit een driftigh slijm, gheboren werden, oft moghelijk uit een andere stof van de natuur tot dit einde gekookt. De derde wijs van teelingh heeft *Knivetus* Engelsman ontdekt, het bedorven lichaam van de Vliegghen (t zijn de woorden van *Moufet*.) oft een weinigh ghekneuft, verkeert in een onvolmaakt popje, dan komt daar uit geen Kappel, maar di y langhwerpig eyren, uit welke de gemeene Vliegen oft andere haars gelijk voortkomen. Sometijds het popje bedorven zijnde, komter nocht Kappel nocht Ey uit, maar witte Wormtjes door een gat, (sometijds een, somtijds meer) waar uit dan daar na kleine Vliegghes voortkomen. *Petrus* Matijr: d: 3. l. 9. heeft ghesien in Dariene, datse uit de sweet-druppen die van de vingers der sieke vielen voortquamen. Ten tijde dat *Rivellus* Overste over de saken van Brittannie was, groeyden se uit een bloedighen reghen. Sy schijnen mette *Rhododaphne* vrindschap te hebben, om datse an de selve ook in kuilen

geset zijnde vliegghen. Datse oorlogh mette Spin hebben is bekend; Van de Horffels hebben wy boven gesproken: Sy werden mogelijk van die om de kost gevangen.

Sy leven gemeenlijk niet langh, de groote en sterke wat langer: Sy sterven in den Oly, om dat dese met sijn lymige vettigheid haar enge togtgaatjes verstoppt. Gy kond dat haar koude gematigheid toeschryven: Verwarmt zijnde, verdragen sy niet lichtlijk een strijdige veranderingh; Verkoud zijnde, worden sy haast nocht kouder, en sterven; Dood oft versmoort zijnde, worden se door de zon, oft onder de asch weer levend, daarom hebben eenige gemeent datse een onsterffelijke ziel hadden, maar schrijft dat de warmte toe. Haar levendighe warmte word verftikt, als de doorgangen van haar klein lichaamtje, van overvloedighe vogtigheid vervult werd; die weder door de uitterlijke warmte weggenomen zijnde, word hy weer in vryheid herstelt: Datse sonder hoeft lopen, springen, en haar veel met het overige lijf bewegen is bekend.

Van haar vlucht spreekt *Lucianus* aldus: Vlucht. Sijn vlucht is niet met geduerigh bewegen van de vleughels ghelijk in de Vleermuis, nocht met springen gelijk in de Springhanen, nocht met ghekryfel als in de Wespen en Horffels, maar buighsaam naar wat gedeelte der locht hy sich wend; doe hierby dat hy niet vliegghet met rust en stilswijgen, maar met sanghen ghequeel: ook niet onangenaam en straf ghelijk de Mugghen, nocht met groot ghehommel als de Byen en Wespen, een afschrikkelijk en driegend gheluid makende, maar de Vlieg vliegghet so veel fachter als dese, so veel de fluiten soeter zijn als de Cymbal oft Trompet.

En als sy vliegen so vry als gevangen, maken sy ook met afgherukte vleugels gheluid, maar dese anders als die: Sometijds de geest door de mond uitgaande, ghelijk *Albertus* spreekt, maken sy geen gheluid. De locht tusfen haar vleugels vallende word geslagen, en de ingesloten geest, neemt ook in de niet-vliegende sijn uitgangh. Haar geluid is in de vlucht grooter, om dat de grooter menighete van de anghetrokke lught kraghtigher tegen't middelrif anbotst. Stil sittende worden sy naulijks gehoort, om datse haar dan niet intrekken oft verheffen. De geest word ook soo niet inghetrokken, welkers bewegingh het geluid werd toegeschreven.

Haar verstand ontdekken haar stoutheid, onbeschaamtheid, en onleersaamheid: Op alle dingen setten sy sich neder, sy bemorffen alles, en duisendmaal verjaaght zijnde komen se weder. Datse onleersaam zijn, maar minder als de bloedfuigers, om datse gevangen schrikken, en dese door haar natuur de mensch haten, hebben wy by *Plutarchus*; 't welk de ondervindingh toestemt. Sy letten op de Spinnen die haar lagen leggen, en trachten haar netten te schuwen. Die den Olyfant antasten, indien se in de kreuken van sijn huid geperst werden, sterven: Sie meer in *Leo Baptista*.

Oudet.
dom.

Galen: de
Med:
Simpl: 1.2.
cap. 20.

Ælian: H:
A: 1. 2.
cap. 29.
Plin: H: N:
1. 11. c. 36.

Verstant.

Plin: H: N:
1. 29. c. 6.

Matijr: d:
3. l. 9.

Afkeer en
toen-
cingh.

tista, Albertus, Lucianus en andere. Sy geven smertelijke beten, en hangen langh an 't lijf:

Ælian: H: A: l. 9. c. 15. waarom haar *Homerus* by de pijlschoten ver-geleken heeft. Scherper zijns, indien sy yet van een slang oft vergif geproeft hebben. Op de witte klederen vallende, maken sy die so vuil, datse qualijk schoon te krijgen zijn. Het vleesch vervuilen sy met een drek van wormen uitten aars geschoten. By anstaande onweder bytense strenger: 't zy oft om dat de lucht kouder geworden zijnde; de natuurlyke warmte den eetens-lust opwekt, oft om dat sy de uitgesoghe deeltjes t'samen metten domp van de selfstandige vochtigheid, die sy weinig hebben, op alle wijs soeken te herstellen; Dan sakkense ook van boven naar beneden, en vertonen haar dan op de gedroogde kruiden. Daar worden veel middelen tegen haar gegeven. Sommige verdrijven haar met een stuk ajuin an't vleesch gehangen: Andere

Plin: H: N: l. 24. c. 8. & 25. c. 8. hangen een Wolfs-kop binnen 's huis, sommige roken met het kruid *Lyfimachia*, ander besprengen de huizen met het kooksel van de kleine Vlier, oft Kauwoerde, en witte Nieswortel in Melk gestampt, eenige weder met sap van Orego met Melk en Swijne gal, en sap van Granaat-schellen, andere hangen weder bosjes van Myrth en diergelijke op, en an de selve 's nachts vergaart zijnde, smeten sy die in een sak. men gelooft dat de Laurier met swart Nieskruid in melk ghestampt, de reuk van Nipt, en het kooksel van de bladeren de Runder-beesten voor de vlieghe beschermmt. Alse en salf uitte Bakelaar met Oly vermengt, en de *Rhododaphnes* in een kuil geworpen werden, meent men dat al de vliegen daar na toe komen.

Sy hebben ook haar gebruik inde Geneeskunst. Sy worden van sommige met de wortel van *Lapathum* op de vlekken in 't aengesicht gestreken. Van andere wordense met een oneven getal, en mette middelste vinger op de kleine hete geswellen geleid. Als de hoofden met een vygenblad gewreven zijn, zijn sy goet tegen het gebrek *Alopecia*, waar tegen na 't gevoelen van andere de asch, met asch van noten gestampt, vorderlijk is. Daar zijn sommige die haar met honigh oft melk willen vermengen tegen de kaalheid van 't hooft. *Plinius* schrijft de rosse ingegeven tegen de vallende siekte voor. Hy doet er by, *M. Servil Noniar*. de Vorst van de Stad, heeft onlangs uit vrees van leep gesicht, eer hy selfs sulks noemde oft yemand hem voorseide, een briefje met twee Griekse letters *P* en *A* beschreven, en met vlasch omwonden an den hals ghehangen. *Mutianus* die drymaal Borgermeester geweest is, uit die selve anmerking, een levende vlieg in een witten doek, seggende datse door dese middelen van leepogen bevrijdt bleven. *Galenus* prijftse met de doyer van een ey gestampt tegen de omgekeerde oogschellen, en tegen hayren die de ooghschellen steken *Dionysius Milesius*. *Plinius* om de selve te doen groeyen, vermengt de asch van de vliegen en muisen drek van elke even veel, met

nocheenige andere dingen. Haar water overgehaalt geneest, gelijk seker Jood by *Gesnerus* verhaalt, de vlekken en schellen van de ogen indien sy t' savonds daar mede gewassen werden: Indien de hayren daar dik mede gestreken werden, wassen sy heel lang, en met twee druppels gheneestmen de doofheid. Het vat moet in den Herfst begraven, en de stof in de Winter overgehaalt werden. Ik heb gehoord seit *Gesnerus* dat iemand gewoon was, dry oft vier vlieghe in te geven, en dat daar door de buik fray ontlast wierd: Neem grein bloemen van de brem, set die in een aarde pot met boter tusschen beide geleit, daar ghy de pot mede vullen sult, en laat die dicht gefloten onder Paarden drek een jaar tegen de Son begraven werden: na een jaar sult gy sien dat de vliegen tot een salf geworden zijn, die de pijn van alle leden kan stillen. Sy strekken ook sommige dieren tot spijs. De Spinnen leggen haar lagen. De Swaluwen eeten haar. Van de Chameleon, de Quikstarten, de vlieg-Endvogel, en van de *Zygena* wordense gevangen en opgeslokt. Sy smaken ook an de visschen, en worden ook tot straffen gebruikt. By de Persianen wierd die, welke de wetten veracht hadden, twintig dagen op 't Raadhuis gebonden, en met honig en melk bestreken, naakt de vliegen voorgeworpen. Dat God ook door haar sijn oordelen heeft geoeffent, getuigen de geschicht-boeken. Sy hebben de Megarenzers uit haar plaatsen verdreven, en 't leger van den afvalligen *Iulian* beschadigt. Inde beet van *Karolus* de Koning van Frankrijk, hebben sy in 't jaar M. CC. LXV. grote schade gedaan. In 't jaar M. CCC. XLVIII. is uit haar doden in Oosten sodanigen pest gheresen, dat nauwlijks de thiende mensch over bleef. *Brightman* schrijft dat'er in 't gemeen alle jaar omtrent Augustus een grote swerm an den top van de Kerk van Brombie sit.

Daar komen veel geslaghten van vliegen voor, die wy daar na in 't bysonder sullen verhalen. Sy verschelen in grootte, gedeelten, verw, plaats, en z. Inde grootte, zijns groot, die *Lucianus* Krijgs-luiden noemt, andere honden, scherp van geluid, snel inde vlucht, lang van leven, want sy duren de gehele winter over: daar zijn ook middelbare en heel kleine. In gedeelten. Sommige zijn groot van hooft, andere klein, enige dik van buik, klein, kort, lang: daar zijn ruige, en met sprieten, dog niet veel. In Syrene zijn breedhoofdige als de wessel, andere de slangen gelijk. In plaats, zijn sommige huis en bosch-vliegen, welkers *Oly Kardanus* seit in grote waarde geweest te zijn. Inde Rivier Astre van Macedonie, die so haast sy door de handt van een menschangheraakt werden, met het verdwynen van haar vleugels haar verw verliezen. Daar zijn ook Molukse, Sumatrenzers, en Amerikanen. In verw: want 't Eylant Spanjola voed groene, en geschilderde, groter als de Wesp die haar nesten onder de aarde maken. *Kasper Balby* heeft witte met scherpe anghels op sijn reis ghesien: Die is ook om sijn groote witheid anmerkelijk die

Mouset.
de Insect.
l. 1. c. 12.

Suidas in
Epicuro.

Marin: Si-
cul. l. 2. de
Hispan:
Regib.

Onder-
scheid.

Arist: H:
A: l. 15. c. 2.

Plin: H: N: l. 33. c. 16.

*Galen: de
Compof.
Medica-
ment f. l.
c. 25. l. 4.*

Rhodig.
Anuq. I.
17. G. II.

te Toledo in de gemene Vleesch-hal, alleen een geheel jaar door verschijnt; Daar zijn ook asgrauwe, geele, en blauwe. Hier toe behoren ook die, welke de honden, de koeijen, en paarden quellen. De Napellen, en Wijn-vliegen. Dien is de naam gegeven van de Napellus, die in de Alpen van Rhetia in de maand Junius, en Julius, bloeit: Sy zijn by na alle eenverwig, groter als de gemeene, op de vleugels en 't hooft uitten licht-groen en blauwe, oft zee groen, gelijk de Cicendula, oft de Kantharides oft Spaanse vliegen, so *Pena*, en *Lobel* schrijven. *Guainerus* heeft uit haar een tegengift gemaakt tot veel dingen nut, 't welk ghy by *Aldrovandus* sien kont. Van de Wijn-vliegh spreekt *Aldrovandus* aldus. *Ælianus* seit de Ephemera leeft maar een dach: Sy trekken haar oorsprongh uit de Moer van suere Wyn; het vat gheopent zijnde, sterven sy so haast sy in het licht gebracht zijn. Maar *Aristoteles* schrijft dat de Mugghen uit wormtjes groeyen, die uitte Moer van den Asijn geteelt werden; In welke plaats *Gaza* voor Konopes overgeset heeft Wijn-Muggen, maar hoe suiver, sal van de Mugh ghefeit werden. Daar groeit wel in de druiven een klein geslagt van vliegen, die men gemeenlijk Moschinos noemt: maar die zijn myns oordeels die muggen van *Aristoteles* niet, want sy groeyen uitte moer van den asijn niet. Tot bewijs om dat se inde wyn-tijt als de nieuwe wynen ghemaakt worden alleenlijk verschijnen: Ik geloof ook niet dat het de Ephemera van *Ælianus* is: want men souder dagelijks veel omtrent de Wyn-vaten dood vinden, dat niet gheschiet: maar onse Moschini zijn kleine beesjes, met een dik lijf, donker asgrauw van verw. en kort, met een rond hooft, heel korte sprieten, en korte voeten, die alle inde mug strijdig zijn, want dese hebben lange spricte, een lang lijf, lange voeten. De Moschini zijn graag na de wyn, so dat se haar daar in verdrinken, waar van men seit dat de dronkers, op de wys van de Moschini inde wyn sterven, om haar onuitblusselyken dorste te lesschen. *Scaliger* noemt se vinulas, dat is wyntjes.

II. L I D.

Van de Vliegen in 't bysonder.

I. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de eerste Tafel.

Aldrov: de
Insectis
l. 2. c. 1.

Aldrovandus en *Mousetus* hebben ons verscheide onderscheiden van vliegghen voorghestelt; dese in sekere schokken, en die in Tafels oft Platen verdeelt. De eerste heeft 25. gedaanten.

De eerste magh niet qualijk *Megaloccephale* gheuoemt werden, want hy is naar evenbedeelingh van 't lichaam groot van hooft, daar hy niet grooter van lijf als de ghemeene is: an 't voorhooft is hy wit, de oogghen zyn root; de buik omtrent de borst is geelachtigh, het overighe donker, de vleu-

ghels zijn uitten geel en swarte vermenght.

De tweede is tottet geslagt van de koe-vliegen te betrekken hy is by na twee vingers lang, een dwarfe duim breed, over 't gehele lyf geel, met een dryhoekig hooft, in 't midden geel en ruig, met ogen kastanie-bruin, en ey-ront, met een breed uitstekende borst, bultig, en an beide zyden inghevallen, een langen buik, smal, gheringht, neerwaarts gheboghen, in 't einde scherp, geelachtig en klaar van verw. in 't einde swartachtig; sijn geelachtige vleugels zijn so lang als 't gehele lijf, welke hy alshy rust t' samen vouwt, en over de boven-deelen so uitstrekt, dat hy se by na geheel bedekt; de voeten zyn geelachtigh, an 't einde getandt en in twee gespleeten; voor schijnt hy uitten geele naar het bruin te hellen.

De derde is wat kleinder als de ghemeene vliegen, en uit het geslagt van de koe-vliegen; hy is dik, en rond van lijf, heel swart, en licht-blinkend; op 't hooft zijn twee goutgeele plekken, langachtig, en de schuinse letter C. gelijk. de vleugels daarse an de borst hanghen, zyn schoon geel, de voeten heel swart, maar geen-sins blinkende.

De vierde kan om sijn vale verw onder de honts-vliegen getelt werden; hy is wat groter als de gemene, schoon en levend van gestalte, van asgrauwe verw: maar de vleugels hellen na 't geel: 't hooft is rond, de buik langachtig en ruig, de voeten zyn rosch.

De vijfde is ook schoon van vorm, heeft een rond, en roodachtig hooft, met twee witte strepen geteekent; de borst die vaal is, word met twee swartachtige plekken verciert: sijn asgrauwe vleugels worden met swarte plekken schoon onderscheiden; de buik is langachtig, rond, en in 't einde als een naald aflatende; het boven-deel doorsnyen twee witte strepen over dwars; het voorste deel is aschgrauw, en de borst blauw.

De sesste is koperachtig en blinkkende van borst, met een ronden buik groen gheverwt: maar met dry dwarfe swarte streepen onderscheiden, voor is hy geheel groen.

De sevende is de groote Vlieg gelijk, op 't midden-hooft silver-schoon, met korte sprieten, een vale borst, an de boven-buik rood, dienochtans tegen de Son gekeert, een blinkkende asgrauwe verw schijnt te hebben; voor is hy ook geheel roodachtig, en over 't gehele lyf ruigh.

De achtste is de leest beschrevene heel verwant en gelyk, en ook wit van hooft, heeft de selve hoorntjes in 't voorhooft, en is over 't gehele lyf hayrig, maar is eenig-sins in verw verscheiden, want de borst, en buik hellen nitten asgrauw na 't blauw, en alshy tegen de Son gekeert wert, siet men yet rootachtighs, an den buik, en is daar en boven een weinig kleinder.

De negenste schijnt van de geslaghten der gemene vliegen om de dunheid van den buik te veraarden, en na de muggen te hellen; sijn hooft is rond, de borst swartachtigh, daar na geel, welke met twee swarte strepen kruis-wys getekent is, het overige is swart.

De

Aldrovandi figurae numeris notatae sunt

Tab. 2

Tab. 3

Vile Muscas

Muscas

Mussetr

Table 4. x. Culices Mucken

Tancken

De thiende is geheel geel. Als hy rust voegt hy de vleugels boven den buik, en breidse uit: hy is breedachtig van borst, smal van buik, en teer: hy heeft heel dunne vleugels, met veel stippelen onderscheiden; het hoofd is onder witachtig, boven geelachtig, en uit het midden barsten twee teere hoorntjes.

De elfde is meer ingetrokken en korter, asgrauw van borst, donker swart van buik, maar enigfins na 't blauw hellende, en geheel hayrigh.

De twaalfde is geheel klein, met een rofachtig hoofd, een witachtige borst, maar met veel swarte stippelen fray onderscheiden; de buik is ook witachtig, oft ligt asgrauw, met veel dwarse swarte streepen doorsneden, een alleenlijk inde lengte uitgestrekt.

De derthiende vint men (voornamentlijk) op de stammen van appelen peer-bomen siten; sijn verw is over 't gehele lijf koperachtig, oft groen, doch heel donker, maar de boven-buik tegen de Son gehouden is uitten asgrauw, blinkkend en swart verscheiden; de onder-buik is donker groen; de opper-borst is met enige rechte strepen verciert.

De veerthiende helt na de groote vliegen; zijn borst is donker-geel, de buik heel teer en smal, en an 't einde scherp, uitten geel en swarte fray verscheiden, want hy word met vier swarte strepen omcingelt, welkers twee voorste een andere door 't midden t' samen voegt, en by na verenigt, maar onder de andere worden eenighe swarte stippeltjes ghesait: de vleugels zijn in lenghte met het lijf gelijk.

De vijfthiende is de gemene in grootte gelijk, met een tedere buik, donker-geel gheverwt, een rond hoofd, in 't midden schoonroot, swarte ogen, een brede borst, uitpuilent, en weerfyds ingevallen, een tere schrale buik, en neerwaarts gebogen; de vleugels en voeten zijn lichter geel als het overige lijf.

De sesthiende gaat de gemene wat te boven, met de boven-borst is hy swart, en met enige geelachtige hayrtjes versien; de buik is inghevallen, en heeft na de borst twee geele vlekken; het overige is geheel swart, behalven het uitterste, dat donker witachtig is: op de vleugels daarse an de borst ghevoeght werden, wort weerzyds een gele plek gesien.

De seventhiende, uit het geslacht van de groote honds vliegen is asgrauw, maar met enige swarte stippelen versien.

De achtiende is gheheel groen, en seer blinkkende van verw, met de voeten en 't hoofd swartachtig.

De negentiende moet tot die gene getelt werden, die het vleesch in de Somer besmetten; want hy is de selve in gestalte, maar meer donker-verwig, blinkende, en na 't blauw hellende: daar-en-boven ruig over 't gehele lijf, met geelachtige vleugels omtrent haar oorspronk.

De twintigste is van grootte als de gemeene, maar lyvigher; de borst is heel donker-

geel; de vleugels zijn met twee swarte als ook met dry donkere versien: de selve zijn in 't begin geelachtig; de buik is geheel uitten blauwe swartachtig, en heel plat.

De een-en-twintigste is rood van lijf, kastanie bruin van ogen, ruig van borst met een swarten buik, met dry dwarse geelachtige streepen getekent.

De twee-en-twintigste uit het getal van de groote honds-vliegen, maar wat groter, heeft de borst swart, en daar in witachtige streepen inde lenghte getrokken, de buik asgrauw, en seer blinkkende, met veel plekken ten deel swart, ten deel rood besprenkelt; de voeten zijn heel swart.

De dry-en-twintigste is silver schoon van vleugels, na 't gout-geel hellende; hy heeft een angel inde mond; het hoofd is grootachtig, en de borst t' samen geelachtig; de buik geheel geel is boven met een langhe streep in twee deelen doorsneden; hy is in grootte de Hommel by na ghelyk, als ook in 't overige.

De vier-en-twintigste, die om de verscheiden verwen heel schoon is, heeft een wit hoofd, brede bruine ogen, een swarte borst, maar met twee witachtige regte strepen verciert: de buik is langachtig en swart, en met andere verwen ansienlijk: want daar hy an de borst vast is heeft hy vier geele plekken, die wederzyds met twee tusslenlopende swarte plekken doorsneden zijn; in 't overige is hy met wit, swart, en geel schoon onderscheiden; het voorste deel is heel geel, behalven an 't uitterste dat swartachtig is.

De vijf-en-twintigste is de gemeene vliegen in grootte ghelyk; hy heeft een swarte borst, met enige witachtige strepen verscheiden; den buik heel schoon blinkend koper-verwig.

II. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de tweede Plaat.

E Ven soo veel gedaanten heeft de tweede Plaat.

Die op de eerst en tweede plaats ghestelt worden zijn malkander by na gelijk, hoewel de eerste de start opwaarts, en d'ander neerwaarts buigt: beide vertonen sy voor heel wel de gemeene vliegen, te weten met de gestalte van 't hoofd, en de borst: sy zijn verheven van borst, bultig en hayrchtig; de vleugels lang, en smal, by na tot het einde van de start uitgerekt: de buik is swart en smal, in 8. ringen verdeelt, ten lesten so scherp, en gebogen, dat hy een Scorpions start gelykt; de voeten zijn langachtig, ruw en an 't einde als in twee gespleten.

De derde heel klein, heeft silverwitte vleugels, met dry swarte streepjes over dwars doorsneden, korter van buik, die in 't begin dikker, maar daar na meer en meer ghescherpt allenghskens in een spits aflat: al wat van den buik buiten de vleugels steekt is

heel swart, de pootjes zijn yfergrauw na't geel hellende: in de buik, oft sijn spits, siet men niet eene kerf, welke *Albertus* ringhen noemt; het hoofd en de rug zijn boven een weinig roschachtig, an den rug daarse an den aars ghevoeght is, heeft hy een klein wit byhanghsel.

De vierde is langachtigh en teer, met een donker groot hoofd na evenbedeelingh van't lijf, en een donkere borst, die bultig is. de buik is teer, in't midden roodachtigh, het overige swart; de voeten zijn swart, van welke de achterste heel lang zijn.

De vijfde die heel asgrauw is, heeft daar boven niet anmerkens waardig.

De sesste is de Mugh gelijk, het hoofd en de rug zijn donker, het hoofd als van de Mugh klein, naar met een pijp; de vleughels zijn langh, en smal, tottet uitterste ghefrect, oft ook verder, maar uitten donker blinkende; de buik is gheringht, smal, langachtigh; derugh boven geel, met swarte plekken onderscheiden.

De sevende heeft midden an't voor-hoofd tussen sijn swarte oogjes een stip uitsteken als de Jijubæ: hy is met een grote snuit versien: 't geheele lijf, de voeten en vleugels zijn yfergrauw. De gesteltenis der leden, drukt het afbeeldsel uit.

De achtste is uit het geslacht van de kleinste, en geheel swartachtigh; de vleugels zijn in haar begin swart, het overighe is silverwit.

De negende is van gelijken uit de kleinste, heel schoon groen gheverwt, die teghen de Son ghekeert, gout-geel schijnt; de aars is smal en kort, en an't einde een weinigh spits: de vleughels zijn over den aars uithestrect. Hy is van't selve gheslacht, ja kleinder.

De thiende is ook groen, met een dunder buik, en meer gespitt: hy heeft de aars ook spits, maar niet so seer.

De elfde is swart, maar met witte plekken, op't hoofd, den rug, en midden-buik onderscheiden; zijn silver-witte vleughels teghen de Son ghekeert, vertoonen eenigh purper.

De twaalfde is van de kleine groene niet verscheiden, dan dat hy ronder en dikker van buik is.

De derthiende helt na de groote, is geheel swart, behalven an den buik (die dik en gedrongen is) daar hy met dry oft vier streepen oft asgrauwe ringen dwars doorsneden wert: de vleugels zijn breed, en by na twemaal langer als 't geheele lijf, an't einde witachtig, het overige swart.

De veerthiende heeft de gedaante van een gemeene Vlieg, maar de borst en buik zijn uit den asgrauwe groen; de vleugels en voeten zijn geelachtigh.

De vijftiende ghelijkt den Hommel, en Wesp, dien in dikte van lijf, desen in verw, voornamentlyk van den buik, want dese is geel, met vier dwarse swarte streepen getce-

kent, door welkers midden een rechte streep van de selve verw door-loopt; de borst is ook geelachtig, en weerzyds met twee swarte strepen verciert: over 't midden van 't hoofd loopt ook een swarte streep: de ogen zijn donker, de sprieten ook klein, de voeten geel, en an't einde swart.

De sestiende is uit de grote hontsvliegen, sijn rode grote uitpuilende ogen zijn met een witte streep onderscheiden; de borst is aschgrauw, maar met dry witte streepen gescheiden, de buik is met donkere en witte vierhoeken onder malkander gemengt, versien, welke het spel der landlopers vertoont; voor is hy geheel uitten asgrauwe donker.

De seventiende is klein en swart, en mogelijk een gemeene niet volwasse Vlieg.

De achtiende ghelijkt by na een bye, hy heeft een gelen buik, hayrachtig, en met een swarte streep van de borst tot het einde recht door getrokken, versien: hy is swart van borst, wit van hoofd, met donkere uitpuilende oogen; midden uit het voorhoofd schiet hy korte, swarte hoorntjes, met ronde spitsen versien: hy heeft donker-geel blinkkende vleughels: den aars is swart en ruigh, het overige is geelachtig, behalven de swarte voeten, en het uitterste daarse witachtig zijn.

De negentiende is mettet geheele lijf de gemene gelijk, maar is in grootte middelbaar.

De twintigste is van de selve grootte, by na geheel swart, de vleughels zijn met donkere plekken geverwt.

Nocht van dese verschilt in grootte.

De een-en-twintigste die hayrigh, swart van borst, rosch van buik, maar boven met swarte stippelen totten aars toe ondersprenkelt is: de vleugels zijn met een donkere verw gevlekt.

De twe-en-twintigste is de groote gelijkslagtig, en by na geheel blauw.

De dry-en-twintigste is de gemeene huisvlieg, van yeder bekend.

De vier-en-twintigste is bruin-rood, als gloeyend goudt.

De vijf-en-twintigste, en laatste in dese orde is by na geel vergult, doch met silver-witte vleugels.

III. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de derde Plaat.

IN de derde Plaat worden'er twe-en-twintig gegeven.

Die eerst ghestelt wordt, is klein van lijf, hoofd, en buik en met lange sprieten, swart van borst, en rood van buik.

Wat groter als dese zijn de twee volgende, heel schoon, en malkander gelijk; De eerst is blauw van hoofd, borst, en voeten met lange hoorntjes, geele vleugels, en de buik tussen rood en geel.

Die na dese in de selve orde de vierde en vijfde plaats hebben, ghelijken by na de Wesp, hoewel sy kleinder zijn, met sprieten; cen

een donker hoofd, en borst, met een geelachtighen buik, en vleugels, dese volder, die flauwer, versien.

De seste heeft so kleine hoorntjes, dat hy by na geen schijnt te hebben: 't Geheele lijf is met goutgeele ringen, en swarte onder een gemenght, verciert, de vleugels blinkken van gout en silver.

De sevende is die het ghemcen in Italie Tavanelli noemt, met een langhe snuit, en korte hoorntjes begaaf, met een donker geele borst, maar lichter buik, en silver-schoone vleugels.

De achtste is uit het geslacht der grootte, en by nageheel donker-groen, maar 't hoofd is rood, en de vleugels wit.

De negende soud de selfde schijnen, ten waar hy veel teerder en kleinder was.

De thiende heb ik ook van 't Vliegengeslacht geoordeelt: In de mond heeft hy een langen gespleten angel, hy is rosch en hayrig van hoofd, met kleine sprieten, met een heel plat, en ingevallen lijf, heel swart, en als zyde blinkkende geverwt, met langachtige vleugels, die buiten op swartachtigh zijn, en binnen silver-wit, het geheele boven-lijf is heel ruigh en hayrigh in 't midden zwartachtigh, met geelachtige ruige voeten, de vleugels, hoewelse geel zijn, indien sy teghen de Son geset worden, blinken als silver.

Het Vlieghvormige ghekerfde dier, dat op de elfde plaats geset word, heeft ons goed gedacht alsoote noemen, om dat het mette snuit de vorming van 't hoofd, en de borst geheel een Vliegh gelijkt: Het hoofd is swart, als mede de borst, en op den rug een lange groene plek, de aars is heel langh, neergheboghen en spits, ysergrauw, en boven met swarte plekken in de lenghte ghevekt; de beenen zijn ook ysergrauw.

Het Vlieghvormige dier op de twaalfde plaats gestelt, kan ook alsoogenoemt werden: Het is dik en ysergrauw van hoofd, langh van borst en buik, smal en groengheverwt, met witte vleugels, tussen beide lopende swarte veselen, en donker-geele voeten.

Het derthiende gekerfde dier is ook lang van buik, nu met een swarte, dan met saffraangeele verw onderscheiden, dun en an 't uiterste stomp; De vleugels zijn breedachtigh, kort en silver-schoon: Over sijn geele rug loopt een donkere streep neerwaarts; de kop is swart, den hals geel, de sprieten zijn heel kort, met heel korte voeten, en die aschgrauw.

De veerthiende in dese rye is een schoone Vliegh, hy heeft heel silver-schoone vleugels, een swart hoofd, ook swarte en dunne sprieten, geele oogen, het overighe groen, behalven an den boven-buik, daar hy met een overschoone rode verw geschildert is.

De vijfthiende is klein, met vleugels naar evenbedeelingh langh en donker: Hy is selfs heel wit, het hoofd rond en klein, de buik ruigh.

De sestiende is het kleinste Vliegje van al,

geheel swart, met lange witte vleugels, ten ansien van t kleine lijf.

De seventhiende is ook met langhe vleugels, die hem geheel bedekken versien, met een swart en donker lijf, opwaarts verscheiden: de achterste voeten heeft hy heel lang, ook lange sprieten en die knoopachtigh en buighsaam.

De achthiende is heel donkerverwigh, klein van lijf, en heel korte sprieten.

De negentiende is op de vleugels en buik blinkkend goutgeel, langhachtigh, donker van borst, op 't hoofd heeft hy twee geele plekken, swarte sprieten, an 't einde stomp.

De twintighste is swart van hoofd, met korte swarte sprieten, silverwitte vleugels, en het overige is uitten blauwe groen,

Die alderleest op een nagestelt is, ghelijkt dien, die inde tweede plaat op de sester rye geschildert is, maar is dikker en schoonder, swart en met geeleringen; met lange vleugels, uitten geele na 't Kastanie-bruin hellende, met een swart en rood hoofd, een swarte git gelijk, met korte sprieten, daar se in 't hoofd ghehecht werden heel dun, an 't uiterste dik en stomp, met langhe donker-geele voeten.

De laatste is uit het geslacht van de Tavanelli, maar ongemeen van ansien, waar mede hy somtijds een Kinkvorsch, oft Padde gelijkt. Hy is langh en dik van lijf, met een swart en geele verw vermenght, breede swarte oogen, en met sijn stompe opsparringh een Kinkvorsch oft Padde gelijkt; Hy is sonder sprieten: Sijn voeten zijn heel kort, de vleugels langer en breder als het lijf, en heel swart van verw.

IV. S T I P.

Vande Watervliegen van Moufetus.

Moufetus heeft twederley Vliegen, namelijk Water en Landvliegen, van welke die Phryganides, Macedonise, Tigrinise, Aeschnæ, geele, donkere, en Tipulæ, oft Watermuggen zijn. By de Grieken Elioi om dat se eten 't geen op 't water drijft, en haar voornamentlijk op 't water houden, genoemt.

De Phryganides, seit *Moufetus*, komen uit de Worm Phryganius (welken de Engelse Kados noemen) die in 't water leeft, en in de maand Augustus boven op 't water komt, met vier vleugels donkerverwigh, een langh lijf, en korte sprieten: De start is gespleten, oft met twee borstels uit de start voortkomende versien: De vorm van dese Vliegh is verscheiden, om dat de verscheidenheid van de Worm Phryganius so veelvoudigh is.

By de Macedoniers omtrent de Rivier Astre, die midden tusschen Beroka, en Thessalie doorgvloeit, is een gheslacht van Vlieghen dat niet over al bevonden werd, en de andere Vlieghen geensins ghelijc is, nocht de ghedaante van de Bye, Wesp oft Horstiel heeft; maar van alle dese wat:

Want in grootte zijne de Horffels, in verw de Wefpen, in 't hommelen de Byen, in stoutheid de overige Vliegen gelijk: De Inwoonders noemenfe Hippures; de Latynen Equifeles. Sy vliegen boven op 't water, en trekken de Viffchen tot roof.

De groote Zomer Water-vlieg word veel omtrent Zurigh in de maand May ghesien, ('t gemeen noemtse tes glafft) die wy horen dat van fijn gestrengheid fo genoemt is: en wenschen dat hy van die van Zurig beschreven wierde.

Æschnæ zijn Watervliegen afgrauw van verw, met vier vleugels, ses benen, omtrent de start die veel langhe vlokachtige hayrtjes hebben.

De geele Watervlieg is uitten donker geelachtigh, heeft lange vleugels, altijd onder 't vlieghe op de fchouders opgericht: Sijn ooghen zijn uitpuilende groot, met een langhe geleede start, uit welkers einde twee lange hayren komen. Hy verkeert omtrent de Rivieren en Poelen, felden elders, voornamentlijk na den regen.

De ander donkere heeft vier vleugels, met lange benen en een geleed lichaam, en twee langhe sprieten in 't voorhoofd: de kop is klein, de ooghen zijn uitpuilende zwart, de vleugels donker, maar bleker als het overige lijf: Hy word gemeenlijk in de Boffchen omtrent de ftaande wateren gevonden.

Ten lesten fal ik onder de ongemeene, die van *Kardanus* betrekken, die van hem selfs met dese woorden beschreven is: Ik heb feit hy een dier de Paardsvlieg ghelijk, dat niet finkt, faght, en 't snelste van alle dieren is die gekorven zijn: Het is donker-geel gheverwt, maar niet fwart, met ses benen, twee heele korte dunne vleugels, die de start niet bedekken; de start is van de felve vorm en gefalte als het hooft, fo dat ghy foud oordeelen dat hy tweehooftigh was: Want ghelijk hy an 't bovenste deel van 't hooft een mond heeft, en aldaar twee korte hoorntjes onder de kin, foo heeft hy ook twee an 't onderste deel, langer als 't gheheele dier, en even fo veel in de start, maar korter als de twee in 't hooft die heel langh zijn. Uit dese nochtans zijn de bovenste langer en dikker als de onderste. Ik wensche dat ik met *Kardanus* dat beesje 't geen foo ongemeen is, gezien hadde, om alhier by de beschryvingh zijn afbeeldfel te voegen.

So veel van de Watervliegen van *Moufet*. ik soude de vier-gevleugelde liever totte *Zygæna*, oft *Kappellen* betrekken.

V. S T I P.

*Van de Landvlieghe van
Moufet. en dier-eeters.*

DE Landvliegen, tot welke ook die kleine die seer snel lopen en in de nieuwe bladeren van de Venkel gevonden werden, behoren, zijn oft *Allelophagoi* die andere eten, oft *Heterophagoi* die malkander eten,

die zijn groot, en eten voornamentlijk Vliegen; dese zijn *Zoophagoi*, Dier-eters, en die vlees-eters, *Hondsvlieghe* en *Paards-fuigers*, *Damalephagoi*, oft *Kalf-vreters*, en *Schaaps-fuigers*, *Ophioboroi*, *Slanghe-vreters*, *Scatophagoi*, *Drek-eters*, *Bombylophagoi*; *Zyworm-eters*, oft *Azoophagoi* geen Dier-eters. De vleesch-eter is by na, fo ghy het lijf besiet, de grootste van al, met een roode kop, en een lijf met stippelen uitten donker witachtigh gheverwt, met een dikken buik, die blauw-blinkkend is, met swarte vleugels, ruigh van hayr, en hy eet graagh vleesch. Hy vlieghe veeltijds eenfaam, zelden zijn'er veel by malkander, als by gheval in de Vlees-hallen, daar de Vleeshouwers met een Vlieghe-lap, de felve geduerigh dooden en verjagen, op datse met haar Wormen. (*Hippokrates* noemtse *Eulas*) het overighe vlees niet beschadigen. Daar word verhaalt (fo als *Celius Rhodiginus* schrijft) dat fichte Toledo inde openbare hal een Sneewitte Vlieghe een heel jaar door vertoonde: Of die van dit gheslaght gheweest is dorf ik niet bevestigen, wijl hy fo langh in de hal gesien is.

Kynomyia, de *Hondsvlieghe*, by de Engelse a dogge flije, by de Hooghduitsen *Hundsmucken*, by de Polen *Pfia Mucha*, is na 't gevoelen van *Isid.* *Euthym* en *Philon*. De *Boschvlieghe* die de oiren van de jonghe Honden beschadicht, welke hoewel sy die dikmaal schudden, komt hy nochtans onbeschaamt weer an, en als hy daar langh op blijft, maakt hy met byten een open wond. Van dese spreekt *Homerus Iliad.* *Atheneus* verhaalt ook in fijn 4 Boek, dat een sekere schoone Hoer, om haar sonderlinge onbeschaamtheid, beten, en moeylijkheid de naam van *Hondsvlieghe* ghegeven is, want *Kynomyia* (ik gebruik de woorden van *Philon*) is *Entomonlian* deftikon *anaides*, kai *Epibulon*. Mijn dunk dat het in de heilige Schriftuur (namentlijk *Exod.* 8. *Pfal.* 77. en 104.) een algemeene naam van schadelijke ghekerfde dieren is, gelijk uit de *Chaldefe* uitbreidingh blijkt. 't Geen sonderlingh yets beduit, komt geen ander gheslaght van Vliegen toe, maar die groote, swarte, breede, en gemeene gedrongene, die onbeschaamdelyk op de Beesten vliegen, en niet alleen de waterige vogtigheid, gelijk de andere, maar met de grootste smert het bloed uit de aderen lekken en fuigen. Sy hebben geen snuit, maar in plaats twee tanden, gelijk de Wefpen die sy diep in de huyd drukken, en voornamentlijk quellen sy de hangende oiren van de honden, diese by de Duitfen (na 't getuigenis van *Kamerarius*) dikmaal 't vel af byten. Dese feit een seker Edel Engelsman in *Italie* ghesien te hebben, die uitgenomen de vleugels de *Ricinus*, oft *Palma Kristi* ghelijk waren, welk sy met gheslote vleugels foo nauwkeurigh afbeelden, datse die geleerden *Heiden* beide t'saam vermenght. *Niphus*, ghelijk hy hem de grootste snelheid van lyft toeschryft, als

Tabix

Musca referendæ ad Tab. 1 Aldro

Ad. Tab 2 Aldro

Ad. Tab. 3 Aldro

Culices Mucken

M. Bucclaria

Afilus

Musca

M. Aquatica

Moufeti

Muscus Lupes

M. Carnivora

M. Bip. 3

M. Bipolis Mouf. 2

M. Scorpiuros

M. Tabanides

Ahltaq Apiary

Wunifeta

M. Mirabilis

M. Bip. 5

M. Tripilis

M. Bip. 4

M. Quadrupilo

alsoo ook de grootste rondtheid.

De Schaaps fuigher komt naast an de Hondsvlieghe; als hy vliegh maakt hy een lelijk gekryfel, en vliegh swaarder en trager als de Asilo. Daar zyn tweederley ghedaanten die alleen in grootte verschelen. De grote houd sich in de Boffchen, de kleine in de Thuinen.

De Paardsvliegen, by de Hooghduitsen Rossimucken, zyn Vlieghe in grootte de gemeene gelijk, met eengedrongen, hard en plat lyf, en so tay van stof, dat het nauwlyk tusschen de vingers kan gebroken werden: Sy zyn swarter als de gemeene; Sy vliegen noit recht, maar schuins, en als springende, en kunnen niet langh oft ver vliegen. Sy quellen voornamentlyk in Engeland de Paarden, diese gedurigh omtrent de oiren, neusgaten, kloten, en de ontlastende klieren steken, met welkers sweet, 't welk vande huid langs de hayren afloopt sy leven. De Engelsche noemen se a Side slij, oft a Horse slij, gelijk haar ook de Grieken Pleuropotetus, sommige andere Grieken noemen se Kynorastas, en seggen ook dat de selve in warme landen de Honden groote quellingh anbrenghe. Sy seggen dattet een gedaante van de gevleugelde en vliegende Kroto is, maar ik meen dat dese een ander ghedaante is, en de Paarden alleen hatelijk is.

Van de Kalfsvliegen sullen wy in 't Hooftstuk van de Oestrus oft mede geseide Paardsvlieghe spreken.

Hier komt naast by een ander Vlieghe, die de Koeyen en Paarden by heete Zonnenschijn seer quelt, welken *Penitus Scloriuron* oft kromstart met recht noemt, want an de benen, oft den buik der beesten sittende, houd hy de start altijd krom, en den angel uitgetrokken, op dat de start om te steken altijd soude gereet zyn: Dese noemen de Engelschen a Whame and a Burrel slij, en word niet lichtlyk elders als in Engeland ghevonden. De vlieghe is van vorm en verw de Bye seer gelijk, maar dikker van lijf, hy hanght niet an, nocht fuicht geen bloed, maar steekt alleen mette angel in de start, en om de Paarden te quellen volghet hy die door lange wegen na; De Paarden vresen dese Vlieghe uit de natuur, en schrikken op sijn anraken, en trachten mette voeten, start en lippen dien vyand af te weren. Daar zyn sommige die menen dat dese Vlieghe met geen angel steekt, maat dat hy mette start sijn drek an de Paardshayren wrijft, waar van daarna seer moeylike Neten groeyen: dat magh hy door ondervindingh seggen, want de reden swijghet en is stom in een saak die so qualijk te bewijzen is.

De Slangh-vreter oft Ophioborus, seit *Aetius* dat sijn schuilkoeken in de schobben van de Dryinus heeft, die de slanghen ten lesten ombrenght; dese met koperverwighe vleugels begaafte zijnde, word Chalke Myia van *Hesychius* genoemt, dat is Kopervlieghe: Als hy Spaanse Vliegen eet, brenght hy met

sijn beet de slanghen groote pijn an, daar na een onlydelijken dorst, en de dood: Die met de doode lichamen van dese ghevoed zyn, gheven daar na den mensch, indien sy hem byten, een ongeneeflijke, en doodlijke wond.

De Drekvlieghe zyn veelerley, de een is de Kreophago oft vlees-eter ghelyk, maar grooter, met donker roode ooghen, swarte schouderen, in welke een langachtige kring is, een weinigh witachtigh; de rughe is swart, met dwarse strepen verciert: De vleugels zyn silver-wit, en langer als het lijf; sy verkeerē veel omtrent de menschen-drek, anders worden se seldengezien.

Daar is ook een Vlieghe, groen over 't ghehele lijf, met een glans als een Lantern doorschijnend, met een donker hoofd, silver-schone vleugels, overvloedigh in de Boffchen; hy verkeert ook omtrent den drek, de gemeene vlieghe in grootte ghelyk. Of het de *Guiakukul* van *Sylvatikus* is, weet ik niet.

Wy vinden noch een ander Drek-eter, kleinder als de groene vlieghe, met een donker lijf, een heel rood hoofd, en een streep die midden over 't hoofd loopt.

Noch hebben wy een ander ghesien met een ruigh lijf, en donker geel, met swarte uitpuilende ooghen, de schouderen en rughe schoon met swart ghevekt, en een donker geele start.

Noch een ander, welkers schouderen bleekrood zyn, na 't saffraangeel hellende: Hy heeft twee sprieten langer als de andere, silver-witte vleugels, die 't ghehele lijf bedekken; een swart hoofd, vierkant en klein, en hy sit veel op de Paarden drek.

Ten lesten verschijnen eenige saffraanverwighe Vlieghe op de drekhopen (daarse schijnbaarlyk uitgroeyen) en die zyn langer en bultiger van lijf als de andere.

Ik heb ook een onghemeene, en weinigh voorkomende vlieghe gezien, die de wanden van drek en rotachtighe stof opgeworpen afaten, hy was heel zwart, indien hy sonder vier silver-witte vleugels geweest hadde: Op de schouderen waren ook vier witte stippen, in 't overige lijf acht, dat is weeryds vier, de ooghen wit, het voorhoofd was met een wit starretje getekent, daartwee langhe swarte sprieten uitsproten. Hy heeft ook in 't opperdybeen een wit stippeltje ghesprekelt; dese Vlieghe bewaar ik noch dood in een doosje om sijn verscheidenheid.

De Zyworm-eter is een Berghvlieghe, groot, heel swart met een ruigh lijf, langhachtighe ooghen, een bruid-rood hoofd, om den buid vecht hy sneeghe mette Bombylus, en dien in de vlucht overherende, valt hy hem op 't lijf, en daar op sittende, byt hem so dapper dat hy sijn vyand ter aard werpt, en hem eenigen Honigh onttrokken hebben-de gaat hy als overwinner door. Op de hoogheberghen van Karmel seit, *Penitus*, dat hy desen strijd tot het einde toe ghesien heeft, maar

maar dat het geluk de Vliegen gonstig zijnde, de Bombily van het leven berooft zijn.

VI. S T I P.

*Vande Landvliegen van Moufet.
die geen Dieren eten.*

DE Azoophagoi leven met dinghen die van den aart der dieren verscheiden zijn, en zijn suigers oft Kruid-eters, welke my ook goed dunkt mette woorden van *Moufetus* te beschryven.

De Aardsuiger is donker van lijf, op 't hooft met een witachtige plek versien: De buik en voeten zijn swart. Omtrent het begin van de vleugels heeft hy weerzyds een witte plek, de rug is grijs; op de schouders heeft hy in de lengte donker witte strepen, silver-witte vleugels, die (in 't water geleid zijnde) by nacht lichten. Sy worden an de wegen, en in de Mols-hopen gevonden, want hy bemint de aarde die met voeten getreden en glat gemaakt is, waer van hy by de Engelse Thegraypath sijn ghenocmt is: Hy sit selden op bloemen, voornamentlijk op die tijd als de Mollen haar heuvels opwerpen, met welkers vogt sy haar onderhouden.

De gedaenten van de Kruid-eters zijn verscheiden, van welke dry de Byen gelijk zijn. By *Lucianus* Stratiotides, dat is Kryghs-luiden genoemd, want sy zijn grooter als andere Vliegen, stouter en meer strijdbaar, schoon van ansien, met twee silverschoone vleugels verciert.

De grootste van dese heeft een swartachtigh hooft, den rug midden tusschen twee strepen gelijk als ghekruist, het einde van de start is swart, anders voort geel van lijf.

De tweede is dese niet veel ongelijk, met een swartachtigh hooft, de schouders zijn met vier geele strepen, en dry swarte in de lengte getrokken verciert: Het overige lijf is by na op de selve wijs, en mette selve verwen onderscheiden.

De schouders van de derde en kleinste van dese zijn geel en ruigh, het hooft is rood; het overige lijf is met vier swarte, en so veel geele strepen over dwars onderscheiden: Sy zijn alle blinkende van lijf, en ook doorschijnende. Sy verkeerren in de Thuinen, en suighen 't sap uit de bloemen.

Lucianus beschrijft de Vlieghe die hy Kryghs-luy noemt aldus: Daar worden ook, seit hy, eenige heel groote Vliegen geboren, die veel Kryghs-luy noemen, sommige ook Honden, scherp van geluid, en heel snel ter vlucht; dese zijn ook heel langh van leven en leven een heele Winter sonder eten, insonderheid die t'saam-getrokken, en an de daken en solders vast gehecht zijn, in welke dit ook te verwonderen is, datse beide Man ende Wijf zijn, als de zoon van *Mercurius* en *Venus*, die van een ghemenghden aart, en dobbele vorm geweest is; desen is moghelijk gelijkslaghtigh een andere, Bye-vlieghe genoemd, die blinkkend zwart, met vleugels,

en een Waschgaarder is, en die de vergaderde sappen der bloemen an sijn achterste beenen hegt op de wijs der byen. Hy verschijnt in den herfst, heel selden op andere tyden. Soud' dit de Sirenis van *Aristoteles* zyn? Voorwaar hy verscheelt alleenlijk in 't ghetal der vleugels, want hy geeft dien vier vleughels, en dese heeft'er maar twee van de natuur ontfangen.

Van dese zijn sommige Strutiopteroi, andere Erinopteroi, en ook Chelidonioi.

De Strutiopteros heeft dry ghedaanten: de eerste is teer en saght, ses-beenigh, met twee vleugels, een langhachtigen buik, met twee pennen boven de ooghen ghelijk in de Struiffen uitstekende, oft hoornen van een vlokachtighe saghtigheid, de vedren niet wijkende, Hy heeft bultighe schouders, is over 't geheele lijf wit, 't welk langer als sijn swarte vleugels is.

De tweede is van 't selfde geslaght, witachtigh van verw, met een doncker hooft, anders weinigh verscheelende.

De derde is geheel desen gelijk, maar heeft sulke sachte en vederachtige sprieten niet, de start is witachtigh, met een langh lyf, en is met vier lange witte strepen getekent: de voeten zyn langachtig, met witte en swarte verw onderscheiden: Als hy voortgaat, heft hy de start een weinigh op, en schud beide sijn doorschijnende wieken als uit een trotsheid. Dese dry ghedaanten verschijnen voornamentlijk in de Lente, in de Thuinen, Heggen, en schaduwachtige plaatsen, overvloedigh voor, en na den regen.

De Erinopteros is een heel witte Vlieghe, oft liever silver-schoon, klein en over al ruig, sodanigh dat ghy, als hy op de bladeren sit, en hem niet nauwkeurigh besiet, sult menen een pluim te sien: Syn vleugels zijn als door-gesneden, met afgesonderde pennen by na als de vogels afghescheiden. *Pennius* heeft hem van *Edmond Knivetus* afgeset gekregen, daar na heeft hy hem in de Hagen, en in het groen werk van *Ligustrum*, oft Keelkruid gesien.

De Vlieghe Chelidon gheenoemt, laat in de vlucht alle andere achter sich: Hy is an de zyden, start en 't hooft donkerverwigh en ruigh, hy heeft swarte uitpuilende ooghen, een bek oft liever neus, met een spits, van welkers punt twee sprieten uitbreken: De schouders als ook de rug zyn zwart, sijn twee vleughels silver-wit; welkers voorste deelen op de swartheit van de voeten passen. Soms tijds houd hy sich op een plaats ghelijk als onbeweeghlijk, maar als ghy naby hem komt, bedrieght hy u met sijn ongelooflijke snelheid, en hy wil self de Swaluw de overwinning van snelheid (waar van hy Swaluw, oft *Hirundo* genoemd werd) niet overgeven.

Die *Pennius* van *Klusius* gekregen heeft was swart, met twee silver-witte vleughels, en twee witte ooghen, ansienlijk: Op den rug waren seven geele plekken met een swarte stip in 't midden.

VII. STIP.

VII. STIP.

*Van de Vliegen van Moufetus
met hayrstarten.*

BEhalven dese gedaante van vliegen heeft *Moufetus* andere angemerkt, te weten de *Trichemous* oft *Hayrstarten* en ongemeene. Van die hebben sommige een, andere twee, eenige dry oft vier hayren.

De *Henothrix* oft *Eenhayr* ('t zijn de woorden van *Moufetus*) is een gestarte vlieg, over 't geheele lijf swart, (uitgenomen den midden-rug, en buik roodachtigh) met twee silver-witte vleughels voorsien, en dikke schouders met twee swarte sprietjes: Dese heeft deselve *Ioachim* an *Pennius* afgeset gesonden, bevestigende dat dese niet als op de beste *Ameos* fat, en geen andere kruiden anraakte.

De *Dittotriches* zijn vliegen mer twee hayren inde start, van welke sommige spits, andere bultig van lijf zijn. Van 't eerste geslacht hebben wy twee gesien, met vier silver-witte vleughels sonder vlekken, de hoofden en schouders heel swart, en het overige lijf was donker, met swarte dwarse strepen onderscheiden. Beide hadden sy langhe en dunne sprietten, en diergelijke twee hayren inde start, maar wat langer, met een bultigh lijf.

Wy hebben vijf tweehayrige. De eerste de eenhayrige by na in alles gelijk, dan dat in dese meer als het midden-deel van 't lijf geelachtig is: hy heeft twee lange hayren inde start, welkers eene uitgerekt, de start van een lopende haas-hond, en de ander inwaarts opgerolt een krul gelijkt.

De tweede gedaante van de lange vliegen is die vier silver-witte vleughels heeft, de voeten lang en matig geel, het geheele lijf swart, dikke schouders, twee lange dunne sprietten; de buik na de start toe bultig, uit welken twee korte hayren opwaarts gekeert voortkomen. Hy houdt sich inde hagen.

De derde heeft *Karolus Klusius* van *Vienna* gesonden, met een lijf uitten donker swartachtigh, twee lange vleughels, uitten silver-witte blauw, met een spits lijf, uit 't welk twee hayren (gelijk *Pennius* antee kent) oft liever twee vederen van verw als de *Patrijs* groeyden, met swarte en donkere plekken vermengt.

De vierde is rond van lijf, dat een duim langh is: het hoofd, de schouders, en borst zijn heel swart, de sprietten kort, an sijn dikke borst ses swarte voeten, welke voorste kortst van alle zijn, ende achterste langst. In 't vliegen laat hy sijn beenen t'saam-gevoegt, neerhangen. Hy heeft vier donkere vleughels, silver-schoon; de ooghen blinkkend swart, het uiterste van de start swart, waar uit sich twee kleine hayrtjes vertonen; van de schouders tottet midden van de start is hy donker saffraan-verwig, en word met een dunne start

als met een langen draad an de schouders vast gehecht.

De vijfde is veel kleinder als dese, van de selve gestalte, maar toont recht silver-schone vleugels, en 't geheele lijf, totte donkere start toe is roodachtig.

Van de dryhayrige vliegen, hebben wy alleenlijk vijf angemerkt.

De eerste is langachtigh van lijf, en swart, welkers midden heel bruin-roodt is: Hy heeft ook twee swarte sprietten, silver-witte vleughels, welkers opperste rand een swartachtige vlek verciert, de beenen zijn rood; de start schiet dry langhe hayren uit, en hy vliegt snel.

De ander diergheijk is kleinder, en over 't gheheele lijf swart, veel langer als de eerste, dunder en teerder: de vleughels zijn silver-wit; de sprietten de voorste ghelijk, met een start die dry hayren uitsteekt, en hy word van de eerste ver inde vlucht overwonnen.

Daar is ook een dryhayrige vlieg over 't geheele lijf wit, dan dat de vleugels met vier swarte plekken onderscheiden schijnen, welkers grootste de buitenste zijn, maar de kortste de binnenste, dese heeft hy altijd als hy rust opgeheven. Hy heeft ses beenen, de vier kleinste an 't lijf ghehecht: de twee voorste groter, swart, en van den hals ghesproten; tussen zijn twee swarte uitpulende ooghen spruiten twee swarte en korte sprietten uit: het lijf is dun, een dwarse vinger langh: in de start zijn dry hayren so langh als het lijf, welke hy in 't vlieghe in een rechten dryhoek uitbreid. In de maand May en Juny verschijnt hy voornamentlijk voor en na den reghen, en vlieghe met weinigh geselschap omtrent de Rivieren, met welke hy op de wegh dikmaal speelt. Hy ghebruikt sijn voorste voeten somtijds om te tasten, of 'er iet inde wegh is, want die steekt hy als hoorns uit. Sodarigen heeft *Pennius* in 't Jaar 73. angemerkt.

Volgt de vierde van wonderlijk gebouw, hy heeft twee silver-witte vleugels, 't geheele lijf is swart, de bek is haakachtigh als een Arend, an 't voorhoofd breeken twee hoorntjes uit. Hy heeft maar vier voeten, onder de borst twee korte en teedere, een weinigh lager, twee kloeker: Uit sijn lange start schieten eerst twee korte hayren, maar onder die, een darde veel langer, en an sijn einde knobbelachtigh. *Pennius* seit dat hy maar eenmaal dese vlieg, omtrent *Hinigha*, eertijds het Slot, van de Graaf van *Oxford* ghesien heeft.

De leste is over 't geheele lijf en de start swart; hy heeft een langhachtigh lijf, twee vleughels wat korter als het lijf, de voeten saffraan-geel, de start in lenghte het geheele lijf gelijk. Hy word geseid maar eens gesien te zijn van *Pennius* in *Kent* omtrent *Greenhive*.

De vierhayrige vlieg verbeelt mettet lijf de eerste dryhayrige, maar is na de start

H toe

toe bolder; de voeten zijn ook swart gelijk de sprieten, de vleugels langh, welkers buitenste drymaal langher als de binnenste zijn: Omtrent het midden met een swarte plek onderscheiden; hy schiet vier hayren uitte start.

Vande ongemene gedaanten der Vliegen, van welke sommige totte Kappellen behooren, spreekt de selve aldus:

De eerste is een Vlieghe de kleine Kappel ghelyk met vier silvere vleughels, en swartachtige plekken: Het lijf is met witte strepen over dwars verciert: De start is uit den donker roodachtigh, het hoofd zwart, de schouders zijn van de selve verw mette start, de sprieten zijn dun, zwart en kort, de voeten klein en swart, hy verkeert meest in de Hagen in de Morgenstond.

De tweede is weinigh van de eerste verscheiden, dan dat hy mettet lijf, sprieten, voeten en beenen donker is.

De derde heeft ook vier vleugels, maar sijn vleugels zijn langher; met swarte vlekken onderscheiden: Het hoofd is grootachtigh, swart en met weinigh geele stippen ghetekent; De sprieten zijn dun, swart, en ses witte voeten an de borst vast ghehecht; de schouders zijn met strepen uitten witte geelachtigh belopen; de rug met vijf geele dwarfe verciert, en tussen twee strepen een geele stip gesprekelt in de start zijn vijf roode wervelen, welkers uiterste in twee gespleten is.

De vierde is dese niet ongelijk, maar heeft silwerwitte vleugels sonder vlekken, de sprieten swart en langer, het lijf is met seven dwarfe witachtige strepen getekent.

Wy hebben ook twee Scorpioen-vliegen gesien.

De eerste heeft silwer-witte vleugels als de voorgaande; waar een weinigh kleinder, en an haar einde met dry dwarfe swarte strepen getekent: Het hoofd is swart, de borst, gelijk de schouders en voeten witachtigh; Het overighe lijf is swart: De start heeft vijf samenvoeginghen, welkers dry bleek-rood zijn, de twee swart, en op de wijs der Scorpionen opwaarts gekrult.

De tweede is desen by na gelijk, maar het uiterste van de start is dik, de vork stomp, het hoofd geel, de mond langh, en yder vleugel met ses swarte plekken verciert.

Daar is noch een ander Vlieghe met vier vleugels, een groen lijf, en de vleugels langer als't lichaam, gelijk als uit gesmolten silwer gemaakt, welkers zenuwen groenachtig zijn. Hy heeft swarte en dunne sprieten, goutgeele ogen (waar om hy met recht goudvlieghe genoemd is). Syn vlugt is traagh, sijn reuk heel stinkend, welken hy als de Motten mettet leven verliest. Hy leeft in de Thuijen, en houd sich op de Vlierbomen. Of hy uit een Rups gelijk de Kappellen, oft uit een Worm vande bomen groeit weet ik niet; die geleerde en beleefde

Kamerarius heeft hem aldereerst an *Pennius* getoont.

III. L I D.

Van de Tabanus oft Koervlieghe.

Hoewel *Isidorus*, en *Iunius* de Koervlieg de selve metten Oestrum oft Paardsvlieg oft *Afilus* maken, de beschrijvingh self nochtans wijst haar onderscheidt an. De Grieken noemen hem *Myopa*, moghelijk van prikkelen, want myops hebben sy een spoor genoemd daar de Paarden mede aangedreven werden. By de Latijnen heeft hy de naam van *tabes* oft *tering*, om dat hy schraal van lijf is, gekregen.

't Geheele lijf is langachtig, in dry voorna-me deelen gescheiden, namentlijk in hoofd, schouders en buik, met vijf oft ses kerven gesneden; hy is uitten bleeke swartachtigh, in de mond heeft hy een lange ronde snuit, hy is met ses, niet acht swarte voeten, gelijk *Ardonius* seit, versien: In 't overighe gelijkt hy de grootste Hondsvlieg; de start is sonder enige prikkel.

Sy zijn veel omtrent de bosschen en koninghlijke wegen met hagen en bomen bepland. Sy komen uit hout voort: (so *Plinius* seit) 't selve schrijft ook *Aristoteles*. In de maand Julius en Augustus, woeden sy meest om de grote hitte, en vallen dan op de Menschen, Paarden, en Slangen. *Moufetus* heeft van een geloofwaardig Vrind verstaan, datse inde tijd van ses uren een paard dat in een bosch an een boom gebonden was, ghedoodt hebben: wyl sy niet ver sien konnen, vervolgen sy de beesten op den reuk van 't sweet. Sy voeren omtrent den Hellespont oorlog, met een slang van ongemene stank. Datse de Kamelen ook beschadigen, en met vet van visch verdreven werden, schrijft *Plinius*.

Oviedus heeft verscheide geslagten van de *Tabanus* in Oost-Indie angemerkt, maar niet betchreven. Wy hebben'er twee by *Aldrovandus*. Het een is klein van lijf, met een swart hoofd, korte sprieten, die nauwlijk verschijnen, met een swarte borst, en voeten, donker geele vleughels, met een verwighe kringhen die den buik omringhen. Het ander noch kleinder, met een swart hoofd, en twee witte stippelen op den hoofd-top ghetekent, met de borst uitten swarte na 't donker asgrauw hellende, de buik en vleugels ook donker asgrauw.

Naast an de *Tabanus* komt die vlieg, welke *Scoliuros* oft kromstart genoemd word, hy is de bye by na gelijk: het lijf is alleenlijk dikker. Hy steekt met een anghel inde start, die hy op de beesten sittende na sijn lijf gekromt houd. Hy word niet ligt in Engeland gevonden. Daar zijn sommige die geloven datse haar drekan't hayr der Peerden smeerren, en haar also steken, en dat'er daar na heel moeylijke neten uit voortkomen.

Hiertoe kan betrokken werden die, welke

Naam.

Beschrijvingh.

Plin: H: N: l. 11. c. 28.

Plin: H: N: l. 11. c. 33.

Nikan: in Theriac. Plin: H: N: l. 31. c. 2.

Onder-scheid. Aldrov: de Insectis 3. c. 4.

Moufet: p. 62.

Moufet: Insect. 1. c. 11. p. 61.

by

hy *Mousetus* Tabanides Musca genoemd, en groen van hoofd en lijf is: Zijn schouders blinken van groenheid; hy heeft twee vleugels an de einden en midden-delen witachtig; de overige delen zijn uitten donker swartagtig. *Pennis* heeft eenmaal foodanighen te Hanworth gesien.

IV. L I D.

Van de Oestrum oft Asilus.

Naam. **D**E Asilus wordt van *Kalepinus*, en andere met de Tabanus t'saam-ghesmolten, maar vergeefs, als boven geseit is. Of hy van de Rivier Silarus, daar hy overvloedigh is, den naam heeft, staat in twijfel: Het dunkt my waarschijnlijker datse van Affiliendo, dat is anspringen komt, oft omdat hy de Afellos, dat is de jonge Esels beschadicht. By de Grieken word hy Oistros (by de Latijnen Oestrus en Oestrum) genoemd, van oistrein, dat is woeden, om dat hy de beesten een dulligheid anjaagt. *Eustathius* noemt hem uit *Homerus* Aiolon, oft om dat hy koperverwigh van vorm is, oft om dat hy als een dray-wind beweegt werd. *Oppianus* heeft hem van zijn woedenden aart Agrion ghe-noemt.

Beschry-
vingh. Hy is geel van hoofd, en koperverwig van lijf, groter als de Tabanus van snuit, en word van de selve in 't geluit en ghehommel overtreft. Hy draaght voorwaarts, een harden, sterken, en wel t'saam-ghedronghen anghel, waar mede hy den rug der Koebeesten lichtlijck doorstoot. *Eustathius* maakt hem in alles de Vlieghe ghelijck maar grooter. Andere de Springhaan ghelijck, (vergeefs) verscheiden van verw, beweeghlijck, en koperverwig.

Aart. Hy verkeert omtrent de poelen en rivieren, meest omtrent de Silarus, een Rivier van Lukania. Dat hy uit enige breede beesjes die over de Rivieren vlieghe voortkomt, hebben wy uit *Aristoteles*, die hy mogelijk elders water-mugghen noemt. De uitleggher van *Nikander* noemtse Hirudines oft bloetsuigers, als of hy bloed soog, en van een bloedsuigende moeder voortquam. Dat hy uit verrotting groeit, sal licht niemand ontkennen. Sy quellen alleen de Koeyen, diese dikmaal dul maken, voornamentlijk in brandende hitte. Datse haar niet beschadigen sal mogelijk het vet van visch, gelijk wy by *Plinius* lesen, beletten.

Sy vlieghe snel en schigtig.

Onder-
scheid. *Mousetus* gedenkt an Oculary, Apiary, en Indise: van de eerste hebben wy ghesproken. De Apiarius groeit in de uitterste deelen van de raten der byen; het hoofd is bruin root, met een witte streep van 't voort tottet agter-hoofd belopen; de schoften en rug zijn donkerachtig. Sy leven niet alleen mettet sap van de bloemen en met honig, maar ook met bloed. *Virginia* brengt de Indise voort, so groot als de grote vlieg, met het donker-rode hoofd, en hy heeft een swarte kop: van zijn schoften tot de mond loopt een witte streep: hy is uitten

donker swartachtig, en heeft twee silverwitte vleugels: de start is met ses oft seven witachtige kerven getekent, het overige lijf is swartagtig; de buik is uitten aschgrauw geel, bleek groen. Hy vliegt heel snel. *Elmerus* de Heelmeester heeft an *Mouset*, een Moskovitse gesonden: Dese heeft silver-witte vleugels, langer als 't geheele lijf: groote lange ogen, die 't meeste deel van 't hoofd vervullen, een swarten bek, hardachtig, en in dry ghedeelt, waar mede hy lichtlijck door koulsen van drydobbel laken boord, en inde huid steekt.

V. L I D.

Van de Ephemeros en eenige andere.

A *Ristoteles* noemt die vlieg Ephemeros, welke by *Aelianus* Ephemeros, by *Hesychius* Monimeros, by andere Emerobios, en by de Latynen Diara oft Een-daghs-vlieg genoemd werd. *Cicero* ghedenkt ook de selve: Hy word met vier vleugels en vier poten beweegt, gelijk wy by *Aristoteles* lesen:

Scaliger doet 'er by een hoofd als een vlieg, groote oogen, een opgerolde snuit, een heel lange start, uit ses leden t'saam-gebraght, in 't uitterste

twee oft drypuntigh; inde groote van goutgeele, inde kleine van donkere verw, en is dik van buik. In Piemont word hy Monjetta oft Monnikje ghe-noemt. Die van de Golf van Venetie, omtrent Marano en Tergesta noemen hem Kuzotulko, andere Stivola oft Pijltje. Hy word mette opgangh der Son geboren, groeit, bloeit, verswakt, en sterft met des Sons ondergangh. *Scaliger* heeft 'er omtrent Zarka en Benako 's morghens geen ghesien, maar alle teghen den avond, en een ghevanghen een nacht over bewaart. Omtrent des Somers Sonne-standt, groeit hy uitte blaasjes van verrotte Druiven. *Plinius* noemtse dunne vliesen. Sy worden veel omtrent de Rivier Hippanis ghevonden, ghelijck *Aristoteles* schrijft: Maar of die blaasjes, Chrysalides, oft Popjes van eenighe Rupsen voortghekomen zijn, is swaarljck te segghen. Sy leven met sap, nocht zijn an de lucht oft aarde niet schuldigh. *Miechovius* ghedenkt datse an de Borijsthenes ook zijn. Daar zijn seidt hy Wormen, en ghevleughelde beesjes, met vier, somtijds met ses vleughels: Sy oeffenen haar 's morghens met loopen op het water, op de mid-dach met vlieghe omtrent den oever, met de ondergangh der Son sterven sy alle, welke op die dach geboren zijn. Hier toe behoren de Dry-daaghse vlieghe van *Pennis*, de Ephemeros van *Aelianus*, en de Volucella van *Scaliger*. De Dry-daaghse is langh van lijf, en Kappelachtigh, met een klein donkergeel hoofd, groote swarte uitpuilen de oogen, een opgherolde snuit van geele verw, waar mede hy den dauw van de bloemen suigt; hy heeft twe swarte lange hoorntjes, een weinig boven de oogen vast gehecht, een blauwachtighen rug en buik, en het

Scaliger Ex-
ercit. 1248
c. 5.

Arist: H:
A: 5. c. 19.
& de part:
Animal. 4.
c. 1.

Miechov:
Sarmat:
Ruop: 1. 2

Mouset:
Theatr:
Insect:
1. c. 12.

uiterste vande start by na geel. So veel voeten als vleughels, van welke de buitenste blauw, mette uitersterandjes donker geel, en de binnenste ook donker geelachtig zijn; de buiten-vleugels zijn, als sy t'faam-gevoeght werden om het lijf te dekken, sodanigh vast, dat ghy haar anrakingh nauwlijks kond bemerken. Hy is een traaghvlieger, en volhard niet lang. Hy leeft op de Maluwe, en brandnetels niet langer als dry dagen. Die *Scaliger* *Volucella* noemt, is de *Muscilio* van *Kardanus*, by *Moufetus* *Bibio*, en mogelijk de *Ephemerus* van *Ælianus*, en by *Grapaldus* *Muscilla*, *Muscula*, en *Muscio* ghenoeemt. *Ælianus* schrijft dat de sijne uitte droefem van de suere Wijn groeit: *Grapaldus* de sijne in den Herfst onder de Druiven: en hoewel hy geen bek schijnt te hebben, nochtans siet men dat de vaten van een duim dik van haar doorboord werden, dat'er al de Wijn uitvloeit. Hy is overvloedigh in de Kelders, en soekt niet als de Wijn.

Ælian: H:
A:
cap. 4.

Moufet: l.
c. p. 77.

Tot een besluit sal ik hier noch twee gedaanten van Vlieghe byvoeghen. De eene verberght hem inde bloemen van't kruidt Behen Album ghenoeemt, en eet Bloemen, ghelyk *Pennis* van *Brunus* verstaan heeft.

De ander word in een Veld van een Stadt van West-Engeland (*Tanton* genoemt) in de vrucht van een Appelboom, diese *Veli* noemen, gevonden; Hy is inde Somer totte navel toe doot, en blinkkndt groen van verw.

Als de Appel doorsneden werd, vliegt het beesje uit, en schijnt uit een Wormtje aldaar gegroeit, geteelt te werden.

VI. L I D.

Van de Mugghen.

Naam.

DE Mug word in't Latijn *Kulex* van *aculeus*, dat is een angel genoemt, om dat hy mette selve het vleesch door-boord, en 't bloed uitsuigt, ghelyk het *Isidorus* behaagt: oft ghelyk als *Cutilex*, om dat hy het cutis, dat is de huid dooriteekt. Hy word in't Vrouw en Mannelyk geslagt gebruikt. *Moufetus* wil hem liever *Cutex* noemen. De Grieken hebben geen algemenen naam waar mede sy de muggen noemen. De *Konops* is heel breed, 't welk de *Pornops* van *Pausanias* is. Hier van is by die van *Oeta* *Herkules* *Konopius* die de muggen verdriift. By die van *Beotia* *Parnopius* *Apollo*. By *Rulandus* zijn *Empis*, *Kinapetos*, *Konops*, *Sabettos*, *Serphos*, *Sknips*, en *Knips* alle eennamige. Het is ook niet seker dat de *Empida* van *Gaza* de *Mugh* by *Aristoteles* is: Maar de uitlegger van *Aristophanus*, leid hem aldus uit: Oft een dier omtrent de wateren geteelt de *Konopus* ghelyk, maar grooter in den omloop, en omtrent het midden met een witte streep omringht, elders nochtans seit hy dat'er *Konopa* kan gestelt werden, *Kinopeta* zijn by *Hesychius* *Knodalateria*; kruipende dieren. By *Nicander* schijnt *Knips* een naam van sonderling geslacht te

Isidor:
Orig: 12.
c. 8.

Moufet:
de Insect:
l. c. 15.

Aristoph.
in Avib.

In Nebu-
lis.

wesen, 't welk *Plinius* mogelijk onder den naam van de *Muileesfel* *Mugghen* ghetrokken heeft. *Hesychius* leit dat uit, een vliegend beesje de *Mugh* ghelyk. De *Sabentoi* de selve zijn *Konopes*. Ten laasten *Serphos*, schijnt by *Varinus* een beesje de *Mier* ghelyk te zijn; Het schijnt ook *Sijrphos* ghenoeemt te werden. *Konstantinus* leit dat uit een beesje de *Mugh* ghelyk.

Plinius verwondert sich over dit gheslaght van de gekerfde. Waar heeft hy (seit hy) so veel sinnen gheplaatst? waar het ghesicht in hem voorgeset? waar de smaak toegepast? waar de reuk ingehecht? waar die schrikkelijke en groote stem ingheteelt? met wat scherpsinnigheid die vleugels anghehecht? de schenkels uitgerekte? die legen rop al een buik geschikt? die begeerlijken dorst, voornamentlijk van Mensch-bloed ontfteeken? met wat verstand dien angel om de huid te door-boren gespist? en als in een groot begrip, wijl sijn kleinheid niet ghesien werd, met een weerzydige konst verdubbelt, dat die angel spits om te door-boren, en teghelijk ook om te suighen hol soude zijn? Sy hebben een langagtig lijf: de snuit die sy alle inde mond voeren, welke uit de twee-gevleugelde zijn, is drymaal langer als die van de Vliegen. Uit sijn bultige schoften groeyen twee vleughels. Uit de uit-puilende en vierkante borst, schieten vier langhe uitwaarts ghekromde schenkels: so om beter te gaan, als om sich te lichter van de aard te heffen.

Sy vermaken haar meest in waterighe en broekachtigelanden. *Mesopotamia* brengt groote voort, en die de Leeuwen schadelijk zijn. In *Egipten* zijn sy in overvloed. Sy hebben *Beilontus* met sijn Reis-Broeders omtrent *Kairo* soo onthaalt, datse scheenen de *Kinder-pokken* te hebben. *Martialis* maakt met haar zangh de oever van de *Adriatische Zee* vermaart. In *West-Indien* zijnder die de kleederen door-boren. *Tzetzes* beschrijft dat *Apollonius Thyaneus* ghemaakt heeft, datse in *Antiochie* en *Byzantium* niet konden komen.

Datse haar vermaak in suere dingen hebben, heeft *Aristoteles*, en na hem *Plinius* gheschreven: nocht datse het soete verwerpen is seker, want sy suighen Menschen-bloed, 't welk soet is: Sy suighen ook Wijn; en *Martialis* seidt datse sterven als de Wilgen verdorren.

Wijl sy niet versamelen is het nootzakelijk datse uit verrottingh oft van elders groeyen. *Albertus* seit datse uit waterige dampen voortkomen. Datse uitte *Kossus* oft *Houtworm* groeyen, heeft aldereerst *Pierius*, maar valschelijk beschreven, met een woord Sommige komen uitte verrotte dode krenghen, andere uit een verrotte stof inde moerassige wateren: eenighe ook uit kruiden en bomen, ghelyk de *Lentiscus* oft *Mastijx*, de *Vygh*, *Terpentijn*, *Palm*, en *Olm-boom*. Datse uit *Wormtjes* (seit *Moufetus*) in de knollen,

Beschrij-
vingh.
Plin: H: N:
l. 11. c. 2.

Plaats.

Bellon:
Observat.
2. c. 35.
Martial:
Epigr: 3.
92.

Martyr
Rer:
Ocean:
Decad: 3.
l. 4. & l. 9.
Decad. 7.
Tzetzes
Chiliad.
20.
Arist: H:
A. l. 4. c. 7.
Plin: H: N:
10. c. 70.

Teelingh.

Moufet:
Theatr:
Insect. 1.1.
c. 13. p. 84.

len, het Keelkruid, het kruid Mastyx Terpentijn, Vygboom en andere, als uit een geworpen zaat, en niet door een verrottende, maar zielgevende natuur geboren, voortkomen, is yder een bekend; maar *Brugerus* heeft eengekerft dier met langhe beenen dat ghy een groote Mugh foud genoemd hebben, uit een vuil gat van een ledere koker sien kruipen, en meende dat het uit een Worm de Rupsgelijk, die daar mocht ingeflotenge-weest zijn, sijn oorspronk hadde, om dat'er een hol binnen was, in hoedanighen de Rupsen sich plachten te vervormen. Hier van meer in 't onderscheid.

Aart.

Sy zijn heel scherp van reuk, in 't vlieghe bewegen sy de lucht niet om de sachtheid van haar vleugels, en de dunheid van den buik. Sy scheppen sulken vermaak in 't licht datse dikmaal in de Kaars vlieghe: Het is gelooflijk datse haar gheluit maken met het gedurigh wrijven van haar vleugels. *Chærephon* by *Aristophanes* vraaght al boertende van Sokrates oft sy door de mond, oft door den aars geluit geven. Om datse scherp in 't byten zyn, daarom is 't geen wonder datse de Stadt Myntes, welke de Rivier Maander de mond met slijk toegestopt zijnde, uit een Poel had opgeworpen, verwoest hebben; en dat sy de Inwoonders vaneen Stad van Akarnania, die omtrent Pergamum in Asie heel volkrijk is, verjaaght hebben, ghelijk wy by *Pausanias* lesen.

Pausanias
in Achicis.

Dat sulks ook gewoonlijk an de Leeuwen in Mesopotamia, en by de Rizophagi oft Wortel-eters, die de Rivieren Aftaboran, en Aftapan, omtrent Meroe bewoonen, inde Hondsdagen eertijds pleeght te geschieden, schryven *Diodorus*, *Siculus* en *Strabo*. Men kan uit de selve ookeen voorteken nemen: Indien sy met het ondergaan der Son in de open lucht 't famen omfwielen en spelen, betekenen sy hitte, indien in de schaduw, warmen en soeter regen, indien sy de voorbygaande steken, koude en buyeghe winden. Men gheloofde als sy eertijds tussen de Kloosters van Shena, en Sion in Engeland 't famen strecken (welk gevecht vier uren langh duurde) de verbanningh van de Monnikken te kennengaven, en van gelijken in 't Westers-deel oorlog voorbeduiden, als sy in 't jaar M. D. LXXX. vier uren langh uit Italie naar 't Westen vlogen. *Mizaldus* meent indien omtrent Michiels dach een Mugh uitten Appel van een Eyken-boom voortkomt, dat sulks een vyandlijken oorlogh betekent. *Paxamis* meent dat daar water onder die plaats is, waar sy sich met het opgaan van de Zon gelijk een balk omdrayen.

Middelen.

Het menschelijk vernuft heeft veel tot haar verderf oft om haar te verjagen, oft om te weren, bedacht: Die van Alexandrie ghebruikten eertijds behanghsels om haar bedden; Nu wonense boven op de daken onder den blauwen Hemel. De Indianen verberghen haar onder 't zand, en bedekken haar anghesight tussen de takken mette bladeren:

Sommighe van haar bidden de Muggen an, om datse haar verschoonen souden. De Noordse volkeren sluiten haar binnen Linne, oft Ledere Tenten. *Merula* raad natte Kennip an 't bed te hangen: De Enselse hanghen haar Fenkanapy oft wilde Konopæus, en Koeyen drek, die plat en half droogh is, met een draad beneden an haar bedden: door desen reuk verlokt zijnde, blijven sy daar den heelen nacht anhangen; Sy worden verjaaght met Konyza, en metten rook van de vrught en toppen van de Sypres, Alsen, Melanthium, Lupinen, Jenever Rute, Koper-rood en z: van welke by *Dioscorides*, *Plin.* *H. N.* *nus*, *Galenus* en andere te lesen is. *Rhases* 17. 2. 19. c. 10. l. 23. c. 6. l. 27. cap. 5. prijft het Paards-hayr midden door 't huis ghespannen; *Pedemontanus* het poeijer van Kumyn-zaat klein ghewreven, en met wijn ghemenght, waar mede eenighe Wijngaard-ranken, oft takken van andere bomen moeten besprenght, en de deuren en vensters besproeit werden. Menghebruikt *Origanum* met Afijnghekookt. *Olaus Magnus* raad met *Serpentaria* te roken, om datse de beesten niet quellen souden. *Palladius* raad in de Thuinen Droefem van Oly, en Roet uit de Schoorsteen te werpen, om die te beschermen. *Plinius* prijft den rook van Granaatschellen oft Galbanum. Sy sterven, indien ghy Wijnruit met het affiedsel van Konyza nat gemaakt, in de hoeken van 't huis legt.

Hoewel het een slegt en veracht beesje is, nochtans geeft het sijn gebruik an andere dieren: de Visch *Thymalus* die sich in de Rivier de Po ophoud, werd alleen met dese Mugh ghevanghen: mette selve leeft ook de Krokodil. Wy hebben gheseyt dat'er vogels *Knipologæ* en *Knipophagæ* oft Muggen-eters genoemd wierden. Hier van meer in 't onderscheid.

Sy verscheelen voornamentlijk in grootte en wijs van teelingh: eenighe zijn groot, andere klein, sommige heel klein: De groote worden *Eleioi* gheenoemt, om datse in waterige plaatse groeyen en leven. Sy zijn langh van lijf, met twee vleugels versien, welke sy heel effen en glat boven de schouders uitsteken; Sy booren dikmaal door Laarsen en drydobbele Koussen, en verwekken met haar vergiftige beet, nu harde blauwe bob-bels, dan blaasjes, en puistjes vol jeukte. In Spanjola en heete landen zijns heel slim, souden sy de Styges van *Theophrastus* zijn? *Theoph:* *Strabo* noemtse *Megalous Konopas*. De klei- de C. P. 2: c. 4. ne zijn sachter in 't byten, die zomers in de schaduwachtighe, en 's winters in sneeuwachtighe plaatsen wonen. Sy trekken maar alleenlijk met haar beet het soute voedsel van 't sweet uit, waar van dat jeukerige puistje groeit: Sy spelen met malkander omtrent de Hagen en Bosschen, met een onderlinghe loop: de heel kleine vlieghe in 't Noorder deel van Engeland, altijd in een spitse ghestalte voort, en niemand treet de palen van haar orde over. Sy worden opwaarts en neerwaarts ('t zyn de woorden van *Mou-fetus*)

Moufet:
1. c.

fetus) beweeght in een oogenblik, en voeren haar slag-orde buiten oogmerk na d'een en d'ander zyde, en verdeelen haar gheheel hoop ter zyden, en hoewel ghy die, 't zy oft met water, zand, oft wind soekt te breken, soo schoolen synochtansghewind weer by malkander, en vergaderen haar weder schierlijk in haar spitse vorm. Ik gheloof datse uit een verrotte voghtigheid groeyen, en met een waterigen damp gevoed werden: Want sy hebben een heel dunnen darm, wit, by na onzienlijk, met een schuimige, witte, dunne, voghtigheid, sonder eenighe tayheid vervult. Sy vliegen somtijds ver van 't water, en beminnen de plaatsen die vry van de winden zijn. *Pierius Valerianus* gedenkt een seker geslaght van de kleinste, welk soo klein is, dat het de ogen in 't vliegen bedrieght, ten zy ghy nauwkeurigh toefiet, maar is van soo scherpen angel, dat het de huid doorboort.

Pier: Hie-
roglyph:
26. c. 24.

Van de wijs van teeling hebben wy het onderscheid by de Grieken. De *Empis*, *Pfeen*, *Knips* zijn de voornaamste, van de *Empis*, wat hy zy is boven geset, hy is met een witte kring verciert, waar van hem de uitlegger van *Aristophanes* *Eidos*, *Konopos*, *Parapotamion*, *Zoæn*, *Eschontos* genoemd heeft. Sommighe hebbense *Muliones* genoemd, maar qualijk, want dese worden geset maar eenen dach te leven, en zijn soo veel als *Melliones*, om datse alleen met Honig leven: Sy hebben een bek gelijk de Boomspecht, lang, en scherp; vol gedronken zijnde, barsten sy en sterven. *Aristoteles* seit dat de *Euripidæ* (*Theodorus* set qualijk *Tipulæ* over) uit de Mayen groeyen: Maar de Mayen in 't slijk van de putten, daar de wateren, de aardse t'samengroeyingh neer-sinkende by een vloeyen, die slijk in 't beginsel verrottende, neemt een witte verwan, daar na een swarte, ten lesten een bloedighe: dan groeyen daar uit eenighe heel kleine rode dieren, ingedaante als een kleine *Alga*: die worden eenigen tijd hangende beweeght; daar na afbrekende, wordense van 't water vervoert, en worden *Ascarides* oft *Mayen* genoemd; weinigh daghen daar na heffen sy haarrecht uit het water, worden niet beweeght, en zijn hard: ten lesten de schelbrekende sifter een Mugh op, tot dat hy door de zon oft wind bewoghen werd en weg-vlieghe. De *Pfen*es zijn *Vyghboom-Muggen*, sy worden ghe-teelt uitte *Kaprificus*, en sijn verrotte grein, daarom als de *Muggen* uitvliegen, worden de greinen niet gevonden, welke in dese verkeert zijn. Haargebruik is in 't trypen van de *Vygen*, want in de Moeder van voedsel ontbloot zijnde, vlieghe sy mette verrotte besmettingh na de verwante, dan brenghen sy met haar veelvoudighe beet van de *Vyghen*, de zon met haar self daar binnen; daar na suigen sy de melkachtige voghtigheid, oft de jeught van de *Vyg* uit, dat ook van selfs geschiedt; daarom word voor de tamme *Vyghbomen* de wilde *Vygboom* ghestelt, na den eisch van de wind, op dat die de *Muggen*

Aristot: H:
A. c. 18.
Edit:
Scaliger.

na de tamme *Vyghboom* overjaghe, welke so haast sy inghekropen zijn, swellen de *Vyghen*, worden haast rijp, en heel bol. Hier toe behooren die de Grieken *Knipes Kentrikas*, de Latinen *Culices Herkuleos* noemen. Sy leven onachtsaam, en voeden haar niet als mette doode *Muggen* van haar geslaght, diese vol sap en bloed vinden. Sy worden *Knipes*, oft *Sknipes*, *Apotou*, *Knibein* genoemd, om datse met byten prikkelen en een jeukte verwekken. *Theophrastus* heeftse ook *Pfen*es genoemd: Sy schijnen na de meningh van *Plinius* uit een soete voghtigheid onder de schorsfen van de *Eykebomen* te groeyen, 't welk uit *Theophrastus* genomen is. *Velarandus Insulanus* den kruidmenger heeft angemerkt, datse uitte noten van de *Eyken* en *Galnoten* die gatigh zijn, voort-komen: sy groeyen ook in den *Olm*, *Rapen*, *Mastyx*, *Terpentijn* en andere bomen, met, oft sonder verrotting. *Symphor.* schrijft dat de voghtigheid die in de blaasjes van den *Olm* in 't eerste uitspruiten besloten is, opgedrooght zijnde in *Muggen* verandert. Sy houden haar meest in de vogtige *Thuinen*; sy hangen in de lugt, voornamentlijk t'savonds als een *Grasnaald*: wy hadden by na de *Wijn-muggen* vergeten, die *Aristoteles* mogelijk *Konopas* genoemd heeft; sy trekken haar oorsprong uitte wormtjes van den droesslem van den *Alijn*: Sy worden drymaal in seven daghen geteelt. *Wottonus* schrijft datse ook in 't vier gheboren werden; 't welk swaerlijk geloof vert. In *Amerika* omtrent de onbekende streek, en de *Bay Nikolaus* zijns van wonderlijke grootte; de inwoners noemen haar *Yetin*. *Lerius* noemt haar by *Nierembergh* *Vloyen*, indien'er geen drukfout onder loopt. In *Brasilie* is een geslaght, een weinigh minder als de ghemeene *singer*, van heel schoone verw, hy heeft ses kleine bruine pootjes met weinigh hayrtjes beset, een rond hoofd, en als in twee gespleten, en opwaarts uitten schoon groen blinkende, an de zyden purpurachtigh; het achter-lijfe indicht in een langhen start, opwaarts uitten groene goudverwigh met eenige hayrtjes beset, en heeft vijf t'samenledingen, twee lange vleugels geperwt als een *Regenboogh*, ja veel schoonder; op den kop twee hoortjes en z: maar dit moet alles door een vergroot glas gesien werden. In *Spanjola* zijn eenighe onzienlijk, maar brandigh van steek: Sy houden haar an de stranden, en worden binne-waarts niet ghevonden, in de takken van de bomen vindmen voor haar sijn bescherming: Hier mede besetmen de huizen. Hier toe soude mogelijk de *Muggen-vormige Vlieghe* behoren, indien *Moufetus* niet beschreef dat hy versamelt, 't welk wy de *Muggen* geweigert hebben. *Aldrovandus*, op dat hy ons daar omtrent ook niet soud verlegen laten, heeft ons twee Platen van verscheide afbeeldsels ghegeven, en heeft tot de selve twee andere gedaanten gevoeght. Die haar met de *Vlieghe* van *Moufetus* vergheelijkt, sal bekennen datter veel andere ghevonden werden; want in de

Plin: H: N:
15. c. 19.
Arist: H:
A: 2. c. 32.

Theophr:
H: P 2.
cap. ult.
Idem 2.
cap. 17.

Arist: H:
A. 5. c. 19.

Arist: H:
A: 5. c. 20.

Markg: H:
N: Brasil
7. c. 7.

Nieremb:
H: E: 13.
c 10.

Locustæ Aldr
Tab. 1.

Aldrov: in de eerste plaat word de 1. gemeene mugh
de Insect: gheuoemt. Besie p. 386. van den Bononisen
c. 5. druk.

II. OPSCHRIFT.

Van de Schegevlugelde gekerfde Dieren

I. HOOF-STUK.

Van de Springhanen.

I. L I D.

Van de Springhanen in't algemeen.

SO veel van de ontdekte vier en twee ge-
vleugelde dieren. Nu volgen de Sche-
gevlugelde, te weten de Springhanen,
Kriekels, de Scarabeus, tot welken ook de
Proscarabeus behoort, de Spaanse vlieg, de
Ips, Buprestis, Kokkojus, Cicendula, en
Mot: Datse geen schadelijken angel heb-
ben, beswaarlijk vliegen, datse breuksame
vleugels in een schede besloten hebben, en
meer sittende als vliegende schijnen, is haar
alle gemeen. Van de Springhanen sullen
wy als van de meest-bekende eerst hande-
len.

Sy schijnen by de Latynen den naam ge-
kregen te hebben, oft om datse langh van
beenen zijn instar hastæ, gelijk een pijl, oft
quasi loca usta, van verbrande plaatzen, om
datse het koorn, en wat sy anraken verbran-
den. By de Grieken wordense gemeenlijk
Akridæ genoemt, om datse de toppen van't
gesaide en der planten af-eeten. 't Geen vor-
der by *Dioscorides* gelesen word, schijnen na-
men van eenige gedaanten te zijn. De Kre-
tensers noemen haar Acheron: By sommige
wordense Brettana, en Phobara, en by de
selve Akris genoemt. Besie van de Hebreeuse
namen *Aldrovandus*. By *Dioscorides* word hy
Megalokolos gheuoemt, om dat hy de twee
achterste beenen langer heeft.

Dioscori-
des 2. c. 57

Beschry-
vingh.

Klaudianus heeftse kort en fray afghe-
maalt.

*Het hooft is vreeslijk bars, en gloeyend sijne
oogen,*

De rug is met een schors als yser overtogen,

De huid is witter aart gewapent en bedekt

Van scherpe pijlen, met een bloedigh rood bevekt.

Albertus heeft geschreven dat hy een hooft
als een Paard heeft, en voor de mond twee
byhangfels in plaats van de monden tanden,
sijn angel is hem voor een start: Hy heeft ses
beenen, de achterste langer en na haar toege-
bogen, (*Plinius* seit datse buitenwaarts ge-
kromt werden) om beter van de aard op te
konnen rijzen, en cenen darm met etter en
vuiligheid ('t welk sap van planten is) vol.
Nigidius weigert haar oogen: maar *Plinius*
schijntse toe te staan, 't welk *Klaudianus* ook
doet. De oogen seit hy van alle gekerfde
dieren die geschede vleugels hebben, wor-
den beweegt gelijk de oiren van de viervoet-
tige, van de andere is het niet altijd so.

Arist: de
Partib:
Anim: 4.
c. 6. H. A.
4. c. 6.
Plin: H: N:
11. c. 37.

Sommighe vliegen met enkele, andere met
meer vleugels, eenige huppelen. De verw,
't welk de Schrijver van de natuur der dingen
gemeent heeft, is niet eenerley. Daar zijn
groene, swarte, blauwe, en ghesprenkelde.
Aristoteles ghetuight datse gelijk de Slangen
haar huid verlegghen, wanneer haar schede
barst.

Arist: H:
A. 8. c. 17.

Sy zijn by na in alle landen, maar dit quaad
is in sommige overvloedigh: Sy zijn onlangs
in Rusland gesien, als de slaven totte wape-
nen liepen en een legheer maakten, eertijds
wierdense door Krijghs-orde omgebracht:
Die uit Africa ghesproten zijn, seit *Plinius*,
quellen Italie heel seer, en 't volk word dik-
maal door gebrek gedrongen tot het genees-
middel van de Sybillen te lopen. In Syrenen
is een wet om haar drymaal's jaars te verdel-
gen, eerst door 't breken van de eyren, dan
door 't dooden van de jonghen, en ten lesten
van de volwassene, met een straf van verfuim
die sulks nalaat. In 't Eyland Lemnos is een
seker getal geset, 't welk yder voor de overig-
heid moet brengen. *M. Varro* schrijft datter
in Afrika een stadt door verwoest is. By de
Moren beschaduwten sy alle dry jaar een
ruimte van twaalf mijlen soo wy *Kadamus*
gelooven. Omtrent Brundisium vreten sy
jaarlijks de velden af: By de Inwoonders
van den bergh Kaslinus zijnsse soo veel, dat-
se de vogels Seleucidæ van Jupiter te hulp
roepen. Sy vermaken haar op vlakke en
gekloofde velden, hoewel ghy haar ook op
de bergen daar de Kotinus voortkomt, vin-
den sult.

Plaats

Plin: H: N:
11. c. 29.

Sy leven met kruiden en Koorn-ghewas,
Daarom noemt haar *Nikander* Zirophagon:
Sy worden vet mette bloemen van Amandel-
bomen, indien wy de schryver van de natuur
der dinghen volgen: Sy eten ook de bladers
van de Laurier en Wijngaard; daarom seit
Plinius niet sonder oorzaak: Sy weten haar
voedsel te soeken, sy worden voor Gods
gramschap ghehouden, want sy worden veel
grooter gesien, en vliegen met sulken geruis,
datse schijnen andere vogels te zijn, en de
zon beschaduwten, met een bekommerlijke
toesicht der menschen, datse haar landen
lichtlijk moghten bedekken, want sy hebben
genoeghsame kraghten, en gelijk of het wei-
nigh was de Zee overgevlogen te zijn, stui-
ven sy voort door verre landen, en bedekken
het gewas als met een donkere Wolk, alles
met haar anraken verdervende, want sy byten
alles an stukken, ja ook de deuren van de
huizen

Voedsel.

Plin: H: N:
11. c. 23.

De gedenkschriften zijn van dierghelijke
dingen vol, onder welke eenige gedenkwaar-
digh voorkomen. In 't jaar 591. hebben sy
sodanighen Pest in Italie ghebraght, die uit
Afrika dood anden Oever bleven ligghen,
dat'er D. CCC. M. menschen ghestorven
zijn, gelijk *Iulius Obsequens* beschrijft; die in 't
jaar 874. Frankrijk verwoesten, waren met
ses benen, en twee heel harde tanden ver-
sien, en haar voor-afghesondene Oversten
wisten

Iul: Ob-
seq: de
Prodigys.

wisten daaghs te voor haar leger-plaatsen af te meten. Sy vloghen op eene dachreis vier oft vijf duifend treden, en in de Brittannise Zee versopen, en daar na an den Oeverghe- worpen zijnde, hebben sy een groote Pest- siekte veroorzaakt. In 't jaar 542. waren sy eerst sonder vleugels, daar na kregen sij'er twee, en ten lesten vier. In 't jaar 1543. qua- men sy in 't land van Lukania in sulken over- vloet, datse meer als een elleboogh hoogh op malkander lagen. Over twee jaar omtrent de beroeringhen van de Tartaren en Kosak- ken, zijn sy op de selfde plaats gesien daar de slag gevallen is. Haar menigte was soo groot, dat sy, na datse geseten waren, op de wegghen de hoeven der Paarden bedekten: Het is wonder dat die verwoede Boeren niet verder zijn voortgetoghen als daar dese ghe- komen waren. Sy hadden Lublin noch niet bereikt, oft sy zijn, van waar sy gekomen wa- ren weder gekeert.

Moufet:
de Insect:
t. 3. 16. ex
Ekerlio.

Teelingh.

Sy groeyen uit verrottingh, en versame- lingh: Datse uitte Spin Phalanx voortghe- teelt werden, staat, so ik meen by *Aristoteles*: By andere datse met droogh weder uit ver- rotte lichamen voortkomen. In Sicilie om- trent den burgelijken oorlogh, is een groote menigte van kleine sonder vleugels opge- staan, indien wy *Plutarchus* geloven. In de Lente wordense van de Weste, en Zuid- weste winden, indien wy *Diodorus Siculus* ge- loven uitte Woestyne, na de Moren, die haar eten, overghevoert: Datse met een Zuideen heete wind gheureven werden, leert ons de H. Schrift; In Lybie wordense so *Strabo* seit, om dattet daar nooit oft selden regent en de Poelen slykerigh sijn in groote menigte voortgebragt: dat de wijfjes uit haar selfs ont- fangen heeft *Vincentius*, uit die, welken hy op gevoet, en swanger bevonden heeft, geleert.

Plutarch:
in Vita
Kleonid.
Diodor:
Sicul. 3.
c. 3.
Strab:
Geogr:
17.

Vincent.
in Spe-
culo.

Arist: H:
A. 5. c. 23.

Plin: H: N.
11. c. 29.

Haar versamelingh gheschiet op de wijs van alle andere ghekerfde dieren, so dat het Wijfje het Mannetje dat kleinder is, draaght. Het Mannetje send sijn twee angels die an 't uitterste van den rug uitsteken, door liet buighen van sijn start in 't lijf van 't Wijfje. Het Wijfje also angehitst, roert niet weinig haar lijf, en voeght haar met het onderste deel an 't Mannetje, en houd hem so langh in, nu met het openen van haar lijf, dan met het toenypen die lust angenamer makende: Want daar worden in 't onderlijf van 't Wijf- je twee hollen ghesien, met een middel-schot gescheiden ('t zijn de woorden van *Moufet*.) en met een dikachtig deksel bekleet: 't welk uitwaarts swartachtigh, hart en kraakbenigh is, maar binnen wat ruigh, en 't schijnt met eenige plooyen wat ruw te zijn. Omtrent de grond van dit deksel is de Lijfmoer witach- tigh, en het vrouwlijk deel ghelijk; om datse so 't samenhangen; datse nocht niet springen, nocht bewegen, en nauwlijks met handen konnen afgetrokken werden heeft *Plinius* ge- seit, datse langduerigh in 't versamelen waren. Datse met het steeltje, dat an de start vast is, in d'aard gesteken baren, en haar vrucht ghe-

likelijk op de selve plaats, en niet verspreit neerleggen, die by na een Byeraat ghelijkt, hebben wy by *Aristoteles*: Hierom seit hy daar by, datter Wormtjes als eyren groeyen die met een dun aards vliesje bekleet zijn; 't welk doorgesneden zijnde vliegghen de Springha- nen uit, maar de ondervindingh leert datse in- den Herfst de eyren tseffens en over hoop baren; Dese vrucht is so saght, datse met an- raken breekt. Sy blyven 's Winter onder de aarde, in welkers ingewand sy bewaart wer- den. In 't volgende jaar met het uitgaan der Lente (de broeying dan als volmaakt zynde) werpen sy kleine swarte en sonder vleugels kruipende jongen uit. Dat de Moeders ster- ven als sy ghebaart hebben, door het groeyen van een Worm omtrent de krop die haar verstikt, is seker. Op de selve tijd sterven de Mannetjes, haar warmte door de hitfige versameling, vervlogen zijnde. Andere stellen haar vrucht en uitgangh dobbel; datse met het opgaan der seven-starren baren, en met het ankomen der Hondsdagen sterven; en dat'er weer andere gheboren werden, maar daar is nochein andere stervingh onder haar, want metet windt opgenomen wordense inde Zee oft Poelen geworpen: Dat geschiet mogelijk by gheval, en niet (gelijk de oude ghemeent hebben) om dat haar vleugels van de vogtig- heid der nacht nat gemaakt zijn.

Arist: l. c.

Plin: H: N.
11. c. 29.

Plin: l. c.
Theoph:
de Animal:
Que colo-
rum Mu-
tant.

Sy zijn swak van gesicht, om datse son- der ooghschellen heel hard van oogen zijn. Haar stem schijnt van die plaats van 't ach- ter-hoofd voort te komen, daar de 't samen- voegingh van haar schoften is, gelijk *Dale- champ* inden inhoud leeft. Men meent datse op die plaats in de 't samenvoegingh der schoften ghelijk als tanden hebben; en datse die tegen malkander wryvende geluit ma- ken, voornamentlijk omtrent beide het eve- naren vandach en nacht, ghelijk de Cicada oft Huppel-koorn omtrent der Sonne stil- stand, *Aristoteles* schrijft *Pedaliostia Psophon*, waar door hy de vleugels en dybenen ver- staat. Dat hy mette vleugels geluit maakt, heeft *Kassius* anghemerkt: de vleugels wor- den op malkander beweeght, welkers op- perste binnewaarts een swartachtigh, hard, en dwars lichaam heeft, en de onderste een lichaamtje van de selve selfstandigheid, an 't uitterlijke einde van de bovenste rand, daar een heel fray Trommeltje by staat. De oude hebben nagelaten datse 's nachts om de kou- de niet vliegghen, niet wetende datse ook de groote Zee overvliegen, met een gheduerigh vasten, dat ook te verwonderen is, maar dese vlucht is meer een teken van Gods be- vel. Anders vliegghen sy niet wel so veel als sy springen, en als haar de vleugels begeven, vallen sy meermaals weder neer: Wanneer sy tragten te vliegen, verheffen sy haar eerst op de agterschenkels, daar na vliengense met uit- ghebreide vleugels, en vliegghen hooger by heete Sonneschijn, en dat in Krijgs-orde ge- lijk met eenighe voorbeelden is bevesticht. Dese soo light stervende beesjes, dooden nochtans

Dier-
lijke be-
drijvingen.

Arist: H:
A. 2. c. 9.

Plin: l. c.

Plin: l. c.
Majol.
Colloq.
10. Plin:
l. c.

Arist: in
Mirabil.
Aufcultat.

nochtans yeder als sy willen de Slangen met een beet inde krop; dat heeft de Thuinman van Majolus gesien. De Kauwen staan haar verderf tegen met eentegen-vlught, daarom wierdense van de Inwoonders van Lemnos ge-eert. 't Selve doen de Lewerken, en den Ibis. In 't Eyland Argus vechten sy mette Scorpioenen, waar van sy Scorpionmachi genoemt werden, en hem van sijn angel bero-vende, doden en eeten sy hem.

Sy beteekenen pest, honger, en oorlogh. Die om dat de lucht van de doode en verrotte besmet wordt. Dese om datse het ghesaide en alle boom-vruchten op-eeten. Oorlog om datse in Krijgs-orde voorttrekken. Als sy in 't jaar 1541. met schrikkelijke hopen door Illyrien na Italien vloghen, heeft de Turk Reggio veroverd, Ostia versterkt, Nicea gewonnen, en veel duisendt Christenen, met een roof van ses-hondert duisend ducaten wegh-gevoert. 't Selve is nu onlanghs in Polen geschiet, als de Kosakse Boeren in oproer waren; en dat wonderlijk is, ghy sult bevinden dat dien dullen schelmsen hoop niet verder gekomen is, als dese Springhanen gevlogen waren.

Het menschelijk vernuft heeft door verscheide middelen dit quaat getracht te weeren. Eenige besproeiden haar met het affiedfel van wilde Komkommers, en bittere Lupinen in pekels ghekookt. Andere hinghen Vleermuisen an de bomen: Sommighe verbranden als sy gevangen zijn. Door den reuk van die drek wordense met hooft-draijnghe gequelt. In Chuerch een Stadt van de Kataise Schyten verhindert haar een seker Meer. De Overste van Milan in 't jaar 1542. een prijs voor de opgehaarde stellende, heeft in 't kort twaalf-duisend sakken vol gekregen.

Sy moeten 's morgens als sy loom zijn gevangen, en gevangen met aarde bedekt werden, op dat'er uutte eyren van de doode geen nieuwe opstaan. Sy sullen de Wijngaarden niet schaden, so ghy omtrent de wortel dry Mostart-saatjes insait, indien wy de Schrijver *Geopon*. gheloven. *Aristoteles* prijft den reuk van Harts-hoorn, Swavel, oft Styrax. *Arnoldus* den rook van Koe-drek, oft van de linker hoorn *Palladius* de Rivier oft Ze-Kreeften met water in een aarde vat ghegoten, en thien dagen in de Son gedekt, om uit te wasemen gheset: al wat met dat water begoten werd blijft onbeschadigt. De Genees-middelen der Wyfen zijn by *Plinius* te sien: en meer hier van by *Moufetus* in *Theatr. Insect.* p. 125.

Sy waren eertijds de Sillese Moren gesouten toteen spijs, als mede de Afrikanen, Syriers, Persen, Arabiers, de Mandi, en die de landen van Lybie bewonen. Sy worden in Oost en West-Indie noch gegeten; maar die haar eeten zijn kort van leven; niemand gaat de veertig jaren te boven. Ook groeyen haar metter tijdt draakjes oft wormen in de beenen, 't welk *Mercurialis* dese spijs toe-schrijft.

Sy zijn ook de spijs van *Iohannes* den Doper gheweest. Sy worden ook in de Geneeskunst gebruikt. Haar rook geneest de scherpe water-makingh der Vrouwen: Haar drek is goet tegen 't gebrek Panus en Morpheus ghe-noemt, en haar pootjes ontwortelen de wratten.

II. L I D.

Van het onderscheid der Springhanen van Moufetus.

SO veel van de Springhanen in 't algemeen, nu dunkt ons goet het onderscheidt tusschen *Aldrovandus* en *Moufetus* voor te stellen. Dese verdeeltse in ongevleugelde en gevleugelde; die in gemene en ongemene. Moufet; Theatr. Insect. 10. c. 16.

Van de gemene gevleugelde Springhanen zijn'er ses grote die alle groen, so wel de Wijfjes als de Mannetjes zijn, vijf kleinder en veel-verwigh.

De eerst der groote heeft als met een groene kap het hooft, den hals, en by na het midden-lijf bedekt; de vleugels spruiten onder van den hals, die groen, met kleine, weinige swarte plekken geteekent zijn; de rug is groen, de buik onder donker, met een start in 't uitterste swartachtigh; hy heeft een groote mont, met breede kloeketanden, bequaam om de vruchten af te scheeren. De tweede is desen ghelijc, maar met de voeten an den hals ghehecht; de neus en mond is meer roodachtigh, en heeft grooter stippen op de vleugels. De derde is heel groen van anlien, de beenen zijn witachtigh, de start is swartachtigh; hy heeft gevleukter vleugels, en omtrent het einde uit den witte roodachtigh.

Maar dese zijn Wijfjes, van welke dry Mannetjes wat verschelen, om datse oft an 't uitterste van de start, oft boven die dry oft vier angels hebben, en op 't midden van de kap meer rood zijn. De eerste van de kleine wordt by die van Zurich Holt-Specht ghe-noemt, met een swart lijf, de buitenste vleugels gevlekt, en de binnenste rood geverwt; de beenen zijn heel donker en met heel swarte streepen onder en boven keurigh verciert. De tweede heeft de sprieten, oogen, en beenen aangenaam rood, de beenen zijn ook met swarte streepen gesprenkelt; de vleugels gestippelt, de buik is uitten geele doofachtigh rood, dat een bekend en schoon beesje is. De derde schijnt uitten swarte asgrauw; hy heeft korte sprieten, en de vleugels teghen de wijs langher als het lijf. De vierde is overal heel groen, behalven dat de kop met twee swarte strepen verciert werd, en de achterste beenen blinkend rood zijn. De vijfde is wat langer als de andere, maar in stant en verscheidenheid van verwanghenamer: het lijf en anghesicht mette voeten is rosch, met groene vleugels verciert, en een kap met een blinkende boort door 't midden getrokken versien. Alle die kleine hebben de vleugels in lengte met het lijf

Arist: H:
A: 5. c. 8.

Pallad: R:
R: 1. tor
35.

Plin: H: N.
37. c. 9.

Merku-
rial. Varia.
Lect. 2.
c. 20.

lijf gelijk, oft langer, maar geen steel, ook geen angel in de start. Sy zijn overvloedigh in de velden en weiden, felden in de Koornlanden gevonden, gelijk wy in Vrankrijk, en ons Vaderland Brittannie menigmaal gezien hebben.

Wy hebben maar dry ongemeene gedaanten gezien, de Italiaanse, Griekse, en Afrikaanse. Die worden Mantes gheenoemt, oft om datse met haar aankomt (want sy verschijnen eerst van al) de Lente voorbeteekenen, gelijk *Anakreon* gesongen heeft, oft dieren tijt voorseggen, (gelijk *Celius*, en de uitlegger van *Theokritus* hebben angeteekent) oft om datse haar voorste voeten altijd ootmoedigh als handen opgeheven houden, op de wijs der Priesteren, welke met dat gebaar haar gebeden tot de Goden plagten uit te storten. Van de Italiaanse Mantis (welkers afftsel ik hier vertoone) maakt *Rondeletius* gewach in zijn boek van de Visschen, by na met dese woorden: Hy heeft een lange dunne borst, met een kap gedekt, een effen hoofd, rode oogen, en redelijk groot, korte sprieten, ses beenen, op de wijs der Springhanen, maar de voorste veel dikker en langer als de andere, en om dat hy die veeltijds gevouwen opheft (op de wijs van de smeekende) wordt hy van onse Inghesetenen Preque Dieu gheenoemt; Het gheheele lijf is mager. Het is so goddelijken beesje, dattet de Kinderen die na de wegh vrAGEN, mette eene uitgestrekte poot dien anwijst, 't welk noit oft felden mist: De start is in twee gedeelt, met twee hayrighe angels versien: en gelijk hy met het opheffen der poten de Priesters nabootst, also ook mette ghelijkenheid van bewegingh, want hy speelt niet als andere, nocht danst, nocht springht, maar houd met een traghe gangh zijn zedige statigheid, en wijst een rijpe hooghwaardigheid an. Hoewel *Pennius* seidt desen in't land van Mompelliers gezien te hebben; nochtans verhaalt hy dat hem het afbeeldsel, van dien treffelijken *Antonius Saracenus*, Genees-Meester van Geneve is toeghesonden. *Karolus Klusius* heeft een ander ghedaante van de Mantis van Vienne ghesonden, de voorste in grootte en vorm ghelijk, maar is nochtans met een andere verw. van de natuur, oft zijn plaats begifticht; want hy heeft heel geele hoorntjes, een blauwachtigh oogh, vleugels uitten geele doofachtigh, het vordere lijf roodt, behalven dat de voorste poten hayrigher en witachtigh, en de omgekromde scharen swartachtigh zijn. De Afrikaanse hebben wy op onse kosten uit Barbarie ontboden, hy is dun, vijf duimen langh, ghekapt, en met een spits hoofd, (ghy soud' meenen dat hy de groot-hoof was) uit welkers top twee breede hoorntjes, omtrent een duim langh uitsteeken, en die Turkse spits met twee pluimen (welke de Janitsers ghebruiken) vertoont; een weinigh onder zijn top komt weerzyds een oogh uitpuilen, dat groot en donker root is:

Sijn lijf is langh, uitten purpur roodt, met een Swaluw start in twee ghespleeten, vier donker aschgrauwe vleugels, met enige donkere plekken verciert: de voorste vier voeten en beenen zijn teer, de achterste kloek en sterk, langh, en met dwarfe plekken over de dybeenen getrokken, swartachtig.

Tot hier toe van de gemeene Springhanen met vleugels. Ook isser van de ongemeene genoech geseit: Ten zy ghy met my oordeelt nodig te zijn enige andere onderscheiden meer by te werpen; want het gesicht der gemeene is bars, langachtig, rompelig, en als met schobben bedekt, die by na de mont bedekken; de tanden zijn boven anghheecht, breedt, swart, en hardt, met welke sy de eyren lichtlijk doorbyten, en met een groot gekrijfel an stukken wrijven; Maar de Griekse en Afrikaanse is korter van muil, en so swak van tanden, dat hy alleenlijk de sachtste toppen van gras en kruiden eet. De gemeene hebben heel lange sprieten, maar de Manti heel korte: Die hebben een harde borst, sterk, kraakbeenigh: Dese by na geen, ledig, en slap: die hebben ook een sagten buik, lang en spits, maar dese harder, vollyvig, en bol: Beide hebbense vier vliefige vleugels, gelijk als uit draden van zenuwen gemaakt, want hoewel de binnenste toegevouwen dobbel schijnt, nochtans is die uitgespannen maar enkel, 't welk *Iodokus Willichius* bedrogen heeft, als hy mis-siende, de Springhanen ses vleugels toeëigent. Het is voorwaar vermakelijk in, sommige van beider gheslaght, haar seshoekige dybeenen te beschouwen, die heel net in haar groeven, glat, en als met een netje overtrokken zijn. De ghemeene Springhanen hebben groote uitpuilende oogen; waar van *Ebulus* seft dat haar de naam van Attelabophthalmus van *Athenens* in't 10. Boek het leste Hooft-stuk gegeven is.

De ongevleugelde Springhanen zijn de Bruchus, Attelabus, en Asellius. De Bruchus apo tou brukein van byten, oft slokken also genoemt, word in vier gedaanten verdeelt. De eerste is een Mannetje, de overige Wijfjes. Het Mannetje draagt een roden hals-kring, onder welke een dubbele kap hangt, uitten geele redelijk groen, de rug is totte start met ses Pareyverwige schobben ter zyden over dwars bedekt; de dry kleine angeltjes van den buik (die redelijk groot is) en start gelijken de verw. van nieuw uitspruitend gras, uitten geele groen, gelijk ook de dybeenen, met het angesigt en de sprieten, maar de beenen zijn roodachtig. De eerste van de wijfjes is Spaansgroenachtig, sonder streep soud' sy van de kap totte start roschachtig zijn; sy heeft ook geen angel in de start, en schijnt met kreuken oft liever als met 10. groene ringhen omcینگelt. De tweede is by na heel bruin-rood, en donker, an den buik nochtans een weinigh geel, en heeft een dubbelen angel in't beginsel van de start gehecht. De derde ghelijkt met het hoofd een Varken oft Zekalf, en heeft in plaats van sprieten gelijk als een baardje weer-

Locustæ

Indicæ

Die inde eerste plaat, welke de grootste van allen is, eerst afgeset is, met geflote vleugels, en weder geopent, maakt van 't hooft tot het uitterste van den aarsghemeten ses vingers, maar met uitgestrekte voeten thien: Hy word somtijds op onse heuvels onder de kruiden, by na in onbebouwde plaatsen gevonden. Gevangen zijnde byt hy scherp, geen kleine pijn anbrengende: Hy heeft my ontelbare eyren gebaart, die ik niet mene dat alle gesielt werden, want was dat so, haar ghetal soud altijd onuitblusselijk zijn, en jaarlijks al 't ghezaide af-eten. Hy vlieght meer dan hy springht, waarom de natuur hem voor-voeten gegeven heeft, ik weet niet tot wat ghebruik, als om daar hy op-vlieght, te valster an te hangen, wijl de achterste de andere in dikte ver te boven gaan, op datse op de selve steunende, als sy springen sullen, lichtliker van de aarde opgelicht werden. Over 't geheele lijf is hy grasgroen, maar de buik is hier en daar eenighsins roodachtigh, voornamentlijk boven: Hy verschilt van de andere niet alleen in grootte, en dikte van buik, (want hy is een duim dik) maar in stand, en gestalte van eenige deelen: Het hooft gelijkt beter eenghemeenlijk ghenoomde Parl, als dat het de Sprinkhanen, die eenigfins een Paards-hooft hebben, uitdrukt: De rug is bultigh, van 't gedeelte der voorvoeten langer als de andere; De voor-voeten die wy geseit hebben dikker als de achterste te zijn, hebben haar oorsprongh by na uit het begin van de borst; in 't uitterste zijn sy als de Krabben met geelachtighe scharen versien, maar niet getant, maar sy zijn tusschen het eerste en tweede lid seer ghetant, so dat wy naar 't voorbeeld van dese, ons minder over *Plinius* verwonderen, die verhaalt datter van de Indiaanse sagen gemaakt werden. De middelste spruiten onder de vleugels, zijn korter als de voorste, an welke de achterste en langhste by na vast zijn; de vleugels blinken binnen als silver, met wit en aschgrauw onderscheiden; an 't uitterste zijnse groen, en worden met een groene schede en deksel overtrokken: Uit het voorhoofd steekt hy kleine korte geelachtighe sprieten.

Onder de kleinste is op de derde plaats de Sprinkhaan afgebeeld, met een roden rug en schede, een swarten buik, met geele strepen onderscheiden, en is met het hooft een Paard gelijk: Hy heeft korte sprieten, en heel kleine voor en middel-poten, maar de achterste geelachtigh, en heel langh.

Onder de middelmatige is de vierde te beschrijven, gheheel geelachtigh van lijf, met eenighe dwarfe donkere strepen: De voeten, en voornamentlijk de achterste, zijn met wit en swart vermenght; de buik is licht-kastanie-bruin, met veel kleine donkere plekken befait; de vleugels inde schede besloten, zijn uitten licht blauwe heel schoon groen.

Die op de vijfde, en seste plaats ghestelt is, van de grootste, en soo dik als een middelste vinger, by na een hand-breed langh, met een groen hooft, en met een lid an 't geheele hooft

vast, 't welk neerwaarts totten rugh lopende, met een dryhoekige punt, en schobachtighe randen de ghedaante van een kap vertoont, in 't midden opwaarts gaande, met een spits opklimmende winkbrauw, van 't voorhoofd tot het begin van de vleugels, welke sy dekt, in welkers zyden weerzydseenighe holletjes inde lenghte uitgegraven, hier van daan van 't midden selfs bultachtigh, en daar van daan met een klein knobbeltje ghelijk tusschen alle deelen is, met een swarte verw onderscheiden gesien werden: De ogen zijn als inde Kreeften onbeweeghlijk en swart, niet bol-ront, maar langer als breed, tusschen beide staan twee niet heel langhe sprieten, te weten een vingher van het overige lijf, te weten de borst, is breed, plat, en gelijk, den aars is met negen sneden t'saamgehegt welke gelijk de platē van een yser wapen, malkander uitterlijk ontfangen; de pootjes zijn vier, te weten de voorste en middelste, van een asgrauwe verw, maar de agterste die heel langh zijn, en op welke hy als op slagpennen steunende, en sich bewegende, voortspringt, zijn verscheiden geverwt: delieschen zijn met swarte plekken getekent, maar de dybenen met groen en wit gesprenkelt: de schenkels en pootjes zijn alseen saag getant, en ligroot. Zijn vier vleugels worden van sijn middel over het uitterste vanden aars in lengte uitgestrekt: van dese zijn de twee bovenste met een donkere verw gevlekt: de benedenste blinken uitten donker als silver, en wanneer het dier van vliegen afaat, zijn sy geenfins enkel, maar met thien ploijen t'saam-gevouwen, ghelijk men de hant-doeken, en de papiere lanternen met veel ploijen op malkander leggende, toevouwt, welke als hy inde vlugt uitbreit, schijnt hy wel dry vingers breed.

De tweede plaat heeft twaalf gedaanten van Springhanen. De eerste, uit het geslagt der grote, heeft een rugh geel geverwt, en met kleine swarte stippelen oft druppen gesprenkelt: het deksel van de vleugels is groenagtig, en is van de selve verw en grootte: het hooft, de borst en buik, als ook de voeten, zijn met groen en geel vermengt; den aars eindigt in een krommen angel, geel geverwt: met het hooft is hy een parl gelijk: hy heeft sprieten van wonderlijke lengte en dunnigheit, maar blinkent root.

2. Dese ghelijkt met het hooft en sprieten de flek, oft huis-drager: hy schijnt geen hooft te hebben, ten waar de ogen dat ontdekten; de sprieten zijn dik, en ook de dybenen van de achterste schenkels: hy heeft vleugels langer als sijn lijf, overal is hy eenverwig, en uitten asgrauw geelachtigh.

3. Is een Springhaan uit het geslagt van de gemene, eenverwig groen, behalven de sprieten die geel zijn.

De vierde dryverwig, kan een Springhaan genoemd werden, en wort gemeenlijk *Frater*, dat is Monnik genoemd, niet om de verscheidenheid van verw, maar om dat hy een kap heeft: het hooft en den hals is gekapt: de borst en dybenen van de achterste schenkels zijn groen, maar de onder-schenkels van de selve zijn

zijn bloet-root, het overige is aschgrauw, de sprieten zijn klein, en recht-op-staande.

De vijfde uit het geslacht van de geangelde, oft start hebbende, is overal een verwig groen. De sesste uitten swarte asgrauw, en overal een verwig.

De sevende sonder vleugels, kan Kever genoemd werden, en ik meen dat hy een vrucht is van die grootte, welke inde eerste plaat gezien werd; want hy is ook gebult, en brengt de voorste voeten uitte borst an 't begin van de bult voort, en is geheel groen.

De achtste schijnt die te zijn, welkers beschrijvingh wy boven gegeven hebben, uit de beschrijver van de natuur der dinghen; want hy heeft een angel voor een start, ghelyk hy seit, en is geheel groen, en 't hooft een Paarts-hooft gelijk: De sodanige gelijk ik hoor, noemen de Hollanders Korenmesen; de sodanighe meen ik de wettige Springhanen te zijn, desen soud ik mette Cyperse vertonen, welken sy Bruchus oft Kever noemen, 't welk ik niet toestem.

De negende magh uit het geslacht van de Attelabus geseit werden, om de kortheid der vleugels; dese met haar buik vergeleken, welk heel dik is, konnen onnut genoemd werden, wijs sy onmagtig zijn, die van de aarde op te heffen; Hy heeft ook een groene kap, over 't geheele lijf is hy uitten groene, witte, geele en swart onderscheiden.

De thiende met een groote groene merklijke angel opwaarts gebogen, versien, is uit het gemeen geslacht, maar seer in verw verscheiden: Over den geheelen buik en rug is hy rood en blauw, met een groene bek, het voorhoofd, de kap, de sprieten die langh, en dun zijn, zijn geel, met groene achter-voeten; hy is sonder vleugels, het is noch een Bruchus oft onvolmaakte Springhaan.

De elfde en laatste Springhaan oft Attacus is aschgrauw, met een ysergrauwe streep, op den hooft-top, en rug; de buiten-vleugels zijn swart en asgrauw, mette achterste poten binnen an de dybenen, en onderschenkels uitten blauwe roodagtig, met swarte plekken in de rode verw, en onder de knie onderscheiden.

De derde plaat heeft derthien Springhanen. De eerste is noch een Bruchus, van dat geslacht van Springhanen dat wy als het grootste ghestelt hebben; want hy heeft scharen an de voorste voeten, de gestalte van 't lijf, is als de plaat vertoont, overal een verwig, uitten asgrauwe geel.

De tweede is een Springhaan uit het geslacht der kleine, 't zy oft de Attacus, oft de Attabalus, met een hooft, rug, borst, vleugels en voeten uit den groene geelachtigh, met een roden buik met swarte ringen verdeelt.

De derde Bruchus is uitten groen en swarte verscheiden, en heeft het achterste van den aars in tweeën verdeelt.

De vierde Bruchus de kleinste van allen, is gheheel groen, uitgenomem de pootjes die geel zijn.

De vijfde is een afbeeldsel van een Kappel, die wy boven onder de Kappellen ghestelt hebben.

De sesste is een Bruchus dun van lijf, en geheel groen.

De sevende uit de grootste gemeene, heeft een seer langen angel, is gheheel groen, maar over den rug, en ringhen van den buik purperachtigh.

De achtste uit het selve geslacht, maar kleiner is sonder vleugels, noch een Bruchus, boven an den buik geel, an de borst wit, en het overige groen.

De negende Bruchus is van onghemene vorm met een buik byna bolront, berts wijs t'saam-gevouwen en gheheel uitten asgrauw geelachtigh.

De thiende de Attacus oft Attelabus, is sonder twijfel de grootste Springhaan van allen, met een hooft, voeten en rug die geel is, en het deksel van de vleugels naar het ysergrauw hellende.

De elfde geheel asgrauw, is uit de grootte.

De twaalfde Bruchus is geheel groen.

De derthienste is uitten groene, witte en swart verscheiden.

De veerthiende is groen, geel en swart vermengt.

De eerste inde vierde plaat is de kleinste van allen, en helt gheheel uitten geele naar 't ysergrauw.

De tweede, en derde Bruchus van ongemeene vorm, heeft *F. Gregorius Rejiemus* Kapucijn, besigh zijnde met onghemene Heesters op te soeken, in de velden van onse heuvelen gevonden en tot my ghebraght, om die de leer-gierighe en nauwkeurighe Lesers gemeen te maken. Als hy rust sit hy gelijk het eerste afbeeldsel uitdrukt, maar hy gaat voort gelijk in 't tweede vertoont werdt: Met het hooft gelijkt hy een Hert, oft gekuyft Paard. Onder de leden van de achtervoeten heeft hy bolronde knobbelen, over 't gheheele lijf is hy met een donkere, geele, en witte verw onderscheiden: Het is een onghemeen ghekerft dier, en by andere noyt ghesien oft anghemerkt.

De vierde afgesette Springhaan is een onvolmaakte Bruchus, geheel donkerverwig, met een klein lijf.

De dry, die afscheidelijk gedrukt zijn, mits haar de voorgaande platen niet vatten konden, zijn van de kleinste: De eerste is op de vleugels 't gheheele lijf, en voorste voeten asgrauw, op den rug groen, en an de achtervoeten rood. De ander is boven groen, het overighe aschgrauw.

De sesste is geheel purpervewig.

weerzyds an de neus; twee knobbelen op het voorhoofd, de oiren van een Beer gelijk, en heeft twee angels inde start, donker (gelijk het gheheele lijf) van verw, en niet weinigh fcherp.

Attelabus, para to attein, om dat hy foo kleine vleughels heeft dat hy by na fchijnt geen te hebben, alsof genoemt, noemt *Hefychius* kleine Springhaan. *Plimus* heeft hem uit het gheslaght van de kleine gheuoemt. Hy wrijft alles fo klein als meel. Hy baard in de braaklanden, en na dat hy ghebaardt heeft sterft hy. Zijn eyren worden door het Herfst-water dat te veel anwast, bedorven, en komen in een droghen Herfst overvloediger voort.

De Afellus by *Dioscorides* Onos, heeft de naam van zijn traagheid. Hy is sonder vleugels, maar teghen de wijs van andere, met korte dikke beenen, en hanghenden buik versien: Het is mogelijk de Attakes van de H. Schrift, de Mastax en Sitoboros van *Nikander*, hoewelfe in de spraak van de Ambra-ciaten alle Mastaces genoemt werden, om datse het Koren met een geknarsop eeten.

Die de Joden geoorlooft waren te eeten, waren vier, de Arbeth, Salaam, Chargol, en Chogab. De Arbeth noemen de Chaldeen Gebah, de Grieken Akrida. Hy heeft zijn naam van de vrughtbaarheid. De Salaam word by de Chaldeen Chargol gheuoemt by de LXX Attakos, by *Hieronymus* Scarabeus, by *Kimchis* een gedaante van Springhaan Raschon genoemt, by *Abenefra* Salaam, om dat hy op de steenen fit. Hy gaat op vier voeten, en springht op twee achterste die langer zijn. Chargol hebben de LXX Ophiomachon genoemt, want hy vecht met de Slanghen, dat *Niphus* niet gheloof. De Hagab oft Chagab noemt *Hieronymus* Attaken. Hy groeit in vrugtbare land, uit de eyren die de Moeder ghebaart heeft. Hy eet ook self de kool. Daar worden in de H. Schrift noch andere gevonden, te weten de Gazain van't pikken, Jelak van lekken, Chazil van't verderven, Telatsal van de roeft, en Chenamal van't verblijven, om dat hy zijn leger plaats niet verlaat alsof genoemt: maar van wat vorm de Meluris van *Suidas* gheweeft is, de Mulakris van *Celius*, de Malakris van *Nikander*, de Brettana, Acheros, Petalis, Arpas, en de Tholakotrox van *Hefychius*, de Parnops van *Aristophanes*, de Mastax van *Eustathius*, de Aligos en Pyalis van *Phavorinus*, en de Ludolochra van *Isidorus*, is onbekent.

III. L I D.

Van de Springhanen van Aldrovandus.

Aldrovandus heeft in vier verscheide platen verscheide gedaanten van Springhanen vertoont, onder welke ghy eenighe Kappellen boven angewesen vinden sult, In

de eerste plaat is de aldergrootste, die eerst word afgebeeld en z. tot, daar zijnder in de breedte uitgerekte te sien.

De tweede plaat heeft twaalf Springhanen verscheiden van gedaante en z. tot met onderscheide beenen.

De derde plaat heeft derthien Springhanen, de eerste en z. tot met swart onderscheiden.

In de vierde plaat, is de eerste een Bruchus en z. tot de laatste geheel purpur.

Daar is ook een geslagt van Springhanen by de Indianen, die den naam Tenamaznapaloo heeft gekregen van de steentjes die hy tussen de klauwen vat, 't welk zijn aart is: hy heeft dunne lange hoorns, drymaal langer als hy selver is: Het is een schorfschtig dier, weerzyds met dry lange beenen, maar die allenghsken na de start korter werden. Hy is niet schadelijk.

II. HOOFD-STUK.

Van de Gryllus oft Kriekelen de

Gryllo Galpa oft Mol-Kriekel van Moufetus.

Onder de Springhaan voeghen wy de Kriekel, om dat dees met die in veele over een komt. Sommige meenen datse van haar snege geluit die naam gekregen hebben, 't welk by de Latynen Gryllismus genoemt werd. Andere seggen datse by de Grieken Gryllon genoemt werden, maar wyfen niemand an. By *Iunius* is hy Achete genoemt, maar qualijk. By *Freigius* Tryxalis, dat een diertje sonder vleugels is, 't geen de Kriekel niet is.

Daar zijn veld en huis-Kriekels. Dese die by nacht singen graven de droge aarde tussen de haarden en bakovens uit. Sy zijn ten deel Mannetjes ten deel Wijsjes. Zijn gheheele lijf is by na donker en langachtigh; de rug is uitten donker meer swart, 't welk omtrent het begin van de middelste poten met twee sneuw-witte streepen verciert is: Het hoofd is rondt, de ooghen zijn swart, de sprieten an alle zyden beweeghlyk, de start is ghespleeten. Sy schijnen geen mondt te hebben, indien wy *Alberius* geloven: Maar in zijn hoofd ('t zijn woorden van *Albertus*) word een langh lidt ghelyk een tongh gevonden, en dat groeit boven het buitenste deel van zijn hoofd, en dat deel is niet ghespleeten ghelyk de monden van de dieren ghespleeten werden. In de maandt Julius en Augustus vliegheuse als de baren, nu met uitghespanne vleughels opklimmend, dan weder met gheslooten neersakkende.

Het Wijsje is groter met een langer buik, vier vleugels, welkers buitenste korter, en binnenste langer en smalter zijn. Sy springhen gheswind. Sy nutten het sap en 't waterighe vocht van't vleesch, ook slikken sy het schuim van eenigh sap oft bier graagh binnen,

Scalig: in
Arist. de
Plantis,

binnen, evenwel isser in haar buik geen overschot. Sy vermaken de Menschen met haar sangh, daarom wordense te Fes in Afrika in yfere koyen gesloten, en duur verkocht. *Scaliger* bewaardese ook in een doos om de slaap te verwekken: welken indien hy, met meer gaten als een sift door-boord hadde, soud' hy die op den derden dach niet dood' maar levend' gevonden hebben. *Moufetus* bewaarde een Mannetje en Wijfje door gegeven voedsel: Hy bevond dat het Mannetje de zyde van 't Wijfje op den achtsten dach door-knaaght hadde, 't welk ook daar na op den tweeden dach gestorven is. Sy konnen nauwelijks buiten de lucht leven, om dat sy behalven de stem en lucht niets in hebben. Indien ghy water met koper-rood gemenght, in een glas giet, sult ghy haar verdrijven. So ghy haar een emmer met water voor set en rondom met haver-meel bestrooit fullense daar in springen. Sy hebben ook de genees-konst vermeerderd. Met sijn aarde uitgegraven, is hy goet voor de lopende oiren. Mette hant gewreven, geneest hy de roos: en deselve geneest de hette geswellen achter de oiren. Tot poeyergemaakt de vuile sweeringen; Met water ghemengt de steen en droppel pis: angebonden de keel-pijn, indien wy *Marcellus* gheloven; Om den hals gehanghen de vierdendaaghs koorts. Van sijn gekrijfel fullen wy hier na spreken.

Van de wilde zijn ook sommige Mannetjes, andere Wijfjes. Het Mannetje is groter van lijf als een Huppelkoorn, swart van verw, groot van hooft, met uitpuilende oogen, het voorhoofd heeft sprieten, maar de sprieten hebben geen leden; de ses achterste voeten zijn heel langh tot de heftigher sprongh; de kromme en ingesnede vleugels dekken 't geheele lijf, de start is gespleeten. Het Wijfje is kleinder, dik-buikig, groen, met groene ogen, roodachtige sprieten, en een start als een drytand. 's Somers houden sy haar inde holle aarde: In sachte Winters schuilense, in strenge stervense. Haar is alle gemeen voor en achterwaarts te springen. *Plinius* heeft geloofd datse met wrijven van haar vleugels geluid maken: Door twee klinkkende lichamen, welke, door beweging en roering geslagen wierden *Kassorius*: *Scaliger* met het hol van den buik: Met het knarsen der tanden heeftze *Sabinus Garretus* een Kruidmenger, haar sangh nabootsende, ghevangen. *Albertus* seid datse midden door-ghebroken noch langh leven. Sy eeten geers, rijp koorn en appelen. Sy verachten de bosschen en kiesden de velden. Van verre singen sy harder, na by zijnde swijgen sy. Sy worden met een Mier an een draadt gebonden en in 't hol gheworpen ghevangen, als eerst het stof wegh-gheblasen is, om haar niet te verbergen. Als men met een takje eenige reisen in 't hol steekt en weder uit trekt komense ook uit, als of sy sien wilden wie haar van buiten sochte te beschadighen.

Moufetus betrektse totte Kriekel een bees-

je dat gevleugelt, en de Tryxalis en water-Cicada van *Rondeletius* is. Van deselve schrijft hy aldus: Daar is noch een gevleugelt beesje overigh, 't welk ik niet weet of ik tot het schok van de Cicada, oft Springhaan sal betrekken; Want voor so veel hy met scholen vliegt en 't gefaide eet schijnt het een Springhaan, nochtans ghelijkt het in vorm de Cicada oft Huppelkoorn. Dit beesje heeft een wonderlijk angesicht als een Kind, het hooft is met een drykantighe muts gedekt, in welkers opperdeel vier swarte plekken zijn, twee langachtigh, en twee andere rondachtige, tussen welke ghy ook twee swarte heel kleine stippelen sien sult. Het heeft vier vleugels, welkers binnenste gevouwen werden, en als het stil sit schijnt het geen vleugels te hebben; En dit zijn mogelijk die Springhanen van de welke *Kuspinianus* uit *Zigebertus* aldus gheschreven heeft. In de maand Augustus van 't jaar 874. vloogheen groote meenichte van Springhanen uit het Oosten met ses voeten, van welke heel Vrankrijk verwoest is: Ghy soud' in 't eerst geseit hebben datse een kap oft muts boven haar schoften hadden; Maar haar naarder besienende zijn de deelen van de bovenvleugels als met een halve kringh besloten; 't Geheele lijf is heel dik, swart en donker van verw: de deelen van de achtervleugels zijn met swarte stippen gheteekent: Dese heeft *Petrus Quikkelbergh* van Antwerpen, uit Afrika ghebraght zijnde, an *Penninus* overghesonden, welken wy ook als noch doot in onse Schat-kamer van gekerfde Dieren bewaren, en den naam van Cicadastra geven.

Van de Tryxalis heeft hy dit. Wy zijn niet minder mette Tryxalis verlegghen. Hy heeft mogelijk zijn naam van 't knagen bekomen: Maar ik kan my niet begeven om te oordeelen dat de Tryxalis een Bruchus, oft een Springhaan van de Moeskruiden, oft een Huppelkoorn oft Kriekel is: Niet alleen om dat *Athenaeus*, *Plinius*, en andere Wijfgeren daar in niet eens zijn, maar ook om datse in vorm en aart veel verscheelen; En waarom wordt het woordt Tryxallis van tryxo, dat gekrysel beteekent, niet welafgheleid? Indien dat waarachtigh is, sal het de Kriekels heel wel voeghen, welke *Peucerus* soo om 't ghékrysel, als anders met recht van de Motten affondert: 't welk onse *Joachimus Kamerarius* (de Soon van die groote, en rechte Erfghenaam van sijn deughden) eerst heeft angheteekent. *Plinius* belast twintigh van dese te branden, en met Honigh-water teghen de enghborstigheid, en longh-siekte te drinken. De asch met honigh op de harde kanten van de sweeringen ghestreken vereffent de selve, en helpt treflijk het afdryven der opgestopte maantstonden.

Het hooft van de Water-Huppelkoorn van *Rondeletius* gelijkt een vijfhoek. Sijn uitpuilende ronde ooghen zijn swart, en niet groot: c. 38.

Moufet:
l. c.
Rondelet.
de Pisc.
Aquat.

Scalig Ex-
ercit. 273.

Albert. 4.
c. 7. apud
Moufet:

groot, uit de mond schieten heel korte sprieten: Hy heeft weerzyds dry poten, en de achterstelangh, op den rug heeft hy vleugels, oft yet diergelyks. De start is gespleten, de buik als dikmaal doorsneden: De verw van 't lijf is donker oft liever uitten witte swartachtigh. Ik heb hem in modderighe staande Poelen ghevonden; maar den aart noch niet gevat. Hier in verschilt hy van de Land-huppelkoorn, dat hy van eenlangher hoofd en hals schijnt te zijn, en onbequame vleugels om te vliegen heeft. Dese word geseyt in de kruike bladeren en andere waterkruiden sittende vermakelijk (als de Land-Huppelkoorn) te singhen: maar dat is van ons tot noch toe niet gehoort.

Van sijn Molkriekel heeft *Moufetus* dit: Het beesje dat wy uitghedrukt hebben, is de Spondylis van Cordus, de rechte Buprestis van *Dodoneus*; maar sy hebben hem beide qualijken sonder recht alsoo genoemt, want de Spondylis heeft geen vleugels, en dit gekerfde dier is met vleugels versien. De Buprestis word by alle geseyt de Spaanse Vlieghe gelijk te zijn: maar dit dier gelijkt hem nocht in verw, nocht in grootte, nocht ghestalte, op dat ik noch het afwesen van schevleugels hier verfwijge, die niemand sal seggen in de Spaanse Vliegen te ontbreken. Wy noemen hem een Kriekel, om dat hy 'snachts als de Kriekel gheluid maakt; een Mol, om dat hy de aarde gheduirigh uitgraaft. Het is een vreeslijk en wanschapen dier, viermaal grooter alse een Spaanse Vlieghe, voornamentlijk indien hy oud is. De vorm hebt ghy voor ooghen, ik salder de verwen by doen. Het Wijfje is slauwer, het Mannetje volder donkerverwigh; Sy heeft behalven twee langhe sprieten, vier haken, die haar uitten neus en lippen hanghen, groote ooghen, en de wortel der vleugels met een roode plek geciert. Het Mannetje heeft die haken niet, maar heeft in die plaats twee hayren, tweemaal langer; hy is overal eenverwigh, en sonder vlekken: Beider nagels zijn swart; beide graven sy met haar voorste poten die heel sterk zijn; op de middelste sittense, en mette achterste vliegen sy; de start is gespleten, de vleugels vlietsachtigh zijn langer als het lijf, het lijf is met verscheide sneden ghetekent. De jonge zijn by na heel swart, de volwassener schijnen als gheveedert. Sy leven meest onder natte aarde, maar komen 'snachts uit. Het is een heel traagh dier, en sijn vlugt gelijkt wel springen: waarom hy van sommige onder 't geslaght der Springhanen gestelt werd: Hy komt met het ondergaan der zon uit, op de wijs der Kriekels, en vermaakt sich met een heldere sangh, die wel duisend treden verghoort werd; en als de Boeren dat horen, worden sy heel verblijd, als of sy wisten dat door haar aankomst de aarde voghtigh ghenoech, en door de warmte der zon vrugtbaar gemaakt was. Hy vergaart Tarw, Garst en Haver, en brengt die in sijn hol mogelijk om in de Winter daar van te leven.

Sommighe bevestighen dat hy Paarden drek eet.

III. HOOF-STUK.

Vande Scarabeus oft Paards-vlieghe.

I. L I D.

Vande Scarabeus in 't algemeen.

Waar van dit dier de naam van *Scarabeus* gegeven is, dorf ik nauwlijks segghen, dat hy van *Cabus* oft *Caballus*, dat een hengst betekent alsoo ghenoemt souden werden, om dat hy uit haar drek voortkomt, weet ik al te beuselachtigh te zijn: De Grieken noemen hem *Kantharon*, de *Thyrréniers* *Byrron*.

In haar beschryvingh komt niets in 't algemeen voor. Sy hebben twee vleugels, heel teeren breukzaam, en tot meerder veylicheidt met een overlopende schors besloten, om van geen harde lichamen beschadigt te werden. Dats'er vier souden hebben, heeft *Albertus* qualijk gheseyt. Sy hebben geen angel, en verleggen alle haar huid.

Sy houden haar by na overal in Asia, Afrika, Europa en Amerika. Op den bergh *Aetna* komen sy heel overvloedigh voort. In *Trachie* omtrent *Olynthus* is een klein plaatsje, daar alle andere dieren onbeschaadicht leven, maar sy omkomen; en word daarom *Kantharoletrus* ghenoemt: de ghehoorde worden in de maand *Julius*, en *Augustus* veel gesien in 't land van *Napels*.

Sy soeken na haar verscheidenheid ook verscheide spijs; daar zijn'er die verdrooght hout, en die koorn en brood eten. Sommige leven ook metten drek der beesten, daarom set de knecht by *Aristophanes* de *Kantharus* oft *Paards-Worm* menschen drek voor. De oude hebben nagelaten, dat een seker kruid *Eriphia* genoemt, een *Paards-Worm* in sijn halm heeft, welke open neerwaarts lopende, het gheluit van een bok maakt, waar van hy ook den naam heeft.

Van sijn oorsprongh zijn onder de schryvers verscheiden gevoeligen; *Isidorus* meent datse uit het verrotte *Paards-vleesch* groeijen. *Plinius* uit *Efels-vleesch*, en andere van de *Muil-esel*. *Aristoteles* wil datse in de Winter in drek begraven werden, Wormen baren, en daar uit voortgeteelt werden. Sommige menen datse vande vrouws kunne ontbloot zijn, en niet versamelen, 't welk *Aldrovandus* nochtans, inde *Paards-worm* heeft bevonden valsch te zijn. Ik souden menen dat haar oorsprongh na de verscheidenheid van haar gedaanten verandert, en dat sal in 't onderscheid blijken.

Sy vliegghen met so grooten gheluid, dat *Laertius* gemeent heeft dat door haar, de 'tsamenpraak der Goden mette menschen geschiede. Sy hâten de *Roos*, en met ruikende dingen bestreken zijnde sterven sy. De *Hemerokallis* van *Dioscorides* wort ook van sommige

Moufet: Insect. 1. cap. 24. Naam. Aldrovandus de Insect: 4. c. 3.

Beschryvingh.

Gebruik. Plin: H: N: l. 11: c. 28: Plaats.

Voedsel.

Teelingh.

Aldrovandus de Insect: 4. c. 3.

mige Antikantharus gheenoemt. Angeraakt zijnde, wordense onbeweeglijk, en hard: Sy geven ook de vereenigingh van Zon en Maan te kennen; gelijk wy hier na zullen seggen, waar ook van de weerwraak sal gesproken werden die sy van den Arend nemen.

Gebruik. Van haar gebruik in 't algemeen komt niet voor.

**Onder-
scheid.** Het onderscheid fullen wy uit *Moufetus* en *Aldrovandus* halen.

II. L I D.

Van het onderscheid der Paards-

*Wormen by Moufetus, en eerst van
de groote ghehoornde.*

*Moufetus: de
Insect. 1.
cap. 21.*

Moufetus verdeelt de Paards-Wormen aartigh in haar geslaghten: Sommighe zijn groot, die oft gehoornde zijn, gelijk de Platykeros, Aigokeros, Bukeros, Rinoce-
ros, Kriokeros oft ongehoornde.

*Plin: H: N.
l. 11. c. 28.*

De eerste en voornaamste van de ghehoornde is de Platykeros, die de Herts-
hoornen gelijkt: Hy word van *Nigidus* by *Plinius* Lukanus genoemt; By andere *Taurus* oft Stier; van sommighe het vliegende Hart. By *Hesychius* Akanthus, om dat hy met sijn doornachtige hoorn 't geen hem ontmoet anvat. By den Dichter, en *Eustathius* om sijn grootte Hippokantharos. By *Kardanus* Scarobelaphus, by *Gaza* Karabus; daar komen vier geslaghten van hem voor. De eerst is het Wijfje, *Lonicerus* maakter het Mannetje van, maar onder de ghekerfde dieren zijn de Mannetjes de kleinste; sy is van verw ('t zijn de woorden van *Moufetus*) uitten donker bruin-rood, voornamentlijk omtrent de schorsfen van de vleugels en de borst: Sy heeft twee geheele hoorns sonder leden, getakt als van een Hert, een kleine vinger lang in volwassene, in jonger kleinder en korter, (oft gelijk *Plinius* spreekt, sy heeft lange beweeglijke hoorns, met twee scharen getand, die na haar wil om te byten oft nijpen vereenigen, want sy nijpt heel wonderlijk; en ghebruikt haar hoorns tot dien einde, waar toe de Krabben en Kreeften haar scharenghebruiken: Haar oogen zijn hard, uitpuilende en wirachtigh, omtrent welke sy weerzyds twee sprieten heeft, en een ander wortel tussfen de hoorns en oogen takachtigh, welkers lid by na een rechten hoek maakt, de andere by na in 't midden van 't voorhoofd uitbrekende, recht, plat, en in een kleine knobbel eindigende. Sy gaat op ses voeten, van welke de voorste langer en grooter als de andere zijn.

De ander is het Mannetje, haar, uitgenomen de grootte, in lijfen hoorns gelijk: welke hoewelze niet getakt zijn, nochtans toegene-
pen stekense veel scherper als het beschreven Wijfje.

De derde twee oft drymaal kleinder als de voorgaande is pekswart; de hoorns zijn heel

klein en in twee gheklooft, omtrent welke twee sprieten met veel leden onderscheiden voortkomen; hy heeft uitpuilende ooghen en ten ansien van 't lijf groot; de schoften eindigen weerzyds in een scherpen hoek. Hy leeft meerendeels met een vet en tay sap, dat uitte Eykeboom druipt, en word niet lichtlijk buiten de Eyke bosschen gesien.

De overige deelen van 't lijf leven noch langh met een afgesneden hooft, en 't hooft langher als het overige lijf. Hy word geloofd de Maan toegheheilicht te zijn; de hoorns voornamentlijk die heel langh zijn, genesen an den hals gehangen de kinder siekten, op gheleit genesen sy ook de kropsveren en 't voetevel; in oly gekookt en op de slaghaar van den arm ghestreken, genesen sy by *Mizaldus* de koorts. Sy groeyen uitte Wormen in 't verrotte hout geboren, mogelijk ook uit drek.

De *Ægokeros* word ook *Tragokeros*, *Kerambyx*, en *Kerambelus*, by de Grieken genoemt, by de Latynen *Kaprikornus*, oft Geitenhoorn: Hy is in grootte en verwde *Platykeros* gelijk; daar komen derthien geslaghten van hem voor. De eerste heeft een breedachtigh hooft, Koeje-ooghen en die groot, by na dry dwarfe vingers langh, de mond is met scharen versien, gapende, en met twee kromme harde tanden vreeslijk, met welke als hy het houdt knaaght, geeft hy een geluid (wy schrijven als ondervindingh hebbende) gelijk het geknor van jonge Varkens. Dit is mogelijk d'oorzaak, waarom *Hesychius* geseit heeft datse an een boom gebonden, de Muggen van de Vygboomen jagen: Sijn schoften zijn nauwkeurigh van de natuur gesneden; sy vertoonen genoeghsaam een gewreven hecht van Ebbenhout ghe-
maakt. Sy hebben ses voeten, met dry knopen onderscheiden, maar heel swak en loom, en om soo een last te dragen niet kloek genoegh. Dese komen twee hoornen te baat, die boven de oogen uitgroeyen, langer als het geheele lijf, met negen oft thien buighsamen leden, niet naukeurigh rond, maar de rouwigheid van de Geit gelijk, en hoewel hy dese an alle zyden bewegen kan, nochtans steekt hy die in de vlucht maar recht uit, en van de vlucht vermoeit zijnde, gebruikt hy die voor voeten; want overtuight zijnde van haar swakheid, krult hy sijn hoorns om een tak van een boom, en blijft so in rust hangen gelijk onse Bruerus in 't land van Heidelberg gesien heeft. De Paradijs-vogel daar ingelijck, die ontbloot van voeten, met sijn pesen sich an de bomen hanght; en also, sat van arbeid, sijn rust geniet.

De overige beschrijft *Moufetus* aldus: Wy hebben verscheide *Kerambyces* behalven dese genoemde gesien, een desen gelijk, maar in grootte en verw verscheiden, want hy was een weinigh kleinder en by na aschgrauw. De buik, de benen en hoorns bleek-blauw: De schoften, de stert en schorsfen met eenige swarte plekken onderscheiden; de leden der hoorns

Tab. 3. et. 4.

Tab. 6.

Tab. 7.

hoorns waren ook swartachtigh, de achterste beenen langer als de andere. Dese hebben wy van *Quikkelbergh* van Antwerpen overghesonden, bekomen: Wy hebben noch een ander buiten groen, boven op donker; de schouders, 't hooft en de schorsen donkergroen, en blinkende als goud: Hy is een weinigh langer van lijf, den anderen gelijk, maar kleinder, hy heeft purpure hoorns, de benen en voeten roodachtigh. De derde dese in verwelijk, heb ik eerst an *Pennius* gegeven; en ruikt waarlijk na de Kanneel en Noten Muschaat: Maar die zoete geur (daartegen de voghtige Myrh niet duur is) vervliegt terstond metter leven, en het doode lichaam verlatende, dringht die geheel in de Doos over daar hy in bewaart werdt. *Kardanus* maakt ook gewagh van dese: Maar ik weet niemand die hem voor my gevonden heeft. Daar is ook noch een ander zwart-blinkende, dikbuikigh, van lijf en hoorns korter als de andere. De t'samenvoegingen der hoorns zijn niet als in andere knoopachtigh, maar weerzyds wat getant. Dese bekent *Pennius* dat hy an *Karolus Klusius* schuldigh is. De vijfde is van hooft, mond en tanden de eerste heel gelijk, met zwarte oogen, over 't gheheel lijf donkerverwigh, met een opgespalkte en getande mond, op 't hooft, den hals, en vleugels met kleine swarte stippeltjes besait, in grootte is hy by na de tweede Kerambyx gelijk, hy word selden gesien, houd sich in de huusen, in verolmt hout. De sesste is asgrauw met een klein hooft, witte oogen, langhachtige geleede hoorns, met witachtighe plekken onderscheiden, van schorsen en over 't geheele lijf is hy verscheiden; Hy verkeert ook in de huusen, maar of hy ook in 't hout leeft weet ik niet. De sevende heb ik gesien dat uit Rusland van *Eduard Elmer* gebraght was, over 't geheele lijf donker, met seven oft acht geknoopte leden in de hoorns, en is ligt uit sijn vorm te kennen. Van dese verscheelt de achtste weinigh in grootte en vorm, behalven dat hy van hooft schouders en vleugels donker-blauw schijnt. De negende heeft *Johannes Kamerarius* (die voornamentlijk an de letteren veel dienst gedaan heeft) an *Pennius* gesonden, welkers vleugels en voeten zandachtigh waren, het hooft, de hoorns en buik zwartachtigh, de hoorns achterwaarts over gebogen, en uit veel wervelen knopen t'saam-geset, die hy weerzyds rasscher als in een oogenblik verdrayde. Hy kruipt in de planten, en voornamentlijk in de Cithysus. Van dit geslaght meen ik dat de Paards-Worm is, welken *Iohan de Choul* (Lib de Variar. Querc. Histo. c. 26.) aldus beschrijft. Daar houd sich in de Eykenboom een gheslaght van Paards-Wormen (so veel wy vernemen kunnen) dat zwart, met lange beenen is, en twee kromme angels op het hooft draaght, met welke hy heftigh nypt 't geen hem voorkomt. Dit beesjes hebben de Timmerluy die de Eyken bewerken levend in de ingewanden van den boom gevon-

den. De Boeren van Lyons noemense *Thuro*, in de balken leeft hy langh en gelukkiger, en sich dikmaal an die geen welke in de stoven wonen ontdekkende, geeft hy sich in 't oogh: De selve, oft sijns gelijk, heeft *Gesnerus* van zaliger geheugenis in sijn 3. Brief getuight van een oude Vrouw, welke een zyde-pijn gehad hadde, uitgeworpen te zijn: Van sekere oude Vrouw (seid hy) die een zyde-pijn gehad hadde, is een Paards-Worm swart met lange voeten, en lange buigfame hoorns, vol etters, levend en so langh als twee vinger-leden van onderen geloof, door een drank van Honig-Afijn met Fenugriek gekookt. De thiende is geheel uitten swarte purpuragtig, en heeft een mond met tangen versien. De elfde is overal swart: De twaalfde heeft de hoorns minder geleed, het hooft en de schoften blauw, en 't overige lijf schijnt bruin-rood. Van alle dese fiet ghy in de afbeeldsels de hoorns sommige recht, sommige krom, (om die te beter uit te drukken) maar meest hebbense die niet als (op de manier der steenbokken) na de schouders gebogen gelijk de eerste Kerambyx.

Tot de Kerambyx oft Paards-Worm, behoort ook de Quici van de Brasilianen. Het is een gekerst dier, eyrond van lijf ghelyk een Paards-Worm, sijn lenghte is een vinger en een derdendeel, hy heeft ses voeten, yder bestaande uit dry knopen, en 't uitterste is getand, en met twee nageltjes versien; 't hooft en de oogen zijn klein, en sijn twee hoorns omtrent de oogen voortkomende, achterwaarts gebogen, twee en een halve vinger lang, en vry meer als het geheele lijf, en hebben yder thien knopen, en sijn mette elfde in 't hooft gehecht, soo dik als een dikken draad, het hooft en de voorste sne is donker en bruin van verw, met blinkend swart gemenght, maar op 't midden van de vleugels oft rugh loopt over dwars een breede bleek-geele streep: de benen zijn geel, en omtrent de knokkels met donker-bruin gevlekt, de hoorns zijn uitten geel en swarte verscheiden geverwt, te weten an de knokkels swart, en het overige geel.

De Bukeros oft Taurokeros heeft twee hoorns, op de wijs der Stieren recht uitgestrekt: Hy is rondsom uitten bruin-rode swartachtigh, en schijnt by na sonder hooft. Het is klein en in sijn korte dikke schoften neergesonden; uit het midden-voor-hooft schiet een scherpen doorn, welke van de natuur tot sijn bescherming geschikt is.

Van de Hoorn-neusen heeft *Moufetus* vier gedaanten gesien: de eerst de grootste en ongemeenste leeft by de Indianen, swart van verw, en heeft een neus gehoornt als de snuit van een Schip, buiten krom, omtrent welken een ander hoorn binnewaarts gebogen, uit een knobbel groeit, hoedanigh een ook uit den heuvel der schoften voortkomt: 't Geheele lijf van 't uitterste der hoorns totte start heeft de lenghte van vier duimen, de breedte omtrent van twee: Hy heeft na de wet

wet van de Kantharus geen Wijfje, maar is zelf de maker van zijn eigen vorm; Hy brengt een vrugt voort die hem alleen geteelt is. De tweede gedaante der Hoornneufen die ongemeen schoon, en Mercurius toegeheilicht is, heeft *Karolus Klusius*, te Vienne afgefet, overgefonden, van vorm gelijk ghy fiet: Hy foudde fonder de buik die heel rood is pekswart geweeft hebben. Zijn krommeneuſ hoorn is ſo ſcherp dat ghy foud menen datſe hem (gelijk verhaalt is van de Olyphant als hy vechten ſal) ſchijnt an de Steenrotſen geſlepen te zijn. De derde, en de vierde hoornneuf ſchijnen gelijkvormigh, behalven dat dien de vleugels langer als de ſchorſſen uitwaſſen, en in deſe korter ſchijnen, ghy foud ſeggen datſe met blinkende Inkt begoten waren; ſoo cenparigh ſwart zijnſe.

De Kriokeros oft de Ram, heeft knobbelige hoorns blauwachtigh geverwt, met een hoofd uitte goutheele groen, roodachtige ſchoften, een purpure buik, met vleugels en ſchorſſen geverwt als het hoofd, en gaat op bruin-rode voeten, maar de vleugels in de ſchede beſloten, drukken heel wel het witte vlieſje van 't ried uit.

III. L I D.

Vande groote ongehoornde Paards-Wormen, en van alle de kleine.

DE groote ongehoornde Paards-Wormen zijn veelerley, te weten de Pillularius, Melolonthes, de Purpure, de ſwar-te, de Arboreus, en Fullo: De Pillularius word alſo genoemt, om dat hy groote Pilæ, dat zijn ballen met ſijn voeten voortrolt; hy word ook Stercorarius en Fimarius genoemt, ſo om dat hy ex fimo dat is uitten drek groeit, en ſich daar na in vermaakt. By de Grieken Koprinus, Eliokantharus en van ſijn vorm Æluromorphus, dat is galvormige genoemt. Hy heeft ſulken vermaak in Koedrek, dat hy daar meeft na toe vlieght. Van ſijn teeling heeftmen dit, dat hy een Hemelvormigh balletje maakt, en dat ſo langh van 't Ooft na 't Weſt rolt, tot dat hy 't ſelve tot een wereldds geſtalte gemaakt heeft: daar na leit hy dat onder den drek daar hy neſtelt, een maand langh; die verleden zijnde, werpt hy yder byſonder uit, en ſmeltſe met water: Alſo komt de Paards-Worm voort ſonder vleugels, maar die een weinigh dagen vol-maakt in een vliegend beesje verandert. So is dan haar ziel in 't algemeen niet. *Porphyrus* ſeit dat hy ſijn teelſaat in de lucht uitschiet, en daar na met ſijn achterſte poten groote ballen maakt: Daarom hebben de Egiptenaars gewilt dat hy Apollo toege-eigent was. Ja *Plinius* ſeit uitdruklijk; om deſe cert het meefte deel der Egiptenaren de Paards-wormen onder de Goden, door nauwkeurige uitleggingh van *Apion*, waar door hy verſtaat dat in dit dier een gelijkenis van de wer-

ken der zon is, om die gewoonlijke wijſen van ſijn volkte onſchuldigen. *Aldrovandus* heeft ook angemerkt datſe door teelingh voortgheſet werden, want hy heeft in de maand May witte Wormtjes geſien, die in een uur 42. in getal, van geſtalte alſeen kalandervortquamen. Hy meent dattet kleine Rupsen zijn, die op de wijs der Zywormen voortkruipen, welke binnen 5. oft 6. uren eenige witte blaasjes van heel dunne draadjes ſo groot als het zaat van een Meloen ſonder ſchors begonnen te ſpinnen. Hy doet'er by, dat de rood-blinkende, en heel groote de aarde uitgraven, en raten van een kleine pijps wijſe ſpongje met ſuivere honig maken. Deſe heeft neſten uit ſlijkerige en heel breukſame ſtof, die anden ſelven van *Gregorius Kapuciner* zijn bekend ghemaakt, in welkers eene hy een doode Kantharus oft Paards-Worm heeft gevonden. De geſtalte van het teel-lid is uit een gootje beſtaande. An 't onderſte deel waren alſtwee klooſjes aangehangen, yder had ſijn doorgangh met die eene goot gemeen: Deſe klooſjes zijn ſomtjts meer in deſe Paards-Wormen, en van een langhachtige geſtalte. Sy haten de Roſen, vermaken haar in de ſchaduw van de veil: De Winter konnenſe qualijk oft niet verdragen; Sommige ſeggen datſe van de Son verblind zijnde, ſterven: Sy worden veeltjds van de luifen verſtikt, daarſe over al vol van zijn: Sy worden in de Smaragden geſneden tegen 't vergif. Met Roofen-oly en Pierwormen gekookt, geneſen ſy de pijn van de oiren. *Lanfrankus* prijſt ook het poeijer van de ſelve tegen de pijn van 't graveel: De ſalf uit Populjoen ſalf met Roofen-oly, in welke de Paards-worm en Piſſebedden, met ſaffraan gekookt zijn, is goet tegen het Speen. *Villanovanus* heeft ook de ſijne tegen de kramp. Ghy ſulter de ſlaapſughtige mede opwekken, indien ghy twee oft dry onder de middelfchors van een Okkernoot beſloten op het geſchrapte achterhoofd, de voorſte ſpiere van de armen, en onder de voeten bind. Dat onderſoek is *M. Iohann*: de *Florentin* wel ghelukt: Hy gheneeft de vierdendaaghſe koorts, indien hy levend in een goutgeele lap om den hals gehangen werd, dat ſeit *Trallianus* bevonden te hebben. 't Geen van de ſteen Chelonites die met gout-blinkende druppen verciert, geſeit word mette Paards-worm in heet water geworpen onweder te verwekken, is dullemanſ werk. Deſen is de Melocyaneus gelijk, van een heerlijke glans, en van angeſicht alſeen Kat. Hy word in de maand Auguſtus van de luifen die hem an de benen hangen gequelt, en ten leſten gedood. Hy komt over al voor.

De Melolonthes noemen die van Atheen Melonthes, en ſommighe Chryſali, andere Chryſomelonthes, en Chryſokantharos, by eenige ook Cantharus genoemt. By *Aristophanes* Zoiphion, by *Eustathius* Veſpa Major, oft groote Weſp: By *Pollux* Animal culum Volucre oft vliegend beesje; By de Lombardise

Macell.
de Med.

Theopr.

Ælian: H.
A: I. 4.
c. 11. & 1.
I. 10. c. 15.

Plutarch:
Sympoſ:
Praxan: in
Geopon:
Plin: H: N:
I. 30. c. 11.

Plin: H: N:
I. 33. c. 11.
Trallian:
I. 12. c. 8.
Plin: I. 37.
cap. 10.

Scarabæi ex Moufeto
Capricorni

Quicy

Scarab. Buceros Nasicornis 1

Scar. Xpioxepros

Sc. Melanocyaneq

Sc. Pilularius

Sc. Atratq 1

Thelafii

Mel. Clusq

Fæmina

Sc. Melolonthes Mas.

Sc. Fullo

Sc. Ar. affinis

Sc. Arboreq

Sc. Atratq 2

Scarabæi Minores

Prosc wiori supine

Proscarabæi Meijwurm Meijkefer
Prosc Knivetti Fæmina

Prosc. Mas.

Prone

Plin: H:
N: 1.30. c.
20. & 29.
c. 9.

se Boeren en *Gaza Galenica*, en by andere boom-paards-worm. *Hesychius* maakt hem gout-geel. De uitlegger van *Aristophanes* geel. De jonge Schrijvers groen, maar uitten gout-geel blinkende: 't Selve gevoelt *Plinius* ook. Het Mannetje is over al groen, uitghenomen zijn roodagtige ogen; de scheden van de vleugels zijn in 't Wijfje kastanie-bruin, met een heldere glans; de borst is in beide spits. Sy geven een knarsfend geluid. Sy worden geteelt uitte wormen van Koeve oft Paarden drek, Indien wy *Aristoteles* geloven; indien *Stephanus* uit *Theophrastus*, uitte bloemen van de appel-bomen. Daar zijn noch twee andere gedaanten. De eerste van *Klufius* zijn het hoofd, de schoften en voeten swart, doch uitten blauwe geverwt; de sprieten zijn hoornachtig, de scheden met groeven, maar an den omkring een weinig rood. De tweede van *Thilefius* is geheel, behalven zijn swarte ogen, groen; de buik uitten gout geel een weinigh rood; de midden-rug is met een vlek als de Maan, van de selve verw als de scheden, verciert, daarom word hy Mane-Paard genoemd.

De purpere van Konstantinopolen gebragt, was geheel sodanigen ook blauwachtig, behalven dat de ogen, buik en voeten pekswart waren.

De swarte is geheel sodanig, de mond met rangen versien: de schouders zijn by na vierkant, de benen en sprieten kort. Hy houdt sich in 't verolmde hout. Hy loopt meer als hy vliegt, en rommelt onder 't lopen.

De *Arboreus* oft boom-paards-worm komt overal voor, voornamentlijk in de maanden Junius en Augustus: de scheden der vleugels zijn root, met een dunne meligheid besproeit, en wat blinkende; de kring van de oogen, en zijn kleine sprietjes zijn geelachtig, en de voegen van den buik witachtig. In Normandie worden sy alle dry jaar overvloediger gevonden. In 't jaar 1574. op den 24 Februarius is'er so veel in Engelandt inde Sevarne gevallen, dat se de raders van de Molens stutten; desen is gelijk die uitten donker witachtig, met een groen-grauwe buik, een weinigh grysfachtig is. Hy dient totte jaght van de Endvogels. De Kranen worden ook met de selve gevangen, gelijk *Gesnerus* verhaalt.

De Paards-worm die *Plinius Fullo* noemt, meent *Gaza* dat de *Kantharus* van *Aristoteles* is, *Plinius* de roode Paards-worm, *Iunius* een beesje met een gesplete start, groter als de *Arboreus*, en kleinder als het Wijfje van 't vliegende Hert; hy heeft een hoornachtig hoofd met twee sprietjes versien: de oogen en borst ruig, en uitten witte geel, met swarte voeten; de buik en start zijn de Krane vederengelyk: de schouders en scheden zijn met witte, en swarte plekken onderscheiden, so schoon als een damaste kleed, en gy soud sweeren dattet mette naald gestikt was. Hy komt overal niet voor. De Wijfen prijsen hem om den hals gehangen, tegen de vierdendaagse koorts.

Dit zy genoeg van de grote gehoornde, en ongehoornde. De kleine zijn oft geylekt oft

ongevlekt van lijf: die noemen de Grieken *Allochrous*, en dese *Monochrous*: de vlekken van sommige zijn uitten swarte witachtig, eenige geel, andere roodachtig. Van die uitten swart witte zijn'er seven, van de gele dertien, van de roode twaalf, die wy hier yeder haar schok gegeven hebben; de verw der ongevlekte zijn van een selve verw, en onder die ses swartachtig, twee bruin-rood, een rond uit den blauwe swart, de andere is geel. Onlanghs seit *Mouferus* is'er van ons een ghesien uitten donker-rood, en een ander scharlaken rood. Wy hebbender vijf goudt-geel, doch wel klein, maar overal met blinkend goudt besprengt, welke wy, op dat wy onse nakomelingen niets schijnen te benijden, hebben laten affetten en hier by affchilderen.

III. L I D.

Van de Paards-vvormen van Alrovandus.

Alrovandus heeft de selve in gehoornde, en ongehoornde verdeelt. Sommige van die hebben een, ander twee, en eenige dry hoorns, en worden selden gesien. De *Dikera* toi zijn oft *Lukani* oft *Tauri*, welkers hoornen getant, op de wijs van scharen geopent, en gesloten werden: oft *Karabi*, welkers hoorns knoopachtig, en gemaakt zijn om de weg af te peilen. Daar zijn vijf-en-dertig gedaanten van beide, die hy in ses verscheide platen voorstelt. Ik stelse ook alle voor ogen, op dat indien'er onder de opgetelde iet uitghelaten zy, 't selve bygedaan werde, en een beter vergelijking van beide kan gemaakt werden.

De eerste plaat heeft'er seven, welker eerste uit het geslacht van de *Karabus* is, voor so veel de gestalte van 't lijf angaat, welke hy met de andere gemeen heeft, hoewel ik geensins uitgehouden heb op wat plaats die voortkomt; 't gehele lijf is swart, met langachtige sprietjes, bestaande uit kleine knoopjes, met twee lange hoorns in 't achter-deel van 't hoofd, oft liever twee byhangfels, knopig omtrent de mond, en ook dikker als de sprieten, maar wel de helft korter; de voeten zijn in 't einde gespleten en ruw: de start maken twee byhangfels van de scheden als sy t'saam-ghevoeght werden.

De tweede is een water-paards-worm voor en achter over. Ik noem hem na 't water, om dat hy tegen de wijs van andere, in 't water leeft. Hy is mede onder de groote te tellen, ook over 't gehele lijf onder en boven swart, uitgenomen de hayrtjes die an 't uitterste van de voeten gesien werden, als ook de sprieten die rood zijn.

De vierde uit het geslacht der kleinste, want hy is een duim-breedt langh, en ook gheheel swart, met een klein drykantigh hoofd, kleine sprietjes, welkers uitterste stomp als met een ront balletje versien is: de voeten zijn in 't uitterste gespleten; hy had een weinigh na 't lijf toe enige ruwigheit oft byhangfels, met welke hy inde voortgank geholpen wierd, gelijk de *Polypus* met zijn krullen. In dat deel daar de

K

scheden

Plin: H:
N: 1.30.
c. 11.
Moufer:
de insect:
l.c. 12.

scheden op de vleugels malkander raken was een openbare spleet, welke verbreed en geopent zijnde, vertoonden sich groene vederen, eenigfins na 't kastanie-bruin hellende, en als hy die om te vliegen uitspreit, schijnt hy over 't gheheele lijf blinkende, niet een kloeken buik.

De vijfde is de *Scarabeus Pillularius*, en de *Kantharus*, met een breed swart gedrongen lijf, uitten blauw blinkende, het hoofd is onder plat, boven eenigfins gebogen, en breed als een Kauwoerde, met veel ansienlijke uitpuilingen, uit welk weerzydstwee korte sprieten uitsteeken, die an 't einde in veel dunne draden aflaten; de voeten zijn voor an 't uitterste getand, van de natuur alsof gemaakt, om mette selve, wyl hy geduerig in den drek leeft, de voorste deelen van 't hoofd te beeter te konnen afvegen; de borst is groot en dik, an welkers midden weerzyds de voorste voeten gehecht zijn.

De sefte is de groene Paards-Worm, die men meent dat onder 't vliegen geluit maakt, hy is boven op 't lijf en den buik heel donker groen, daar hy den naam van heeft, met een klein hoofd by na swart, an weerzyden van de mond met twee knobbelige hoornen versien, en met tanden daar hy sterk mede nijpt, langhe ghelijke sprieten an 't einde allengskens spits aflatende, maar met een ronde borst, en een dunder band an den brede aars gehecht.

De laatste van de selve plaat is swart van lijf met groene plekken, die eenig geel vermenght hebben; lange hoorns mette selfde plekken besproeit, die achterwaarts gebogen werden, mette selve plekken zijn ook de voeten, voornamentlijk de dybeenen befaait, en een langen aars, die de scheden niet geheel bedekken.

In de tweede plaat is de *Lukanus Nigidy*, de *Cervus Volaus* van *Leonicerus*, de *Scharabelaphus* van *Kardanus*, de *Taurus* van *Scaliger*. Sommige noemen hem tweehoornige Paards-Worm. *Antonius Liberalis* seit dat hy by de Theffaliers *Kerambyka*, en hout-eetende Koe genoemd is: By de Francen word hy Cerf volant, by de Lyonse Boeren *Turro*, mogelijk van 't woord *Taurus* afgeleit, by de Italianen *Cervo volante*, bukarone del korno, by de Spanjarts *Gufano* kon kuernos, by *Fernantus Imperatus* *Cervi volanti*, by de Neerlanders een vliendert Hert, en by de Hoogduitsen ein *Schroter* genoemd: Hy is geheel swart van lijf en groot, en daar uit steeken twee getakte oft ghetande hoorns, met welke hy heftigh nijpt: An weerzyden van dese staan de oogen, maar binnen de hoorns twee andere kleine, ghelijc sprieten: hy is breeder van kop als borst, maar niet so lang; sijn hooft en lijf van een gescheiden zy, leven veel langer.

Maar die dese volgt is de voorgaande in alles ghelijc, en schijnt alleenlijk in grootte te verscheelen, mits hy de helft kleiner is.

Daar volgen nu twee andere eenhoornige, die wy boven geseit hebben van de Egyptenaars *Merkurius* toegewijt te zijn, met een swart lijf, daar een weinig rood onder loopt, en een grote dikken kop. De leste van dese is voor hayrig, en *Fernantes Imperatus* noemtse *Rhinoceroten*, om de ghelijckheidt van de hoorns metten *Rhinoceros*. Sy vliegen traag, waarom sy by na van selfs inde hand vliegen.

Op de vijfde plaats is de *Lukanus* die de Kappel gelijk is, want hy is over 't geheele lijf verscheiden geverwt, tweedwarfe vingers langh, met getande hoorns als een hert, voor welke weerzyds achterwaarts voor de oogen twee lange dunne sprieten uitsteeken, om ter zyden de wegh te doorsnuffelen; het hoofd is met witte plekken geteekent, en met een weinig rood vermengt, met een smaller borst, in 't midden met dry witte plekken geteekent, een dikken langen buik als in sommige Kappellen, met swarte ringen, en vleugels, die den gehelen aars niet bedekken, maar veel korter, en so ik meene meelagtig; want om de waarheid te belijden, het is my vergeeten, wyl dit dierfelden gevonden wert, en ik zijn beschrijvingh, die ik certijds van het selve gemaakt heb nu niet kan vinden; sijn vleugels worden met verscheide verwen verciert, want boven daarse an den opper-buik raken, en de borst na by zijn, hebben sy een groote rode plek als een Hart, 'twelk de Schilders gemeenlijk, een neergedrukt spits oft kogel ghelijc afmalen; het overige gevleugelde lijf is swart, eerst met enige witte plekken, daar na met breder rootagtige strepen, die beide door malkander lopen, soo dat de natuur in 't verciere van dit diers vleughels de Schilders en haar konst schijnt te bespotten.

De derde plaat is geheel vande *Karabus*, en heeft veel gedaanten, uitgesondert de eerste, die meer na 't geslagt van de *Lukanus* helt, met een klein lijf, swart en met kleine kromme hoorntjes sonder tanden tot het selve gebruik als vande andere. In dese worden ook sprieten weerzyds agter yeder hoorn gestelt; hy is matelijk, dog dikker van borst als hooft, met een tweemaal langer buik, van de selve dikte en breette, en word ghemeenlijk *Cervettino* genoemd.

Op de tweede plaats staat de *Karabus* van 't aller-kleinste geslagt, welkers hooft klein, als ook de borst mette sprieten en voeten swart zijn: maar de sprieten zijn lang en knobbelig, de scheden weerzyds rood, in 't midden met een grote swarte plek. Hy word by de Italianen gemeenlijk *Portaterra* genoemd.

Na desen volgt op de tweede plaats, de *Karabus*, die ik meen de rechte van *Aristoteles* te zijn, wyl hy dikmaál in 't hout ghevonden wert, waar hy daar na uitgevlogen is.

De derde *Karabus* groeit ook in 't verolmde hout, gelijk wy gesien hebbē, met lange knobbelighe hoorns, bestaande eerst omtrent het hooft uit 9. oft 10 grote knopen, daar na uit kleiner, in welke ider bysoder de dunne eindden vande bovenste so ingehegt werdē, dat se knopige

knopighe geleedingen fouden konnen ghe-noemt werden: maar de laatste geleeding is ten deele knobbelig, en sonder knobbelen, fo dat 't geen sonder knobbelen is, an 't einde spits in een geknoopt deel schiet, gelijk in de laatste gheleedingen der vingheren te sien is: Maar dese hoorns die met recht sprieten van *Aristoteles* genoemd werden, (want sy hebben ook dat gebruik) zijn dikmaal veel korter als het lijf, somtijts langer: Ik hebber ook gezien die tweemaal langer als het lijf waren, maar gelijk het lijf geheel swart, met een weinigh kleinder hoofd als borst, de buik breed en langst van al, voor uit vier oft vijf ringen bestaande. An 't einde van den aars was hy ruig, en het uitterste der voeten getand en ruw, uit veel ruige deeltjes bestaande, welkers laatste in twee gespleeten en krom als een haak zijn, met welke hy heel vast an 't geen hem voorkomt, gelijk steen, hout, oft ander tuig blijft hangen, daar hy nauwlijks kan afgetrokken werden, waarom hy in *Insubria Portafeso* genoemd is: Want hoewel het een klein dier is, so draagt het nochtans somtijds een gewigt ses-maal langer als hy self is: hy hangt an sijn hoorn en voert sich daar mede om-hoog. Ik heb desen altemet in een doosje enige maanden inde Winter levend bewaart, en met verolmt hout gevoed; maar niet konnen anmerken of hy in de Winter-maanden verolmt hout eet, 't welk nochtans waarschiynlijk is, wyl hy met twee kromme tanden versien is, gelijk het ander geslacht van de Paards-Wormen; Want met dese twee op malkander slaande, brengt hy 't afgeknaagde voedsel in de mond: Het gheheele lijf, uitghenomen de hoorns, is twee vingers lang, en een breed.

De volgende is van 't selve geslacht, maar verschilt in verw van 't geheele lijf, die donker kastanie-bruin is, de hoorns zijn dunder, met langer en dunder tusschen-knopen; Het hoofd is veel kleinder als de borst, met groote ogen in 't achterdeel, en niet so ver van malkander staande als inde voorgaande, met een kleinder borst, langher buik, en swarte start versien.

Daar volgen twee andere, die onder 't selve geslacht van de *Karabus* te betrekken zijn, met een heel swart lijf, groter hoofd als borst, 't welk met een witte streep van de borst gescheiden wert, met een buik by na ey-ront, die geheel met twee scheden bedekt wert, anders als in de voorgaande; het uitterste der poten is niet so ruw, dat hy over al kan anhangen.

De laatste is de twijffelbare *Karabus*: want de sprieten welke in andere knobbelig waren zijn in dese als in sommige *Kappellen* gevedert, met een gheheel swart lijf; de grootte van 't hoofd en borst is by na de selve, maar weerzyds an de borst worden twee byhanghels gezien, bestaande uit enige knopen, welke wyl de borst van twee voeten ontbloomt is, anders als in vele andere, de plaats van voeten bekleeden; want de ghefteltenis der voeten is van merklijk onderscheid; en haar tweede en

derde geleiding is mette selveruig en hayrigheid beset als de sprieten, en de beschrevene byhanghels van de borst, met sodanigen kleinen lijf als in de beeldtenis gezien werd.

De vierde plaat heeft'er maar twee, welkers eerste ook onder 't geslacht van de *Karabus* te betrekken is, en die, welke in de voorgaande plaat op de vierde beschreven is, gelijk slachtig, op den rug met veel uitpuilende stippen, en een gestarten aars begaaff.

De tweede is geheel swart, met een getand hoofd sonder knobbelige hoorns; in welkers plaats twee swarte gelijke, en matelijk lange sprieten zijn.

De eerste van de vijfde tafel eet *Druiven*, is over 't geheele lijf swart, uitgenomen de voeten, de scheden en sprieten die kastanie-bruin zijn, de sprieten in 't uitterste als een besem in veel deelen gescheiden; de scheden reiken niet tot het einde van den aars.

De ander by na van 't selve geslacht is gestart, mette borst en 't hoofd swart, uitten groen blinkende, met kastanie-bruine scheden, die den gehelen aars niet omringen, de voeten an 't uitterste meer root, met sprieten van de selve verw, welke wijlse an 't einde dik schijnen, worden sy gelijk een teere langagtige vrugt, met een heel klein steeltje an 't hoofd gehecht.

De dry gekerfde die volgen, worden totte Spaanse vliegen betrokken, welkers eerste geheel swart van lijf is, uitgenomen de scheden die root zijn; want in 't begin groeit een breed-agtige swarte streep, van 't midden der beide vleugels, daarse malkander raken, en rekt sich na den aars uit, daar hy eindigt, en de sprieten zijn lang. De tweede is van hoofd, borst, spriet en de twee voorste poten ysergrauw; d'andere leden zijn swart, uitten blauw oft lootverwig blinkende. De derde en leste, heeft swarte voeten en sprieten, de andere leden zijn root-achtigh.

Op de sesste plaats word de *Scarabeus* gestelt, die een worm van ansien gelijkt, is over 't geheele lijf swart, met dikke byhanghels an den aars, en lange sprieten.

De sevende heeft een start, is over 't geheele lijf asgrauw, na 't kastanie-bruin hellende, met een borst en de scheden goud-geel heel dunne sprieten, en ansienlyke oogen ter zyden van 't hoofd.

Inde sesste plaats wort de stinkent genoemde *Scarabeus*, om dat hy lelijk ruikt, geset, hy wort inde velden ghevonden, en is de *Scarabeus pillularius*, meer als enige andere gelijk, met swarte gheknoopte sprieten, in welkers uitterste twee bolletjes zijn met een ysergrauwe plek dicht by deselve, de andere delen zijn heel swart, uitgenomen de scheden in welkers opperdeel vier ysergrauwe plekken zijn; de voeten waren an 't einde heel getant en ruw, met een geringde start, die hy kan uitstekē, en inhalen. Als hy gevat wort krijselt hy en loopt heel snel. In dit selve beesje is an te tekenen dat'er an 't onder-deel omtrent de mondt een wormtje oft klein beesje was, 't welk oft in hem natuurlijk oft door toeval ghebeurde,

weet ik noch niet: maar ik heb gezien dattet sich so lang vertoonde, als ik hem by my hiel.

De tweede is ook een stinkert gheheel swart en klein, met getande sprieten sonder bolletjes, en an't einde der voeten ruw.

De derde is de Serpentarius, also van ons genoemd, niet om zijn gestalte van een slangh, maar om dat hy in 't lijf van de dode slangen, wiens vleesch hy eet, gevonden werd. Hy is kleinder als de Pillularius, en dunder van lijf, met een plat swart hoofd, en swarte kleine sprieten, welkers toppen geelachtig zijn, met een twee-hoornigen bek, uitpuilende ogen, een swarte schiltvormighe borst, korte vierhoekige scheden, (want sy bedekken den gehelen aars niet) welke beide in 't midden twee breede geele en een weinig getande streepen hebben; den buik is vol ringen, en omtrent het einde heel hayrig: alle de voeten zijn getand, welkers voorste nochtans in 't uitterste lidt breder waren als d'andere, so datse by na een hant geleken, en onder geelachtig; tusschen de voorste en middel-voeten is hy geel, en met dat deel na de Son gekeert, schieter een glans uit; dese gout-gele verw schenen enige rootachtige hayrtjes te maken. In 't opperste van de borst was hy met een kruis geteekent, tusschen de sprieten met een donker gele drykantigep lek: en zijn onderste met veel voeten versien.

De vierde is mogelijk uit het geslagt van de Pillularius, want ik heb gezien dat hy omtrent den drek verkeert: hy is kort en dik, swart, en met een ront blinkend hoofd, gevormt als een schildt, uit welkers midden hy twee korte hoorntjes, met toppē uitschiet, met twee andere byhangfels, veel kleinder als dese: de borst was ook schildt vormig, welk nochtans voor een uitgerekt en spits byhangsel heeft, 't welk by na een derde hoorn gelijkt, met gestreepte scheden, en voeten an 't einde scherp en ruw, doch de voorste minder ruw als de achterste, en an de zyden met rosachtige hayren beset; de gestalte van den aars gelijkt een half schilt.

De vijfde is swart, met een klein hoofd, langer sprieten, en geen ruwe voeten. De sesste de kleine waterige genoemd, om dat hy in 't water leeft, is swart, helderen wat na 't groen hellende, met een brede borst en buik, scheden groter als de buik, en heeft in 't midden van den buik, tusschen 't begin der voeten een byhangsel, waar mede de voeten schijnen ghescheiden te werden.

De laatste twee kleinste zijn beide gesprenkelt van rugh. De eerste is schiltvormigh van borst, met een rondachtig hoofd, en twee kleine sprieten beset: maar de rugh is swart, met veel stippelen besait. De laatste is ronder, en gedrongen van lijf, met een klein hoofd, lange sprieten, een ghesprenkelden rugh, en meer swart geverwt.

De eerste van de leste plaat uit het geslacht van de kleinste, is over 't gehele lijf heel swart en ghedrongen, met kleine sprieten, en scheden die den heelen aars bedekken.

Die desen in orde volght, is groter en ook

swart van lijf maar langer, met langer sprieten, an't einde der voeten niet ruw, maar effen en glat, so dat hy niet al te bequaam tot klimmen schijnt, oft ten zy dat zijn kleinheidt de selve ruwheid niet sienlijk maakt.

De derde is ook van ons onder de Paards-Wormen gebragt, om dat hy meer met hem in de natuur en ghesteltenis van lijf, als met andere over-een-komt; hy heeft een klein hoofd, welkers leden metten rugh gout-geel zijn, de andere deelen heel swart.

De vierde is over 't gehele lijf swart, met een klein rond hoofd, matelijke vleugels, een borst drymaal grooter, en met scheden die 't gehele lijf bedekken.

De vijfde uit het geslagt der kleinste, is by na heel swart, behalven op de scheden, daar hy goutverwig maar donker is, met een rond hoofd, en heel kleine sprieten, die niet wel gesien werden.

De sesste is geheel swart met een groot ghesant hoofd, ruwe getande voeten, an de einden gespleten, met korte scheden die den aars niet geheel bedekken.

Die op de sevende plaats ghestelt is, lijkt beeter een Kriekel met een langh lijf, geel gheverwt, maar omtrent de zyden, insonderheid van de scheden, met eenighe swarte vlekken ghesprenkelt, rechte sprieten, die lang, en met een geele verw onderscheiden zijn.

De achtste het onderst boven geschildert, is rond, swart en klein van hoofd, met kleine dunne sprieten, een borst groter als het hoofd, swarte voeten, en onder an den buik roodachtigh.

De negende is geheel swart en lang, met een heel klein hoofd, middelbare sprieten, een grote borst, welke ver van den buik is afgescheiden, en met een dunne tand vereenigt; de uitterste leden van de voeten zijn ruw en getand.

De thiende is ook swart, uitgenomen den rug die met een silvere glans flikkert, daar enig swart onder gemenght is: hy heeft een klein hoofd, dunne sprieten, en een buik na het eind' een weinig smal aflopende, en de einden der voeten in twee geklooft.

De laatste is ook heel dun van sprieten, en geheel swart, met een minder smallen buik, dese is ook onder de kleinste te rekenen.

IV. HOOF T-ST U K.

Van de Proscarabeus en de water-Paards-Wormen.

Die de Latynen Proscarabeus noemen, hebben *Paracelsus* Meloe, *Agrikola* Pin-guiculus, de Grieken Antikantharus, en Laio-kantharus genoemd. De Hoogduitsen noemen hem MayPaards-worm: hy is sagt van lijf uitten versleten blauw, met een glimmende swartheit; an zijn schouders zijn twee vleugels oft liever beginfels van die ghehecht, die hem

Mouset:
de Insect:
1. c. 23.

Klut. de
Ephem.
p. 74.

hem dienen tot een raffer voortgangh: De ringen en strepen van den rug en buik zijn groenachtigh, in de jongen en in de volwasene blauw. *Agrikola* noemt hem valschlijk viervoetigh, want hy heeft ses. *Wierus* beschrijft hem by *Klutius* alsoo: De Worm is op 't hooft en den omringh van den hals hoogh purpurverwigh, een weinigh blinkende, en de vleugels zijn met een donker groen gheverwt: Onder de vleugels, en den omringh van den rug zijn de ringen verscheiden geverwt, nu blinkend-groen, daar na donker-geel; de buik en de voeten even als het hooft en den hals: weerzyds an den buik zijn dry benen, met sijn krommen bek is hy d'andere sijn gelijkslaghtige niet onghelijk. In sijn jonkheid zijns met blauw vermenght; sy wassen tot de lenghte van twee vinger-leden, en totte dikte van een. Gestampt geeft hy een lieflijke geur: Hy eet Viole-bladeren en jongh gras: Hy word selden na de May-maand gesien; De overige tijd blijft hy oft verholen, oft sijn zaat in balletjes besloten hebbende, sterft hy. Hy word onder de Heide gevonden, en ook uit de begroeide sloten getrokken. Sy versamelen start tegen start, en 't Wijfje 't welk grooter is, en een ghe-tanghde mond heeft, en die door de minste anrakingh oly van haar geeft, trekt het Man-netje dat kleinder, en mager is voort, soo dat hy gedwongen wert achterwaarts te kruipen.

Die van *Wierus* (welken hy *Majalis* noemt) ghelijkt het aengesicht van een mensch: Hy heeft langer vleugels als andere, en word met veel ringen over 't lijf verciert. Die, welken *Edmund Knievetus* gesien heeft, was klein en schraal. Sy hebben haar gebruik in de genees-konst. In Ditmarsen worden se met een draad om den hals ghehangen: op de selve plaats worden se gedrooght, en dry in getal tot poeijer gebracht, met bier tegen de algemeene hooft-pijn, negen dagen langh om te sweten ingegeven; maar haar gebruik is gemeen in de vliegende jight; het is niet goet haar met handen an te raken als sy gevangen werden. Haar getal word altijd onevengebruikt, eerst een, daar na dry, en ten hoogsten vijf met warm bier gedronken: hier van komt eerst een grote ontroering van den buik, daar na een groote pijn omtrent de Watergangen, dat se met de doodt schijnen te vechten, hier na volgen brakingh, herte-pijn, scherpe waterlofingh, en diergelijke, ten lesten trekken sy overvloedigh de weiachtige voghtigheid uit, en de sieken worden daar na weder herstelt. *Paracellus* geeft in de watersucht het water uit 10. vierendeel loots van de Meloe, oft *Proscarabeus*, en een once zaat van *Radijs* getrokken van twee oncen tot dry. De overgehaalde ghenesen de geswellen der oogen: Haar vet geneest de kloven van de handen. *Keglerus* prijft die in soeten oly ghesmoort zijn tegen de klier en kool-geswellen. Wat *Marcellus* van de *Scarabeus Kulio* schrijft, sie dat by *Mousetus*.

De Water-Paards-wormen beschrijft *Mousetus* aldus: De Water-Paards-worm noemen de Grieken *Hydrokantharus*; de buik van dese is bruin-rood, de rug kool-swart, behalven de Engelse, in welkers afbeeldsel, indien ghy den rand die om de schoften en 't gheheel eyronde lijf loopt, een weinigh donker maakt, ghy niet meer tot sijn beschrijvingh noodigh hebt. Sy hebben yder ses voeten, van welke de achterste in lenghte en breedte de andere overwinnen, welke sy in plaats van riemen om te swemmen ghebruiken, maar haar scheden zijn heel swart, daar haar silver vlietachtige vleugels onderschuielen, met welke sy 's nachts uit het water ryfende geswind door de locht vliegen, welken sy by dach selden oft niet beploegen, maar de kleinste van alle zijn, die gedurigh gins en herwaarts en veel sonder orde boven op 't water lopen en spelen, en als het water ghe-roert werd, oft na de grond schieten, oft haar in de gaten van de kanten der Rivieren verbergen: en daar na by stil water wederom beginnen te spelen. *Kristoforus Leustner* schrijft een Paards-worm ghevonden te hebben by *Gesnerus*, met een schors (ghelijk sy gemeenlijk zijn) bedekt die een geel hooft als een Mier, en veel vleugels hadde, onder over den buik waren eenighe pinnén ghesaait, de starten van de Krabben gelijk, daar mede sy in 't water als met riemen roeiden. Hy had tot sijn beschermingen een kleine start, maar in lange hairen verdeelt. Uit het slootwater in bronwater gheworpen zijnde, is hy in weinigh dagen gestorven.

V. HOOF-STUK.

Vande Brasiliaanse vliegende Taurus oft Stier, en sijn gelijkslaghtige.

Vande vliegende Stier oft plathoornige Paards-Wormen zijn 'er vier ghedaanten by de Brasilianen, by haar *Enena* ghe-noemt.

De lenghte van 't lijf in de eerste is meer als twee Rynlandse duimen, maar de dikte by na vier; Het heele lijf is blinkend swart, maar met geele hayren ghedekt, so dat hy geel schijnt; hy heeft ses voeten, twee voorwaarts, tweeter zyden, en twee achterwaarts gestrekt, die alle blinkend swart, en opwaarts met eenige hayren versien zijn; An yder voet heeft hy dry nagels met een kleine punt die als een derde nagel is, en de benen zijn met verscheide tandtjes ghewapent, en omtrent een vinger breed (dat het minste is) van 't hooft is een kerf van 't lijf; hy heeft een grooten hoorn op 't hooft blinkend swart, en in 't uitterste gesneden, omtrent een vingerlang, swarte uitpuilende ooghen, en omtrent de selve twee uitgestrekte krullen, yder met dry punten, die an de einden donker zijn: De eerste dryhoornighe sne van 't lijf heeft een uitgestrekte, en een weinigh om laagh gebogen hoorn, so langh als een mensche tand,

Klutius 1.
c. p. 82.

Markgr:
Histo:
Brasi: 1. 7.
cap: 2.

en weerzydseenen van de selve lenghte; De vleugels zijn van de selve verw met het geheele lijf, doch ruigh en hard; de achterste sne van 't lijf heeft onderwaarts veel kerven: De eerste sne is opwaarts meer rofachtigh van hayr, maar de achterste meer geel.

De tweede is van de eerste een weinigh verscheiden, in 't opperlijf van Kastanie-bruine verw uitten swart blinkend, in 't onderste geel Kastanie-bruin blinkend: De lenghte is by na van twee vingers en een half, de dikte van omtrent vier; de voorste sne van 't lijf is een vinger langh, het hoofd klein, de oogen zijn swart-blinkend, maar niet uitpuilende als in de voorgaande; Hy heeft omtrent de ooghen twee krullen als de eerste: dicht an 't hoofd een rechten en een weinigh achterwaarts gebogen hoorn een halve vinger langh, enter zyden in de voorste sne opwaarts een dikken na beide hoorns opgerecht, doch een weinigh korter en stomper als die eerste; de vleugels en 't lijf zijn gevormt als in de andere, hy heeft ses benen met dry voegingen, en dry klauwtjes, en een heel klein voor een vierde, het middelste van de beenen tusschen de tweede en derde voegingh is met spitse angels versien, maar de geheele benen zijn ruigh met hayren van Kastanie-bruine verw gelijk ook omtrent de mont en inde sne van 't lijf.

De derde is van onghemeene vormingh; van de selve grootte mette voorgaande, met een dikken ronden buik, ses benen yder uit twee voegingen bestaande, maar de voorste hebben voor vijf uitsteekfels gelijk vingers, met welke sy de aard geswind uitgraven, en sich daar in dringen; hy heeft twee gestreep-te vleugels, en in de eerste sne van 't lijf, een uitbultingh als een zaal, en voor die een rondachtigh hol, so groot als een Sinknoot, in welke een groot getal van levendige vrugt gesien werd van bruine verw, met eenighe draden in 't hol vast gehecht, welke vrugt so groot als 't zaat van de slaapbollen was, maar door een vergroot glas schenen sy so groot als een boon, en was in alle deelen volmaakt, en ghehoornd als de Moeder; het hoofd is half-maan-wijs van gestalte en plat, daareen hoorn opstaat, dik, recht en meer als een vinger langh, maar in 't opperste een weinigh achterwaarts gebogen; achter 't begin van dese hoorn was weerzyds een rond swart blinkend oogh, so groot als een grein van de geers, maar 't gheheele lijf, de benen en vleugels zijn van een glinsterende verw uitten swarte groen, en goudverwigh vermenght, en gheheel met kleine hayrtjes bekleed: Hy is heel sterk, want van my opgesloten zijnde, wist hy sich altijd uit te helpen, so dat men hem met een touw moest binden. Hy stinkt by na als een Bok.

De vierde heeft ses benen, vier achter, en twee in de voorste sne: De voeten eindigen in twee half-maan ronde hoorns, en yder heeft een dunne tangh; de voorste sne een vinger langh eindicht in een hoorn twee en

een halve vinger langh, die rond, en een weinigh neerwaarts gekromt is, en achterwaarts gelijk als twee tanden heeft; neerwaarts an 't voorste deel, omtrent het begin van desen hoorn word het hoofd ghevoeght, dat wel klein is, maar ook een hoorn opwaarts gebogen heeft, omtrent twee vingers langh, met een drytandige uitpuilingh in het spits: Hy heeft ronde swart-blinkende oogen, so groot als Kennipzaat, maar achter de ogen gedrayde kegelvormige scheuten; de achterste sne is twee vingers langh, en met dikke vleugels bedekt, wyl de voorste sne glat en met een vaste schors bedekt is, die tot een hoorn uitgerekt werd.

Het geheele voorste deel met de hoorns, 't hoofd, benen en onderbuik is swart-blinkende van verw, en opwaarts als een langen hoorn, neerwaarts met vlokachtige hayrtjes uitten donker geel bekleed, en in 't anraken so sacht als zyde. De voegingh an 't hoofd is ook vlokkigh, maar de benen, en benedenbuik zijn met korter en donker-geele hayrtjes bekleed; de buiten-vleugels bestaan uit een schors van verw als Olyven, met een weinigh donker geel vermenght, en donkere stippelen besaet: die twee groote hoorns kan hy 't samen voeghen, en daar mede yets vast houden.

De ghelykslaghtighe van de Brasiliaanse Taurus oft Stier, heeft een gekloofde kop, welkers voorste deel het derdendeel van een vingher lang is, het achterste een weinigh meer als twee: Hy heeft een hoofd gelijk als vierkantigh, en twee uitstekende tanghen voor tanden, groote uitpuilende lang-ronde oogen, twee krullen voor de oogen, in 't beginsel breed, daar na smalter, meer als twee vingers langh, bestaande uit neghen voegingen; ses benen, twee in de voorste sne, vier in de achterste, yder twee vingers langh, uit dry geleedingen bestaande; breede voeten, en an 't uiterste twee kromme nagels: De voorste sne eindicht ter zyden in vier angels, en word met een korst bedekt; de achterste heeft vier dunne vleugels, met twee schorsachtighe bedekt. Het geheele boven-lijf is donker geelachtigh, oft houtverwigh: Het hoofd, de ooghen, krullen, tangen, benen en het onder-lijf zijn blinkend swart, en de buik met een grijse wolligheid bedekt.

Andese sal de Tambeiva het besluit maken, het is een gekerft dier niet qualijk een Land-Schildpad gelijk, so groot als een middelbare Sinknoot; de twee buiten-vleugels zijn schorsachtigh, in gestalte als het schild van een Schildpadde: De voorste sne van 't lijf is met een blinkende schors uitten goutgeel met groen vermenght ghedekt, in den omloop van de schors is hy van verw uitten rood-blinkende; an weerzyden heeft hy twee hoorns schuins uitsteken, ses blinkende benen als goud, met heel schoon rood, doorflikkert: Het onder-lijf is van de selve verw. Hy gaat traagh voort, en vlieght niet licht wech.

Ten

Markgr:
Hint: Brasil:
l. 7. c. 8. 1

Nieremb: Ten lesten maakt *Nierembergh* ook gewag
H: N: van eenighe Indiaanse Paards- Wormen,
Exotic. 13. welkers hoorns afgeraspt, en met waterghe-
cap. 20. dronken, wonderlijk de minlust souden ver-
wekken.

VI. HOOFD-STUK.

Vande Kantharis oft Spaanse vlieghe.

Naam: **D**En naam die dit gekerfde dier by de
Grieken heeft, houd het ook by de La-
tynen: De gesprenkeldes word *Ketonias* ge-
noemt, om dat het op de manier der Schild-
pad gestippelt en gevlekt is. *Plinius* noemt-
se alle kleine Scarabei oft Paards- Wormen.

De beschryvingh sullen wy in 't onder-
scheid by-brenghen; Sommige maken haar
de Wesp gelijk, maar langer van lijf, ande-
re een groenverwighe aardworm als gout-
blinkende, ander een klein ghekerft dier,
langhachtigh een goutverwigh, en een klein
diertje met geele strepen dwars over de vleu-
gels gesprenkelt, met een langh lijf, en vet
gelijk de Mot.

Plaats: Sy komen in Italie en andere Landschap-
pen voor, daarse in 't Koorn, de Rose, Esse
en Olybomen sitten; nochtans zijn de ghe-
slaghten over al niet eenerley; Want *Aldro-
vandus* onkent dat die in 't Koorn voortko-
men inde Neerlanden, en vorder Noord-
waarts gevonden werden.

Aldrov:
de Insect:
l. 4. c. 4.

Voedsel.

Sy leven met de bladeren van de bomen,
en bloemen van sommige heesters, en met
Koorn; waarom *Nikander* Spaanse vlieghe-
ghedenkt die Koorn eten. Sy vergaderen
s nachts teghen den dach, en worden door
onderlinge hulp, gelijk de Mieren bewaart.
Vincentius seit datse by daagh door de gehee-
le plaats vliegen. Sy groeyen uit een verrotte
vogtigheid en drooghte, oft uit een voght
't welk op de bladeren van de Esschebomen,
Peer, Pyn, Populbomen en *Cynacantha*
leid. *Aristoteles* heeft ook naargelaten datse
uite Rupsen van die bomen voortkomen:
En *Plinius* seit uitdruklijk; de Spaanse vlie-
gen groeyen uit een Wormtje inde Spongie,
voornamentlijk van de Hondse-rose, welke
an de steel groeit, maar overvloedigh inde
Esschenboom, en de overighe in de witte
Roos, nochtans versamelen sy, maar met een
traghe bewegingh, en teelen een Wormtje:
De Vygboom versterft als sy daar in voortko-
men. Sy hebben een reuk als Tar, een smaak
als de Ceder, so *Nikander* verhaalt. Sy zijn
heel heet en droogh, daarom branden, kna-
gen en doorsweren sy de huid.

Theophr.
de Canf:
Plantar: 5.
cap. 13.

Schade-
lijkheid.
Cicero: ad
Patum:
l. 9. Epist:
Plin: H: N:
9. c. 4.

Plin: H: N:
29. c. 4.

Sy worden onder 't vergif gerekent, en daar
wordt geseyt dat die haar ingenomen hadden,
ghelyk *Cajus Carbo*, *Pijrrhus* de derde na die
geen, welke mette Romeinen oorloghde,
als ook *Koffinus* bekent door de vrindschap
van *Nero*, ghestorven zijn. Doe hier by dien
Abt. welken van een Hoertje om hem in lief-
de te houden een papje met het poeijer van
Spaanse vlieghe bestroet voorgeset is, ghe-
lyk by *Paré* te sien is. *Kato Uticensis* zijns

voorgeworpen, als vergif verkocht te heb-
ben in de Koninghlijke verkoopdagh, om
dat hy die op LX. festertien hield. Indien
sy te veel gedronken worden, oft van buiten
te langh opleggen, verwekken sy pijn inde
ingewanden die van de mond totte schamel-
heid reiken. Sy doen de blaas versweren, en
ontsteken de schamelheid en andere deelen.
Sy verwekken bloedige pis, dikmaal buik-
loop, rode-loop, beswijmingh, en ook dul-
heid: Inde mond word een smaak ghevoelt
als pek; eenige oordeelen dattet vergif in 't
hoofd en voeten gelegen is, ander ontkennen
dat. Dit quaad word met verscheide mid-
delen bevoghten: Menschen sogh uitte borst
getrokken, Geite, en Koeyemelk alle uren
ghebruikt, inspuitinghen van vet sop, met
versaghtende oly, en daar na Salpeter met
Mede ghebruikt. Oly van Lelyen, van
Amandelen, vers met een slurp ey genoten;
oly van Sefanium en Oenanthus, en de Por-
selein, welke *Lykus* de Neapolitaan, voor
tegengif hiel, worden seer ghepresen, maar
de Oly van Queappelen is het sekerste te-
gengif van dese siekte; ook moeten van haar
lof niet berooft werden de Squil Afijn: De
aarde van Samos, de Bolus Armenus, om
datse door haar t'samenplakkende kragt de
knagingh beletten. Hier by doen sommige
de Theriaak en Methridaat, welke nochtans
met verkoelende en de knagingh tegenstaan-
de middelen, en die de pijn versachten moe-
ten ghenatight worden ook moet men het
braken niet vergeten, Waar toe van *Dioscori-
des* middelen worden angewesen.

Galen: l. 1.
de Theri-
ca: ad Pi-
son: de
Temperat:
l. 3. c. 3.
Nikand:
In Alex-
iphorm.

Plin: H: N:
l. 20. c. 13:

Plin: H: N:
l. 23. c. 2.
& 4. l. 28.
cap. 10.

Het is noodigh datse inde Genees-konst
omfichteljk werden gebruikt, want sy zijn
de blaas so schadelijk dat sommige menen
datse alleenlijk in de hand gehouden, bloe-
digh water voortlokken. *Montagnana* schrijft
datse op een knie geleit zijnde, vijf ponden
bloed door 't water aftrokken. Daar word
voorsightigh in ghelandelt, als men op de
maat, het middel self, en op den sieke acht
staat. Laat dry oft vier asen ingegeven wer-
den: buiten op is meer hoops nodigh; de
heete lichamen lyden haar niet wel, de krag-
teloose, oft die met harde geswellen der in-
gewanden ghequelt zijn, gheheel niet. De
Spaanse vlieghe selfs sonder hoofden vleu-
gels en start worden van sommige ingege-
ven, 't welk *Hippocrates* in ghebruik hadde.
Het is een stout Genees-meester die dese
delen het lijf verwerpende ingeeft, dat is de
oorzaak van de doot van twee watersugtige
geweest. Sommige ghebruiken se gheheel,
't welk *Galenus* ook doet: de vleugels zijn
het tegengif van de andere deelen, waar van
Plinius seit, de vleugels ghenesen, maar dese
wegh-genomen, zijns doodlijk; ten sy mo-
ghelijk de plaats verminkt is. Voorts wor-
dende tot het waterlosen, het schorft van 't
aengesicht, het voetevel, het opstoppen der
maandstonden, de onvruchtbaarheid der
Vrouwen, het opstijgen van de lijfmoer, en
vierenddaaghse koorts inghegeven. An de
schou-

Gebruik:

Galen: l.
de Viét:
Rat: in
Acutis.

Gal: l. 11. de
Med. Simp:
Plin: H: A:
l. 11. c. 35.

schouders oft armen gebonden, verwekken sy sterck het waterlofen. Het genees-middel van *Pamphilus*, 't welk hy te Rome gebruikte, als daar 't schorft in 't angesicht de overhand hadde, begreep ook dese Vliegen. In de vierdendaaghse koorts worden se in Spinnekops Ragh gewonden en om den hals gehangen. Bese het overige in *Aldrovandus*: Dat sy de minlust opwekken is kenlijk, maar diese onmatelijk ghebruikt hadden, zijn in sware toevallen, en uitspanningh der schamelheid vervallen. Haar voorschriften zijn over al by de Genees-meesters te vinden. Indien ghy Adderslangen in een glas wilt opvoeden, so geeft haar Spaanse vliegen te eten. Sy worden metten rook van Koedrek en Galbanum van de vruchten afgedreven.

Moufetus heeftse in groote en kleine verdeelt: Van de groote (op dat ik sijn woorden ghebruike) zijn sommige langhachtigh van lijf, dik, uit de Tarw versamelt, en op de wijs der Motten vet, met goude strepen ghesprenkelt, diese over de vleugels dwars hebben (en dese worden inde gences-konst de best geacht) andere zijn kleinder, mager, breed, hayrigh en inwendige genoemd, en tot het gebruik der genees-konst onbequamer. De grootte zijn ook niet alle uitten groen blinkende, maar eenige rosaghtig, alle zijnse van ongemeene glans, en met een verw de oogen aangenaam, versien. Het klein geslaght der Spaanse vliegen, heeft my aldereerst *Thomas Dekateus* gemeen ghemaakt: Sy schijnen in lyvigheid en vorm een weinigh onghelijk, maar in kragt en oorsprongh komen sy over een. De eerst van dese (te weten kleine) zijn van lijf en hoofd langhachtigh met tangen, en swarte uitpuilende ooghen, langhe swarte sprieten, en vleugels omtrent de midden-lendenen uitstekende, die met twee silvere stippen, en eenighe weinighe witte plekken getekent zijn: Hy word inde zomer veel in 't kruid *Cicutaria* gevonden; Hy heeft de voeten en benen heel langh en dun, met een purper-rode verw verciert. De tweede is van de selve verw mette eerste, behalven dat de ooghen en sprieten groen schijnen. Hy heeft een klein hoofd, bolle schoften en gebult.

Den derden worden 't hoofd ende schouderst'saam gesmolten, sy zijn van een Spaans-groene verw, maar de oogen heel pekswart; De vleugels met het hoofd eenverwigh, maar met eenighe goude strepen vergult, de voeten zijn ook pekswart en kort. De vierde is de derde gelijk, maar is meer gras als Spaans-groenagtigh, anders is hy behalven de grootte (want die is de allerkleinste) niet verscheiden.

Aldrovandus vertoont de selve in vijf Platen.

Op de eerste plaats van de eerste Plaat word een Spaanse vlieg uit het grootste geslaght afgezet, groen van verw als goud in een open blinkende roos.

De tweede is langer van lijf, met geele

strepen op 't hoofd, de borst en rugh, langhe geele en knobbelige sprieten als ook de voeten, uit een Rusp inde Roos en ghegroit, in welken ook de derde met een rond swart hayrigh lijf voortkomt, die ik meen een gedaante van de Viola te zijn.

Op de vierde en vijfde plaats is de ronde Spaanse vlieg oft Viola, boven en onder swart, met witte doch weinighe plekken op sijn donkere vleugels, maar an den buik met vier kleine witte strepen. Van 't selve geslaght is de volgende; behalven dat die witte stippelen die in de ander weiniger waren overvloediger en ansienlijk zijn.

Op de sevende plaats is de *Araneus* die wy op sijn plaats nauwkeurigher sullen beschryven,

De naast an dese is de langhachtige Spaanse vlieg, swart van hoofd en borst; met twee ansienlijke sprieten, die an 't einde een knoop hebben, met zwarte voeten, en scheden die met rood, en swart overdwers gheverwt zijn.

De selve word inde volgende Plaat met uitgespanne vleughels vertoont, daar den buik die heel rood is, keurigh kan gesien werden.

Op de thiende plaats is de andere Spaanse vlieg donker, oft liever donker-asgrauw, na 't donker hellende met lange sprieten.

Op de elfde plaats is hy veel swarter, met sprieten een weinigh knobligh en an 't einde stomp.

De twaalfde plaats heeft de Mug ingenomen, met langhe vleugels en sprieten, en rode voeten.

Op de laatste is de geheel groene Spaanse vlieg op de vleugels met een gemengde goutverw, en rode voeten getekent.

De eerste van de tweede plaat is groen, met langachtige sprieten uit het geslaght der middelbare, met een langhachtigh lichaam. De tweede is onder de kleinste te rekenen, en geheel blauw. De derde onder de Bonen gevonden, is een weinigh grooter als de voorgenoemde, met dunne sprieten en swarte dwarse strepen op de scheden, en over 't vordere lijf swart.

In 't vierde en vijfde ghetal werd die gestelt, welke groen op den rugh is, en tegen de zon ghehouden een goutverwighe glans heeft, gelijk andere Spaanse vliegen, maar is nochtans onder de Paards-wormen te betrekken, en is moghelijk de groene Paards-worm van *Plinius*, die hy seit met sijn aangenaam gesicht de ooghen der tocsienders te verblinden. Voor is hy gheheel swart, met kleine sprieten.

De seste is de kleine Spaanse vlieg met een swarte borst, kleine sprieten, vergulde scheden, en hy kan om sijn kleinheid niet wel beschreven werden.

De leste uit het geslaght van de Viola oft ronde met een zwart hoofd en borst, langhachtige sprieten, rode scheden, de voeten an 't einde wat ghespleten en rood, heb ik *Melanchephalus* genoemd.

Inde

Inde derde plaat op de vierde plaats, wort de blauwe alderkleinste Spaanse vlieggh getoont.

Op de tweede de langh-hals, een weinigh kleinder als een Wesp, over 't gheheele lijf swart, met een langen hals oft bek, an weerzyden met twee sprieten.

De derde de kleinste, is gout-verwigh groen.

Op de vierde plaats is'er een met een swart hooft, sprieten, en voeten, geele scheden, daar ses swarte ronde stippelen op zijn, twee an 't opperdeel, daarse het hooft naast zijn, de andere na den aars in orde over dwars gestelt. An desen volgt een ander met een breder swart lijf, hooft en voeten, donker-gele scheden, en langachtige sprieten.

Op de fefte plaats is de groene vlieg, met lange sprieten, die onder 't geslacht der vliegen betrokken word.

Op de sevende en achtste twee kleine, de eerste heel blauw, en d'ander asgrauw.

De achtste is langh van lijf, met een swart hooft, borst, sprieten en voeten, en rode scheden.

Het neghende ghetal beteekent een Convolvulus, by de Grieken Ipe, by de Italianen ghemeenlijk Tagliadizzo ghenoemt, met een blauw lijf en donker geele voeten, hy is in de Wijngardt ghevonden, en eet de bladeren; Hier groeit hy uitte eyren van de Zywormen, uit eyren van dierghe-lijke grootte, en rood gheverwt. Als dese baren wil, vergaart en rolt hy veel bladeren by een (waar van hy moghelijk by de Latijnen de naam heeft) en leidt sijn eyren daar in.

Het volgende getal heeft een ander blauwe gedaante van dese.

De twaalfde is een swarte Kantharis oft Spaanse vlieggh met donkere en swarte plekken op de vleugels gesprenkelt; de kleinste uitten groene goutverwig, is de derthiende. Na dese volgt een swarte met rode halve ringhen op de scheden gheteekent, en swart gesprenkelt, met een swart hooft, voeten en sprieten.

Die inde vierde plaat voorgheftelt werden, zijn by na alle ronde Spaanse vliegen, van ons en in 't Italiaans Viola ghenoemt, uit welkers gheslaght de eerste breedt van lijf is, met swarte voeten, en sprieten van de selve verw, langh, en an 't einde stomp, rode scheden, met vier ronde swarte plekken even wijd van malkander, op de wijs van een vierhoek.

Op de tweede plaats is de selve Mugh, die wy op de eerste plaat op het thiende ghetal vertoont hebben; Dese hebben wy niet willen wegh-nemen, om de teekens van de ghetallen, en de orde niet te beroeren, gelijk ook die welke dees in orde volgt, op het elfde getal van de eerste plaat afgebeeld en beschreven.

Hier volghen twee Koleoptera ghenoemt, welkers eerste donker van lijf, en d'an-

der groen en so klein is, dat hy niet wel tot eenigh geslaght kan betrokken werden, wy hebben hem onder de Spaanse vlieghen gerekent.

Op de fefte plaats staat de Viola roodt gheverwt, en met swarte plekken ghetee-kent.

Op de sevende en achtste de selve, maar beide swart, welkers eerste met een roode streep omcingelt is.

De negende is uit het geslaght van de voor-seide, met rood en swarte verw onderscheiden.

De ander op de thiende plaats is rood, met twee swarte plekken besproeit.

De vijfde en leste plaat heeft vier Violen, welkers eerste de kleinste, en met witte stippen verciert is: De tweede is groot, met swart en gout-geel onderscheiden, op den rug met een doorsneden dryhoek door sijn swarte streepen schoon gheschildert. De derde is swart, met vijf goude stippen verciert. De laatste is klein, met schoon roodt gheverwt.

Daar is in Indie een gheslaght van kleine Kantharides oft Spaanse vlieghen Teokuilin ghenoemt, met een rode kop, groene borst, en 't overighe lijf blinkend geel. Sy ^{Nieremb;} segghen datse op de Lasery gestreeken, de ^{13. c. 17.} selve genesen. Sy leven by de Hokitalpen-fers: Maar de Teokuilin is een vurige worm, en de naam is hem van vuur, oft een brandende natuur gegeven.

VII. HOOFD-STUK.

Van de Buprestis en Ipe oft Koe-vlieg.

Die, welken *Aldrovandus* Buprestis ^{Naam,} noemt, wordt by *Vegetius* Vulprestis ^{Veget:} en Bulprestis, by *Sylvaticus* Bustafaris, ^{Veter: 1. 3. cap. 15.} Bublites, en Bubestis ghenoemt, by de Grieken Buprestis, en by *Nikander* Budake en Bubrostis: hoewel mogelijk dese voor een kleine roode Spinnekop, die de koeyen bijt, kan ghenomen werden, welke opgheten, de selve toevallen als de Buprestis toebrengh. De Buprestis heeft haar naam van het scheuren oft ontfteeken der Koe-beesten; want eerst worden door de groote scherphheid de darmen ontfteeken, daar na volghen swelling, koorts en het trommel-water, ten lesten de vliessen scheurende, barsten de beesten midden door.

Hy kan swaerlijk beschreven werden; want by de oude is van haar heel stil gheswegen. ^{Beschry-vingh.} *Plinius* heeft alleen gheschreven dat hy de langbeenige Paarts-worm gelijkt, en in Italie onghemeen; maar *Lucianus* dat hy in Lybie overvloedigh is: daarom seit *Aldrovandus* ^{Aldrov. Insect: 4. cap. 6.} dat hy noch geen rechte Buprestis ghevonden heeft: Maar *Pennius* roemt een in 't landt van Heidelbergh gevonden te hebben. ^{Moufer: Theat: Insect: 1. c. 19.} Hy seit datse uittet geslaght van de Spaanse vlieghen zijn, 't welk wy ook by *Galenus*, *Aetius*, *Aegineta*, *Phavorinus*, en *Avicenna* hebben, maar is langher van lijf: Sijn

L. buiten-

buitenste korst oft schede is gout-verwigh, het hoofd klein, de mond wijdt, hard, sterk, met tangen en getand; de oogen zijn rond en uitstekend: uit het voor-hoofd spruiten twee hoorns, de buik is lang; Het is by *Bel-lonius* inde beschryving van den bergh *Atho* een ghevleughelt beesje de Spaanse vlieghe gelijk, maar groter en geel geverwt. Daar is noch een ander rechte *Buprestis* gesien, een weinig korter van lijf, en omtrent de buik breder, met een scherper start, een klein hoofd, uitpuilende oogen, een opgesparde mond met tangen; de scheden zijn in de lengte gestreept, en uitten gras-groen gout-verwigh, gelijk *Moufetus* schrijft: De selve doet'er by dat hy maar ses beenen, en die na evenbedeelingh langh (*Grevinus* en *Matthiolus* seggen qualijk acht) en swart heeft, met hoornstweemaal kleinder en dunder als de voorgaande en z.

Moufet: 1.
c. p. 142.

Grevin:
de Venen:
1. 2. c. 11.

Plaats.

Voedsel.

Plinius seit datse felden in Italie gevonden werden: Maar nochtans nu overvloediger.

Hy eet Vliegen, Rupsen, Haagdisen, Wormen en andere ghekerfde dieren: Hy doodt ook de Spinnepkop: Hy raakt geen doode krengen. Als hy met het geen hy gedood heeft, verfaat is, sleept hy het overighe na sijn hol. Hy is Salpeterachtigh van smaak, en onverdraghelijk van stank. Van so scherpen vergif, dat indien de beesten van sijn besmette kruiden eeten, sterven: Als hy self opghegheten word, volghen swellingh, winderigheidt tussen vel en vleesch, blauwe lippen, en een quaadaartige smaak in de mond, op dat ik van't opstoppen des waters en de pijn van maag en darmen niet spreke: hierom wordense te recht strafbaar gehouden die haar in-geven.

Genees-
middel.

Ælian: H:
A: c. 6. 35.

Haar genees-middel is, de *Aphronitrum* met water ghedronken, sogh uit de Vrouwe borsten gesogen, Vrouwe-pis gedronken, en weer uitgebraakt, allerley geslagt van wilde peren, die nochtans in een geswollen lichaam niet moeten ingegeven werden; ook de voeten, vleugels van de Spaanse vlieghe, so wy sommighe gheloven. Het overighe sie dat by *Dioskorides*. Indien een Paart oft Koe-beest de selve eet wordense opgeblasen: Sy losen dikmaal dunnen drek, en walgen van eten. Haar genees-middel is lopen en het snijden van een ader in't gehemel van de mont; Sommighe gieten oly in de neusgaten. Meer hier van by *Aldrovandus*.

Sy hebben niet-te-min haarghebruik in de Genees-konst. Indienze als de Spaanse vlieghe bereidt werden. *Dioskorides* brandse op een seef met heete asch, *Galenus* weekse in asijn, *Hippokrates* verwerpt de hoofden, vleugels en voeten; Met Bokken-vet, genesen sy door haar rottende kraght het kin-seer, gelijk *Plinius* verhaalt. In opgestopte maandstonden wordense met tweemaal soo veel morgh van Vygen van *Hippokrates* tot een pil ghebruikt, op dat ik van de verharde oft opghesteghe Lijfmoer, en het affetten van de vleesch-klomp niet spreek.

Galen: 1. 1.
f. 6. c. 1.

Wat angaat haar onderscheid, *Moufetus* beschrijft'er twee van vorm als de *Scarabeus* oft Paards-worm: de een uitten gout-groen, en d'ander uitten geele swartachtig; die is groter als de voorgaande; de buite-vleugels zijn met gout-geel streeps-wijs geverwt, en met een weinig groen ('t zijn sijn woorden) overschaduwt: tussen de strepen rijfsen enige ronde holligheden schoon gevormt. Den anderen heeft hy van *Jacob Quikkelbergh* uit het lant van Vienne gekregen. *Leonicerus*, *Kornarius*, en *Kordus* hebben om de grootte van de stank, de Bosch-Weeghluis voor de Koe-vlieghe genomen. *Aldrovandus* stelt'er dry voor. De eerste is in't land gevonden, met een groote mond, van witte verw, in't binnenste deel ghetand, boven welkers twee hoorns, een ander diergelijk witachtig lichaam opstaat: in de opspalkking van de mond zijn die vier korte en hayrige byhangfels, met welke hy de spijs schijnt te proeven, eer hy die in de mond neemt; hy is donker groen van hoofd, rug en scheden, welke beide een ronde witte plek hebben, met langhe sprieten, en een streep, welke beide de scheden als sy an den buik gevoegt werden, uitmaken, van een koperen verw; onder de vleugels is hy groen, so dat men nauwliks schoonder vinden soude: hy heeft langachtige ruige voeten, en niet altijd eenverwig, maar na datse tegen de Son gekeert werden, zijns nu groen, dan koper-verwig, maar meer na 't koper hellende; de verw die boven op 't lijf is, spreit geen glans van sich, voor schijnt alles helder te blinken.

Onder-
scheid.

De tweede is de voorgaande gelijk, nochtans in verw verscheiden, welke (uitgenomen de geele voeten) swart is, en dese word ook in't veldt ghevonden. De derde is van *Jacob Grevinus*, die hy weerzyds met vier voeten afbeeld, groen geverwt. Diergelijke heeft ook *Matthiolus* in sijn uitlegginghen over *Dioskorides*: Maar wijl hy hem daar niet beschrijft, twijffel ik of hy wil segghen dat het een Spaanse vlieghe is die men in de Genees-konst sal gebruiken oft de Koe-vlieg.

De Ips word by *Plautus* *Involvulus* ghe-noemt, by de Italiaanse Boeren *Tagliadizzo*. Haar is eigen in de Wijngaarden te verkeerren, en die gelijk ook de hoorns te knagen; Hierom hebben sy van *Iptoo*, dat is blattoo oft ik schade, haar naam bekomen. Die meenen dat het een gheslaght van Slanghen is, worden van *Hermolaus* teghen-ghesproken.

VIII. HOOFD-STUK.

Van de Kujukus.

DE Kujukus is een ghekerft dier den Indianen gemeen, hy wort ook Kokkojus genoemd, en schijnt uittet geslagt der Paardsvlieghe; Hy is ses-maal grooter als onse vliegende *Cicindula*, soo dik als een pink, en twee duim langh. Veele verghelijken haar

Nieremb:
H: N:
13. c. 3.
Moufet:
Insect. 1.
c. 15.

haar mettet vliegend Hert. Sy zijne een weinigh kleinder als de Vledermuisen, so *Nieremberg* uit *Petrus Martyr* verhaalt; Het lijf is met twaalf kerven verciert, uitten asgrauw een weinig swart; het hoofd is lang, op welkers voorste deel opwaarts in 't midden een dryhoekige plek staat, met korte sprieten; de ooghen zijn groot, omtrent de hoornen uitpuilende en swart, en dicht by de mond geplaatst; het overige van 't hoofd is by na bruin-rood, uitgenomen twee vergulde knopen omtrent den hals, van welke eenige blinkende stralen, insonderheid onder 't vliegen, en met uitgestrekte vleugels, afglinsteren; de scheden waar mede de vleugels ghedekt zijn, schijnen kastanie-bruin. De afbeeldsels heb ik uit *Moufetus* hier by-geset: Dese heeft hy van een oprecht ervaren Schilder, diese in Spanjola en Virginia angemerkt heeft, bekomen.

Datse by nacht lichten twijffelt niemand, met wat deel is in twijffel: Sommighe hebben geseit datse alleen mette ogen flikkeren, waar van hy by *Moufetus* *Kephalolampis* genoemd werd. *Nieremberg* seit datse vier Spieghele hebben, twee op de plaats der ooghen, en twee onder de scheden in de heupen verborgen, welke sy dan tonen, als sy op de wijs der Paards-vliegen met ondekke vleugels de locht kiezen. De Schippers schrijven 't selve de ogen en billen toe: Andere de ingewanden en het doorschijnende vel van den buik. De Indianen gebruiken nocht binnen nocht buiten eenigh ander licht. By nacht gaanse met twee van de selve an de grote tee gebonden, en dragen eene in de hand. Wanneer se jagen om een seker geslacht van Konynen by haar *Uti* genoemd, en so groot als ratten te vangen. Het licht is so groot, dat yeder in een Kamer kan sien te leesen, schrijven, en alle nootzaaklykheid bedrijven. Als sy beginnen te verfwakken mindert het licht, en 't gaat uit na haar dood: waarom het nauwlijks te geloven is, dat daar van yet gemaakt werd dat het angesicht en de borst doet glinsteren. *Moufetus* beschrijft datse *Kandis*, en *Dudlei* bedrogen hebben, als sy an de Indien te landt quam.

Vanght. Hoe sy gevangen werden, en sy de Muggen vangen, en waar sy gesocht werden, heeft *Nieremberg* uit *Martyr* verhaalt. Die haar hebben wil, gaat inde schemer-avond met een brand-hout inde hand, en klimt op een by-gelegen heuvel, daar hy van de Kukujus kan gesien werden, roept met een verheve stem Kukuju; en swayt het brand-hout om, al roepende Kukuju, Kukuju, so dat hy de lucht bedwelmt: en so menen sommige dat de slegte Kukujus door dat geroep vermaakt zijnde, komt anvlieghe, want sy komen met een schierlijk en haastig gedruis ansetten: Maar ik meen datse na 't licht van 't brand-hout komen, om dat alle geslachten van Muggen naar het licht vliegen, met welke muggen de Kukujus leeft, ghelyk de Cipellus en de Swaluw. Als dan de Jager haar getal siet, verwerpt hy

hy het brand-hout. Altemet volgt de Kukujus het brand-hout, valt op d'aarde, en word dan licht gevangen, ghelyk men de Paardswormen doet, als sy met gheslore scheden sitten: Andere ontkennen dat de Kukujus so gevangen wert, en seggen datte Jagers groene takkē vol bladeren, oft een brede linne doek hebben, met welke sy de vliegende Kukujus ter neer slaan, daar hy, gevallen zijnde, loom blijft leggen en gevangen word, oft ghelyk andere seggen, de Jagers vervolgen den neergeslagen Kukujus, en overstolpen hem metten tak oft doek, en also word hy gevangen. Hoe het is, als de eene Jager den andere jagende Kukujus gevangen heeft, keert hy weder na huis, en de deur toefluitende, maakt hy sijn gevangen los: Dan vliegt hy door 't geheele huis, om Muggen te soeken, onder de hanghende bedden, en om het angehesicht der slapende, die hy weet dat de Muggen ghe woon zijn te besetten; Hy schijnt also het ampt der nacht-wakers te bedienen, op dat die binnen zy, te beeter mogten rusten.

Daar zijn ook noch andere beesjes, die 's nachts vlieghende, lichten, maar veel grooter als onse, en gheven ook meer lichte: Want sy schijnen soo klaar, dat die, welke de weghen afpalen, dese beesjes mette hoofden en voeten heel konstigh ophanghen; En soo wordense licht van verre ghesien, en maken de onbekende verbaast. De Vrouwen ghebruiken geen ander light om by nacht in huis haar werk te doen.

Moufet:
h. c.

IX. HOOFSTUK.

Van de Cicindela.

Dit Dier heeft by de Grieken en Latynen veel namen ghekrege; Want by de Grieken word het Lampyrus, by *Aristoteles* *Bostrychus*, by *Suidas* *Pyrolampis*, by *Hesychius* *Pyrgolampis*, oft liever *Pigolampis* vuuraars oft luchtaars, by andere Spijnter door leenspreuk, by *Aristophanes* *Myketas*, by andere *Cicindela*, en word qualijk *Phalæna* genoemd, en den naam van *Kantharis* komt de groote toe. By de Latynen sult ghy vinden *Cicindela* en *Cicindela*, om dat hy een glinsteringh verwekt; ook *Noctiluca*, dat is Nacht-luchter, en *Venus* (ghelyk *Livinus* een oudt Schrijver hem noemt) en *Incendula* en meer andere, ghelyk uit *Cicero*, *Plinius*, *Scopa*, *Aprikola*, *Varro*, *Festus*, *Plautus*, *Scaliger*, *Turnebus*, en z. te sien is.

Naam:
Aldrov:
H: de
Insect.
4. c. 8.

Siet van sijn beschrijvingh in 't onderscheidt. Nergens worden sy 's Winters ghevonden. In de Maanden April, May, Juny, en in den Herfst, wanneer sy weinigh vliegen, worden sy in de Velden 's avonds gesien; Daarom heeft *Plinius* geseit datse voor den ooght, en weinigh daar na gesien werden.

Plaats,

Van haar teelingh verschillen de Schrijvers: *Baptista Porta* meent datse uit den dauw groeyen: c. 3.

Teelingh.
Porta Phy:
togn. 6.

groeyen : By *Hesychius* wordt iets van het Phrigiaanse werk gelezen. Ik meen dat 'er de plaats van teeling mede beteekent werd. *Aristoteles* schrijft dat de niet-vlieghende uit de kleine vaste swarte ruige Rupfen voortkomen, en dat uit dese de gevleugelde groeijen. Of die *Bostrychus* genoemd, en of uit dese de gevleugelde gheboren werden, kan ik niet wel segghen. De Griekse *Ephesus* seit dat de *Bostrychus* van de *Cicindela* komt, en datse van de Boeren *Cicæ* en *Platæ* (*Niphus* set over *Ricini*) genoemd werden. *Kardanus* wil datse uit het geslacht van de *Krabrones* voortkomen. *Scaliger* heeft alder eerst het Wijfje met het Mannetje versamelt gevonden. Het Mannetje hoewel angetast, liet evenwel niet af, maar is 's anderdaaghs omtrent de middach los geworden en gestorven. Van die uur af tot omtrent den avond, baarde 't wijfje veel eyren, die in vier-en-twintigh uren levendigh geworden, voortginghen : 't Selve heeft den Engelsen *Wilhelmus Bruerius* angemerkt, gelijk dat by *Mousetus* staat. Hier in is van *Scaliger* ghemist, dat hy de eyren niet wel heeft anghemerkt. *Merula* houd het met *Aristoteles*. Hy heeft hayrige Wormen die by nacht luchten anghemerkt, so wel op de Markt van Libetie in groen bewasse slooten sonder water, als inde grachten omtrent *Vigevano*, 't welk de Oude *Vergenum* genoemd hebben. *Aristoteles* seit datse lang in 't versamelen t'samen-hangen, en los zijnde, haastig baren.

Tot haar aart behoort datse 's nachts luchten, 't geen haar nochtans niet alle toe-komt; Want de Mannetjes na 't getuigenis van *Scaliger* luchten in Gaskongie niet, maar de Wijfjes die wormen zijn. In Italie en in 't lant van Heidelbergh zijn al de Wijfjes sonder licht, maar de Mannetjes met licht begaaft. Het licht schittert weerzyds van de billen, indien sy gapen en verheven werden, maar toeghedrukt zijnde, worden sy verdonkert. *Plinius* heeft gheset dat haar glans het vuur ghelyk, door 't vouwen van de vleugels gedekt wort, en datse de nacht en dach in haar besloten hebben. Datse voor de schemer-avond niet gesien, en daarom by *Plinius* vliegende Starren en land-Starren genoemd werden, hebben wy by *Politianus*. Sy zijn onschadelijk, en vallen nocht met bijten nocht steken yemant an. Sommige verhalen datse graag naar de kaars vliegen.

Gebruik. Dat 'er een traan uitte *Cicindela* kan gemaakt werden, 't zy uit haar van selfs verrotte lichamen, oft met verolmt wilgen hout, honde-gal en eyer-wit gemengt, die 's nachts lucht geeft, heeft *Vitalis Kardanus* geleert: Hoe die moet overghehaalt werden *Wekerus* en *Myzaldus*. Hierom lacht *Scaliger*, en seidt so aartigh als waarachtigh, dat dese het licht van den Hemel getrokken, willen schijnen in de stof te stellen, gelijk of men een gevanghen Slaaf op een Roey-Schip sette. Als het beesje doot is, verliest dat witte en in

den donker blinkkende deel zijn licht. *Mousetus* schijnt toe te staan datse onghевleughelt in een helder glas met gras besloten, twaalf daghen langh luchten, indien daar ghestadigh versch gras by gheleit werdt, en sy de vrye locht ghenieten: Maar hy doet 'er by datse verswakkende donkerder werden, en doot zijnde haar gheheele licht verliezen. Wat den Engelsen *Ardenus* gedaan heeft, besiet dat by den selven.

Sy zijn tweederley, ghevleughelt en onghевleughelt, van welke die so helderen licht 's nachts van haar gheven, dat men groote letteren by de selve lesen kan. *Mousetus* heeftse beide in Mannetjes en Wijfjes verdeelt. Het Mannetje ('t zijn sijn woorden) is een klein diertje met vier vleughels, welkers buitenste leerachtigh, en binnenste vlietich, silver-wit, en doorschijnende zijn; hy is langh en een weinigh plat van lijf, met vijf kerven begaaft, die hy naar sijn wil kan uit-rekken en inhalen; sijn uitghe-rekte lijf schijnt langher als de vleughels, maar ingetrokken korter: het hooft is breed, donker, plat, en als een muts ghevormt: uit het midden van sijn voor-hooft schieten twee hoorns uit een selve middel-punt, omtrent welke het hooft voorwaarts een weinigh uit puult: Niet ver van 't beginfel der sprieten rijst weerzyds een klein swart knoopje so helder als Agaat, 't welk in plaats van 't oogh is.

Het hooft is an den hals, en zijn heel kort lijf van verw uitten donker swart, vast-ghehecht: An de borst omtrent het hooft zijn ses voeten, welkers achterste met de beenen omtrent donker geel, en de overighe deelen van de voeten swart zijn. Hy gaat langhsaam en als pronkkende voort: de borst puult een weinigh uit: het lijf is omtrent de kerven witachtigh, omtrent de start heeft hy twee vlekken, weerzyds een, op de vorm van een wassende Maan, waar 's nachts een heldere glans uitschittert, by na het brandende swavel ghelyk, dat men meent dat 'er vurighe vonken door de locht vlieghen: Dese wordt noit in Engelandt ghesien, oft indien hy daar is, so lucht hy nochtans niet. Het Wijfje van de *Cicindela* in Christenrijk, is een traag voortgaande dier sonder vleugels, omtrent twee dwarse vingers lang. (hoewel *Joseph. Scalig.* in Gaskongie veel groter en langer, aldaar *Luçtarta* genoemd, heeft gesien) sy is van middelbare grootte als een Rups, dien sy by nageijk is: sy heeft een klein hooft, plat hart, langh en swart, en na de mond spits, van welkers uiterste twee korte swarte sprieten af-komen: sy heeft ses voeten, klein, swart en met dry geledingen omtrent de kop onderscheiden, op de wijs by na van de Rupfen: haar lang en dikachtig lijf is als een lint plat, met twaalf diepe kerven ghesneden, behalven den hals, welken sy na haar wil uit-rekt, en weder inhaalt en verbergt; de deelen tussen beide gelijkenende gedaant van enige onderlingh op malkan-

Onder-scheid.

malkander gevoeghde platen; over den rug loopt een heel smalle en weinig witte streep, van 't hooft totte start toe: De zyden zijn uit den rossenaartig rood, de start, en buik omtrent de start zijn witachtigh, maar de stiet is self swart, door welkers toedoen en stut sy sich opheffende voortkruipt, en mette klauwen die daar van affschieten sich hangende vast hecht. Onder dese stiet onlast sy een taye dradige vuiligheid, als honigh, 't welk sy mette klauwtjes van haar start daar na weder opslurpt, en schijnt daar uit achterwaarts kruipende, eenige draden te maken die heel lymigh zijn, en welke sy ten tweedemaal inflokt, en onderhoud haar also met die uitbrakingh en weder opslurpingh: Haar witte deelen glinsteren wonderlijk in den duister, en verbeelden eenige Landstarren, so datse de kaars en maan in 't lichten schijnen te tarten. Dat is merkens waardigh, dat die heldere glans mette levendige geest geheel verdwijnt: Waar is dan dat licht, van welk eenige bastart natuurkundige so onbeschaamdelyk reutelen? De vlieghende sietmen dikmaal door de velden, somtijds ook inde steden door de straten vliegen.

Aldrov:
Insect: 4.
cap. 8.

Aldrovandus heeft onsook eenige gedaanten opgedischt, van welke hy aldus spreekt: Dat gekerfde dier 't welk inde eerste Plaat de Rups by na gelijkt, en in de hagen gevonden is, oordeel ik de onghevleugelde Lampyris te zijn, wyl hy door sijn eigen selfs licht, in de groef daar hy verborgen was 's nachts ontdekt is. Hy is plat als een Mot, by na een duim langh, voor met ses voeten versien, maar geen achter; Sijn hooft is swart met vier krullen als hoorntjes van een Slek, en een witten hals, die hy na sijn wil intrekt en uitsteekt onder een schobbetje van de eerste kerf, als onder een hooft bedekkende Helm, want die is uit twaalf stukken t'saam gheset, die onderlingh malkander ontfangen, en die swart yder met een purpure stip weerzyds ghetekent zijn; hy heeft ses langhachtighe voeten met dry gheleedingen, staande en sijn start slepende, heeft hy de gedaante van een Draak, maar als hy met dese voorste voeten voortgaat, en sijn start onder sijn buik buight, en voorwaart slingert, kruipt hy met het lijf booghs-wijs, want haar start is in plaats van de voeten, die in 't achterste deel van de rechte Rupsen zijn: De start is witachtigh en drypuntigh, daar hy sijn achterdeel in 't kruipen mede onderstut, en an yder dingh als an een spelt blijft hangen. De eerste en voorste stukken zijn langer, maar korter na de start toe, en 't lijf dat in 't midden breedst is laat allenghs kens in een spits af; uit den aars lost hy sijn drek, die lymigh en geel als Wasch is, welk somtijds mette start na den bek ghekeert, in een kringh ghedraeit werd, en dat brengt hy na de mond, daar hy ook diergelijken vogt schijnt uit te braken, en dat gelijk een draad gemaakt hebbende, kruipt hy achterwaarts, en rekt die uit, welke door haar lymigheid lichtlijk volght, en hy slurpt

die ten lesten weder in. Onder is hy matelijk swart met rood vermenght, als de bloem van Persiken. De verw der plekken die in dese purpure is, glinstert in sommige meerder. *Iulius Scaliger* seit datter in Gaskongie *Cicindela* sonder vleugels zijn soo groot als grootte Rupsen, dikker en lyviger, en datse daar Lukrambaghenoeemt werden, die sal mogelijk uit dien hoop zijn, welke ik in de tweede plaat voor en achter over mette ghevleugelde Lampyris vertoon.

X. HOOFD-STUK.

Vande Blatta oft Mor.

Onder de naam van Motten komen niet alleenlijk de Wormen die inde oiren, en Bykorven groeyen, en *Phalæne* ghe-noemt werden, maar die wormen, welke in de lage Eykel-heesters voortkomen, en ook Meelwormen: met dese worden verstaan die de Grieken *Silpha* en *Tilpha*, de Italianen *Platella* oft *Bukkaroni* noemen; en *Hermolaus* moet niet gehoort werden, die *Karobus Blatta*, oft *Mot* overgeset heeft.

Aldrov:
Insect: 4.
cap. 9.

Het is een lichtschuwend ghekerfde, de Paards-vliegh ghelijk, maar sonder schors: Daar van sal meer in 't onderscheid voorkomen. Van sijn oorspronk is men niet eens, sommige menen datse uit Wormen en Rupsen voortkomen, eenighe uit hout, als *Kardanus*, *Aristoteles* en *Plinius* getuigen, en datse alle haar huid verlegghen. De Mannetjes worden gheloofd alle grooter en gevleugelt te zijn: De Wijfjes buikigh en sonder vleugels.

Kardan: 1.
de Veneay
cap. 7.
Arist: H:
A: 8. c. 17.
Plin: H: N:
1. 11. c. 28.

Sy zijn goet tegende doofheid en pijn in de oiren, indien'er twaalf, de vleugels weghgeworpen, in anderhalf once Wijn en Honigh met een Granaat-appel en dry oncen nat van den appel ghekookt werden, daar na gestoten, en daar by wat van de Syrische salf, tar, en het uitgearfte sap van vier Ajuns gedaan werden. Sy werden verjaaght met het kruid *Blattaria* genoemd, met de maagh van een versche geslaghte Weer, na't seggen van *Diophanes*, als die op de plaats daarse verkeren geleit werd, en ten lesten met Lavendely, welk het beste is.

Galen:
Med. f. 1.
l. 3.

Daar zijn dry ghedaanten van de Mot, de sagte, de melighe en stinkende, daar wy die van *Peru* konnen byvoeghen: Van de saghte zijn de Mannetjes alle gevleugelt, en kleiner; de Wijfjes buikiger en sonder vleugels. Sy hebben een klein hooft, daar uit twee lange en an alle zyden beweeghlijke hoorntjes voortkomen: De borst is mette schouders rond en met seven kerven; de vleugels zijn gelijkverwigh mettet lijf, de start is gespleten met tangen, en hy heeft ses voeten: Daar isser een in Peters-stadt ghesien, ses-maal grooter als de ghemeene; die sijn jagers het bloed uitlokt. Sy zijn in een schip van *Draak* veroverd ghesien, veel grooter en donkerder als onse: Sy zijn alle snel ter loop, en lopen meer, gelijk de Struis, dan sy vliegen. Het

Onder:
scheid.
Mouset:
Insect: 1.
cap. 18.

Arist: H:
A: 8. c. 17.
Het A: 8. c. 17.

zijn Inwoonders van Kakhuifen en ftoven. De ondervindigh leert datse in Oly gefoden en op de wratten ghesmeert de felve verdryvan. Sommige hebbenfe Koorn-eeters ghe-noemt, om datse meeleten: De Molen-Dinaria oft Meel-eter word aldus van *Moufetus* befchreven: Ik heb een Wijfje ghesien, (foo ik meen,) want fy had geen vleugels, langer en dikker als die ghemeene fachte, en met meerder glans fwartachtgh, met een mond met tangen, klein en als onder den buik gefteft. Sy heeft fprieten de eerfte gelijk, kleine holle oogen, oft liever maar tekenen van oogen: An de borst by na vierkant, worden de vier eerfte voeten gehecht, de achterfte an den buik: Boven de fchouders fietmen eenige beginfels van vleugels, maar konnen nochtans geen vleugels ghe-noemt werden. Het overige lijf is dikachtigh, met verfcheide ringen doersneden, die van ter zyden angefien, een faagh ghelijken, het spits van de ftart en de vork an weerzyden ghelijken een drytand; Die Motten houden haar in warme plaatfen, in bakkeryen en keukens. In grooten honger konnenfe nauwliks 't light verdragen, en fo fy om de koft te zoeken moeten voor den dach komen, lopen fy doch snel weer na den duifter, en met stof haar toedekkende, bedriegen fy die, welke haar vangen willen.

De Mylokeris is by Pollux een dier foo groot al een Cicada oft Huppelkoorn, witachtigh geverwt, om datse meel inde Molens eten. *Stephanus* doet'er by dat hy Silpha ghe-noemt is.

De stinkende word by de Grieken Silpha Bdea ghe-noemt. *Plinius* maakt hem fcherp van aars: Hy vertoont heel wel sonder ftart de jonghe Scarabeus Pillularius. hy is heel fwart en sonder vleugels, hoewel ghy foud menen dat hy ghevleugelt en met een schors gedekt was: Hy heeft een mond met tangen, langhe en dunne benen. By nacht kruipt hy heel langhsaam, en woont in diepe hollen, fchuwt het licht, en vervult met fijn ftank de naaft gelegen plaats. Ghy fult in dit geflacht nauwliks een Mannetje gevleugelt vinden: Hy word van sommige onder de Weeghluis gerekent. Daar is nochein ander ghedaante in Hungarie de Kriekel ghelijk: Sy worden in de Dyken en open plaatfen gevonden; hy maakt in 't vliegen een lelijk geluid. 's Winters houd hy 't by 't licht, 't welk hy 's Somers fchuwt: In tijden van peft word hy als een geheim genees-middel gedragen, ja van sommige ingheslokt. Ghy fultse meest vinden daar de treffelijkste Wijnen waffen. *Galenus* fhrijft dat fijn vet, als 't hooft af is, met Roosfalf gestampt, wonder goet voor de oiren is, maar de woleen weinigh daar na uitgetrokken, word geloofd met Tar de vuile fweren te genesen. De Peruanse Aranet ghe-noemt, zijn foo groot als Kriekels, en vliegghen 's nachts met scholen, en eten by na alle fagtedingen: Ghy foudse mogelijk beter onder de Kriekels reekenen. *Aldrovandus* geeft'er

een voor en achter over afgebeeld vandonkere verw, maar met voeten en fprieten een weinigh roder als 't geheele lijf.

XI. HOOFD-STUK.

Vande Forficula oft Oirveutel.

DE Forficula van *Arnoldus*, by de jonger Latynen Auricularia, word by de oude Mordella ghe-noemt. *Niphus* noemt hem Vellicula van Vellicando dat is fcheuren oft rukken. By de Francen is hy Anreilez, oft Perceureille, by de Hooghduitsen Ohrenwurm, by de Neerduitsen Oirveutel, by d'Engelfe Earewig ghe-noemt. *Hadrianus Iunius* meent dat het de Fullo is, wyl hy nochtans veel van de vorm van de Scarabeus oft Paards-worm verfcheelt. Is dit niet de Orfodacne van de Grieken? Voorwaar fijn oorsprongh en beet ftemmen daartoe over een; want hy groeit ook in de holle ftelen van de kruiden (gheljk van de wilde Pafinaca, Angelica en Ferula) en hy word veel in de Kool gevonden. De Noordse Engelfe noemen hem met een fchandelijken naam Tuuichballok, want waar hy een ghekronkelde huid vind, daar verwekt hy, oft met byten, oft met fteken van fijn gefplete ftart over groote pijn, dat my, feit *Pennius*, eens in mijn kindfheid gefchiet is.

Wy hebben twee gedaanten van Oirveutels ghesien, welke beide tegen 't ghevoelen van veele ghevleugelt waren, want indien ghy haar ergens inghesloten met een ftokje gins en herwaarts fchud, 't welk die treffelijke *Knievetus* an *Pennius* geleert heeft, vliegt hy terftond met fijn vleughels die onder de fcheeden verborgen zijn, maar men moet wel toefien dat hy niet te hard ghedrukt oft ghewond werd, want dan foud hy, fchoon hy wilde, niet konnen vliegen. De ghemeenste is bruin-rood, de fprieten, voeten en ftart met tangen zijn geel. De andere die in Engeland onghemeener, en van ons maar eenmaal ghesien is, is grooter als de ghemeene, met een swarter lijf, en den hals met een witte kringh verciert: De uitterfte fcheden zijn donker-rood, en de mond is geel en met tangen verfien; op den rug worden an beide zyden vijf donker-geele plekken ghesien: De vork van de ftart is kort en fwart, met welken hy na de kop verheven door de locht vliegt als hy gram is.

Sy worden veel inde Kool, Ferula en inde knobbelen der bladeren van den Olmboom gevonden: Sy komen voort van de Wormen die inde Kool groeyen; fy verleggen jaarlijks haar huid, en dan zijnse fnewit, maar met den ouderdom herwascht die oude verw weder. De Engelfe vrouwen haten haar feer, om datse de bloemen van de Angelieren afeten, en leggen haar lagen op dese wijs: Sy fteken an de kanten van de bloembedden een ftokje in d'aarde, daar onder leggen fy Koeye oft Varkens klauwen, ligtjes met doeken oft ftro bedekt: Als nu de Oirwormen

's nachts

Moufer:
Insect: 1.
cap. 27.

's nacht (om den regen te schuwen en haar te dekken) daar in kruipen, wordter's morgens als die oude lappen wegh genomen en uitgheschud werden, een groote menigte mette voeten vertreden en gedoodt. *Arnoldus* raad, datmen se in gemeenen oly, oft die van de *Flammula* ghemaakt is, sal koken, en daar mede de slagaderen van de krampsugh-
tighe, op de hoofd-slapen en voor-arm stryken, om daar door de koorts tot ghenefingh van de kramp te verwekken. *Iosephus Michaëlis Halus* een beroemt Genees-meester, plagt een groote menigte van Oirwormen te vergaderen, en in een dicht ghesloten glas, door het bad tot poeijer te maken: Dan deden sy daar so veel Hasen-pis by, dattet 's avonds en 's morgens inde oiren kan ghegoten werden. Dit seyt hy met betuigingh dikmaals een geheim te zijn om de doofheid te genesen. Andere menghen het poeijer met oly van nagelen, en gebruiken dat als boven. De kleine *Gallinago* (van de Engelse Suite genoemd) en de hoenderen eten dese Oirwormen, en my ghedenkt dat ik een groote menigte in haar magen gevonden heb.

XII. HOOFD-STUK.

Vande Scorpioen, Mier en gevleugelde Cuis

Moufer:
Insect: 1.
cap. 28.
Pausan: in
Beot.
Ælian: 1.
16. c. 42.
en 43.
Strab: 1.5.
Nikand: de
Thena.

Plin: H.
N: 1. 11.
cap. 15.
Ælian: 8.
cap. 13.

A *Rijstoteles* heeft ontkennt datter ghevleugelde Scorpionen zijn. *Apollodorus* na het getuigenis van *Plinius*, *Pausanias*, *Nikander*, *Ælianus* en *Strabo* hebben dat bevestigt. Een seker Phrygiaan heeftse gevleugelt in Jonia overgebragt. De Psijly hebben se mede getraght in Italien over te brengen: Sy fouden by de Latynen Nepales ghelyk als ghevleughelde Nepæ oft Scorpioenen moghen genoemd werden: Sy zijn gheverwt als Honigh, waar van sy Melichloroi ghe-noemt werden. *Ælianus* maaktse vlam-migh; in't opperste van de start is een knoop met een dobbele angel versien. *Strabo* maakt hem sevenknopigh: De vleughels zijn de Sprinkhaan gelijk; de grootte is gemeen. Sy worden in Italie by de Prasi ghevonden, in Ægipten, te Palymbrota en z: Binnen't rijk van Sicilie leven sy niet, in Italie zijn se niet onschadelijk: Datse in Jonia vleugels hebben is geseit. De teelingh van dese is mette ongevleugelde gemeen. Haar vergift is heet; Sy dooden de Haagdisen, Spinnen en allerley Slangen. Op haar gegevene wonden ge-leit, genesen sy de selve, en indien den reuk

van de verbrande by andere geroken word, drijftse de selve uitten huis.

Van de vliegende Mieren, die by *Aristoteles*, so *Mousetus* wil, *Hippomyrmeces* ghe-noemt werden, fullen wy dit weinighe by-brengen, te weten, datse *Nymphæ* en *Serphi* by sommige genoemd werden; datse van lijf en leden groter zijn als de gemene; en tussen swart en donker geverwt. Datse vier silver-witte vleugels, en de buitenste grooter als het gheheele lijf, en de binnenste tweemaal kleinder hebben. 't Geen *Onesikrietus* van de Indise Vossen niet kleinder als de getrouwe goud-bewaarders, en welkers vellen ghelyk als van de Panther zyn, schrijft, en dat van *Plinius* verhaalt werd, dat de hoorns by de *Erythri* inde Kerk van Herkules voor een wonder zijn ghehouden, is een logen. Sie hier meer van in't Hoofd-stuk van de Mieren.

Arist: de
Partib:
Animal:
1. 2.

Van de vliegende luifen heeft *Mousetus* dit: *Agatharoides* schrijft dat de Springhaan-eters niet ver van de rode Zee wonen, welk volk korter van gestalte is als andere, mager van ansien, en bovenmaten swart: Omtrent het evenaren van de Lente, wanneer by de Italianen de West en Zuid-weste winden wayen, wordter uit een onuitsprekelijk menigte van groote Springhanen met die wind tot haar overgedreven, die inde vlucht weinig, maar in lijfs ghestalte veel van de vogels verschillen. Met dit gheslaght van dieren worden se den geheelen tijd ghevoed, en eten die oft gesouten, oft anders bereidt, maar sy vangense met rook haar uitte locht op d'aarde werpende, en worden geseit heel snel ter loop te zyn, maar wyl sy sodanighe drooge kost eten, leven sy niet over de veertigh jaren, en sterven eendoot ellendiger als haar leven, want met het ankommen vanden ouderdom, groeyen in haar lichaam eenige vliegende Luifen; in gestalte wel de Hons-vliegen ghelyk, maar kleinder: Sy beginnen van de borst en buik, en eten in korte't gheele vel van't anghesicht; en van dese worden eenige als met Lasery geplaaght, daar na scheuren sy haar selfs, en ten laatsten de siekte in staat zijnde, en haar dunste vogtigheid met de groey van die beesjes uitghe-drooght zijnde, worden die ellendige ghe-dwonghen de onverdragelijkste smerten te lijden, en sterven also door gebrek, oft van voedsel, oft sap, oft door de quaadaartigheid van de locht.

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

G E K E R F D E D I E R E N .

H E T I I . B O E K .

Van de Land-gekerfde dieren met voeten sonder vleugels.

I. O P S C H R I F T .

Vande vreinigh-voetige.

I. H O O F T - S T U K .

Vande gekerfde met ses voeten.

I. L I D .

Van de Mier.

Ot hier toe ghe-
noeg vande Land-
gekerfde dieren
met vleugels, nu
volgen de ongh-
vleugelde, en die
oft weinigh, oft
veelvoetige. Die
eerste hebben ses,
agt entwaalf voe-

ten: De sesvoetige zijn de Mier, Wandluis,
Luis, Ricinus, Vloy, Neet, de Forbicina,
Talpa, Spondijle, Staphylinus, de Afellus
Arvensis, en Anthrenus.

Ik begin van de Mier, een gekerfde van
wonderlijken aart, en daar sich 't menschelijk
geslacht in verwondert en verbaast. *Isidorus*
meent dat hy by de Latynen a Ferendis Far-
ris Micis, dat is van 't dragen der Meel-kru-
melen alsoo gheenoemt is. By de Grieken
word hy Myrmus, Myrmex, en by de Do-
riensers Myrmax, by welke *Hesychius* ook seit
datse Myrmedonæ genoemt werden.

Beschry-
vingh.
Plin: H:
N: 11.
37.
Wotton: de
Different:
Animal.
cap. 210.

So een bekend beesje te beschryven is
overvloed. Hy heeft een snuit inde mond:
Plinius schrijft haar een tongh toe; *Wottonus*
tanden, en doet'er by dat hy een angel in den
aars heeft, maar geen ooghen om sijn klein-
heid in 't hooft: Opwaarts zijn twee byvoeg-
fels die als twee hayren uit het hooft voort-
komen. Als sy oud en dicht an haar sterf-
dagh komen schieten sy vleugels uit.

Plaats.
In wat plaatsen sy leven is niemand onbe-
kent. Datse al 't geen sy vergaderen op een
hoop dragen, is yder een bekend.

Sy eten 't grein der Koornvrugten, waar
van sy Koornlesers en Koorndragers ghe-
noemt werden. Datse graagh na 't saet van
Cypres en Slaapbollen zijn, hebben wy by
Plinius en *Plautus*. Sy suigen de vrugten uit,

en onthouden haar ook niet van doode Slan-
gen. *Alianus* heeft verhaalt datse de doode
lichamen van menschen sparen; andere seg-
gen ook van vrugten die met bloed der
Maanstonen besmet zijn.

Aristoteles heeft ook verhaalt, datse in de
winter versamelen en in heldere Zuidelijke
dagen geboren werden: *Plinius* datse Wormt-
jes ghelijc een ey in de Lente teelen. Die
lange en pylaarfvormige krijgen haar anwas
in warme broeyighe plaatsen buiten het li-
chaam, indien wy *Albertus* gheloven; de
Wormtjes die uitkomen zijn wit en met vlie-
sen bedekt. Sy worden gheset in Amerika
uutte lichamen van haar doode ouders voort
te komen: Sy leven op een wonderlijke wijs,
tot datse uit de onderaardse helen gevleugelt
weghvliegen.

Van haar verstant spreekt *Plinius* heel aar-
tigh aldus: Indien ymand haar last met haar
lijf vergelijkt, sal hy bekennen dat geen dier
naar evenbedeelingh grooter kraghten heeft.
Sy dragen met het gebit, en de grootte stuk-
ken stuwen sy met haar achterste voeten en
schouders voort. Sy hebben ook een burger-
heerschingh, geheugenis en sorge: Het zaat
datse verbergen knagen sy om dat het niet
weder uit d'aarde schieten soude: De groot-
ste saden verdeelen sy na den ingangh; die
door den regen nat geworden zijn, brengen-
se buiten om te drogen. Sy arbeiden by
nacht, en volle Maan, en rusten tusschen beide,
maar hoe arbeiden sy in dat werk? En wijl sy
van verscheide wegghen haar voer t' samen
brengen, sonder dat d'een van d'ander weer,
daarom hebbense sekere dagen tot haar Ker-
mis gheschikt om malkander te leeren ken-
nen. Wat isser dan een spel? Hoe naastigh
onderzoeken en vragen sy malkander indie
ontmoetingh? Wy sien dat de Kaystenen,
daarse haar wegh hebben, verslijten, en datse
een wegh banen, om dat men niet twijffelen
soude wat naastigheit in alle dingen doen
kan. Sy worden van alle dieren die onder-
lingh met malkander leven, behalven de
mensch alleen begraven, en dragen haar
doden inde basten van de vrugten ter aarde.
Hieronymus heeft gesien dat sommige de za-
den der kruiden mette tangen van haar mond
voorttrokken, dat eenige de aarde uitgraaf-
den, en het water met dykken de wegh af-
sneden.

Plin: H: N:
17. c. 10.
Plaut: in:
Trium.

Teelingh:
Arist: H:
A: 5. c. 2.
Plin: 13.
cap. 30.

Plin: H: N:
11. c. 30.
Aart.
Verstand.
Arist: H:
A: 9. c. 33.

Hieron: in
Vita:
Malach.

fneden. Dat andere an den winterghedenkende, haar bekomen saet door-braken, om niet door de vogtige aarde weder op te schieten: En dat meer te verwonderen is, in den gehelen hoop was niet een uitgaande den inkomende in de wegh hinderlijk: En als sy sagen dat yemand. te seer belast was, setten sy haar schouders te werk om haar te helpen.

Ælian: H: A: 2. c. 25. l. 4. c. 43.

Plin: H: N: 2. c. 4.

Ælianus seit, dat de outste als sy om voedsel uitgaan den hoop anvoeren, op koornhalmen klimmen, de afgebrokene ayren neder-werpen, en de vrugt uit de batten schellen. Datse den tijd tuffen oude en nieuwe Maan voor-kennen hebben wy by *Plinius*, en datse haar vuiligheid van den buik, de pis gelijk, niet in haar holen leggen. Van andere is angemerkt datse door slijkerighe wegen gekropen hebbende, haar voor den ingang tegen yets ruws wrijven, haar versche eyren in den arm draghen, en als sy so verre ghekomen zijn daar sy haar van den arbeid kunnen onthouden, datse die dan in een diep hol neerlegghen. Als de eyren gekipt zijn onderwijfen sy haar vrugt totten arbeid. An de trage wort de kost geweigert. Hierom is haar gewoonte, dat de sterkste, met haar klauwtjes, mont en snuit de aard uitgraven, de uitgegravene ophopen, en de opgehoopte met stoppelen bedekken. Dat de wijfste bouwen, de kleine inde kromme hollen verkeren, en de ervarenste kromme wegen en verheven folderinghen maken. De luije wort ten huise uitgedreven, en buiten gebragt zijnde, vergaderen sy in een ronde orde, en straffen hem mette dood. Datse binnen haar Minlust plegen is haar sedigheid toe te schrijven. Hier komt noch by datse konnen voorduiden, want men seit als sy haar koorn te drogen leggen dat'er dan noit regen valt. Als *Demokritus* merkte datse sulks by heldere loght deden, vermaande hy sijn broeder den ooght in de schuer te brengen, waar op een grooten vloet volgde. *Theophrastus* meent ook datse reghen voorduiden, als sy met groote hopen door malkander lopende haar roof t' samenbrengen; oft als sy haar eyren uittelage plaatsen naar hoger voeren. 't Geen van *Nero* by *Suetonius*, en van *Simon* by *Plutarchus* gheseydt wort gaat wat te hoogh. Het soude schande zijn haar woonplaatsen, daar in sy een sonderlinge konst gebruiken, te vergeeten. Sy zijn heel krom en ontoegankelijk, oft ten deel beswaarlijk. Sy hopen de aarde voor de gaten als tot mueren en vestingen, om door den vallenden regē met geen watervloet gequelt te werden. Haar ruimte is dryerley: De Mannetjes en Wijfjes wonen bysonder. In't Vrouwen-getimmer baren de Wijfjes, en het derde deel wort voor de Koorn-schuer ghehouden. *Plutarchus* schrijft datse in't ene leven en eten, in het tweede haar voetsel leggen, en in het derde haar dooden begraven. Het onderste van haar opgheworpen heuvel is haar begraafplaats. *Majolus* heeft een woning die hy self gesien heeft, beschreven. *Aldrovandus* heeft het afbeeldsel van een oft twee die in een verrotte Eyken-boom, en in een half-verrotte stam ge-

vonden zijn. Daar vertoonde sich seit hy, in een kleiagtige gront een vierkantige Stad omtrent vier voeten lang, meer als een breed, in welke sy door straten overen weder als Borgers, om haar handeligh te drijven, wandelden. De regte streken van haar gangen waren wonderlijk, die gy soud geseit hebben met een Konstenaars passer ghetrokken te zijn, mits altijd de ghelijckheid van lenghte en breette nauwkeurig waargenomen wierd. De lengte der Stadt was een heel rechten wegh, een vinger langh, diep en breed, welken wederom dry andere wegen van even-gelijke ruimte, en van de selve diepte doorsneden, soo dat'er dry uitgangen en wegghen ghesien werden. In de uitterite hoeken van de wegghen saghen wy dat haar eyren op hopen bewaart wierden, waar uit de vrucht der Mierenghe-teelt wert. In't ander deel der Stadt saghen wy de hoeken so vol koorns, dat het over de wegen rolde. De nettigheid van alle wegen was ook wonderlijk, daar nocht steentjes, nocht kaf, nocht vesel, nocht eenige vogtigheit gesien wiert: So dat die Stad so van haar Borgers gheschikt was, dat daar de fught tot haar jongen, de sorg van leeftoght, en cierlijkheit van haar gebouwen konde ghesien werden, welke Borgery met een gemene sucht na 't voordeel van haar heerschiching trachtende, wijl andere t' huis alles wel overleiden, en sommige buiten haar werk drevē, ons leerden dat men de Burger-heerschiching, met vrede en eendragt moet bestieren: ook bleek het dat yeder Borger het gemene voordeel van allen sochte: want daar was in't midden der lengte van de Stade een Poort tegen 't Westen geset, om datse door haar Wijsgeerte gheleert hadden, dat een Stad van de Noorde, Ooste, en Zuide winden moet bevrijt zijn.

Diergelijken woning in een eykenboom gevondē, heeft een seker boer by *Aldrovandus* gebragt, welk op de tweede plaats afgebeelt is. Het is ook een wonderlijk schoufspel dat *Kleantes* is voorgekomen: dat de mieren uit haar holgekomen zijn by een ander hoop van mieren, wijl sy een dode droegen ('t zijn de woorden van den uitlegger van *Plutarchus*) en dat enige mierē opwaarts klommen, als om de andere te spreken, en weder afklommen, 't welk twe oft drymaal also gedaan wiert, en dat ten lesten dese een worm om-hoog staken als een los-ghelt voor den ghestorven, en dat die de worm ontfangen, en het lijk der Mier weder gegeven hebbende, doorgegaan zijn.

Die van de Oliphanten en Beren gequelt zijn, quetsen haar weder: de slangen en draken makē sy dul, tzy oft om dat die de werkende, de wegen toestoppen, oft om datse een vergiftigen damp inde hollen blasen. De Huppelkoorns en ratten hatē sy seer: die om datse met singen de Somer doorbrengen, dese om datse die met slapen verslyten. Datse onder malkander vegten heeft *Æneas Sylvius*, daar na *Paus* ook angemerkt. In't lant van Bononie seit hy beklommen eenige hongerige kleine Mieren een verdroogde peerboom om haar te voedē

Aldrov: Insect: 4. cap. 1. p. 509. Edit: Bonon.

Majolus Dier: Cunic: Collo: 7.

Afkeers

Sil: l. de Europ: cap. 40. Moufct: Insect: cap. 1. Daar p. 242.

Daar over quamen enige grote in geen klein getal, die haar de kost nitten bek rukkende, ten deel doden en ten deel af-wierpen. De afgeworpene na haar Miere-nest kerende, vertellen op den wegh an de te ghemoet-komende, haar ongeval, en brengen so het geheel getal van haar makkers te veldt. Na twee uren is so groten menigte van honderden kleine voortgekomen, dat het gheheel lant daar swart van was. Sy alle omcingelden de stam van den boom, en begosten allenghskens op te klimmen. De grootste siende dat de vyand naderde schoolden t'famen, en wachten den slag van boven. Na dat de slagorden t'faem-ghekomen waren, hebben de grootste veel van de kleinste omghebraght, en alle die op-quamen inde eerste neerlaag afgeworpen, so dat den hoop der kleine dode omtrent de gront vande Peer-boom niet weinig was. Het overige deel der kleine, en de middelste slagorde gaven daarom de moet niet verloren oft wilden niet wijken, maar met een heviger rot daar op infettende en andringende, zijn sy met een groter getal als te voor op den boom geklommen, en haar vyanden an alle zyden stekende, hebben sy haar gedrongen vrede te maken en de vrugt over te geven. De grootste soudon meer in kragt totte overwinningh hebben konnen toebrengen, ten waar de kleine haar in ghetal overmeestert, en twintigh kleine een grote anhevallen hadden. Dese slag is gevallen als *Eugenius* de IV. op de Paulfelijke stoel klom, in't ansien van *Nikolaus Pistorius* de grote Rechtgeleerde, die desen slag mette waarheit verhaalt heeft. *Olaus Magnus* verhaalt yet diergelijks te Upsal en Holm geschiet te zijn, eer dien wreden dwingelant *Kristiernus* de tweede van de Sweedse volkeren uittet gebied der Gotthen en Sweden verdreven wierdt: In welke slag dit niet is voor by te gaan; Dat de kleine na den slag haar doden begraven hebben, en de vyanden voor de Ravens lieten; en hadden totten veldslag een hoghe klok uitgekoken, gelijk of sy het voorspook der dwinghelanden en sijn lijf-knechten, tot de beschouwingh van haar nootlot, en anstaande straf met luide stemmen hadden willen beroepen.

Gebruik.

Datse in Indie voor spijs met Peper bestrooit gebruikt werden, sullen wy onder seggen. In de Genees-konst hebbense een groot gebruik. Haar overgehaalde water doet braken, en geneest de koorts, by *Gesnerus*. Gy sult alle aflatende koortsen genesen, indien ghy den sieken al het afkortsel sijn'er nagelen voor de gaten der Mier-nesten laat werpen, en hy den eersten diese halen wil, vat, en dien om den hals hangt indien men geloven mach die dat seggen. De gestampte eyren inde oiren gesteken, genesen alle doofheit, indien wy *Marcellus* geloven. *Arnoldus* telt de selve onder de hayr-middelen, en priijstse tegen de ineetende sweringen. Sommige stotense en druippen de waterighe vochtigheit in de oiren. Met een Mieren-bad wort het Graveel

Plin: H: N.
28. c. 7.Plin: H: N.
27. c. ult.

afghefset: Metten oly en het overgehaalde water; wort de Minluft opgewekt. *Gesnerus* neemt een pot binnen met Honig bestreken en die half vol Mieren, daar by doende Pyrethrum, Notemuschaat, Kardamom, lange Peper, Boter, en laat dat in mest staan brocien: Van dit water wort nuchteren een weinigh ingenomen. *Brunfelsius* schrijft dat vier Mieren inghedronken alle lust om te versamen wegh-neemen: Met gemeen sout, eyren en vet tussen een doek opgeleit, genesen sy de heup-pijn, so de selve Schrijver verhaalt. *Marcellus* seit datse een haaltigh gheenes-middel zijn teghen de krauwagie. Met een weinigh souts opgheleit priijstse *Serenus* tegen de jeukte en schorft. *Albertus* seit datse winden, *Nonnius* datse de wratten en exterogen verdrijven. Uit *Plutarchus* hebben wy datse de walgingh in de satheit van de Beren weg-nemen, en haar genesen als sy dulle Besien gegeten hebben. Uit *Plinius* hebben wy datse met vliegen gestoten het hayr swart maken, en met sout ghemenght de lasery, en sproeten genesen, en dat vijf ingenomen de beten van de Phalanx genesen. De selve schrijft dat sommighe de Mieren uutte aart ghegraven op de harde kropsweeren strijken.

Plutarch:
de Solert:
Animal:Plin: H:
3. c. 3.

Van't gebrnik hebben wy gesproken, de Schrijvers melden ook van haar schadelijkheit. *Albertus* seit datse met haar beet vergif stroyen en puisten verwekken. By die van Kuma worden de hoofden ghebruikt om de pijlen te vergiftigen. Deeyren ingedronken verwekken opblasing en buik-pijn. Datse de landen, thunen, koren-schueren, kruut-bedden, bomen, wijngaarden, vrughten en spijs schadelijk zijn is niet dan al te bekend. De genees middelen komen overal by de Schrijvers voor. Sy worden niet rode aard en pek van de bomen verdreven, als die daar mede gesmeert werden. Sommige bestrijken de bomen met Cyrenise gom en asijn ghemenght, oft bekleden se met veil. Indien ghy onder de wijngaarden met bitumen in oly ghekookt besmeert sullen sy die niet anraken. Sy worden uit haar gaten gedreven, indien ghy haar met Tithymallus in water ghekookt, oft met Slekkenhuisjes en gebrande Stijrax, oft met het poeijer van Orego oft Swavel bestrooit. *Sabinus Tyro* by *Plinius* meent datse met de Sonneblom gedoot werden.

Arist: H:
A: 4. c. 8.
Plin: H:
N: 19.
c. 10.

Het onderscheit der Mieren word van de gesteltenis des lichaams, plaats, hoe-grootheid, verw; en gewrogten genomen. Indien ghy de ghesteltenis besiet, zijn sommighe gheveleughelt, andere half-Mieren. De geveleughelde van de welke boven gesproken is, zijn by ons veroude onnutte, en van't selve gheslaght zijn de Nijmphes oft nieuwoorlinghen. In Oost-Indie makense de Lakka, en in Brasil, ghelijk sal geseit werden, zijns rood geverwt. Daar zijn in't noorden ook geveugelde. De half-Mieren die ook half-Wormen zijn, sult gy in West-Indie vinden, van de Indianen Komixen ghenoomt.

Onder-
scheidt.

Sy

Ovied: In
di: Occid:
c. 52.

Plin: N:
H: 11.
cap. 30.

Strab:
Geogr:
l. 15.

Ælian: H:
A: 3. c. 4

Kardan:
Subti. l. 9.

Dale-
champ: H:
Pl: 18. c. 2.

Nieremb:
Exotic.
l. 13. c. 13.
p. 28.

Sy kruipen voort met een witte start, en boren 't hout met knaghen door. Als sy op de bomen oft mueren klimmen fullen, voeren sy aarde deksels een vinger dik met haar; en die tot vier oft meer handen breed uitbreidende, nestelē sy inde selve. Angaande de plaats, zijn se Indise, Brasilsse, Philippijnse, en Noortse. Vande Indise spreekt *Plinius* aldus: De hoorns van de Indise Mier zijn by die van Erythre in de Kerk van Herkules voor een wonder opgehangen. Sy hebben het gout uitte aarde gegraven, in't noorder-deel der Indianen, welke Dardæ genoemd zijn. Haar verw is als van de Katten, en haar grootte van de Egyptise Wolven. 't Geen by haar, in de Winter uitgegraven wordt, steelen de Indianen in de Sommer, als de Mieren om de hitte in de hollen verschuilen, die nochtans door den reuk opgewekt voortkomen, en scheuren de Rovers niet weinigh, hoewel sy met geswinde Kamelen ontvlugten; so groot is haar snel en wreedheit door liefde tot het gout. *Nearchus* schrijft dat hy een vel ghesien heeft, het Panthers vel gelijk. *Solinus* eighent haar Leeuws-voeten toe. *Ælianus* schrijft datse de Rivier Kampilis noit overvlieghe, en doet'er by datse kromme schuinse woningen maken, in heel hooghe plaatsen om de overvloet van de Rivieren te schuwen, en versterken die meerder met opgehoopte dyken; Eerst maken sy uit stof metten, morgen-douw vermengt een dunne bekleedingh, en onderwaarts een lijmige korst uit het Rivierslijk daarom wassende, die den dijk verseekert: 't Geloof zy by de Schrijvers. *Strabo* lacht met die welke dat segghen. *Arrianus* verwerptse. De huidendaaghse Schippers swijgen, die niet souden nalaten te spreken, indien het de waarheid gelijk was. Ik swijg ook van de Mier van Rhafes, die in Persie openbaar opgehoedt wierdt, en daghelijks een pondt vleesch at: Ik verzwijg die, welke by de Slangh-eeters so groot als een kleine hondt zijn. Datse in de Oost-Indie de Lakka maken is seker. Als in't rijk van Pegu het land van den reghen oft anders door nat wert, klimmen sy op dunne stokjes van de Inwoonders bestelt: Daar van druipen een seker gom, die sy uitsuighen, en verdeelen haar honigh en wasch, gelijk de Byen omtrent de takken. *Dalechamp* die meent dat het haar drek is. *A. Kosta* noemt een boom by de Portugesen Mankanos de la India genoemd, die altijd in de Somer met vliegende Mieren beladen is. De Brasilsse hebben tangen in de mond, met welke sy het gesaide en de vruchten afsnijden. Door haar beet verdort alle ding. Sy worden in de Haven van Salvador gevonden. Van de rode fullen wy in't volghende spreken. By de selve en elders verwoesten sommige de landen, andere die verwoesters verdrijvende bewaren de landen. Van de Philippinen spreekt *Nierembergh* aldus. Daar worden in de Philippinen twee geslagten van Mieren gevonden Sulum genoemd, van welke sommige ses vingeren

lang, en een breed zijn, van swart blinkkende verw, met harde kaakbeenders, en een opsalking van een halve vinger, van de selve verw mettet gheheele lijf, daar dry dunne sterke tanden in hanghen, en sy leven op de bomen van 't gheberghte. Andere zijn de gevleugelde Mieren ghelijk, en somtijds grooter. Sy leven in de velden, en teghen 't ongeval van de Winter vergaderen sy ongelooflijke groote hopen van Haver, daar sy haar nesten in makē, om vry en veilig te leven.

Daar is een gedaante van de Noordse, die uitte bladeren van de pijn en denne-boom op een hoghen heuvel van 't veldt haar nesten maken. De lagen leggende Beeren valt hy so verstandiglijk an, dat hy haar uit-drijft: Oft indien'er een in haar hayren verwart, en in de Beer-hollen ghebraght werdt, stinkt hy so dapper, dat'er de Beeren uitghedreven werden.

Van hoe grootheid; zijn sommige groot gelijk de Indise, andere heel klein gelijk in de nieuwe Wereldt. Sy maken een nest so groot als een half schepel, en het slijk word so hard als plaaster, en kan met geen Zabel doorhouwen werden, en omtrent den ingang is een verborghen gat. By de Brachmannen zijnse een hant-breet langh: In nieuw Spanje so groot als de Paardts-wormen. *Aristoteles* heeftse ook de groote Paarts-Mieren genoemd, 't welk *Gaza* Ruiters-Mieren overset. *Plinius* Herkules-Mieren: die seit datse in Sicilie gevonden werden. *Abensina* ontken datse in Lycia zijn. Totte kleine behoren ook die van de nieuwe Wereldt, die slijkerige nesten so groot als een hoofd maken, daarse door een langen wech als door een pijp in-kruipen, en aldaar haar voeder by een brengen.

Van de verw zijn sommige witte, andere rode: Die sult ghy in Moren-land, Senega, en in't klein Eyland Pephno, oft liever in Phene van Lakonie vinden. In Senega makense laghe nesten, diese sonder Kalk vastmaken, ghy souden menen dat het ovens (op haar orde staande) geleken. Somtijts staat'er wel een hondert oft anderhalf op een rijk. Van de witte schrijft *Nierembergh* aldus: Omtrent Siërra Liona, oft Leeuwen-Berghen, is een geslagt van witte Mieren in beelden besloten: die beelden hebben de vorm van een konstige Graf-naalt, in welke die witte Mieren die niet uitkomen, in verscheide hollen hier en daar kruipende, ghesien werden, so dat men niet en weet niet wat spijs datse leven. Dese beelden vresen en eeren die Heidenen. So dikmaal als sy een Slaaf kopen offeren sy eerst an dese Graf-naalt Wijn en andere dingen, en stellen de Slaaf daar voor, en offeren hem enigsin an die Graf-naalt op, met gebeden, dat dien Slaaf, indien hy wegl loopt, van de Slangen, Hagedissen, en Tijgers moght verscheurt werden, welke dreygingen de Slaven so ontsien, dat schoon sy van haar Meesters dapper geslagen worden, noit dorven ontvluchten.

Scalig:
Exercit:
56.7.

Scalig:
Exercit:
367: Pau-
san: in La-
kan.

De rode zijn in't landschap Mangi, die sy met Peper eeten, en worden ook in Brasil gevonden. Dese zijn groot, en als sy gestoten werden, rieken sy als Ceder. Van die schrijft *Aldrovandus* aldus. In de Lente van die landen, dat is in de maant September, brenghen sy meenigte van jonghen voor den dach, en voornamentlijk op dien dach die na den regen volgt, te weten als de Son heet schijnt. De oude gaan voor, geleiden de jonge, en lopen gins en herwaarts met een open bek, vervullen alle wegen, en bijten veel strenger als op andere tijden, ja tot bloetstortingh toe. Daar na volgen de sterkste jongen, en soeken mette vlucht nieuwe woninghen, en dat met sulke hoopen, datse de locht verduisteren. Daar sy neersitten graven sy de aarde, en yeder bouwt sich een huis. Haar leven is kort, so dat uit de buik van een, een groot ghetal jonghen voort-komt. Als sy uit haar hollen kruipen, lopen de Indianen en volgen haar na: Want de Indianen wachten met groote begeerte na dese tijdt, die dese Mieren als een nieuwe vrucht tot haar spijs vergaderen. Als sy omtrent den ingangh van de hollen komen, omcinghelen sy die met water-lopen, en weeren haar dapper teghen de bijtende en verwondende Mieren. Die nieuwe versche Mieren bewaren sy langh, en eeten se ghebraden. Hoe soet en anghename spijs sy gheven ghetuighen de Jesuiten, die de selve ook eeten. Van haar gewrochten worden sommighe vergiftighe ghenoeemt. Soudanighe noemt *Telephus* de Kretenser Laerte. In Brasilie maken se nesten in de bomen op de wijs der Swaluwen. In de enghte van Sur del Nort maken se sulke harde nesten datse nauwlijks met bijlen kunnen doorgehouden werden. De Indianen vergiftigen daar mede haar pijlen, daar de ghewonde noodsaaklijk van sterven.

II. L I D.

Van de Wandluis

DE Wandluis by de Latijnen *Cimex* genoemt, schijnt den naam van cheimai oft cubo ik ligge, ghekegen te hebben, om datse in cubilibus, dat is de bedsteden groeijen, oft mogelijk van cama, dat een kort bed beteekent. De Grieken noemen hem *Koris* van het kruid *Koris*, dat de Latijnen *Cimicaria* noemen.

Het is een dier uitten aart verfoeylijk, ghelyk *Plinius* spreekt, en by na de *Ricinus* ghelyk. Hy is langhwerpig, scheef van lijf, van verw roodachtigh, met dry voeten, en omtrent den hals kort; de rug en buik is met snedengheteeckt, heel teer van huid, die lichtlijk komt te barsten, en een verfoeylijken stank geeft.

Sy worden voornamentlijk in de Dennen-houte bedsteden gevonden, en daar de lakens en 't stroy selden verandert werden; ook in de naaste mueren van de bedsteden die gewit

werden, in de Quakkels koyen, boeken, en papieren.

Eenige seggen datse in't Eyland St. Thome niet gevonden werden. By daaghschuielen sy in de reeten van de mueren. Uit een seekere vrouws gheopende herffen-pan is een meenighte van Wandluisen ghelopen. Sy leven met mensche-bloedt: na de beet laten se purpere bobbel na, met een jeukerighe pijn. Datse ook met andere dinghen leven, kondt ghy daar uit oordeelen datse ook in bedden gevonden werden daar niemandt op slaapt. By *Aristoteles* lesen wy datse uit de vochtigheid, die uit de huidt van de menschen sweet, voort-komen. Datse ook uit eenghe andere vochtigheid omtrent de bedden rottende, en uit verrot houdt groeyen is sonder twijffel. *Aldrovandus* heeft ghesien datte bedden van sommighe die van huis waren van de Wandluisen ghequeult wierden, die als sy beslapen wierden niet verscheenen. *Scaliger* geeft ook te kennen datse in de Papieren groeyen. In de Quakkels-koyen komen sy in korte overvloedigh voort. Datse door versamelingh voortgheset werden, heeft *Pennius* in't landt van Orleans ghesien, en in een ghebroken schede volwassen en jonghen met een groot ghetal heel witte neeten gevonden. 't Is belachelijk dat *Kardanus* gheloofte dat de Karthusen Monnikken daar niet van ghequeult werden om datse geen vleesch eeten. De bedden van Tholouse seght *Scaliger* eeten geen vleesch, en nochtans zijne vol van die pest. Men seidt in't ghemeen dat'er uutte ghedooide weer andere komen. Datse met vermeenighvuldighende Pest voorduiden, lesen wy by *Alexander Benedictus*.

Sy worden gheweert door water van de Komkommers in seeker plaats gestelt, met Ofse gal onder Afijn ghemenght an de bedstede ghesmeert, met Paardts-hayr voor an de bedstede ghehanghen, ook metten rook van *Nigella* en *Cicuta*: Sy worden verdreven door Kennip in de bedden gheleidt, door den rook van Stieren-drek, door de hauwen van de *Genista* die vol saet zijn onder de oir-kussens geleit, metten reuk van rode vellen, by de Hoogduitsen Reuschleder ghenoeemt, met tar, en sap van wilde Komkommers in de bedsteden gesprenkelt, met Herts-hoorn oft Hase-voeten an de bedstede gehangen, met het overschot van ghesmolte boter, met een penning onder 't bedt geleit en z: Sy worden gedoodt met swavel, met bladeren van de Veil met thien Swaluwen ghestampt, met de vochtigheid van de Lupinen, mette bladers van de Varen, met den rook van *Kalkanthum* en Spaans-groen, met Kalk ghemenght, onder heete Loogh, Luis-kruid, Quiksilver, Swavel, en Laurier-Oly, en ten lesten met die dinghen welke by *Aldrovandus* gevonden werden.

Sy zijn goet tegen de beten der slangen, met Schildpadden bloet ingenomen. Teghen de vallende siekte vande lijfmoer, de sieken daar mede

Aldrov:
Insect. 4.
c. 1. p. 516.

Arist: H:
A: 10. c. 42.

Arist: H:
A: 5. c. 31.

Scalig: l. c.

Varro R:
R: l. 1. c. 3.

Plin: H: N:
27. c. 9.

Gebruik.

Aldrov:
Insect. 4.
c. 2.
Naam.

Beschrij-
ving:
Mouset:
Insect. 2.
c. 25.

Plaats.
Scalig.
Exercit.
246 5
Vives in
Dialog.

Wanthuyzen Wantzen

Simices

Grafwaten Schreider
Aldrow

Perlee Libelle

mede gerookt zijnde, tegen de derdendaagse koorts, indiense dry dagen met Look en Wijn, oft met een ey werden inghenomen. *Gefnerus* getuigt het; in de vierdendaaghe indien'er seven in een holle boon ghesloten, voor de ankomst vande koorts ingeslokt werden: in 't opstoppen van 't water, als sy in de water-wegh ghesteken werden. *Plinius* prijstse tegen de beten vanden Aspis; *Vegetius* tegen de droppel-pis der Paarden, indien'er een in 't oir, een ander in de koker ghesteken werdt; *Galenus* in de losheid van de waterblaas, *Valerandus* tegen de steen, tegen de selve prijsen seer de jonge de asch van de Wandluifen, door een klysteer gheset, in 't kolijk *Gefnerus* vier 's morgens met Wijn gedronken, so veel dagen langh, tot dat'er twaalf genoten zijn, en seit dat alsoo *Functius* sijn Neef inde stadt Zurich genesen is en z:

Sommighe zijn Huis-Wandluifen; van welke wy hier, andere zijn wilde, van welke wy onder de gevleugelde gesproken hebben.

Tot die behoort de *Hocitexca* oft ghehoornde Worm: De *Hocitexca* is so groot als een stuiver, vuil van reuk, en door sijn bloedsuigen quelligh: hy verwekt met sijn beet rode bobbels. De ghehoornde Worm word by *Macha* Ytzuaqua, en *Sipantipe* genoemd. Hy is uit swart en donker verscheiden, en met twee rode hoorntjes peilt hy de wegh.

III. L I D.

Vande Luysen en Syren.

DE Luis by de Latynen *Pediculus*, heeft sijn naam a *Pede* van de voet, en word van *Plinius* *Pedunculus* genoemd, by andere der oude *Pedes* en *Pes*, en dat in 't Vrouwlyk geslaght: By sommighe *Sesvoet*-worm, en *Serpent* oft kruipend genoemd. By de Grieken wordse ghemeenlyk *Phtheir*, en by de huidendaaghe *Pisjra* genoemd.

Van de beschryvingh en plaats behoeven wy ons niet te bekommeren.

Datse uit het vleesch groeyen, datter eenige puisjes oprijzen als sy sullen voortkomen, en datse, die doorgesteken zijnde, uitlopen, heeft *Aristoteles* gemeent, en *Theophrastus* datse uit bedorven bloed komen, *Mercurialis* uit een warm en vogte verrotte stof die inde huid overvloeit.

Ik soud seggen dat hier voornamentlyk het slijmerighe bloed plaats heeft, wyl het gallighe en swaarmoedige de selve doet sterfen, en sy met gal bestreken verdwynen. Indien ghy de plaats besiet, *Galenus* schijnt haar tuschen vel en vleesch te stellen: Datse in 't geheele lijf, wyl de huid over al vol sweetgaatjes is, groeyen, sal niemand ontkennen.

Nochtans moetmen segghen datse meest op 't hooft en omtrent de ontlasters van de oxels en liefschen uitbreken; daar word het

meeste overschot vergadert, en de vuiligheid met de hayren bedekt, komt door de ghe- weigerde uitwasemingh te lichter te verrotten; ook is den hals hoewel glat en ontbloot niet uit te schuiven, wyl daar ook een ontlasters met groote vaten is, die de vogtrigheden na 't hooft voeren, en het sweet daar veel en dikmaal uitbarst. Vande uitwerkende oorsaak zijn soo veel gevoelens, als er van de van self voortkomende oorspronk der levendige zijn. Het is noodsaaklyk dat haar begin daar verborgen en gezielt zy, maar 't welk van een ander tot het bedrijf moet gebraght werden ghelyk wy elders sullen seggen. De ondervindingh heeft geleert dat sommighe dingen ghelegentheid tot haar groey geven: Dat lesen wy by *Plinius* van het Heidenkoorn, van de Kastanien en Vijghen by *Galenus*: 't selve word van de Radys, de *Xyloaloe*, de hof *Apium*, d'adelsen z: By *Dioscorides* gelesen; dat de wol van een Schaap, dat van een Wolf ghebeten is, indien het kleet datter van ghemaakt is besweet werd, Luifen doet groeyen, staat by *Aristoteles* en *Plutarchus*, ja dat het Laken met Paarde-vet bestreken sulks ook doet by *Mousetus*. Hier by komt de gematigheid, 't landschap en puntigheid. *Oviedus* verhaalt datse in West-Indie de Christenen in 't minste op 't hooft niet groeyen, maar den Inwoonderen over al in 't Eylandt St. Thome zynse vol swarte Luifen, elders hebbense gans geen, indien wy *Vespucius* gheloven. Die de Indise Zee bevaren hebben, seggen dat de Luifen, so haast sy de Eylanden *Azores* op den rugh hebben, schierlyk verdwynen, en schierlyk weerkomen, als sy die weder sien: *Oviedus* verstaet dat van 't doorzeylen der middel-linie. Sy worden geseyt door heel Yrland om haar vuiligheid overvloedigh te zijn, ik spreek niet van de gevangen huifen.

Hier van komt somtijds de Luis-siekte waar van veele gestorven zijn. De Geschichtschryvers verhalen, voornamentlyk die, welke door wreedheid een roem oft godlykheid hebben willen verkrijghen. Van *Antiochus Epiphanes* lesen wy in de boeken der *Macha-been*, van *Herodes Ascalonites* by *Iosephus*; van *Herodes Antipas* inde Handelingen der Apostelen, van *Pheretima* Koningin van Cyrenen, na datse haar op de Barcei, om haar ghedooden zoon, heel wredelyk ghewroken hadde, by *Herodotus*. Van de selve siekte worden gheseyt ghestorven te zijn *Phereides* *Syrus* de Leermeeester van *Pisibagoras*; *Kassander*, de zoon van *Antipater*, die de Moeder van *Alexander* en sijn zonen gedoodt heeft: *Sylla*, welken *Plinius* seit, sich self opetende, en sijn eygen straf barende, gestorven te zijn, en dat *Sammonikus* ghesien heeft dat hy van die wreden hoop overwonnen wierd. 't Selve is van *Eunius* een slaaf in Sicilie, *Galerius*, *Maximinus Sponsippus*, de zoon van *Eurymedon*, *Julianus Iuliani* den Gods versaker, die te Antiochie de heilige Tafel bepist hadde, en andere verhaalt.

Merkurial.
de Morb:
Curad. 1.
c. 6.

Plin. H. N.
20. c. 2.
Galen. 1. 2.
de Alim.
ment: Fa-
cult.

Plutarch:
Sympo:
2. q. 49.
Mouset:
Insect. 2.
cap. 22.
Ovi. d.
cap. 82.

Luis-
siekte.

Mach: 2.
cap. 1.
Ioseph.
Antiq. 18.
c. 1.

Herod:
1. 4.

Plin: H. N.
1. 11 c. 13.

Genees-
middel.

De Genees-middelen tegen dese worden velerley by de Schryvers gevonden. *Dioscorides* prijft Look met Orego ghekookt, oft Koriander met het selve gestampt. *Plinius* het zaat van Luis-kruid sonder basten gestoten: Mostart en Look met Asijn en Salpeter, ook Oly van Radys die worden buiten: De afgeleide huid van de Slangen; het zaat van Myrica, het water uittebladeren van de Radys worden binnen ingenomen gepresen. *Oribasius* neemt sijntoevlugt tot het sap van Helxines: *Rhases* totte bladeren van de Berberis, *Abensina* tot Quiksilver met Rosen-oly gemenght, en dat is niet quaad. *Falloprius* strijkt met een falsuit Oly, Quiksilver en Waschghemaakt. Sommighe menen datse daadlijk sterven, indien ghy een laken-riem met het selfde bestreken om den naaktenbuik bind: De selfde is ook de vinder van de smeringh die uit het morgh van gekookte Appelen met Quiksilver ghemaakt werd. Seker Gasthuis-Vader by *Moufetus* maakten sijn sieken met Berkerysen een nieuwe huid, welke vol blauwe strepen gheschildert, de Luifen daar na niet meer herberghde. Besie meer by *Aldrovandus* en *Moufetus*.

Gebruik.

Die van Kuma, Indienmen de Schippers geloven magh, eten se rauw en gekookt, dat de Luis-eters eertijds ook deden: Indien ghy den geelsightighen twaalf Luifen met Wijn, oft met Boter ingeeft, worden se sekerlijk geholpen. Sommige steken se voor de droppel-pis levend en van de grootste in de schacht: Indiese op 't hooft groeyen, van die in langhduerige siekte gelegen hebben, betekenen sy ontlossingh van siekte.

Arist: H:
A: l. 5. c. 31

Het onderscheid word van 't onderwerp genomen, sommighe zijn van de menschen, andere van de beesten, tot welke *Moufetus* voeght die inde plantengheonden werden. Die de menschen quellen zijn oft tamme, oft wilde, oft Syren die de kleinste zijn. De tamme light tussen de vingers ghewreven schijnen vierkant, en harder als de vloyen: die op 't hooft groeyen zijn grooter en swarter, om dat het voght daar vetter is, ook zijns langer en radder, in 't overige lijf zijns meer dikachtigh, buikigh, traagh donkerwit, met swarte plekken. *Aldrovandus* seit datse langher als andere, achter dikker, en na 't hooft spits eindighen. Sy groeyen ook inde wolte, en voornamentlijk de vale klederen: De kinderen hebben se meerder op 't hooft, de volwassene minder, en dan is 't hooft niet qualijk gestelt.

De Wilde noemen sommighe Liefch-luifen, en Gier-luifen, de Italianen Piatole en Piatones, en wy in 't gemeen Platluifen; Dese besetten ghemeenlijk de winkbrauwen, de Liefchen en de Oxels. Sy zijn platter van lijf, scherper van bek, daarse soodiep mede inde huid boren, datse nauwlijk sonder quetsen van de huid kunnen afgetrokken werden. Sy lopen selden over en weder, maar de plaats diese uitgeholt hebben houden se in. *Aristoteles* seit datse harder als de tamme zijn, om

datse minder bol zijn, en een droge en half verbrande stoffe ghenieten. Sy worden ook Motes en Immotes ghenoeemt: Sy beschadigen dikmaal so seer de winkbrauwen, datse de ogen beserende, het gesicht verdonkeren; Sy moeten in 't eest neerstigh uitgerukt werden, daar na de plaats met scherpe swarte seep wel bestreken werden, en indien het lichaam heet is, met Quiksilver in het morg van een soeten appel gemengt. De geneesmeesters achten seer hoogh de Loogh van Senebladeren, Wijn-moer, en 't sap van Genista. *Varignana* prijft seer het affiedsel van twee oncen Luis-kruid, ses oncen Wijn, twee oncen Varkens-borstels, en een once Quiksilver.

Thomas a Veiga is van mening dat de Sijren by de oude onbekent geweest zijn. *Moufetus* meent datse de Akarides van *Aristoteles* zijn; sy schijnen van Sijden Erpein also genoemt, om datse onder de huid kruipen. De Latynen noemen se Pedicellos, de Savojarts Sciro, de Gaskongs Brigantes, de Italianen Cirones. *Langius* betrekt se onder de Luifen, *Moufetus* niet: Sy hebben geen andere vorm als van een bol; haar kleinheid word nauwlijks met ooghen ghesien, so datse een van de veselen van Epikurus schijnen te zijn; sy zijn wit behalven 't hooft: Van na by zijns swart, oft een weinigh uitten swarte roodachtigh; Sy houden haar sodanigh onder de huid van handen, benen en voeten, datse hoewel sonder voeten helen graven, en daar omtrent puisjes vol water bytende, een onlydelijk jeukfel verwekken. Mette naald uitgegraven, roeren sy haar, indiese van de warme zon geholpen werden: Met de nagel ghedrukt, barsten sy niet sonder knappen, en gheven een waterighe vuiligheid; Het is seker datse tussen de oogen en 't geheele lijf groeyen, dat verhaalt de Heelmeester *Le Ivane* by *Moufetus*: Dit is in een Edele Engelse Juffer van 't seftigh jaar geschiet, die by nacht en by dach an lippen, tand-vleesch, zolen der voeten, hooft, neus en andere leden ghepijnicht, ten lesten, als het vleesch opgegeten was gestorven is, en hoe datter meer van de omstanders mette naald wierden uitgegraven, hoe datter meerder andere op volgden. Het grootste en spoedighste gheneesmiddel is ghesouten Asijn met een ghedeelte Wijn van Sublimaat: *Abenzoar* strijkt het lijf met morgh van Meloenen, oft 't sap van Persik-bladeren: sie meerder in *Moufetus*. Hier toe behoort de Tinea die dikmaal op 't hooft groeit, en de wortels der hayren afknaaght; hy word met sap van Limoenen met Brandewijn en ghebrand Sout gemenght verdreven. Andere prijsen de krimp van Roggen brood dikmaal opgeleit; het zaat dat op de hooge Denne-bomen wascht, tot asch ghebrant en opgestroit, is ook niet schadelijk. *Oviedus* ghedenkt een beesje by de Oost-Indianen Nigua genoemt, waar van onder de Vloyen. Ook moeten wy het beesje Dermestes niet vergeten, hoewel het totte menschen niet behoort,

Moufet:
Insect: 1.
cap. 24.Lang:
Epist: l. 2.
ep: 42.
Scalig:
Exercit:
192. 7.

behoort, het eet de vellen op, en verandert volghens die sijn verw. Het is soo groot als een Vloy, met ses voeten, en een bek met tangen.

Wat angaat de beesten, de Leeuw word so seer van de Luifen an sijn winkbrauwen gequelt, dat hy dikmaal dul werd. De Paarden hebben Luifen met rode hoofden, en die over 't geheele lijfwit zijn. Van de Koebeesten en Kalveren zijnse zwart, van de Varkens zijnse so groot en hard datse nauwlijks konnen mette vingeren ghedoodt werden: Die van de Honden zijn klein als Nerten, met witte hoofden, en 't gheheele lijf blauw-swartachtigh, inde Schapen zijnse heel klein, met rode hoofden en een wit lijf, die van de Hertten zijn gheverwt ghelijk het hooft. Die van de Geiten scheelen weinigh van die van de Schapen; van de Vogels zijnse heel klein. *Kolumella* ghetuight datse meest op 't hooft en inde vleugels groeyen: Van de Phasanten, Veldhoenderen, Quakkels, Hoenderen en z: swijgh ik; Sy sparen den Ezel om dat hy traagh voortgaat en niet en sweet. *Plinius* heeft ghesien dat de magere Salmen in de kaken vol Luifen waren. *Moufetus* schrijft datse inde Averute, Alssen, de bloemen van de Kruikebladeren, en voornamentlijk van de Akoleyen inde maand van Junius om haar zonderlinge zoetheid gevonden werden.

IV. L I D.

Van de Ricinus en Reduvius.

DE Ricinus heeft de naam van 't zaat van 't kruid Ricinus, daarse seer na gelijken; by de Latynen ghekreghen: Sy worden gemeenlijk by de Grieken Krottoon genoemd, by *Hesychius* Askotonus, by *Suidas* Kootus, by de Ferlinis, gelijk wy uit *Didymus Zelonotes*, en *Hermolaus Barbarus* lesen Raistes: *Gaza* noemtse Reduvius, *Albertus Taka*, *Guillerini* van de schulpen Eugala, *Sijpontinus* Kunomia maar qualijk, *Scaliger* Cica, oft Cecca. Het is een klein beesje heel plat van lijf, tay van huid, ruitwijs van gheftalte, swartglinsterend van verw, oft uitten donker-swartachtigh, het heeft vijf voeten an den hals, een scherp bekje, maar kort, geen uitgangh van dreck. Het groeit in 't begin van de Somer, inde Weiden tussen het gras, en in de Bosschen tussen de bladeren uit een verrotte vogtigheit: Het groeit somtijds in 't vleesch. Ik heb het, seit *Aldrovandus*, dikmaal inde Honden ghesien, die uitten huis gaande, gheheel sonder de Ricinus waren, en weder van 't velt, daar het gras dik en hoogstont t'huis komende, met dese beset waren. Hy leeft mette kop geduerigh in 't bloed stekende, en word so dik, om dat hy ghelijk ik gheset heb, geen uitgangh van 't overschot heeft, dat hy door satheid barst, en van veel voedsel sterft. Sijn dorst is wonderlijk na bloet, even ghelijk van de Bloet-suigers die inde Poelen leven, nochtans kan

hy seven daghen vasten: Sijn bloed is goed voor 't springend vuer, op der Vrouwen lendenen gestreken, beneemt het de minlust: Uit het linker oir van een Hond ghetrokken en angebonden, stilt hy allerley pijn, ghelijk *Plinius* uit *Nigidius* verhaalt. De Honden worden voor de selve beschermt, so haaroiren met oly van Sinknoten en bitter Amandelen gestreken, oft met Wijn, Asijn, Kumyn en Sout water gewasschen werden.

De Reduvius is de Ricinus so gelijk, datse dikmaal onder een ghesmolten werden: De bek is wat langher, de voeten zijn donkerrood, derugh is asgrauw, met dry heel kleine swarte stippen onderscheiden, op de wijs van een Hart; het lijf is hem noit so gespannen, of hy lijkt altijd plat en nimmer bol. Hy steekt sijn hooft selden inde huid, en suigt het bloet by beurten, en schiet het overschot door den aars uit, 't welk de wol met so groenen verw besprenght, datse nauwlijks mette heeste Loogh kan afgewasschen werden. Hy leeft in een geschoren vel een geheel jaar en beschadicht de Koebeesten, Schapen, en Geiten, ook den baard en Liefschen van de menschen.

Sy worden wegh-ghenomen mette wortel van Mandragora, mette Gom Cedria, Tar, en Schapen-vet, met suiveren Oly-droefem, mette moer van sterke Wijn, en het affiedsel van Lupinen, indien 'er de geschoren Schapen mede bestreken werden. Anderhalf-vierendeel-loots van de ghepoeijerde Reduvius ingenomen, gheneest de geelsucht seker en haastlijk, indien men sommige Engelse geloven magh.

V. L I D.

Van de Vloy.

DE Vloy is van de Latynen Pulex, om dat hy Expulvere dat is stof gheteelt werd. genoemd. By de Grieken Psylla en Psyllas, by de Aëliers Spijlla, hy heeft een klein hooft, een bultigen bek, een korten hals, en een snuit welkerts spits sonder twijfel hol is om 't bloed uit te suigen en binnen te brengen: Hy heeft an 't voorhoofd twee heel kleine sprietjes, daar hy de wegh mede afpeikt, en van den aart der voorvallende dinghen oordeelt; dat hy oogen heeft kondghy daar uit besluiten datse haar van 't licht ontrekken: de achterste pootjes worden achterwaarts na den buik ghebogen, de voorste na de borst, de uiterste schenkeltes zijn ghespleten, krom, scherp, en hoornachtigh, 't zy oft om te beter op te klimmen, oft hechter an de glatte huid te blijven hangen; Hy heeft eenen ghevouwen darm, die na de veelheid der spijs oft verflapt oft inghetrokken werd. Sy worden niet alleenlijk inde Honden, Vossen en Menschen gevonden, maar springhen ook over d'aarde. Dese stadt is om de menigthe der Geiten, vol van haar, in 't gebied van Sigeluk blijven self die daaringhebraght werden niet in 't leven. Sy beminnen plaat-

Plin. H. N. l. 2. c. 18.

Moufetus c.

Aldrov. Insect. 5. cap 5. Moufetus Insect. 2. c. 28.

Arist. de Partib Animal 4. c 6.

Voedtel. Plaats.

plaatfen die warm, en van de zon befchenen zijn. Sy zijn heel graagh na bloed; Sy groeijen uit ftof, voornamentlijk met pis van menfchen oft Geiten befproeit, maar ook in 't hayr van de Honden, uit een verrotten- de vogtigheid. In 't landfchap Perienna uit de druppen fweet van de flaven, welke fo haast fy afvallen, in Vloyen veranderen. Als fy verfamelen klimt het Mannerje op't Wijfje, en blijven langh 't famen hangen: Na 't verfamelen lijkt het fwangere Wijfje dikker, en voleyren, die in haar langhachtigen buik heel klein, veel en wit ghesien werden; ghe- kipt zijnde wordenfe fchierlijk fwart, en veranderen tot kleine Vloyen. Datse eyren en geen Neten voortbrengen, hebben wy by *Philoponus*, 't welk *Niphus* ook verhaalt. Van den aart hebt ghy dit, datse opgeen verrot oft doot vleefch fitten: Datse nocht die de geelfucht hebben, om de bitterheid van 't bloed, nocht de ftervende om de ftank an- raken: Datse's nachts meeft quellen; datze fat zijnde haar inde dekens, oft in 't ftof verberghen, een roden plek na den beet nalaten; Als het regenen fal heftiger byten, en door de koude fwak werden en fterven.

Sy worden met verfcheide dingen verdren- ven, voornamentlijk met Merry-pisen drek, met Zee-water, het afziedfel van Ratte- kruid oft Sublimaat, levende Kalk met het fap van witte Niefwortel ghemenght en z: Daar toe is ook bequaam de Kool, de bla- deren van den Hadijk, de Varen, de wortel van Anchufa, de bloemen van Poley, Rute, Kolocynthis, de Braam, Oleander, Munthe, Hoppe, Raap-zaat, Kumijn, Luis-kruid, Perfikaria, Mostart, en andere by de Schry- vers te sien. Te Alkair word de Perfikaria gepoeijert, en de Vloyen worden door den reuk van 't poeijer omtrent het bed geftroit fo flaperigh, datse niet en byten. De flaven van Numidia zijn, om datse fonder fchoenen lopen, het ongeval van dit dier feer onder havigh, en foeken die met vuur en yfer te weren, waarom veel door de felve de tenen van de voeten, ja de gheheele voeten verlie- fen.

Onder- fcheid.

Daar zijn ghemeene, en ongemeene, die zijn fo groot als Luifen, maar fagter van lijf, met een bultigen rug, by na als een Varken; de borft en buik is uitten fwarte geelachtigh, in de witte Hondtjes zijns bleker, inde rode rofcher, inde fwarte ook fwarter. In Span- jola zijns groot, en byten heel strengh. De onghemeene zijn die Indie, omtrent de Ri- vier Nigua voortbrenght: Het is, feit *Scali- ger*, een Vloytje met een heel fcherpen bek: Hy neemt gemeenlijk de voeten in, (felden andere deelen) niet alleen van de gaande, maar ook van de leggende, (daarom flapen de Indianen om-hoogh) en meeft het deel on- der de nagelen, op den vierden dach begin- nen fy te fwellen, en worden fo groot als een Vits. Dat gefwel is vol witte Neten: welke uitghetrokken zijnde, froyen de Indianen daar heete afch in, 't geen wy boven van de

flaven in Numidia gefeit hebben, fiet op de felve.

VI. L I D.

Vande Neten de Forbicini oft Oirvvormen de Talpa oft Mol van Fernantes Imperatus.

D Efe dry beesjes fullen wy mette woor- den van *Moufet* en *Aldrovandus* be- fchryven. De Neten feit die, noemen de Grieken Dorka, de Italianen Lendine. De Spanjarts Liende, de Hooghduiften Nuffe, de Engelfe Nits, die van Illyrien Guida. Het zijn kleine beesjes, wit en de Sieren (indien fy voeten hadden) feer gelijk, maar by na tweemaal kleinder, met een langhach- tigh lijf, uit welk *Aristoteles* getuigt niet an- ders te kunnen voortkomen. Tuffen de nagels gekraakt, fterven fy met een geluid; fy groeyen niet alleen inde hooft-hayren van den menfch, maar ook inde hayren van de magere Koe-beesten en Paarden, en hoe- wel fy fonder voeten zijn, hanghenfe noch- tans zo vast an, datmen haar mette hayren zelfs uittrekt: Dese heeft *Trotula* niet on- bequamelijk *Trichobrotas* gheenoemt, want ghelijk de Slekken met het fap der kruiden, alfo leven dese met het zap der hayren, en eten de zelve op.

Moufet:
Infect. 1.2.
cap. 35.

De *Wyfgeer* bevesticht datze uitte verfa- melingh der Luifen voortkomen, welkers eyren fy daarom gheenoemt werden: Sy zijn de bloemen van de Jafminus ghelijk, want gelijk die bloemen voortbrenght fonder zaat, alfo baren de Luifen onvrughtbare eyren. Sy fterven oft door gebrek van voedsel, oft door een dichte kam, oft door ghenees-mid- delen, hoedanige de oude en jonge Genees- meesters veel voorschryven. *Plinius* zeit van Afijn met Aluyn, oft Afijn met Kalfs-gal vermenght, en van Geite-melk: Hy prijft ook Salpeter met de aarde van Samos, en het fchrapzel van Herts-hoorn met Wijn ghe- dronken. *Abenzoar* feit dat *Alkitras* de hay- ren met kleine Santorie beftrijkt. Swavel met Afijn, gelijk mede Oly met Loogh opgestre- ken, verdrijft de Neten. *Marcelius* prijft Ver- kens-drek met Wijn en 't fap van Rosen ge- menght, ook Honigh met Sal Armoniak, en voornamentlijk Oly van Raphanus, met sterke Loogh vermenght. *Hildegardis* maakt een Loogh uitte steentjes van de Dadels met welke hy onder Oly van Radys ghemenght, de Neten doot: *Ardenus* menght een weinigh Sublimaat met Brande-wijn, en hy feit ook, indien het hooft eerft met een Hoender-ey, daar na met 't zap van Cyclamen, oft Zee- water befproeit werd, dat de Neten nimmer fullen weder komen: *Gilbertus Anglicus* ver- heft de gal van alle dieren, ghelijk ook alle bittere en fuiverende dinghen met fap van Gouds-bloemen vermenght.

Diergelijke beesjes worden ook Forbicinae gheenoemt, om datze de ftart gefpleten hebben als een Scheer. Ik hoor datze by de Neer- landers Oirwormen gheenoemt werden, wan- fyt

Scaliger
Exercit.
44. l. 18.

Aldro: In
sect. 1.5.
c. 8.

fy meenen datse in de oiren kruipen, en de hersenen ontroeren. Sy verkeerren veel in de Druiven, in holle Bomen, in de gaten van de mueren, onder de steenen en aarde. Haar verw is by na Kastanie-bruin, met ses voeten en een langachtigh lijf. Die eerst voorgestelt wort is de gemeenste, maar heeft noch sijn volle grootte niet. De tweede is selden en ongemeen, met een gespleeten hoofd, een dik lijf, heel donker en geelachtig. De derde is de tweede in gedaante gelijk, klein en wit: maar de eerste in de tweede plaat weet ik niet of hy uit het gheslacht der oor-wormen is, want hy is ghevleugelt, vaalachtigh swart, met uitghespanne vleughels. In 't tweede ghetal heeft de selve met gheslote vleughels een start uitten swart kastanie-bruin, ghespleten en getandt. In 't 4. ghetal is die alderghemeenste van allen. De vijfde en kleinste van al heeft een drytandighe start: ghelijk ook de seste met een heel dik lijf, grote dikke voeten, en is geheel swart. Het laatste beesje is mogelijk eer uittet gheslaght van de Kriekels als van de oor-wormen, vaal van verw, met een drytandighe start.

Den neerstighen *Neapolitaan* en Kruidt-mengher *Fernantes Imperatus*, heeft in sijn natuurlijke beschrijvingh een ghekerft dier als 't geen wy hier beschrijven, *Talpa* oft Mol ghenoeft, om dat het op de wijs der Mollen met sijn voorste pootjes de aarde uit-graafte: want de voeten van beide die dieren zijn malkander heel ghelijk. Het wort van de Napelse Boeren *Guffulo* ghenoeft, maar hy seide niet waarom. Onse Boeren noemen 't *Zukkara*, welke ik volghende, heb het *Kauwoerdt*-worm ghenoeft, om dat het de *Kauwoerden*, die sy *Zukka* noemen beschadicht. *Imperatus* seide dat dit dier by de Thuin-lieden heel hatelijk is, om de schade die het an de Kruiden doet, met het af-eeten der wortelen. Het is vier vinghers langh, maar een breedte, van gestalte en lijvigheid by na als een Springhaan. Het word voornamentlijk in dry sneden gedeelt: want het hoofd wort mette eerste snede van dat deel dat men de borst mach noemen, en boven den buik staat afghescheiden: dat ghelijkt de mondt van de Springhaan, als ook by na het voorste anghesicht: maar in 't midden van de ooghen staat iet uitpuilens, dat de plaats van een neus bekleet: weerzydts staan twee heel swarte en als Achaat blinkende ooghes: hier onder ghelijk als twee dunne langachtighe hoorntjes, moghelijk om de wegh te peilen: An 't einde van de opspalkingh staan noch andere uitsteekende hoorntjes oft byhanghsels in vier oft vijf leden tot bequamer buigingh, doch kleinder als de bovenste en binnen de opspalkingh self, en an de zyden van de mondt weerzydts twee andere byhanghsels, en ten latsten onder de kin wederzydts een, met welke hy so ik gheloof als met vinghers het voedsel in

de mondt houdt, en moghelijk ook verbrijfelt, soo datse by na het ampt van tanden bekleeden: An weerzyden heeft het dry voeten, de voorste breedte, uit dry leden, van welke de einden als in vingertjes ghesneeden veel scherpe tandtjes ghelijken, ghy soudt segghen dattet een *Hannekam* oft *Ruiters spoor* was: De midden en achterste voeten hebben ook dry leden, maar dese grooter, an de dybeenen dikker, en boven den rugh verheven, langher als de voorste, maar smalter, grooter als de middelste, onder met een ruighe beset: de buik is wolachtigh, met acht ringhen t' saam-ghedronghen; de rugh is met vier vleughels bekleet, waar van de bovenste kort en breed op de andere die langher en smalter, en totten start toe uitgherekt zijn, haar verspreiden: uit de start schiet een dobbele langhe spitse angel. Het schijnt eenige gemeenschap mette *Kriekel* te hebben, en het is by na geheel *Kastanie-bruin*.

VII. L I D.

Van de Spondylis, Verticillus oft Wervel.

VAn de *Spondylis* oft *Verticillus*, oft *Wervel* (om dat hy sich als een *Wervel* om de wortels drayt, also ghenoeft) vallen verscheide ghevoelens: *Plinius* maakt'er een *Slangh* van. *Aristoteles* en *Ablyrtus* ghedenken van een *Huis-Spondylis*: Die uit *Aristophanes* by *Hesychius*, en *Kamertes* de *Selphius* ghelijk is: En sy versamelen achterwaarts. Indien ghyse anraakt vlughten sy, en gheven van vrees een stank van haar; De selve zijn ook klein en swart. Van de wilde *Spondylis* wordt by *Theophrastus* ghewagh ghemaakt. Sijn aart is geen wortels, ook de alderscherpste onbeschadicht te laten. *Agrikola* seide dat hy een kleine vingher dik en langh is, met een roodt hoofd, en het overige lijf wit, behalven dat hy van satheidt geswollen, een weinig bruinder is: Hy doet'er by dat hy ses voeten heeft: Hy knaagt de wortels van *Esels-komkommers*, van de swarte *Chameleon*, *Santorie*, *Peucedanum*, *Aristolochie*, en de wilde *Wijngardt*, en z. *Mal-leolus* schrijft dat hy op sijn derde jaar als een *Mier* voort-komt, en datse het gebiedt van *Ments* eens overrompelt hebben: Datse een jaar na haar geboorte in *May* Paards-wormen veranderen, seide *Kordus*. Sy worden van de *Hoogduitsen* Engergenoeft. In Engeland zijnse in *April* en *May* meest schadelijk.

Van 't onderscheidt spreekt *Moufetus* in sijn anmerkkingh, en uit *Kamerarius* aldus: Ik heb een kruis-vormige *Spondylis* by my, van verw uitten asgrauw wit, met een swart hoofd. Geraakt zijnde, rolt hy sig in een kring, en vertoont heel wel een *Wervel* van de spinnende *Wijven*, waar

Arist: H:
A: 5. c. 8.

Theoph.
H.P. 9.
c. 4.

Agrikola
de Animal
Subter.

Melleol. in
Exorcism.

Moufetus:
Insect: 2.
cap. 6.

van hy den naam heeft. Buiten de aarde is hy loom, en kan de lucht niet lijden. Gewond zijnde, geeft hy een swarte vochtigheit van sich, daar men als met inkt medeschrijven soude. Ik heb ookeen rode Wervel, die twee voeten diep onder de aarde leeft, met een heel swart hoofd, en een mont met tanghen; de hals is uitten geele roodachtigh; de rug is roodt, met ses roode voorvoeten; de buik en het overighe lijf geel, behalven dat hy an weerzyden an den buik met acht roode stippelen verciert is. Hy is so langh als een middelste vinger, en verandert tegen de Somer in een Vlieg. Wy hebben ook een blinkkende gesien, met een dikker lijf, en van den rug totte start toe blauwachtigh: van den hals af scheen hy meer bleek-blauw: het hoofd en de voeten zijn geelachtigh, de mont heeft tangen, en is roodachtig. Jong is hy wit over 't geheele lijf: in den ouderdom volgt het blauw, en dat begint van de start. Het is wonder hoe dat hy sijn lijf in 't breed en langh met een baar-wijse bewegingh sonder veranderingh van plaats beweeght, en onder 't bewegen sijn verw dikmaal verandert: Want wijl hy op de aarde rust, is hy heel wit, maar als hy beweegt, wort hy als door gramschap blauw. Hy is de grote kossus oft Hout-worm heel ghelijk, soo veel de vorm van 't lijf angaat, maar die konnen haar in geen Wervel drayen. Wy hebben gesien dat uit die worm een groot geslaght van een Vlieg met vier vleugels voort-quam. Wy hebben noch een ander by na van de selve grootte omtrent de wortel van Ayun gevonden, met een hoofd uit verscheiden verwen groen, wit en rosch bestaande. Wy noemen hem na den Ayun, welkers af-beeldtsels wy hier alle vertonen. Nu lust my 't ghevoelen van *Ioach: Kamerarius*, over de Wervels hier by te voeghen, wiens oordeel my altijd regtmatigh dunkt. De Wervels (seidt hy) zijn moghelijk die wormen die in 't begin der Lente in de aard gevonden werden, en geheel wit, oft liever wat blauw zijn, die in den Herfst donkergroen werden, en klaar van huid, met een donkere voghtigheid overlopen: Het hoofd is bruin-roodt, swart en hardt, om de wortels lighter te door-knaghen. De Rupsen rollen terstont in malkander, sterven, en nemen andere vormen van Vliegen oft Rupsen an.

Sy zijn een vingher dik, en anderhalven duim lang; sy hebben acht voeten in 't midden van 't lijf na de kop toe. De onse noemense Aard-wormen. *Guilandinus* seidt dat de Wervels so gheenoemt zijn, om datse als een Wervel om de wortels slingeren. Daar worden ook andere wormen uitten swarte root, met een korstige huid veel voeten, gelijk de *Scolopendra* (dien sy ook gelijk zijn, behalven datse ronder en niet so breedt zijn) in 't eerst van de Somer in de aarde gevonden, op de selve wijze, (gelijk gheseyt is) indien haar yemand raakt, t' samen-gherolt.

De Hoogduitsen noemen ook eenige onderaardse wormen *Engerlin*, die geel, met een swart hoofd, en daar omtrent met dunne beenen versien zijn; Die rollen haar, uitgegraven zijnde, t' samen, en in de Son geleit worden sy terstont flauw. Sy leven ook maar binnen de aarde; en knagen de wortels der planten. Wie sal alle dese sich-t' samen-rollende wormen niet totte wervels betrekken?

VIII. L I D.

Van de Staphylinus.

DE *Staphylinus* is by *Abfyrus* de Huis-Wervel gelijk; maar wijl die ons onbekent is, is het ook niet wonder dat de kennis van de *Staphylinus* niet seer groot is. *Moufetus* stelt twee gekerfde met haar afbeeldtsels.

Abfyrus
in *Hip-*
piatr:

Moufetus
Insect. 2.
cap. 7.

De eerste is geheel blinkend swart, en de Mot niet onghelijk, maar dunder en langher van lijf: 't Geheele lijf is twee dwarse vinghers oft wat minder langh; met een ghespleete start; welken als hy voort-kruipt (want hy kruipt en loopt heel snel) hy tot sijn bescherming op-steekt; en toont twee heel witte korte anghels, maar wy sien niet dat hy steekt, ook zijn de anghels te klein, en saght om door te dringhen. Als hy dese uit gramschap opsteekt, schiet hy een witte dikke voghtigheid veel sachter als een voghtighe salf uit. Hy leeft meest boven de aarde, en wort dikmaal in de Koorn-landen boven de aard gesien.

De ander dien hy van *Kuivetus* afgheset bekomen heeft, en die overvloedigh in *Nortfolk* is, heeft een klein hoofd, uitten donker-roodt, by na bol-rondt, een kleine mondt, en met tanghen dicht an 't hoofd, weerzydts dry voeten; van welke de twee voorste de kortste zijn; (op de wijs van de Rupsen) de andere zijn by na bloedt-roodt en viermaal langher: in 't midden van den buik heeft hy acht voeten, ook ghelijk de Rupsen stomp, met een knobbelighen start, met twee hayren versien: Wy hebben den vergiftigen aart van beide daar uit geleert, om dat'er twee Paarden die haar met het hoy opgegeten hadden, van opgeswollen en gestorven zijn.

Kordus ghedeukt ook de *Staphylo* by de *Francen Kourtillles* genoemt. Sy worden in de Thuinen ghevonden omtrent een vinger lang, en werpen heuvelen op, gelijk de Mol-len, daarse in slapen. Sy beschadighen meest de Thijmen Vlier, doch de andere Kruiden mede.

IX. L I D.

Van de Anthrenus en de Asellus Arvensis.

HEt dunkt ons gheraden de *Anthrenus*, en *Asellus Arvensis* van *Moufetus* hier by

by te voeghen : Sommighe noemen hem de kruipende Krabo oft Horsel, andere een gedaante van de Phalanx : *Plinius* seit, dat hy alleen in de vleugels van de Horsels verscheelt. *Mousetus* seit dat hy een krommen bek met tanghen, en een opgherecht anghesicht heeft. Hy ghelijkt heel wel die ghehoornde Nachtuil, die wy in Nederlandt ghesien hebben : Hy heeft swarte ooghen, de borst heel ruigh, en blinkkend, de voeten an 't begin geel, daar na donker : het overighe lijf bestaat uit acht rode, met geel vermenghde kerven, welke de swarte plekken op den rug seer verciere : Van 't bovenste van den bek rijsen geele sprieten oft hoorns, die dun, buighsaam, en in 't anraken nochtans hard zijn. Hy geeft by na een ongheneeselijke beet, maar niet doodelijk ghelijk van de Phalanx, nocht ook so sacht, oft hy overtreft de quaadaartigheid van de Horsels.

De *Asellus Arvensis* wort om de gelijkheit alsof genoemt : Hy wort in de Velden en Koorn-landen ghevonden, en verschilt alleenlijk in 't ghetal der voeten van de andere, want hy heeft maar ses kleine, en swarte : Sijn hals is heel kort, het lijf breedtachtigh en plat, de start een weinigh scherp. *Pennius* heeft hem in Julius, in de landen van Kolchester ghesien, en anders nergens ghevonden. Wat ghebruik hy in de Genees-konst heeft, is ons noch onbekent.

II. HOOFD-STUK.

Van de gekerfde sonder vleugels met acht voeten.

I. L I D.

Van de Scorpioen.

DE gekerfde dieren met acht voeten zijn de Scorpioen en Spin. De naam Scorpious wort by de Grieken genomen van Scorpizein ton ion, om dat hy vergif schiet, oft van Scajoos erpein, om dat hy gekromt voort-kruipt. By *Plinius* wort hy ook Scorpio, by *Cicero* en andere Hepa, en Satocollos genoemt.

Het is een beesje swart van verw, eyrondt van lijf, met een kort hoofd boven de borst, met ooghen soo klein datse nauwelijks ghesien werden. Hy heeft acht voeten, en twee armen, met sterke tanghen en scharen ghespleeten, grooter als de andere, en de Rivier-Kreeften ghelijk. *Aristoteles* seit dat hy'er vijf heeft, met ghespleete tanghen versien : Uit het einde van 't lijf spruit een start, veeltijds met seven, somtijds ses en neghen knopen, welkers laatste langher als de andere, alleen met een enkele oft dubbele anghel, en een weinigh na het einde gheboghen, ghewapent wert. *Plinius* noemt hem een tandt. Van de tongh weet ik niet wat al by *Gordonius*

te lesen is. Sy seggen dat hy daar mede de hant lekt : oft den anghel met een gaatje, ghelijk *Plinius*, *Ælianus*, en *Nikander* seggen, door-boort is, waar door hy sijn vergif schiet, moghen sy selver weeten. *Galenus* ontken dat. Het kan mogelijk toegestaan werden, wijl in 't snijden van de Adderslangh een blaasje onder de tanden verborghen is, waar uit hy in 't bijten sijn vergif spouwt.

De koude landen voeden geen. Die in Hooghduits en Switserlandt ghevonden werden, zijn niet schadelijk. In Italie, voornamentlijk te Rome, Amerika, Persie, voornamentlijk tusschen Susa en Media, de Kanarise Eylanden, Schijtja, Peskara, Barbaria, Ethiopie en in Oost-Indien, omtrent de Rivier Estamenus zijns so overvloedigh, dat de Inwoonders genootsaakt zijn geweest het landt te verlaten. In 't onderscheid sal meer hier van voorkomen. Sy verbergen haargemeenlijk onder de steenen en in de mueren.

Sy leven met aarde, en op sommige plaatsen eetense Kruiden, Haagdisen, Aspis Slangen, Werwels en Motten. Datse niet versamelen, maar door de grote hitte der Son gheteelt werden, schrijft *Ælianus*. Datse door verrottingh, uitte doode Krokodil, de *Sysimbrium* en *Ocymus*, en indien wy *Albertus* gheloven, uit verrot hout voort-komen, is sonder twijffel. Datse door teeling voort-komen in de Lente en Herfst, en dikmaal neghen in ghetal, schrijft *Mousetus*. Sy baren so hy seidt witte wormtjes, (dat wy ghesien hebben) in ghedaante als eyren, en broeijen die daar na. Als de vrucht volmaakt is, wordense van de selve verdreven, en in groot ghetal om 't leven gebragt. *Antigonus* meent dat de vrucht van haar wort verslonden, en dat alleen de gauwste overghelaten wert, die sich op den aars van de Moer settende, sich alsoo van den beet en steek bevrijt, en dat dese de wreker van allen, sijn ouders van boven weder doodt.

Sy raken niet als hayrighe deelen an. Als sy voort-gaan lopen op zyde : want om de lengte van de achterste poten die haar ruimte nodigh hebben, wordt haar rechte loop belet. Sy worden noit tam, so *Galenus* seidt. *Albertus* schrijft dat'er een twintigh daghen in oly gheleest, en onder in 't glas omghewandelt heeft. Watse haar jonghen doen, en weder van die lijden, is nu geseit. Sy schuwen de Son, en soeken de schaduw : Sy halen den anghel niet uit, oft steeken niet dan alsse ghetrappt werden. Sy vleijen mette kop, en steeken mette start. Datse de Priesters van Isis omtrent de Stadt Kopto niet quetsen, nocht ook de Pfylli, sult ghy by *Ælianus* vinden. De swarte Varkens ghelteenen zijnde, sterfen, en men seit dat de niet-swarte vrygaan. Die in Ethiopie op haar drek treden, krijghen sodanige sweringen an de voeten, datse

Nikand:
in Theria.
Plin. H:
N: l. c.
Ælian: H:
A: 9. c. 4.
Galen: de
l. Affert:
6. c. 5.

Plaats.
Strab.
Geogr:
16. 17.
Plin: H:
N: 5. c. 7.
Ælian: H:
A: l. 10. c.
23. en 2.

Voedfel.
Ælian: H:
A: 6. c. 22.
Plin: H: N:
l. 1. c. 15.
Antig:
Hist: Mi-
rab. c. 24.

Aard.
Plin: H:
N: 29. c. 4.
Scalig:
Exercit:
245. l. 3.

Ælian: H:
A: 8. c. 13.

datse naulijk ghenesen. *Plinius* heeft nagelaten datse geen Dieren schaden die sonder bloet zijn; Maar *Wolphius* heeft gezien dat'er een met een Adder opgesloten, door onderlingh ghevecht en wonden ghedoodt wierd.

Ælian: l.c. *Ælianus* schrijft datse met allerley vergiftigh geslagt van gekerfde dieren om de kost vechten.

Vergif Geneesing. Het is vuil vergif, en dat met meêder straf, langhsaam, sy doden in dry dagen, an de Maagden gheven sy altijd een dodelijke steek, en by na an alle Vrouwen; maar an de Mannen 's morgens uit haar gaten voortkomende, eerste yets by gheval ghesteken hebben. Het is bekend dat die seven oft neghen knopen hebben wreder zijn: want sy hebben veel thien knopen. Sy steken met een schuinse en gebogen streek. Haar vergif verscherpt

Plin: H: N: l. 10. c. 25.

altijt op de middach, en in de heete Somer, als sy door den brant der Son gheraakt, oft heel dorstigh zijn. Sy zijn heel doodlijk als sy haar gheslacht aan-vallen eer sy beschadighen. Het is een ongheneeslijk vergif, indien de gequetste op die dach *Ocymum* gegeten heeft. De gequetsten voelen de steek niet indien sy wilde sassafrân in de hant hebben. De toevallen zijn veelerley. De gequetste plaats ontsteekt, wort hardt, roddt, met pijn gedrukt, nu heet, en dan kout. De gequetste sweet en schud, de uiterste leden worden kout, de liefschen swellén, de winden vliegheñ onder af, de hayren rijseñ op, het anghesicht wort ghetrokken, en z: De Knecht van *Dodoneus* was met so kouden sweet behanghen, dat hy klaaghde als niet sneeuw bedekt te zijn, en z: Daar zijn on-eindighe ghenees-middelen teghen: Uit de kruiden, den *Alsem*, *Averumet* *Wijn* ghedronken, *Amomum*, *Ammi*, *Annijs*, *Look*, *Aristolochie*, *Asphodelus*, *Asla fatida*, *Attractilis*, de *Melde*, *Blitum*, *Kaltha*, *Kalamenthe*, de *Ayun*, *Santorie*, *Veldcypres*, *Colycynthis*, *Cyperus*, *Galbanum*, *Garst*, en *Ireas* en z: Uit de Heesters, *Balsam*, *Myrtus*, *Paliuzus*, de *Roos*, de *Braam*, *Laurier*, *Moerbessie*, *Wierook*, en de *Wijngart*; uit de Dieren, het spogh en water van de Mensch, de *Mummie*, *Kinkvorschen*, de *Visch Coracinus* in de *Nijl*, en ten lesten de gestampde *Scorpioen* self met *Sout*. *Lijnfaat*, en *Hemstwortel* opgeleit. Ik verswijgh de t'saamgesette die by *Dioskorides*, *Plinius*, *Rhases*, *Albukasis*, *Oribasius*, *Serapio*, *Sylvaticus* en andere te vinden, en van *Moufetius* en *Aldrovandus* by een vergadert zijn. *Villanovanus* prijft het kruit *Trinitatis*, met sap van *Hadijk* en *Wijn* voor een eenigh ghenees-middel. *Iohan Ardenus* Engels Heel-Meester seit een ghereet middel te zijn, indien dry oft vier druppen bloet omtrent de wonde uithetrokken werden, en de wond daar terstont mede bestreken wert. Sy worden verdreven metten rook van *Swavel*, *Galbanum*, en een Eesels-klauw, indien ghy de doorghesneden *Radijs* op haar hol legt, sullen sy niet uit-komen. *Rhases* prijft de

Plin: H: N: 2. c. 4.

wortel van *Enula* om den hals ghehanghen, en z: Sy worden slaperigh indien men haar t'kruit *Delphinium* onder stroit. Sy sterven als men haar ghekauwde *Radijs*, de *Basilicum* mette brede bladeren die in't water wast, de *Aconitum*, swart *Nies-kruit*, de *Ocymum* met rode Bloemen, en de aarde van het Eylandt *Galata* op 't lijf leit.

Plin: H: N: 35. c. 15.

Dit hebt ghy van haar afkeer: Dat de *Scorpioen* en *Krokodil* wanneer se malkander sien, beide haar selven de doodt op den hals halen, en dit is van de *Egiptenaars* naghelaten. Dat de *Stellio* mede met sijn ghesicht hem een schrik en een kout sweet verwekt. Dat hy als de Son in de Kreeft is, de Slanghen veel steekt: Dat hy van de *Adder* ghegheten wert: Dat van de *Wespen*, *Byen*, en *Horsels* niet anghetaft worden, die van een *Scorpioen* ghesteecken zijn; Men seidt dat hy doodt zijnde weder levend wert, so hem yemandt met wit *Nieskruit* bestrijkt. Van den haat tusschen hem en de *Akonitum* spreekt *Plinius* aldus: Sy hebben dat ook tot het ghebruik van 's *Menschen* ghesontheit ghebracht. Dat het teghen de steeken der *Scorpioenen* goet is met heete *Wijn* inghegheven, is onder-vonden. Sijn aart is den Mensch te doden, indien'er niet tusschen beide komt dat den Mensch doodlijk is: daar met worstelt het dan alleen, als of het sijns ghelijk binnen ghevonden hadde. De strijt gheschiet alleenlijk als het vergif inde inghewanden vint: En het is wonderlijk wijl het beide doodlijk is, dat die twee vergiftighe dinghen in den Mensch haar kracht verliezen oft sterven, en de Mensch alleenlijk overblijft: Ja de Oude hebben ook gheseyt dat het een genees-middel voor de wilde Dieren is, met anwijsingh hoe ook de vergiftighe self konnen genesen werden. De *Scorpioenen* worden slaperigh, door het raken van den *Aconitum*, sy worden vadzigh, en bekennen datse overwonnen werden. Wederom gheneest haar het *Nieskruit*, met anraken door een ontloffende kracht, en de *Aconitum* wijkt voor twee quaden, voor 't sijne, en dat van alle andere, en z.

Afkeer. Plin: H: N: 29. c. 4. Arist: H: A: 8. c. 25.

Sijn ghebruik is groot in 't uitdruiven en brijselen van de *Steen*. Hy wordt van sommige ghebrandt, en sijn asch werdt gelukkig met broot ingegheven: Andere maken *Oly*, waar onder die prijs en wonderlijk is, die wy an *Matthiolus* schuldigh zijn; Ook is'er by *Ianus Damascenus* een t'saam-geset middel.

Gebruik. Galen: l. de Theri: ad Pisco. c. 9.

Het onderscheidt der *Scorpioenen*, wort van de vorm, kunne, plaats, hoe-grootheid, verw, en krachten ghenomen. Indien ghy de vorm besiet: De eerste is bultigh, en de start ten an sien van sijn kleine lijf groot, die hy ghekrult, achter na sich trekt. Hy schijnt bleek: maar sijn heel langhen anghel is wit: De *Arabiers* seggen dat hy alder-gheswindtst, en alleen een heet vergif uitschiet. Na de steek verandert

Onderscheidt.

dert de warmte van 't lijf by na yeder uur, en het word uitten groen geel, wit en rood, de koorts verheft, de tongh swelt, de pis word bloedigh, en z: Bese de Gencees-middelen by *Moufetus*. Ten tweeden zijn sy met start, oft sonder start, en hebben oft een oft twee angels. Sommige zijn blinkkende van verw, en verwekken de selve toevallen van de andere. Ten derden zijn sy gevleugelt, als in Morenland oft Lybie so *Lucianus* zeit. Haar vleugels zijn dun als van de Huppelkoorn. Ten vierde de onghvleugelde, die *Strabo* zeit daar ook gevonden te werden. Ten vyfde de Kreeften ghelyk, die blinkende van verw zijn, en de selve toevallen als andere anbrenghen. Ten sesste met seven oft acht knopen die de quaartste zyn, en met ses die de beste zyn. Ten sevende die een start hebben met een oft twee angels, en de ongestarte.

Van haar kunne zijn sommige Mannetjes, andere Wijfjes, de Mannetjes zijn dunder en langher, an den buik, de scharen en angel somtijds meer geplekt, die een schadelijker vergif hebben: De Wijfjes zijn grooter, vetter, buikiger en vreedfamer.

Van de plaats zyn sommige 1. uit Pefkara in Afrika, welke dodelijke steken gheven, daarom leven de Ingefeten en aldaar Somers buiten de stadt op 't land tot de maand van November, indien wy *Leo Afrikanus* gheloven. Ten 2. zijn de Egyptise die groot zijn, en terstond dooden. Ten 3. de Lybise, die Land-Scorpioenen met veel wervel-beenderen versien, oft vlieghende zyn, van welke wy hier voor ghesproken hebben. Ten 4. de Amerikaanse de kleinste van allen, maar heel vergiftigh, uitgenomen de Afrikaanse. Ten 5. de Kastiliaanse, die de Boeren als sy 't land ploegen op de wijs van de Mieren vergadert vinden, daarze inde Winter haar verbergen.

Van de hoe-grootheid, zyn sommige 1. klein als de Amerikaanse. Ten 2. heel groot als de Afrikaanse en die van Oost-Indie.

Van de verw zyn by *Nikander* zeven gheslaghten. Het 1. is witachtigh, niet dodelijk: Het ander met een roschen bek; na de steek volghet groote hitte, koorts, en onydelijken dorst: De derde is zwartachtigh blauw, welkers steek een onghestadighe bewegingh der leden maakt, met een Sardonise lach. De vierde helt na 't groen; na de steek volghen koude en bevingh: Hy heeft seven oft neghen knopen. De vyfde is blauw oft bleek, met een dik ghespannen buik. Hy eet kruid en byt ook mette tanden. *Nikander* noemt sijn vergif Bubroftin, om dat inde mensch die ghebeten is, de Bubo oft Klier inde liefschen opswelt. De sesste en sevende behoort tot het onderscheid uitte vorm ghenomen: Die is de strand-zee-krabben gelijk, groot en rond van lyf. *Matthiolus* heeft swarte, groene, en ysergrauwe in 't Graafschap Arcinone gesien: Dese helt na de vorm van

de Pagurus uit welke hy als sy op 't landt inde holen lopen en stervende, verrotten, voortkomt. *Ælianus* noemt hem vlamigh, om dat hy gekookt de Pangurus in verw gelijk.

In haar kraghten zijn sommige schadelijk, van welke hier voor gesproken is: de andere niet; Hoedanighe in Beyren, in Pharo, in 't land van Avignon, in Switserland en Duitsland gevonden werden.

II. L. I. D.

Van de Spin.

I. LID.

Vande Spinnekoppen in 't algemeen.

Sidorus wil dat de Spinnekop in 't Latyn *Araneus* oft *Aranea* ghenoemt werd, om datse abaëre, dat is van de lucht gevoed wert, en voortkomt, maar qualijk. Wy weten datse met vlijt vliegen vangen, datse teelen, eyren en jongen voortbrengen. Beter was hy met *Bekman* tot het Hebreuse woord *אֵרַם*, 't welk weven beduidt te betrekken. By de Grieken werd hy *Arachne* genoemt: Andere noemen hem vliegen-vanger, *Karanides* Theraphus, *Hefychius* Stibe. De Phalanx en Phalangion word van sommige ook voor een Spinnekop genomen. *Juvenalis* heeft hem Lydia en Arida genoemt: Lydia om de Maaght *Arachne* die van Pallas in sodanighen dier geseit wort, verandert te zijn: Arida om dat hy Aridam Telam, dat is een drogen draad spint. Hy is by *Klandianus* Audax dat is stout genoemt, om dat sy met *Pallas* dorst een wedspel anvangen.

Sy hebben alle een heel klein hoofd, utoeghenomen een, welk *Plinius* seit heel groot van hoofd te zijn. Sy hebben alle dry knopen an de benen: Sommighe hebben twee langhe benen meer, want datse niet alle even lange benen hebben geeft de verscheidenheid van haar werk te kennen. Met sommighe verdunnen sy de draden die sy gesponnen hebben, en rekken die ook langh uit, met andere legghen sy de draden over, en voeghen die t'samen, en met eenighe lopen sy over en weder door het net, en als sy willen laten sy haar an de selve onbeweeghlyk afhangen.

Daar is by na gheen Landtschap sonder Spinnekoppen: nochtans schrijft *Gaudentius Merula*, dat in een oude Toren omtrent Habre de Grace in Vrankrijk geen ghevonden werden, en de ingebraghte daar in sterven. Vande Phalanx sal in 't onderscheid gesproken werden.

Sy leven met Vliegen, Wespen en dikmaal ook met kleine Haaghdissen. *Aristoteles* seit datse niet maken, oft verberghen, en al wat sy vanghen uitsuighen: Andere menen datse dat an een draad ophangen.

Datse uitte locht die verrot en bedorven is geteelt werden, word daar uit afgemeten, dat de nieuwe huisen op den eersten dach als sy ghewit werden, van haar lijf en rach

Naam.
Aldrov:
Insect: 5.
cap 12.
Moufetus:
Insect: l. 2.
cap. 11.

Beschryv.
vingh.
Plin: H:
N: 11.
cap. 27.

Plaats.

Voedsel.

Teeclingh.

Arist: H: A. 1. 5. c. 8. besmet werden. Haar voortsettingh gheschiet ook door versamelingh, welke lust en bedrijf by na de gheheele lente duurt, dan ontfteken sy die lust door het onderlingh over en weder lopen, en 't weven van haar netten, en komen onder dat werk geduerigh nader by een, en ten lesten metten aarstegen malkander, om dat die wijs van versamelen (vermits sijn ronde vorm van 't lijf) heel gevoeghlijk was. Van haar baringh spreekt *Aristoteles* aldus: Hy baart eerst kleine

Arist: H: A. 9. c. 22. Edit: Scalig: Wormtjes, want sy worden in 't gheheel, en niet ten deel verandert: Sy zijn in 't eerst rondachtigh; Als hy ghebaart heeft broeit hy dry daghen. Hy baartse alle in sijn net, maar ten deel in dun en korte, en ten deel in dikke, eenighe worden ook eenighsins van 't net omwonden. Alle de Spinnen worden niet ghelykelyk gheteelt, en soo haast sy gheboren zijn springhense en spinnen: Devoghtigheidt in de ghewreve Wormtjes en inde jonghe Spinnecoppen is de selve, namentlyk dik en wit, sy worden omtrent in seven dagen volmaakt.

Plin: H: N: 11. c. 48. Daar zijn veeleyren gesien, die middelbaar blauw, met kleine plekken besproeit, saght en lymigh waren; Van gelijken datter uit een ey veel Spinnecoppen voortquamen, maar so klein datse nauwliks konden ghesien werden: Men heeft ook onder den aars van een Spinnecop een grooten hoop eyren, so klein, datse by de onsenlijke veselen konden vergheleken werden, ghesien, die wit waren, en met de vinger gedrukt, een gheluid gaven.

Afkeer. Plin: H: N: 11. c. 24. Sy hebben vyandschap mette *Stellio*, *Haaghdissen* en *Slanghen*: Sy jaghen na de jonghe *Haaghdissen*, die sy eerst met haar rach omwinden, en daar na beide lippen met een beet angrijpende om den hals brengen. De selve ('t zijn woorden van *Plinius*) zackt langhs sijn draad op 't hooft der slangh, die onder sijn boom leit, neder, en byt hem met sulken gewelt inde hersene, dat hy krytende en swijmelende geen macht heeft, den draad van den anderen te breken, oft te ontvlughen, en 't leven mette doodt eindicht. Van

Plin: H: N: 8. cap. 24. 11. c. 24. sijn voorduidingen hebt ghy dit: Datse eerst met haar net afvallen, wanneer eenighe verwoestingh van mueren dreight. Datse tot teken van aller dinghen anwas haar netten hoogh verheffen: Datse voortekenen van reghen gheven, als sy by donkere en niet by heldere locht spinnen. Omtrent de tijd van de slaghe van *Leuctris*, hadden se witte netten omtrent de poorten van de Kerk gesponnen en als de *Macedoniers* die palen andeden, hadden sy alles met swart werk beset.

Verstand. Arist: H: A. 9. c. 39. Plin: H: N: 11. c. 24. Haar verstand wijst alleen haar konstigh weven an, 't welk *Plinius* na *Aristoteles* in 't derde gheslaght aartigh beschrijft. Hy spint (seit hy) netten, waar toe de buik de stof verschaft, 't zy door een bedorven vogtigheit, op een gesette tijd bedorven, gelijk het *Demokritus* behaaght, oft 't zy datter binnen eenige woldragende vruchtbaarheid is. Hy

weeft sijn netten met een gematighden nagel enghelijken ronden draad, waar toe hy sich selfst tot een ghewicht ghebruikt. Hy begint van 't midden, daar hy rondsom sijn andere kringen anweeft, met gelijke verdeelinghen even verre van malkander, die hy metter tijd angroeyende van enger wyder maakende, op een onlosfelijke wijs onder een breid: Met wat een konst maakt hy sijn strikken die door sijn schildvormighe net lopen? daar by komt het scheersel van sijn gatigh net, en de wijs van sijn inslagh, van sich selfs met een sekere konst van vercieringh, tay en vasthoudende; den aart der draden is vlok en wolachtigh; Hoe doortoghtigh zijn de gaten tegen de wind, en niet om te verwerpen water invalt? Het hol daar sijn gebouw an vast is maakt hy tegen de koude meer vlokachtig. Hoe ver is hy verschoven van het midden als of hy yet anders dede? En hoe verborgen is hy datmen niet sien kan of er yets in is oft niet? En wat een vastigheid isser in sijn aderen? De breedte van sijn net is dikmaal tusschen twee bomen gestelt, als hy sijn konst oeffent, en het weven leert. De lengte van sijn draad bestaat in 't over en weder swieren van boven na beneden, en weder van de aard na boven toe, hy rekt sijn draad, en schiet met eenen binnewaarts in, maar als er wat te vangen is, hoe wakker en gereed is hy om te lopen? en of het schoon an 't einde van het net hingh, so loopt hy altijd na 't midden, om dat hy also best door het geheel te schudden sijn vangst inwikkelt: Dat gescheut is hermaakt, en verciert hy terstond weder. Sy vanghen ook de jonge *Haaghdissen*, die sy eerst met haar draad omwinden, en daar na met een beet beide lippen vattende, om den hals helpen. Men meent dat het *Wijfje* weeft, en het *Mannetje* jaaght, en dat yder also sijn werk doet; Maar *Aristoteles* heeft geschreven dat het *Wijfje* en weeft en jaagt: Daarom seit *Scaliger* datse de *Vlaminghen* ghelyk zijn die ledigh lopen, en de *Wyven* laten arbeiden. Hy spint 's morgens en 's avonds sijn nieuwe net, en dat soo vast, dat hy sich van boven met een draad neerlatende, aan een muer oft boom hecht, en nocht door wind oft regen afgeworpen werd. De groote hanght sich laaghe, om aldaar de beesjeste vangen; de kleine houd de wacht om hoogh, en verberghet hem in een kleingat van sijn net. Datse heel scherp vanghevoel zijn, is daar uit te oordelen, datse in 't midden van haar net sittende, gevoelen datter in 't aller uiterste van 't selve een *Vliegh* gevallen is.

Van haar schadelijkheid, en genees-middelen sal in 't onderscheid gesproken werden: Sy zijn de *Wijn-gaarden* en *Oly-bomen* vyand, en vervuilen de huizen; Die van haar ghebeten zijn, rijft de *Mannelijke roede*: Indien yemand haar by geval doorslikt, moet hy daar *Wijn* van *Melissa* op drinken; ook is de hars van de *Dennen-boom* goed. Op den beet word gelukighlyk *Look* met *Wijn* rute in *Oly* gestoten gheleit: Hier toe dient ook

Scalig: ad
Arist: H:
A. 9. c. 62.
f. 203.

Arist: 1. 5.

Schade en
Genees-
middelen.

Aranei Spinnen Aldrov. Tab. I.

ook de plaatster van Vliegen, het menfche
 Plin: H: vet, 't bloed van de Schildpad, de afch van
 N: 32. c. 4. een Rams. klauw, de Geiten-drek, en het
 brein van een Kapoen met peper en foete
 wijn gedronken.

Gebruik. Het is niet sonder verwonderingh datse
 by sommighe voor fpijs ftrekken: Men leeft
 van een Hoer ten tijde van *Alexander*, die
 van kinds-been met Spinnekoppen gevoed
 was. *Albertus* verhaalt fulks van een dochter
 van Keulen; En na 't getuigenis van *Moufetus*
 heeft fch feker groote Mevrouw in Enghe-
 land daar niet van onthouden. *Kardanus*
 verhaalt van een Meisje van dryjaren. Inde
 Genees-konst zijn. fo de Spinnekoppen als
 ook haar rach niet te verwerpen. De Spin-
 nekoppen zijn goed tegen de vierendaaghse
 koorts indien fy in rood leer, oft een note-
 fchelp an den arm oft hals gehangen werden,
 dat *Pennius* feit ondervonden te zijn: Sy wor-
 den tegen de pijn der oiren geprefen, indien
 den oly daar dry Spinnekoppen in ghekookt
 zijn, oft het fap in 't oir gegoten werd. *Pli-
 nius* feit datse in Afijn geweekt, gefloten en
 met faffraan gemengt moeten gebruikt wer-
 den. Tegen de opftijgingh der Lijfmoer,
 indien een fmelingh van haar gemaakt op de
 navel geftreken werd. Tegen een verharde
 buik, indien hy langs fijn draad affakkende,
 mette linker-hand ghevat en geflampt op de
 navel geleit werd: Men feit dat hy den buik
 opftopt indien hy opwaarts klimmende also
 gebruikt werd. Tegen de gefwellen van den
 aars indien hy sonder hooft en voeten daar
 opgewreven werd: Het rach ftopt, verkoelt
 verdrooght, en lijmt t'samen, en lijdt niet
 datter eenige verrottingh langh onder ver-
 borghen blijft: daarom ftopt dat het bloe-
 den uitten neus, de grauwe en rode loop
 Het word ook in de koorts-verdryvende
 Schrod: plaaster by *Strotelbergh* gedaan: met oly op-
 Pharm. 2. gleit, geneeft het de wonden der geleden:
 c. 53. Het word inde falf teghen 't springend vuur
 gedaan; opgebopden geneeft het de fwellen
 van den aars, en ook de wratten, indien het
 in een bolletje gerolt, op de wrat geleit, an-
 gefteken, en tot afch gebrand werd. By de
 Egiptenaars word een Genees-middel uit
 veel Spinnekoppen en rach met oly als een
 fmelingh gemaakt: oft fy koken de spinne-
 koppen in den oly, daar fy de plaats van de
 pols op de beide handen mede beftrijken.

II. S T I P.

Van het onderscheid der Spinnekoppen en eerst van de niet fchadelijke.

IN 't befchrijven van de Spinnekoppen
 komt ons *Moufetus* voor, want defe heeft
 de felve in fchadelijke oft de Phalangia, en
 in niet fchadelijke, die haar oft in huis, oft
 indelocht houden; en defe wederom in net-
 te-makers, webbe-wevers en andere ver-
 deelt. Sy krygen alle metten ouderdom meer-
 der ondervindingh, en hy doet'er by datse
 in de wol befloten, de teelingh der Motten

vermeerderen, en meer als eenmaal op een
 jaar haar huid veranderen. By *Aristoteles* is
 dryerley geflaght: Het eerst is Byachtigh, het
 ander Wolfachtigh, en het derde anlienlijk
 in fijn wonderlijke werkingh: Van welkers
 web wy boven gefproken hebben. *Aristoteles*
 heeft hem heel wijs en fchoon genoemt: *Al-
 drovandus* heeft die, welke hy anghemerkt
 heeft in twee Platen afgheset; Wy fullen se
 beide t'samen voegen om niets over te ftaan.

Onder de niet-fchadelijke dan, is nu van
 de Huis-Spinnekop ten deel gehandelt: Die
 haar buiten houden, en de grootfte van al
 zijn, worden van haar roof-gierigheid Wol-
 ven ghenoeemt; de kleinste van defe weven
 niet, maar die grooter is maakt een klein on-
 ghelijk net, by de aarde, oft in de doorn-
 haghen. Hy fulks ook voor fijn hollen ma-
 kende, en het beginsel van binnen anhech-
 tende, loert hy of er niet in 't net valt; en
 fulks vernemende, fchiet hy toe en rooft dat.

Van de nette-makers heeft *Moufetus* een
 heel groote gefien: Sijn lijf was fchuimigh en
 eyrond, de kop onder den buik klein en met
 tangen; en de rug met verfcheide plekken
 verciert: Hy valt in korte van een erweet
 groote, tot fijn volkómen dikte. Inden Herft
 fpant hy fijn net tuffchen de takken der Ro-
 fen, en verstrikt door het anhalen van fijn
 draad de Vlieghe en Muggen met een won-
 derlijke lift.

De webbe-makers weven, oft een dun oft
 middelbaar webbe, oft een fleght, dik, ruw
 en onbefchoft.

De eerste fijn Huis-Spinnekoppen, van
 welke een donker gheverwt, en indien hy
 tegen de Zon gehouden werd doorschijnigh
 is. Uit die gene die middelbare netten ma-
 ken, is een Land oft Bosch-Spinnekop die
 inde Doorn-haghen fijn net fpant: Sijn lijf is
 donkerwerwig en wat ruigh, fijn voeten zijn
 verfcheiden gefprenkelt, en met fwarte en
 witte plekken verciert. De bek is met tangen
 verfiert; Hy heeft op 't hooft boven de mond
 twee witte fuppelen, mogelijk in plaats van
 de mond, en fijn web is fo hecht, datter geen
 regen door-dringht. Defe Veld-spinnekop
 fpint een draad en rolt die al een klouwen in
 malkander. *Pennius* heeft hem in Kolchefter
 onder de Oregó gevonden, daar hy Vliegen
 jaaghe: Het lijf is by na bol-rond, de rug
 met vijftien plekken ghetekent; den aars is
 vierkant en fwart, en de voeten zijn de naaft
 befchrevene gelijk.

Hier toe behooren die gedaanten, welke
 haar inde locht houden. Sy leven in de re-
 ten van de mueren, en maken een klein en
 flordigh net, en begeben haar ver buiten haar
 hol om de kost te foeken, en vindende fleepen
 fy dien binnen: De grootfte feit *Moufetus* is
 donker gheverwt, fijn hooft is ey-rond, en
 't lijf by na bol-rond, beide de zijden wor-
 den met twee kleine korte ftrepen verciert,
 omtrent den midden-rug is hy meer wit,
 en heeft voeten met fwarte en donker plek-
 ken gefprenkelt. De middelbare is kleinder
 en

Moufetus:
 Insect. 5.
 cap. 15.
 Kard: de
 Variet.
 s. c. 40.

Schrod:
 Pharm. 2.
 c. 53.

Prosp.
 Alpin. 14.
 de Medi-
 cam.
 Egypt.

en grijs, de rug is als met dry parlen verciert, van welke die naast den hals staat de grootste is. De derde Spin is swarter, met een kruis op den rug getekent, en daarom van sommighe heiligh ghenoomt. Ik gis dat dese uit het geslaght der Wolven is, om datse met een sprongh voortlopen, en een seker gulsigheid te kennen geven, want sy bewaren niet tot den anstaanden morggen, maar verflinden al wat sy vangen op den selven dach. *Gesnerus* heeft een asgrauwe van dit geslaght gesien.

Uit de verscheiden geverwde zijn sommighe langhbeenigh en swart, ook wit, uitten swarte roschachtigh, en rode, van welke de selve *Moufetus* aldus spreekt: Daar zijn behalven dese noch langh-beenen die een ongeschikt en ruw webbe maken. De Veld-Spinnekop met sijn by na bol-rond lijf, die sich in 't gras houd, en de Schapen volgt; by de Engelschen Shepherd oft Schaap-herder genoemt, oft om dat hy sich in 't geselschap van de Schapen vermaakt, oft om dat de Herders menen dat de plaatse daar sy veel zijn, sonder vergif en schadelijkheid zijn, want het is self een dier, so buiten als binnen inghenomen, onschadelijk. Daar zijn noch meer ghedaanten van Spinnen, want daar isser een met korte poten, die met sich een sneeuw-wit ey onder den buik draaght, heel rasch voort-loopt, en als het ey breekt veel kleine Spinnekoppen voortbrenght, diet'saam met haar moeder terstont om de kost uitlopen, en 's avond sich op den rug van de moeder rust setten. Dese meende *Pennius* dat met wratten oft knobbelen beset was, tot dat hy door het anraken met een stokje bevonde datter de kleine alle aflieden. Inde verrotte en holle bomen houden haar ook eenige heel swarte, met een groot lijf heel korte beenen: Wy hebben (seit *Gesnerus*) ook eenighe heel witte ghesien, met een plat en breed lijf, inde Rosen en in 't Gras, heel dun en met langhe beenen, die an de mond met een plek, en an de zyden met een roodachtige streep getekent waren. Hy meent dat die vergiftigh is, om dat hy gesien heeft, dat een Meerkat, door het eten van de selve by na gestorven was, en nauwliks door inghegoten Oly by 't leven bleef. Wy hebben ook langh-lyvighe Spinnen ghesien, met een scherpen start, uitten swarte roschachtigh, en ghelijk als groen: Daar zijn ook rode van tweederley geslaght: Het een groot dat sich inde aarde houd, met een rode borst, en voeten uitten rode geelachtigh, met een start en buik uitten donker wat na 't geel hellende; En een ander geslaght heel klein, ja kleinder als de Schaap Reduvius oft Neet, uitten hoogh-geele rood; Hy heeft maar ses voeten, so dat hy een wanschepzel der Spinnekoppen schijnt: Hy heeft een hooft de Spinnen gelijk, maar heel klein; Hy houd sich inde aarde, en maakt een ruw en ongeschikt net, somtyts dwaalt hy van sijn woning af en toont een wonderlijke behendigheit in 't roven.

Aldrovandus, gelijk ik geseit heb, heeft de sijne in twee platen uitgedrukt. In de eerste beeld hy'er een-en-twintigh af: De eerste is uit het gheslaght der kleine, met een dik, en langhachtigh lijf, acht voeten en geheel asgrauw, hy maakt een sijn net, en word de schoone genoemt. De tweede geschilderde, uit het gheslaght van de kleinste is gheheel groen, en word Veld-Spinnekop ghenoomt. Die van het 8. getal, is kort van voeten, donker kastanie-bruin, hy loopt al springende, en ik meene dat hy die geen is, welken *Aristoteles* de Vloy genoemt heeft. Van het selfde geslaght en verw is die, welke in 't vierde getal staat. De seste en Veld-Spinnekop is uit de kleinste, met een ronden witten aars, en kastanie-bruine borst, met dry witte stippen getekent, en de buik met so veel swarte en heel dunne langhachtighe pootjes: Hy maakt een langhwerpigh net, en in 't midden daar hy sit rond. De sevende is geheel groen, en ook een Veld-spinnekop, met een langhwerpigh lijf en spitzen aars, met vijf heel witte strepen verciert. De achtste is ook van de kleine, met een heel kort lijf en ronden aars, en ten ansien van 't lijf heel dik, met voeten van een middelbare lenghte, en voort geheel swart. De negende is heel groot, maar kort en gedrongen van lijf, so dat sijn borst nauwliks ghesien werd, in gestalte een tas gelijk, en geheel rood. De thiende noemense ook schoon, hy heeft een dubbelen aars; van de andere verscheiden, maar de voeten ruigh, en van die lenghte gelijk sy afgebeeld zijn: De verw is aschgrauw, doch meest an de voeten, want het lijf helt wat na 't kastanie-bruin, en is over al met witte stippen gevlekt. De elfde is geelachtigh, met een dryhoekigen aars, gelijk de twaalfde desen gelijkslachtigh geheel witachtigh is. De derthiende uitten aschgrauwe en donker gemenght, maakt een klein net, rond en dun, en is uit het geslaght van de middelbare. De veerthiende is heel klein, rond, geel geverwt; heeft lange dunne beenen, en houd sich op 't Veld. De vijfthiende heeft een rond lijf, en schijnt geen borst te hebben, is uitten groene geelachtigh, met gekronkelde plekken op de wijs van de Slangen. De seshiende is lichtliks de selve, maar een weinigh minder. De seventhiende ook een Veld-Spinnekop, is langh van lijf, met een witte borst, geelen aars, dikke voeten, welkers achterste by na korter als andere zijn, sonder knobbels, en hy heeft geen sprieten. De achthiende heeft maar ses voeten, hy maakt een witte pop, gelijk gy hier op dit uitgebeelde Moerbese blad kond sien: waarom ik niet wel gelove dat hy van het Spinnekops geslaght is. Het is een dier de Spin van lijf gelijk, en asgrauw geverwt. Die in 't 20. getal staat, is uit de kleinste, kastanie-bruin, en met twee geele strepen over den buik getekent. De laatste in dese orde heeft een heel swart hooft, borst en voeten met een buik uitten witte asgrauw, word onder de groote getelt,

Onder-
scheidt.
Aldrov: de
Insect: 3.
cap. 12.

getelt, en schijnt uit het geslacht van de Phalanx.

In de tweede plaat zijn negen Spinnekoppen. De eerste kan een Aard-Spinnekop genoemd werden, omdat hy inde aarde woont, hy is uit het geslacht van de Vloeyen, want hy springt; hy heeft een kort lijf en voeten, en is geheel uitten asgrauw donker. De tweede is swart van lijf, met een verscheiden buik, een groot wit hoofd, korte sprieten en asgrauwe voeten. De derde is heel klein, donker-witachtig na 't geel hellende, met swarte plekken ghesprenkelt. De vierde is een Wijfje, haar jongen op den rug dragende, maar nochtans van de selve berooft, met een lang lijf, dikke voeten, en een heel dikke borst. Op de vijfde plaats wort haar vrugt afgebeeldt. De sesste is lichtlijk de selve mette vijfde, en met so veel jongen belast, datse by na vlokachtig ruig schijnt. Sy kan Vrugt-drager genoemd werden, haar verw helt uitten vale na 't swart. Die op de sevende, en achtste plaats voor en achter over afgebeeld is kan swart-geel genoemd werden. De negende uit het geslacht van de kleinste is geheel geel, met een drykantigen buik.

Laat ons hier de Indise by-voegen. In Kumanan maken sy sulke sterke netten datse beswaarlijk gebroken werden. Elders zijnse so groen datse mette zyde van sodanige verw konnen vergeheelen werden. In Spanjola zijnse by na so groot als kaatsballen, indien wy *Oviculus* gelooven. *Mark-Graaf* heeft in Brasil ses gedaanten aangeijmerkt te weeten de Nhamdui, de Schoonste, de schoonste gelijk, een so groot als een boon, een so groot als een vlieg, en een so groot als een vits, welke hy ook aldus beschrijft.

De Nhamdui van de Brasilianen is een Spinnekop so groot als de Cicindela, met een dryhoekigh schild op den rug, helder blinkend, en in den omringh van de zyden met ses scherpe punten versien, daar bruine plekken onder-gemenght zijn; hy heeft an de mont twe tanden, krom en blinkend van verw.

De Schoonste is groter als de Cicindela, het lijf is nauwliks een halve vingher langh, zijn voorste en kleinste snee heeft acht benen uit twee knopen bestaande, omtrent een vingher lang, uitten geel en bruine vermengt; de sesste snee is groter: de eerste is geheel silverwit en blinkende: de achterste snee is tot het midden ook gheheel silverwit, en inde se als men het achterste deel neerwaarts stelt, vertoont sich by na een Menschen anghesicht, 't welk ghesneden en versilvert schijnt; het overighe midden-deel is uitten witte en bruin verglaast: sodanige vermenghde verw is ook an het onderlijf. Daar worden ook tweemaal grooter gevonden.

Die de Schoonste gelijk is, is grooter, de voorste snee van 't lijf klein, en so groot als een Kennip-zaat, maar wat langer; de achterste snee is so groot als een Zinknoot, en de

voorste en achterste snee is tot het midden toe silver-schoon, het uitterste midden van het achterste is geel, en met twee silverwitte plekken geteekent, an weerzyden een; maar op de geele verw met smalle donkere streepjes ghesprenkelt. Hy heeft acht benen, an de voorste snee uitten bleek-geel donker geverwt, omtrent de mont tweetangen van de selve verw. Hy maakt een net op de gemene wijs van andere.

Van de Spinnekop die so groot als een boon is, heeft hy dit. De ander Spinnekop soo groot als een boon, is overvloedigh in de huizen: de voorste snee van 't lijf is rondachtigh, soo groot als een erweet: de ander is langher en als een boon; hy heeft acht benen, an weerzyden vier, anderhalve finger lang, bestaande uit dry knopen, en de vierde schiet in 't lijf: voor heeft hy ook twee voorvoeten, nauwliks het vierde-deel van de benen langh, met welke hy vat, en ook twee tanden, gelijk de grootste: hy is geheel uitten geel, wit, en heel roodt gelijk versleten donker Fulp: het lijf is hayrigh, gelijk de benen: op 't bovenste lijf heeft hy groote swarte plekken: en de benen tusschen beide met swarte stippen geteekent. Dese Spinnekoppen verlegghen ook haar huid ghelyk de grote. Sy telen haar vrugt onder den buik in een ront blaasje. Sy spinnen by nacht. Daar worden ook sommige van dit geslacht gevonden van middelbare grootte.

De Spinnekop die wat groter als de gemeene vliegen is, is asgrauw, en ruig als zydepluis, en an de zyden met een swarter ruigte bekleet: hy heeft ses benen, en twee armen om te grijpen; hy is geheel aschgrauw, met swarte stippen.

De Spinnekop so groot als een erweet, is met een schorachtig schild, seskantig, silverwit, en met swarte plekken gedekt: het hoofd en de benen zijn swart.

Het dunkt ons gheraden de Spinnekoppen van *Hernandus* ook voort te brenghen, die elf gheslaghten hebben. De eerste wort *Teacoltocatl* oft Drek-Spin genoemd, hy is middelbaar van lijf, en tusschen swart en donker gheverwt. De tweede is grooter, van de selve verw, en *Tokomaxakualli* genoemd. De derde *Tokati Zintlatlahqui* genoemd, is kleinder als de ghenoomde, swart geverwt, en heel vergiftigh, en die gheseydt werdt ghestoten en opgheleit de zydepijn te ghenesen. De vierde wordt *Zintlatlahqui* genoemd, om dat hy, hoewel gheheel swart zijnde, met een roode plek geteekent is. De vijfde wordt *Tokomaxakual* genoemd; hy heeft een groot geelachtigh ruigh lijf, en geeft swaerlijk gheneesbare wonden, welke (indien se al eens ghenesen zijn) op andere plaatsen weder opbreken, en hy wondt niet alleen metten beet, maar met sijn gang, wrijving, en zijn drek. De sesste de grootste van al *Tlalhochetl*, is bleek-swartachtigh en aschgrauw. De

sevende is Okolotokatl genoemd, om dat hy in verscheidenheid van verw een Tygers vel gelijkt. De achtste is Hoitztokatl oft Doornspin gheenoemt. Hy verwekt met zijn beet dolligheid, op het bovenste en 't midden van zijn lijf is hy swart, het overige geel, van vorm geangelt als een distel, waar van hy zijn naam heeft, want hoitzli beteekent een doorn oft distel. De negende Atokatl oft Spinnekop die in 't water verkeert, en een net maakt, meerendeels uitten rode, gout-geel en swart gesprenkelt, en sich omtrent het kruid van de Inwoonders Metl genoemd, onderhoud, is van een onschadelijke beet, en het is te verwonderen met wat een behendigheid hy zijn werk volbrengt, en zijn draden hier en daar onderscheid, die hy in 't ronde weet te scheeren, en met een wonderlijken inslagh 't samen te voegen. De thiende Ahoachtokatl, is grooter als een Duiven-ey: Andere noemen hem Quitlahochakatl, in sodanighen groorte en schuilt geen vergif: Eenige andere by de Karibes zijn so groot als een halve Citroen, maar met kleine beenen, en groote langhe tanden. Sy maken een heel sterk net, dat de Vrouwen voor een kap foud' kunnen dienen: Het kan gewasschen en wit gemaakt werden. In sommige netten kan een gheheele Musch oft dierghelelike Voghel blijven hanghen. De elfde Lavalava gheenoemt, is een kleine Spinnekop, gout-geel, en met roode stippen onderscheiden. Zijn wondt is heel schadelijk, zijn steek verwekt dulheid, en maakt de leeden slaperigh, niet sonder pijn en benauwtheid. Zijn genees-middel is een halfvierendeel-loots van de voorgaande roode Tambalaguifa en Polipok te stoten, en met Wijn de Palm ghemengt, in te drinken; oft den Oly, welkers vermenging *Hernandes* onder de planten van Nieuw-Spanje verhaalt, op de wond te strijken: maar men moet sich de dry eerste dagen van drank wachten, oft Wijn de Palm, oft van de onse die heel sterk is, drinken; daar-en-boven ook van de locht, en son. Sy leven in de velden van de Philippijnse Eylanden.

III. S T I P.

Van de Phalanx en Tarantula.

T Ot hier toe van de niet-schadelijke Spinnekoppen. De schadelijke worden Phalangia gheenoemt, en hebben haar naam van de dry knopen die se an de beenen hebben, want Phalanx beduit eigenlijk een knokkel van de vinghers. *Plinius* seit datse in Italie onbekent is: maar nu is het geheele Zuider-deel van de selve vol. Sy baren yeder bysonder in haar net, en broeijen een groot getal uit, en als de vrucht groot word, om-helst sy de moeder, doodt de selve en werptse uit, en spaart ook de Vader niet indien sy hem krijgth; want hy helpt het Wijfje in 't uitbroeijen, en die baren wel dry-hondert eyren gelijk. *Moufetus* seit, dat

Alexander ab *Alexandro* verhaalt datse niet als 's Somers vergiftigh zijn: 't welk noch tans alleenlijk van de *Tarantula* te verstaan is.

Daar is geen klein onderscheidt by de Schrijvers omtrent het getal der gedaanten. *Plinius* maakt ghewagh van een die de Vlieg ghelijk is, van een Wolf, van een Rhagio, Asterio, en Tethragnatium. *Ætius* telt ses geslagten, de Rhagium, de Lupus oft Wolf, de Mier-Spin, de Kranakolapte, de Sclerocephalus, en Scolecium. *Nikander* voegt by die geen welke *Plinius* gheenoemt heeft, de Rhogo, de Cyaneus, de Agrostis, de Dylderus, oft Specium, en de Mier-Spin. *Basilus* telt thien ghedaanten van de Phalanx, maar beschrijftse niet. *Avicenna* verdeeltse in een Ægyptise, swarte, roode, de Raches gheenoemde, een witte, geele, en die de Druif, de Vliegh, de Kantharus, en de Wesp ghelijkt, en indie welke *Orobates* genoemd is. Wy tellen sefthien geslagten, namentlijk de Formicarius oft Mier-Spin, de Venator oft Jagher, de Rhagius, de Stellatus, de Ceruleus oft blauwe, de Spechius, Tethragnatius, Kantharideus, Erveste, Kranokalapte, Sclerocephalus, Solecius, Lanuginofus, de Apulus oft Lentiginofus, de Kretise en Brasiliaanse, en daar sullen wy, die *Moufetus* kleine Phalanx noemt, met haars ghelijke by-voegen.

De eerste Formicarius, oft Mier-Spinnekop is de Mier gelijk, maar veel groter, met een rosch hooft, en het overige lijf is swart, met tuffen-lopende witte stippen gesprenkelt. *Ætius* maakt den nek afgrauw, en den rug als met starretjes getekent. Van zijn beet worden de gequettste so slaperig, dat se ten lesten in den eeuwigen slaap raken.

De Venator oft Jager, noemt *Nikander* Agrostis, *Ætius* Lykus, 't welk *Aldrovandus*, die gelooft dat hy de selve mette Vloy-Spin van *Aristoteles* is, niet an-neemt. Hy jaagt Vliegen, Wespen, Muggen, Byen en diergelijke, en daar van heeft hy de naam. Hy is breed en ront van lijf: omtrent de mond heeft hy dry tangen; de delen omtrent den hals zijn gekorven, en hy geeft een wond sonder pijn.

De Rhagius oft Druif-Spin, so hem *Ætius* noemt, by *Nikander* Roöx, by *Ælianus* Rax, van de Besie van een swarte Druif also gheenoemt, is ront van gestalte, swart en een bol-blinkend lijf, met heel korte voeten, en als onvolmaakt, met een mont onder den buik getant; Hy beweegt sich met radde voeten en loopt heel snel, en verscheelt niet veel van die, welchen *Aristoteles* Mordax noemt. Hy maakt met zijn beet wel een kleine wond, maar waar van de kaken, en onderste deelen der ogen rood werden: 't gehele lijf trilt, en 't water en 't zaat loopt van self af. Het is by *Ælianus* alleenlijk een Lybisch oft Morenlands dier.

De Stellatus oft gestarnde foud' de selve mette Rhagius oft Druif-Spin zijn, indien hy

Idem l. c.
c. 25. 26.

Idem
c. 15.

Alexand:
ab
Alexand:
Genial:
Dier. 2.
c. 16.

Plin: H: A.
29. c. 29.

Plin: H: N.
29. c. 4.

hy niet met starren en witte streepen, die glat en helder zijn, onderscheiden was. *Plinius* alleen ghedenkt hem by *Nikander*. Die van hem ghequetst zijn, worden traagh en loom.

De *Ceruleus* oft blauwe, seit *Plinius* met een swarte vlokachtigheit ruigh te zijn, maar qualik. *Nikander* noemt hem *Pedeorus*, om dat hy weerzydts met lange en verheven voeten voort-gaat. Zijn steek verwekt braken, beswijming, slaap-fugt, en de doodt.

De *Sphæcius*, oft de Wesp-gelijke, by *Nikander* *Dysderi*, verschilt van de rode *Horsel* gheheel in de vleughels, en is heel rosch. Hy set zijn vergif alleen met anraken over, en heeft, na 't getuigenis van *Scaliger*, een krystalline spiegel gebroken, met ligt daar over te lopen. Hy brengt met een traag vergif de teering an.

Ælian: H:
A: 17.
c. 40.

De *Tethragnatius* is breder van lijf, donker-witachtig, met ruwe voeten; op 't hoofd heeft hy twee knobbeltjes, het een breed, en het ander recht, so dat hy schijnt twee monden, en vier kaaks-beenen te hebben. Sy zijn overvloedig in Indie, omtrent *Arrhata*, en de Inwoonders tot een bederf, als *Ælianus* verhaalt. Het eengeslaght is aschgrauw, en an 't achterste deel witachtigh, 't welk zijn net omtrent de mueren breedt uit-spant om Vlieghe te vanghen. Het ander is, welkers hoofd midden met een witte streep, en met een ander over dwars ghescheiden werdt. De plaats die hy steekt werdt witachtig, en het lid word omtrent zijn geleding mager. *Nikander* ontkent dat het aschgrauw gheslagt zijn vergif met bijten over-set.

De *Kantharideus* is klein, en de Spaanse Vlieghe ghelijk, van vlammege roode verw. Hy wordt in den Ooght onder de Peulvruchten ghevonden. Hy verwekt blaren, ontfelt de sinnen, en doet de tongh labberen.

De *Ervestre*, so genoemd om dat hy in de wikken voort-komt, doet het selve van de voorgaande, en men meent dat hy de Paarden die hem eeten, van dorst doet verdrogen, en midden doorbarsten.

De *Kranokalaptes* by *Dioskorides* *Kephalokroftis* genoemd, om dat hy de hoofden der voor-by-gaande beschadicht, als hy sich oft langs zijn draad laat af-fakken, oft los van boven neder werpt. Hy is een ghedaante van de Nacht-Kappel, met een knikkend hoofd, een dikken buik, een langwerpig lijf, engroengeverwt. Hy draagt zijn angel om hoog, waarom seker Uitlegger ons wil wijs maken dat hy gevleugelt is. Sommige menen dat hy de *Tarantula* is. *Plinius* seide dat zijn wond al te doodtlijk is: *Nikander* en *Ætius* datse nimmer genesen werd.

De *Sclerocephalus* heeft een hoofd steenhard: en al de trekken van zijn lijf die beesjes gelijk die om de kaars vliegen.

De *Scolecus* is langwerpig, en met enige plekken, voornamentlijk omtrent de kop on-

derscheiden. Hy is van de selve kragten mette *Kranokalaptes* en *Sclerocephalus*.

De *Lanuginosus* oft vlokachtige heeft een heel groot hoofd, in 't welk opgesneden, soomen seide, twee wormtjes gevonden werden, welke in een Ravens huid de Vrouwen voor haar ontfangenis angebonden het ontfangen belet, en dese kragt duurt by haar een jaar, gelijk *Cecilius* in zijn uitleggingen heeft nagelaten. Of hy vergiftig is, heeft niemant beschreven.

Die *Mousetus* de *Lentiginosus* noemt, is de *Apulus* oft *Tarantula* van het landt *Tarentum*, oft van de Rivier *Thara*, so andere meenen also genoemd. Hy word ook in *Kalabria*, *Sicilia*, en de Roomse velden in de Somer-maanden ghevonden, maar sonder eenig vergif, 't welk het danssen soude verwekken. *Aldrovandus* maakt hem de selve mette *Solifuga* oft Son-vlieder. Hy is veel-

Kircher:
Art: Mag.
net. 3. Part
8, c. 2.

lerlei van gheslaght. Het een is aschgrauw, met wit en swarte plekken: Het ander heeft een aschgrauwen rugh, met roode oft groene plekken; Noch een ander is grooter van lijf, met swarte veselen uitten aschgrauw roodt blinkkende, oft ook met streepen baar-wijs over 't lijf gheteeckent. *Mousetus* ghedenkt ook een donkerachtige, welkers afbeeldsels, ghelijk het an *Pennis* van een Italiaans Koopman gheschonken is, wy hier vertoonen, en hy schrijft dat hy van een heldere roode verw ghelijk de *Ægyptise* is. De beeldtenissen van *Kircherus* voorghestelt, is hy an *Franciskus Korvius* een Roomsch Kruidtmengher schuldigh. Het dunkt ons ook gheraden die van *Imperatus* hier mede by te voeghen. Zijn vergif door zijn steek toe-ghebraght, verwekt wonderlijke toevallen: Eenighe lopen ghedurigh, andere lacchen, sommighe schreijen, dese roepen, die slapen, andere waken, braken, springhen, sweeten en trillen: eenighe hebben soo grooten vermaak in verscheiden verwen datse in swijm vallen, soo sy die niet verkrijghen: Daar van heeft *Kircherus* een voorbeeldt: Andere ('t zijn de woorden van *Kircherus*, die alles nauwkeurig uit-leit) door Maatsang angehitst, beginnen te danssen, en haar vermaak in 't schermen met een bloten degen, oft eenigander blinkend wapentuigh te nemen, door welkers glinsteringh sy seer beweeght werden, en handelen dat selve geweer met wonderlijk hand-gebaar, nu dat mette rechter, dan mette linker-hand, oft mette mond vattende, oft op de wijs der schermers om-hoogh werpende, vanghen sy dat weder met een groote behendigheid, daar na weder ter aarde werpende als oft sy een gevegt soudan anvangen, handelen sy dat so verstandigh, als oft sy in een vechtschool, en in de regulen van dien waren opgevoed, en nu met enige woorden het selve besweerende, en dan sich weder voor en achterwaarts daar over uitstreckende, en alsoo eenighe tijdt uitgestrekt blijvende, beginnen sy daar na weder als uit een slaap

geschoten, op nieuw als dulle menschen, haar tot dansen en schermen te begheven. Sommige, dat heel wonderlijk is, rusten nimmermeer, dan als sy een glas vol water in de hant hebben, met welk sy het selve hant-gebaar gelijk de Schermers doen, vertonen: Andere sien geweldig graag een tobe vol water in 't midden van de plaats die tot den dans geschikt is, voornamentlijk met groene kruiden oft riet bekranst, daar sy so wel als in 't water, haar vermaak in scheppen, waar in sy ook mette handen plompen, en 't geheele hoofd niet anders als de Duikers oft Endtvogel dompelen, en mette handen als met vleugels flakkeren: Andere siet ghy, niet sonder lach, haar als Soldaten in slagorde setten, en als dronke luiden rasen, en snorken: Andere op de Spaanse wijs, met gemaakte woorden haar grootsheid betoonen, en d' een oft d' ander Veldt-Overste te verbeelden. Daar zijnder gesien die mette beenen an bomen haar ophingen, en daar in groot vermaak schepden. Met dese genegenheid zijn die geene voornamentlijk beset die van de Tarantula, welke langs zijn draadt uitte bomen fakt, gesteken zijn. Ten laatste andere, na datse lang gedanst hebben, slaan al sittende so heftig op haar knien, datse schijnen eenige groote droefheid met sugten, en een erbarmelijk gekerm te kennen te geven: Andere op de aarde uitgestrekt, slaan de selve met handen en voeten sodanig, datse weinig van die, welke de vallende siekte hebben, verschelen.

't Vergif wordt in 't eerst weinig gevoelt, maar na een jaar dwingt het den Mensch tot die geweldige sprongen, na twee jaar volgen onlust om te eeten, heete koortsen, pijn der leden, quade gesteltenis des lichaams, pijn en geelsugt, en z: Het eenigste geneesmiddel is de musijk oft maatfang, die na de verscheidenheit van 't vergif verandert wert. Eenige seit *Kircherus* worden beweegt door een gemene trommel, oft een houte klap, die an beide zyden geslagen wert, daar se een gemene Hards-fluit (*la Zampogna rustica* die *pastori* genoemt) by-voegen; en dat geluit is veel deelachtig van dat boven-genoemde Turkse en is om de vermenging van hoog en lage stemmen de oiren heel aangenaam: Andere hebben meer vermaak in fang, daar men met de fluit onder speelt. Voor andere van sachter aart is de Luid de Chitar, en de Lier mette Klavecimbal vermengt; nochtans is het wonder datse niet door alle, maar door sekeren toonen beweegt werden; Want indien 't geluidt met de over een stemming van 't vergif niet gelijkmatig is, so is 't so ver daar van, dat in plaats de sieke eenige verlichting soude krijgen, hy niet dan te swaarder gepijnigt wert: dat hy genoeg met zijn ongemeen gebaar, het trekken van zijn mondt en oogen, met het klappen van zijn handen en armen, en het drayen van zijn geheele lijf, nu gins nu herwaarts te kennen

geeft, hoe seer hem dat gelijk-strijdig is, welke nochtans als hy tot een aangenaam geluit gekeert wert met een ligte beweging tot zijn oude sprongen, daar hy zijn oogen en oiren na drayt, met blijdschap uit-barst, en dat sal so lang dueren tot dat het vergif door het veelvoudig springen voor dat jaar eenighsins is uitghewasemt: en alsoo wort'er voor een jaar met die siekte stilstandt ghe-maakt.

Besie by den selven de overeenstemmingen. Dat de een, ten ansien van de maatfang, de ander tegen is, heeft seker Span-jart te Trente met zijn eigen schade geleert: want met enige beeten van verscheiden verw en hoedanigheid gequetst zijnde, en geneesing van de Maatsfang soekende, gevoelde hy dat hy van de eene toon tot het dansen verwekt wierdt, maar die van het strijdig belet wiert. Daar is binnen Andria in 't Hof van den Hartog dit angemerkt, dat het beesje op het gelijkmatig geluidt van de vogtigheid danste. En indien de Speelders verscheidene voor hebben, bevinden sy dat nu dese, dan die, na de verscheidenheit der geluiden danssen. De oorsaken hier van sie die by *Kircherus*.

De Kretise beschrijft *Bellonius* aldus: Daar zijn kleine heel schadelijke gekerfde Dieren, een weinig grooter als de Spinne-kop, met acht voeten, an weersyden vier: Yeder been bestaat uit vier leden, en hebben twee kromme nagels: Sy hebben voor twee voorbeenen om voorwaarts, en twee achterbeenen om achterwaarts te gaan. Sy wonen in de aard omtrent twee voeten diep, daar se achterwaarts in-kruipen, en trekken so de kost na haar toe. Den ingang versterken sy met stroy, om niet in te vallen, maar open te blijven. Sy zijn boven asgrauw van lijf, en op 't voorste van den rug met twee rode plekken geteekent: maar omgekeert zijn se met swarte gesprenkelt, op die plaats daar yeder been an 't lijf vast is: de buik is geelachtig: Maar indien yemandt weeten wil met wat deel sy schadelijk zijn, laat die de mond besien, en hy sal twee kleine swarte anghels vinden, dien ghelyk die de *Scolopendra* heeft, waar mede sy vatten en bijten. Sy maken netten op de wijs van de Spinnenkoppen, en eeten Vlieggen en Kappellen. Sy legghen omtrent tseftigh eyren, die sy an haar borst hanghende, broeijen, en draghen haar ghekipte jonghen soo langh an den buik tot datse groot ghenoech zijn: Sy zijn ruigh van lijf. En wijl sy verscheiden van grootte zijn, maken se haar gaten na de grootte van haar lijf: Wy hebben ook onder-vonden datse na de verscheidenheit der Eylanden onder sich verscheelen. Daar is een onsterffelijken haat tussen dit dier en een geslacht van Wespen, van de Latijnen *Ichneumon* genoemt.

De Brasiliaanse heeft Mark-Graaf beschreven. De Inwoonders noemen hem *Nhamdu*, *Guasu* oft groote Spinnkop: Het geheele lijf

Bellonius
Observat.
1. c. 12.

lijf is dry en een halve vinger met twee seften-deelen langh. Het voorste deel is het grootste, en by na twee vingers langh, anderhalf breed, rond, en plat. Het achterste is meer rond in grootte en gestalte een groote Muschaat-noot gelijk, anderhalve vinger langh: Midden op den rugh na achter toe, heeft hy een gat als een navel; Hy heeft sonderlingh geen hooft, maar voor boven de mond kleine glinsterende ogen als stippen, en an weeryden van de mond, een nagelvormigh uitsteeksel half-maans-wijs, en anderhalve vinger langh, met twee tanden, die men in goud beslagen voor tand-stekers gebruikt. Hy heeft thien beenen, weeryds vijf; de voorste twee omtrent de tanden, twee vingers langh, en die, behalven de dubbele geleedingh, daarse mede an't lijf gehecht werden, vier tusschen knopen hebben, en an't einde een krom swart blinkkend nageltje achterwaarts gebogen, yder been van het tweede paar omtrent vier vingers langh, en behalven sijn dubbele geleedingh omtrent het lijf heeft noch vier andere geleedingen. Het derde paar dry en een halve vinger langh, heeft even so veel geleedingen. Het vierde paar dry vingers, oft een weinigh langer, is voorts als de voorgaande, maar alle de benen hebben in't uitterste twee kleine hoorntjes, swart en in twee gespleten als de Kreeften. Omtrent den aars heeft hy twee uitsteeksels nevens malkander, een halve vinger langh, omtrent so dik als een grovendraad, met welke hy spint. De geheele Spin is met een hayrige huid bekleed, doch kort en in't an sien swart, maar in't ghevoel so zacht van hayr als zyde. Over de geheele beenen van het achterdeel, der zyden en uitsteekzels, daar de tanden instaan, zijn de hayren overvloedigh uitten wit en grijse roodverwigh: Het geheele achter-lijf is inde volwassene veeltijds naakt, en de huid uitten witte vleesverwigh. Sy eten Vliegen en andere gekerfde dieren: Sy leven langh, want ik hebber een twee jaaren bewaart, die op sekere tijd sijn huid afleide, mette twee anhangende tanden, daar weder een nieuwe huid onder groeide.

Totte kleine, en die beesjes, die de Phalanx gelijk zijn, betrek ik de Vloyen, de kleine Phalanx van *Bellonius*, en de Tunga der Brasilianen. De Vloyen by *Aelianus* *Pfyllæ* genoemd, zijn dertel, geil, en gaan al huppelende voort. Sy worden ook Apen genoemd; Van sommige ook *Oribates*, om datse voornamentlijk inde bomen op de bergen gevonden werden: Ook *Hypodromi*, om datse haar onder de bladeren houden; het zijn hayrige dieren, met een licht gekerfden buik, als met een draad gesneden. De kleine Phalangia, oft liever beesjes, de Phalanx gelijk, heeft *Bellonius* op den wegh nae Kairo langs de rode Zee gesien; sy waren met acht voeten begaafd, dat is weeryds vier, en wijl sy langhs de beenen der Paarden opklommen, quelden sy die niet weinigh. De

Tunga van de Brasilianen, by de Floridanen Nigua, by andere Ton, en by de Spanjarts Bichogenoemt, is de selve met het Vloytje van *Oviedus* en *Scaliger* boven by-gebraght.

Het is een klein beesje zeit *Mark graaf*, in Markgr: l. c. de Laar Indiæ Occident: l. 1. c. 4. 8: 15. c. 6. gedaante als een Vloy, swart van verw, met twee krullen op de kop voor een baard: Het word in't stof als de Vloy geteelt, en kruipt meest inde voeten, en voornamentlijk onder de nagels, jae ik heb haar ook inde handen gesien: So haast sy ingekropen zijn, verweken sy jeukte, dat een seker teken is, daarom moet dat beesje datelijk met een spelt uitgetrokken werden, want anders teelt het in twee oft dry dagen een ontelbare menigte van Neten, welke in een rond blinkend blaasje, soo groot als een Erweet besloten zijn. Hier sit het beesje in, en dit blaasje moet met een naald uitgegraven werden, waar van dan een rond gat in't vleesch blijft, van de selve grootte, t welk van selfs toeloopt, oft men stroyter wat bus-kruid in. Sy kraken onder de nagels als Neten. Het is een heel gemeen quaad, maar dat meer door verfuim angroeit als door sich self.

III. H O O F T - S T U K.

Vande gekerfde sonder vleugels, met twaalf en veerthien voeten.

I. L I D.

Vande Rupsen in't algemeen.

DE gekerfde sonder vleugels, met Aldrov: l. twaalf oft veerthien voeten, zyn de Insect: l. Rupsen, van welke wy in't algemeen en't cap. 4. bysonder fullen handelen.

Den naam *Eruca*, hebben sy in't Latyn Naam. van *Erodendo*, dat is knagen gekregen, als of men seide *Erodæ*, om datse de bladeren, voornamentlijk van de Moes-kruiden eten; oft van *Hærendo*, dat is anhangen, om dat sy vast over al anhangen. By *Plinius* na't gevoelen van *Turnebus* worden se *Uruca* ghe Turneb: ad Verfar: l. 18. c. 16. noemt, om datse de Bomen en Velden als verdrogen. *Kolumella* noemtse hayrige, en *Oviedus* Veld-Motten. By de Grieken worden se *Kampæ* van haar baarwijse, en gekronkelde gangh ghenoeemt, waar mede sy haar krommen en verheffen. Het is een groen beesje dat inde Thuinen de Moes-kruiden eet.

Sy zijn alle groote vraten van bomen en Voedsel. kruiden; hier van seide den brok-volger *Philips* dat hy een Rups was die de Thijm en Moes-kruiden at. Eenighe eten de toppen van de kruiden, andere de bloemen. Als sy eten maken sy een gheluid, t welk *Trifmus* Scaliger: Supra: Theop: l. 5. de Plant: cap. 19. Teelingh. Arist: H: A: 5. c. 19. Moufct: Insect: 2. cap. 24. ghenoeemt werd, gelijk *Scaliger* anghetekent heeft.

In sijn geboorte verschillen de Schryvers: *Aristoteles* heeft geschreven datse uit groene Kool-bladeren oft Radys voortkomen, namentlijk uit zaat de Geersgheljk, dat daar inden Herfst overghebleven is, waar uit

Wormtjes groeyen, en uit dese in dry dagen Rupfen, omtrent het afgaan der Lente, welke Rupfen groot en genoeg gevoet zijnde, van bewegingh aflaten, maar in't begin van de Herfst met een pop haar vorm en leven veranderen. *Plinius* seit dat'er dauw door de warmte der zon ghedikt zijnde, in de blaasjes over blijft, daar hy al het geslaght, en de gedaanten van Rupfen van afleid, welken *Arnoldus* ook toestemt. Andere schryven haar geboorte de Kappellen toe, welke soo haast sy uit haar Tonnetjes gekropen zijn, boven oft onder de bladeren, eenige eyren, die sommige drek noemen, baren, klein oft groot, na evenbedeelingh van haar grootte: eenighe van dese blauw, andere geel, wit, swart, groen en rood, en veerthien dagen in de zon gekoestert zijnde, kippen sy met het barsten van de schors kleine Rupfen, de kleine Wormtjes gelijk, maar geverwt; die in't eerst heel hungerigh haar best doen in't af-eten van bladeren en bloemen, voornamentlijk van die kruiden en bomen, daar de eyren op geleit zijn.

Ik twijfel niet datse op alle dese wijzen kunnen voortkomen, voornamentlijk in vogtige tijden, als de vogtigheid neerfalt, en de zon daar na brandigh steekt.

Aart.
Mouf. 1. 2.

Als de tijd van af-eten voor by is, dwalen sy hier en daar sonder eten, en allenghs kens vermagerende, soeken zommige binnen, andere boven de aarde een bequame plaats, daar se haar an een draad ophangende, in een tonnetje oft pop met een vlies overtrokken, oft in een naakte schede vervormen. Indien dit midden in de zomer geschiet, soo breekt de schors in vier en twintigh dagen, en daar vliegt een Uil oft Kapel uit: Indien later in den Herfst so duurt de pop oft tonnetje de geheele Winter over, en daar komt niet voor de warme Lente uit. Nochtans veranderen sy niet alle in tonnetjes, maar eenige verrotten, uit welke somtijds dry eyren voortkomen, en uit dese de Spaanse oft gemeene Vlieghe. Als de Kappellen laat versamelt hebben, leggen sy haar eyren tot de naaste Lente wegh, gelijk inde Zywormen geschiet, welkers eyren by de Spanjaarts met oncen en ponden verkocht werden, ghelijk kennelijk is.

Gebruik.

Sy hebben haar ghebruik inde Geneeskunst: Die in de Moes-kruiden gevonden werden, met oly opgestreken, seit *Agineta* dat de menschen voor de vergiftige steken veilig houden. Haar web en omwindfel gedronken, stopt de vloed der Vrouwen. Die met *Ligustrum* gevoed zijn, lokken niet alleenlijk an een Visch-angel gedaan de Karper, maar ook haar drek inde neus gesteken, geneest de vallende siekte, die uit de lijfmoer ontstaat, indien men een heel gauwe Vroed-vrouw, daar dit *Moufetus* van heeft, geloven mach. Gebrand en inde neus gesteken, stoppen sy het bloeden, sy verwekken alle blaasjes, en schellen het vel af: Indien haar de Paarden eten, swellensy, de huid word

Schade-
lijkheid.

haar droogh en hard, en de ooghen hol: Sy zijn alle de vrughten, bloemen en kruiden schadelijk.

Haar Genees-middelen sult ghy by die gene vinden, welke van den Lantbouw geschreven hebben: Sy worden met Stiere-gal verjaaght, als de bomen daar mede bestreken werden, met een weinigh zwavel en stroy onder an den boom inde brand ghesteken, met aarde onder de kleine Eyke-bomen opgegraven en inde Thuinen ghestroyt, met Zee Ajun inde Thuinen gezait oft opgehangen. Andere zaeyen munte, wikken, en als men in den omkringh van de Thuinen, oft maken een rook uitten drek der Vleermuisen, oft uit de Padde-stoel onder een Notboom gewassen. Vele weken haar zaat in Loogh van Vygbomen hout: Ook is niet quaad na den regen's morgens de bomen en heesters te schudden, want dan vallen se licht af, vermits sy door de koude van de nacht noch loom zijn.

Genees-
middel.

II. L I D.

Vande Rupfen in't bysonder, en eerst van de Rupfen van Moufetus.

I. S T I P.

Van de gladde Rupfen.

Het onderscheid der Rupfen is by na onheindelijk, 't zy ghy de hoe-grootheid, hoe-danigheid, en de deelen des lichaams, oft ook de werkingen en andere insiet. Sy zijn glat, ruigh, groot, klein, middelbaar, groen, swart, gesprenkelt, hard, zacht, gehoornt, en sonder hoornen: Veele veranderen in Poppen oft Tonnetjes, en dese in Kappellen; eenige niet, maar als sy alles opgegeten hebben, vervallen en sterven sy zelfs ook. Die Poppen worden, veranderen sommige sonder middel tot de selve, en dese spinnen niet; eenige leggen eerst eyren: De Tonnetjes van sommige zijn glat en gelijk, van ander ruw, gekronkelt, spits en scherp, van andere weder als van de harde naakt, van andere met hayr oft mosch overtrokken. De meeste komen uitte eyren van de Kappellen voort: eenige op de bladeren van de bomen uiteigen zaat, dat aldaar in haar web den Herfst overgebleven is, oft uit den dauw oft locht die daar in besloten was, en verrot is. Sommighe eten bladeren, andere bloemen, eenige vrughten; sommighe kruipen snel en baarwijs voort, andere traagh en vreedzaam; eenige veranderen jaarlijks haar huid, andere niet, eenige weven, andere niet: Die maken oft op de wijs der Spinnekoppen webben, oft sulke dichte poppen oft blasen, datse met geen scherpe punt gescheurt werden.

Het dunkt ons gheraden de onderscheiden soo van *Moufetus* als *Aldrovandus* hier by te voegen: Die zijn oft anderslaghtighe, uit de Kappellen oft Tonnetjes voort-ghekomen, oft gelijkslaghtige en bloedverwante, uit

Vermes arboreæ Xylophthori Aldro.

uit haar eigen ftam gefproten. Beide zijnse oft glat, oft ruigh. De gladde worden in groene, geele, donkere en gefprenkelde onderscheiden:

De groene zijn vijfderley: De eerfte die op de *Ligustrum* fit, en daar na ghenoeemt werd, welke een kringh die het anghesicht omringht, en de voeten met een achterwaarts ghekromden hoorn in de ftart heeft, uitten roode fwartachtigh: De vlekken die dwers over de zijden lopen, zijn in 't midden uitten purpur witachtigh en met roode stippelen ghesprenkelt: Voorts schijnt het gheheele lijf rood. De andere de *Vlier-rups* ghenoeemt, scheelt niet veel van dese behalven dat hy over al groen is, uitghe-nomen die heel witte dwarfe plekken en eenige Melkachtige stippen: Hy eet gemeenlijk de bloem van de *Vlierboom*. De derde de *Latouw-rups*, is over al groen, en verandert sich omtrent den Herfft in een donkerverwigh pop oft tonnetje: Hy eet de fachte *Moeskruiden*, en voornamentlijk de *Latouw*. De vierde de *Mefpel-rups* is kleinder, over al groen, en verandert sich in een afgrauwe pop, met heel fwarte plekken gefprenkelt. De vijfde de *Eyken-rups*, de kleinste van alle, maakt fijn draad inde bomen (in sonderheid de *Eyken*) langhs welken draad hy op de hoofden van de voorby-gaande nederfakt, en haar klederen en hoeden verstrikt. Het is een beesje inde zomer heel gemeen en over al gevonden; omtrent den Herfft in een rood groenachtige pop befloten zijnde, sterft het inde winter, en heeft maar thien voeten, gelijk alle de voorgaande. Geele worden genoemt die meerendeels geel zijn: sodanighe verbeelden dese afbeeldfels, voor welke behouden word al wat vry van fwartheid is, en indien ghy dat met bleek-geel over strijkt, hebt ghy de rechte beeldtenissen afghemaalt. Sy leven met fachte bladeren, in sonderheid van de *Lindeboom*. De *Wijn-rups* is een fchoone, en boven maten cierlijk; die hebben wy inde *Wilgen*, die hy graagh eet gevonden: Sijn lippen en mond zijn geel, de ogen fwart, het voorhoofd purper. De voeten en het achterlijf groen, met een dubbele ftart, uitten bruin fwart, het geheele lijf is als rode dikke *Wijn* geverwt, welke verw van den hals over de fchoften kruis-wijs neerfak-kende, de ftart, met een heel witte streep heel fchoon verciert. De donkere de *Varkens-rups* genoemt, is uitten donker fwart, in sonderheid de groote, inde kleine zijn de ronde plekken wit, fy fitten veel op de waterklaver, en eten die haastigh af.

De ghesprenkelde zijn thienderley: De eerfte is blauw, met heel fwarte ooghen, een bleek-blauwe huid, met fwarte en geele stippen besproeit: Hy verandert in een blinkend rood tonnetje, met een witte huid bekleet: Hy eet de *Kool*, en al de geflaghten van *Rapen*. De tweede heeft het hoofd, de voeten en de ftart heel fwart, en is met vierkante geele traly-wijfe plekken verfien, en voort

met fwarte en groen-grauwe ftrepen onderscheiden: Hy eet *Venkel*, *Anys*, en *Kumyn*. De derde uitten witte groen, kruipt bultigh voort, want hy is weerzyds maar met ses voeten verfien. Hy verandert in een ftekelachtigh tonnetje zwart van verw: Hy eet de bladeren van *Olijfbomen*. De vierde eet *Draken-wortel*, en gelijkt een gevlekte *Aderslangh*: Hy kruipt altijd met een opgeheven hoofd, en ftut sich op zijn borst, Hy bemint biefen en alle water planten die vlokken voortbrenghe. Indien ghy de neerdalende ribben van de vijfde met een dove rode verw overhaalt, fal hy weinigh van fijn afbeeldfel verfcheelen. In de fefte moet 't geen wit is, met geel vervult werden. Sy beminnen beide de fwarte *populier*, en eten die graagh. De ftrepen van de zevende moeten uitten geele wit zijn; het gheele overige lijf is donkerverwigh, en hy verandert in een blinkend rood tonnetje. De achtste schijnt afgrauw, met fwartachtige baren: Hy maakt een tonnetje uitten fwarte roodachtigh, waar uit de melige *Nacht-kappel* voortkomt. De negende is wel gefprenkelt, maar de ringen van de kerven zijn groen: De hoorn van fijn ftart is krom en blauw, waar onder een rode plek tot cieraad is: Het middel-deel van de kerven is afchgrauw; Hy befluit sich in een rofchachtigh tonnetje, en dese hebben wy by de wegh gevonden: Hy bemint de *waterhanevoet*. De thiende is uitten groen-grauwe fwart, want dat hier wit is, 't felve met groen-grauw overtoghen zijnde, drukt het beesje felf uit: Hy verandert in een bleekblauw gedrayt tonnetje, met rode drayingen, in vorm als een *Kinkhoorn*. Inde wilde *Nacht-fchade* (welke de *Italianen* *Belladonna* noemen) komt een glatte *Rups* voort van geel en groene verw; hy heeft in 't voorhoofd een hoorn van een vingher langh, welken *Kardanus* feit dikmaal ghesien te hebben.

II. S T I P.

Vande ruige Rupsen en dicht gehayrde van Moufetus.

DE ruige zijn alle heel quaadaartigh, fy zijn oft dicht, oft yl van hayr: Van dat gheslaght zijn de *Pityokampe*, de *Ambulones*, *Coriariae*, *Polymidae*, *Neustriae*, *Urticariae*, *Tuberculosa*, *Mefoleacae*, *Brassicariae*, *Sepiariae*.

De *Pityocampe* dat is de *Pijn* oft *Pekbooms Rups*, is een kleine vingher dik, en dry dwarfe langh; fy hebben elf kerven tuffen 't hoofd en de ftart, en fefthien voeten op de wijs van andere, te weten weerzyds an 't hoofd dry, an 't midden-lijf weerzyds vier, en an 't einde van de ftart weerzyds een. De voorfte zijn krom en heel dun, waar mede fy de wegh afpeilen. De overige zijn breder en met veel kerfjes getand, om te vaster op de kruiden te fitten; Het hoofd is als van een *Mier*, en het overige lijf met andere

dere Rupfen gemeen; sy zijn ruigh, en over al met rechte hayren bekleed. De hayren zijn an de zyden witachtigh, op den rug blinkend geel, welkers midden-deel met plekken als ogen verciert is: De hayren weggenomen, is de huid swartachtigh; de hayren zijn heel dun, nochtans steken sy scherper als Brandnetels, en brenghen groote pijn, brand, koorts, jeukte en onrust voort, wijl het vergif schierlijk sonder ghevoelen van de wonde inschiet, en totte naaste deelen der ingewanden doordringht; Sy maken dunne draden als de Spinnekoppen, en weven mette voorste voeten. Hier onder verberghen sy haar's nachts als onder een hut, als ook om de koude, en het ongemak van onweder te schuwen: De stof van dese hut is soo tay, datse van geen wind gescheurt, oft regen door nat werd, en so ruim, datse eenige duisenden van rupfen kan bevatten. Sy nestelen voornamentlijk inde hoogste toppen van de Pijn en Pek bomen, daarse niet eenzaam als andere, maar met hopen byeen leven, en waar sy gaan, derwaarts spinnen sy ook haar draad, en metten dach (indien het moy weer is) komen sy jongh en oud voort, en de bomen afgegeten hebbende (want sy verteren alles) begheven sy haar sneegh totte wevery. Sy zijn alleen een pest voor de Pijn en Pek-bomen, en begheven haar tot geen ander vrughtdragende bomen; Sy zijn overvloedigh op den bergh Athos, inde bosschen van Tarentum, en inde velden van de Alpen, (daar overvloed van voedsel is) na't seggen van *Matthiols*. Het zijn voorwaar heel vergiftige beesten, 'tzy datse uitterlijk met de hand gevat, oft binnen ingenomen werden. Sy wierden eertijd so vergiftigh ghehouden, dat *Ulianus* de wet *Korneha* van de doodslagghers uitleggende, onder de selve, die, welke de Pityocampe ingaven begrepen heeft. ff ad Legem Korn de Sicarys. Naar de ingenomen Pityocampe, volghet groote pijn van de mond en ghehemelte, de tongh, buik en maagh worden van 't in-etende vergif ontfteken, en na een overvloedige jeukte volghet groote pijn, brand, etens-onlust, en een gedurigh, doch vergeefs braken, en begeerte van afgangh; ten lesten indien'er geen hulp toe-ghebraght werdt, verwekken sy grooten brand en korsten inde maagh, by na op de wijs van 't Ratte-kruid, gelijk *Dioskorides*, *Aetius*, *Celsus*, *Plinius*, *Galenus* en *Avicenna* schryven.

Daarom seit *Aetius* en *Agineta* dattet schadelijk is onder de Pijnbomen tafel te houden, op dat door den reuk van de spijs, en den damp van de soppen, oft door 't ghe-raas van de menschen, de Pityocampe niet beweeght mochten werden, en inde spijs vallen, oft ten minsten haar zaat, dat even doodlijk is, afwerpen. Die van dese gewond zijn, mogen wel op het tegengif der Spaanse Vliegen omsien, want sy zullen mette selve Genees-middelen genesen werden, maar eigentlijk moetmen het Oleum Melinum

('t welk uit oly met Queperen ghemaakt werd, twee oft drymaal oni te braken indrinken, naar het voorschrift van *Dioskorides* en *Aetius*. Sy worden gheeteelt, oft liever herteelt (op de wijs van de Wervels) uit zaat dat in den Herfst in sekere blaasjes overgelaten is, oft uit de bedorven Rupfen *Volvaces* genoemt.

De Ambulones oft wandelaars, zijn die een onseker woonplaats en spijs gebruiken: Waaron sy altijd omdwalen, en gelijk de Muisen altijd vrede kost soeken, daarom haar de Engelse ook Palmer-wormes noemen ten anien van haar dwaal leven, (want sy blyven nergens) hoewel sy ten anien van haar ruigheit Beare wormes genoemt werden. Sy laten haar an geen sekere bladeren oft kruiden binden, maar doorlopen en smaken stoutelyk alle: Daar worden elf geslaghten gestelt. Die ghy eerst siet met witte plekken ter zyden, moeten inder daad sodanigh zijn: Het gheheele lijf is swartachtig, maar de bovenste hayren moeten saffraanachtigh zijn, en de onderste op den rug grijsachtigh, uitgenoemen die dry ryen die omtrent het hooft an den hals voortkomen, want die hebben de selve verw mette hayren van den buik, uit welkers tonnetje, dese Kappel die ghy hier ziet, voortkomt, en welkers afbeeldsel, verw en aart wy boven hebben beschreven. Indien ghy den hals, buik, en de daar an groeyende hayren van de tweede geel maakt, ontbreekt niets meer an, sijn tonnetje schijnt donkerverwigh, sijn eyren bleek. De Kappel daar uit voortkomende is boven beschreven. De derde is over 't gheheele lijf en van hayr uitten donker geel, behalven datter zydelings in yder kerf eenighe schuinse plekken schuilen, het hooft is rood met een sneeuw-witte vork verciert. De vierde heeft de onderste hayren, en den buik donkerachtigh, den rug en bovenste hayren uitten donker geel, met een dubbele streep in 't angesicht, wey oft melkachtigh van verw. De vijfde heeft het angesicht blinkkend rood, de zyden van den buik grijsachtigh, een ghesprenkelt lijf, met kleine geelachtige stippen, en boven dese swarte: De hayren als stralen zijn geel, heel smal, en in 't midden spits uitwassende. Hy beschadicht de naast gelegene Velden, en Koorn-akkers. De sesste is vaal, behalven dat sijn kerven met swarte en witte plekken hier en daar gesprenkelt zijn. Sijn hayren die onder en boven als getant staan, zijn heel bars, en van verw als het lijf. De zevende met een swarte huid, maar met eenighsins swarte hayren versien, noem ik ghemeenlijk Quispel, om dat hy weerzyds an 't voorhoofd en op de stiet een swarte zaghte Quispel heeft, maar die beytelvormige uitsteekfels, welke ghy op den rug siet, hebben een witte wortel, en het overige is swart. De achtste heeft een Muis-vale verw, welkers beytels op den rug die van de zevende ghelyk zijn. De negende is van een vrede en ongemeen-

Erucae Raupen Mouf

ne verw: want yder kerf is met een verscheide verw, maar onder malkander vermengt, geschildert, welke met een silverwit knoopje aartigh verciert werden. De thiende is onder 't speelen van de dartele natuur te stellen, en niet minder schoon, als onghemeen, met swarte, blauwe, groene, en geele streepen, en ruwe peesjes gekerft, welke eenighe goudt-geele stippen wonderlijk verheerlijken; hy heeft heel sachte hayrtjes, van een anghename groene verw, en een purper tonnetje, met een vlies overtoghen; de kerven van de elfde zijn uitten witte groenachtig, de huid en hayren middelbaar groen.

De Corylaria oft Hazelaar is bleek-groen, uitghenomen dry swarte plekken tusschen sijn beyteltjes, en sijn hoorn in 't einde van den rug, welke als een uitwassende stiet is, met een blij-roode verw verciert. Hy houd sich meest op de Haselaar, waar van hy de naam heeft. Wy hebben twederley gedaante gesien, de een hoog, en d'ander bleek-groen.

In de veelverwighe blinkt een veelerley cierlijkheid van de natuur: En hoewel sy an dese een angesicht als van een Moor ghegheven heeft, nochtans is sijn kleedt veelverwigh, blinkende in verscheidenheid van werk en konst: De hayren van 't voor-hoofd als tot een kuif ghekronkelt, ghelijken sprieten, hoedanighe ook in 't einde van den rug zijn; de huid is de Regen-boog gelijk, met roode blinkende ringhen verciert, welke de natuur als breede knoppen an de ribben ghehecht heeft: de hayren van de huid glinsteren als de Son, en doen de oghen by heldere Sonneschijn schemeren.

De Neustria, daar van hebben wy twee uit Normandie ghekreghen; De grootste was blauw van anghesicht, en het lijf met witte, roode, en blauwe streepen verciert: de hayren waren goudt-blinkend-geel. De kleinste vertoont t'samen-gerolt een Egel: Sijn hoofd is heel swart, en sijn lijf met eenighe stippen ghesprenkelt; de hayren zijn geel. Hy bederft de eerste uitspruitsels van de Peer-bomen, en heeft een swart hoofd, en 't lijf is met roode en witte streepen verciert, op 't midden van de schouders en an 't einde van den rug rijzen eenighe kleine blauwe heuveltjes, met witte stippelen besait: De eyren daarse uit-komen zijn rood-blinkend, hoedanigh ook haar tonnetje en hayren geverwt zijn. Wy hebben noch een ander gelijkslagtige gesien, maar alleen met een bult versien.

De Mesoleuca oft wit vermengde is van 't hoofd tot het midden van den rug donker-geel, en daar na Lely-verwigh: de buik is uitten geel aschgrauw, en in 't midden met knobbeltjes verciert.

Het afbeeldsel van de Urticaria oft brandnetilige sal weinigh van de natuurlijke verschelen, indien gy de voeten ligt met donker-

geel over-haalt: hy heeft rechte en barse hayren, die doorn-wijs uitwassen. Sy beschadigen met een ligt anraken, sy maken eerst een aange-naam, daar na een vergiftigh jeukfel, en dan een onlijdelijke pijn. Sommige menen dat hy de quaadaartigheid van de Pityocampe te bovengaat.

De Brassicaria oft Kool-Rups is blattw van hoofd, en 't lijf met twee gele strepen weerszyds verciert, tusschen welke een blauwachtige vlek, met swarte korlen bezait, staat: de hayren zijn het tonnetje ('t welk asgrauwachtig is) in verw gelijk.

De Sepiaria oft Haag-Rups is twederley: De grootste soud' saffraanachtig van angesigt zijn, ten waar de plaats die gly in plaats van de neus dryhoekig siet, lelyverwig was: het lijf is met witte, geele, roode en swarte plekken, welke wy uit-gedrukt hebben, sonder orde onderscheiden, en heeft geel barse hayren. Hy verteert de Thuin-hagen, en onbloot die van haar loof, wanneer hy nochtans sich in een roodblinkend tonnetje, een klont van ruw zyde werk achterlatende, als in een graf verandert. De kleinste soud' blaauwachtig van angesigt, gelijk ook 't geheele lijf zijn, indien hy geen vlekken uitten witte swart hadde: de hayren heeft hy mette eerste een-verwig.

III. S T I P.

*Van de Rupsen met ongemeen hayr
van Moufetus.*

VAn ongemeen hayr zijn de Granivora, Jacobeca, Antemula, Echinus, Rubicula, en dat ghehoorde beesje 't welk de Hoogduitsen Hoorn-worm noemen. Wy hebben hier de rechte grootte en vorm van de Granivora oft Koorn-eter gegeven en heel wel verklaart, men moet hem witte plekken, en sijn swarte ringen ysergrauw maken, en sijn buik en voeten mette witte plek tusschen de ringen met groen verciere. Desen heeft *Kamerarius* an *Pennius* gesonden, met dit onderschrift: Een groote Rups, die alleen in de Thuijen leeft, en voornamentlijk de Water-Kranebek schadelijk is.

Het lijf van de Antennulata oft Spriet-rups is verscheiden geverwt: Gy soud seggen dat hy van 't hoofd totte derde kerf toe met krijt bestreken was, en dat de andere vijf uitten swarte asgrauw, en de dry agterste weder met loot-wit geverwt waren; de sprieten bestaan als uit t'saam-gekronkelde hayren, die haar op 't einde van den rug gelijk een kuif verheffen, en die vier krullen van den rug bestaan ook uit hayren tands-wijs opwassende.

De Jacobea is een Rups die dekruis-wortel eet, met een hoofd en voeten donker-purpachtig en een bleek-groene buik, en 't lijf is onangenaam groen, met swarte, gele vlam-mige plekken verciert: het hayr is den buik in verw gelijk.

Ik hebbe twee gedaanten van de Echinus oft Egel-Rups gesien, een uitten blauwe
P groen,

groen, en de ander vaalachtig. De eerste van de Eghel-Rupsen is het lijf met dobbelsteentjes getekent, en uitten swart en geel gesprenkelt; de hayren schijnen geel, en hy verandert omtrent den Herfst in een asgrauw tonnetje. De tweede ghelijkt waarlijk een Egel: het halve deel van den rug, te weten het voorste is swartachtigh-geel, en het achterste witachtigh-geel: Hy heeft aartighe, maar heel dikke en swarte hayren.

De Rubicola heeft de natuur uitten swarte asgrauw, weerzyds met dry bleek-geele strepen geschildert; hy heeft ongemene swarte hayren.

Daar is ook een Ceraistes, die verscheidentlijk uitten geel-groen geverwt is: de hayren midden op den rug zijn grijs; met een ghe-streepten roodachtigen hoorn.

Daar worden ook verscheide Rupsen in 't Wolle-kruit, in de Hop, Scrophularia, Glycypicra, de Nachtschade, Else-bomen, Olmbomen, de Ocynius en Tithymallus geboren: ja yder kruit heeft by na een sonderlinge verwoestende Rups, welke ik om niet oneindelijk te schijnen voor by ga.

De Stinkende van *Gesnerus*, is de ghehoornde Rups seer ghelijk, maar met de hoorns en in verw eenighsins verschillende. Ik heb hem op een muer kruipende ghevanghen, in 't begin van Augustus, in 't jaar 1550. Hy heeft een beswaarlijken reuk, die by na vergiftigh is. Als hy gram is gaat hy voort met een opgherecht hooft, en de twee voorste voeten; Ik meen dat hy blind is: Hy is een vinger dik en langh, en de rug is swart, met eenighe verdeelde barse hayren beset: de verw van den buik is uitten geel rofachtigh: en 't gheheele lijf is met veerthien kerven verdeelt: yder kerf heeft over den rug een groef oft rimpel: het hooft is swart en hardachtigh, de mond heeft tanghen, en is als een saagh ghetand: met dese tanghen bijt hy al wat hy vat: hy gaat op sesten beenen, en is buiten twijfel ghelijk het grootste deel der Rupsen, vergiftigh. *Vergernus* heeft ghemeent dat het de Pityocampe, andere de Scolopendra is: maar het ghetal der voeten lijdt niet hem een Scolopendra te noemen; Ik konde nauwelijks sijn reuk verdragen, wyl ik hem levendigh beschreef: Hy heeft twee Stoven met sijn verfoeilijken flank soo besmet, dat ik daar niet in konde duren. Dit schrijft *Gesnerus*.

III. L I D.

Van de Rupsen van Aldrovandus.

I. STIP.

Van de Rupsen in de eerste plaat.

Aldrovandus heeft ons in ses verscheide platen, verscheide geslagten van Rupsen vertoont. In de eerste geeft hy 'er negen. De eerste van de eerste plaat is van de grootste en gestart, te weten met een start die op-

waarts gebogen is: Hy is geheel geel, met blauwe ringen en die drykantig; tussen welke weerzyds so veel swarte stippen zijn; de mond is ook swartachtig. Als ik hem eenigen tijdt in mijn huis opgevoed hadde heeft hy geen pop oft webbe gheweven, maar tot een tonnetje verandert zijnde, een geele Kappel voort-geteelt, te weten die, welke wy in de eerste plaat van de Kappellen, op de derde plaats gegeven hebben. De tweede van de selve grootte, en mede gestart, is wat geelachtigh, en geheel donkerachtigh, met swarte stippen en ringhen versien. De derde uit het geslagt van de middelbare is ook ghestart, ande zyden donker-geel, en over den rug met kromme strepen van een schoon roode verw verciert; en swarte ringen, die met witte stippen getekent werden. De vierde heeft een start in 't einde heel spits is geheel groen, met swarte ringen, en veerthien voeten; Hy eet kool en ander moeskruiden; Uit dit geslagt worden voornamelijk die Kappellen voort-geteelt, welke klein van lijf, en uitten groene wit zijn; want de Kappellen houden by na alle de verw van sijn Rupsen, gelijk *Aristoteles* mede getuigt. De vijfde is van de grootste, geel en groen geverwt, met dryhoekige groene strepen op den rug, en rode stippen ghevekt. Hy draaght sijn start en hooft altijd verheven; de start is met eenighe ruighe vlekken versien, en heeft onder een merkelyke swarte plek. Hy eet graagh bladeren van *Ligustrum* oft Rijnwilghe, en heeft veerthien voeten. De sesste is grooter van lijf, met een kleinder bek en voeten, geheel van een selve verw, maar bleker, en met kromme strepen, meer na 't blauw als 't groen hellende: tusschen yder ringh wordt hy met een bysondere swarte stip gheteeckent; want de andere stippen die over het vordere lijf zijn hellen naar het rood: opwaarts over den rug is de verw meer geel, onderwaarts na de voeten meer groen. Hy houd sich veel in de wilde Wijngard, en is in start de bovenste ghelijk. De sevende is geheel neerwaarts na 't saffraan hellende, opwaarts met dryhoekighe strepen onderscheiden, als in de vijfde, maar die blauw zijn, met swarte stippen gesprenkelt: de voeten en bek zijn swartachtigh. De achtste is heel klein, nochtans gestart, en merendeels swartachtigh; op den rug heeft hy twee heel kleine gele strepen, tussen welke een andere brede en groene loopt; hy heeft een rond hooft, veertien voeten, an 't uitterste van den aars een byhangsel, dat hy langs de aard sleept: de start is ten ansien van 't lijf grootachtig. De laatste heeft de Schilder een weinig te rouw geschildert: want de witte stippen, met welke hy nu met grooter, dan met kleinder over 't gehele lijf bezait is, vertonen haar heel donker: Hy is by na gheheel yser-grauw, an 't uitterste van den aars, de start, de voeten en 't hooft rood, en ook met een brede roode streep

van

Tab. 1

Tab. 2

Erucaraneq

Tab. 3

Tab. 4

Tab. 5

Vermic Dipfaci

van 't hoofd over den rug totten aars toe uitgerek, versien: Voorwaarts is het lijf dunder als achter, en het achterste dunder als het midden, ghy soud seggen dattet een bloedtsuiger was.

II. S T I P.

Van de Rupsen in de tweede plaat.

DE Rupsen van de tweede plaat hebben by na alle een dobbele start: in welke dit an te tekenen is, datse de start achter in den aars hebben, daar de voorgaande van de eerste plaat dien in 't uitterste van den rug opwaarts ghewassen hebben. De eerste is gheheel roodt, behalven tusschen de eerste en tweede kerf, daar hy groen is: hy heeft ook twee streepen, op die wijs, als van de Schilder uitghebeelt, van 't hoofd totten aars toe uitgerek, beide starten zijn swartachtig; hy heeft veerthien voeten. De tweede met twee kleine starten versien, is geheel swart, maar met geele ringhen onderscheiden. De derde is dik van lijf, en gedrongen uitten geele groen, met groene ringen, en een hoofd dat heel klein is, in de eerste kerf van een goudt-blinkkende verw; hy heeft veerthien swarte voeten, met twee dunne lange starten. De vierde is kort van kerven, langachtig, maar dun, en geheel yser-grauw, uitgenomen de half-kring-wijse ringen, die an 't onder-deel geel, en boven swart zijn. De vijfde van een wanschape gestalte, om dat hy ten deel uit een Rups en Spinnekop schijnt te bestaan, hebbe ik Spin-Rups ghe-noemt; uit de eerste bochten van sijn lijf van 't hoofd neerwaarts, heeft hy ses voeten, die van de Spinnekop heel ghelijk, daar na eenige kerven, achterwaarts heeft hy andere acht op de wijs der Rupsen; hy helt geheel uitten aschgrauw na 't geel, maar de ringen zijn geheel kastanie-bruin, ghelijk ook de voeten en vleugels: hy is ook van een ongemeene vorm. Die de seste van dese rij is, te weeten met een plat hoofd, als hy dat intrekt, van anghesicht als een Muis, oft Kat, maar swart: want boven die ronde swarteheit is een witte streep, onder welke twee stippen, te weten an weerzyden een, en swart, ghelijk als oiren maken, maar in 't midden van die swarteheit zijn twee andere langhe stippen, die een neus, welke in die dieren heel gedrongen is, en ten lesten onder dese met noch dry andere heel kleine, op een rouwe wijs vertoonen; hy is gheheel groen, over 't lijf bleeker, en over de ringhen hooger: van 't hoofd totte starten strekt sich een lange witte streep over 't midden-lijf: de starten zijn verheven, en met swarte stippen bezait: hy heeft veerthien swarte voeten, van welke de achterste heel dik zijn. De seven-de is de selfde in sijn natuurlijke stant. De achtste op de eerste plaats gheschildert verscheelt alleenlijk daar in, dat hy in de eerste kerf achter 't hoofd geel, en met twee swarte stippen onderscheiden is, ook dat

die streepen die over 't boven lijf loopen, tusschen de vijfde en seste kerf met malkander 't saam-gevoeght werden, en ten lesten dat'er in dese onder de benedenste streep tusschen yeder bocht een witte stip is. De neghende is de selve mette tweede, door dwalingh tweemaal gheschildert: dit gheslaght is de kool heel schadelijk. Op de thiende plaats hebt ghy een kleine Land-Scolopendra, maar van dese hier na op sijn plaats. Op de elfde plaats worden geeleeyren van Rupsen, klein en in malkander gherolt, vertoont. De laatste en kleinste der Rupsen is in 't koorn gevonden, dese is so klein en dun van lijf, dat hy eer een gedeelte van een draadje als een beesje ghelijkt: hy is een dwarfe vinger lang; ik heb in dat kleine lijf grote sterkte bevonden. Hy word heel snel, en by na sonder ophouden beweeght: hy heeft op de wijs van alle Rupsen veertien voeten, met een swart hoofd, en is voorts over al aschgrauw; Hy at niet in ses gheheele daghen.

III. S T I P.

Van de Rupsen in de derde plaat.

DE derde plaat geeft ons neghentien Rupsen. De eerste schijnt de Eghel-Rups van Hippokrates, met geele ringen, swart en witte stippen gesprenkelt, welken ik, oft ten minsten een de voorgaande heel gelijk die by my gebracht is, inde Somer belchreven heb. Het is een worm anderhalve vinger lang, achter omtrent de start breder als voor, bestaande uit thien ringen oft kerven, die boven uitten swarte geverwt zijn, met een kastanie-bruine streep over den rug belopen; deruimte tusschen de ringen is bleek: het hoofd is met twee byhanghels als met hoorntjes gewapent, en hy is met ses voeten, an weerzyden dry, versien; an 't achterdeel daar hy breeder is, word hy als een Rups gekromt; hy heeft vier rijen vlokken, op de vorm van een Quispel, op yeder ringh, en weerzyds twee: de een en bovenste omtrent den rand van den rug, de ander onder nader den buik, die verciert de acht leste ringen met uitpuilende Quispeltjes, dese neghen; Inde laatste die de start gelijkt staan'er twee, en zijn alle yser-grauw. Hy rolt in een klouwen als de Wervel gelijk mede die, welke nu volgt: Die t'samen-gerolt word afghebeeld, is met den ander heel gelijk, behalven dat in dese tusschen yder tusschen-ruimte die witte stippen niet zijn, welke daar een anghenaamheid maken. In 't teghendeel zijn in dese op de selve plaatsen de stippen swart, en met half-kringh-ronde plekken uitten witte geelachtigh omringht. De derde is geheel swart, alleenlijk met kastanie-bruine ringen en stippen onderscheiden. Die op de vierde plaats word afgheset, was boven minder swart. De vijfde is gheheel met heel langhe donkere en dichte vlokken bekleed, ghelijk mede de

geheele Rups ter zyden donkerverwigh is; maar boven op geelachtig, met veel swarte ringen begaaf, van 't hooft tot den aars loopt een witte streep, die den aars midden doorsnijt. Die van de seste plaats is uittert gheslaght van de kleinste, en noch een weinigh kleiner, als hem de Schilder heeft afgebeeldt. Ghy soudt zijn buik nauwlijks van sijn hooft onderscheiden, ten waar als hy sich beweegt. Hy heeft ontelbare voeten; hy is over 't geheele lijf roodt, swart, geel en uitten witte ghesprenkelt; het hooft is gheheel swart, mette voeten en 't hayr: de rugh gheheel roodt: de ringhen zijn heel swart, tusschen welke boven een witte, en onder een geele stip is. De sevende een weinigh grooter, is by na mette selve verwen onderscheiden, en heeft maar veerthien voeten; 't gheheele lijf is met vierkante stippen beset, eerst (van den rugh neerwaarts gaande) met swarte, daar na geele, ten derde met roode, die breeder zijn; ten vierde weder met swarte, ten vijfde met geele, ten sesten met swarte, en ten sevende weder met geele, en ten lesten met swarte: het hooft als inde voorgaande is geheel swart, mette voeten, maar de hayren zijn yser-grauw. De achtste is de Bergh-Muis, by ons ghemeenlijk Marmota genoemd; van angesicht ghelyk: hy is gheheel kastanie-bruin, heel ruigh en een hantbreedt langh; de verw is omtrent de ringhen bleeker. Als hy sich om-keert ver- toont sich tusschen de ringhen een swart- blinkende verw als zyde, en als hy voort- gaat schijnen de hayren ter zyden na het aschgrauw te hellen: het hooft is gheheel swart.

De negende is uit het gheslaght der middelbare, maar lijviger, en geheel groen, uitgenomen enige knobbelen, welke hy tusschen yeder ring dry in getal heeft, en de vierde op den rug, uit welke hayren wassen gelijk Quispels, van gout-geeles verw: de mond is swart, de voor-voeten zijn geelachtig, de achterste groen, en alle veerthien in getal. De elfde heeft van gelijken over den rug ronde knobbelen met quispels, en ook tusschen yder kerf eenighe blauwe, met een blauwen bek, de voeten behalven de dry voorste, die kleiner zijn, kastanie-bruin geverwt, gelijk ook het geheele lijf: Hy heeft my een harde pop oft blaas voort-gebragt; het getal der voeten komt mette kerven van 't lijf over een. De thiende is ook geheel groen, met groene knobbelen en vlekken; de bek en voor-voeten zijn blauw, de overige swart, en heeft an den buik een yser-grauwe plek. Ghy hebt op de twaalfde plaats, een afgebeelde pop oft blaas van dese thiende, die heel dicht, hardt, en van yser-grauwe verw is. Die op de derthiende plaats staat is gheheel ruigh, met een witte streep van 't hooft tottet einde van de start belopen; hy heeft op den rug als twaalf stippen, oft liever rode knobbelen, an weerzyden ses van roode verw, en noch an weerzyden andere vier, uitten swar-

te na 't kastanie-bruin hellende, uit welkers midden veerthien hayren voort-komen, van welke acht groot en ses klein zijn; de overige op den rug zijn blauw, het boven-deel en de voeten geel. De veerthiende is yser-grauw, opwaarts heel bleek en na 't geel hellende, onderwaarts heel hoogh gheverwt: hy heeft swarte ringhen, en is ter zyden met kleine witte stippen gevlekt. De vijfthiende is de grootste onder de kleine, gheheel geel, onder na 't gout en boven na 't kastanie-bruin hellende: het hooft en den aars zijn swart; op den rugh heeft hy ook swarte stippen, maar binnewaarts wit: de hayren worden onder malkander als Quispels verdeelt: hy heeft dunne yser-grauwe voeten. De seshiende is de selve, en daarom afgheset om dat hy angheraakt sich inde rondte t' samen-rolt, en eenghekroonde Star uit-drukt. De seventhiende is roodt, met swarte en witte ringhen, overal met plekken onderscheiden, en met dunne roode hayrtjes versien. De achthiende is gout-geel van hooft, maar blauw over 't gheheele lijf, en met een gout-geeles streep, met swarte en ronde stippen besprenkelt, van 't hooft totten aars belopen; weerzyds van die streep, zijn weer andere plekken oft liever kleine swarte stippen, so dat twee streepen hier en daar maar een schijnen uitter te maken; het uitterste van den buik is scherp en swart, met veerthien swarte voeten, hoewel de Schilder in 't voorste deel vier an weerzyden stelt: hy heeft heel dunne gout-geeles hayren: Hy heeft my witte eyren gebaart, die op de laatste plaats hier by geschildert zijn.

IV. STIP.

Van de Rupsen inde vierde plaat.

IN de vierde plaat zijn'er maar vier. De eerst en tweede is uit het gheslaght van de grootste: hy heeft een dobbelen aars, en een uitsteekende rechte start in 't einde van den rugh; hy is over 't gheheele lijf by na eenverwigh, uitten geeles donker: van 't opper-hooft tot de vierde snee loopt een swarte brede streep, met veel andere kleine, een recht, en de overighe dwars en wit verciert: op den opper-hooft-top is hy swart, voor is hy geel, en heeft voeten van een wanschappen grootte, boven op helt hy na het aschgrauw. De ander en derde in dese rije, bestaat uit dry verwen, swart, groen, en gout-geel: te weeten het lijf overal uitten groen, met swarte ringen, met gout-geeles stippen gesprenkelt, tusschen yeder ring is een geele ring-wijse streep: hy heeft veerthien groene voeten. Die op de vierde plaats geschildert is weet ik niet of een boom-vrugt, oft liever een pop van eenigh ghekerft dier mach genoemd werden: Dese heeft Broeder Gregorius Kappuciner in de maand Julius van 't jaar 1597. in een denne-boom gevonden. Ik

meen dattet een pop is, want hy was binnen met Spinnekops rach, en eyren vervult. Daarom wyl ik bevonden heb dat eenighe Rupfen eyren leggen, oordeel ik dat het een pop van een Rups is, die sich dit dekfel maakt, om sijn eyren van het uitterlijk ongemak te beschermen. Hy is van verw en ghesalte een rype Olijf ghelyk. Het buitenste was kraakbenigh, en met verscheide knobeltjes oft stippen versien.

V. S T I P.

Van de Rupfen inde vijfde Plaat.

INde vijfde zijn'er negen. De eerst is twee dwarfe vingers langh, donkerverwigh, en met vier ryen van swarte plekken onderscheiden, met een geel hoofd, en over 't geheele lijf glat, en an weerzyden omtrent den buik met een geele streep verciert, maar onder was hy witachrigh: De Boeren zeiden dat hy inde kool groeide. De tweede is de voorgaande eenighsins in vorm en glatheid gelijk, maar kleinder, en bleeker, kastanie-bruin, en 't hoofd is met twee swarte plekken getekent. Van daar totten aars toe is hy met twee ryen van plekken ten deel swart, en ten deel geel verciert. An weerzyden loopt een roodachtige streep inde lengte, daar op yder ringh in 't midden eenighe witte stippen die inden omringh swart zijn, ghetekent staan: Boven op is hy bleek-geel. De derde schiet twee dunne korte hoorntjes ter zyden van 't voorhoofd uit, en heeft ook een klein swart hoofd; Het geheele lijf is ruighen ysergrauw, met swarte ringen; de hayren zijn alle behalven an den nek, en 't begin van den ruigh, daarse heel weinigh en dun zijn, de Quispels gelijk; de start heeft ook Quispels 't welk ik in andere niet ghesien heb. De vierde is van de selfde grootte met de tweede, en is van de selfe verw als de aarde van de Schilders schaduwhenoemt. Tussen yder ringh heeft hy dry knobeltjes, daar hayrtjes als Quispels uitgroeyen kastanie-bruin: Van 't hoofd tot de start loopt over den rugheen witte streep; de voorste voeten zijn swarter als de achterste; tussen yder buigingh staan ter zyden eenige witte stippen. De vijfde van dese Plaat is van een onghelijke vrucht: Hy is by *Plinius* en andere geroemde Schryvers beroemt teghen de vierdendaaghse koorts, elders daar hy van de Genees-middelen tegen de tandpijn spreekt, verhaalt hy ook van dit dier aldus: Dat Wormtje 't welk in 't kruid *Labrum Veneris* genoemt, gevonden werd, in de holletanden gesteken, is heel voordeligh: De Kool-rupfen vallen door sijn anraken af: De selfe heeft my de Kardinaal *Paleottus* over veel jaren met eygen handen getoont, maar ik heb het daar na niet meer gelien, hoewel ik veel vruchten op verscheide tijden geopent hadde, tot dat ik ten lesten in September des jaars 1592. als ik overleide of hy niet liever inde rype als onrype vruchten voortquam, het selfe inde rype vruchten

vond; de lengte is van een dwarfe pink, maar als ik dat nu nauwkeuriger om te beschryven besagh, bevond ik dattet uit het geslaght der Rupfen was, want het heeft veerthien voeten; het hoofd is swart, en by na het zaat van de *Amuranthus* ghelyk, en voort wit. *Dioscorides* gedenkt ook het selve, maar niemand van de oude heeft geweten dattet een Rups was. De seste is ter zyden wat geelachtigh, onder en boven kastanie-bruin, metringen van de selfe verw, met een swart hoofd en kleine geele voeten. De sevende is een afbeeldsel van een nest heel aartigh uit een blad van een boom, met zyde stof omwonden: dat blad was uitterlijk met veel zyde schelpen van witte verw bewonden, innerlijk op de selfe wijs, maar met meer platen in malkander gekronkelt. In 't midden waren veel kleine swarte eyren het zaat van bingelkruid oft Tabak gelijk, daareen deel levendighe jongen onderscholen, waar uit wy gheleert werden datter Rupfen zijn die eyren, en op dat selve jaar ook jonghen voortbrenghe. Op de achtste plaats word een ander nest verthoont van vorm als een menschen schamelheid, want onder gheleek dat het zakje, boven de schacht, en so veel te meer wyl die met twee doorgangen versien was. Gheopent zijnde, sagen wy daar binnen een stuk van een takje, en een steeltje van een blad, welke de vorm van de schaght maakten, want dese had de t'samen gevouwen Rups met draden overweven, gelijk ook dat blad welk het zakje geleek: Binnen waren als in 't voorgaande eyren, en jongen verborgen. Die beide nesten, waar over al so besloten, datter niets van de locht, veel minder van den reghen konde inkomen: Maar yemand sal vrighen, wyl sy over al so besloten zijn, hoe de Rups daar eyren ingeleit heeft, die nochtans daar niet in gevonden werd. Ik soud antwoorden datse wel eerst dese pop maakt maar niet volmaakt, en de eyren inde ghemaakte plaats leit, en daar na de pop toesluit en doorgaat, maar of sy daar na sterft, of in een tonnetje verandert, heb ik noch niet bevonden: De laatste Rups was geheel groen met swarte stippen bezait, en had een rood hoofd.

VI. S T I P.

Van de Rupfen inde seste Plaat.

INde leste plaat wordter vijfthien afgebeeld. De eerst is heel groen, met dwarfe strepen yder met dry goudgeeles stippen verciert, hoedanige ik in veele hebbe angemerkt, met geeleringen yder onder met een swarte stip ghetekent, de bek is swart, met swarte voorvoeten, en de achterste groen. De tweede is ook groen, maar in dese zyn de swarte strepen die 't lijf omringen breder, en alleenlijk met twee goudgeeles plekken verciert: daar-en-boven heeft hy geele en swarte ringen, en op 't hoofd breede sprieten. Die van de derde plaats heeft de gestalte van

een Hout-worm, waar van wy op zijn plaats zullen handelen, en is daarom hier gestelt, om dat indien hy achter-voeten hadde, gehelijk een Rups zijn soude. De vierde is een glatte Rups, uit het geslacht van de kleine, is over 't geheele lijf uitten groen geel, met swarte ringen, die yder tusschen beide dry lange swarte stippen hebben: Het hoofd is rood, 't welk met tweeryen van heel kleine swarte stippen besproeit is, hy heeft veerthien swarte voeten. Op de seste plaats hebt ghy een tonnetje van een Rups, met een rode pop omwonden. Hy is maar alleenlijk beweeghlyk in 't antasten, en heel groen, met een swarte stip, boven witachtigh tusschen yder ringh. Ghy hebt hier ook eenige afbeeldsels van Landmeters, die hier by gevoeght zijn, om met een gesicht te sien waar in sy van de Rupsen verschelen, (ik noem haar Landmeters, om datse als een mensch in 't voortkruipen het land afmeten) want de voeten van dese dieren hebben een recht-strijdighe stant als inde Rupsen, in welke namentlyk voor weniger, en achter meerder voeten zijn, (maar ik spreek van die, welke veerthien voeten hebben) en dese Landmeters hebben'er voor ses, en achter even so veel, an den midden-buik geen, waar door sy op die wijs voortgaan, welke het eerste afbeeldsel ver- toont. *Aristoteles* heeft dit geslacht van Rupsen geen naam ghegeven, maar noemt haar Rupsen die baar wijs voortkruipen: want, seit hy, op het voorste deel haar stuttende, trekken sy sich in, en halen het achterste na sich, en kruipen also gekromt voort, en hier uit schrijft hy dat geboren werden die gene, welke *Gaza* *Acia* en *Supera* genoemd heeft. De eerste is boven geheel geelachtigh, onder ysergrauw: Ter zyden tusschen yder buigingh met swarte stippen geplekt. De volgende is de selve met een uitgestrekt lijf af-gebeeld, het hoofd is wit, de voeten zijn swartachtigh. De negende van dese rye is de kleinste van alle de Landmeters, geheel groen, uitgenomen 't hoofd dat roodachtigh is. Het thiende af-beeldsel is van de selve in een gerolt, want als men haar anraakt, trekken sy haar op de selve wijs in, en verbergen haar hoofd voor alle ongemak. De elfde is uit het gheslacht van de kleinste, by na ysergrauw van lijf, maar ter zyden geel: Het hoofd, de voeten en het uitterste van de start zijn swart. De twaalfde is weder een van de alder-gemeenste, die de Kool beschadigen, geheel groen, uitgenomen de ringen die geel zijn. De derthiende is van de selve groene verw, met heel swarte ringen als zyde blinkkende, en heeft tusschen yder ringh ronde geele oogen, en in 't midden van die heel swarte stippen: het hoofd is geel met kleine swarte stippen gheplekt. Die op de derthiende plaats afgeset is, ghelijkt eenighsins met het lijf de gladde Rupsen, maar heeft weerzyds dry voeten, van welke maar twee van de Schilder afgemaalt zijn: Hy is over 't geheele lijf heel swart; Dese uit *Epidaurus* over-gebraght, heeft

my *Antonius*, *Maria Alberghinus*, geleert Genees-meester en *Wijlgeer* vereert, zeggende dat zijn poeijer een ongemeen genees-middel was tegen de kropsveren. De laatste is een Rupsje uit het kleinste gheslacht, by na geheel aschgrauw, met donker-geele ringhen.

III. L I D.

Van de Zydevorm.

WY hebben boven geseit dat wy een bysondere beschryvingh van de Zydevorm geven souden. Hier houden wy onse beloften, daar wy yets van haar tonnetje sul- len by-voegen: De Rups is de *Bombyx* van *Aristoteles*, by *Hesychius* *Ylometra*, oft soo andere menen *Ylesmeter*, by *Ambrosius* en *Basilus* *Indise-Worm*, by *Albertus* *Wolma- kende Worm*, by *Baptista* *Piera* *Eruca Bom- bicevora*, by *Scaliger* *Ser*, by *Ausonius* *Ser vestifluus*, en by *Pausanias* *Seres* genoemd. Sy hebben alle ses ringhen, en veerthien voeten, voor ses die kleinder zijn, achter acht, die na de derde ringh beginnen, en de beste twee zijn de grootste van allen, boven wel- ke een rechte en scherpe start is: Tusschen yder ringh is een sienlijke swarte plek, op den rug tusschen de selve ringen zijn vier halve kringen die een groote G uit-maken, van welke de voorste sienlijker zijn als de achterste, die soo klein zijn datse het gesicht ontschuijen; Van 't hoofd over den rug tot den aars toe loopt een donkere streep: De opspalkingh van den bek is in alle even de selve, en by na die van de Varkens ghelijk; de oogen zijn swart en rond, en de stiet in gedaante als een *Visch-start*.

Van de teelingh en andere, dese hebben wy geseit onder de wonderen van de natuur te zijn: Het is eerst een worm, en in een blaas oft pop besloten zijnde, sterft hy als ongevormt: Uit die pop oft blaas komt daar na een Kappel. Dit gekerfde kruipende dier word tot een vliegend door een plantdierigh middel beweeght, en sonder gevoelen zijnde met een wonderlijke hervormingh ver- andert, want de Worm eerst gekipt zijnde, soekt overvloedigh voedsel, welk opgegeten zijnde, valt hy met een veelvoudigh op- rechten van 't hoofd, als met de sluimersught worstelende, twee oft dry daghen langh in slaap, en ondertusschen van huid verandert zijnde, loopt hy tot zijn gewoonlijk voedsel. Als hy viermaal gevoed en geslapen heeft en vervelt is, veracht hy alle voedsel, en tracht na de hooghte, en op de teere takken ghe- klommen, en den buik wel ontlast zijnde, begint hy zijn wevery eerst met ruwe strepen over de takken, en sich daar na in een heldere pop besluitende, breid hy van 't midden naar den omkringh zijn witten, groenen, oft gee- len draad, tot een eyronde gestalte uit, daar hy negen dagen met alle neerligheid mede bezigh is, en zijn werk voltoyt hebbende sterft hy; uit die pop in een plaats onder d'aarde geset zijnde, komt na thien daghen een

Naam
Aldro.
Insect. 2.
cap. 4.

Teelingh.

Erucarum Aldrov.

Tab. 6.

Aureliae Aldrov.

Bombyces. Seidenwürm Mouf.

een ghehoornde Kappel, maar dese eet oft vlieght niet, en gerced zijnde om't verlies van zijn kort leven met vruchtbaarheid te boeten; word hij op een zacht vel neder geset, en dry, selden vier geheele dagen met het Wijfje versamelt blijvende, sterft hy. Niet langh daar na volcht zijn Weduw, achter-latende omtrent hondert eyren als Geerskorlen, die van't Mannetje geteelt waren; maar hier van, en van andere dingen die omtrent de Zydwormen voorkomen, heeft *Andriës Libaut* nauwkeurigh geschreven, in zijn anmerkingh, welke ik om de doorsnuffelaars van de natuur hierby voege.

Wijl het beswaarlijk is het gevoelen, en de ondervindingh van yder schryver nauwkeurigh, en wat sy op verscheide tijden hebben angemerkt te verklaren, en tot een beschrijvingh te brengen, en na het gheloof van dese te verwerpen oft an te nemen, 't geen een yder door ondervindingh en antekening der dingen heeft waargenomen: waar in ook nocht *Plinius*, nocht *Pausanias* nocht andere, die anders als onbekent is, schijnen geschreven te hebben, te verwerpen zijn: So sal ik een bysondere beschrijvingh van de Huis-Zydwormen, welke ik in't jaar 1599. te Rotenburgh selfs met neerstigh onderzoek en arbeid na de natuur hebbe ontworpen, en als in een dachboek angetekent. Indien'er yets in Indie, Griekenland, Italic en elders op andere tijden, door dienst, opvoedingh en gewoonte oft anders is doorsnuffelt, (hoe wel de natuurgeset word altijd op eene wijs te werken, en niet als inde toevallen te veranderen) dat sullen die mede toebrengen, welke sulks hebben angetekent, op dat also uitte ondervindingh van veele, de beschrijvingh der natuur haar wásdóm krijge, en volmaakt werde. Omtrent den 25 April leide ik de eyren der Zywormen, op een slecht papier, 't jaar te vooren voort-geteelt, en in een warme stoff's winters bewaart zijnde, inde stralen van de zon die door de ronde glazen scheen, welke eyren swart, oft lootverwigh, doch niet alle, op eenen dach in een Rups veranderden, maar de meeste voor het einde van die maand. Dese Wormtjes quamen omtrent den uchtent-stond uit, na dat elk zijn volmaaktheid bekomen hadde, verlatende haar legen dop, die wit was, het ronde bolletje ter zyden uitgeknaaght zijnde, in welk deel de kanten een weinig swartachtigh waren door de ontfangen knagingh. De rode, engeele oft die met een swart stipje onderscheiden waren, aten niets, oft om datse van't Mannelijk zaat niet geraakt waren, oft het beginfel in haar verstikt was. De kleine Rupsen krijghen haar volmaaktheid in't ey, en leggen in een kringh t'saam-gerolt, maar de dop uitgegeten zijnde, sy eerst een swart blinkkende hoofje uitsteken, daar na komen se trekkens-wijs met haar bekje de voeten op de vloer steunende, en haar also met kragt helpende, voort; dan heb ik angemerkt dat haar terstond eenighe draden

uitte mond hinghen, die soo fijn waren datse nauwlijks als tegen den dach konden gesien werden: Hier medemaken sy haar hangende an de bladeren vast, oft klimmen langhs de selve weder op, als sy van een hooge plaats gevallen zijn, krullen haar in veel bochten, en trachten so weder na de hoogte op de wijs van de gemeene Rupsen die de bladeren der bomen af-eten: Het Wormtje is swart en hayrigh, met een witte kringh tusschen het hoofd en de borst, en met een ander op die plaats daar de buik an't borsje raakt en vast hanght, versien, welke nochtans om zijn hayrigheid in't eerst niet wel sienbaar is; in't eind van den rugh daar den aars eindight, steekt een klein puntje uit, en de overighe vorm is geheel mette gedaante der Zywormen gelijk, behalven dat de ruigh en swartheid, door het dikmaal vervellen in een blinkende glat en witheid verandert, en uit een klein beesje een worm voortkomt, een middelste vinger van een man langh, met dry t'samen-gevoeghde geleden, en een pink dik, hoewel sy alle niet van de selve grootte zijn: Ghy sult ook eenige kleine Rupsen vinden, met een start bestaande uit twee, oft dry booghjes, van welke de grootste uit de laatste ringh van den rugh oprijft, de kleine terstond uit de onder-gelegen schors van de start. Ik heb een groote gesien die hier en daar met twee kleine beset was, in welkers plaats andersins eenige uitpuilende stippen zijn.

De voortgangh van de Rupsen is als van Zywormen, want sy hechten haar start op de vloer, en beweghen haar daar na trekkens-wijs met kringen; eerst de achterste deelen tusschen de start en voeten verheffende; en daar na dese vast-hechtende, het ruim tusschen de voeten en borst, tot dat sulks totte borst en de voeten self komt, welke nu hangende, word de start ook beurtigh opgeheven, en de voortgangh geveft, want de bewegingh der dieren geschiet op yets rustende, en dat steunfel geeft. De nieuw gheboorne heb ik terstond Moerbefie bladeren gegeven, daar ik haar met een klein mesje in overbraght, oft selfs liet inkruipen, met welke bladeren ik haar in een houte doosje sloot, maar sy klimmen op de bladeren van de randen opwaarts, en neerwaarts, want de byhandsels van den bek beletten haar niet: Also wierden sy gevoed van den lesten April, oft daar omtrent, totten achtsten May, op welken ik bevond datse eens vervelt hadden: maar sy plegen gemeenlijk van te vooren een weinigh te vertoeven, en den vernieuwende slaap te slapen, indien dat anders een slaap magh genoemd werden. Haar huid verleit hebbende vertonen sy haar terstond grooter, lichter en minder swart, want het hoornigh deksel van 't hoofd dat onder het oude groeit, is na evenbedeelingh grooter; Het vel afghetrokken zijnde, swelt ook het gheheele lijf, als of de engte van de huid eerst haar anwas had belet; Dat selve deksel van't hoofd is als het noch versich

versch is, wit, daar na verstijvende, word het ook swart, tot datter meer vervellingen na volgen; maar gelijk sy voor het afleggen van de huid, haar van spijs onthouden, also schijnen sy ook een weinigh tijds daar na te vertragen, vermits haar werk-tuig te teer is, om de bladeren te knaghen. Als sy de bladeren overlopen, loopen sy ook dikmael over malkander, en dat lyden se geduldigh, so sy niet te veel gevert worden; Haar word dan eens oft tweemaal spijs gegheven, en die menigte houd haer in een enge plaats. Als sy genoeg gegeten hebben, vallen sy in slaap. Dan siet gy haar als dood, en de sluimer-zugtigh gelijk, met een opgheheven borst en mond op de blaaders als verstijft leggen. Maar in dien gy haar nieuwe spijs geeft, waken sy terstond op, en eten weder. Sy schijnen de nieuwe bladeren metten reuk te vinden, want eerste die noch raken, haken sy na de selve met een opgherecht lijf. Doch men soude menen of dat niet door een veranderingh van de gevoelende hoedanigheid geschiede: Haardrek is dan kleinen swart als Buskruid; den 16 May veranderden sommige weder haar huid, doch andere rusten en veranderden eenighe dagen daar na: De huid barst an 't einde van 't hooft, en blijft an de bladeren hangen, wijl de Wormtjes met orde in een kringh beweegt haar ontlasten; het bekje en valt ook niet terstond af, maar blijft een weinigh tijds an de nieuwen bek hangen.

Dan verandert de swarte verw in een gryze, en de Rupfen worden grooter; de borst nochtans is wit, en so volsaps, dat se schijnt doorluchtigh te zijn: maar wijl sy niet op eenen dach haar huid verleggen: so kond gy sooghy wilt de ghelijke van de ongelijke afscheiden, maar ik hebse by een gelaten, en de nieuwe alleen spijs gegeven, wijl de andere noch in haar oude huid staken, en haar hervormingh verwachten, want ghy kond dan de stal niet suiveren, maar moet verbeiden tot dat se ontwaakt zijn, en op de nieuwe bladeren gedreven werden. De derde veranderingh begint op den 22sten May, op welke veel slapen, eenige hadden ook haar vellen afgeleit; die waren doe niet meer swart, maar vertoonden een witheid ook met haar bekje, en uit haar quamen witte Wormtjes, en de huid verlaten hebbende, waren die meer gerimpelt, welke met geen draden an de bladeren hingen, maar die minder, welke daar an vast hingen; dese waren in de lenghte uitgestrekt in gedaante van een dryhoek, ten ansien van de hooghte, want de rug rijst in 't midden scharp op, 't welk ik geloof te geschieden door de punt van de start, daar na toe getrokken en de huid opheffende; Het uiterste van dese huid is als een Visch-start in twee ghespleten: Dese vervelde Rupfen wierden weder gevoed tot den 25 dach, op welke ik bevonde dat se haar slaap weer vernieuwden, en dat ook eenige op die tijd vervelt waren, maar de meeste slapen op den 26 dach, eenige doch weinige ook op den

27. 28. en 29. so datter nu meerder onderscheid was, maar die op den 27 slapen, veranderden op den volgenden dach, en keerden na een weinigh vertoevens tot de Spijs.

Door dese vierde veranderingh zijn se uit Rupfen, glatte en witte Zywormen geworden nochtans met eenige lootverwige plekken, en een bekje als wit hoorn. Dit is de eerste maand van haar leven, en haar eerste ouderdom, maar wijl sy in de derde en vierde veranderingh van de huid beter zijn an te tekenen, en haar klaarder vertoonen, sal ik haar beschryven, gelijk ik haar heb angemerkt. De Rupfen naast an de derde en vierde veranderingh hebben een bezoedelde huid van ansien en barser als de anwas van de Worm verdragen kan: Derhalven een sacht velletje daar onder groeyende, scheidt se al lenghtkens, en om dat se an eenige zenuachtige banden an weerzyden vast hanght, daar eenighe tekenen van stippen zijn, en dese niet lichtlijk gebroken werden, isser meer arbeid in 't vervellen en een rust van twee dagen noodigh.

Wijl sy dan trachten uit te komen, scheidt het oude bekje van het onder-ghegroeyde nieuwe, en de Worm self, vermits de huid an het blad vast is, rukt sijn voeten en beentjes, die nu inhalende, dan uitstekende, tot dat hy die uit de oude schoenen krijgt; Ondertussen word de huid an de zyden rompeligh, wijl het lichaam in schobben verdeelt, in sich t'saam ghetrokken, en weder uitgerekt werd: Alsoo word de geheele rok van 't lijf geschud; daar na beweegt zich de worm voorwaarts, en trekt de zydsbanden allengskens na sich, sijn schobben op haar orde voortssettende, en dan weder inhalende, dat men in 't begin by na twijfelt of de Worm voorwaarts oft achterwaarts sal uit-komen; maar nochtans worden op die wijs de banden gescheurt. De eerste bewegingh word gesien omtrent de borst, want daar scheiden de stippen, van welke twee inde Worm, en twee inde huid gesien werden; doch wijl de schobben getrokken werden, vertoont sich een blauwe streep in beide zyden van de afgeworpen huid, soo om de stippen, als banden binnen an de zyden ghehecht: Ondertussen rimpelt de start, de voeten worden ontledicht, en de Worm komt in een halfvierendeel-uurs uit, het oude bekje noch voor an de mond hebbende als een muilband. Ghy zult ook sien datter in 't einde van de start een witte pees gesleept werd, waar mede de huid an den rug vast ghehangen heeft. Sy krommen haar op allerley wijs; op den rug, op de zyden en op den buik, tot dat se ten lesten los werden, maar die niet vast zijn komen gemakkelijker uit, en de huid van dese is byna in een klont gedrongen, maar van die is sy uit-gespannen. Indien ghy beide einden mette nagels vat en uitbreid, sult ghy de rechte lenghte vinden, mette overblijffelen van de voeten en schobben; want daar ontbreekt niet als het bekje, maar de

huid

huid van de vierde verandering is veel witter als van de derde, als ook het hoofdedekfel. Die wormen zelf zijn nu Zywormen, so sy anders wel waarghenomen, en opgevoedt zijn, en zijn vet en wit, hoewel sommighe min als andere, so dat eenighe geelachtigh, en andere wat lootverwigh schijnen; de voeten en bekjes zijn in't eerst sacht: derhalven onthouden sy haar een weinigh van't anraken der bladeren, en van eeten; Sy hanghen heel vast mette voeten, en konnen door hulp van de start ingetrokken en uitgherekt werden; maar de voorste voeten zijn stomper en dikker, uit dry geleden bestaande, en hebben in't midden een swarte stip, welk ik gheloof dat het werktuigh om te grijpen is, dat hy na sijn wil, ghelyk de Katten, kan voortsteken, en verberghen; De voorste zijn niet alleenlijk bequaam om voort te gaan, maar om de bladeren te vatten, het lijf voort te stuwen, sijn dradente verdelen, en tot ander gebruik: Sijn delen in de lenghte van't hoofd totte start, zijn het hoofd, een gerompelde bult an de borst, acht half-kringh-ronde schobben, en een drydobbele start, de bult van de borst is an't hoofd in eenige witachtig, in andere met twee blauwē plekken onderscheiden, welke met een geele streep doorsneden, en op verscheide wijsen in verscheidene ghestelt zijn; want in sommighe is de verw flauwer, en bleeker, en by na niet, in andere heel hoogh: maar daar sich die bult verheft worden vier knopen ghesien, an welke de huidt gehecht zijnde, rimpeligh werd: daar na volgen de halve kringhen; dese worden met een heel dun vlies, als met een streep uitten groene blauw, t'samen-ghevoeght; de schobben zelf zijn wit, hoewel dat'er in eenighe yet lootverwighs onder loopt, en als de Zywormen tot het spinnen bequaam zijn, worden dese geel: Sy worden ook yder ter zyden met een slip gheteekent, die met een kleine kringh belopen is. Ik heb geseit dat'er banden zijn, 't welk ook in de tonnetjes blijkt; daar na is hy mette achtste schobbe, oft twee blauwe stippen onderscheiden, oft met halve kringen, als oft hy met twee halve Mannen, die mette hoorns malkander anfanghen, gheteekent was: maar sy zijn in alle niet even ghelyk, en op d'een plaats meer sienbaar, elders weder dunder en kleinder, en meer oft minder lootverwigh oft wit: Hier na volgen twee lichte ringhen, en een die na de selve komt heeft twee knopen, tot die gheene toe, welke totten aars strekt, en een punt oft spits opsteekt: In de grooter worden eenighe uitpuilingen angemerkt op yder schobbe, maar dese zijn uitsteekender in de derde. Het hoofd-dekfel zelf is hoornachtigh, maar ghelyk als in dry deelen ghescheiden, in een recht en linker, die ghy meent dat teekens van de ooghen zijn,

en in de t'samen-voegingh van de mond, welke weder in haar byhanghsels en kaken met tanden versien, onderscheiden werden; De maghen-hals loopt langhs den gheheelen rugh tottet ondersteunsel van de start, boven welke tussien de laatste schobbe den uitgangh van den aars is: daar worden ook omtrent de boogh van de start eenighe senuwen ghesien, die gheduerigh op en neder beweghen, gelijk een hart oft slagh-ader; de senuwen zijn uit den witte geel, en als sy afgetrokken werden ontdekken sy een groene keeldarm: Sy hanghen an den boogh, als of daar de plaats der adem-haling was, hoewel sy geen adem halen, maar daar is sonder twijffel de plaats des levens, hoewel ik in de nieuwoorlingen een rood deeltje gevonden heb, 't welk van sich zelf als een hart beweegde, gelijk ik hier na verhalen sal. Als die boog doorsneden werd, loopt'er een geelachtigh vocht uit, en de wormen sterven wel niet, maar bewegen haar veel heftiger, krommen en buigen haar so, dat ghy oordeelt, datse groote pijn hebben, vermits dat senuwachtig beginsel beschadigt werd. Haar drek is de spijs gelijk, droogh en ses-kantig, lang en als ghestaant, waar uit men de ghesteltenis van haar gedarmte kan oordeelen. Sy is wel groen van weggen haar ghenote spijs, maar om datse dicht op malkander ghepakt werd en droogh is, gelijktle swart, gelijk alle vogtighe dingen groender schijnen. Hier kond ghy nu, indien ghy wel toefiet, het Mannetje van't Wijfje onderscheiden, want in haar gheschiet 't geen de *Wijfgeer* seit in andere Wijfjes te gebeuren, te weten datse grooter en lijvigher, voghtigher, saghter en witter als de Mannetjes zijn; welke dunder, smalder en grauwer zijn. Indien ghy haar anraakt, sult ghy haar alle koud oordeelen. Sy lichten haar dikmaal mette achterste benen op: en blijven so stijf staan. Als sy eten willen, vatten sy eerst de kanten, en uitstekende ribbetjes an, heel anders als de Rupsen: Ik meen dat haar deby-hanghsels van de mond beletten, nochtans helpen de voorste benen wat tot het angrijpen der spijs. Sy eten de bladeren in't rond af, so datse een ronde holte over laten. Geeten hebbende wijken sy af, en nemen veel op een hoop t'samen haar rust: Ik geloof datse haar met malkander trachten te verwarmen. Om de slapende van de geen die vervellen willen te onderscheiden, moet men de op en neder beweging vande senuwē op den rug waarnemen; want inde slapende is de bewegingh mette wakende even-ghelyk, maar in die vervellen sullen trager en minder, so datmen kan oordelen datse siek schijnen; ook hebben de slapende een enkele bek, doch die vervellen sullen hebben yets voor uit steken, en dat heeft niet inde eigentlijke Zywormen, maar inde Rupsen plaats. Eenige nu viermaal vervelt, worden an't hoofd donkeragtig, maar gaan evenwel voort met eten, eenighe groeyen niet seer an, maar blijven klein.

Boven is gefeïd dat van den 25. May tot den 29. de vierde veranderingh in verfcheiden gedaan is : Van dees tijd dan totten fevendens Juny, en voorts op den achtften, negenden, thienden en elfden trachten fy heel begeerigh na voedsel : derhalven als fy vet en groot geworden zijn, moet haar drymaal daaghs, en op de leste dagen vier en meermaal eeten gegeven werden; want als fy bequaam worden om te spinnen eetenfe grager, en flokken de bladeren ook mette ribben in : Maar ghy moet anteekenen dat'er omtrent derthien daghen verlopen tuffen haar vierde vervelling, en de onthoudingh van spijs, oft het beginsel van haar gespin; want de tijden slaan op malkander, van den 25. May totten 7. Juny, van den 26. tot den 8. van den 27. totten 9. van den 28. tot den 10. van den 29. totten 11. op welke ik de leste heb opghesloten, uitghenomen een klein Mannetje, dat langher volharde in't eeten. De meeste beginnen omtrent de leste daghen een geele verw te krijghen, die van achteren begint, en van daar totten buik van de borst sich verspreit, hoewel eenighe meer en by na geheel geel werden, en andere uitten wit en geel vermenght blijven. Als haar tijdt ghekomen is, scheiden fy haar na de zyden van de doos, noch raken de bladeren mette mondt meeran, hoewel fy daar over kruipen : Eenighe hechten haar draden an de hoeken, gelijk of fy wilden beginnen, andere kruipen langhs de kanten, en snuffelen overal om een schuilplaats te vinden. Ik heb de meeste in papieren huisjes besloten, die ik hieren daar neerfette, waar in fy mettet knagen van de kanten eenigh geluid maken; maar daarnaden droghen en vochtighen drek van den buik (want dan losen fy tweederley drek) uitgeworpen hebbende, hechten fy die an de achterste wanden van het papieren huisje met sodanighen tayheit oft'er an ghelijmt was: daar na dry geduerige dagen besich zijnde, maken fy haar pop, en die volmaakt zijnde, verleggen fy ten vijfde-maal de huidt, met het hoofd en de start, en worden in een nieuw-boorling verandert : Andere in geen papier gesloten zijnde, maar eenige takjes in de houte dosen leggende, heb ik haar self een plaats tot een nest laten uit-soeken; daar ghy moet anmerken datse meest de kanten soeken, en maken meest haar spinsel, soo het moghelijk is, in een selve plaats: eenighe dat in de rechte, en andere ter zyden wijdt en breedt uitspannende : Indien de plaats engh is, wordt de pop ter zyden wat ghedrukt, en houdt haar ey-rond ghestalte niet geheel. De een is veel langer, breeder en dichter, na de grootte en sterkte van de Zyworm. Sy verscheelen ook in verw; want fy zijn oft goudt-geel, silver-wit, en citroen-geel, die tweederley zijn; want eenighe schijnen groenachtigh, en andere meer Citroen-verwig, hoewel dese alle van sommige groen genoemd werden. De voor-

loper van alle, so veel ik heb konnen anmerken, is wit, behalven eenige weinige, die een Citroen-verwig spinsel maken; Eenigegoutgeele hebben de binnensterok wit, en de Citroen-verw is niet stantvastigh: want als de poppen in water uitgespreit werden wort de draad wit, en in loog geelachtig, en z: Maar het is nodig de stof der zijde te beschouwen, en wat dat geen is, 't welk de draadt sodanigent'samen-hangende lengte geeft.

Derhalven als ik een groore hier en daar dwalende worm sach, heb ik hem een draad om den hals geworpen, en om op te snijden na my getrokken; en hoewel hem de keel geworpt was, leefde hy niet-te-min hartnekig, en was nauwkeurig in't gevoel: want op yder snee van den rugh, nauwlijks van't mes geraakt zijnde, kromden hy sich geweldig, als of hy sich metten bek en voorite voeten wilde te hulp komen. De huidt doorsneden zijnde, heb ik een langen darm gesien, als van een Snoek, an't voorste deel hopen wijt, maar achter nauwer: op die darm lagen de senuwen oft slagaderen, die sich geduerig op en neer beweegden, en an den boog van de start eindigden. Dese boog doorsneden zijnde, lieper niet alleenlijk een sienbaar geel vogt uit, maar de einden van de senuwen lichten haar in't bewegen op, en de beweging verslauwde: dese darm heeft een dobbele rok, een uitterlijke dik, de andere innerlijke dun; de dikke is seer gevoelig, en omtrent de strot met veel slijmerigheït beset, welke daar na in de Nycedalus oft Kappel stof tot vleugels en 't hayr verschaft, ghelijk de uitterlijke vogtigheït tot een schel oft tonnetje t'samen-runt; de dikke rok doorsneden zijnde, komt de darm noch met de dunne rok bekleedt, uit, welke noch veel van de spijs daags te voor uitte groene bladeren getrokken, in sich behoudt: Men fiet ook uitten doorghesneden dikken rok van den darm veel doorschijnende vogtigheït vloeijen, welke ik meen in plaats van bloedt te zijn, en door kokingh in de stof der zijde, en de leden van het beesje te veranderen. Het hoofd afgesneden zijnde, puilt het begin van de strot uit, en verthoont seer wel het hoofd van een Nijmph oft Nieuwboorling; De darm metten ingesloten drek uitgenomen zijnde, vertonen haar in den buik eenige t'samen-runningen, in gedaante als Wormen, van welke eenige tay en lymigh, andere geel, andere wit zijn, en onder die twee groote, de andere klein, de Wormen sogelijk, datter niet ontbreekt als de huid en 't leven; sy eindigen an beide toppen in een spits, maar haar stant inden buik is dusdanig, dat yder spits na de start gekeert is, en het lijf dobbel gewouwen leit: Gy soud seggen dat het een t'saam-gevouwen draad was; indien het begin van den draad te makē van het spits af begint, is noodsaaklijk datse van de start na de mont omgekeert wert: ik meen dat de kleine witte deeltjes een swaker, en de grote een stijver draad gevē; Ik heb dese Wormtjes uitgenomen, en gesien datse op

op papier gefet terftont verdroogden, en een breuksame hardigheid an-namen, even gelijk het lijm der Koe-beesten, oft de pefen en darmen van andere Dieren; Dese stof is doorschijnende, en van eenderley aart, die geen mensch tot sodanighe dunne draden kan uit-rekken, maar dit is een werk voor de Zywormen, gelijk het rach voor de Spinnekoppen, 't welk haar alleen moet bevolen blijven: Het buitenste vlies is uitterlijk wit, met een lootverw vermengt, maar is binnen met een velletje, ten deel blauw, ten deel goud-geel blinkende als in den Haringh, versien: omtrent den buik daar de stof van de zyde geschikt is, was een dikachtige zelfstandigheid, bestaande uit senuwachtige draden, en eenig spinsel dat een witte vetheid, met senuwachtige vliesjes om-vonden, in sich bevatte: Sodanige word ook daar na in de Nijmph en Necydaalus oft Nieuw-boorlingh, ghevonden, en hier in is een Vrouws teel-lidt verborgen; onder die zelfstandigheid zijn eenige lootverwige spruiten na de voeten gefonden, als koorde oft pefen: dese huidt wordt het Vrouwe-lidt overblijvende, binnen de Zyworm uitgeschut, met alle de uitpuilende leden, soo dat de Kappel uit de Zyworm niets mede neemt, als den buik metten darm en de senuwachtighe deelen: maar in den darm en de teel-leden is de vochtigheid, waar uit daar na de stof van 't saat, en den drek van den buik voort-komt; nochtans de rauwe vochtigheid, die noch in den darm, en ten deel groen ten deel geel is, is eenighsins dik, en ook eenighsins waterachtigh. Indien yemandt het vet uitte senuwachtige rokken der teel-leden affchiet, en op 't papier smeert, sal hy het selve verdroogt zijnde, roetachtigh en breuksaam bevinden; ghy sult menen dat het mette hom van Visch kan vergeheleken werden. Het is dan openbaar, dat in de Zijworm dese deelen uitterlijk gevonden werden, te weeten dryerley voeten, een gheschobde geledingh van den buik, een borst, hooft, mondt, aars, darm, levendige slagaderen, oft liever senuwen, wit vleesch an de borst, en de teel-leden, tussen welke en den darm de stof van de zij besloten is, en daar boven de rokken en senuwachtighe vliessen, daar de leeden mede bewonden zijn.

Of sy een hart oft geen hebben, mogen andere onderzoeken; Het is nochtans nodig dat'er sodanig een beginfel zy, en dat niet in 't hooft, oft elders, maar in de borst, van waar de levendighe kragt door 't geheele lijf verspreit werd: maar die beweging der senuwen oft slagaderen (soo als ghy die soud noemen willen) vertoont sich meest op den rugge van den borst, en niet van de buik, totte boogh vande start toe. Van de Nijmph en Necydaalus oft Nieuw-boorling sal ik hier na spreken, en nu hier by-voegen 't geen ik van de oefening van 't zij-spinnen heb angemerkt.

Als sy op-houden van eeten gelijk geseit is, soeken sy een plaats om haar pop te maken, en hebben omtrent den uitgang van den aars een groen oft blauwe plek, en zijn over 't geheele lijf wit, met eenige groen, blauw oft geelheid. Ik heb ook ghesien datse in 't omdwalen dan dikmaal stil staan, en metten mond als gapen, ghelijk de herkauwende Koeyen, als sy haar spijs uitten rop weder ophalen. Het schijnt ghevoeghlijk dat de Zywormen dan trachten de stof van de zij na de mond te trekken. Indien ghy haar in een papier-huisje sluit, sult ghy het geluidt van haar knagingh den geheelen dach door horen, en dan wordt in de punt van 't papiere-huisje den drogen drek neder-geleit, welk in vorm ronde bolletjes, swart, groen, oft geel geverwt zijn. Het laatste bolletje opeen na is veeltijds groen, het alderlaatste geel. Het ghetal is na de overvloedigheid van den drek: want ik heb in de huisjes nu twee, dan meer, tot twaalf toe, sulke bolletjes van verscheide verw, te weeten swart, groen, en geel ghevonden, en die niet Star-wijs; maar bol-rondt; Met het leste geele bolletjes schoot ook een veelverwighe vochtigheid, en van onghelijke zelfstandigheid uit. Op de een plaats is die dikker, op de ander dunder, en een weinigh roodt, geel, en groen geverwt.

Gy soud seggen dat het waterigh bloedt was, hoedanigh het sich op suiver papier vertoont, daar ghy nochtans somtijts eenig groen met geel vermengt, somtijts ook yet krijtachtighs sult onder-vinden. In een glas toont het sich als looch: Maar om niet te twijffelen of het door de mondt oft den aars uitgheworpen werdt, soo weet dat'er niet door de mondt als zij uitghetoghen werdt, en den drek door den aars. Hoewel sy ook siekelijk, geworgt, oft geparft zijnde, eenigh voght door de mondt uitgeven; maar ik heb ook bevonden dat een vrye Zyworm door de achterste deelen, beide vuiligheden uitschoot. Van eenighe word veel, van andere weinigh vogtigheid uitgeworpen: Die veel uitwerpen schijnen swakker, en minder zyde vergadert te hebben, want de meeste maken kleine zijde poppen, maar niet alle; wat verw de zyde hebben sal is twyfelachtig, want in 't beschouwen van 't hooft, den rug, de buik, en voeten ben ik dikmaal naar mijn gissing bedrogen. Want daar word geen zy van enerley verw by alle gesponnen. Het uitterlijke is dikmaal wit, het middelste is goud-geel; Ik meende dat de geele wormen, geele, de witte ook witte zyde gheven souden, maar 't was valsch.

Want van beide quam witte voort. Ik ben eens, oft tweemaal, tot mijn oogh-wit gheraakt, dat ik het gheraden hadde, dat een geel Wijfje, sodanighe zyde soude voortbrengen; hoedanigh nochtans ook getrokken is van een Zyworm, welkers buik

uitten wittelootverwigh was, met een geele plek voor 't hooft: ik heb ook ghesien dat een gheheel wit wijfje witte zij spon, in kleine enghe papier huisjes, nochtans na evenbedeling van de worm, zijn de poppen kleinder en de knotjes vaster en dichter, nochtans heb ik in ruimer huisjes ook kleine poppen ange-merkt: Die niet opgesloten, en vry haar eigen plaats verkiesen, verquisten veel draden tot een vergeeffe knot, waar uit verlies van zijde volgt, want de knotten zijn veeltijds kleinder en minder dicht ghepakt. Indien ghy de wijs van weven wilt navorschen, in dese kond ghy die leeren kennen; want na datse een weinigh tijds gedwaalt hebben, en nu hier dan daar ghetracht hebben haar werk te beginnen, rekken sy ten lesten haar scheer-draadt, en de vastigheid van haar wooningh uit, en die enkel oft veel-dobbel, na dat de grontslag dient hecht te zijn; dit doen sy met kraght van haar lichaam, wijl sy an haar achterste voeten hanghende, het hooft en de geheele borst, nu op, dan neer, achter, voorwaarts, en ter zyden beweghen, om te soeken of sich erghens een bequame plaats om haar knot an te hechten, op-doet, en dit doen se niet by 't ghesicht maar by 't ghevoel, want sy zijn donker van ghesicht. Indien sy omtrent de gront besich zijn, steunen sy met het achterdeel op de selve, indien in de hooghte, hanghen sy met het selve achterste, 't zy oft an takken oft yet anders: maar de borst en 't hooft drayen sy vrijlijk om, en so het nodigh is veranderen sy ook haar achterste stant, also wordt haar eerst begin oft voorzaal ghemaakt: en nu is de buik van de droghe vuiligheidt ontlast, en de voor-plaats volmaakt, so dat nu de worm veilig is van alle uitterlijk onghemak. Den lesten drek loft hy mette vochtigheid, waar van voor gesproken is.

En hier mede wordt de knot dikmael bevlekt, langs welke die nochtans totte gront neer-vloet. De buik ontlast zijnde, sit dese Wever een weinigh stil, en ontfet sijn aars als of hy de parslingh hadde, dan haalt hy de stof op van de rechte zyde, en daar in volhardt hy gheduerigh, totten lesten adem toe, en tot dat sijn zije knot voltrokken is: dan pakt hy sijn zij allenghskens nauwer op malkander, tot datse ey-rondt wordt, en waar in hy sich kan omdrayen: sijn mondt, borst, en voor-voeten zijn in gheduerighe bewegingh, en het achterdeel hanght, nochtans versetten sy haar op een ander plaats, als sy haar schikken om de grontslag oft top te vormen. Die in de laaghte omtrent de gront haar poppen weven schijnen op de blote gront neer te sitten, maar spinnen allenghskens draden onder sich, en maken haar pop overal even vast, behalven in den top, tot welke sy om de engte niet reiken kunnen; derhalven word der selver bouwfel meer in 't begin ghemaakt, en dat van de grontslag meer in 't leste, hoewel

dees ook in 't begin niet vergeeten werdt.

Waarom als de draden afgehaspelt werden, de top eerst ontbloot, en de binnenste rok in vorm als een vinger-hoed overghelaten wordt: Sy spinnen soo tot den derden dach, en ghy kondse noch sien spinnen op den tweede, indien ghy de pop teghen de son oft lucht hout. In de papiere huisjes, is de grontslag opwaarts, en de top neerwaarts gekeert, en die schijnt op de twee dagen ylder, en word eerst op den derden dichter: dan leidt de worm sijn huid af, en word een nijmph oft nieuw-boorling, 't geen licht kan begrepen werden; want als sy noch spinnen hangen sy vast, en men verneemt geen lompe val, maar als het een Nijmph geworden is, so valt hy door 't bewegen van de pop off er een steen in besloten was, en dese lompe val duurt tot dat hy in een Necydalus verandert is: want dan word de holligheid weder vervult, en de Necydalus hangt an de pop om uitgang te soeken; maar een worm heeft onder mijn voor-forge een pop gemaakt, welkers begin in de ingeslo-tenen een hechten rok is, maar in de vrye bestaat het in draden die op verscheide wijzen over en weder getrokken zijn; Ander hebben anghemerkt dat'er in een pop twee, en ook dry ghesloten waren; maar nochtans als de plaats te engh wierdt, is die ghemeene pop door-ghesneden, en de Zywormen wierden ghevonden 't saamghedronghen te zijn; soo datse de ghedaante van dry 't saam-gevoeghde vinghers gheleeken; bevrijt zijnde, hebben se yder wat, maar weinigh zijde voortgebragt.

Het is te merken dat'er bevonden is, dat eenige Zywormen in 't papier geen zyde gemaakt hadden, maar terstont in Nijmphs veranderden; dat ik meen die geene te gebeuren welke Latouw eeten, hoewel niet alle, en welke niet eetens ghenoech gegeven is, oft die siekelijk zijnde, niet stofs ghenoech vergadert hebben, welke stof ik meen dat, ghelijk het vet van 't overvloedig bloed, afgescheiden werd.

Daar gebeuren noch andere wanscheffels, van welke wy hier na spreken sullen.

De vorm van alle poppen is ey-rondt, maar ik heb een witte ghesien die recht bol-rondt was, soo dat hy weerzydts een kringh-ronde grondt hadde sonder spits: Hy was klein met sijn voor-looper, nochtans van rechtmatighe spitsheidt; maar de Zyworm veranderde daar in niet tot een Nijmph oft volmaakte Necydalus, ghelijk ik terstont sal uitleggen.

Het schijnt twijffelachtigh oft sy de zijde uitten aars, oft uitte mondt voort-halen, hoewel sy de selve altijd mette mont en voor-voeten verdeelen. Het is geen slegte bewijs-reeden, dat omtrent het onderstutsel van de start in 't onderste van den buik, een teeken van een spleet ghesien werd,

werd, en dat beide uiterste van de stof der zy in den buik derwaarts anſien: Hier toe ſtemt ook de ontloſſingh van de vuilgheid in't begin van't werk.

Want gelijk in een ſwangere Vrouw die haar kind ſal baren, eerſt de blaas en buik geruimt werd, alſo kan ook inde Zyworm geoordeelt werden, te geſchieden van de zyde die tracht om uit te komen; Alſo begint ook metten arbeid de buik te ſwellen. De rypigheid begint van den buik door de geelheid angewezen: Sie daar, dat gaat eerſt uit 't welk eerder rijp geworden is; daar-en-boven worden de Zywormen met dradige hayrigheid omtrent de voeten an de grond gehecht; eenige ſietmen onder't ſpinnen met den rugh drukken, om de zy te lichter uitten buik te trekken, en mette mond, en voeten te verdeelen: Dit ſoud voor het eerſt gevoelen konnen bygebraght werden, maar het word door andere bondiger wederleid, want het geſicht betuigt ſelf, dat de buik ruſt, en de draden uitten mond getrokken werden, en datſe met haar lymigheid en t'ſamenhangingh van den bewoghen hals allenskens voortgehaalt werden. Derhalven trekken de Zywormen den draad alſoo niet alleenlijk op den rugh, maar voor-over op den buik leggende, en de worm keert ſich vrylijk an alle zyden. Ten leſten ſo kan de zyde uit den aars oft de ſpleet onder de ſtart niet voortkomen, want daar is geen wegh van de plaats der zy na den darm; en de ſpleet van de ſtart, die de teel-leden van de toekomen de Necydalus betekent, is met een vlies overtogen: Daar-en-boven eer de zyde uitkomt janken de Zywormen dikmaal, alſo of ſy als brakende de ſtof na de keel lokten, en ſy ſwellen niet omtrent de ſtart, maar in't midden van den buik. Ook inde Papiere-Huiſjes, alſo noch geen draad omtrent de voeten ſich vertoonde, heb ik geſien datſe alleen mette mond voortgehaalt en angehecht wierd. Van gelijken op den tweeden Juny als ik ſach dat hy heel neerſtigh beſich was om ſich een knot te maken, heb ik het end van een draad uit de Worms mond vattende, en die noch vochtigh zijnde, tot een rechtmatige lengte getrokken, wyl de voeten en buik geheel van zyde ontbloot waren: Alſo hangen de jonge Rupſen ook an de draad die uit de mond getrokken werd. Niet anders maken ook de Spinnekoppen en de Boom-rupſen haar webben, en dit zy genoeg van deſe vraagh.

Als de pop volmaakt, en de Zyworm in een Nijmph verandert is, worden de vellen gerooft, na datmen eerſt eenige Mannetjes en Wijſjes die men wil tot voortplantingh van't geſlaght heeft uitgekoken: Sommighe willen datmen de kunne der Zywormen uit de verw ſal oordeelen, andere uitte grootte, en daar is ook eenige bewijs-reden in, want om dat de Wijſjes in't gemeen grooter zijn, makenſe ook grooter poppen, maar nochtans worden wy hier in bedrogen, om datt et

kan geſchieden dat het Mannetje ſterk zijnde, een groter pop maakt als een ſwak Wijſje, en ik heb'er geſien van gelijke hoe-grootheid, en ook poppen van Wijſjes, elders opgevoed, veel kleinder als van mijn Mannetjes: Derhalven moeten de tekenen die by de Zywormen ſelf getekent zijn t'ſamen ſtetmen, waar van boven geſproken is; laat de overige poppen in heet water geworpen werden, en de Nijmphs ſterven, oft in een warmen oven verſtikte werden; na datter 't brood uitgenomen is, met die voorſichtigheid datſe niet verbranden: dan de knot los gemaakt zijnde, laat u dienaars oft makkers gereed ſtaan, om het begin van de draden te ſoeken, welke gevonden zijnde, moeten'er veel in een bekken koud oft lauw water geworpen werden, en laat een ander daar by ſittende, geduerigh met een haſpel de draden dertigh, veertigh oft meet t'ſamen-gevoegt, afwinden. Indien'er een breekt, moet een ander het end ſoeken, en an den afwinder overgeven, en dat geduerigh tot datmen tot de binnenſte rok komt, welke wyl ſy heel beſwaarlijk ontwonden werd, wordſe ghedrooght, en de knot gehekelt.

Wyl de draden ſo afgewonden werden, werpen ſy veel ſtof in de locht; ghelijken men ook op de grond van 't bekken eenige ſcherven ſiet die afgevallen zijn. Ik heb alle vlyt angewent om een pop als de knot los gemaakt was ſonder breken geheel af te winden, welke om haar verſcheiden inwikkelingh, onſterkheid, en verſcheide beginsels niet gefamentlijk kan afgewonden werden. Ik heb mijn wil bekomen, alleenlijk in't midden van de zy, want de voorloper, welk de naaſte is, breekt ook heel licht, maar het midden is taijer. De leſte rok is ook met eenigh gewicht (want dan valt'er de Nijmph uit) door my heel voorſightelijk ontwonden tot het magere vlieſt toe, 't welk nauwlijk ſo dik als de nagel van een duim was. Die poppen die met haar gront tottet midden toe de top gelijk zijn, worden lichter afgewonden; beſwaarlijker de gekromde en bultige, en welkers top een ſchelfer heeft; want hieran hangt en verwacht den draad, ſo datſe nauwlijks ſonder breken kan afgewonden werden. De top word eerſt ontbloot en geheel afgewonden, tot het midden van de pop.

Eene t'ſamen-hangende draad van eene pop, heeft de lenghte van de voorgelchreven ſtreep, ſeven-duiſent-maal in andere acht en meermaal uit gemaakt: Nochtans zijnſe niet alle even dicht en groot, 't geen ook blijkt, wanneerſe in vlieſen van malkander gheſcheurt werden; want ik heb ſommighe in twaalf, andere in acht, meer oft minder verdeelt: De wilde Zyworm heeft een voorloper, beſtaande uit een enkele rok, en de pop uit een weinigh dikker. Derhalven wyken de dunne ook lichtlijk voor de drukkende vinger, maar de dichte zijn weerſtevig. Als de top omtrent tot het midden toegaapt, waar door het gat wyt genoeg is

voor de uit te vallen Nymph, rolt hy daar mette lefterok, daar alle de voeten en 't hoofd ingewonden waren, uit. Het hoofd van dese rok is dikmaal na den top van de pop gekeert, waar uit wy verstaan datse uitgeschud is, wijl sich de Worm, als de pop volmaakt is, zelfstroopt, en opwaarts keert.

De top van de Nymph siet na de grond, de start na den top; en hoewel de Worm meer als tweemaal so groot geweest is, nochtans word de Nymph tot een kleine gestalte t'saam-ghetrokken, so datse nauwlijk de lenghte van een knokkel van een Mans middelste vinger behoud: Sy leeft, en geeft openbare teikens van leven, met het roeren en krommen van den top oft start, als sy aangeraakt werd. Indien ghy haar uitterlijke vorm besiet, sult ghy seggen dattet een gheschobde Worm is, die haar hoofd met een deksel verborgen heeft. De schobben zijn donker, als met rook bezoedelt, en acht in getal, tot het begin van den hoofd-top: In yders beide zijden zijn twee stippen als navels, uit welke de pezen en banden totte *Necydalus* toe reiken; op den hoofd-top is een witte plek, als of daar de mond van de *Necydalus* door-blonk, met dry kleine swarte stippen; Van daar, en van 't voorste deel zijn de beginzels der voeten en hoorns, achterwaarts na de zyden tekenen van de vleugels. Indien u ook lust de inwendige te besien, kont ghy hem op den vierden dach van sijn verschuilen, eer hy tot een *Necydalus* verandert, openen; ghy sult niet anders sien als een gemeen hol, en daar in dry verscheide vogtigheden, de een van waterige vloeyende selfstandigheid en geel: dese is door de geheele ruimte gelijkelijk verdeelt; de ander is bloedachtigh rood: die hanght in 't opperdeel, daar het hoofd en de borst sal groeyen. Het schijnt een ontwerp van 't hart te zijn, om dat ik daar na in een *Necydalus* sodanigen klomp gesien heb, die sich op de wijs van een hart beweeghde, indien anders an dit beesje een hart kan toe-geëigent werden. De derde vogtigheid is uitten witte geel, en gelijkt een gebroken Hoender-ey op heet water gedopt, oft geronnen melk met wat geels vermengt. Buiten daar de tekenen van de vleugels, en voeten gesien word, schuilt een slijmerigh vogtigheid, bequaam om devliessen te maken.

Men siet'er geen leden onderscheiden, ik gheloof datter leven in is, door toe-doen van een senuwachtighen rok die naast om de uitterlijke schors hangt; Want de Zyworm vertoonde op die plaats een scherp gevoel, en een bewegingh van een hart en slagh-aderen; Gy foud het recht een sak vol voltigheden konnen noemen: welke nochtans vergheleken mette *Chrijfalis*, na dat de *Necydalus* uit ghekomen is, veel dikker, en een schors schijnt, die van binnen met rokken en een raije vogtigheid bekleed is: Daar na volghet de wolligheid vande *Necydalus*, de vleugels, en voeten, de huid, en andere innerlijke

delen. Alsoo verandert de Zyworm in een keeldarm en buik, met welkers forgh alleen hy sich te voren bekommerde; nochtans vertoont sich daer niet groens, 'twelk nochtans veel in de darm van de worm was, korts eer sy begon te spinnen.

Het is dan ten deel uitgeworpen voor 't beginsel van de pop, en ten deel in een ander sap verandert: inde top vande start was ook iet lijmigs, gelijk het wit van een ey: ik oordeelde dat het een beginsel van de teel leden was, want daar heen is de lijf-moer geschoven, mette zaat vaten, welkers begin ook inde buik vande Zyworm gesien werden: De vogtigheden op een papier ontfangē en gedroogt waren swart, als met inkt vermengt: Maar de roetachtige selfstandigheid was noch wit, en hier en daar vertoonde sich een roodachtige en saffraanachtige plek, met een witte stip van een krijtachtige selfstandigheid: Derhalven kost men oordeelen, dat de swartheid alleenlijk van geele en waterige vogtigheit was: die ook op 't papier, daarse dichter t'saamgeronnen was blonk als swarte inkt: De overige Nijmphen ten deel van al haar zyde ontbloot, ten deel noch binnen haar knot in geheel, heb ik niet anders besorght als dat ik haar in de doos geleit, voor de vensters sette: Maar ik hadse in verscheide plaatse verdeelt, die ik oft mannetjes, oft wijfjes oordeelde, daar ik ook niet in bedrogen was, uitghenomen een: Also zijn vande opsluiting tot haar ontsluitingh ses oft seven-en-twintig dagen verlopen, in mijn kamer, die op de na-middag Son staat, in de somer-tijd vande maand Juny, in 't jaar negen-en-tnegentig: Want een wijfje op den elfden Juny opgesloten zijnde, is de *Necydalus* op den achtsten July uit ghekomen. Het mannetje dat op den negenden Juny begon te spinnen, was op den vijfden July een Kappel.

Op den selven dach quamen ook twe wijfjes voort, uit witte grootachtige poppen, en een mannetje uit een geele kleinder pop: op den seften July inden uchtent stond (want sy komen alle 's morgens uit) quamen een donker-verwig en ruig mannetje, uit een middelbare witte pop voort: Maar een wit teer buikigh wijfje, met grote vleugels uitten groene geelachtighe pop: Also ook te vooren quam een mannetje voort, niet een gout-geele, en een wijfje uit een witte pop: dese hadden op den thienden Juny begonnen te spinnen. Als de *Necydalus* uit de ghehele pop sal uitkomen, voelt men in 't bewegē die lompe swaarte niet meer, en dan breekt het tonnetje omtrent den rug van de borst, daar na loopter veel klare witte vogtighcit uutte mont, en die plaats daar sy fullen uit-breken, wort natagtig: Door dese trachten sy met arbeid en moeite uit te komen; ik heb ghesien dat een wijfje op den achtsten July voort-quam, welke so veel vogtigheid voor uit zond, dat'er een merkelijke drup inde doos lagh: Doe openbaarde sich het hoofd, en sy steunde noch op de voeten, en dese trokse weinigtijds na 't hoofd uit, en sich

sich terstond op de grond stuttende, trok sy de ringen van den buik allengskens voort, so datse de eerste uit ghehaalt zijnde, wyl sy de tweede ook trachte uit te krijgen, haar met 'et voorste deel geheel t'samen-trok, als of sy op die wijs de volgende kringh mede wilde uit-trekken; Maar het is gevoeglijk dat door die t'samen-trekkingh het gat verwijderd is, op dat daar na den aars met minder arbeid soud voort-komen.

Hier toehelpt ook de draijing na de zijde: Ondertussen drukt de dikke Necydalus, die veel voghts in den buik heeft, daar van, door dit worstelen wat uit, en bemorft het door-gate popje, soo binnewaarts, als omtrent het gat, mette vuiligheid van den buik; Die dander zijn en minder arbeiden laten alles suiver: Danghy sult sien dat haar ruigheid een weinig nat is van de vogtigheid die uitten mond gelopen is, om gemakkelijker te door-boren.

Sy rusten ook somtijds, blasen den buik op, en trekken hem weder in, als of sy de ontlede delen weder herstelden: Maar sy spannen de ringen soo geweldigh uit, dat de t'samen-voeginghen met een geel voght vervult schijnen, als of sy opgeblasen waren. De ontblote Nijmphs sult ghy, als de Kappel volmaakt is, twee of dry dagen te voor sien bewegen, als of sy de banden wilde scheuren, met welke de Necydalus an het tonnetje vast is: Van die ghene, heb ik doen met een mesje, en mijn naghelen gheopent, op dat ik self sien soude de over-een-komst van de uitterste trekken, mette ondergestelde vliefsen. Dat geschiede op den vierden July, als nu omtrent twintigh daghen van het spinnen voorby waren. De eerste schob afgenomen zijnde, quam omtrent het begin van de borst, op den rug, de bovenste kring van den buik in 't gesicht, welke kringhteer, velachtig, en met een natte ruigheid bedekt was, maar nochtans soo kort en plat, dat die ruigheid nauwlijk gesien wierd; Ter zyden onder de vleughels, welke in de Aurelia, oft tonnetje mette schoften vergheleken worden, waren twee t'saam-gevoegde waarachtige vleugels van de Necydalus, d'een op d'ander leggende, verborghen.

Sy waren alle kort en dun en noch niet geheel voltoyt, achter tussen de vleugels van de borst, vertoonde sich een knoop, over al met lang hayr beset, maar niet geheel bedekt.

De vleugels, en die rodigheid weg-gedaan zijnde, quam ik tot de bovenste, doch neerwaerts gheboghe strepen; hier onder waren hoorns, maar onder de volgende, op de borst lagen de voeten schuins na den aars gekeert: Onder een witte plek op den hoofd-top van de Nijmph leit de ruige top van de Necydalus, daar naast an het beginsel van de angels, in vorm als twee swarte stippen; Hier na volgt een teken van de mond, 't welk in 't begin om zijn vogtigheid genoeg uitpuilt, en heeft de ghedaante van twee witte Spongyachtige stippen, die met een spleet, als in een Leeuwen-lip ghescheiden werden; Den aars

is geheel als een witte onechte Bij.

De hayren worden in die vogtigheid als onder gedrukt, en schijnen heel glat; Sy bestaan uit kringhen, ghelijk de Zyworm en Nijmph; Ik maakte de geheele Necydalus niet los, maar hy trok sich self door sijn eigen kragt uit het overige tonnetje: ik sag met wat moeite hy sich ontloste van de banden van den buik, welke als witte snaren van de stippen der kringen afhangen, en in 't leedige tonnetje overgelaten werden: De aars hanght heel vast; derhalven wordt de top van 't tonnetje, inwaarts na de borst ghetrokken. Het was een Mannetje met onvolmaakte vleugels en vlokken, hem liet ik in sijn huisje, en hy ruste totten volgenden dach, doe wierd hy allenghskens wit, en de ruigheid quam meer in 't gesicht; de vleugels groeiden ook, en nu wat bekomen zijnde, en op den derden dach totte versamelingh toe-gelaten, deed' hy sijn werk heel wel.

Wat de gedaante van de Necydalus is, blijkt uit het voor-gheseide, en is ook boven genoechsaam verklaart: Dit moet'er by gedaan werden, dat den aars inde Aurelia meer t'saam-getrokken is, en buiten door het dikmaal opblasen en uitspannen, het derden-deel langer en grooter werd. Inde Aurelia oft tonnetje is een dry-dobbele spleet van den top doorden rug van de borst, en daar uit komt de Nycedalus, de overige deelen zijn geheel.

Alle de overige Nycedali geboren zijnde voor den veerthienden July, bleven noch twee poppen in 't geheel, al onvruchtbaar, hoewel sy heel dicht waren: De een was een Mannetje rond en klein, de ander een Wijfje tweemaal langer en heel wit; de Worm was omtrent den rug in een bult verheven; de knotten van beide waren wit, maar van zyde uitten groene geel, hoewel in 't Mannetje de verw bleker was: Als ik de ronde mette punt van 't mes opende, quam het doodelijk te voorschijn, 't welk half een Zyworm, en half een Nijmph was. Het voorste deel was gheheel een Worm, het achterste een Nijmph, want hy had de geheele huid niet afgheleid, maar alleen het achterste, dat nevens hem in de pop lagh.

Het gestel van 't doodelijk was krom, soo dat de voorste voeten an de borst by na het eerste paar van de achterste raakten, want hier was de huid tussen de eerste en tweede voeging van de achterste gebroken, soo dat de Nijmph met het oude vervelsel noch bedekt was, daar het hoofd, de borst, met ses voeten, en een gedeelte van den buik noch in staken. De huid en het tonnetje weg-genomen zijnde, was binnen een volmaakte Necydalus verborghen, die voorseker gheleest had, om dat hy twee dagen te voor, als ik de pop doorsne, de selve nat ghemaakt hadde, en nu op den 19 den July als ik hem gheheel opende, eenighe merkelijke tekenen van bewegingh in den buik en voeten vertoonde: De oorzaak waarom hy sich niet konde ontlossen,

lossen, is bevonden in de hardnekkige anhanghingh van 't bekkeneel der Zyworm, ghelijk mede in de sterke huid van de voorste voeten.

Derhalven, hoe-wel hy op den rug vande borst een spleet, so wel in de Aurelia oft tonnetje, als in de huid gemaakt hadde, kond' hy nochtans het hoofd en de voeten niet uitrukken, en is also allengskens verswakt: Hier heb ik de kennis van de natuur anghemerkt, want als in 't vervellen de voorste voeten ontwapent, en de achterste ook geheel afgescheiden werden, so laatsen nochtans aldaar tekenen, onder welke daar na andere groeyen; maar inde holletjes van de oude Zyworm waren de pennen van de vleugels ingevoeght, en 't geheele hoofd van de Necydaalus mette hoorns was onder 't deksel van 't bekkeneel besloten: Sodanigh was het Mannetje; het Wijfje van alle leven berooft, was noch wanschapen'er; Haar Zy-werk volmaakt zijnde; (dat een groter knot was, omtrent twee knokkels van een pink langh, maar veel dunder als in 't Mannetje, binnen wit, effen en blinkend, buiten ruigh en Citroenverwigh) had de Worm getracht haar vel te verleggen, en daarom hadse haar geheele rug voort-getrokken die seer uitpuilde, wyl de voorste deelen in een kringh t'saam-getrokken waren, maar had sich van 't bekje niet kunnen ontlossen om de hardnekkighe t'samen-voegingh: Daarom saghmen daar het hoofd van de afgeleide huid, de top der Nijmph, en Necydaalus t'samen-gevoegt; welke t'samen-voegingh de huid in den buik ophiel, so datse niet geheel konde gestroopt werden; daarom hinghse ook mette punt van denaars vast, niet anders dan of'er een in een sak gesloten, en om den hals toegebonden was; Wyl daar een gat in den rug gemaakt was, soudse den rug wel uitgehaalt hebben, maar sy hingh noch met het hoofd en den aars vast, en lagh also gekromt en doot: Aldus had sich de afgestroopte huid. Hier uit puilde de Aurelia, so veel het opperdeel raakt, uitte Aurelia oft het tonnetje was de Necydaalus by na ook geheel voortgekropen, mits de schel op den rugge gebroken was, maar de hoofden hinghen ongescheiden an mal-kander, ghelijk mede het achterste van den aars.

In den buik vertoonde sich een groote menigte van geele eyren, want het Wijfje volmaakt ook terstond binnen het tonnetje de vorm van de eyren in haar lijf-moer; Daarom heb ik ook gesien datse eyren voortbragten die met geen Mannetje gepaart hadden: Hier uit blijkt hoe de natuur het oude vel van de Zyworm eerst met haar vorm uitschut, die daar na een Nijmph word welkers tonnetje ook afgeleid zijnde, komt de Necydaalus uit. Dit wanschepfel was dryvormigh, en waard om te beschouwen; Ghy kond daar in ook ten deel de Aurelia oft het tonnetje sien, 't welk, daar de vleugels getekent waren, donker-swart, en als met rood bezoedelt

was: Daar na hoe het Wijfje ghearbeit hadde uit te komen, bleek uit de voortpuilende eyren en uit de tussen-ruimte van de schobachtige kringen.

In andere hangen de kringen van den buik door tussen-komen van een dun velletje t'samen, maar in dese warense so ghescheiden, dat de zoom van de voegingh breder als de kringh was: De top van den aars, de afgeleide huid, en van de Aurelia of het tonnetje wastegen 't licht so doorschijnende, datmen haar t'samen-voegingh ghemakkelijk sien konde. Tot het midden van de Aurelia strekte sich het uiterste van de Necydaalus, die omtrent den rug hayrigh, hoewel onvolmaakt was, ghelijk ook de onvolwasse vleugels. Tot hier toe vande wanschepzels.

In een sterke Necydaalus is het leven tay, insonderheid in de borst, want het hoofd en den aars afghesneden zijnde, roert hy noch sterk sijn vleughels, en loopt op sijn voeten, en dat noch totten volgenden dach oft langher. Het op-ghesneden Wijfje, heeft de lijf-moer vol eyren: so dat na veertigh voort-ghebraghte, noch meer over blijven; Sy scheen met een heel dun vel bekleet te zijn. Daar vertoonden sich ook eenige senuwachtige wegen, als door-gangen van ghedarmte. In 't midden van den buik was een blaasje, 't welk een aardachtigh sap van geele verw in sich hadde: Dit blaasje beweeghde sich gedurigh op, en neder, ik oordeelde dat daar het beginsel van 't leven; als in een hart besloten was. Omtrent den hals der lijf-moer, was een dobbele witte senuwachtighe knoop, hard en blinckende ghelijk een blaas van andere dieren, en dat binnen den buik. Want van de uit-steekfels der mammen fullen wy hier na spreken: De een knoop was grooter als d'ander. Den hals van de lijf-moer is als een trompet, an de welke buiten weer-zijds twee geele knobben staan, gelijk mammen. Omtrent den hals in een om-kring, met hoornachtige houvastjes, die boven stomper waren, met welke sy het mannelid omvanght: De borst is vleesig, het hoofd vlies hoornachtigh; De hoorns zijn drykantig, met een wit uitstekende rug, met neerhangende pennen, om een dry-hoek te maken: indien ghy de selve in de levende doorsnijdt, vertoont sich een doorschijnend sap, uit den rug, oft uitte schacht van de geveerde hoorn, en van binnen een door-gang. Aldus hadt sich het Wijfje, dat ik levendt opende. Dood zijnde vertoonde sich niet in den buik, behalven een merkelyk hol van den buik omtrent de borst, en daar na die levendighe vogtigheid in de blaas, hoe wel nu niet meer levendigh, en ten lesten het overschot van de ontledighde lijf-moer; De bovenste deelen van 't Mannetje, komen met die van 't Wijfje over een: Indien ghy de buik doorsnijt, sult ghy veel rode vogtigheid daar binnen vinden, en daar-en-boven eenig ghesmolten vet vol senuwen, daar de door-gangh van 't teellid angehecht word.

Hy heeft een sonderling teel-lid, en niet van 't overige dat het wijfje eygen is. Zijn beschrijving is dusdanigh: Onder de start met lange vlokken beset, is een merkelyk gat, met een vliesachtigen om-loop so hard als hoorn, en gelijk als in twee tanden gescheiden; In 't midden van desen omloop, is den hals van 't teel-lid dryvoudig gespleten, met hoornige einden; Omtrent de selve staan roodachtige anghels, (de hoornighe uitssteekfels zijn alle rood, na 't swart hellende) de bovenste met haken, oft ghelyk de Geyten-hoorns neerwaarts ghekromt, de onderste alleen is recht. Dese angels zijn naaft an den hals van 't lid, een weinig verder in 't midden van den omloop zijn dry andere kleine punten; Met so veel haken trekt hy de gevatte lijf-moer van 't Wijfje na sich, en voeght sich daar mede so vast, dat indien ghy haar versamelt zijnde wilt lostrekken, eer haar sult in stukken scheuren, 't welk ik dikmaal besocht hebbe: Maar hier uit kond ghy ook de vastigheid van haar t'samen-voegingh oordeelen, om dat ik ghesien heb datse geheele Somerse dagen versamelt bleven, en 's nachts oft omtrent den uchtentstont gescheiden waren, wanneer sy elk bysonder rusten, en ik veel ey-ronde wormtjes gevonden heb. Al werpt men haar in kout water, sy blijven niet te min t'samen-hangen, en met sout bestroyt zijnde van ghelijken, daar by doende water van Chalchantum noch al: ja het water met inkt en sout vermengt zijnde, bleef hy in 't leven, en vast-hangen; Ten lesten heb ik haar so de nacht over in 't water gelaten, en 's morgens lagen enige hondert eyren op de bodem van het vat!

De Necydali swommen self daar levend in. Een ander Mannetje heb ik in 't versamelen de kop afghesneden, maar hy is niet afghevalen.

Ik heb de borst van den buik gescheiden, maar hy bleef niet te min vast-hanghen, tot dat ik hem met ghewelt af-trok. Het hoofd en borst, als van een doorgesneden Vlieg, leefden heel lang, maar de borst langer. Dit Mannetje also doorgesneden zijnde, had ook in den buik een vochtigheid, die modderigh, en bruin-roodt was, met een darmachtighe selfstandigheid, geel en vliesachtigh.

Het Mannetje op den 4. July geboren, is om zijn swakheid op den vijfden ghestorven, doorgesneden zijnde had hy niet in den buik: Maar anders is het leven van de Necydalus veeltijds seven oft acht dagen; want gelijk ik geseit heb, het is tay, so dat hy, als ik hem met vier sneden het begin van de vleugels, en de borst, en daar na eenige reifen den buik doorsnee, noch al onbeseert leefde, hoewel die so ghehandelt zijn, meest 's ander-daaghs, de geest vervlogen zijnde, sterven. Het Mannetje is heet om te versamelen, en wacht weinigtijds na zijn uitkomst, en dat eerst dikmaal den buik ontlast zijnde, somtijds ook geen vochtigheid uitschietende, 't welk ook also in de Wijfjes geschiet. Die sterk is hervat na den

eersten dach van de versamelingh, een nacht tusschen beide rustende, 's anderdaags het selve Wijfje, oft dat hem eerst voor-komt, so datse somtijds dry oft viermaal versamelen. Het Wijfje laat ook het Mannetje so dikmaal toe, hoewel sy niet altijd eyren voort brengt; want sy teet niet, dan als sy eyren by sich heeft, schoon sy van het Mannetje bedauwt wordt.

Terstont na datse los worden, leggense eyren op orde d'een na d'ander, die men fiet met een dringingh van den aars uitgedreven te werden buiten den uitstekenden hals van de lijfmoer, so datse op de gront raakt. Ik heb meer als vier hondert van een Wijfje ghetelt, uit andere omtrent vier hondert, die nochtans opgesneden meer in de lijfmoer hadden. 't Geen dan *Vidas* van hondert schrijft, is van de maghere en kleine te verstaan, hoedanighe ik ghesien heb datse werden uit versuim van goet voedsel. Sommige Mannetjes werpen eens voor de versameling haar vuiligheid uit, en daar na weder na de tweede versameling. Somtijts de Mannetjes los zijnde, doch niet versadicht, beletten het Wijfje dat alrede begint eyren te legghen, en versamelen weder metten selve, hoewel tegen wil van 't Wijfje, 't welk met het trekken van den buik, en het wrijven van haar achterste voeten sich tracht los te maken. Also leide een Wijfje voor de versamelingh 17 eyren, na de eerste versamelingh los zijnde hondert vier-en-tnegentig, en doe weder versamelende, en na vier uren ontloft zijnde 245. daar na het Mannetje wederom haar aanvallende, schootse eenige vogtigheid uit als dooreen pijp, en versamelt en weder los geworden zijnde, leide sy noch meer als twintigh eyren. De eyren die op den vierden July gheleit, en geel waren, wierden op den sevenenden rood, en daar na loot-verwigh. Sy wierden in een huisje voor de vensters in de namiddagh Songeset. Maar de onvrugtbare veranderden haar verw niet, doch wierden alleenlijk plat. Ghy sult in de ontloste somtijds een bevende bewegingh anmerken, als het trillen van de Koortse: nochtans wil ik niet segghen datse de Koorts hebben, maar ik meen dat die trillingh uit de bewegingh van de sadelijke stof voort komt, door een damp die daar uit rijst, en de senuwachtighe deelen prikkelt. De leste Necydalus dateen Naantje was, heeft op den vier-entwintighsten Juny tusschen twee bladeren spinende een klein popje voortghebraght op den derthienden July, in welk behalven dat hy de kleinste van alle is, dit sonderlingh voortkomt, dat hy niet an de grondt van de pop, maar omtrent den top uitquam, teghen de wijs van alle anderè. Het was een Mannetje, en ontsagh sich niet met een Wijfje, dat al drymaal versamelt, en nauwelijks leven over hadde, te voeghen; Maar tweemaal het spel volbraght hebbende, is hy daar na afgeworpen; De vleughels waren ook anders getekent als in de andere: Want

daar de overige in de lenghte en breette gestreept zijn als met boorden, so had dese vier lootverwige strepen in de breette: maar tusschen de tweede en derde, na de uitterste hoeken vande vleugels, was een kleine blauwe kring, met een witte stip in 't midden. De natuur is in dit dier so vernuftig, dat 'er altijd, hoe veel ghy van haar schrijft, noch wat opmerkens waardig voor-komt.

So veel haar onderscheidt angaat: Dat word genomen van de plaats en verw. Sy zijn Indise, Spaanse, en Kalabrise: die zijn groter als een Menschen duim, en haar huisjes als een hoofd. De Spaanse zijn kleinder als de Italiaanse, maar maken groter en beeter poppen. De Kalabrise geven groter poppen en beeter zijde. Die elders gevonden werden zijn kleinder als die. Ten ansien van de verw zijns wit, geel, en citroen-geel. *Aldrovandus* heeft die in dry platen afgebeeld. In de eerste plaat op de eerste plaats is een Wijfje, en gheheel wit, uitghenomen de achterste voeten die geel zijn. De tweede is gheheel uitten witte blauwachtigh, en een Mannetje. De derde uitten witte geel, heeft alle de voeten wit: dese maakt een witte pop. De leste is gheschildert, ghelijke haar somtijds door vrees oft koude t' samen-trekken. De eerste pop was gheheel wit, en van een witte worm ghemaakt. De tweede ook gheheel wit, en 't werk van een Wijfje. De derde by na heel groen, en 't werk van een Mannetje: De leste van de selve verw, en van een Wijfje. De vierde van de tweede plaat, is een tweelingh van een Mannetje en Wijfje t' samen geweven. In 't ghemeen worden dese poppen *Dop-pions* ghenoemt. De derde hadt by na het hoofd van een Haagdisch oft ander dier gelijk, langachtigh, en een weinigh spitsaflopende.

De eerste zijn goud-geel, beide wanschepfels, en niet ey-rond, van welke de een een Amandel ghelijkt, die noch mette schulp bedekt is, en d' ander een Persik: de sodanige worden gemeenlijk by ons *Venturins* ghenoemt. In de derde plaat hebt ghy op de eerste plaats een afbeeldtsel van een Zyworm die vol zijde is, op de tweede plaats boven doorghesneden, daar sy haar zijde als eenighe darmen vertoont, op de derde plaats de zijde daar uitghenomen; op de vierde, vijfde, en seste, verscheide ghedaanten van *Chrijsalides*, na datse oft meer oft minder volmaakt zijn; op de zevende, achtste en neghende verscheide afgheleide vellen; op de thiende twee t' samen-hanghende poppen; op de elfde een platte pop; op de twaalfde een ander langachtigh, daar de Kappel nu tracht uit te breeken; op de derthiende een *Chrijsalis*, daar de uitkomende Kappel noch midden in-hangt; op de veerthiende een pop so groot als een Karfe-steen; op de leste een halve *Chrijsalis*, die uit een peervormighe pop voort-komt.

Sy hebben ook haar gebruik in de spijs gevonden. Een Geleert Man schrijft dat de Hoogduitse Soldaten haar gefruit gegeten hebben. Sy worden de Vogelen om te mesten voorgestelt, en zijn voor der selver siekten bequaam, ja ook als men daar an wanhoopt. Van haar opvoeding besie *Aldrovandus*. De zijde, waar van elders, gebrand, geneest de vervuilde wonden. Met sout vermenght zijnde, suivert sy de tanden, en sterkt het hart, daarom wordt sy ook in 't gemengde genees-middel van *Alkermes* gedaan; Indien met haar draad een Adder geworpt werd, gebruiken de Genees-Meeesters die in de keelpijn

De naam van *Chrijsalis* en *Aurelia* heeft *Aristoteles* an het ey ge-eygent: want alle Rupsen die poppen maken, veranderen haar gestalte als sy opgesloten werden; want eerst sacht zijnde, en eetende, en haar mette voeten beweghende wordense daar na hardt, de voeten vertoonen haar niet meer, en worden niet beweeght als door anraken, en krijghen de ghedaante van een ey: Maar het is wonder datse van de *Wyfgeer Chrijsalides* ghenoemt werden; wijl datter ook veel groen, en niet weinigh witte zijn: Datse *Necydalæ* genoemt werden, hebben wy anders elders geseit, maar als die Rups in een *Aurelia* oft tonnetje verandert, gelijkt hy een jongh kint dat inde luyers gewonden is, by na met een menschen angelicht, met een kap en hoorns.

Aldrovandus heeft vier af-beeldfels in eene plaat gegeven. De eerste is van ongemene, en mogelijk een wanschapen gestalte, so om sijn onghemene grootte, als meest om dat hy een snuit an de kop heeft. Hy is geheel blinkend geel, met swarte ringhen. Van de selve verw zijn de *Chrijsalides*, oft de *Necydali* van de Zy-wormen, van welke wy ook eene hebben afgeschildert, te weten die op de tweede plaats gestelt is. De derde is groen, wat na 't blaauw hellende, over 't gheheele lijf met swarte stippen gevlekt. De Rupsen van dit geslagt maken geen poppen, maar veranderen in *Chrijsalides*, en strekken haar op de wijs, hier afgebeeld over een hout, blad oft steen, en veranderen daar na door de Son in Kappellen, die uitten witte groen zijn. De vierde is ook groen, maar blinkt als goud, hy is voor en achter over, en ook van ter zyden afgeschildert.

De Nieuwe-wereld heeft ook een Worm, de Zyworm gelijk, *Temiçtli* genoemt: Die, als hy sijn volle grootte heeft sich in een dood-kist sluit, welken hy met draden onweven heeft, en daar na, als of het niet te beduiden hadde, sich self in de ghevankeniste sluiten, en de Ziel uit te blasen, hangt hy sich met sijn dood-kist an een takje, om metter tijdt in een Kappel te veranderen, en een ongehoopte hervormingh te bekomen.

Scolopendræ *Mouf.*
Scol. Maxima Terrestr

Scolopendræ Terr. Aldro.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header.

Handwritten text in the upper middle section, consisting of several lines.

Handwritten text in the middle section, appearing as a list or series of entries.

Handwritten text in the lower middle section, possibly a continuation of the list.

Handwritten text in the lower section, including a small, distinct block of text on the left.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a conclusion or signature.

IV. L I D.

Van de Curculio oft Kalandr.

DE Kalandr, die in een Kappel verandert, wordt onder de Rupfen geftelt, hy heeft die naam ghekrege na de ghetuigenis van *Varro*, om dat'er by na in hem niet anders als een rop ghevonden werd. Daar komen veele van haar voort als het Koorn eerst gemayt zijnde nat, eer het hardt genoeg gedroogt is, word opgeleit, oft dat de vensters van de Koorn-folders tegende Zuide windt staan.

Kolumella
R: R: 2.
c. 10.

Sy worden fo wel in de Bonen als in de Tarw gevonden. Het enigfte genees-middel tegen haar opkomt is, dat men het Koorn behoort op-leit, ende Bonen als fy op 't veld gedroogt zijn, met'er haast eer de Maan vol werd, dorst en binnen haalt. *Kato* ghebiecht de dorfch-vloer met droefem van oly te onderleggen; *Kolumella* met de felve de mueren te beftrijken, en z: Sy worden gedoodt met pekcl daar look in gekookt is, indien de grondt en mueren daar mede besproeit werden. Sy vluchten voor de Sabina, de Veil, de bloemen van de Hop, de bladeren van de Note-boom, de Alfem, Averu, de Nigella en z: Het is by de Oude en ons angemerkt dat het faar van de Rapen een wonderlijke kracht tegen haar heeft, om dat het foet en olyachtig is zijn fy daar seer graagh na, en vervult zijnde, barften fy daar af. Besie hier meer van in de Koorn-Wormen.

Kolumella
12. c. 2.

II. OPSCHRIFT.

Van de aart-gekerfde Dieren sonder vleugels met veelvoeten.

I. HOOFT-STUK.

Van de Afellus oft Pissebedde.

DE veelvoetige gekerfde sonder vleughels zijn de Afellus, de aard-Scolopendra, en Julus. De naam van Afellus hebben de Latijnen an dit dier gegeven, niet om dat het den Eefel gelijkt, maar na die verw helt. Eenighe noemen 't Cutio, en Porcellio, *Plinius* hondert-voet, by *Aristoteles* Onos genoemd, by de Griekse Genees-Meefters Oniskos, by *Dioskorides* Kubaris, by *Abfyrus* Onikos, by de Asianers na 't seggen van *Galenus* Kyamos, 't zy oft vande vorm der Bonen, die hy gelijkt als hy sich in malkander rolt, oft om dat hy uitte halmen, en hauwen van de Bonen voort-komt. *Plinius* noemt hem Tylon van de hardigheid van zijn huidt: andere Julon, maar qua-lijk.

Galen: 3.
del.
Affect. 1.
11. de Sim-
pl. Medi-
ca. Facult.

Het is feit *Moufetus* een klein dier, nauwlijks een dwarfe vinger langh, een halve vinger breedt, uitten blauwe fwartachtigh; Hy heeft veerthien voeten, weerzyds seven, an

yeder voet een gelid, dat nauwlijks sienbaar is: twee korte sprieten, daar hy de weg mede afpeilt: de zyden omtrent de voeten zijn getand; Angeraakt zijnde, rolt hy sich toteen rond bolletje.

Onder de tegels en water-kruiken, heeft hy geheel de verw van een Efel. Hy groeit van het uitgeknaagde pit der bomen, 't welk tusfen de stam en schors verrot, gelijk ook onder de steenen, water-kruiken en z: Daar na versamelen sy, en legghen witte eyren, de blinkende Parlen ghelijck, en die veel op een plaats, ghelijck wy in 't jaar 1, 83, hebben anghemerkt. Sy leven met een lauwe voghtigheid, en verschuilen Swinters in de reten van de muiren. Uit de eyren komen eerst hardachtige wormtjes, die enigfins onbeweeglijk en wit zijn; Daar na fuigen sy den dauw en voghtigheid op de wijs van de oude. Sy worden in warme en droge landen ook gevonden, maar daar boeten sy metten damp en dauw van den nacht al wat door de hitte van den dach uytgewasemt was. Dat hy an *Aristoteles* niet is bekend geweest, word hier mede bewesen, om dat hy uitgenomen de starr, hem mette Zeeluyt vergelijkt.

Sijn gebruik is inde Genees-konst veelerlei: sy openen, verdunnē, en verdrijven, sy helpen totte water-losingh, indien sy met Wijn gestampt gedronken werden. Sy drijven het graveel af, indien twe gestampt met een halfvierendeels loods Muifen oft Duiven-drek ingegeven werden. *Galenus* ghebruikte se met Honig-Wijn in de Geel-sugt. In de eng-borstigheid worden se met Honig gelekt van *Afklepiades* gepresen, *Hollerius* en *Agrikola* bevestigen het felve: Sy genesen by na alle siekten der oogen, uitghenomen de Staar, in dien sy versch en wel gestampt, uytterlijk oft innerlijk, met een bequame voghtigheid werden gebruikt. Ik sal niet van de pijn der oiren, van de hete gheswellen achter de felve oft van de Kropfweren spreken. Levend opgeleit genesen se de vijt, sy ghenesen met het derdendeel terpentijn gebruikt de gheswellen van de liefschen. Een falf uit een onffe populioen falf, een onffe oly van rosen, daar ook een onffe pissebedden in gekookt, en met vier asen saffraan gemenght is, word tegen de speenaderen seer gepresen. Andere kooken se met vet en boter, en vermengen se met een doyer van een ey. Dry onffen oly van Violen, daar vier pissebedden ingekookt zijn tot dat een derdendeel versoden is, houden van buiten opgesmeert de soute sinkkingen tegen.

't Geen ik van de rijfende steen geseit heb, houd *Laurembergius* voor seker, 't welk *Hartmannus* ook toestemt. Na het ingenomen genees-middel volgt een hitte over 't gehele lijf, en een moeylijken dorst, met pijn omtrent de voeten. Besie haar bereiding by *Lauremberg* in een bysondere handelingh: Hy word van de Kinkvorschen gegeten, als ook van de Lant-Kinkvorschen en Slangen. Totte pissebedden behoren de Pollin en Koyayahoal. De Pollin heeft een wonderlijke kraght om splinters

Hartm:
Praxis
Chymiatr:
pag. 160.

Nieremb:
113. c. 18.

uit te trekken. Het is een klein dier, met hondert voeten, 't welk buiten op-geleit de pijlen en splinters haastigh uit-trekt. De Koyayahoal, by andere Tzinchoillin, en by sommige Ichcathon genoemd, is opwaarts blinkend-geel, en met veel rode voeten. Gedroogt, gestoten, en met water gemengt, en tweemaal 's daaghs op de kaken ghesmeert, versacht de pijn der tanden.

II. HOOFD-STUK.

Van de Landt-Scolopendra.

Aldrov:
insect. 2. c.
25.

Moufet: 5.
c. 8.
Diosko-
rid: 6. c.
43.

Agrikola
de Animal:
Subter:

Theo-
phrast: p. 7.
c. 11. & c. 1.
8. c. 9.

DE Scolopendra wort also genoemd om dat hy sijn angel opwaarts heeft: Sommige noemen hem Hondert-voet, Duifent-voet, Slijk-varken, en veel-voet. By *Aristoteles* word hy Scolopendra genoemd, by *Theophrastus* Scolopia, by *Varinus* en *Hesychius* Amphidesphaganon, by andere Seps, en by de gemeene Grieken Scolopetra, by *Nikander* word hy daarom twee-hoofdig genoemd, om dat hy met een ghelijke luchtigheid, voorwaarts en achterwaarts kruipt. Dat hy veel voeten en geen pinnen heeft schrijft *Agrikola*, dat de *Julus* beter toe-komt, en doet er by, dat hy koperverwig, dun van lijf, breed, en ten hoogsten dry vingers langh is. *Aldrovandus* maakt hem het blat van de steen-varen ghelijc. *Moufet* wil dat hy so veel van de *Julus* verscheelt, als de Zee-kreeft van de Krabbe. *Robertus Konstantinus* seit dat hy in de start een hoorn draagt.

Hy word geteelt, en leeft in de stammen van de bomen oft in de palen die in de aarde staan; als die uitgegraven werden, komt hy voort, anders verberghet hy sich ghemeenlijk. Datse omtrent de wortel van het swaart kruit gevonden werden, hebben wy by *Theophrastus*. Sy hebben eertijds de Rhytiefers en Obterietes uit haar plaatsen verdreven, indien wy *Plinius* en *Aelianus* geloven. Als sy veel uitkomen, voorseggen de Boeren schoon weder. De plaats van haar beet wordt overal blauw, swelt, en verrot, en word de moer van rode Wijn ghelijc. Teghen de selve wordt fout met alijn gemengt ingenomen zijnde, seer ghepresen. *Aegineta* prijst de Klaver met Asphaltites en Wijn. *Dioskorides* de wilde Rute, en de gestote wortel van Drakenkruit, met de takken en bladeren van de wilde Thijm, *Aetius* de Munte met Alfem en Wijn. Sommige meenen dat die siekte alle genees-middelen veracht. Uitterlijk moet de plaats ghescherft, daar na diep inghesneden, en 't vergif door koppen uitgetrokken werden, dan moet'er 't sap van kleine Santoria met een derden-deel soete Wijn, tot de dikte van Honig gekookt, opgeleit werden, en met een leer acht oft veerthien dagen verbonden blijven, daar na moet de plaats met een spongie in warme Wijn genat ghestooft werden, en also sal de beet sekerlijk genesen. Besie het overige by *Dioskorides* en *Plinius*.

Nochtans hebben sy in de Genees-konst

ook haar gebruik. In Oly gekookt, nemen sy 't hayr wegh met een kleine jeukte: en met haar rooktel doden sy de Wantluifen. *Aetius*: l. 7.

Aldrovandus meent dat de Ophioctones van de gemeene verscheiden is. Van andere heeft hy enige gedaanten angemerkt: De eerste is van een verw als een Amethijst, met rode en witte stippen geplekt. De ander is geel, met donkere plekken getekent. De derde kleiner, rood van verw, en op den rug swart. De vierde is ghemeen, vangout-geele verw, na 't Kastanie-bruin hellende. De leste heeft twintigh voeten, met langhe sprieten uitten yser-grauw geverwt.

Moufet heeft dry gedaanten; De eerste is de grootste, en een Lant-Scolopendra, van die dikte en lengte, die ghy siet: de verw is uitten donker swart blinkkendt; An yder kerf hangt een geel voetje, dat is weerzydts tseftigh. Hy beweeght sich voor en achterwaarts mette selve gheswintheid; want hy kruipt na 't hooft, en ook na de start toe, en wordt daarom van *Nikander* en *Rhodiginus* Tweehoofdig ghenoemt; Het deel tusschen de start en 't hooft heeft hy niet eenvoudigh, maar veelvoudigh gekeert: waarom dit gheslaght doorghesneden zijnde, ook langh kan leven. Dit dier gheterghet zijnde, bijt so vinnigh, dat *Ludovikus Atmarus* (die hem ons uit Lijbie overghebraght en gheschonken heeft) hoewel hy met Handtschoenen en een dobbelen doek versien was, de selve nauwlijcs in de handt konde lijdē: want hy had sijn gheanghelden bek al diep door den doek gheboort, daar hy langh in bleef hanghen, en beswaarlijk kon afgheschudt werden. Een ander van dese uit Nieuw-Spanje over-ghebraght, is met een vlamighe streep op den rug ghetee- kent, en ter zyden met een kopere verw; ghelijc ook sijn hayren, verciert: hy heeft ook hayrighe voeten, en sich met kraght verheffende, schiet hy snel voort. Dit is seer te verwonderen, dat de natuur dit dier een heel klein hooft gegeven heeft, en nochtans een geheugenis, en by na een redenka- velende kraght, niet met kleine mate, maar overvloedigh heeft toegepast; want hoewel hy ontelbare voeten heeft die ver van 't hooft afgescheiden zijn, nochtans weet yder sijn ampt waar te nemen, volgens 't gebied van dat kleine hooft, en sich oft gins oft herwaars te bewegen.

III. HOOFD-STUK.

Van de Iulus.

DAt de *Julus* by de Grieken, seit *Moufet* niet à lanugine, dat is vlokachtigheid, maar van de bloeyfel der Okkernoot-bomen also genoemd werd, is waarschijnlijk. Ik weet, seidt hy, ook datse in 't Latyn *Julus* ghenoemt werden, maar ik soud haar ook dorven *Tiiremis* oft *Galeyworm* noemen; want *Lijkophron* noemt de Roey-schuiten van Paris, die weerzyds met veel

met veel riemen versien zijn, na den naam vandit dier, de selve gelijkenis past *Nikander* de *Scolopendra* ook toe, waar uit blijkt dat de *Julus*, en *Scolopendra* gelijkvormigh zijn. De Spanjaarts noemen dese *Centopeas*, dat is hondertvoet, de Italianen *Centogambi*, de Engelse (mogelijk uit *my*) fullen hem Gally-worme noemen. *Numenius* heeft nae het getuigenis van *Athenus* l. 7. de swarte aard-wormen ook *Julus* genoemd: Niet te min indien sy niet veel voetigh zijn, kunnen sy onder 't ghetal, en de naam van de *Julus* niet betrokken werden. De *Julus* dan is een korte *Scolopendra*, ghelijk ghesait is, in 't getal der voeten, niet alleenlijk de Pissebedde en Rupsen, maar alle ghekerfde dieren te boven gaande. Van de *Julus* zijn sommige glat andere ruigh; Ik heb een glatte in de Krop-salade gevonden, so dik als een kleine water-bies, en so groot als ghy hier siet: sijn hoofd was heel swart, en de ruigh goud-geel: De buik uitten blauwe Silver-schoon, en sijn voeten en hayren so veel in getal datse de geheugenis en de ogen ontlopen. De tweede was heel swart, uitgenomen een witte streep, die van 't hoofd recht over den ruigh na de start liep. De derde was geelachtigh, en sijn hoofd roodachtigh gelijk ook de voeten; maar de sprieten, en hayren omtrent de start waren blauwachtigh. Indien ghy de vierde swart-roodachtigh van lijf maakt, en de voeten mette sprieten wat flauwer, sult ghy lichtlijk sijn gedaante volmaken: Van dese hebben wy sommige gevangen die uitte Mosch van de bomentussen de schors verrottende voort-quamen, en andere die onder de water-potten, oft verrotte bomen verborghen lagen. Ik heb niet meer alstwee gehayrde gevonden: De eerste kroop in dese vorm en gestalte over een muur; hy was wit met korte swarte hayren. De tweede was blauw van buik, en op den ruigh angenaam geel, de mond rood, swart van ooghen, en grijs van hayr: Hy verberghet sich in de oude verolmde bomen, tussen de stam en schors, en ook tussen de stenen die met dichte Mosch bekleet zijn: Alle de Juli krullen haar selven angeraakt zijnde, tot een ronde bol.

Of sy vergiftigh zijn, weet ik niet; maar so dat waar is, so is voorwaar *Pennius* heel ghelukkig, die haar onbeschadicht verscheide reisen mette bloote hand geterght en ghequetst heeft: *Georgius Agrikola*, beschrijft een *Julus* van kopere verw (maar hy

noemt hem *Scolopendra*) met dese woorden: De heel kleine *Scolopendra* word geteelt, en leeft inde stammen van de bomen, oft onder de palen die inde aarde staan, waar van hy de naam heeft, welke beweeght oft uit-gheroeit zijnde, komt hy voor den dach, die anders soude verborghen blijven. Hy heeft geen pennen maar veel voeten, als hy kruipt, verheft hy 't midden lijf als een boogh, indien hy met een stokje oft yet anders gheraakt werd, trekt hy sich t'samen: Hy is Koperachtigh van verw, dun van lijf nocht breed, en dry dwarse vingers lang, oft ten hooghste vier. Daer word noch een ander gedaante by na op de selve plaats gevonden, die ronden klein van lijf is, omtrent so dik als een draad, en bleek rood geverwt, en met so veel kleine voeten versien, dat het onmogelijk is haar te tellen; hy is mede vier dwarse vinghers langh. De *Scolopendra* van *Avicenna*, heeft maar 44 voeten, is een hand breed langh, soo dun en klein dat hy in de oiren kan kruipen, l. 4. fen. 6. tract: 5. c. 19. Het vergift van dese seit hy is oft niet oft heel swak, en maakt geen groote pijn, welke mette bloemen van *Affodillen*, oft met *Azijn* en *Sout* terstond ghestilt werd. In dien, seit *Gesnerus* onse Juli in de huisen komen, vergaderen sy haar by de beste Suiker, ghelijk de Muisen by de beste Kaas. Onse *Bruerus*, een heel gaauw en ervaren ondersoeker van de natuur, seit dat hy in Engheland *Scolopendra*, die's nachts luchten, en geheel blinkende van lijf zijn; op de heide gevonden heeft; Welk ik, hoe-wel hy niet ghewend is te liegen, ten overvloed geloven sal: Doch daar om so veel te meer, om dat *Oviedus* seit het selve in Nieuw-Spanje op de velden, en *Kordus* in Hoogduitlant in de voghtige Kelders angemerkt te hebben. Het is wonderlijk 't geen *Plutarchus* verhaalt, datter een ruw beestje met veel voeten snel voortlopende, en met veel zaats versien, van een jongen van veerthien jaren binnen *Athene* is uitgeworpen l. 8. *Sympos. probl. 6.* De *Kelder Julius* gebrand, en het poeyer ingegeven, verwekt wonderlijk het water maken. *Merula* seit, het sap van de *Julus*, met het bloed van de Pissebedden uitgheparst, is een Goddelijk Gences-middel om de witte vlekken van de ooghen te genesen. *Arnold. Brevior. l. c. 18.* Tot hier toe van de *Julus*, van welkers aart ik het ghevoelen van *Hesychius*, *Aristoteles*, *Nikander*, *Lijkophren* en *Ardoynus* voorbyga, om dat het verscheiden, en onwaarachtigh is.

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

G E K E R F D E D I E R E N .

H E T III. B O E K.

Van de gekerfde dieren sonder voeten.

I. H O O F T - S T U K.

Van de *V*Vormen in 't alghemeen.

It hebben wy van de Land-gekerfde dieren met voete willen seggen; sonder voeten zijn de Wormen, de Teredo, de Aardwormen, de Tinea en de Slek.

De worm heeft

Naam.

den naam Vermis by de Latynen gekregen van *Vertendo*, dat is van wenden oft keren, om dat hy sich an alle zyden wenden keert, gelijk het *Isidorus* behaaght; ten waar men dat van Erpo, dat is kruipen, wilde afleiden.

Teelingh.

De oorspronk van alle is niet so seer de verrottingh uit overvloed van vogtigheid ghesproten, als wel eenigh zaad, oft zadelijk beginsel, 't welk een bequame stof bekomen de, en van de omringende warme locht opgewekt, sijn kragt vertoont, en sijn levendlijke werkingh begint te oeffenen, waar door ghebeurt, datse ook in dinghen die niet rotten konnen gevonden werden: En de Molenaars wanneer sy haar stenen bikken en scherpen, vinden wormen die daar in gheboren zijn. *Plinius* schrijft dat geen van alle oogen heeft.

Aart:

Plin. H. A.
11. c. 37.

Galenus datse een klein teken van oogen hebben, maar 't gevoel, en de smaak is haar niet geweigert; Sy verbergen haar ook voor 't geluid, en vlugten van bittere dingen, maar soeken en suigen de zoete; Sy kruipen de deelen van haar lijf booghs-wijs in-trekken de, en het achterste na haar trekkende. *Galenus* zegt datse als de baren beweeght werden: Sy hebben nocht verstand nocht gheheugenis, waarom haar sommige vergeetachtig genoemd hebben. Midden doorsneden zijnde, leven beide stukken, en worden gevoet met dat gene waar uit sy ontstaan zijn.

Galen: de different. pulc. 11.

Gebruik.

Sy strekken de Vogelen en andere dieren tot spijs, maar men seet dat allerley geslagt van de Indianen ghegeten werd: *Lopez* seet datse die rauw inslokken. 't Geen van de worm Schamir, van welke de Joden schryven dat hy in 't opbouwen van den Tempel van

Salomon gebruikt wierd om de steen te kloven, zijn beuzelingen.

Haar onderscheid is veelerley, ten ansien <sup>Onder-
scheid.</sup> van groote, plaats, verw en anders; sy zijn groot, klein, middelbaar, en so langh datse haar tot een elle-booghs lenghte uitsrekken, sy zijn swart, rood en brandigh: Sommige hebbeneen rode kringh om 't hooft, andere hebben een start, eenige geen: In 't jaar M. C. C. LXXXV. dwaalden sy door Pruisen met starten als de Scorpionen. Die van haar ghesteken wierden storven binnenden derden dach. De schryver van het boek der natuur seet dat eenige goutgeel zijn, welke so haast sy geboren zijn van de oude gevoed werden, en daar na sonder spijs levende, en als onbeweeghlijk blyven: Hy doet 'er by datse op gezette tijden weder levend werden; sommige zijn ruigh, andere niet.

By de Mexicaners, is een worm *Itzuaqua*, en ook *Sipantipe* gheenoemt, die met twee hoorntjes de wegh afpeilt, en uitten swarte en donker geverwt is. De worm *Tlaxquipillin* (oft Aardbeurs van de Mexicaners gheenoemt) is een swarte worm, welkers poeijer opgestroyt de Lazery geneest. De *Kaya-yahoa*, by andere *Tzinchoillin* en *Ichaton* gheenoemt, is een hardachtige vorm, opwaarts geel-blinkend, met rode voeten; gedrooght en gestoten en met water vermenght, en tweemaal daaghs an de kaken gesmeert, geneest de tandpijn.

In 't jaar M. C. IV. was in Italie een geslagt van vurige wormen die door de locht vliegende met haar schaduw het licht van de Son benevelen. Wy sullen haar volgens d'onderwerpen, in welke sy groeyen verdeelen.

II. H O O F T - S T U K.

Van de *V*Vormen in 't bysonder.

I. L I D.

Van de Wormen die in de planten groeyen.

I. S T I P.

Van de Boóm-wormen.

DE Wormen groeyen, oft in de planten, oft in de beesten, oft in de menschen.
De

Vermes Fructuum fleguminum Mouf.

Vermes Hominum Menschenwürm Aldr.

Spüßwurm

Limaces

Schnecken

De plant-wormen zijn oft boom, oft heester, oft peul, oft Koorn, oft Kruid-wormen.

De boom-wormen eten oft het hout, oft de schors, oft de bladeren, bloemen, oft vruchten.

Moufet:
Insect: 2.
cap. 19.

Die het hout eten, worden tweederlei onderscheiden, oft van de boomen self; oft van 't hout. Sommige beschadigen de vijgh, andere de kork, eyken, kaneel-boom enz: Die in de vijgh-boom ghevonden werden. Daar van komen sommige uitte bomen self voort, oft worden daar ingebaart, welke Ceraftes ghenoemt werden. Want wijl het meeste deel der Wormen in ghedaante en vorm verscheiden is, nochtans is het voornaamste onderscheid in dese, datse in d'een boom oft vrugt geboren werden, en in andere overgebracht zijnde, niet konnen leeven: Nochtans seitten dat de Ceraftes in de olijf-boom groeit; en in de vijgh boom jonghen baart. Derhalven heeft de vijgh-boom ook sijne eigen Wormen, en broeit de vremde die hy gekregen heeft, ook uit, maar sy veranderen alle in de Ceraftes, die enig klein geluid, als een gekrijfel van haar geven. *Siphonius* eigentse twee hoornentoe. Als hy met knaghen so grooten gat ghemaakt heeft, dat hy sich daar in kan omdrayen, teelt hy een ander diertje voort, en verandert, op de wijs der Rupsen, de eengedaant in d'ander.

De kork-boom word gequelt met eenighe rosche hayrighe wormtjes, endaar van sterft hy, en verdort. De Mispel-boom teelt ook in sijn ouderdom sodanige Wormen, maar so *Theophrastus* verhaalt, grooter als in andere bomen. De Alburnus brengt een worm voort van vorm als de Hout-worm *Thrips* genoemt, waar uit daar na de Muggen, oft een gedaante van Nacht-kappellen voortkomen. By *Hesychius* *Xylophagi* genoemt, om datse de wilde Peer-bomen beschadigen: Het wormtje van de Eskulus oft Eyken-Heesters (van *Suetonius* *Galbus* ghenoemt) is van een wondere kleinheid, waarom die, welke alder-eerst de by-naam van Galba onder de Sulpity gekregen heeft, also van sijn kleinheid is ghenoemt. De Platanus brengt de Karabus voort (na't seggen van *Aristoteles* en *Hesychius*) een worm de Zee-kreeften gelijk, met ses voeten versien. De Kasioborus *Scolex* van *Hesychius* word aldus geboren (na't ghevoelen van *Theophrastus*) sy snijen takken van de Kanneel-boom, en nayen die versch in Osse-huiden, uit dat rottende hout seitten dat dese Wormen groeyen die het hout knagen, maar de schors om sijn scherpigheid niet anroeren: Dat hout is ten huise van *Pennius* gesien, 't welk van een Wormtje uitgeeten, en aschgrauw van verw was, niet heel hard, geheel onsmakelijk, en sonder reuk, recht anders als sommige Portugese Koopluiden, en eenighe Bastart-genees-meesters onkundigh van de enkele genees-middelen, bevestigen.

De Worm *Rauka* groeit inde wortel van de Eyke-boom, en beschadigtse; men set,

seit *Plinius* qualijk den Olijf-boom daar Eyken uit-gegraven zijn; want de worm *Rauka* die inde wortel overgebleven zijn kruipen inde wortel van de Olijf-boom over, en beschadigen dien.

De Schors-wormen worden weinigh van de oude genocmt; de thienvoet, die Klopt ghenoemt werd, hebben wy boven beschreven.

De Syrones eten de bladeren en bloemen van de bomen, welkers dikte hoe groot die zy, kan daar uit geoordeelt werden, dat hy tussen de vliessen van de bladeren door-borende, inkruipt, sonder de selve vliessen te scheuren: Behalven de Asijn-worm (seit *Iohannes Kamerarius*, heb ik geen worm so plat gesien: De holten die hy maakt, gelijken dikmaal heel dunne veeseltjes; Sy beschadigen meest de bladeren van de Kars en Appel-boom, daar sy zat zijnde, uitvallen, en schijnen als uit veel Pompoen-zaat, inde breedte t'saam-gegroeit, gevormt te zijn, behalven dat sy veel kleinder zijn: Van dese dood zijnde, groeit een ander diertje, gheleijk ook dese van andere.

De Sijrones zijn de Akari oft Maijen heel ghelijk, welke de Engelse, die soo in 't hout, schors, bladeren, bloemen, en vruchten der bomen, alsook die in de kaas en het wasch voortkomen, Mites, dat is kleine, noemen. Sy verschillen van de Sijrones daar in, datse schijnen uit veel Akari te bestaan. Maar de Akarus is self een rond wit diertje met ses voeten, en so klein dat het heel hard tussen den duim en vingers gedrukt, om sijn kleinheid niet kan beschadigt worden. *Antigonus* en *Aristoteles* hebben hem *Dinos Tamion*, dat is Jupiters-Schafmeester ghenoemt, mogelijk daarom, om dat hy de dikste Wijn-vaten door-boort. En voorwaar indien'er niet godlijks in dat dier was, hoe soud in so kleinen beeste so veel kragts zijn. Op de bladeren van de beuke-boom worden ookeenighe kleine knobbeljes gevonden, daar kleine Wormtjes in zijn.

Die in de vrugt der bomen groeit, word, (so *Theophrastus* spreekt) *Scolekobrotos* ghenoemt, welke wy ook als sy noch onrijp is in de kork, peer, en mispel-bomen sien. De Olijven hebben een Worm so in de schel als in de pit, die Karpa, en by *Theophrastus* een pest ghenoemt werd, die niet behoort verwaarloost te werden; mits sy niet alleen het sap en den oly verteert, maar ook de harde schel van de karn opeet. In de door-boorde galnoten, word ook een Wormtje gevonden, dat midden in het mergh groeit, waar uit daar na een geslagt van muggen en vliegen voortkomt: ghelijk *Valerandus Doures* een Kruidmenger van Lyons, beschrijft. Daar groeijen ook somtijds Wormen in de eijke-bomen, en zijn vose appelen: Waar uit de starkundige schaarsheid van leeftoght voor dat jaar voorsegghen. Dat'er Wormen in de sink-nooten zijn, is bekender, dan datmen dat behoefte te bewijzen: voornamentlijk in voghtighe Sommers,

mers, en by Zuide-Winden. Het is wonder 't geen *Ringelbergh* door ondervindingh beschrijft; Dat dese Wormen met Schape-Melk gevoed, so groot als slanghen werden. *Kardanus* nochtans bevestigt dat selve, en toont de wijs van voeden an in 't 7 boek de *Rer: Variet*. Daar zijn Wormtjes in de dorre vijgh-bomen, die gelijk welke in de sink-noten voortkomen, met een swarthoofd, het overige lijf uitten gele wit, maar kleinder. Ik heb bevonden (seit *Bellonius*) dat de vrugt der Cederbomen, gelijk ook de Pijn appel, de wormen onderhavigh zijn: Sy zijn in dikte de *Cecindela* gelijk, en een dwarse vinger langh, met een hoofd als van een Vliegh, maar platter, met twaalf kerven, en weerzyds an 't hoofd dry voeten, twee ronde sprieten, een dikken buik, en een spitse start; inde harde en houtachtighe *Opalus* is een breedachtigh zaat, dat dikmaal van de wormen uit-gegeten is, welkers poppen oft tonnetjes ghy daar ook vinden zult. Daar kan geen vrucht genoemd werden, die niet van de Worm oft Mot besmet werd. Ja selfsomtjds de Manna, de spijs, (gelijk de *Rymers* versieren der Goden) ja gelijk de *H. Schrift* bevestigt, de spijs der kinderen Gods, heeft ook haar Wormen ghehad, als het boven 't gebodt Godts tot 's ander-daaghs bewaart werde.

Betrek hier ook toe de *Nopal Ocuillin*, oft de worm van *Tunæ*, en de *Axocuillin*, oft *Cuchipulutl* van de Indianen: Van die spreekt *Nierembergh* aldus: In *Hukxutle* een landschap van *Panikon*, is een geslaght van een boom, welke lange en smalle bladeren draaght, binnen welke wormtjes groeyen met witte en blauwe strepen onderscheiden, die wonderlijke kraght hebben om de delligheid te genesen, indien 'er twee gestoten, met water ghemenght, ingegeven werden, oft so de siekte veroudert is, twee oft drymalen: Want daar volghet terstond slaap op, en de sieke gerust hebbende, word hy daar na weder met volkomen verstand opgewekt. Dese wormen zijn onschadelijk, en brengen niemant eenigh ongeval an als sy ingenomen werden; waarom sy ook vrylijk mogen gebruikt werden: Sy doen 'er ook by datse de vallende siekte, en lammigheid genesen.

Van de *Axacouilin* spreekt de selve aldus: wy sullen hier een groot gebruik ook van de alderslegtste natuur sien. *Franciskus Hernandez* seit datter in den boom *Guampatli*, oft andere welke de onse om de ghelijkenheid *Pruim-boom* noemen (hoewelfe nochtans tot een geslaght van de *Arabise Myrobalanen* schijnt te behoren) wormen groeyen, *Axocuillin* gheenoemt, die ruigh en bleek zijn, twee breede vingers langh, en een *Ganfes* schacht dik. Die van de bomen gheschud zijnde, laten ze de inboorlingen in water opfieden, tot datse van een vallen, en datter 't vet van de selve vorm *axis* gheenoemt, boven opdrijft. Dit vet vergaderen de inwoners tot veelley gebruik, makender stuk-

ken van, ghelijk men van de *Boter* maakt, den oly in reuk en tayheid gelijk, en tot al 't geen waar toe den oly goed is bequaam, maar sy zijn noch niet in gebruik van de spijs gekomen. Sy verzaghten de pijn van alle leden; maken de ghespanne zenuwen swak, verzaghten en ontdoen alle geswellen, en indien de natuur so genegen is, doen sy die rijpen. Sy zijn goed voor afgaande roos, en helpen de sweringen, de krampsugtighe, en de darm-breuken met hars en pek ghemengt, en verteren en verminderen in korte alle 't samen-vloeyingen oft vergaderingen.

De *Cuchipilutl*, beschrijft *Nierembergh* aldus; Daar is een geslaght van Wormen, 't welk omtrent de *Moerbessie* en wilge bomen verkeert, so groot als een *Zy-worm*, en by na van die vorm welke sich ook, gelijk die, in de maand *October* in een sterk vlies besluit, en in den *April* tot een *Kappel* verandert zijnde voortkomt. Dese hanghen de *Indianen* an de *Kinder-wieghen*, menende datse daar door slaperigh werden; waar van sy ook den naam hebben. De selve ghepoeijert, en met haar eighen *Wijn*, welke de *Indianen Pulque* noemen, gedronken, verwekt hy de min-lust; Hy vertoont sich in 't land van *Mexiko*, en leeft van die bomen die wy gheenoemt hebben.

In dien ghy het onderscheid van 't hout daar sy in groeyen anmerkt, so groeyen sy oft in de groene stammen welke dekes, oft in de droge en dorre welke *Egxijla*, oft in de vaste endroghe, welke *Thripes*, oft in heter hout, welke *Teranites*, oft weer andere in vast endroogh hout, welke *Kossi* gheenoemt werden, oft in de planken van de schepen, die den naam van *Teredines* hebben.

De Dekes hebben mogelijk den naam van *Daknein* ghekrege, so datter dikmaal omtrent haar wortel veel stofs leit, sy knagen de groene boomen, waar van sy een stof als saagmul overlaten. Sijn hoofd is wanschappen, en met verscheidentlijk deksel overtoghen dat hy na sijn wil kan uitspannen, en 't samen trekken. De voeten heeft hy achterwaarts na de start, ghelijk de *Kossus* an de borst. Het overighe lijf is met een sandighe schors bedekt, waar van ontbloot zijnde, sterft hy gelijk de flekken, berooft zijnde van haar schelpen. Op haar gesette tijdt veranderen sy in een pop, een tonnetje ghelijk; maar wat voor een gevleugelt beesje daar uit komt, hebben wy tot noch toe niet ondervonden, hy is veel grooter als de *Kossus* om sijn groote vratigheid, en niet so lekker. De *Specht*, en andere hout-pikkende vogels, die de bomen door-boren, en mettet geluid de holligheid onder-soeken, pikken en stoten so langh op die plaats, tot datse tot dese wormen toe komen, en de selve opslokken; want sy eten dese kost heel graagh, en brengen eenighe gheheele daghen over in 't doorboren vaneen boom, om dese te genieten.

De *Egxylus* word in voos hout gevonden dat ook met een stok geslagen geen gheluid geeft:

Nieremb:
H: E: 13.
c. 30.

H: E: 13.
cap. 11.

H: E: 35
cap. 13.

geeft. Hy is de Ceraſtes, en de Pityokampe der Genees-Meeſters ſeer ghelyk, behalven dat hy weerzijds maar dry voeten heeft. *Gefnerus* ſchrijft hem een ſterken vuilen reuk, met een verrottende kracht toe.

De Thripes ſchijnen alſo van Terendo, dat is van verſlijten, ghenoemt te zijn; Het zijn heel ghemeene wormtjes, klein en wit van lijk, met ſwarte hoofden, oft uit den rode donker, met ſes kleine dunne voeten omtrent den hals, en met een weinigh roodts ſwartachtigh, en de wormen van de Zinknoot in gebouw van lijk heel gelijk, maar de helft kleinder en korter. Sy beminnen geen bruin maar wit hout, (hoedanigh is de *Alburnus*, de *Hafelaar*, de *Berken-boom*, de *Kanneel-boom* en *Platanus*, oft *Andoorn-boom*) welke ſy, vaſt en droog zijnde, doorboren, en de vochtigheid voorts uitſuigende, doen verolmen.

De *Termes* komt uit hout voort dat te ſeer door de Son verhit is, welke (na 't ſchrijven van *Servius*) uit het pit voortgeteelt, ſijn eigen moeder alleen verteert, maar de ſtam en ſchors niet anraakt. Het is een onangenaam beesje, en ſo veel te arger, om dat het alleenlijk het hart, en de levendige bron der bomen ſchadelijk is: want ſy leven ook dikmaal ſonder huid oft ſchors, en het merg verteert zijnde ſterven ſy, want de natuur kan ſodanigen wond niet weder heelen. In gedaante van lijk zijn ſy de *Koffus* gelijk, maar veel kleinder, en niet weinigh ſachter.

De *Koffus* is heel rompelig van lijk, waarom ook eenighe *Borgermeesters* van Rome *Koffi* genoemt wierden. De grootſte *Koffus* ſchijnt omtrent een vinger dik, en dry dwarſe vingers lang, wit van verw, en by na de grote *Rupfen* ghelyk, waarom ſy van *Plinius* heel grote *Koffus* ghenoemt werden; Sy hebben weerzyds dry voeten, niet ver van 't hoofd afhangen, doch kort, klein en ſwart: Het lijk beſtaat uit twaalf ringen, die na de ſtart kleinder, en dooſchijnigher werden; het hoofd is dikachtig en ſwart, met twee lappen op 't voorhoofd, omtrent de mond zijn twee geangelde ſprietten, en yder ringh is met een rode ſtip matelijk hol geteekent. Het is een traag voortgaande beesje, welkers beweging nauwlijks gheſien werdt, waarom haar *Leſtus* dikbuikige en leuyaarts noemt. Sy hebben heel kleine ogen, een dikken rug, den buik een weinigh hol, met een bleek-witte verw: Sy zijn vetachtig en heel ſacht, en groeijen in verſch en ontijdig gekapt hout; want indien het lang gekapt is, en veel vochtigheids verloren heeft, groeijender kleinder *Koffi* in, die alleen in grootte van de andere verſcheelen. De Oude in *Pontus* en *Phrygia* (gelijk *Plinius* en *Hieronymus* verhaalt) plegen de ſelve voor lekkere ſpijs te eeten, waar toe ſy die ook met Meel meſten, om te voedtſamer te werden. Sy komen in 't ghebruik van de Genees-konſt, ſo *Plinius* ſeidt, want ſy ghenefen de ſweeringhen, vermeerderen de Melk, en ſtuiten ook de voorts-lopene

ſweeringhen; 't welk *Albertus* ook ſeidt.

De *Teredo* heeft een groot hoofd; hy knaagt niet tanden, en door-boort de eyken, 't welk het geluid ſelf te kennen geeft. Deſe worden alleenlijk (na 't gevoel van *Theophrastus*) in de Zee gevonden, want anders meent men datter geen *Teredo* eigentlijk mach genoemt werden. Ons heugt datter ſommighe van deſe ſo groot, in de Veneetſe ſchepen, die wat te lang in de Haven van *Alexandria* gelegen hadden, geworden waren datſe een elle-boog in de lengte, en een duim dik waren. Hoedanighe ook *Franciskus Draak*, als een tweede Zee-god met ſijn werelds dwaal-ſchip (dat by na opgegheten was) thuis ghebraght heeft. Wy hebben ook andere *Teredines* geſien die een dnim lang, en de Meel vorm gelijk waren. Deſe hebben een rond lijk, en een hoofd uitten geel blinkkent, een weinigh roodachtig een mond met tangen, van welkers lippen gelijk als kleine ſplinters af hangen: Met dry voeten an weer-zijden, en elf kerven, over 't lijk, mede een weinigh roodachtig, het overighe lijk is bleek blauwachtig met een glans, en hoe ſy grooter worden hoe ſy meer uitten donker roodachtig blinken. De Italianen noemenſe *Bijſſa*, de Spanjarts van haar ſpijs *Broma*; Want hy door-eet en doorboord de ſchepen. Waarom *Aristophanes* in ſijn *Ruiters*; een *Roey-ſchip*, over de *Teredo* klaghende, invoert. Alſo ſeidt ook *Ovidius*:

De worm heeft ons Schip in 't heimlijk door-geboort.

Dat de *Teredines* niet alleen de Schepen maar de balkken van de huizen op-eeten, ſal ik (met verlof van *Penius*) verhalen uitten Uitlegger van *Homerus*, (*Odiss. 1.*) Dit zijn ſijn woorden: *Melanpus*, oft de Swart-voet, welken de *Draak* de oiren geſuivert hadde, om de reden der onredelijke dieren te konnen verſtaan, is om dat hy de Koe-beeſten van *Iphiklus* wegh-ghedreven hadde, in de ghevankenis gheworpen. Als hy daar verſtont uitte 't ſamen-ſpraak mette *Teredines* oft deſe wormen, dat 'er weinigh vaſtigheid van de balkken oft folder meer over was, heeft hy ſich geboden uit te dragen, om daar van niet overſtolpt te werden, en 't leven te verlieſen: En doe hy van een Man en Vrouw gheſhort en uitghedraghen was, zijn die beide, wederkerende, van het vallende huis overrompelt. Dit blijkt ook uit de voornaamſte van al de Latijnſe *Rijmers*, als hy den jongelingh *Philolaches* aldus ſprekende, invoert.

*'t Beurt dikmaal dat de ſtorm winden,
En vuilen Hout-worm 't huis verſlinden:
Een ſtort vlaag kan de Muir doen ſakken,
En vuile loocht 't gebucht verſwakken.*

Deſe beſchadigen inſonderheid de grootte bomen, namentlijk de *Peer*, *Appel*, *Kaſtanie*, *Okkernoot*, de *Beuk*, *Mepel*, *Olm*, de brede willighe en eyke-boom; In welke ontijdig

oft ghekapt, oft gheplant, een quade fachte vettigheid groeit, (by de Boschplanters Alburne ghenoemt) welke de eenigste stof van dese wormen is: Maar hoe de bomen drogher, bitterder, olyachtigher en harder zijn, hoe sy gheloofte werden meer van de Teredo bevrijd te zijn. Soms tijds beschadighen sy ook de Sypres, de Okker-noot, de Pok-hout en Linde-boom. De wijs van haar voortteeling in 't hout is diergelijk: De meeste groeiender in, maar komen niet van buiten in, en verteeren al het mergh, so dat sy haar voortgangh nemen uit het geen waar uit sy bestaan. De stoffelijke en bygevoegde oorzaak, is de soete en voedtsame vochtigheid van 't hout met verrottingh besmet, ghelijk uit de slijmerighe vochtigheid de wormen in 't ghedarmte groeijen. Die soete vochtigheit verrot uit twee oorsaken, te weeten door onghematigheit en scheidingh van 't gheheel: Door de onghematigheit wort de hoedanigheit bedorven: Door worden vloeit niet alleen het ingeboren vocht uit, maar de vrende, die door reghen en mist daar in valt, doet de selve verrotten: In de oude vose en verdorde bomen, zijn de wormen meest, so om dat het wortel-vocht daar meer vermindert, als om dat de onghematigheit, warmte, en vrende vochtigheit meerder angroeijen, gelijk dikmaal de oude Menschen van een vuil schorft, luifen en ghewormte ghequelt werden. Het hout dat in de Maan leit krijghe haastigher wormen, om de al te grote vochtigheit van de locht, en in de Son om de al te grote hitte, maar die van binnen groeijen komen op alle tijden voort: die van buiten komen, groeijen uit het saet van de Muggen en Vlieggen, en dat ghemeenlijk in de Lente en Somer, maar 's Winters vriesen sy doot. De locht en de aardt hebben hier ook groote kraght: Want het Yerlantse hout rot heel felden, uit de kraght der aarde, ghelijk ook dat van Arabia door de kraght der locht.

II. S T I P.

Van de Heester-wormen.

Moufet:
l. c.

DE Heester-wormen quellen de Wilghe, de Eyken-Heesters, de Jenever-boom, een gheslaght van Bramen, en andere diergelijke. In de lage Wilge-bomen (insonderheid als de botten uitlopen) worden soms tijds eenige rosen gevonden die vol wormen steken, gelijk ook in de bladeren van de Mastix-boom.

Van de Ilex oft Eerds-velds-heesters (seit *Quinqueranus*) zijn twederley geslachten, het een boomachtig, het ander een kleine Heester, anderhalve voet hoog: Het is heel blijgroen, met glat-blinkkende bladeren, rondom met tandjes beset, en rijst met een spier op als een Rose-boom, en heeft by de onse de naam van Fagus oft Beuke-boom bekomen, hoewel het geen gelijkenis na de selve heeft.

Het komt web op vlakke plaatsen voort, maar die evenwel opgehoocht zijn, en op kleine droge onvruchtbare heuvelsjes. Dese Heesters in 't midden van de Lente met den regen bedauwt, brengen haar grein op dusdanighe wijs an den dach: Daar sieh de onderste steel in twee takken verdeelt, komt in 't midden van beide yet rondts voort, so groot, en geverwt als een erwet, en dat noemt men de Moeder-bom dat de andere greinen daar voorts nitkomen, doch yder heuvel heeft meest vijf Moeders, welke in 't begin van de Someren hitte, een menigte van heel kleine wormen voort brengen, en inder top verswakken. Dese nieuwlevrige die wit is kruipen alle na de hoogste, maar als dese wormtjes omtrent de bogten van dese groeiende spruit komen, vallen sy af, en opwassen, de worden sy so groot als greis: daerna meer angroeijende, verandert haar witte verw in aschgrauw, en nu ghelijkenen sy niet meer een dier, maar een erwet. Dan worden die greinen welke nu rijp, en vol gheverwde Wormtjes zijn byeen vergadert: En als sy tot de Koopluiden ghebraght werden, word haar vel door sijn tengerheit gescheurt: Dese Wormtjes die sonder dop zijn, gelden een Rosenobel het pond, maar die noch ten deel ande dop vast zijn, niet meer als een vierde deel van een Nobel: Ondertussen legghen dese Wormtjes onbeweeghlijk en als dood: Maar so haast de rechte tijdt an komt, worden se op een linnen laken in de Son gheleit, dan beginnen sy door de warmte weder levend te werden, en trachten weg te lopen, maar worden van de toefienders die daar gheduerig by zijn, weer midden in 't laken geschud, so lang tot dat se sterven, met so groten aengenaamheid van reuk, gehele dry dagen langh terwijl dit gheschiet; dat sy den reuk van Civet, Amber, Muskus, en de bloem van de Citroen-boom, niet wijken. Maar die greinen welke de snedigheid van de vergaderende ontsnappen, veranderen terstondt in een groot getal ghevleugelde dieren, en kiesende locht. Daar is angemerkt dat op een jaar in 't stene veld van *Arrelate*, dese Wormen op elf duisend goude Kronen ghewaardeert zijn. Dit seit *Quinqueranus*.

De selve wijs van Scharlaken-grein te bereiden, wort noch by mijn tijdt (seit *Karolus Klusius*) in Narbonne, en Spanje ghesien: want sy hebben haar plaatsen onder den blauen hemel, maar een weinigh verheven gemaakt, die sy met linne laken bespreijen, en daar die greinen op uitstorten, daar de toefienders met stokjes in 't heeste van de Somer gheduerigh bysitten, en de hoeken van de Lakens schudden, om de uitkruipende wormtjes naar het midden te verdrijven: Maar *Petrus*, *Bellonius* L. 1. Observat: Cap. 17. verhaalt een andere wijs om het Scharlaken-grein te bereiden: Het Scharlaken-grein (seit hy) komt in Kreta overvloedig voort, so dat de herders en kinderen dat vergaderen. Sy vinden dat in de maant

Junius

Junius an een kleine heester, uit het geslacht van de Eerds-vel, welke een eykel draaght, an welkers stam de greinen sonder steeltje vast-hangen, die uitten witte aschgrauw geverwt zijn; maar wijl de bladeren van die heester vol doortjes zijn, ghelijk van de stekende Palm, dragen de Herders een stok in de linker-handt, daar sy de bladers mede neer-drukken, en in de rechter een krom hakmes, daar mede sy de takken af-hakken, en dan de ronde blaasjes soo groot als een kleine Erweet af-nemen, welke an de zijden daar mede sy vast-hinghen, open zijn en gapen, en met veel kleine wormtjes groter als neten, die uit dat open gaatje kruipen, en haar blaasje verlaten, vervult zijn. De Kinderen dese greinen achterlatende, gheven sulks den Rentmeester an, diese haar mette maat af-koop. Dese scheidt de beesjes met een Zeef van haar blaasjes af, en die daar na met sijn voorste vingher lichtjes anvallende, maakt hy daar een bol af so groot als een ey: Want indien hy haar hard drukte, souden se gheheel tot sap werden, en de verw vergaan; Derhalven is de verw tweederley, d'een van de blaasjes, en d'ander van het pit, en om dat het pit oft beesje veel bequamer is, is sijn waarde ook viermaal so veel als van de blaasjes.

Gesnerus heeft in de toppen van de Jenever-boom kleine wormtjes uitten saffraangeel roodachtig gesien. In de swammen van de Bramen oft van de wilde Bosch-roos, groeijen kleine witte wormtjes, uit welke *Aristoteles* seit de Spaanse vliegen voort te komen. Na twee maanden (seit *Gesnerus*) heeft een Spons oft Swam, in een warme Stoof bewaart zijnde, een groot getal levende wormtjes uitgebracht: Van gelijken de Doorn, en Braam, de Roos, de Heide, de Brem, de Kolutea, Rubus Idæus, Mijrillus, de Kapper, de Kruis-besye-boom, de Oxyacantha, de Rhijnwilghe, de Kuisch-boom, het Soethout, en ten lesten alle Heesters, worden van de Worm uitgegeten; en ook de Ricinus (die den Man Gods *Ionas* voor de heete Son bedekte) was, ghelijk men leeft, van dit quaet niet bevrijt.

III. S T I P.

Van de Peul en Koorn-vruchten.

DE Peul-vruchten hebben ook haar wormen, maar hoe dat geschiet is onseker, oft omdat de vochtigheid door de hitte en drooghte niet kan verspreit werden, ghelijk *Theophrastus* schijnt te kennen te geven, oft sal men liever seggen dat van het droge de vochtigheid begeert werd, maar dat de vogtigheid daar voor wijkt als voor sijn vyand; so siet men dat de druppelen an een droghe muur blijven hangen, oft dat de al te groote hitte de natuurlijke warmte en vochtigheidt bederft. Voorwaar dat op die wijs de verrottingh ingevoerd werd, getuigt dat veel siekt-broeijend

Ethiopie. De Bonen worden van een wormtje gegeten, by *Theophrastus* Midas, by *Hesychius* Kojelus, en Peulworm genoemd, maar dat meer in de Erweten verkeert, en van sijn knaging de naam bekomen heeft, hoedanigh ook in de Cicers gevonden werd, wanneer haar siltigheit van den regen afghewassen is, gelijk behalven de uitlegger van *Hesiodus*, *Phavorinus* en *Theophrastus* menen. Sy groeijen veel in de soete Peul-vruchten, so om de bequaamheid van voedsel, als de worm-makende natuur van de stof: want de soete dingen teelen haast wormen, en geteelt zijnde, voeden sy die lichtlijk.

De Koorn-wormen worden in't algemeen *Psoömikes* genoemd, die mette wortels, halmen, baarden en ayren van de tarw, rogge, haver, garst, rijs engeers leven. Eenige van de selve leven met stijffel ghelijk de meelwormen, andere met gheheel en onghemalen koorn, ghelijk de Kurkulio. De meelwormen noemen de Engelse Meale-wormen, die de *Teredo* gelijk zijn, en hebben ses voeten, met een klein bruin-rood hoofd, een gheringht lijf, en na de veranderingh van 't meel verscheiden geverwt. Heel goet en wit meel geeft ook witte wormen, het ouwe geele, het schrale en met semelen vermenghde, rossche. *Kardanus* noemt de selve Meel-Motten, maar (ghelijk hy dikmaal doet) onbedachtelijk. Met semelen ghevoed zijnde, wassen sy tot een wonderlijke grootte, en ghy sult'er in't korte uit thien hondert vinden. By de Laken-wevers worden ook altijd eenighe ghevonden: want dese maken een pap van semelen, asijn en smeer, waar uit sy overvloedig voort-komen. Van het geheel koorn oft het gedroogde, dat van de Engelse Mault, en de Moeder van 't bier ghenoot wert, oft ook van het rauw koorn is de Kurkulio een verderflijk dier: Want also spreekt mijn Rijmer wel te recht; hoewel *Virgilius* en *Varro* Gurgulio schrijven.

Kis by de Grieken ghenoot is een beesje met dry bekken, 't welk voornamentlijk de Tarw, maar ook al ander Koorn beschadigt, en niet dan de lege bast overlaat. Want ghelijk *Virgilius* spreekt. De Gurgulio verwoest een hele Koorn schuur. Het ghelijkt na de vorm van de Scarabeus, en heeft een sonderlijke bek, met dry tangen, het lijf is van sommige swart, van andere rosch, van eenige die grooter zijn groen, welkers midden-enghte t'saam gedrongen is. Het is sulken droghen beesje, dat het met het minste anvallent tot stof verdwijnt. In de lente groeyt het in weinigh daghen, eer dat de byen beginnen te swermen: Sy worden (seit *Theophrastus*) uit het een deel gheboren, en met het ander deel van 't Koorn ghevoedt: Onse Boeren seggen dat dese Koorn-eeters, in de retten van de muiren, en onder de pannen haar eyren legghen, daar sy haar gheslaght, door voortteligh uitbreiden. Sy verhalen dry wonderen van dese beesjes. Eerstelijk dat

Koorn-
wormen.

hoewel fy van 't begin weinig geweest zijn, nu in't korte tot een oneindigh ghetal voortsetten. Tentweeden datse tusslen de pannen en in de reten van de mueren dry jaar en langer sonder spijs konnen leven. Tenderden, indien fy mer Garst en Tarw dry dagen gheweekt werden, daar na uitghenomen, weder levend werden. Onsen *Sylardus* (een naastig onderzoeker van de natuur) beschrijft de voortsettingh van de Kurkulio aldus: Als de Mieren de toppen van de ayren afgegeten hebben, so klimt de Kurkulio daar op, en leit in dat kleine gaatje een oft twee (heel selden dry) eyren, omtrent so groot als een Geers, langachtig en blinkkend, vol geelachtig vloeiend sap, waar uit daar na een levende Kurkulio voort-komt. Onder dit dier is tweederley kunne: want fy versamelen eer fy dit ongemak toe-brengen. *Petrus Komestor* seit datse uit verrotting der Bonengroeyen, welken niemandt behalven *Guillerinus* van de Schulpen toestemt, om de Kurkulio niet qualijk mette Midas te vermengen. Behalven dese ghemeenlijk bekende Kurkulio, heeft *Iohan: Kametarius* twee uitte Hooghduise Koorn-Schueren aan *Pennius* ghesonden, die veel dikker buik hadden, van welke de eene aschgrauwachtig, en d'ander groen gheverwt was. Daar is ook (seit *Scaliger*) een Kurkulio in de Tarw sonder bek, welken mogelijk *Plinius* onder den naam van de *Scarabeus Frumentarius* verstaen heeft.

Omtrent Lentzburg een Stadt in Hooghduitslant, wort een gekerft dier op 't lant gevonden, 't welk sommige Veput. eenige Korne-worme, andere Kornevele noemen. Het word geseit so vergiftig te zijn, dat de Boeren van de ploeg aflopen om dat te doden. Het is uitten rode swartachtig, en houd sich onder 't Koorn en eet de greinen. De wormen die in de Wijngaard groeijen zijn die van de grein enigfins gelijk, hoedanige in de wortels van de Pimpinel ghevonden werden daar *Brassavolus* hard opdringt.

IV. S T I P.

Van de Kruit-vvormen.

DE Kruit-wormen groeijen in de Violen, Artichokken, Ocymus, Zuiker, Hop, Affodillen, Pimpinel, Dijpsacus, en Karlina. De Viool-wormen zijn heel klein, swart, en rad in't voortkruipen, gelijk *Iakobus Garetus* een neerstigh Kruitmenger, en in de kennis van enkele Genees-kruiden seer beroemt, heeft anghemerkt. Uit de wortel van de Artichiok komt een worm met ses voeten, van vorm als een Rups, witachtig, met een hoofd uitten rode swart, en maakt de wortels van de Artichokken die hy knaaght, swart, en doetse versterven: Sodanighen brengt ook de *Rhaphanus* voort. Men seit (verhaalt *Kardanus*) dat'er een worm in de bladeren van de Rute ghevonden werd, welke niet minder als die van de Zinknoot

met Schape-melk tot heel groot kan opgevoedt werden. Het wormtje van den dauw geboren, en een inwoonder van de Ocymus hanght an sijn achterste voeten by na met een opgherecht lijf, terwijl hy mette voorste de plaats in-neemt. Uit het Zuiker-niet wordt de Zuiker ghemaakt, het soetste van alle dinghen, en (ghelijk de Genees-Meeesters in 't ghemeen oordeelen) gheheel geen verrotting onderhavig: Nochtans steunende op het seggen van *Scaliger*, segghen wy dat'er een klein wormtje, langh, een Vloy in verw, en uitghenomen den bek, de Kurkulio heel ghelijk, geboren werd, dien wy daarom met recht Zuikervorm noemen. Van dese maakt *Bellonius* ook gewag.

De teeling van dat Dier, 't welk de Hoogduitsen (ik ghebruik de woorden van *Kamerarius*) Mayen-wormlein noemen, is heel ongemeen, want als in de May veel ongesonden dauws valt, word die, indien fy op de Hop neersakt, in dieren verandert die Hoppen genoemd werden. Gy sult van dese maar eenige onder duisenden vinden die groter als de andere zijn, (hoewel hy selfs niet groter als een vette luis is) met geele ringen om den buik, een gestreepten rug, een lange start, en by na over 't gehele lijf swart. Als desen, den dauw tot voedsel ontbreekt, eet hy sijn eighen geslagt een voor een op, en begint van de naaste af. Hy verleit sijn huid gelijk de Zywormen, ten lesten als hy heel klaar is, en sijn lesten rok afgeleit heeft, hecht hy sich door enigh lijn metter hooft, en de voeten an een blad, en sterft; Wat verhindert ons dese worm na de Hop te noemen.

In de steel van de Affodillen groeyt een Worm als het kruid begint te bloeijen, uit dese schoften groeijen allenghskens vleughels, en in een vlieghend dier verandert zijnde, verlaat hy sijn woonplaats. In de *Perfikaria Siliquosa*, en in de uitbultende knopen van de wilde distelen, worden eenige witte Wormtjes geboren, gelijk inde purpere bloemen van de *Pseudokakalia* geelachtighe: in de wortel van de Pimpinella rode: Inde *Apium* hebben wy dikmaal ruighe, inde Paddestoel, en Kool heel magere en swarte, inde wortel van de *Akorus* oft ruikent Lisch witte ghevonden; inde Alands-wortel groeit een worm, bestaande uit thien oft elf leden, so dik als een ganse schaght, met een klein swart hooft, ses heel korte voeten, swart geverwt. De Indise Konigen (so *Ælianus* seit) gebruiken seker Worm, in een kruid ghevonden, die sy ghebraden voor een tweede gerecht op tafel setten, en voor de alderlekkerste kost houden. In 't hooft van de Kaarden-distel, hebben wy een wormtje ghesien met een klein hooft, ses swarte voeten, en thien oft elf kerven: Hy verteert eerst het Sponcyachtigh mergh van de steel, en dat ontbrekende, sterft hy door gebrek van voedsel. Hy word in 't begin van October lichtlijk gevonden, hoewel

Marcel-

Marcellus, over *Dioscorides*, dat met een groote stoutigheid ontkent: Dese is die, geloofik, welke de oude *Tatinus* noemen. *Xenokrates* noemt een plant *Galedrakon*, de *Leukanthemum* gelijk, (so *Plinius* seit) met een hoger steel als de *Ferula*, en een stekelachtigh en eyronde hooft; Hier in seitmen dat metten ouderdom Wormtjes groeyen seer nut tegen de tand-pijn. In de wortel van de *Karlina* (welke op de hooge bergen van *Savoyen* overvloedigh is) word een wormtje gevonden, welk in sommige geboren, en in d'andere groot werd, en in de meeste gevleugelt, en bequaam om te vliegen is; Het is wit, in eenighe leden verdeelt, en met swarte ogen versien. Het ghebruik van dit beesje in so een kragtigh kruid gheboren, is mogelijk niet klein in de Genees-konst, welkers onderzoek de nauwkeurighe doorsnuffelaars van de gheheimenissen der natuur bevolen werd.

II. L I D.

Vande Wormen die inde dieren groeyen.

DE Wormen, welke in de dieren groeyen, hebben wy boven als wy van de Luifen handelden ook angeroert, nu sullen wy hier by voeghen 't geen overgeslaghen is en alleenlijk van eenighe, die in sommige Visschen en viervoetighe dieren bevonden werden handelen; Wat de Visschen belangt, de Barbeel is daarom onvrugtbaar, om dat in sijn buik, na dat hy drymaal gebaart heeft Wormen ghevonden werden, die het zaat verteren, indien wy *Atheneus* geloven. De kleine *Cyprinus* oft Brasem, heeft dikmaal een kleine swarte worm onder de kuwen, die haar de teringh anbrengh. Ik heb seit *Belonius* in sommige Visschen twaalf vleesige knobbelen als parlen, wit, hard en vereelt, so groot als een wikke (te weten inde *Cernui*, hoedanigh *Gesnerus* de Rivier baarsen noemt) gesien; van welke yder een magere lange ronde worm in hadde, die an de darm-scheil-aderen tusschen de dunne en kronkel-darm hingen, omtrent die drayingen, daar het buik-klierbedde is. Omtrent *Bazel* groeyen sy in al de Visschen van de soete wateren, voornamentlijk in de *Leucif* kus diemen aldaar *Schwalen* noemt; sy zijn langh, wit en gekronkelt.

Sy besmetten meest inde *Somer*, en worden uit de hardigheid, grootte, en witheid van den buik bekend. *Gesnerus* heeft vier wormen inde tweede gedaante van de *Leuciscus* van *Rondeletius* gevonden, die levendig, wit, breed, en heel dun waren. De grootste was omtrent thien vingers langh, en een half breed: Deselve heeft omtrent het lef van *May* in een *Brasem* eenige gevonden van een vinger langh, en een wit; ook heeft de *Gobius* wormen in den buik.

Uit de viervoetighe dieren, zijn mette Wormen ook gequelt, de Paarden, Schapen, Wolven, Geyten, Koebeesten, Herten,

Honden enz: De Paarden krijgen haar by na in alle delen van 't lijf. *Paschalius* maaktse dik en wit van buik: en kort van rop, rond en dik, die ook dikmaal na den rechten darm kruipen. Tusschen de ribben, worden langhe en dunne als hayre gevonden. *Ruinus* seit dat ter vier geslaghten van Wormen in haar darmen ghevonden werden. Dikke en korte op de wijs van een *Pistachie* en bloed-rood. Langhe ronde en witte, die mette rondte van 't menschen lichaam overeen komen. Kleine en dunne, by de Italianen *Tarmeghen* oemt, die somtijds metten drek uit komen, en sijn moghelijk *Askarides* oft mayen. Want sy wringen haar overvloedigh in 't gat van den rechten darm. Ten lesten korte en dikke als een boon, en ruigh, die sich an 't benedenste van den rechten darm voeghen. *Brassavolus* heeft in de maag van de *Veulens*, een groote menigte van rode, en half swarte Wormen, in vorm, het saad van *Kauwoerden* ghelijk, binnen *Ferrarie* gevonden; *Ruinus*, omtrent de krop van de maagh in dode paarden, meer als hondert soo groot als een *Pistachie* en bloed-rood, en die het eerste vlies door gheknaeght hebbende, tot het tweede gekomen waren. Datse in de lever van de Schapen gevonden werden is onghetwijfelt, sy hanghen ook an haar ghekloofde klauwen. *Koturus* heeftse in de honds-daghen in de holle ader gevonden; In de wonden der Wolven, groeyen sy heel lichtelijk, daarom hoeden sy haar mogelijk voor de stenen, om niet gequelt te werden. *Trallianus*, schrijft dat het hooft van de geyten omtrent de grond van de herfsene uitten aart met veel Wormen besmet werd. De Koe-beesten, krijghen haar veel onder de tong, en ook tusschen vel, en vleesch: In de herfsenen van de Herten zijnse het saad van de *Kauwoerde* ghelijk; in 't water schijnense dood, in de *Wijn* wordense weder levendigh. Die omtrent de wervel beenders groeyen, zijn de verrotte vlees-wormen ghelijk. De honden krijghense onder de tongh: andere seggen dat het een senuwachtige vergaderingh is, welke in de honds-daghen ontfekende, haar dul maakt.

Hier toe behoren de Wormen muiai, die in 't vleesch groeyen, *Tarnia* die in 't spek, *Meldera* in de kaas, en *Kleri* in de raten van de *Bijen*, gheuoemt. De *Springh-lianen* hebbense ook omtrent de strot, na datse ghebaart hebben, welke haar verstikken. Daar sijner ook twee in de *Spinnekop* *Phalangium* gevonden: Die in de dode lichamen, oft in de sweren, somtijds door versuim der wondhelaers gevonden werden zijn by *Hipokrates* en *Plutarchus* *Dulai*, by *Lukretius* wrede wormen, by *Suidas* *Kakatheria* genoemt; sy zijn oft gestart, oft sonder start. De hoenderen, etense alle beide. *Demokritus* is door haar gebruik, volgens deraad van de Godspraak, en door beleid van *Theognostus* *Demokratius*, van de vallende siekte verlost: Van haar verdrijvingh, en hoe sy gedood worden, besiedaar van de *Paarde-meesters*.

Ruin: de
Morb:
Equor: 4.
cap. 1.

Tral: l. 3.
tr: 2. c. 3.

III. L I D.

Vande Wormen inde mensch.

Hier sal gehandelt werden van de Wormen inde levende mensch, want datse uit de dode voortkomen, is seker, en *Kamerarius* beschrijft datter uit het ruggen-mergh een slangh gegroeit is. Sy worden in verscheide deelen van 't lijf gevonden: Datse in de Hersenen geboren werden; getuigen *Hollerius*, *Thomas à Viega*. *Kornelius Gemma*, en andere: Dat was eertijds in Hungarie en Hooghduitsland gemeen, en die daar mede gequelt waren, vervielen tot Raserny en dulheid: Haar eenigste Genees middel bestaat in Look met Brandewijn vermengt. Een sterk man, so *Benivenius* zegt, heeft een, een hand breed langh uit sijn rechter neusgat gheworpen. In pest zijnse sommige uit de oiren gekropen, die dik maar niet heel langh waren: Hier van by *Dioskorides* wormige oiren genoemd.

Valeskius de *Taranta* heeft ook twee oft dry diergelijke gesien, so groot als een pijnkarl, maar dikker: Datse onder de tongh groeyen, schrijft *Montuus*; Inde tanden wordense van sommige Sinones genoemd; Datse in *Batteus* de Monnik van Syrie uit grooten honger gegroeit zijn, getuight *Sozomenus*. *Amatus Lusitanus* schrijft datter uit het binnenste deel van een oogh van een dry-jarigh Meisje een getrokken is, die wit, en een halve hand-breed langh was. Datse somtijds inde lochterader verborgen zijn, getuight *Avenzoar*; in de longh *Aloysius Mundella*, inde Blaasen nieren *Dodoneus*, *Rondeletius*, *Fernelius* en *Iakovitijs*; inde lijf-moer *Priscianus* en *Garzias Lopus*. Daar isser een door den hoeft, en ook door de mannelijke schaght geloft: Een van Perusie heeft eenige kleine brede uitgepist. Een Italiaan rode en levendige, so dik als 't lemmet van een kaars; Besie meer voorbeelden by *Moufetus*. Ook isser een groote menigte uit den hals der lijf-moer gekropen; daar isser een uitten neus die met het geswel polypus, oft vlees-gewas bezet was, getrokken door het zap van Tabak. Besie van die uitgepist zijn, de anmerkinghen van *Tulpius*: Datse inde armen en benen, inde kuit en de huid ghevonden werden, bewijzen de draakjes van de kinderen; de Nigua oft Tonus van de Amerikanen, en Oost-Indianen; en mogelijk is het hart daar niet van bevrijt.

Datter ook diertjes, de Wormen gelijk in 't bloed gevonden werden, om 't lichaam op te eten, staat by *Plinius*; Datse met saut uitgeschoten sijn by *Plutarchus*. En wat Wormen worden daar niet geboren, daar slangen met gesplete starten, gelijk in 't by-hanghsel van slangen geset is, gevonden werden.

Die gemeenlijk in de darmen hangen, sijn brede, ronde, en Mayen. De eerste vindmen in alle ouderdommen, eighentlijk breede, oft Lint-wormen gheenoemt. Want sy zijn som-

tijds door 't gehele gedarmte verspreit, gelijk een t'saam-gevouwen krans, *Plinius* heeft angetekent datse dertigh voeten langh zijn. *Platerus* heeftse gesien van veertig. Haar deelen gelijken niet heel naukeurig, het saad van Kauwoerden: Maar als sy ghebroken worden, en nu half dood een wijl achter blijven, verrot dat deel dat ande kanten dunst is, maar dat in 't midden als een knoop is, gelijk het saad van de Kauwoerden oft Komkommers. Sie hier van 4 geschiedenissen, by *Fabritius Hildanus*. Hier toe behooren, die Kauwoerds-wormen genoemd werden, en daarom is het by sommige eenander geslaght van de brede Wormen: sy bestaan uit veel stukjes het saad der Kauwoerde gelijk. Uit dese meen ik die gheweest te zijn welke *Lusitanus* beschrijft wit te zijn vier elle-bogen lang, met een wratachtig hoofd, daar 't ghehele lijf van afsproot, die een Illijrische vrouw met hoeften levend uit wierp. De ronde sijn somtijds ander halve voet lang, dikmaal vijf voet, somtijds geen hand-breed; in dien ghy haar verw besiet zijnse rood, geel, swart, ten deel wit, geelachtighen groen: In dien ghy haar ghefeltenis besiet, daar isser een ghesien met een rood hoofd, so groot als een erweet die ruigh was, en een start als een halve Maan had, noch een met een ruigen rug, met rode hayren besait. *Platerus* heeft een gedroogt gehadt van achtien ellen, die *Moufetus* gesien heeft, *Plinius* schrijft van een van dryhondert voeten.

De Mayen in 't griekx *Askarides*, om datse een byting en jeukte verwekken, oft van *Askarijs* also gheenoemt, noemden de oude *Jumentarios* oft Vee-wormen, om datse dikmaal in de Paarden en de Koebeesten gevonden werden: sy zijn de Aard-wormen gelijk, maar selden langher als een duim, en worden in de uitterste verswakking gevonden.

Behalven dese sijn'er ook wanscheepsels. *Benivenius* heeft'er een met vier voeten, met een start als een halve Maan, en twe vingeren langh, angemerk: *Gabucinus* een swarte rui-ge. *Kapriana* een met twee buigsame hoorns, en hondert voeten an weersijden, groenachtigh, en die heel snel voortliep. *Rondeletius*, een ander, als een *Scolopendra*, sonder ogen, De soon van *Schenkius* heeft er een geloft, die verscheiden gheverwt was, met een klein scherprood bekje. Een Boer een ander van acht voeten, die mette kop end' opspalkingh van de mond een End-voghel en een aal gheleek. Ghy sulter meer by *Aldrovandus* en *Moufetus* vinden.

III. H O O F T - S T U K.

Vande Teredo en Aardvorm.

Van de Teredo met voeten hebben wy boven, als wy van de Plant-wormen handelden, gesproken. Van die sonder voeten gedenkt *Agrikola*, welken hy van sijn koper-verw Kupfferwurm noemt: Hy kruipt, seit hy, om dat hy nocht vleugels nocht voeten heeft;

Holler: 1.
1. cap. 1.
Vega: in
c. 5. de 1.
Affect:
Galen:
Gemma in
Append:
Opferis
Kosmo-
krit.
Beniven:
Exempel.
c. 100.

Montuus
Tomo: 4:
cap. 19.
Zozoni:
H: Eccl:
cap: 34.
Lusitan:
Cent: 7.
Curat: 63:
Mundella
Dialog: 4
Dodoni: ad
Beniven:
cap. 78.
Rondelet:
de Dignot:
Morbor:
cap. 17.
Moufet:
Insect: 2.
cap. 30.

Flin: H: N:
26. c. 13.

Plin: H: N:
11. c. 33.

Observat:
Centr:
2. 72.

Amat:
Lusitan:
Cent: 6.
Curat: 74.

Aldrov:
Insect: 6.
cap. 2.

Agrikol:
de Animal:
Subter:

heeft; Hy is fo dik als een kleine Ganse-
fchaght, fo langh als de Scolopendra, rond
en onder 't verrotte hout geboren, en veel-
tijds by de Scolopendra gevonden. Aldrovandus stelt vier gheslaghten van de
Teredo, een van Plinius en Theophrastus, welk
tanden heeft, en alleen in Zee ghevonden
werd: Het ander eigentlijk Worm genoemd;
Het derde Tris, Het vierde Kossus, daar
sommige een Hout-worm met veel voeten
af maken. Hy heeft self een worm so langh
als een hayt, die wit in 't hout gegroeit, en
de Bosch-Rups gelijk was, angemerkt, hy
had een streep van 't hooft over den rugh
totte start, en kroop als een Rups, an weer-
zyden waren elf kastanie-bruine stippen, hy
had een swarten bek, uit twee innewaarts
gekromde tanden bestaande, die seer nauw
op malkander sloten, met veel voeten om-
trent de mond versien, en uitte mond liep een
tay en lymige vogtigheid: Dese Worm meen-
de hy dat de witte Kossus oft Hout-worm is.

Nochtans zijn'er veel bomen die geen
Tederd in hebben, gelijk de Linde-boom,
om den reuk, hoewel het zap van de schors
en bladeren zoet is. De Palmboom om sijn
hardigheid, en de Denneboom omtrent sijn
uitspruitsels afghekapt zijnde. Theophrastus
heeft nagelaten dat de stof van de Moerbe-
sie-boom eeuwigh duurt: De metghesellen
van Alexander de Groote, hebben verhaalt
datter in Tyrus, een Eyland van de Rode-zee
bomen zijn, uit welke eenighe C. C. jaren
duerden, en als sy in 't water geworpen wier-
den, onverderfelijk bleven, en dat op het
selve een heester is, alleenlijk so dik als een
leunstok, heel swart van hout en als een Ty-
gers vel gevlekt, en als die op dikker gesla-
gen werd gelijk een glas verbryzelt.

De Aard-wormen worden by de Sicilianen
Geophagai, om datse aard eten, by de Laty-
nen Intestina Terræ, en by Monardus Oniculi
en Nisculi genoemd.

Twee gheslaghten van de selve zijn de
darm-wormen gelijk: De andere zijn Afskari-
des oft Mayen, die zijn somtijds witachtigh,
sometijds bloedt-roodachtigh; en komen
met het vallen van den regen schierlijk uit
de aarde: Dese die klein zijn, zeit Agrikola
niet van eenderley verw te zijn: Sy zijn wit
en geelachtigh, en worden dikmaal mette
ploegh opgeworpen. Sy verwoesten het ge-
zayde door het af-eten vande wortels: Tot
die behoren de Zukkarolæ by de Italianen
ghenoemt, die dik, en een weinigh minder
als een vinger langh zijn: Sy komen by heete
Zonne-schijn uit d'aarde, en worden van
vette aarde ghevoet, en met het soete zap
van de wortels: Datse ook uit het selve
voort-komen, heeft Gaudentius Merula ge-
schreven. Aldrovandus heeft anghemerkt
datse uit de aardt voort-komende ook
versamelen. Sy raken malkander seit hy meer
als met het halve lijf, en hanghen so vast an
malkander, datse niet als met een hart treden
van de voet kunnen ghescheiden werden.

Maar als sy beide versamelen, schijnt d'ene
Worm in 't midden van 't lijf een weinigh dik-
ker. Als sy de aard ghelijk met een boor
door borende, haastigh voor den dach ko-
men, beduiden sy reghen. Want de Aar-
de van de zuide Wind, en de vogtighe lucht
geopent zijnde, maakt haar een lichten door-
gang. Sy verstrekkende visschen en vogele-
len voornamentlijk de sneppen, en krayen tot
spijs. Maar de hoenderen eten haar mede:
Sy zijn ook van een goed gebruik in de Ghe-
neefkonst; Sy genesen de geelsucht, in dien
sy ghepoeyert met Wijn, oft ander doordrin-
gend nat ingegeven werden. De wonden der
senuwen, in dien sy gestampt opgheleit wer-
den. De steen, met soete Wijn ghebruikt.
De vliegende leden pijn, van de scheurbui-
kige met Seven-boomen Oosterlusie inghe-
nomen. Merkurialis geeftse de Minnen, in
gebrek van sogh in, mette karlen van Pijn-ap-
pels en Amandels, en de faden van Pieterfely
Venkel, en Rapen. Uit de selve word den
Oly van Pier-wormen gemaakt. Met Loog,
en bitter water wordente gedoot, maar met
water daar Kennip-saad in ghekooktis, wor-
den sy uitte aarde gelokt.

IV: HOOF-STUK.

Van de Slek.

DE naam van Limax oft Slek, heeft Al-
bertus qualijk an de Land-schilpad ge-
geven. Plinius onderscheid hem ook van de
Cochlea, dat ook een Slek is, en wanneer hy
de Cochlea noemt, doet hy daar 't woord
naakte by. De naam heeft haar de plaats ge-
geven. Want sy worden in Limo, dat is in 't
slijk geboren, en hy heeft by de grieken ook
geen bysondere naam.

Van haar vorm, gheslagt, en onderscheid,
schrijft Aldrovandus aldus: Sommighe van de
Slekken oft naakte Cochlea, sijn groot, an-
dere klein: De groote worden by de Hoog-
duitsen rosche ghenoeemt (hoewel onder dat
geslaght ook swarte zijn) welke enige geleer-
de schrijvers oordelen, ghemeent te werden,
wanneer in de Genees-konst, de naakte
Cochlea werd vereyscht: De kleine soeken
met scholen de bladeren, en beschadigen de
thuinen: sy zijn asgrauw oft donker geverwt,
en dese soo veel ik weet zijn altijd naakt.
Plinius schrijft dat de Echinus de groote Slek,
gelijk is; maar het onderscheid der delen in
dese beesjes zijn, gelijk Scaliger antekent, heel
donker. Die hier op de eerste plaats uit ge-
drukt worden, zijn uitten aschgrauw swart-
achtigh, met witte plekken op den rugh, en
vier uitstekende hoorns, daar sy de weg mede
afpeilen. De tweede is geheel swart. De leste
aschgrauw met langge witte plekken op den
rugh gesprenkelt. Albertus seit dat sy de ogen
op 't uitterste van 't lijf hebben. Plinius heeft
verhaalt dat dese naakte Cochlea oft Slek-
ken, maar nochtans niet alle een steen in 't
hooft hebben, 't welk de ondervindingh
waarachtigh oordeelt: Sometijds noemt Pli-
nius

Aldrov:
Insect: 1. 6.
cap. 10.

Plin: H:
N: 16.
cap. 41.

Aldrov:
Insect: 6.
cap. 5.

Plin: l. c.

Theophr:
H: Plan-
tar: l. 5.
cap. 5.

Aldrov:
Insect: 6.
cap. 6.

nius ook een beentje, ghelyk hier na sal bliken. *Kardanus* noemt de Sleksteen met dese woorden: De Sleksteen groeit gemeenlyk in't hooft van de Slek, die met een Schors bedekt is: dese kan ik bewijzen dat wit van verw, en ruw behoort te zijn, om datse uit een waterige selfstandigheid t'saamgeset is, en daarom ook klein, om datse in een klein dier is. De steen die ik met eygen hand uit 'et hooft van de naakte Slek genomen heb, na dat ik die in veele vergeefs gesocht hadde, was wit, so groot als een boon, nochtans veel platter, een weinigh doorluchtigh, onghelyk, heel glat, an d'een zijd platter an d'ander als een oog bol uitpuilende, en die mette tanden kon gebrijzelt en tot zand gewreven werden: Daar worden andere veel grooter steentjes verkocht, die meer uitpuilende, minder wit, donker zijn, en binuen een hol hebben, maar ik meen niet dat dese uitte naakte Slecken genomen werden; dese dieren zoeken meer by nacht haar spijs als by dach: Sy houden haar niet alleen inde Thuienen en Velden, maar inde Wijnkelders, Kakhuisen, Goten, en andere vogtige plaatfen van de huizen:

Van sijn ghebruik hebt ghy dit, datter in Afrika eenighe gegeten werden, indien wy

Brassavolus geloven, datter uit de selve inde Genees-konst met het Sal Gemmeum, en Limoen-water tot een salfje gheweekt, een smeersel om 't anghesicht glat te maken, van getrokken word, 't welk daar na met Bone-water afgewasschen werd. Sy zijn goed totte sweren van de voeten, indien sy levendigh gebrant, en de asch met Wierook en wit van eyren opgestreken werd: Tot het scheursel voornamentlyk de roffe onder de pleisters gemenght; om de harde knobbelen en wratten te verdrijven, indien het zap van de gesoute vergadert en opghesmeert werdt. De roffche brengen in het Vee hayren voort met de salf uitte gesuiverde en geloute gemaakt. Sy stoppen ook inde selve met suere Wey inghegheven, het uitsorten van bloed uitte blaas oft het gedarmte.

De steen die in't hooft gevonden werd, kan de vierden-daaghse koorts verdrijven. Het beentje, dat in den rug gevonden werd, is goed om den hals gehangen, tegen de pijn van de kinder-tanden; Met yvoir door de oiren gesteken, oft met een Honde-vel om den hals ghehanghen, geneest het de hooft-pijn. *Mixaldus* seit dat het tot de droppel-pis voordeeligh is, als ook de barende vrouwen, vermits het de leden los maakt.

B E S C H R Y V I N G H VAN DE N A T U U R D E R G E K E R F D E D I E R E N.

H E T I V. B O E K.

Van de Water-ghekerfde Dieren.

I. O P S C H R I F T.

Vande water-gekerfde dieren met voeten.

I. H O O F T - S T U K.

Vande water-gekerfde met weinigh voeten.

I. L I D.

Vande Squilla, Locusta, Scorpio, Notonekta, Cicada, Ambrenus, Forficula, Lacerta en Corculus.

DE water gekerfde dieren worden in gekerfde met, oft sonder voeten onder-schieden. Die hebben oft weinigh oft veel voeten. Die zijn de Squilla, de water Spring-haan, de Scorpioen, de Notonekta, de Krekel de Anthrenus, Forficula, Lacerta, Corculus, de water-vlieg, Cantharis en Scarabeus oft Paards-worm,

de Tipula, de Attelabus de Arachnoides, de Ligniperda oft de Phrijganium van *Bellonius*.

Van de Squilla heeft aldereerst dat ik weet *Rondeletius* gheschreven, maar alleenlyk van de Schors-achtige. Hy heeft weer-zyds dry voeten: De start eindigt in twee dunne lange draden, het hooft is rond en plat, met vier hoorntjes versien. Maar *Moufetus* heeft meer geslagten angemerkt, en de beeldtenissen uitgedrukt; De ghekerfde Squilla seit hy verscheelt weinigh van de visch-Squilla, behalven dat hy korter sprieten, en de verw meer bruin-rood oft aardachtig heeft; Sommighe van dese zijn met een breuksame schulp bekleet, andere zijn naakt en plat: De schulp-achtighe, houden haar meest in de riviertjes, en hangen ande Wortels van het swaart lisch oft riet; Sy zijn van gele verw, somtijds witachtig en aschgrauw: Sy gaan op ses voeten, de overighe by-hanghsels bedienen het ampt van pinnen. De naakte zijn, oft sagt oft korstachtig. De sagte zijn door dese gestalte ghenoech afgebeeld, laat ons maar inbeelden dat het overighe lijf met een dove aschgrauwe verw

Rondelet: de fluviatil: c. 37.

Moufetus: Insect: 2. cap. 37.

verw bestreken is. De geslagten van de korst-achtighe zijn alle met leden, maar die zijn in sommige ronder, in andere niet. De gedaante van de ronder, word hier heel wel afgebeeld, in dien ghy hem met een licht bruin-rood fachtjes over gaat, foodanigh is de verw van de eerst en tweede niet ronder: Maar de derde is op den rug swart, an den buik donker, en sy hebben alle een mond met tanghen, en vast-houdende. De vierde beweegt sich met sijn vier voorste voeten, en gebruikt de andere byhanghels voor riemen; Sijn hals, sprieten en tangen zijn bleek-roodt, het lijf is donker oft meer asgrauw. De vijfde heeft een heel swart hooft, en 't lijf de schel van de Granaat-appel gelijk. De selte schijnt sonder hooft, is van die vorm die ghy siet en asgrauw geverwt: dese hebben alle harde ogen, swart, en met een doorschijnent vlies als glas bekleet, die niet minder geduerigh beweegt werden als de oiren van de viervoetige dieren. Sy springhen terstont op ghelijk de visch Quilla, in 't versamelen, en als sy stouter werden, beswangeren sy de Wijfjes: die tijt betekent hy met een ligten beet. Sy brengt al om 't leven wat sy met haar ghesloten mond ghevat heeft, en deelt haar makker dat mede: want sy versamelen mette mond op de wijs van de kreeften en krabben. Maar wat gebruik sy in de Genees-konst hebben, kan ik uit geen Schrijvers oft Onderzoekers, die de Squilla oft niet en kennen oft niet achten, verstaan. Dit is nochtans seker dat'er in de maant April en May niet bequamer is als dese om de Visschen te vangen.

Moufet:
Insect: 2.
c. 34.

De Locusta oft Water-Springhaan gelijkt de Vissch: Hy heeft een bleekewerw uitten groene. *Moufetus* heeft dry gheslachten van Poel-Scorpioenen oft Kreeften ghehadt. De eerste was swartachtigh, d'andere geleek wit sant.

De Motonecta swemt niet als andere op den buik, maar op den rug. Sommige van dese hebben swarte ogen, schoften en 't lijf, andere zijn groen, andere vuur-root, eenige zijn pekswart: ghy sult selden twee van eene verw sien. De Cicade oft Rivier-Krekels swemmen mette breedte van den buiken mette voeten. Sy hebben'er weer-zijds dry, en de achterste zijn de langhste; Hier in verschelen sy van de Land-Krekels, datse een langher hooft hebben, en eenighsins een nek.

De Anthrenus is over al donker van lijf uitgenomen sijn pekswarte oogen.

De Forficula is by na van de selve verw, maar volder, en hy schijnt geen ogen te hebben. Maar sy zijn inwaarts verborgen daar hy mede siet.

De Lacerta is verscheiden gheverwt, en vermaakt sich in 't gesicht der visschers. Omtrent de klippen van Brittannie is hy overvloedigh, daar hy de visschen lagen leit.

De Corculus drukt sonder hooften voeten de ghedaante van een Hart uit. Hy heeft heel kleine swarte ooghen, ses voeten van de selve verw, met twee klauwtjes gescheiden.

II. L I D.

Van de water Vlieg, *Cantharis*, *Scarabeus*, *Tipula* oft Water-Mugghe, *Attelabus*, *Arachnoides* oft Water-Spinnekop, en de *Ligniperda* oft Hout-eeter.

VAn de water-Vlieg sprekt *Rondeletius* aldus: Wy hebben in de Somer dikmaal op het water vliegen gesien, die grote ogen hadden, ten ansien van haar lijf, met een ronden rug, een platten buik, en ses voeten, doch de achterste groter om 't lijf in 't water voort te drijven. In 't swemmen breiden sy beide haar vleughels uit, waarom sy ook in de locht vliegen, en in 't water swemmen kunnen. Sy swemmen metten buik boven, maar vliegen recht strijdig, dat doen sy beide met beurten. De buik is met groen en swarte streepen onderscheiden; Hier mede leggen sy de Visschen lagen.

Ronde-
let: de
fluviatil;
cap. 40.

Maar siet wat wy daar van onder de Vliegen geset hebben.

De *Cantharides* worden in de poelen omtrent het Meer by Bononie gevonden, die geduerig op 't water (wy sullen dit en 't volgende mette woorden van *Aldrovandus* beschrijven) herwaars Aldrov:
en ginswaars, by na op de selve plaats blijvende H. 1n.
met een wonderlijke geswindtheit omswie- sect. 7.
ren. En sy swerven niet alleenlijk boven, maar c. 1.
schieten ook na de grondt. Sy zijn in grootte en vorm de Wand-luisen gelijk, en hebben 6 roschachtige pootjes. Haar scheden die de vleugels decken, sijn uitten swarte groen, voornamentlijk tegen de Son ghehouden, en die bedekken haar glinsterende vleughels doch niet gheheel: Want sy steken omtrent de start uit, welke als hy die ghemeenlijk door 't water sleept, met een wonderlijke wittigheid, en glans het Quiksilver ghelijkt. Daarom in dien haar ymande naam van lucht-start gaf, soud hy haar een ghevoeghlijke naam gheven. Indien sy haar in de locht op heffen kunnen sy ook vlieghe. Dit is haar afbeeldsel. Als wy van de Paardsvliegen handelden, seiden wy ook dat'er waterige waren. Ik hoor dat die grootachtigh, breed en plat van lijf zijn, en van de Hooghduitsen Wassergughen ghenoeemt, en in alle wateren gevonden werden. Maar ik heb haar tot noch toe niet ghesien. Maar heb een beesje uit het gheslaght, oft van de Paardsvliegen oft Spaanse vliegen angemerkt, 't welk de Boeren water Viool noemen, en is kleinder als de *Cantharis*, langher en smalter an beide einden spits aflatende, heel swart blinkende, en heeft omtrent de mondt twee by-hanghels oft korte hoorntjes, en ses ysergrauwe voeten. Ik heb noch een ander gheslaght van de Water-Paards-worm anghemerkt. Welk de Drek-Paards-worm in alles ghelijk en heel swart, in ganghen en loop heel gheswindt is, op den rug gheleit zijnde springht, en met groote kragt sich in de locht omwentelt, en al springhende op den buik keert. Het heeft voeten van onghelijke grootte: De voorste kort, zijn alleenlijk bequaam om voort te gaan. De twee achterste wijl zy moeten dienen om te swemmen, zijn in plaats van riemen en langher. De
T andere

andere gemeene hebben de voeten even groot. De beeldtenis van dese, sal daar na met die van de water-mugge gegeven werden. Ik heb ook een ander gevonden in de watervaten vande gemeene thuin, in welke de water-planten bewaart werden. Het was uittet geslagt van de Paardsvliegen, hier in van de voorgaande veel verschillende, dat sijn voorste voet tweeley gebruik hadden, namentlijk om te gaan en swimmen; want de snedige natuur had die in't midden heel breed gemaakt, niet anders als de platvoeten van de water-vogels, en de breette ront en hol, om in de gang geen beletsel te geven, heeft sy in't einde weder smal gemaakt, maar nochtans sterk, en met haken om de selve mette twee volghende, die even lang zijn, en niet so breed, tot de gang te können ghebruiken; de achterste voeten zijn tweemaal langer, en eindighen als in een langhe sachte punt, sy staan in't midden van den buik, ver van de eerste die in de borst staan. Dese hebben ook tweederley ghebruik, om te swimmen oft liever om sulks te bestueren, als met een pin oft start, en als hy op den rug leit (want hy bakert sig gaarn, en ik heb hem also gevangen) om te springen; want als hy op den rug leit springt hy, en heft sich met die voeten van de aarde op: Als hy op den buik leit, staat hy op alle de voeten, en sleept dese agterste, als onnut totte gang, langhs de aarde. Dit dier is met een harde korst beset, heeft ook een harden buik, en by na beenagtig; Sijn verwelt uitten swarte na't kastaniebruin: an de zyden van 't hooft heeft hy sulke kleine bruine sprieten, datse nauwlijks ghesien werden. In't kort, het is een moy beesje.

Aldrovandus heeft twee geslagten van de *Tipula* oft Water-muggen angemerkt: *Moufetus* vier, die ook groote en lange benen hebben, en daarom Kranebeen genoemd werden. De eerste gedaante van *Moufetus* heeft heel lange beenen, de bosch-spinnekop niet onghelyk, met een lijf by na ey-rond, uitten aschgrauwe witagtig, met silver-witte vleughels, heel swarte uitpuilende ooghen, en een spitse start. Hy vliegt gelijk de Struifvoghel, al lopende, nochtans heft hy sich somtijds in de logt, maar vliegt niet ver oft lang. Hy is so begerig na 't lucht, dat hy door liefde van de kaars sich verbrant: Hy wordt in den Herfst veel op de velden gesien: maar dit is te verstaan van 't Mannetje. Het Wijfje schijnt hem gelijkvormig, maar is wat swarter, en heeft als een afgebeten start; Dese noemen de Engelse Schepherds, dat is Schaapherders, om datse veel by de Schapen gevonden werden. De tweede Water-mugh heeft het hooft groter, de ogen meer uitpuilende, vier kleine sprieten; het lijf uitten geele en swarte ghesprenkelt, en de vleugels donker. De derde is by na diergelyk, maar het lijf is geheel geel, met swarte plekken verciert: en sy hebben beide het Mannetje en Wijfje de start in dry ghespleeten. De vierde schijnt onghemeen en schoon, met een swart hooft en mond, bolle schoften, korte voeten, en een lijf tweemaal groter als andere, een swarten rug, de zijden en buik zijn saffraan-verwigh, de start swart en spits. 's Somers verkeert hy in de thuinaghen, selden op de velden. Dese Mug-

gen versamelen mette starten tegen malkander, en vliegen so door de locht, doch sy keren haar somtijds om; als tot de omhelsingh. *Aldrovandus* heeft tweederley gheslacht van dese angemerkt. Het een in de wateren daar de Boeren van Bononie haar kennip in weken, welke van dat ghebruik *Maceratolo* gheuoemt werd, die een hand-breed langh, en donker-verwigh was, de *Attelabus*, oft de ongheschede Springhaan niet onghelyk, maar hy hadt vier voeten; hy heeft twee sprieten, met leden omtrent het midden, maar an't einde wat neerwaarts gheboghen, en met haken, met welkers eene een nagel ghelyk, hy angrijpt wat hem voorkomt: Hy heeft een klein hooft, voor met een klein byhanghsel als een scherp hoorntje gewapent, by na dryhoekigh van ghestalte, met twee heel swarte uitpuilende ooghen, die onbeweeghlyk zijn, en glinsteren, versien: hy heeft vier langhe vleughels, smal en dun; in plaats van een start twee byhanghsels als draden, omtrent den aars in twee ghedeelt: Vier voeten, ieder met dry leden onderscheiden, om haar lenghte, en heel swak, by na ghelyk de Spinnkoppen, die voor an de borst gheplaatst zijn; waarom haar de Neder en Hooghduitsen, als sy in't water leven, Water-Spinnen noemen; hy heeft een langhen hals, daareen weinigh breder buik onder navolgt, welken ten lesten ook allenghskens spits aflat: Sijn rug was plat, welke met yser-grauwe vleugels bedekt is: de buik is boven met een holte uitgegraven, in't midden rondt uitbultende, oft als met een steel van seker kruidt, ghelyk als de knopen van de *Poligonum*, en met vijf knobbelen diese ringhen noemen, doorsneden; tusschen yder van de selve is een swarte stip oft plek: Wyl dan dese Water-Mugh viervoetigh is, verscheelt hy veel van die, welken *Festus* ses voeten toe-schrijft: Maar desen heeft hy ook angemerkt; hy loopt ook met een wonderlijke licht en ghezwindheid over 't water. Hy is langhachtigh en smal, maar veel kleinder als de voorgaande, en in veel deelen verscheiden: Hy heeft ses voeten, en is ghevleugelt, swart over 't gheheele lijf, sonder start, met kleine sprieten voorwaarts als kleine dunne draden, daar hy ook dikmaal op voort-gaat. Daar is nocheenander Middelbare tusschen de groote en dese, die inde Lente, en April over 't water swiert, de groote in lijfs gestalte gelijk, maar ook veel kleinder, en heeft dat lange byhangsel van de start niet, oft de plekken op den buik, in welkers plaats hy op sijn swarte vleugels een ronde en witte heeft.

De *Attelabus Arachnoides* noemt *Aldrovandus* seker ghekerft Dier dat de Spinnkop ghelyk is, maar alleenlijk met ses voeten aschgrauw gheverwt, begaast, en de slijkerighe gracht, daar hy sich in verberght, oft boven op sit, en somtijds over kruipt, en swimt so ghelyk, dat men hem nauwlijks, met de scharpsienste ogen kan sien oft vinden; hy is van mont by na als de Springhaan, met twee uitpuilende ooghen, en met het overige lijf niet qualijk de Spin-

Spinnekop gelijk: de buik is geheel met ringen doorsneden, voor plat, en boven wat rontagtig, so dat hy een middelbare vorm rusten de Spinnekop en Attelabus oft de Springhaan sonder vleugels heeft.

De Ligniperda oft water-hout-worm schijnt *Aristoteles* niet gekent te hebben, want hy seit dat hy veselen en houtjes vergadert, en als hy daar van berooft wert, sterft: wijl dat dier 't welk hy water-houtworm genoemd heeft, van zijn veselē, die uit verscheide kruiden bestaan, berooft zijnde, niet sterft, maar weder andere vergadert, op welkers top hy een klein stukje houts, doch niet allerley, maar dat hy weet door zijn ligtheit op 't water te drijven, om niet te versinken, weet te vermengen, anders verscheelt hy van de landthoutworm weinig. *Bellonius* schijnt hem Phryganium te noemen, en schrijft van hem aldus: De Rivier Phryganium, so wel als die van de Zee, is een uitwerpsel, welk de Francen Charreē noemen, om dat het de asgrauwe uitwerpselen gelijk is. Het is een Vischje oft liever een Wormtje, 't welk de Visschers voor een aas gebruiken, also ghenoeamt, om dat het zijn veselen an de zyden van zijn pop oft huisje, an een draadt van zijn mont, gelijk de spinnekoppen (want hy kan ook spinnen) afhangende, vast-hecht, uit welke met der tijt vermerende, hy zijn huiste groter maakt, waar in hy de Pinnoteris soude ghelijk zijn, ten waar de Pinnoteris geen kennis hadde, om sich selven een huis te maken. Hy heeft ses voeten an weer zyden, daar hy mede over de aldersnelstvloeyende waterē loopt, want hy kan niet swimmen. Het is een dun beesje, langagtig, een klein rupsgelijk, 't welk sommige visschen graag eten; want het is veel op de lopende Rivieren. Met het selve van haar pop oft huisje ontbloot zijnde, worden de visschen ligtlijk gevangen. De Wijfgeer *Chrysippus* (seit *Plinius*) verhaalt dat de Phryganium de vierdendaagse koorts geneeft: Maar welk dat dier is, heeft nocht hy gheschreven, nocht wy iemand gevonden die het kende. Wat *Gesnerus* hier van ghevoelt, besie dat by hem en *Aldrovandus*.

II. HOOFD-STUK.

Van de Water-gekerfde Dieren, met veel voeten.

Aldrov:
Insect.
1. 7. c. 2. **D**E water-gekerfde met veel voeten, zijn de Tinea, de Zee-vloy, de Zee-luis, de Water-Pissebedt, de Zee-Scolopendra, en de Wormen welke in schelpen verborgen zijn.

De Tinea is een heel kleine worm, en somtijts om datse in malkander rollen, noch kleinder, en wit van verw, met veel voeten an den geheelen buik, en een lange spitse start: de ogen zijn twee kleine witte stippen, met een heel klein middelpunt. Sy worden in goede en koude bronnen gevonden, insonderheit in de maant Maart. Sy konnen op de aarde, oft om de veelheit, oft sagtheit van haar voeten, niet gaan, want sy hebben ook voeten van de mont afhangen. In t water lopen sy met het lijf op een zijd' hellende, en so ik niet bedrogen ben, gaan sy ook agterwaarts. Met het water inghedronken zijnde, blasen sy den buik op, en worden met een goedē dronk wijn weder

uitgedreven. Mogelijk souden sy ook voor Terpentijn-oly, Boter, Melk en Wey wijken. *Gesnerus* meent datse by de Francen de selve zijn met de Scroffels, welke sy Agrovelles oft Escroelles noemen. Sy maken'er veelvoetige van, met een kort lijf, een kromme start, en seggen datse in de Rivieren, Putten en Bronnen gevonden werden.

De Zee-vloy by *Aristoteles* Πσιλλον Thalation ghenoeamt. Het is by *Rondeletius* een beesje met een dunne schors, welke met het aengesicht belacchelijke geschilderde Mannetjes, en met de andere delen de Locusta oft Springhaan gelijkt, en so klein is, dat een deeltje van 't lijf niet als mette scherpfte ogen kan gesien werden. Sy worden, seit hy, in 't diepe van de Zee met so groten menigthe geteelt, dat sy het aas van een Visch, indien sy lang onder blijven, geheel opeeten. *Aldrovandus* betreft dese onder de schorfachtighe. *Niphus* vermengt hem mette Zee-Scolopendra. *Kiramides* seidt dat het een heel klein dier is 't welk de Vissers gebruiken, en op den oever springht. *Moufetus* noemt hem de Zee-Asellus, en beschrijft hem aldus: De Asellus Marinus, ghelijkt de sachte Squil, behalven dat hy maar vier voeten heeft, dat ik met verlos van *Gesnerus* segge, en sich met veel en verre sprongen van 't getal der voeten bevrijt. Hy word Asellus a saltu, dat is van de sprongh ghenoeamt: By *Aristoteles* Pulex oft Vloy, van zijn bultighen rugh Scrofula: Hy is uitten blauwe swartachtigh. De lenghte van de Rivier-vloy is een dwarse vinger, de breette niet boven een halve: De Zee-vloy is groter, die met het ebben van de Zee, en dikmaal in de versche wateren ghesien werd, en geeft an zijn vanghers en bekijkers een wonderlijk voorbeeldt van beweeghlijkheid.

Defen met Vloy-kruidt gekookt, en om den hals gehangen, seit *Kiramides* dat de bewegingh van de derdendaagse koorts verjaagt: datse met Zee-water besproeit, de vloyen verdrijven, dat dry in de steen Pforites ghesneden, en mette wortel van Vloy-kruit opgesloten en om den hals gehanghen, een tegen-gif van de vallende siekte zijn. *Plinius* schijnt ook de selve te gedenken, alshy seit: So word alle dingh in de Zee voort-geteelt, dat'er ook Somer-Dieren, die met haar radde sprong schadelijk zijn, gevonden werden en welke rondom het aas vergadert zijnde, dikmaal werden uitghehaalt, waarom men ook meent datse's nachts de slaap der Visschen inde Zee beletten.

De Luis, welke *Aristoteles* Ptheir Thalassios noemt, is na 't gevoelen van *Rondeletius* tweedeleij: De een welke in de Zee, die van Cyrene na Egipten loopt, omtrent Delphinus sich hout, en door overvloed van aas de aldervetste is, welk aas van de Delphinus verschaft wert. De ander is welken wy hier beschreven hebben, so groot en breedt als een Boon, de Land-Paards-Vlieggh gelijk: Het lijf bestaat uit eenige platen, ghelijk de start van de Locusta oft Squilla: Voor de mondt heeft hy twee korte hoorntjes, an weerzyden veel kromme beenen, spits aflatende. Hy hanght so vast aan de Vissen, dat hy nauwelijks kan afghetrokken werden. Hy suight als een

*Arist. H.
A. 4 c. 10*

*Ronde-
let: de
Pisc: 18.
c. 27.*

*Aldrov:
Insect.
1. 7. c. 7.*

*Ronde-
let: de
Piscib: 1.
18. c. 21.*

bloedt-suigher, en laat niet af voor dat hy de Vifch gheheel uitgemergelt heeft. Hy hanght gemeenlijk an den hals van de Snoek en Klipviffen. Hy bewijft ook dat hy de felve van *Aristoteles* is: *Bellonius* noemt hem qualijk Aifilus oft Oeftrum. Hy doet'er by dat hy weer-zijds acht voeten heeft, en met acht platen op den rug gewapent is, dat de nagels van de voorfte voeten na't hooft, die van de achterfte na de voeten gekeert zijn; dat hy kleine oogen heeft, dat hy de rode Dentalis is, en Sargus eet, dat hy fch in de route t'famen trekt, en veeltijds swanger ghevonden werd. Daar is noch een ander Zee-diertje, wiens afbeeldzel ik hier by fette: Hier toe behoort ook de Erpile van *Numenius*, welke een Oever en Mijn-worm is, met lange beenen, die kruipt, en bequaam is om Vis te vangen.

De Aifilus, welke die van Ligurien ook Oeftrum Marinum, om de gelijken aart noemen, die hem mette Land-Oeftrum ghemeen is, heeft voor de mondt een Goot oft Buife, ten anfen van fijn lichaam heel langh; an weerzyden ftaan ghelijk als twee handen na den mond ghebogen, daar na volghet de buik met kerven, an welke ses voeten vast zijn, en twee die an't eind van den buik hangen, langer en dikker, die weerzyds volgen zijn wat kleiner, de andere twee welke meer ter zyden ftaan, de alderklenfte: Met fijn mondt oft buife gelykt hy de ftart van de Land-Scorpioen, met de voeten de fcharen van de felve, en metten buik, en in grootte de Spinnekop; gelyk de Polypus oft veel-voet met fijn poten, alfo hanght defe niet fijn mond fo vast an't zaghter deel onder de vinnen, dat hy niet onbefchadicht kan afgerukt werden. Hy fuigher't bloed op de wijs der zuigers uit, tot dat hy van fatheid afvalt en sterft. De oorfaak, waarom hy alleen inde grootfte hitte, enten tijde van de Hondsdagen de gezeide Viffen befchadicht, meen ik te zijn, dat hy alleenlijk inde Somer voortkomt, en in den Herft sterft; waarom hy onder de vinnen hanght, is om dat het deel daar zaghtft, en de vetheid aldermeest is. De Tonynen zijn wel over't geheele lijf met een glat vel gedekt, maar daar zijn harder fchobben onder.

Wat angaat de Scolopendra, *Aristoteles* feyt datfe van anfen de Land-Scolopendra gelyk is, datfe in klipachtige plaatfen groeyt, meer rood is, in veelheid van voeten de ander te boven gaat uitgenomen de dunheid van de fchénkels, en doet'er by dat fy op de wijs der Slangen niet in diepe wallen voort-komt.

Rondeletius ftelt twee gedaanten voor; de eerfte is kleinder, geheel rood, negen duim langh, en leeft in klipachtige gronden: Hy heeft van't hooft totte ftart veel voeten; Hy wringht en kronkelt fch in bochten, en is nu korter, dan langer, nu dikker, dan dunder; De andere is veel langer als de voorgaande, en by na fo langh als een elleboog, maar is dunder en witachtig; van't hooft totte ftart heeft hy veel voeten als de bovenfte. *Aldrovandus* doet'er uit *Gesnerus* de derde by, die rood is: *Gesnerus* fchijnt eenighe van

defe in twijfel te trekken, als hy de befchrijving van *Aristoteles* over-denkt: Hy fchrijft datze *Aristoteles* kleinder maakt als de Land-Scolopendra. Dat *Brassavolus* eenige an hem gefonden heeft die twee duimen langh waren, en datfe by hem nauwlijks twee vingers uit-maken, dat die van *Rondeletius* veel grooter zijn: datze *Morcellus Virgilius* veel langher als de Land-Scolopendra maakt, en wat angaat de vorm, dat hy die veel anders van ftart en hooft inde Land-Scolopendra ghesien heeft; Het zy fo het wil, *Rondeletius* heeftze dikmaal inde maagh van de *Lacerta* gevonden, fo dat daar uit kan gheoordeelt werden, dat defe Viffen de felve ook etcn, en dat het valsch is, wijl fy in de grond der Zee leven, datfe op ftand, oft klippen gevonden werden, en datfe alle fterk-ruikende dingen foeken; Datfe de ingeflokte angels met haar gedarmte uitwerpen, en daar na weder inflokken. Sijn aart is de Viffers te befchadigen, indien fy den angel anraken, foo datter niet een Vifch by komt; *Moufetus* zeitt datze in flykerige Poelen, daar de Oefsters groeyen, haar verbergen. *Nonius* prijft een hayr Genees-middel, 't welk uit een onffe Wierook Atramentum Sutorium, en dry onffen van de Scolopendra met poeyer van Kalk gemenght is.

Van de wormen inde Schulpen groeyende fpreekt *Rondeletius* aldus: Daar groeyen an de Zeeklippē, en boven op de fchorffen van andere Zeehoorns, enige Schulpen oft langhachtige buiffen, die rond, ruw, wit, en binnen heel glat zijn, van welke sommige recht, andere krom en gebogen zijn. In defe worden geteelt en leven enige wormen, die haar buitenwaarts om water te drinken, begeven: Defe zijn in verw en zelfftandigheit, de rode Scolopendra gelyk, maar in grootte en gefalte een weinig onderscheiden, want fy zijn niet meer als een middelste vinger langh; het achterdeel eindicht als een Myrtelblad in een spits. Sy hebben voor an weerzyden voeten, als de Scolopendra, waar uit een buife voortkomt, aan't einde ftomp, gelyk een Trompet en doorboort, hoedanig wy inde Zee-Aifilus vertoont hebben, waar mede hy water in-trekt. Onse Kruid-mengers gebruiken de fchulp van defe wormen inde vermengingh van haar geele falf voor de Dentalis; een Schulp defe gelyk, noemenfe ook Dentalis, welk fy inde felve falf ghebruiken, fodainge hebben wy eenighe onder de boven-geftelde afbeeldfels gemengt.

II. OPSCHRIFT.

Vande vrater-gekerfde dieren sonder voeten.

I. HOOF-STUK.

Van de Bloed-suiger.

DE befchrijvingh van de Water-gekerfde met voeten voleind zijnde, gaan wy voort tot die, welke sonder voeten zijn; defe beftaan in Bloed-zuigers, Starren, het Water-paard; de Zeedruif, de Oripes, de Zeeworm, de Indifc-worm, de Seta en andere.

De bloed-suiger in't Latyn *Hirudo* ab *Hærendo* van anhangen, om dat hy an de lichamen hanght, Naam.

Insecta Varia ad loca sua referenda

Circindel.

Vermis fari-
nae.

Iceredines.

Eruc.

Eruc.

Stello

Mar.

[Faint, illegible handwriting throughout the page, possibly representing a list or account.]

Onder-
scheidt.
Ronde-
let: de
Insect.
c. 7.

hanght, oft so andere menen ab Hauriendō also gheuoemt, heeft in 't Latyn ook den naam van Sanguifuga oft bloed-suiger. By de Grieken word hy Bdella: En by *Helychius* demblis, en volgens d' Eliensers drilakis ghenoecht; sy zijn van tweederlei gheslaght, naamentlijk Zee en Poel-bloed-suigher. Die na 't schrijven van *Rondeletius*, is so groot als een vinger, met een dunnen hals, en wat dikker start. De mond en 't uitterste vande start zijn de voeten van de Polijpus ghelyk, om sich met der selver anhanghingh an te trekken. Het lijf bestaat op de wijs der ghekerfde dieren uit veel ringhen, maar uit harder huid als de Poel bloed-suiger, waarom hy sich soo niet tot een ronde bol kan t'samen trekken, en sy trekken alleenlijk haar hoofd en start uit en in. Alle de inwendige delen blijven uitgerekt en onverschieden. Hy leeft in 't slijk, heeft een starken reuk, en is onbequaam om te eten, maar de modder en strand vissen, eten haar niette min. In heel oude Oly gesoden versagten sy de pijn der oiren. In Kamil oft Amandel-Oly, de pijn der Speen-aderen. In Wijn genesen sy de wonden en trekkingen der senuwen. Gebrant ghenesen sy, 't gebrek Alopecia genoemt.

De Poel-suighers bestaan als uit t'saam verknoghte kringhen, door welker maght sy sich somtijds als een bol in malkander krullen, sy hebben nocht beenders nocht vinnen. Maar een mond als een dry-hoek, 't welk de wonde ver-
toont. *Villanovus* eigent haar een pijp inde mond toe, als van de Mugh. Sommige hebben in eenige grooter een scherper, in kleinder een ronder, in alle in 't midden een klein gaatje angemerk. De doorgang is van de mond totten aars verknoght: In de dode is de lengte ontrent van een vinger. Daar sijner die een groot hoofd hebben, rosch geverwt met veel veselen onderscheiden, ruig en vergiftigh zijn. Daar zijn ook kleinder, met een kort hoofd een roden buik, die in klare waters leven. *Albertus* gedenkt, swarte en platte, en die op den rugh rode strepen enigfins gerimpelt hebben. By de Switsers zijn de kleine swart, de groote groenachtigh, met geelachtige oft rosche strepen in de lenghte, tussien welke eenighe swarte stippen staan. Te Venetie zijn groene gesien, hier en daar met swarte plekken gesprenkelt. In de Rivieren sult gy kleine witte, met een wijden ronde mond sien, maar in andere twee-maal wijder, hoedanige dikmaal an de vissen gevonden werden. *Strabo* verhaalt dat er in een Rivier van Morenland een gevonden wert van seven ellebogē, die met haardoorgeboorde strot den asem halen. Andere dat er in de levers der Koe-beesten een worm de Poel-suiger ghelyk gevonden werd. *Moufetus* heeft haar in door-boorde (die in Kristienrijk niet bekent zijn) en ondoorboorde onderscheiden.

Moufet:
Insect. 2.
c. 41.

Tot haar aart behoort, dat sy in Poelige en modderige waters veel, in klippige, sandighe, en klare felden ghevonden werden. Dat sy uit verrottingh groeijen, want men weet niet datse versamelen: Datse in den herfft haar verbergen, en inde winter verholten blijven: Datse in de May een weinigh voor, en dat niet als met warmelocht haar vertoonen. De selve leven

met bloed; Als sy an 't lichaam hanghen, vallen sy nieteer af, dan als sy vervult zijn: want hoe sy meer getrokken werden hoe sy meer en sterker anhouwen tot datse breken. Sy bewegen haar met het steunen op haar monden start. In een riet ghesloten zijnde, kruypen sy achterwaarts, en om dat sy haar mond heel kunnen spitsen, en in de scherpte uit-rekken, kruipen sy door de nauwste gaten.

Sy zijn in de Genees-konst van groot gebruik om bloed af te trekken. Derosche met groote hoofden, de groene, de swarte, en die in al te modderighe sloten leven, moetmen schuwen. Die rosche uit-vloeyjende waters, die rond, en leververwigh met kleine hoofden zijn, worden gepresen. Voor de beste worden gehouden die een roden buik en een groenen rug hebben, voornamentlijk, die in lopende waters ghevangen zijn. In Duitsland worden de grote beter geacht, die uitten swarte groen, met rosche strepen in de lenghte, en met swarte stippen vermengt zijn. Sy worden gebruikt op vergiftige wonden, en in siekten van 't hoofd, den hals, lever, milt en teel-leden.

Van haar bereiding, en wijs van gebruiken, sult gy genoeg by de Genees-meeesters vinden.

Hier toe behoort de Lumates, de moeylijkste gedaante van alle de bloetsuigers, die sich onder de kruiden en bomen der gheberghten onthout, die heel dun en een halve vinger langh is. Sy vallen op de voor by gaande, en kruipen in alle gaten van 's Menschen lijf, ook in de enghste en vuilste, en vallen niet eer af voor datse sadt van bloedt zijn; want dan vallen sy self af, en zijn niet minder schadelijk in d'heeste dagen. Haar Ghehees middel is haar niet een heel scherp Riet af te doen, en sich in 't water, indien'er eenige omtrent zijn, oft op de klippen te begeven, oft vuur tussien beide te stoken.

Nie-
romb: H:
E: 13.
c. 19.

II. HOOFD-STUK.

Van de Starren.

It dier is de naam van star gegeven, om dat het de starren gelijkt, by de Grieken Aster, by *Mijrepsus* Asterion, by de huidendaaghse Grieken Scaurus genoemt, gelijk *Gilius* heeft angetekent, oft liever so het *Rondeletius* goed dunkt, Saurus, omdat het pinnen heeft al een ingheheide paal. *Sylvatikus* noemt het Sydus Marinum, dat is Zee-star, *Kremonensis*, *Magiarastrum Marinum*.

Aldrov:
Insect. g.
c. 18.

De mond staat na de start toe, in 't midden van de pinnen, en *Bellonius* schrijft dat hy in 't ronde vijf vingers vertoont. Hy heeft geen uitslopingh van drek, en *Rondeletius* zeit dat de overblijfsels door de mond werden uit-geworpen. Sy zijn alle met een harde huid bedekt; daarom heeftse *Aristoteles* onder de andere schorachtige begrepen.

Ronde-
let: de
Insect:
cap. 10.

Wy hebbense dikmaal op de Zee-stranden gesien, sy dwalen door de zee als de Polypus, met het bewegen van haar pinnen, nu voortgaande, dan sich weder t'samen-wringende, en hanghen met het zuigen van haar pinnen op de wijs van de Egel an de klippen: Sy vallen de

Aart.

Zeehoorns an, en verflindense; *Rondeletius* seift datter in den buik van een opghesnedene vijf Slekken gevonden zijn, dry geheele, en twee die met haar schulp verteert waren. So heet is Arist. H. A. 5. c. 15. haarnatuur, dat al wat sy innemen, hoewel het schierlijk van haar angetrokken werd, gekookt schijnt. *Plinius* verhaalt datter geseit werd, dat Plin. H. N. 9. c. 9. se sulken hittighe brand in haar hebben, datse alles inde Zee wat sy anraken verbranden, en terstond alle spijs verteeren. *Bellonius* seift dat hy uit het water vertraaght, en onmagtigh word: Datse in 't water op den rugh geleit, meer als vijf duisend sprietjes uitsteken, en op den buik beweeght werden.

Gebruik: Datter sommige inde spijs gebruikt werden, oordeelen wy uit *Bellonius*. Inde Genees-konst heeft *Hippokrates* de swarte met Kool en welruikende Wijn tegen het opstijgen der lijf-moer inghegheven. By *Mijrepsus* worden se onder de rookingen teghen de vallende siekte getelt; en *Gesnerus* seift dat in sommige een eetbaar vleeschstukje is, en dat het overige van 't lijf, het hayr doet uitvallen: Hy meent dat de glatte gelukkig met het kruid *Ononis* vermenght op de gescheurde penslak geleit werd.

Onder-scheid: Indien wy het onderscheid, en de geslachten besien, die zijn veelerley. Sy zijn groot en klein, geelachtige, swartachtige en asgrauwe, geangelde, glatte, lange en korte: Sy worden ook wel verdeelt in die, welke vijf pinnen oft meer hebbē. Die zijn kraakbenige, schulpagtige, glatte, getande, Egelachtige, boom, en Son-starren. De kraak-benighe word voor en achter oververtoont. Het boven-deel is met rode kanten, het overige binneste deel, en dat binnen de randen besloten is, word met bloed-rode, en witte plekken, als een geslaght van Marmel gesprenkelt; Maar de randen van 't onderste deel zijn heel bloed-rood; In 't midden zijn vijf retten, die yder na haar deel lopen, maar dat deel 't welk rondom de randen raakt, is met blauwe plekken getekent: Dese volgen eenige andere plekken by na rood, omtrent het midden.

De schulp-achtige word also gheenoemt, niet om dat hy eigenlijk sodanig is (want gedroogt kan hy mette hand hoe wel swaerlijk in stukken ghewreven werden) maar om dat hy in hardigheid van huid meer als andere die ik gesien heb na de schulpachtige helt. Dese is wit van schors, een span lang over al gemeten: te weten van de eene, tot d'ander recht over staande pin.

Maar de uiterste einden van yder pin staan een halve span oft wat meerder van malkander. Hy soud met recht knobbelig, oft wratachtig konnen gheenoemt werden, om dat hy boven op de pinnen knobbelen oft wratten heeft.

De glatte is twederlei: te weten die van *Rondeletius*, is geheel sonder angelen en scherpigheid. De pinnen zijn langh, rond, buigh-saam, en de Muise starten gelijk, en haar huid is het vel van de slanghen ghelijk, en om het onderscheid van haar swarte, en witte plekken, anghenaam van gesicht. In 't midden van 't lijf word een kringh gesien, met vijf ronde plekken binnen den omringh, en tussen dese met starretjes onderscheiden, van welkers omringh vijf pinnen spruiten

In maakfel van mond, scheelt hy niet van de andere, nocht ook in wijs van voedsel: Hy swemt geswind met sijn lange armen, en veranderlijke buiging. De eerste van *Aldrovandus*, die'er twestelt, is onder an den buik als Lazuir geverwt: in 't midden met swarte stippen, en goud-geele ringen van negen stralen, en 't geheele lijf is van die grootte als ghy fiet. Het voorste onderdeel is met verscheide verwen getekent, en in gestalte, het vijf-vinger-kruid gelijk.

De tweede veel kleinder als de voorgaende, is overal yser-grauw, met swarte plekken, een halve span oft meer lang.

Van de getande zyn'er vijf ghedaanten. De eerst van *Rondeletius*, is de ander eerste ghelijk, uitgenomen 't gene volgt. De pinnen rondom 't ronde lijf, hebben in haar begin geen scherpen angel, maar een stompe. De angelen daar de zyden mede gewapent werden, zijn weinig, recht en tands-wijs ghestelt, waarom hem *Rondeletius* getande noemt.

In 't middel-punt van 't gehele lijf is een starretje uit-gedrukt, van welkers omloop vijf strepen door 't midden van de pinnen tot het einde reiken; De pinnen zijn in 't begin heel breed. Dese gedaante is onghemeen, maar van mond, tanden, wijs van leven, en kragten de andere gelijk. De tweede welkers gestalte (in 't 748 blad) met witte randen, tands-wijse, niet recht, maar schuingestelt, wort uit-gedrukt, is binne-waarts niet over al met rode plekken gesprenkelt; In 't middel punt heeft hy een starretje dat heel root, uit pinnen bestaande, en een gehele voet lang is. De derde de schoonste van alle, is van de selve grote met de voorgaende, in verwen doornige knobbeltjes heel verscheiden. want in 't midden is de mond als van een Egel, bestaande uit nauwlijken sien-bare tandjes; Dese bevat een starretje van seven stralen, welk in 't binnen deel by na swart, maar in 't uiterste blauw is. Dese omvangt weder een witte kring, en dien weder een ander rosche oft vlees-verwige. Dese ten lesten noch een andere kring bestaande uit elf knobbeltjes, an 't bovenste deel scherp zijnde. Maar yder pin oft straal heeft dry ryen van knobbeltjes, die yder weder uit vijf-en-twintig oft dertig knobbeltjes bestaan.

De vierde scheelt niet veel van de ander in grootte, met stralen uitten witte blauw, en yser-grauwe getande randen. In 't midden is een starretje uit ses gestipte stralen bestaande.

De vijfde bestaat uit vijf onghelijke ruighe pinnen.

De Egelvormige is nauw-keurigh, rond van lijf en klein, met vijf korte pinnen, waar om hy kleinder als andere is. Uit een kleine kring, daar een kruis in ghetekent staat, spruiten als uit een middel-punt, enige dunne barse pinnen met veel doorntjes (waarom hy Egelvormigh gheenoemt word van *Rondeletius*) an alle zyden versien. Dese star kruipt, met een gebogen bewegingh, op de wijs der slangen, en op 't droogh geset zijnde, laat hy niet af die te beweghen, voor datse van malkander splyten, welke nu af-ghescheiden zijnde haar met bochten bewegen, gelijk de af-gesnedene delen van de wormen en van de start der

Ronde-
ler: de
insect:
pag. 122.

der haaghdissen. Hy heeft een ghetande mond.

De Reticulata oft Nette-star is tweederlei, van *Rondeletius*, en *Aldrovandus*. Dien hebben wy van de gestalte van een net, alsof genoemt, en om datter tusschen de onderscheiden nettengelyk als eenige ronde knobbeltje staan, kan hy ook knobbelt-star genoemt werden: Hy is onder de groote starren te rekenen, want sijn armen zijn een voet langh, en dikker als de pinnen van de andere; hy is ook over al met angels versien, en heeft een mond als andere: hy is door die netswijse verdeelingh schoon om an te sien, en waardigh onder de Kerk-vercierselen gehangen te worden: Dese is met ronde blauwe knobbeltjes als een Turkois, en met ruige getanderanden an de pinnen versien, yder pin verthoont sich boven op spits, en langer als de gestalte van een pyn-appel: Onder met geele, en blauwe ringen begaast, yder pin met een dun streepje in 't midden doorlopen zijnde.

De Arborefcens oft Boom-star, is alsof van de veelheid der bladeren en takken genoemt: Van dese heeft'er *Rondeletius* twee gesien: een heel groot, by *Gulielmus Pelicerus* opsiender van Monspelier, omtrent het Eyland Lerinus gevangen, een ander uit Italie tot hem gebraght; Hy verscheelt veel van de andere starren: Hy heeft vijf pinnen oft stammen, in 't midden een mond met vijf byhanghsels, die veel barse kleine tandjes hebben: Dat deel is plat, maar de omloop bultigh, tusschen yder pin word eengat oft reet gesien; yder pin word terstond in twee verdeelt, dese weder in tweetakken, en so voorts, tot datse tot so kleine verdeelingen als hayren ghekomen zijn. Uit yder hoek van de mond komt een witte streep, die over 't midden van alle de takken verspreit is, anders is de geheele star swartachtigh, en met een dunne, maar heel harde en ruwe huid bedekt. De takjes worden alle binnewaarts gebogen, 't welk een bewijs is dat dese alle ghelijc krullen, om de spijs te vatten, gemaakt zijn, welke overal in 't ronde gezet zijnde, so kan den roof gansch niet ontsnappen; dat schouwspel heeft *Rondeletius* met ernst in Zee angesien: Hy liet een star an een kleinen draad in zee vallen, daar hy met uitgespannen armen in swom, maar voelende datter yets om te roven naderde, omvatten hy dat met t'saam-getrokken armen, op de wijs van de *Urtica*. Dese ghedaante van star is heel ongheemeen, en word daarom onder de Kerk-verciersels opgehangen.

De Solaris by *Rondeletius* Zee-Son genoemt, om dat hy een geschilderde Son ghelijc. Hy verscheelt van de starren, om dat in dese uit het midden van 't lijf, gelijk uit een middelpunt de stralen voort-komen, maar in die uitten omloop van 't ronde lichaam eenige korte witte, niet ruwe, op het bovenste deel, maar als uit schobben t'saam-gesette, en an de zyden met kleine barse prikkels versien, en tottet einde toe dunder werdende, stralen uit komen. Dat ronde lijf heeft in 't midden een ghestalte van een geschilderde roos: In mond, spijs en kragt verschilt hy van de starren niet.

De starren met meer pinnen, zijn oft met

seven, oft thien, oft twaalf ghewapent.

Die seven pinnen heeft, is op sijn bultige deel donker-ysergrauw, met eenighe doornachtige kleine knobbeltjes scherp en ongelijk, met pinnen an 't einde met een kleine bocht ghekromt: Sijn holle deel is by nabeek-geel, een weinigh na het ysergrauw hellende; de kanten van de zyden met welke sy an 't midden-lijf, als mede an de armen na de lenghte doorsneden vast zijn, zijn met eenighe kerfjes oft witte tandjes ghescherpt. De lenghte en breedte is in den omkringh even-gelijk, en ander halve hand breed, maar yder straal oft pin is omtrent dry vingers langh, ten meesten een hand-breed van malkander staande.

Van die, welke thien armen heeft, spreekt *Kolumna* aldus: De vorm van dese nieuwe star is heel schoon, van alle verschelende, en noch niet beschreven; Hy is an onse stranden overvloedigh, so dat weinigh netten opgetrokken werden daar hy niet in verwart is, so dat hy met andere Visschen te markt gebraght werd; Dese is heel breukzaam, en hout sich met sijn krullen so vast, dat hy sich liever laat in stukken scheuren als levend uit-nemen. Men moet daarom geen geweld om dese star uit te trekken gebruiken, wijl de pinnen vol knobbelen zijn, en het kraakbeen dat de knobbelen t'samen-voeght heel dun is, waarom de voegingen lichtlijk ontbonden werden, en hoewel al sijn pinnen ghebroke zijn, nochtans sterft hy niet als langh daar na. Dese is donker-rood geverwt, maar in vorm van de andere starren verscheiden: Want dese heeft een heel klein lijf, vijf stralen, maar die yder in twee andere verdeelt werden, soo dat'er in 't eerste an sien thien schijnen te zijn van een halve voet langh, en grooter heb ik niet gesien. De middel-lijn van de geheele star is een voet langh: Alle de pinnen oft stralen bestaan uit kleine knopen, en yder knoop is drykantig; de streepen die de delen in regteren linker doorsnijden, worden als een touw t'saamghedrayt, die bultigh tegen malkander gestelde hoeken maken, maar uit de grond van yder dryhoek komen ook eenighe krullen met beurten voort, op de selve wijze knoopachtigh, so langh als een kleine vinger, so dik als een klein touwtje, daar hy sich gheweldigh mede verwart, ook vat en voortgaat: dese bovenste overwinnen een weinigh inde lenghte en dikte de onderste tot het eynde toe: Uit sijn middelpunt komen ook andere dunne krullen so dik als een draad, en op de selve wijs geknoopt, van welke de bovenste kleinder als de onderste zijn, en op een strijdige wijs als de groote gebogen werden, met welke ik mene datse haar aas angripen en na den mond brengen, die in haar navel schijnt te staan: Daar tegen over is een rond lichaam zaght en glat, welkers innerlijke deelen ik om de kleinheid niet heb konnen ondersoeken. Hy word selflicht van de star onderscheiden; Hy is geheel glat, maar schijnt ruw van an sien om de menighe van de krullen en knopen: Hy is met een harde korst bedekt, so dat hy uit beenachtige, dog niet al te harde knopen schijnt t'saam-geset. Of hy's nachts licht geeft, heb ik niet konnen

konnen onderzoeken, wyl ik hem noit levendigh in mijn huisghed heb. Dit seit *Fabius Kolumna*.

De leste heeft twaalf pinnen, die yder een blauwe steel hebben door 't midden lopende, met veel dwarse rode sterpen an weerzyden: in 't midden is ook een kringh van de selve verw, en de randen van de pinnen zijn overal getand, en wit van verw. Daar worden so veel verscheide vormen van starren gevonden, dat'er geen eind van socken en beschouwen gevonden werd.

III. HOOF-STUK.

Van 't Water-paard, en de Zee-druif.

Aldrov:
nfect.
6.c.16.

Het Water-paard oft Hippokampus is van Hippos en Kampe also genoemd; want het is krom en gebogen van lijf, en gelijkt met de start heel wel een Rups, en met het overige lijf een Paard. *Marcellus* heeft gemeent dat met het woord Hippou de grootheid wierd betekent: sommige hebben het Zee-haan, andere Zee-Salamander genoemd.

Ronde-
let:
Infect:
cap. 5.

Aldus heeft hem *Rondeletius* ons beschreven: Het Water-paard is over 't geheele lijf gekerft, niet boven neghen duim langh, en dikmaal kleinder, so dik als een duim, met een langhen bek op de wijs van een buise, hol sonder reet, en onder met een dekzel op 't gaatje gheleidt om te sluiten, oft ook om te openen. Het heeft ronde ooghen heel uitpuilend, op den hoof-top eenige opgerechte hayren, en die so dun, datse inde doode en verdrooghde niet, maar alleenlijk inde levende en swimmende gesien werden, gelijk ook die van 't geheele lijf. Met de geheele kop, dunnen hals, en sijn uitsteken-de buik is hy het Paard seer gelijk.

Achter de ooghen daar de andere Vissen gemeenlijk kuwen hebben, staan twee pinnen als twee geleden an weerzyden; maar het heeft geen kuwen nocht bedekte nocht onbedekte, doch boven die twee pinnen twee opwaarts-siende gaten. Onder den buik heeft hy twee spleten: Uit het een loft hy den drek, uit het ander brengt hy sijn eyren oft kuit voort. De start is dunder als het overige lijf, vierkant, en met scherpe prikkels, en is ook over 't geheele lijf stekelachtigh, en als uit kraakbenige kringen t'saam-gheset, daar eenighe prikkels met tusschen-lopende vliessen uitsteken, so dat sich geen vleesch openbaart: Hy is donker geverwt,

met witte stippen ghesprenkelt, en wit van buik. Sijn maagh, ten ansien van 't lijf is groot, sijn lever rood, als ook sijn eyren, maar het hart klein. Hoedanigen ghesalte ghy de levende start geeft, oft hoe ghy hem buight, sodanigen behoud hy dood en gedrooght zijnde.

Ælianus zeit dat hy vergiftigh, maar alleenlijk metten buik is: Die hem in Wyn gezoden drinkt, begint eerst te nokken, daar na droogh te hoesten; De opperbuik swelt, uitten neus loopt water van een Vischachtighen reuk, de ooghen storten bloed uit enz: die daar van by 't leven blijven, trachten met een dulheid en groote begeerte na het water; Sijn genees-middel is Asijn daar de Visch Sepia oft Meerspin ingestikt is, na 't zeggen van *Ætius*. De Hexen gebruiken hem tot Minnedranken.

Haar ghebruik is zonderling goed voor de beet der dulle Honden, gelijk *Ælianus* zeit, en *Plinius* verhaalt datse gedronken, 't vergif van de Zeehaas doden, en angebonden de geilheid verwekken; *Galenus* datse gebrand, het gebrek Alopecia genesen, *Rondeletius* uit seker Grieks schrijver datse gebrand geweldighe de Wormen afdrijven.

Van de Zeedruif spreekt *Aldrovandus* alsoo: Onse Vissers, zeit *Rondeletius*, noemen de eyren van de Visch Sepia, oft Meerspin, die als een Druivetroos an een steeltje t'samenhanghen, en met der selver swart bloedt ghesprenkelt zijn, een Zee-druif. Daar is ook een Zee-druif dat een plantdier is, van 't voorgaande verscheiden, 't welk ons *Rondeletius* heeft afgemaalt, welkers afbeeldsels wy sullen voorstellen als wy van de plantdieren spreken. Van dese spreekt *Plinius* als hy schrijft, dat de beeldtenissen van alle dingen en niet van de dieren alleenlijk inde Zee zijn: Die 't lust kan daar een Druif, Swaard, en Saagh sien; maar wy vertoonen dat dier, 't welk schoon van ansien, en meer een gekerfde als van ander gheslaght is, een Druiventros gelijkt, en inde Zee gevonden is, met sijn eigen grootte na 't leven afgemaalt: Het is overal vol besien, van welke sommighe blauw, andere rood en purpervewigh zijn. Het hoofd is met twee hoorntjes versien, en beweeght sich met een voortgaande bewegingh.

En so veel van de gekerfde dieren, indien'er ondertussen yet merkens waardigh ghevonden werd, dat kan hier na by-gevoeght werden; En wyl wy alsoo de beschryvingh der dieren volmaakt hebben,

Ælian:
H: A.
14. c. 16.

Gebruik:

Plin: H.
N. 32.
G. 6. 7.

Galen: 1.
Simpl.
cap. 41.
Ronde-
let:

Infect.
G. 25.
Aldrov:
Infect.
7. c. 17.

ZY GOD ALLEEN DE EER.

Stellæ s. Asterium Marina. Meerstern Aldr.

Hippocampus Mouff.

Hippocampus. Meerhaan Mouff.

Hippoc. Aldr.

Vua Marina Meertraubel Aldr.

1875. The small number of...

J. J O N S T O N S

Befchryvingh

van de

N A T U U R

der

S L A N G E N,

I N

T W E E B O E K E N.

110151015

Belchirvyngh

ten de

N A T U R

der

2 L A N G E N

11

TWEE BOEKEN

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

S L A N G E N.

H E T I. B O E K.

Van de gemeene oft kleine Slangen.

I. O P S C H R I F T.

Van de Slangen in't algemeen.

Naam :
Ambrosius:
deSerpent:
l. 1. c. 1.

ESlangen worden in't Latijn *Serpens* a serpendo, dat is kruipē genoemd, om datse met verborghen listen, en niet met verborge gangē de Mensch anvallen; Oft het komt van *Erpeta*, soo ons *Festus* niet

bedriegt. In't algemeen genomen, begrijpt dat woord al wat sonder voeten kruipt, en so kleine voeten heeft, dattet meer schijnt te kruipen als te gaan. Hy word ook by de oude *Serpula* genoemd, indien wy *Festus* geloven; by andere *Koluber*, om dat hy in *lubricis*, dat is slijberige plaatsen, met kromme bogten voortschiet, oft om dat hy de schaduw lief heeft, gelijk wy by *Virgilius* lesen, hoewel die andere voor een huis-slang houdē, andere voor een water-slang gelijk *Theophrastus*, *Gaza*, en *Ponssettus*. Hy word ook *Anguis* genoemd, om dat hy altijd *angulosus*, dat is hoekig en gekromt verschijnt: hoewel *Servius* dat alleen de waterslangen toe-eigent, andere ook de lant-slangen. Gy sult ook overal by de Schrijvers vinden dat hy *Thyrus*, *Echydna* en *Draco* genoemd wert. By de oude Grieken word hy *Ophis*, by de huidendaagse *Ophid*, sonder twijffel om dat hy scherp siet, oft met open ogen slaapt, genoemd; By *Hesychius* *Argus*, na de spraak der Argiven, waar van *Pausanias* *Mercurius* *Argiphons* gheenoemt heeft, om dat hy *Ophioctonus* oft een Slangemoorder is.

Virgil:
Georg:
l. 3.

Beschrijvingh.

Sy zijn de *Lacertus* seer ghelijk, sommige hebben een licht, andere een swaar hooft, enige een breed, smal, wit, swart, andere geel gesprenkelt. Daar zijn'er die dat soogheswind weerzyds omdraijen, datse by na tweehoofdig schijnen. Hoewel sy oiren hebben, nochtans puilen die niet uit: *Plinius* heeftse heel wel kuilen om te horen, genoemd. Sy hebben ook geen neusgaten, oft die platachtig; haar ogen zijn hard: de bovenste oogschellen bewege sy niet, met het onderste pinkken sy maar alleenlijk; sy hebben geen hals, maar de tanden als een kam in malkander gefloten; sy zijn met een

schors als met een hui bedekt; haar start daer wy hier na van spreken sullen, is verscheiden.

Van haar innerlijke deelen heeft *Ambrosius* dit: Eerst wort het hooft van de Slang, met een enig been, in gestalte als een stompe punt gedeckt, na't seggen van *Kardanus*; maar in dit been heeft de natuur geengaten van de oogen gemaakt, op dat sy niet lichtlijk soudē beschadigt werden als sy op d'aarde kruipen; sy hebben saagachtige tanden, en scherp, ghelijk een weinig te voren inde beschrijving van dit dier is afgebeeld: maar ghelijk *Edoart Wotton* antee- kent; sy zijn in't bovenste linker en regter deel heel lang, met een dun gaatje als den angel van de *Scorpioen* door-boort, daar sy met ghelegentheit haar vergif uitschieten; haar tong is dun, lang, en swart geverwt, en daarom wortse langer voortgetrokken: maar an 't einde isse gespleten, en na 't gevoelen van sommige hayrig, oft liever als een dun hayr, gelijk in't hoofstuk van de *Haagdis* sal verklaart werden. *Plinius* heeft de tongh der slangen dryspitfig genoemd, om datse die met sulken geswindheid bewegen, datse een drydobbele schijnen uit te steken. In sommige wort onder de tongh een blaasje gevonden, 't welk de tanden bedekt, waar in't vergif verholen is, 't welk sy daar na in 't bijten door de holte van de tanden mede deelen: het hart is klein, lang, en in gestalte een nier gelijk, het hangt an de agterste hartaar, en is uitte natuur heel heet. Om dese oorzaak seide *Galenus*, dat de slangen meer als andere dieren vol stoutheidt waren; de lochtaar is heel langh, en heeft zijn oorsprongh omtrent de mont, so datse schijnt onder de tong te leggen; ja sy schijnt eenigins boven de tong uit te steken, daarse t'saam-getrokken wort, en sy blijft niet op de selve plaats als in andere dieren. Dese aar loopt daar na in de long, welke de slangen tot onderscheidt vande Vissen, hebben: waarom *Plinius* antekent dat de slanghen en vissen in alles gelijk zijn, behalven in de long, die de natuur an de Slanghen, niet an de Vissen gegeven heeft, wijl de Vissen voordē longen haar kuwen gebruiken. Dese long is eenvoudig, veselachtigh, en met pijpen doorsneden, heel lang, sponcyachtigh, en niet dicht by 't hart. Het keel-klapje dat op de luchtaar leit, hebben de slanghen niet, maar openen en sluiten die doorgang na haar wil, en dat doen sy om datter niet in de longhen schieten soude: Haar maagh is als een wijden darm, die

Edoart.
Wotton: l.
de Diffe-
rent. Ani-
mal 2.

Galen. de
Anatom.
Vivorum.
l. 2.

van de honden gelijk, te weten eng, en lang: Maar de darm sonder drayinghen is dun en lang, en rekt sich totten aars toe uit. Want de innerlijke deelen der Slangen, zijn die van de Haagdiffen gelijk; Maar de ingewanden zijn om de lengte en enghte van 't lijf soo langh en nauw, datse qualijk van malkander kunnen onderscheiden werden. De lever dan is langh en eenvoudig, de milt klein en rond, hoedanige ingewanden ik ook in de Haagdiffen heb angemerkt. De gal hangt in alle, behalven de Water slang, an de darmen, en is met een swart en vogtigh uitwerpsel vervult, ghelijk wy onlanghs in 't Wijfje van een Adder gesien hebben. Dit uitwerpsel is ten ansien van de lijvigheid van 't dier overvloedig. Waarom *Plinius* met recht seide, dat de Slangen en Vissen een groote gal hebben. *Aristoteles* seit dat de Slangen geen blaas oft nieren hebben, gelijk ook niet andere dieren die met pennen, schobben, en schorssen bedekt zijn, behalven de Schildpad. De oorzaak is, gelijk het *Vincentius* in sijn natuurlijke spiegel oordeelt, om dat de vogtigheid der Slangen en vogelen weinigh is, en daarom in de schobben van de Slangen, en in de vederen van de vogels verandert werd. De natuur heeft de telende kragt ruimer an dese dieren, gelijk ook an de vissen uitgedeeft, wijl sy nocht schagt nocht klotten hebben. Want *Aristoteles* schrijft datse geen schaght hebben, vermits sy van schenkels ontbloot zijn, want dese word gheleid van de dy-benen haar oorsprong te nemen. En om de lenghte van 't lijf hebbense geen klotten, maar een doorgang als de vissen: Want het teel-saad soud in de lange wegh ligtlijk verkouden en onvrugtbaar werden. Gelijk dikmaal ghebeurt in die geene welke een lange schagt hebben, en dien volgens onvrugtbaar zijn, wijl het saadt om de lengte der schagt koud en onvrugtbaar werd. Maar in plaats van dese leden heeft de natuur an dese dieren twee doorganghen gegeven, welke van 't middel rif uitspruitende, den ruggraad weer-zyds overloopen, en boven weer-zyds omtrent den rug-graad gevoegt werden, en eindighen alsoo omtrent de mond. Dese doorganghen worden tentijde van de versameling vol vrugtbare vogtigheid gesien, daar het saad door wrijven ook uit vloeyt, gelijk in de beschrijvingh van de vissen verhaalt is. In de Slangen worden geen mammengevonden, om datse geen melk hebben, en in 't ey die melkagtige spijs bevat is. De lijf-moer na't gevoel van *Aristoteles* is in alle Slangen in twee gescheiden en langagtig, en van d'eene onderste doorgang tot beide zyden van den ruggraad uitgerekt, in welke de eyren geteelt werdē, en van daar na malkander werden uitgelost. Omtrent de beenderen der Slangen leeraart *Aristoteles* datse van natuur graatachtig zijn, waar om haar rug graat dien van de vissen gelijk is. De wervel-beenders zijn kraagbenig en buigzaam, ghelijk den aart van dit dier vereischte, om sijn bewegingen van 't lijf te beter te oefenen, sy hebben soo veel ribben als'er dagen in een maand zijn: Waarom *Plinius* in yder

Slang dertig ribben telt; Maar tot versterking van 't geen wy tot noch toe van de Slangen geset hebben, sullen wy hier by doen 't geen *I. Gregorius Macer* in de beschouwingh van dit dier heeft angemerkt. Dese an *Gesnerus* schrijvende seit aldus: dat hy in een doode slangh eerst tussen vel en vlees een dun en vetachtig vlies gevonden heeft, 't welk met het vel neerwaarts liep. Ten tweden als hy met snijden tot den doorgangh van den drek ghekomen was, heeft hy een vuil stinkenden drek, slimmer als die van de menschen geroken. De huid ondekt hebbende, sach hy dat de leden ten deel die van de voghelen en vissen ghelijk waren; Want de lochtaar vier vingers lang zynde, en met kleine dunne ringetjes versien, fakte tot inde long, daar het hart en de galblaas an vast was. De lever was als die van de snoek in de lengte uitgerekt. De darmen met een wit ver vervult, welke van de keel totten aars op de wijs der vissen voortliep; beneden de lever fakte een senuwachtige ader langs de darmen neder, daar enige eyren mette vliesses an vast hingen, gelijk in de hoenderen te sien is, maar onderscheiden in plaats om datse met een lange rije voortschoten. Het ghetal was weerzyds twee-en-dertig, waarom ten ansien van 't hart, de long, en lochtaar de Slang de Vogelen seer wel gelijkt, en ten ansien van de lever, darmen en buik mette vissen over een komt. Maar daar na ten ansien van de gal blaas en de schikkingh der eyren verschilt de Slangh van beide, soo van de vogelen als de vissen. Tot hier toe *Ambrosinus*.

Plinius seit dat'er geen in 't Eyland Ebusus zijn, *Aristoteles*, en *Solinus* in Kreta, *Kardanus* in Brittannie, andere in Lapland. De Engelse hebben beschreven dat'er geen in Yerlant zijn, dat de daar ingebrachte sterven ja datse mette aard van dat rijk bestroyt zijnde, omkomen. Indien men de Poolse Schrijvers gheloven mach, vlughten sy met een groot gefluit wegh, die te scheep in de Rivier Bugus gevoert werden; Nochtans heeft *Bellonius* eenige gedaanten in Kreta gevonden; Maar de redenen van *Kardanus* ten ansien van Brittannie, zijn van *Scaliger* wederleit. Sy zijn overvloedigh in Ophiusa, Melite, Thessalie, Apulie, Arabie, Numidie, en Ethiopie, en in de Noortse landen, als Switser, en Engelant. *Plinius* verhaalt dat Ophiuse oft Kolubrarie om de meenigte der Slangen is onbewoonbaar geworden. In Melite daar de Adder den H. *Paulus* an de hand voer, zijns heel overvloedig; In Thessalie in so groten meenighte, datse, indien sy van de Oyvaars niet verslonden wierden, de Inwoonders soudē verdrijven. Op den Berg Garganus vande Stadt S. Vitus in Apulie, hebben sy de Inwoonders doen verhuisen, gelijk wy by *Leander* lesen. In Arabie verkeerē sy omtrent de Wierook-bomen, en vliegen van daar na Egipten. In Numidie sterven jaarlijks veel Menschen van haar beet. In Ethiopie, indien men *Pierio* geloven mag, kruipen sy door malkander op een hoop, so datse an de toe-sienders een gedaante van een Berg vertonen.

In

Vincent:
l. 20. c. 3.

Plaats:
Plin: H. N.
3. c. 19.

Plin: H. N.
3. cap. 5.

Horodet:
Histor: l. 3

Leo:
Afrik:

Scalig:
Exercit:

Kirch: de
Magnet: P.
702. Edit:
Kolon:

In Afrika trekken de Bouluiden hoge laarfen an, om van de Slangen, die daar overvloedig zijn, niet gebeeten te werden. In Indie zijn de grootste. In de Noortse landen dwalen sy door Velden en Bosschen. *Scaliger* schrijft dat'er veel gedaanten in Lombardie, en 't land van Ferrarie gevonden werden. *Selfus* seide datse daar minder vergiftig zijn. Sy beminnen seer de stallen, de Boere huizen, de hollen, de velden, afgehouwe bosschen, en de bomen. *Ælianus* verhaalt dat'er an een poel omtrent de Hooft-stadt Ephesus, een hol vol Slangen gevonden werd. In de Noortse landen houden sy haar in de holle wortels van den berkeboom, en blasen in de winter omtrent die wortel sulken hitte uit, dat de bomen haar blade- ren niet verliezen. Sy soeken ook haar schuil- hoeken in de steenachtige gronden. Van den Olm-boom tusschen Brachianum en Rome, daar de Slangen haar onthouden, spreekt *Kircherus* aldus: Van de gaten van desen Berg, omtrent vijftien voeten neerwaarts staat een hoghen Olm-boom, daar onder is een kuil, soo groot dat'er twee Menschen in kunnen staan, ghe- meenlijk Grotta delli serpi, oft Slangen-hol genoemd, en is met pijpen als een Zeef overal door-gaat, waar uit jaarlijks in 't begin van de Lente, een grote meenigte van verscheiden gheverwde Slangen, die nochtans met geen sonderling vergif begaafte zijn, voort-komen; In dit hol setmen gemeenlijk naakt, de Laza- rige, Lamme, Gichtige, en die met diergelijke wanhopige siekten besmet zijn, welke terstont door de onderaardse dampen an 't sweten ra- kende, en door 't geliken gesuig van de voort- komende Slangen, die haar om het lijf van den sieken wringen, van alle quaadaartige voch- tigheden gesuivert werden, en ten lesten door dit genees-middel, daar weder hervat zijnde, geheel genezen werden; Als ik van dit hol ver- scheide dingē van verscheidene verstaan had- de, en my over lang een begeerte, om de waar- heid van so wonderlijken saak nauwkeurig, en met eigen ondervinding te doorsnuffelen, be- krogen hadde: heeft my ten lesten, als ik in dit jaar 1640. op den 8. December die lantstreek om seekere redenen doorwandelde, goet ge- dagt, so goedē gelegenheit, om dese waarheit t'onderzoeken, niet te versuimen; Derhalven een kundig Leidfman niet alleen van de we- gen, maar ook van den aart des Bergs gehuurt hebbende, ben ik door veel omwegen, niet sonder gevaar tot het hol geraakt, en heb alles wat ik van de gelegenheit van den berg, van de gaten, en uitafemingen, van het hol, en de slangen gehoord hadde, waar bevonden. In het hol gaande, heb ik dat noch warm bevon- den, maar geen Slangen gesien, wyl sy op die tijdt verschuilen, maar de ghehoemde Olm- boom was met de afgeleide huiden so behan- gen, als een Wijngaard vol Druiven, welke de Slangen, van welke de Berg vol is, een goet en oprecht getuigenis gaven; Ja ik weet niet wat voor een geluit en gepiep, als men sijn oir voor de gaten van 't hol hiel, gehoord wierd, 't welk een seker teeken van verborgene Slangen,

(indien het andersins niet van eenige besloten dampen was) te kennen gaf, en z: Dese zijn de Al-eters van *Aristoteles*, en leven ook met kruiden: Datse stof eten besluiten sommige uit de H: Schrift; men kan niet wel ontken- nen datse smaak in soete aarde hebben. In Afrika worden se met Rupsen, in Oosten, na 't getuigenis van *Vitriakus* met witte peper ge- voed. Datse met weinigh te vreden zijn, en den honger licht verdragen, weten selver de Quaksalvers wel, die de Slangen in dosen met een weinig zemelen overal omvoeren. 's Win- ters kunnen sy by 't vuur tot de Lente toe le- ven. *Ambrosius* heeft'er een in een tonnetje ses maanden sonder spijs gehouden; *Aristoteles* schrijft dat hy van de ingelchokte dieren alle de voedfame seiffstandigheid uitsuigt, en het overschor uitwerpt. Als sy yet inschokken worden se van langh kort en van smal breed, op dat 't geen sy ingeswolgen hebben, te be- ter soude fakken: Als sy vogelen ingeslokt hebben, braken sy de benen en vederen we- der uit. In 't Landschap Senega, belagen sy de jonge Papegayen: Sy sijn graagh na Wijn, Melk, en doynen van eyren. Dese seggenze dat van haar ingeswolgen werden, indien sy tot inde keel raken, waar die door haar t'sa- men-wrington gebroken werden, en daar na werpen sy de schellen weder onder uit: De jonghe breken de eyren door haar t'samen- krullen, en suipen alsoo de voghtigheid uit. Datse heel graagh na Wijn haken, is van *Ari- stoteles* beschreven, daarom vangen sommige de Adderslangen met wijn omtrent de thuin- hagen gestelt; sommige oordeelen haar koud, andere warm van gematigheid: Met die stemt *Galenus*, met dese *Avicenna*.

Van haar teeling komet twee dingen voor, Teling: van waar sy gesproten zijn, en hoe sy voort- teelen. Van haar oorsprongh zijn verscheide gevoelens; eenige Rymers beuselen datse uit het bloed van de Reusen, die van Saturnus en Opisghedood zijn, voort-gekomen waren: Andere uitte bloedige druppelen van 't hoofd van Meduza; andere uit de verrottingh der aarde, waar uit die groote Slangh Phijton is voortgekomen, en dat is niet ongerijmt; want de Nervi, een geslacht van Tartaren, zijn gedwongen geweest, een weinigh tijds voor de optocht van *Darius*, haar land te verlaten, om de Slangen die uit d'aarde gheboren wa- ren, na 't getuigenis van *Herodotus*; en *Plinius* bevesticht dat de stadt Amyklas in Italie, tusschen Tarrakona en Gajeta gelegen, van de Slangen die uitte Poelen daar omtrent gebo- ren waren, verwoest is. Datse inde menschen groeyen, sullen wy inde beschryvingh van de mensch verhalen: Dat sy uit het vermenghde bloed van sommige vogelen voort-komen, heeft *Demokritus* nagelaten, so *Plinius* getuigt; Andere datse uitte Saly in een mest-hoop ver- rot zijnde, geboren zijn: Datse in een harde Marmelsteen ten tijde van den Paus *Marten* de V. gevonden zijn, hebben wy uit *Baptista* Leo by *Pareus*. *Kardanus* brenght de oorzaak by, datse uit het ruggen-merg van de mensch

Arist: H. Ab
2. cap. 4.

Arist: H.
A. 10. c. 4.

Arist: H.
A. 2. c. 4.

Ovid: Me-
tamorph.
l. 4.

Herodot:
l. 4.

Plin: H. N.
8. c. 29.

Pareus:
20. c. 24.
Kardanus:
de
vari: rer:
7. c. 29.

voort-komen, hebt ghy by *Kamerarius*. Dat een handwerks-man van sodanigh eene uit een lode doordbaar voortspingende, te Avignon gequetst is, lesen wy by *Pareus*. De wijs van haar teelingh heeft *Plinius* uit *Aristoteles* ontdekt, Sy versamelen, seit hy, so met malkander t'saam-gevloghten, datse maar eene schijnen te zijn, met twee hoofden; Sy begraven haar eyren daar op sy broeyen onder de aarde, en kippen haar jongen een jaar daar na, welke met een reeks an malkander hanghen als een kettingh, Sommige baren ook een levend dier: Datse in't verzamelen een stank van haar geven, lesen wy by *Ælianus*.

Ælian: H: A: 9. c. 49. Stem.

Lukan: l. 6.

Aristot: de Incessu: Animal.

Afkeer.

Plin: H: N: l. 7. c. 2. l. 28. c. 3.

Haar stem is fluiten oft piepen; de Schildpadden hebben een dove, de Slanghen een heldere stem, *Lukanus* noemt het stridere. *Apollonius* in *Argonauticis* Roixein. Eenige beelden haar in datse voor de val Adams opgerecht voortgingen, maar wie weet niet datse kruipen, en met kromme buigingen voortschieten, en sy drayen haar hooft, als het overighe lijf rust, om dat de wervel-beenders kraakbeenigh zijn; en alsoo konnen sy haar langh en smal lijf, als sy omsien te beter beschermen. Sy steunen op haar schobben als op nagels, en op haar ribben als op schenkels. De Grieken gebruiken om die bewegingh uit te drukken het woord *Eilijspasthai*.

Sy hebben vyandschap mette menschen, planten, en dieren: Wat angaat de menschen die hebben alle een vergif in sich, 't welk de Slanghen beschadight. Men zeit datse met spogh bespogen, niet anders vlughten, dan of sy met heet water begoten waren. *Krates* van *Pergamus* seit datter in *Hellespontus* omtrent *Parius* een geslacht van menschen geweest is, die Slang-gebroedsef genoecht wierden, en met haar anraken de beten der slangen konden genesen, en met een opgeleide hant het vergif uittrekken. Ten tijden van *Varro* waren aldaar ook eenighe die met haar spogh de beten der Slangen genafen. Sodanig is het geslacht van de *Pisijly* in *Asia* geweest, ghelijc *Agatarchides* schrijft, also van den Koning *Pisillus* genoemt, welkers graf noch omtrent de groote *Syrtes* oft klippen is. Dese was een sterke locht ingeboren met welkers reuk zy de Slangen traag maken. Sy hadden een wijs datse haar kinderen, soo haast zy gheboren waren de wreedste Slangen voorwierpen, om op die wijs de kuifheid van haar vrouwen te toetsen, wijl de slangen niet vlughten voor die genewelke uit overspelig bloed geteelt waren. Sodanigh geslacht van de *Marly* duurt noch in *Italie*, die men seit dat van de soon van *Circes* geboren zijn, en datse daarom die natuurlijke kraght hebben 't selve sult ghy by *Strabo* vinden. Onder de onredelijke dieren, voeren sy vyantschap met de vogelen en viervoetige, en bloedelose: Met de vogels. Want de *Arenden* leggen de *Arendsteen* in haar nest, op dat haar jonghen van de Slangen niet souden beschadight werden. De selve eten de Slangen op de bergen van 't

Arist: H: A: 9. c. 1.

Æl: H: A: 6. c. 37.

Rijk *Morsili*; Het is bekend wat dankbaarheid den *Arend* an die boer beweest, die hem

van de slang die hem om de klauwen gheslinghert was verlost, By *Ælianus*. Sy schrikken voor't geroep der Pauwen; De Oyvaars zijn in *Thessalie* heel bevrijt om datse de Slangen verslinden. Der selver jongen zijn somtijds dry agter een volgende jaren verslonden. Hier toe behoren de *Havikken*, de *Ibis*, de *Swaluwen*, de *Hanen*, en *Hinnen*. Uit de viervoetige zijn de *Olyfanten*, die de slanghen op de wijs van de *Herten*, met haar asem uitte hollen lokken. De *Luparden*, welkers reuk sy vlieden: De *Herten* die of als een *Genees-middel*, 't welk *Isidorus* meent, oft als een voedzel, gelijk *Belluacensis* zeit, oft om haar ouderdom te verlichten, en om haar hayren te veranderen en hoorns af te leggen, soo andere seggen de Slangen eten. De *Varkens* eten ook Slangen als sy die vinden. Door de selve is het landt *Plombino* van de Slangen ghesuivert. In de winter worden se van de rattenghequelt, om datse dan vry loom zijn. Mette selve vechten de *Schildpad*, de *Ichneumon*, de *Haagdifs* en *Chameleon*, gelijk op sijn eigentlijke plaats geseit is. Wy hebben ook by *Aristoteles* dat de katten haar vyandt zijn. Uit de bloedelose is een gedaante van springhanen, welk *Slangvechter* genoemt wert, om dat het met de slangen vecht, en haar de keel toe-drukt. *Albertus* heeft het *Slang-moorder* genoemt. De kreften omtrent de hooft-stadt *Ephesen* vatten de Slanghen met haar scharen, wijl sy de *Poelen* daar omtrent trachten over te swimmen: De spinnekop maakt haar wervel siek, als hy haar onder de schaduw der bomen bakerende met sijn anghel steekt, dat nochtans beter van de *Haaghdissen* te verstaan is. Van de planten hebt ghy dit, datse de schaduw van den *Efschen-boom* niet verdragen konnen, waarom dese door een weldaadt van de natuur bloeyt eer de Slangen voort komen, en dan eerst haar bladeren verleit, als de slanghen weder verscholen zijn. Datse, wanneer se de yben-boom in 't land van *Trachinie* naderen, omkomen, en op de eyke bladeren geworpen zynde, ster-
ven, en den reuk van de bloeiende wijngaard haten. Datse in een kring van de *Veronica* besloten, haar selven om datse niet derven uitkruipen te barsten slaan; datse van de reuk van look verschrikken, en van derute, voornamentlijk de *Lijbise* in swijm vallen. Ik ver-
swijgh noch een gedaante, van klaver gelijk *Plinius* wil, den *Alsem*, de *Arithimisia*, de *A-veru*, *Libanotis*, oft *Rosemarijn*, de *Nip*, de *Kuifschboom* welke de vrouwen onder de oorkussens leiden: De *Alants-wortel*, van welke *Ælianus* daarom gewag maakt. Als de *The-
rionarca* in *Kappadocia* en *Mijisia* voortkomt, beuselt *Plinius* dat dan al de wilde dieren traagh werden. Datse van 't vuur schrikken, hebben wy by *Kardanus*.

Oppian: Halieus: l. 5.

Arist: H: A. 9. c. 1.

Arist: l. c.

Ælian: H: A: 16.

cap. 38.

Ælian: l. cap. 38.

Plin: Hist: H. 11. c. 24.

l. 10. c. 37.

Ælian: l. 9. cap. 27.

Plin: H: N: 24. c. 13.

l. 21. c. 21.

Ælian: H: A: 9. c. 26.

Plin: l. 24. cap. 17.

Kardanus: de Variet: rer. 7. c. 29.

*Toesci-
gingh: Plin: in*

Proem: Arist: H: A: 2. c. 1.

Sy houden vrintschap onder malkander, om datse dikmaal inde hollen met hopen t'saam-gerolt ghevonden werden; Mette *Palingen*, gelijk *Gesnerus* met een voorbeeld van een kint geleert heeft; Mette *Vossen*, om datse mette selve een ghemeen leven in de hollen voeren; Mette

Mette Katten, om dat men haar dikmaal met de selve heeft sien speelen. De Veil is an de koude der Slangen heel aangenaam, so dattet wonder is, dat'er noit eer an is bewesen. Als sy Venkel gegeten hebben, verleggen sy veel lichter haar oude huid, en verscherpen met het sap haar ghesicht, datse in de schuil-holen by na verloren hadden. Omtrent de Seven-boom verkeeren sy altijd.

Plin: H: N: 20. c. 23.

Aart. Plin: H: N. l. 2. cap. 63.

Arist: H: A. 28. c. 15 Galen: de Locis. Affect: l. 2. Plin: H: N: 32. c. 5. Arist: 5. cap. 17.

Haar aart en wijs van leven, drukt het volgende uit. De aarde ontfangt de Slang niet langer, als hy de Mensch ghesceeken heeft: Hy neemt ook straf van de leuije oft traghe. Sy hebben na 't ghevoel van sommige 't vergif in de start; 't welk tot in het blaafje datse in de mond hebben overgevoert werd, ook als het eerste uitgeschoten is binnen vier-en-twintig uren weder vervult werd. In de vier koudste maanden verschuilense, en eten niets, en zijn dan soo swak datse haar onbeschadicht laten handelen. In de honds-dagen zynse so hitlich, datse nauwelijcx rusten, *Plinius* seit datse als de Son in de Kreeft is gepijnicht werden. In de Lente als zy uitte holen komen verlegghense haar huid, welken sommige Sijphar, andere den Ouderdom, Senium oft Geras, en eenige na de mening van *Plinius* Vernatio noemen. Sy beginnen van 't hooft, soo datse van de afvallende huid als geblint werden, sy stropen haar in eenen natuurlijken dag totte start toe, gelijk *Aristoteles* verhaalt, alseen kind, dat sich van de nageboorte ontlafte. Als sy Venkel gegeten hebben, komense in 't gesigt van de menschen. Of dese huid de rechte, oft uit slijm en vuiligheid, door de winter vergadert is, hangt an 't onderzoek der oorsaken; sy zijn van langdurig leven, 't zy, oft om datse haar huid verleggen, oft matig van eten zijn, oft ten ansien van andere beesten. Haar voorfichtigheid wort van sommige daar uit geoordeelt, datse het gehele lijf in gevaar stellen, om 't hooft onbeschadicht te bewaren. Dat gequetst zijnde, wort lichtlijk weder genesen, maar dit geraakt zijnde, stervē fy lichtlijk. Als sy met een riet ghequetst zijn, leggen sy als dood: Indien ghy haar met verscheide reifen prikkelt, trachten sy met al haar kragten te bijten. Dat den drek der Slangen wel ruikt, kan lichtlijk toeghestaan werden, in dien het waar is datse tusschen Kalikut en Kranganon gevonden werden, welke een soeten reuk als Muskus uitte mond blasen.

Vergif. Plin: H: N: 11. c. 37.

Hier toe behoort het onderzoek van haar vergif: Dat steekt, na 't gevoel van *Plinius*, in de galblaas, na 't ghevoel van *Grevinus* in een blaasje onder de tongh, 't welk gebroken zijnde, een galachtigh voght uitgeeft, en 't lijf besmet. Daar is so veel derley vergif, als geslagen van Slangen, so veel gedaanten, so veel pesten, so veel pijnen als verwen, seit *Isidorus*: Nochtans is haar werkingh verscheiden. De Mannetjes zijn schadelijker als de Wijfjes, de oude als de jonge, de groote als de kleine, de hongerige als de verzade, en Somers meer als inde Winter: Als sy haar huid verleit hebben zijn sy meer te vreedē. Of sy somtijds sonder vergif zijn, word onderfocht; Datse

dat verloren hebbende van rouw barsten, gelijk *Vincentius* meent is valsch: Dat de gequetste eer oft later sterft, is ten deel het vergif, ten deel den ghequetste toe te schryven. In Oost-Indie leven de Varkens oft Honden die van sommige gebeten zijn, maar ses uren daarna, de Menschen vier-en-twintigh: Die door genees-middelen verlost werden, zijn daar na vry, schoon sy ghebeten werden. Elders kan ook haar asem de voorby-gaande doden. *Ponzettus* schrijft dat ymand die sich in water met hout omtrent een slangen hol warm gheworden gewasschen hadde, gestorven is. *Scaliger* verhaalt dat yemand omtrent Dertona die op de jagt een Slang mette pijl gedoot hadde, gestorven is. *Matthiolus* daeren Koe-herder omtrent Tarente in gevaar van de doot was, ten waar hy door Theriakel geholpē was geweest. De plaats heeft ook wat: Die van de berghen zijn wreder als die van 't vlakke land. Die van Arabia daar de balssem groeit zijn minder schadelijk; de gequetste word eerst traagh, daar na word de wond pijnlijk, de verw verandert, sy wort ontfteken blauw, swart, en de sieke volbrands. Van de Genees-middelen word veel geschreven. De Priester van Vulkanus in Lemnos, Umbro een van de Marrubij by *Virgilius*, Atijr by *Silius Italikus*, wierden geloofd de kragt te hebben, om de beten der slangen te ghenesen. *Ælianus* vertelt wonder van de Lijbise Psillij, datse de ghequetste die niet heel pijnlijk waren alleenlijk met spogh genafen, en als de pijn heftig was de mont met water spoelden, 't welk zy als gefondmakend, te drinken gaven: Indien dat niet help datse dan by den sieke ginghen legghen, en 't vergif met het anraken van haar lichaam verfwakten. Het zijn sekerder Genees-middelen die van elders gebruikt werden, ghelijc de melk van een swarte Geit, en daar mede de mond gewasschen. Een seker Meisje is met versche Geite-kaas op de wond gestreeken, genesen; de selve wond word ook met Herten-merg bestreken en genesen. *Vegetius* gebruikt in de beetē der Runder-beesten de varfche Varkens-drek. *Dioskorides* prijft seer de Koeijen-drek. Waarom soud' de slang ook niet self die eigen wond ghenesen? Besie de lijst der Kruiden hier toe dienstigh, by *Ambrosinus*. Indien wy *Mapheus* volgen, zijn'er in Indie bomen Kopaiba genoemt, die een balssem geven daar de wonden der slangen mede genesen werden; 't Selve doen eenige Notebomen, indien wy *Plinius* geloven. En in Griekenlant ook een Heester Epipactis genoemt, andere noemen hem Emboline. Uit de vermenghde genees-middelen de Theriaak van Andromach van binnen gebruikt: buiten de Confectie van Hermes, de Pleister Epigonum, de Oly van Scorpioenen, en de Goddelijke plaaster, daar *Ambrosinus* van schrijft.

Ambrosius de Serpent.

Matthiel. l. 5. in Dioscor.

Wotton: de different. Animal. l. 6.

Genees-middelen.

De Trogloditen en Ethiopiers hebben die eertijts gegeten. Indien wy *Herodotus* geloven, indien wy *Plinius* geloven, de Kandæi, die daarom Slang-vreters genoemt zijn. De Arabiers na't seggen van *Solinus*. In Brasil eet men sommige

Gebruik. Herodot. Hist: l. 4. Ælian: H: A: 9. c. 44. Plin: H: N: 6. c. 29.

mige die so dik als een arm zijn. In Kuba wordense onder de Konighlijke spijsse gherekent. Haar ghegheten eyren worden door de visch murena oft negenoog onschadelijk gehouden.

Gebruik
in de Geneeskunst.

In de Geneeskunst zijnse van groot gebruik, sy worden sonder hoeft, de darmen weg geworpen, gestroopt, en 't vleesch wel gewasfen zijnde, met wijn gekookt, en dat sap met droge kruiden vermengt, tegen de Lazary te drinken gegeven. *Plinius* gebruikt de rooking van de oude in de verstopte maand-stonden. Enige kokense met bloemen van 't kruid *Parialijis* genoemd, in oly, teghen het voet-evel. De asch van de gebrande, word seer in de lopende sweringen ghepresen. De stok daar de kinkvorsch mede van de slang gejaagt is, helpt de barende vrouwen; Wat haar delen belangt. *Plinius* schrijft ergens dat het rechter oog nuttelyk op de tranende oogen gebonden werd, als men maar de slang weder laat loopen. In 't hart gebeten, oft om den hals gebonden gheheest de tand-pijn, Die van de lever gegeten heeft, sal nimmermeer, in dien men dat geloven mach, van enige slang gesteken werden.

M. Paulus
Venet. 2.
c. 40.

De gal van de gebrande geneest by *Paulus Venetus* de dulle honds-beten. Van de barende vrouwen geproeft zijnde, wordense lichtlyk verloft, opgestreken geneestse de speen-aderen. Van haar bloed verhaalt *Ambrosinus* uit een boek sonder naam, dattet de bleke lippen root maakt, en op 't angesicht gestreken dat van alle vlekken suivert, an de tanden ghesmeert neemt het de stank wegh. Het vet vermengt *Matthiolus* met andere dingen tegen de Spaanse pokken: 'T selve word ook met May boter op een traagh vuur ghekookt, en door gedaan zijnde tegen de lammigheid en 't voet evel bewaart. *Hippokrates* vermengt het mette stieragal in de steek-pillen, tegen de onvrugthaarheid. *Porta* wil ons wijs maken dattet vleesch het mensche vel kan schoon maken. *Abensina* begraaft het tot dat 'er de wormen uit loopen, daar na droogt hy dat mette wormen, en geeft de Lazarighe een vierendeel loots van 't ghepoeijerde met Sijroop van honig in. *Tagautius* gheneest mette selve de Krop-sweren, en de Olyphants-siekte. *Porta*, de wonden van de senuwen, om dat de slangen doorghesneden zijnde haast weder 't samen heelen; De oude hebben de afgeleide huid grote kragten toegeschreven. *Galenus* seit datse teghen het uitvallen van 't hayr goed is. *Plinius* tot de klaarheid der oogen mette selve gewreven zijnde.

Porta
Phytogn.
5. c. 2.

Tagaut. 1.
1. Inilit.
Chirurg.
Porta
Phytogn:
5. c. 12.

Galen:
Euporist. 1.
2. & de
Simpl. 1. 11.

Diosko.
rid. 1. 2.
c. 17.

Egnat. V.
ria. Histor.
1. 6.

De selve prijsse tegen de tand-pijn in Asjngekookt, en om de wortels uitte trekken *Theophrastus*, en *Dioskorides*, tegen de pijn der oiren 't zy in wijn oft oly gekookt; Mette hoofden van mankop-bollen, *Archigenes*. De rokingh lost het beswaarlyk kinderbaren, en na 't gevoel van *Plinius* ook om de lendenen vande barende gebonden. *Villanovanus*, trekt mette selve onder *Opoponax*, *Myrh*, *Galbanum* *Kastoreum*, en *Havikx*, oft duiven drek tot een roking gemaakt, de dode oft levende vrugt af. De Egiptenaars gebruiktense eertijds in de straf der Vader-moordenaars, welke de Egiptenaars in een kuil vol slanghen wierpen. De Romeinen naydense in een sak met een haan en een slang, en wierpense so in 't watar. In Indie wordense na 't seggen van *Linschoten*, van de guichelaars omgedraghen, die haar op de maat sang leren danffen. *Annibal* die een grote menigte van slangen in flessen besloten, in de vloot der Romeinen wierp, maakte dat *Antiochus* de overwinnig weg droeg. De Paardemeesters gebruiken het vet tegen de droppelpis der paarden. De vogelaars het vleesch, om de vogels te rasser te doen van vederen ruilen. *Albertus* maakt uitte delen veel beuselinghen, die ghy by *Ambrosinus* vinden sult. Seker Ridder die voor *Klaudius* strijden soude, droeg de eyren by hem op hoop van overwinning, maar beklapt zijnde, is hy als een vergif-menger gedoot. Enige plachten de huid als een tegengif ande armringen te binden. *Kardanus* gebruikte, ik weet niet waar toe, in sekere 't samen starringen. *Plinius* geeftse met zout en *Serpillum* de Koe-beesten in, als de druiven rijpen, om 't gehele jaar welvarende te blijven. *Wottonus* leitse in kisten en kassen om de klederen van de motte te bewaren, andere sproeijen haar poejer, om de bijen weder in de korven te lokken.

Het onderscheid der Slangen is veelerley; Het voornaamste sullen wy tottet volgende hoofstuk oversetten. Het tweede onderscheid wordt van de hoe-grootheid, verw, plaats, reuk, schadelijkheid, gesicht, en andere toevallen ghenomen. Merk, van de hoe-grootheid, dat het Mannetje altijd kleinder als het Wijfje is. Datter in de Noordse landen in 't begin van de Somer kleine gevonden werden die een gekroonde Konigh hebben; en datse die gedoodt zijnde, verstroyt werden. Datter in Thessalie een kleine en ruige is, in dien wy *Belluacensis* gheloven, welken de Inwoonders heiligh noemen; een ander die alleen met sijn stem de andere dieren doot: Datter in Indie zijn veel kleinder als andere, maar verscheiden gheverwt en als geschildert. Op andere plaatsen zijn heel groote. *Megasthones* schrijft ('t zijn de woorden van *Plinius*) dat in Indie de Slangen so groot werden, datse gheheele Herten en Stieren inslokken. *Metrodorus* datter omtrent de Rivier Rhindakus in Pontus zijn, die hoog en snel-vliegende vogels opsnappen. De Slang van CXX. voeten lengte, die in de Punise oorlogh, an de Rivier Bagrada (nu Megerada) van de Konings Velt-overste met gheschut en alle krijghs-ghereetschap, als een Stadt angetast en overwonnen wiert, is by de Schrijvers bekend. Sijn hui, en kaaksbeenderen hebben in de Kerk te Rome totten Numantijsen oorlog geduurt. Hier schijnt Seneca opghesien te hebben, als hy schrijft: Een sachte en bysondere verderving beweegt niet alleen de steden, 't geen ruim en breed begint te woden, en alles anvaart, wort an alle zyden overvallen. De kleine Slangen bedriegen ons, en worden niet openbaarlyk vervolgt; maar als 'er een de onghemeene grootte te boven gaat, en tot een wanscheppel opgewassen is, de bronnen vergiftigt, besmet,

Sueton: in
Hist. 1. 6.

Onder-
scheid.

Belluacensis
speculi.
1. 20. c. 13.
Ælian. 1.
17 c. 2.

Valer:
Maxim: 1. 1.
c. ult.

Seneca: de
Clement:
1. 1: c. 25.

ver-

Vipera Mas.

Vipera Fœminina.

Ammodites.

Serpens Biceps.

verdroogt en bedorven heeft, word hy overal met gefchut angetaft. Daar zijn'er eertijts omtrent de rode Zee angemerkt die X L. ellebogen lang, en na evenbedeeling dik waren. In feekere plaats Macra genoemt, is'er een gefien die een heel bunder lants in de lengte befloeg, en fo dik was, indien men dat geloven mag, dat twee mannen an weerzyden te Paart fittende, malkander niet sien konden, dit verhaalt *Possidomus*. *Porus* Koning van Indie, font'er een an *Augustus* van thien ellebogen. In Malabar worden zy van agt voeten gevonden, die vermaak inde Kinderen hebben. Als fy leggen hebbenfe een gedaante van palingen; opftaande fpreiden fy haar fo wijt uit, datfe by na een Menfchelijke gedaante vertonen. By *Klufius* fult ghy een vel van negen voeten vinden; So groten heeft ook *Ambrosius* by den Hartogh van Hetrurie gefien: daarom heeft mogelijk *Gullius* niet vreemt ghefchreven, datfe in Kalikut soo groot als Varkens zijn, wyl'er voornamentlijk door een Koninglijk gebod verboden is haar te doden. Omtrent de Rivier Zenega feit men datfe de Geiten en Herten inflokken. Indien ghy haar verw befiet: in de Noortfe landen zijnfe verſcheiden. In Indie, ſo wy *Aelianus* volgen, zijnfe van 't hooft totte ſtart met geele, roſſche, en witte ſtrepen getekent. *Thevet* geeft ſommighe een rode verw, met gheſprenkelde ſchobben, andere een groene, als een Lauwierblad: Van deſe verw worden'er in Valois ghevonden. *Hefychius* noemtſe Sauritas. Ten anſien van haar plaats, zijnſe water en lant-ſlangen, van welke ſommige op de bergen, andere in de vlakten, eyken-boſſchen, en andere in de ſchuil-hoeken omtrent de beukebomen en haſelaar verkeren, andere zijn twijfelbare. *Bellonius* heeft een geſlacht omtrent de haven van Abydos angemerkt dat uitten rode vaal was, en by dach de zee, en 's nachts, om te ruſten, het lant koos. Van reuk zijn ſommige moſchaatachtig, gelijk die van Eſkulapius, en de Kuffo van Syprus met een groot hooft, en een lijf ſonder beenderen. Hy flokt een heel Lam binnen, en dat ingheſvolgen hebbende, wrijft hy ſich ſo lang tegen een boom, tot dat hy de beenders weer uitgheworpen heeft. Wat angaat haar ſchadelijkheid. In Spanjola zijn onſchadelijke. Omtrent het Koningrijk Kuſko zijn'er door beſwering ghebonden, welke, na dat ſy by na een heel leger verſlonden hadden, geen ſchade meer doen. Onder deſe ſtelt *Nikander* de Molurus. Van angeſigt zijnſe verſcheiden: ſommige hebben grote oogen als de Lybiſe: andere kleine als Springhanen, enige rode en geelagtige. Torte toevallen behoort, dat ſommige ſcherp, andere wijt van muil zijn; dat eenige met een ſpits oft kroon op 't hooft verciert zijn; andere hoorns hebben, en weerom ſommige vleugels. Hier toe behoren ook de wanſchepfels, gelijk'er een te Bononie met twee hoofden, een ander breed van lijf, met een ſmallen ſtart te ſien is, welkers afbeeldfels wy vertonen.

Strabo
Georg:
l. 15.

Aelian:
l. 17. c. 2.

Arist: H:
A: 2. c. 14.

Ambroz:
deSerpent.
p. 6.

II. OPSCHRIFT.

Vande Slangen in't byſonder.

I. HOOFD-STUK.

Van de Land-ſlangen.

I. L I D.

Van de Adder-ſlangh.

Het voornaamſte onderscheit der Slangen is by na voor ſo veel ſy in land, water, en twijfelbare Slanghen verdeelt werden. De Land-ſlangen zijn de Vipera oft Adderſlang, de Ammodites, Ceraſtes, Hamorrhuis, oft bloedſtorter, de Seps, de Aspis, Dipſas, Scijtale, de Amphif bena oft twee-hoofdige, de Cecilia, de Kenchrus, Akontia, Dryinus, de Elaps, en de Slangh van Eſkulapius: Doe hier de Indife by.

Ambroz:
deSerpent:
l. 1. c. 2.

Naam:

De Adder-ſlangh menen ſommighe dat de naam Vipera in 't Latyn gekregen heeft, quia vi pariat, dat is om dat hy met ghewelt baart, als of den buik van de Moeder door het uitkomende jóng verſcheurt wierd. Andere van Vivipara, dat is levend-barende, en dat met recht, om datfe haar eyren binnen den buik ontfangt, en daar na een levend jongh voortbrengt. By de Grieken is ſy ſomtjids door uitenementheid Ophis, dat is Slang genoemt, gelijk in *Oppianus* an te merken is. En gemeenlijk word het Mannetje Echis, het Wijfje Echidna genoemt, om datfe totter doot toe haar jongh bewaart, welke beuſelingh by de ouden geloofd is, oft om datfe een levend dier in den buik heeft, 't welk waar is. De huidendaaghſe Grieken noemenſe Echendra, gelijk *Bellonius* getuigt. De Italianen Maraffo, maar oft met regt word elders onderſocht. *Zueſſanus* noemtſe Scorſiones, *Nikolaus Florentinus* Scorzones, welk woord by de Italianen alle Slanghen ghemeen is. De Arabers noemenſe Thijri, waar van *Andromachus* de koekjes van Adderſlangen Ferinos, dat is wilt oft woefte, van 't Grieks woord Ter, oft Terion genoemt heeft. Dat het de Nepa niet is, is ſeker.

Arist: de
Generati:
Animal:
cap. 10.

Het is een vergiftige ſlangh, een elleboogh langh, ook dikmaal langer, geel van verw, met veel plekken geſprenkelt. Het Mannetje heeft een ſmalen ſcherp hooft, een dikker hals, en dunder lijf: de ſtart vermindert op de wijs van andere Slangen, maar niet overhoop gelijk in 't Wijfje. An 't einde is hy met ſcherper ſchobben bedekt, die hy vergramt zijnde oprecht: De doorgang van den drek is den buik nader als de ſtart; hy heeft twee honds-tanden, het wijfje meer: *Galenus* maakt de wijfjes geel, heel beweeghlijk, en ſeit datfe den hals langh uitſteken, met rode onbeſchaamde oogen, en van een wreed geficht. *Aetius* ſeit datfe met veel plekken als raderen verciert, een elleboogh langh is, met een ſtart die overhoop ſpits werd, en een boghtiger buik, en op haar ſtart ſteunende voortkruipt. Indien wy *Kardan*: volgen, ſo hebben de beſte

Beschry-
vingh.

Galen: de
Theriacal
ad Piſon:

B

Adder-

Adderslangen een breed hoofd, opgericht en hol, in ghestalte als een Roch, glinsterende ogen, een heel kort lijf, en snel van beweging. *Amatus Lusitanus* schrijft dat hy een elleboogh langh in Spanje is, met een smal spits hoofd, op 't welk een knobbel staat, en dat den rugh alseen ketengesprekelt is.

Ambrosi-
nus de
Serpent:
l. 1. c. 2.
p. 117.

Sijn opsnijding sullen wy met de woorden van *Ambros.* vervolgen; Hy spreekt aldus: In't opsnijden van't hoofd der adderslang, wort het brein swart gevonden, en so klein, dat het nauwelijck 4. Geers-korlen groot is, daarom word dit dier van sommige heet en droogh geoordeelt, om dat de onmatige warmte van't hart, van de koude der hersenen niet gematight wert. De Adderslangen zijn sonder oiren, maar hebben enige hollen in plaats: want *Plinius* heeft geseit dat al de levend-barende dieren uitstekende oiren hebben, uitgenomen de kraakbenige, het Zeekalf, den Dolphijn en de Adderslangen, die enige gaatjes voor oiren gebruikē. Wat angaat haar tanden, *Gesnerus* seit dat eenige het hoofd van een Adder openende, 4. lange tanden in 't opper kaakbeen gevonden hebben, wyl geen andere so in het opper als onder kaakbeen gesien werden, maar dat sy het kaakbeen met een naald wrijvenden, een ruwigheid en geknars vernamen. Dese kleine tanden kan niemand sien nocht inde levende, nogt dode, ten zy het blaasje daar sy onder gedekt leggen weggenomen wert. *Baldus Abbatius* eigent so wel het mannetje als 't wijfje vier honds-tanden toe, nochtans met dit onderscheid datter twee van 't mannetje uitvallen, daarom seit hy, dat het geen wonder is datmen dikmaal maar twee in't mannetje siet: Waarom hy oordeelt dat de schryvers *Nikander* volgende, buiten twijfel dwalen, welke schrijft dat de ghequetste van de mannetjes twee, en van de wijfjes vier wonden meedragen, wyl sy geloof hebben datter in de mannetjes altijd maar twee, en inde wijfjes vier tanden waren, daar nogtans het mannetje eer het de twee tanden verliest, ook met vier wonden kan quetsen; Dit gevoelen 't zy waar, oft niet, heeft onderzoek van noden, want onse bedriegers die dagelijks de adderslangen handelen, seggen datse maar twee tanden, so in 't mannetje als wijfje gevonden hebben. Wy dan het hoofd van een Adder gekookt, en 't vleesch van de benen keurigh gescheiden hebbende, hebben tweederley geslagt van tanden gesien, het een waar mede dit beest sich beschermt en vergiftigt, het ander 't welk het om te eten gebruikt: Die zijn 4. boven de dertig vande oude niet beschreven, wyl sy inde kevels verborghen niet gesien werden, maar de orde van dese is sodanigh. Behalven de boven-genoemde vier Honds-tanden, worden'er twaalf inde opperkaak, te weten weerzyds ses gesien, en zijn na de keel toe als een zaagh, en wat grooter als die, welke de onderkaak wapenen. De onderste tanden zijn twee-en-twintigh, te weten weerzyds elf: Waarom als de schryvers spreken van de wonden met de tanden der Adderslangen gegeven, sy van de Honds-tanden moeten verstaan werden, wyl de ande-

re tanden van dese dieren haar onbekent zijn: Want de oude hebben alleenlijk de Honds-tanden deser dieren beschrevē, welke wy door gaat en met een blaasje vol vergif gewapent sien, 't welk dagelijks met nieu vergif vervult wert, als het eerste doorbyten verloren is, want gelijk in alle dieren dagelijks eenige uitwerpsels voort-komen, die door een bepaalt deel werden uitgeworpen: also werpen de Adders haar vergif door de tanden uit, wyl sy met byten haar verwerende, andere dieren vergiftigē, dat doet ook de Scorpioen die in de start een doorgate angel heeft, gelijk de voorste tanden van de Adderslangh, en onder den angel een blaasje vol vergif, 't welk hy de gequetste dieren mede deelt; En het is geen wonder dat de Adders alleenlijk om haar te beschermen de houdstanden van de natuur bekomen hebben, want dat selve gebeurt ook inde Visch Pistrix oft swaartvisch, die een snuit an weerzyden getant heeft, welk hem de natuur niet als om te verweren verleent heeft: maar dat onse slangevangers seggen, datse alleenlijk in't Mannetje twee tanden gesien hebben, geloven wy daar uit ghesproten te zijn, om dat de andere in de Kevels verborghen zijn, en dese ruwe onverstandighe Menschen noit het recht onderzoek mēt opsnijden gedaan hebben: De longh der Adderslangen is als een blaas, lang en vlietagtig, vol gaatjes, en wint opgeblasen; het hert is grootagtig, beweeglijk, en in sijn vlies beslotē: En dat word hevigher beweeght wanneer het dier met een tegen-gif word omgebragt, dan oft het met een mes ghedoodt wierd, om de tegenstrijdigheit van't geneesmiddel en 't vergif. De lever is langagtig, met een dikke aar door 't midden lopende versien, welke van 't hart afdalende, tottet uiterste van de start uitstrekt: daar worden ook lever, en hart-aderen gesien, die van 't hart, en de lever tot de kevels, en blaasjes der tanden opklimmen; wyl dese vergiftige stof in de gal-blaas, als in sijn eigen hol verborghen is, welke van daar tot de tanden gevoert wert; want wy konnen nootsaaklijk getuighen dat dese stof in de gal-blaas sich verhout, wyl nocht de lever, nocht het hart, nocht het bloet van de Adderslang, enig vergif deelagtig is: de maag schuilt onder de lever, daar de keeldarm an vast hangt, mette logtaar die na de longen schiet: de milt is an de kronkeldarm gehecht; de kronkeldarm is bochtig, en eindigt in de linker zyde: maar de regten darm schijnt van de gront der maag af te sakken.

En so veel heeft *Ambrosinus* van't opensnijden der Adderslang. *Severinus* heeft in een Adder, van hem geopent, dit volgende ange-

Severinus.
Zootom:
Part: 4.
p. 359.

merkt: Alle de ingewanden en eyren zijn langwerpig; het vel eerst afgetrokken zijnde, loopt de lochtader door den nek na de longen; de selfstandigheid van 't hart is gheheel wit, behalven dat de oirtjes root zijn, van welke de linker grooter is; daar is water in 't harten-vlies, en 't hart drykantigh, plat: de gal-blaas is niet an de lever, maar an de uitwas van de maag ghehecht: de twee nieren zijn als uit veel kleine r'saam-gheset, en staan

staan lager als alle de ingewanden en omtrent denaars. De kloten zijn langwerpigh van vorm als een pijnkorf; daar zijn dry jongen in de lijfmoer ghevonden, welke twee daghen na de moers doot aldaar noch leefden, met vinnige starten, daar-en-boven noch veel eyren weeryds an de zaad-vaten, die van daar regt door 't midden van de nieren sakken; binnen de start zijn twee blaasjes vol van dit vergif. De darmen rood, voornamentlijk vleefigh, opwaarts in eenige knopen gerolt: Inde maagen darmen was een kruidachtigh voedsel, de binnenste rok van de maagh gerimpelt, maar de rimpels recht, welke daar na beide de rokken uitgerekt zijnde, lichtlijk konnen onvouwen werden. Daar is onderscheid van kunne in dit geslacht. Het Mannetje is langer van start, het Wijfje korter: Het Mannetje heeft onder de start eenige lange vaten van binnen stekelachtigh; an haar teel-leden twijfel ik niet. Sy worden in veel landen gevonden: In Italie, Spanje, Indie, Melite, Cyprus, Chio, en omtrent Amiklas, daar haar beet ongeneeslijk is, en elders: Nochrans ontken *Aristoteles* datse in Kreta gevonden werden. *Kordus* heeftse in Hoogduitsland noit ghesien. In 't Eyland Syagrus, omtrent het uitstekent hooft van Arabie worden groote gevonden. De Marfijse volkeren, die de Adderslangen ongeschend handelden, benenen datse elders gheboren werden: Sy houden haar voornamentlijk op de berghen, daarom wordense omtrent Halyakmon, een Rivier van Macedonie, en de Paduaanse gebirghen gevonden. Omtrent de wateren en Populierbomē, welkers vleesch *Galenus* in het tegengif verwierp, om dat het de sieken een onverdragelijken dorst maakt. Inde Winter verschuilense niet alleenlijk onder de Rotfen en ongeroerde mest-hopen, gelijk *Aristoteles* en *Virgilius* verhalen, maar onder stene beelden, inde aarde; Voorwaar de Italiaanse boeren hebben haar in 't omspitten der aarde dikmaal met hopen by een gevonden.

uitstorten van de Po, een grootemenigte van Adderslangen is voortgekomen: datse uit versameling van Mannetje en Wijfje voortgeteelt werden, is so seker als het valsche is, datse met de Visch Murena oft Negenooft versamelen, oft dat het Wijfje het hooft van 't Mannetje na de paring afbyt, 't welk wy by *Plinius* lesen: welken *Herodotus*, *Nikander*, *Plutarchus*, *Solinus* en andere toestemmen. Sy ontfanghen eerst eyren van eenereley verw, en sacht als kuit van Visch, die opwaarts na 't middelrif leggen: Ten tijde der baringh, komen de jongen sonder eenige vliessen, om datse die somtijds breken, somtijds met die overtoeghen, uit. Als sy inde Lente ontfangen, dragen sy haar jongen tot de Maand Augustus: Datse yder eenen-twintigh jonghen, en maar een tseffens voortbrengen, hebben wy by *Aristoteles*. *Iohannes Savius* een kruidmenger schrijft datter van een in een doos opgeslote zijnde, dry-en-twintig voortquamen, van welke die van de moer afgescheiden wierden, onbequaam wierden.

De Adderslang heeft met vele een verborghen haat; so sy menschen spog in 't lijf krijgen stervense: Indien sy een swangere Vrouw ontmoeten misvalt die. Met sijn stem alleenlijk doen sy de Muisen haar jongen verleggen. Hy vegt metten Arend Steenbreker en Schildpad: die beschermt sig met het kruit Zeugendistel. Dese geneest sig met Orego en Rute; datse met de Scorpioen veghten en malkander ombrengghen, heeft *Kasper Wolfius* angemerkt: Datse den reuk van Scordium, Alliaria en look schuwen, staat by *Theophrastus*. De wortel van Kalfs-voet an de handen gestreken, belet de beten der Adderslangen, indien wy *Avissenna* geloven; de selve seit datse de Mostart schuwen. Met een takje van de Beuke-boom geraakt, wordense loom, indien wy *Lakuna* geloven. Tussen de eschboom bladeren en brandende kolen geset zijnde, kiezen sy het vuur. *Galenus* besmeerde sijn handen met sap van nachtschade tegen haar vergif. *Rhases* schrijft dat de oogen van den Adder op een Smaragd-steen siende, smelten, en ten hooft uitvloeijen.

Tot haar aart behoort datse in de Lente, en Herfst haar hant afleggen: In de lente wrijven sy haar ogen met Venkel, om de donkerheid van 't gesicht, datse in de hollen gehaalt hebben, wech te nemen, en om datse dan een bange reuk hebben.

Dat het een vergiftig dier is, hebben wy boven geseit: daar van komen verscheide tekens voor. Een seker Hoveling by *Rhodiginus* wierd so groen als een Parey. Datse somtijds een purpere verw verwekken, hebben wy by *Grevinus*. Somtijds verwekkense den nok, als de Maagh door 't vergif gheprikkelt wert. Het lichaam swelt by na altydt: Daar rijfen blaren op offe ghebrandt waren; den dorst is groot: het tand-vlees is bloedigh, de lever ontsteekt, de gal loopt over, daar na volghen Wervel siekte, Slaapfucht, Beving en beswaarlijk Water-maken, gelijk *Dioskorides* en *Egineta* hebben nagelaten; Maar als 't vergif 't geheele lijf heeft ingenomen, worden de

Plaats.
Solio: Po-
lyhist:
Arist: in
Mirabil.

Martials:
Epigr: 4.
59.
Arist: H:
A. 10: c. 62
Virgil:
Georg: 1.
3.

Voedsel.
Pausan: in
Beotic.
Galen: de
Theriaca.

Aristot: de
Generat:
Animal 1.
c. 9 Galen:
de Simpl:
1. 11. c. 12.

Teelingh.

Ælian: 9.
c. 96.
Plin: 10:
cap. 62.
Arist: H:
A: 5. c. ult.

Arist: H:
A: 5. c. ult.

Afkeer.
Ælian: 2.
c. 24.

Aarr.
Arist: H:
A: 8: c. 17.

Vergif.

nagels door gebrek van warmte blauw, en 't lichaam kout.

Genees-
middel
Amat:
Cent: 1.

De genees-middelen zijn veelerley: *Amatus Lusitanus* wil dat men 't gewonde deel falfcherven, en leit daar een plaaster van Look op, en geeft dry-vierendeel-loots Theriaak met sterken wijn in. Uit de Dieren wort het Adder-slangen vleesch van sijn ingewant gesuivert en gekookt, gepresen, 't welk het vergif na buiten drijft: Het teel-lid van een Hert, den buik van de Wefel gesfouden, de Rivier en Zee-kreeften; het bloet van de Fulica met Oly gedronken, van de Zee-schiltpad met Afijn, de pis vande ghequetste selfs, de Geiten-drek in Afijn gekookt, oft met Wijn ghestampt, en ten lesten oude Boter. Onder de planten komt'er ook veel voor: de *Anchusa* geknauwt, en in de keel geworpen, doot den Adder. *Abensina* prijft de wortel, bladers, en schors van de Aristolochij, Krollius, de *Akonitum* met lauwen Wijn. Andere de Bistorta, die met sijn gedrayde wortel, de bogten van den Adder vertoont; *Mathiolus* de wortel van Bryonie *Rhazes* het zape Citroenzaad: *Dioscorides* de *Ferula* en Ienever-besien: De Keyzer *Klaudius* den Ypenboom, *Aegineta* 't zaat van de Kuisch-boom, *Plinius* de *Tragoriganum*, *Dorotheus Helius* warmen Afijn ghedronken. Uit de vermenghde zijn'er veel, en voornamentlijk de Theriaak van *Andromach* en *Antiochus Philometor*, het tegengif van *Apolodorus* den boeren genees-meester. Van *Avicenna* en *Gallus*, 't welk hy uit Arabie wederkerende, den Keyzer vereerde. Het Slangen poeijer dat ons de Ghenees-meesters voorschryven, vermach ook seer veel. Uitterlijk worden gebruikt gepoeijerde menschen tanden, warme mensche-pis, het hoofd van den Adder afgehouden en opgeleit, de plaaster van Kinkvorsch, Geyten-drek in Afijn gesmolten, en sijn versch-afgetrokken hant. Herba de korso, onlanghs by de Spanjarts gevonden, welke sommige Kantabrika noemen: de wortel van Hadijk met Wijn gekookt, de asch van den Esschenboom, met het sap van de bladeren gemengt, semelen met Rute in Afijn gekookt: het slangen-hout van Malabar, en dat wort daarom van de Inwoonders, an die gene omghedragen die over de velden lopen; ook worden de bladers van *Melissa* gepresen, met haar sap, de gestampte groene Orego, de wortel van Kliffen, Tar met Sout gemengt, het afsetsel van Poley, Serpillum oft Quendel met Afijn gekookt, en z: 't geen ghy in *Ambrosinus* sien kond: *Pareus* gebruikte Theriaak in Brandewijn gesmolten; Sommige stellen het spelen op de Fluit voor een genees-middel. *Amatus Lusitanus* maakt ghewach van een seker Bron, in welke so de sieken gedoopt wert, ook genesen wert. *Fallopilus* heeft angemerkt ('t zijn de woorden van *Ambrosinus*) als hy op 't land was, dat een Boeren Soon van een Adder-slang in de voet gebeeten werde, waar op de Vader door 't roepen na sijn Soon toelopenide, de tee van de voet met een stijven band gebonden heeft, en daar na den selven scherven-

Plin: H. N.
22, c. 20.

Kroll: de
Signatur:

Dioskori-
des: 1. 3.
Plin: 20.
cap. 17.

Galen: de
Simpl: 1.
6. c. 10.

Pare: 1. 20.
cap. 16.

de, en niet weinig bloets uitlatende, geboodt hy hem de plaats der beet an te wijsen, welke bekend zijnde, belasten hy sijn Soon de ghequetste voet neder te setten, en met een houtje de gestalte vande voet omschrijvende, en met een mes wat krijt in de omschreven gestalte schrappende, heeft hy dat selve hem met Wijn ingegheven: door welk middel de soon van onderen boven afgang krijgende, ten lesten genesen is. *Gesnerus* schrijft dat ook het vergif uitte blaasjes genomen, en de gal van de selve besmet, welke ook eē meise dat vleesch met Adders vleesch vermenght gegeten hadde, gesien heeft in een trekkingh van senuwen en andere ongemakken te vervallen. De gal brengt terstond beswijming an. Het Citroensaad met Suiker beworpen, de *Scordium*, Herts-hoorn, Padde-steen, de *Hijachijnt*, *Safsijr* en *Smaragd*, worden onder de verhoeden- de middelen getelt. Sy hebben eertijds en ook nu de plaats op de tafels gehad. De Egyptenaars, de Troglodijten, en Arabers sochten die over al op. De Indianen over de Rivier, en die den berg Athos bewonen, de Ethiopiërs, de Makrobij, en Seres wierden mette selve gevoet, en leefden daarom hondert vijftig jaren. *Athenus* heeft se op de wijs van vissen bereit, opgedischt. Nu worden se in Italie vande vrouwen om de schoonheid onderhouden.

In de Geneeskunst is haar gebruik veelderlei, daar worden poeijers, souden, oly, extracten, tincturen en wijnen uit bereit. Het hoofd om den hals gehangen, word tegen de gebreken van de keel, en haar geswellen gebruikt. Het brein in een vel ghebonden, vordert het uitkomen van de kinder tanden. De gekookte lever verhoet de vergiftige beten. De beenders in een purperen doek gebonden en ghedroghen verdrijven de wervel, en vallende siekte. De huid word onder de oogmiddelen gemengt, en na't gevoel van *Hippokrates* tegen 't springend vuur gepresen. De huid an't rechter dybeen van de swanghere vrouw ghebonden, verlicht het kinderbaren. Het vet wel bereit zijnde is goed tegen de blindheid der ooggen; tot de verbrandheid, om 't hayr onder de oxels weg te nemen, tot de uitpuilingen van de huid, en lammigheid. Enige seggen dat haar vleesch het leven verlenght, 't welk *Renodeus* tegenspreekt. Andere versterken met venkel in het sap gekookt het gesicht. Met het eten van de selve is de knecht van den geneesmeester *Kratetes* genesen, hoewel hem het vleesch in sijn siekte van de benen gheweken was. In dien wy *Phorphyrius* geloven; Dat het vleesch seer verdroogt, en de vuile vogtigheden na de huid drijft, en daar om de Olyphants-siekte, en ander schorft geneest sult ghy by vele Genees-meesters vinden. *Galenus* verhaalt eenige voorbeelden, van die ghene welke den Wijn daar de Adder in gestikt was gedronken hebbende genesen waren. *Kardanus* heeft mette selve de tering genesen; sommige hebben daar hoenderen mede gevoed, tot dat al de vederen uitvielen, die sy dan de sieken te eten gaven. Daar word verhaalt dat *Mattheus de Gradius*

Gebruik
in de Spijs.

Plin: 7. c.

Athen:
Dip nos:
1. 8.

Galen: de
Simpl: 1. 6.
Port: Phij-
rogn: 6. c.
11.
Plin: 29.
c. 2.

Galen: de
Complic:
1. 1. 7.

Oribas: 1.
3 de
Morb: c.
62. Ga-
len: Simpl:
1. 11. c. 1.

dibus, en *Gattinaria* sulks gedaan hebben. Andere beloven haar selven met sulken opvoeding hinne eyren bequaem om't leven te verlengen. Hoe de poeijers, en andere dingen inghegheven werden, besie dat by *Ambrosinus* die sulks uit de schrijvers vergadert heeft. Dat het poeijer dorst verwekt, hebben wy self onder vonden. Datse totte water-sught ingegeven werden sult ghy by *Petreus* vinden. De asch word van *Falopius* onder de Brand-middelen gerekent. Besie aldaar ook het water van den Kruid-menger *Galesius*. *Baldus Angelus* schrijft datse in een vat wijn geworpen, de bedorvene menschen weder haar oude glans gheven, en dat sulks in de kelder van den Kardinaal *Ursinus* geschiet is. Sy worden op een sonderlinge wijstotte Theriaak bereit. *Andromachus* heeftse aldereerst ghebruikt. De Keiser *Antonius* heeft dat weder by de hand gevat. En *Galenus* heeft dat treffelijk beschreven. Besie hier van *Ambrosinus*: En wy hebben dat weinig jaren geleden in enige antekeningen op den Theriaak van *Andromachus* uitgeleit; Als wy te lesna in Polen over de selve besigh waren.

Galen: de Antid: l. 2. de Theria: ad Pison.

Onder-scheid.

Porta Phytog: 4. c. 28.

Amat: Lutan. in Dioskorid.

Ælian: H: A: 9. c. 33.

Bellon: Observat: l. 2. c. 30. Alpinus de Med: Ægypt. 4. c. 8.

Nieremb: H: E: 12. c. 3.

Het onderscheid der Adderslangen, sal de grote en verw maken. Ten ansien van de verweidit *Pausanias*, datter in Lijbie en Ethiopie swarte zijn. *Porta* datse na de plaats daarle leven, groen, rood, rosch, wit, en swart zijn. *Kardanus* heeft een rode, dikke, en korte; *Milort* van de Italianen genoemd, gedacht: Maar *Matthiolus* doet'er by dattet een heel onschadelijk dier, en ghemeenfaam in de huizen is. Ten ansien van de groote, wordener in Spanje niet grooter als van een elle boog gevonden, indien wy *Amatus Luxitanus* ghelooven. In't landt der Troghlodijten, zijn sy neghentien ellebogen langh, in dien wy *Ælianus* gheloven. In dien *Kardanus*, zijnse in Kastel Doro vijf-en-twintigh voeten langh. De opgevolde vellen van de Egiptise zijn eens so lang als onse, indien wy *Bellonius* geloven *Alpinus* seint datse alleen in Illijrie met een hoorn versien zijn; het Mannetje met een witte, en het Wijfje met twee als naalden voor op't hooft, welke ook een breder en korter hooft heeft, en datse weinigh van de Ceraftes verschelen. Sommighe maken ook onderscheid uit haar vergif, en brengen ook die Slangh by welken de Italianen *Es kurzo* noemen; maar wijl dese uitten asgrauwen swart en geplekt is, anderhalve hant-breet lang, met een dik hooft, een groote gapende mond, een swarte spitse tong, en traagh voortkruipt, kan hy onder't getal van de Adderslangen niet gerekent werden. Van de Adderslangen van Chiappa, spreekt *Nierembergh* aldus. Chiappa voed een geslagt van groote Adderslangen het verolmde hout gelijk, 't welk een pestighen geest door vier neusgaten uitschiet: Eenige doden de Paarden met haar beet in den tijd van eenen dach, waar door't bloed in al de leden uitstort; eenige zijn gesprenkelt, andere swart en langh, al wie sy steken dodense: Met het wassen van de Maan zijnse makker, met het afgaan wordense grammer; Andere zijn bleek met swar-

te streepen, met witte stippen ghesprenkelt: Die van haarghestecken werden, die valt het vlees van de bennen; eenige zijn so vergiftig, datse met een stok geslagen, haar vergif door den selven totten arm overvoeren. Andere zijn weder sodanigh, dat indien sy's morgens byten de gebeten al bloedspuwende sterft, en omtrent den avond niet doodlijk zijn: Aldaar is'er een gesien die een-en-dartigh jongen in hadde.

II. L I D.

Van de Ammodytes.

Dese word tenansien van sijn gestalte, en baringh totte Adderslangh betrokken: Naam. Ambrosi: de Serpent: 1. c. 3. Hy word van de Latynen Ammodytes ghe-noemt, met een woordt van de Grieken ontleent, by welke hy ook also ghe-noemt werd, om dat hy in't zant kruipt. Hy wordt by *Ætius* Kenchrias, oft liever Kerchnias ghe-noemt, van sijn geersachtige korlen, en om dat sijn start hart is als de geerskorlen. Of de Ammobatys by de woord-beschryvers, van dese verscheiden, oft de Ammotis van *Suidus* is, valt beswaarlijk te seggen; sommige willen dat de Ammodites, Kentria oft Kentrites om de hardigheid van de start behoort ghe-noemt te werden, wijl Kentra eenigh gebrek in't hout oft steen beduit, gelijk by *Theophrastus* te sien is, en *Plinius* seint datter in eenighe bomen gelijk inde Marmelsteen eenige Kentra, dat is hardigheid als spijkers oft quaften die de zagen bederven gevonden werden. Ik heb hem gehoornde genoemd, om dat hy een uitpuilingh, een hoorn ghelijk op den neus heeft, en ook Illyrise gehoornde Adder, om dat hy in dat landschap overvloedigh is; ten lesten ook Eenhoorn, om dat hy een knobbel heeft, die hem boven op't hooft verciert.

Theophr: H: Pl: 5. c. 3.

Van sijn vorm en beschrijving spreekt *Ambrosinus* alsoo. *Olaus Magnus* heeft geschreven datter Slangen van een zandige verw zijn, een elleboogh lang, met swarte plekken getekent, en op den rug eenige strepen hebbende. Daar na reket hy onder dese geslaghten van slangen de Ammodijtes; waarom *Lukanus* de zandige verw van dese Slang beschouwende, op dele wijs ghezongen heeft: de Ammodites is van een verbrande zandige verw. Dit dier dan is den Adder seer gelijk, nochtans groter van hooft, breder van kaakbenen, en heeft boven op den bek een uitpuilingh ghelijk een spitse wrat, daarom heeft hem't gemeen niet't onrecht gehoornde Slangh oft Adder genoemd. *Ætius* stelt ook dat de Ammodites van een ellebooghs grootte, en een zandige verw is, ja schrijft hem een vel met swarte plekken, en een seer harde start toe, maar dit alles zal de lezer beter uit het afbeeldsel, dat wy vertonen kunnen begripen.

Beschrijvingh.

Hy hout sich veel in Italien en Illyrie, voornamentlijk in't Graaffschap Gorits. *Quadrantius* heeft angemerkt datse inde dosen van de Guychelaars haar jongen op de wijs van d'Adderslangen voortbrengen.

Plaats.

Vergif.

Van de tekenen en genees-middelen van 't vergif spreekt de selve *Ambrosinus*. *Olaus* beschrijvende de tekenen van 't vergif deser Slangh, seit datse dese zijn, wanneer 't gebeten deel niet alleenlijk seer zwelt en pijnlijk werd, maar ook al het quaadaartigh voght uit de wonde vloeyt, en daarom; so den lyder op den derden dach niet sterft, dat hy dan somtijds totten sevenden leeft: maar onder andere wijft *Matthiolus* klaardertekenen van dit vergif an, als hy seit dat de gequetste van dese Slangh met een haastige dootd omkomen, en datter uit de wond der gene die niet sterven, eerst bloed loopt, de lippen swellen, en datter daar na een quaadaartigh voght uitloopt, ten lesten beswaartheit van 't hooft, en beswijmingh na volgt. Hy doet'er by dat kloeke menschen ook op den derden dach van dese beet sterven, en die van 't Wijfje gequetst worden nog haestiger, hoe wel hy angemerkt heeft dat enige gequetste totten sevendē dag leefdē.

Genees-middelen.

Abenzina prijft voornamentlijk de algemeene genees-middelen om dit vergif te betomen, en daar na alseen tegengif, de *Kastoreum*, de *Kanneel*, de wortel van *Sentaurea*, met *Wijn* gedronken, ook de wortel van de langhe *Aristolochie*, en *Gentiana*, daar na tot plaasters, gedroogden honig en die gewreven, de wortels van *Sentaurea*, lijn-zaad, harmel, zaad van latouw, en 't kruut *Volubilis*. Maar *Matthiolus* vermaant de wond eerst in 't ront met koppen te scherven, en de bovenste delen heel sterk te binden, en daar na alseen sonderlingh hulpmiddel, Munte met honigh-water te drinken, *Kastoreum*, *Kasia*, en 't sap van *Arthimizia* met water te gebruiken: Daar boven geeft hy *Theriaak* in, en besmeert met de selve de wonde, en ghebruikt daar na antrekkende plaasters. Ia hy prijft hier seer de plaasters die totte voorts-lopende sweringen goet zijn.

III. L I D.

Van de Cerafces Hoorn-slangh.

Ambroz: l. 1. cap. 4.

Dese *Ammodijtes* volgt nu een ander slang, die sich ook gaarn in sandige plaatsen houdt. Hy heeft de naam van twee uitpuilingen, die als slekhoorns boven uitstekē maar harder zijn. *Bellonius* wil dat hy by *Aristoteles* *Kolubrum Thebanum* genoemd zy; By *Olaus* word hy *Kristalis* oft gekuifde; By *Albert* de grote *Keristalis*, *Sirtalis*, en *Triskalis* genoemd.

Bellon: Ob-servat. l. 2. cap. 24.

In de beschrijving is 't gevoel verscheiden, *Plinius* schrijft datter op de *Keraftis* dikmaal vier hoors staan, met welkers beweging, sy het overige lichaam verbergende, de voghels anlokken. *Solinus* heeft ook soo veel; *Albertus* acht; *Bellonius* twee als garst-korlen, boven de oogen, en kleine hoorntjes gelijk. Hy doeter tanden by, die van de *Adder* niet verschelen, en dat hy een rug met roode strepen onderscheiden heeft. *Aetius* heeft nagelaten dat hy anderhalve elleboog, de grootste twee ellebogen lang, van een sandighe verw, omtrent de start ongeschobt, maar an den buik met schoben versien is.

Plin: H: N. 8. cap. 23.

Solin: Polyhist: c. 40. Bellon: Ob-servat. 2. cap. 54.

Hy word in *Lijbie* gevonden, welkers binnen-landen met een swavelachtige gront vervult zijn. Enige seggen dat hy eertijts na *Egipten* verhuist, en een groot deel van 't land onbewoonbaar ghemaakt heeft, 't welk *Lukanus* ook seit. Als *Bellonius* van *Kairo* na den bergh *Sinai* reisde, heeft hy'er veel gesien. Hy houdt sich veel op de wegen die met karren bereden werden, en grijpt de voorbyreisende an en doodse.

Lukan: Pharfac: l. 9. Bellon: Ob-servat. 2. cap. 56.

Bellonius seit dat haar twee dingen angeboren zijn, te weten datse op de wijs van de *Adders* levende jonghe baren, en onder alle slanghen langhst den dorst konnen uitstaan. Datse met boghten voort-kruipen om datse kort en dik zijn, en datse als boven geseit haar onder 't fant verbergen, en met uitgestekene hoorntjes de vogels anlokken. Datse de *Pfijlly* niet anroeren kan tot het voorgaande gevoegt werden.

Ælian: H: A: 16. cap. 28.

Het deel dat van haar gebeten werd swelt, en krijgt een hardigheid als een hooft van een spijker met puistjes, daar na loopt er een swart en bleek vogt uit, het verstand vervremt: 't gesicht word donker, de liefschen en knien doen wee, en de lijder sterft door trekkingh van senuwen, met een verheven teellid. Onder de Genees-middelen stelt *Dioskorides* het affetten van 't lid; *Ægineta* en *Areteus* gebieden dat te scherven en te branden. *Selsus* prijft rute met *Azijn* gekookt, en nip met sout en honigh mengt. *Plinius* gebruikt pek met garstenmeel. Somtijds *Kastoreum* met *Panax* en rute in wijn gekookt. Hoe de *Pfijlli* dat vergif verdooven hebben wy by *Ælianus*. Dat het hoorn inde tegenwoordigheid van de *Adder* slangh, de *Napellus*, oft de gal van een *Lupart*, sweet bevestigen *Grevinus*, en *Petrus* de *Abano*.

Ælia: l. 19. cap. 28.

By *Nikander* is en geknot gheslaght van de *Keraftes*, oft om dat het sonder hoorns is; en so kan't geen *Keraftes* genoemd werden, of om dat het die niet so groot heeft: Maar hy heeft veel grooter kaaksbeenderen als de andere, en is daarom *Maxillare* oft groot-kaak genoemd. Mogelijk is het dat gestagt, dat wy boven uit *Matthiolus* geseit hebben, in *Illyrie* ghevonden te werden by de *Egiptenaars* *Thair* genoemd, en 't welk sy, als *Prosper Alipinus* schrijft onder de *Theriaak* menghen. *Herodotus* ghedenkt van eenighe hoorn-slanghen, omtrent *Thebe* in *Egipten* die heiligh ghenoot werden. Maar wijl zy onschadelijk zijn, konnen se niet totte *Keraftes* betrokken werden. Wy fullen hier twee gedaanten in de afbeeldsels vertoonen. De tweede is an den doorluchtigen *Hertog* van *Hetrurie* uit *Lybie* gebracht, en is mogelijk een uit die geene, van welke *Faukonerus* an *Gesnerus* schrijft: Daar waren twee dry slanghen uit *Kairo* an een seeker *Veneets* *Edelman* gebragt, welke neerstighlijk in een groot glas met fant omtrent het vuur bewaart wierden, van welke deene by na drymaal langer als de andere, en een *Wijfje* was, welke doe by gheval vier eyren in dat fant hadde voortgebragt, omtrent so groot als *Duiven*-eyren; haar lenghte was omtrent dry voeten, en de dikte by na als een arm: het hooft twee vinghers breed

Onder-scheid.

Cerastes Greuni Aldrou. Gehörnichte Schlange.

Cerastes ex Libya Aldrou.

Hæmorrhous Parei.

Seps Parei.

breet en plat, de oogappel swart, het overige van de ogen wit, waar an weerzyden twee kleine hoorntjes, niet vleesch, ghelyk in andere, maar recht hoornachtigh uitstaken; den hals was ten ansien van 't lijf heel dun en lang; boven op was hy geheel met asgrauwe schobben bedekt; die an haar opper-deel swartachtigh waren; de start was an 't einde heel spits en donkerverwig. De andere twee waren van de selve vorm, behalven datse noch geen hoorns uitstaken; Sy seiden dattet jonghen van dese waren.

IV. L I D.

Van de Hemorrhous oft Bloetstorter.

Ambroz:
deSerpent:
l. 1. c. 5.
Naam.

Rhodig:
Antiq:
LeGt. 16.
cap. 9.

DE Hemorrhous, is by de Grieken in 't Vroulijk gheslacht Hemorrhous, en in 't Mannelijk Hemorrhous apo tou haimatos en reöo, om dat na sijn beet, uit alle doortochten van 't lijf het bloedt voort-vloeyt. By *Isidorus* word hy *Aspis Hemorrhous* genoemd, By *Arnoldus* *Afrodus*, by *Sylvatikus* *Afudius*, by *Avissenna* ook *Sabris*, en *Alzordius*. *Olaus* heeft gemeent dat'er dry verscheide geslagten waren. *Rhodiginus* schrijft dat hy van *Nikander* *Thonius* genoemd is, om dat hy in die plaatsen van Egipten, daar *Thonis* overgheheerscht heeft, veel gevonden wierd.

Ælian. 1.
15. c. 13.

De beschrijving vande slang, hebben wy by *Ælianus*, *Nikander*, en *Paré*. Hy is klein van lijf, met vlamme oogen, een blinkende huid, den rug is met witte en swarte plekken getekent, den hals is dun, met een langen start, en twee hoorntjes boven de oogen. *Avissenna* eigent hem gelijke oogen toe.

Nikander schrijft aldus:

Hy is maar een voet langh, heel dun, en dikmaal wit, oft vlamme rood geverwt, den hals ook dun van lit, En schraal als uitgeteert; de start is spits: en boven Sijn koude oogen slaan twee hoornen uitgetogen, Englistren, even als de wilde Kever, die Het groen der velden eet, oft als de Honig bie; Sijn hooft is bars, verzien met harden ruwe knobbels, En als de Hoornslang Ceraskes, die vol bobbels Zijn schuinse gangen doet, sleept hy zijn trage huid, Waar uit een heuvel rijst gelijk een kleine schuit. Hy slijbert op sijn buik en rukt sijn traghe leden heel heimlijk door het riet.

Plaats.

In Egipten, en die plaatsen daar *Thonis* gheheerscht heeft, hebben wy boven geseit dat hy leeft. Dat hy in Indie gevonden werd, kan uit *Diodorus Sikulus* geoordeelt werden. Want die schrijft dat'er in die land-streek daar *Alexander Porus* vervolghde, kleine slangen gevonden zijn, maar van welke sommige kopere roeden gelijk schenen, andere een dichte ruige kuif opstaken, en dat na haar beet over 't gehele lijf een bloedig sweet volgde. Indien wy haar bysondere plaats besien; Sy houden haar veel in de steen-klippen.

Ælian: H:
A: l. 9.
cap. 43.
Aart,

Van haar aart komt dit voor, datse traag en leuy van gangh zijn: Datse gemeenlijk als een schip in Zee voortkruipen, gelijk de baren die

op en neder gaan: En dat het Wijfje ingangh van 't Mannetje aldus onder scheiden wert, dat dese haar omtrent de start vest, en 't Mannetje alleenlijk op den buik steunt, en den hals in 't kruipen uitsteekt. 'T geen van de oorzaak van haar schuinse gang, en van *Kanobus*, de Stuurman van *Menelaus*, by de oude gebeuselt wert, besie dat by *Ælianus* en *Nikander*. Niemandt anders heeft an dit verdichtsel gedacht.

Ælian. 15.
cap. 13.
Nikander
de Therit:
Vergif.
Matthiol:
ad Diosco:
6. c. 50.

Na sijn beet ('t zijn de woorden van *Matthiolus*) word de gequetste plaats bloedig, uit welke in 't begin niet als een waterigh voght vloeyt, en de maagh wordt pijnlijk; Daar na vloeyt het bloet niet allenlijk uitten beet, maar ook uitten neus, dan volgt er een beswaarden asem. En indiener in 't lijf eenige verouderde littekenen zijn breeken sy weder open. In de beet van 't Wijfje, storten de hoeken der ogen, en de wortels der naghelen bloedt uit, ook vloeyt het uit alle de leden van 't lijf, en ten lesten vallen de tanden verrot zijnde uitte Kevels. 'T selve hebben *Nikander*, *Galenus*, *Lukanus*, en *Ælianus* na gelaten. Eenige houden haar wonden voor ongeneeslijk; Andere branden het ghescherfde deel met een gloeiende yser, sommige setten het selve terstond af, en ghebruiken daar na seer antrekkende pappen. *Dioskorides* leiter om 't bloet te stelpen een plaaster uit bladeren van de Kuisch boom ghekookt en met honigh gestoten op, daar na eer dat'er bloedig water volgt Porcelain met garften meel. *Matthiolus* geeft look, en Theriaak met wijn in, wast de plaats met koud water, en daar na stoof hy de plaats der nieren met warme sponsijen. *Plinius* prijft de bloemen en vrugt van de bramen.

Galen: de
Ther: ad
Fison:
Lukan:
Phar: l. 9.
Ælian: 9.
cap. 43.
Nikan: de
Ther:

Omtrent het onderscheidt komt nauwlijks iets voor, behalven 't geen *Nieremberg* van de Indise Bloetstorter, en *Kokop* schrijft, en 't geen *Piso* van de Kukuruku, en *Markgraaf* van de Ibirakaö hebben. Van de Bloetstorter schrijft *Nieremberg* aldus: De nieuwe Werelt heeft ook haar Bloetstorter *Ahukyatl* ghe-noemt, de Teutlakatzuchqui gelijk, behalven dat hy geen ratel heeft: hy is groter als die van de oude Werelt, maar van 't selve vergif. De gequetste storten haar bloed door alle deelen uit. Daar is ook noch een ander, die het bloet uitte gewrigten drijft. Van de *Kokob* schrijft de selve aldus: In 't landt van *Jukatra* is een Slang dietot het geslagt van onse Bloetstorter behoort, viermaal negen duim langh, donker geverwt, maar met blauwe en roode plekken gesprenkelt. Sijn beet is so vergiftigh, dat hy den Mensch binnen een uur doet bloed losen, en binnen een dach uit het ghehele lijf doet bloeden, en sterven. Sijn tegen-gif is, seit men, het zap van de *Siliquaster*, met zap van *Tabak* gemengt, daar *Look* in gestampt is, en also te drinken gegeven wert. Hy houd sich in gaten van de klippen, en daar voedt hy sijn jonghen. Uit sijn hol komende, en eenig gerucht horende, set hy daar op an.

Onder-
scheid.

Nieremb:
H: E: l. 12.
cap: 2.

Nieremb:
H: E: l. 12.
cap. 49.

Markgraaf noemt dien *Kurukuku*, welken *Piso* *Kukuruku* seidt van de *Brasilianen* ghe-noemt te zijn; Hy maakt hem negen voeten langh

Markgr:
H: B: 6.
cap: 14.

Pizo de
Medica:
Brasil: l.
13. c. 41.

langh, met geelachtige schobben, en op den rug met grote swarte plekken gesprenkelt, te weten in 't geheel geel is eene swarte plek, in 't swarte zijn twee geele, in sommige swarte ook maar een geele, en so voorts. *Piso* onsen vrient en medeleerling, welke die landen enigen tijt doorsnuffelt heeft, schrijft aldus: De Kukuruku is een dikke slangh van asgrauwe verw, binnewaarts geel, uitterlijk met swarte plekken verciert, en mette selve schobben als de Kaskavel bedekt, is negen en somtijdst twaalf voetē lang. Hy is heel vergiftig, en seer te vresen, hoewel sijn vleesch wel toebereit van de woeste Indianen gegeten wert. Sijn voornaamste vergif is in 't hooft, endaarom hakken hem de Brasilianen so haast hy gevangen is 't hooft af en begraven dat onder de aarde. Die van hem ghebeten is, wordt wervel siek, pijnlijk, beeft, beswijmt, en krijgt eē brandende koorts, daar een koudt sweet, en ten lesten de doot binnen een natuurlijken dagh, en ook wel eerder opvolgt; Behalven de verhaalde hoedanigheden, heeft dese slang bysonder, dat door sijn vergiftigen beet de aderen schijnen doorgeknaagt te werden: en sodanigen ontsteking en brand verwekt, dat het siedende bloed, uit den neus en oiren, ja uit de nagels van handen en voeten barst. Indiener eenig geneesmiddel dienstig is, so ist het hooft van de slang die den beet gegeven heeft, op de wijs van een plaaster op de wond geleit: Als mede de varsche bladeren van de Tabak, die wonderlijk voordeel doen, in plaats van een brand-middel. 'Tselve doet teghen den beet van dese en andere slangen, het affietsel van de Kaapia. Daar na volgen sweet middelen, die ook in 't eerst konnen ghebruikt worden, ghelijk zijn de wortels van Iusepeba, Urucu, Malvisko, Iaborandi en z.

Pizo l. c.
P. 43.

Van de Ibirakoa spreekt de selve aldus. De Ibirakoa is by de Brasilianen een slang van verscheiden verw, met witte, swarte, en rode plekken gesprenkelt. Sijn beet is seer vergiftig, en verwekt heel snode toevallen, niet beter als de Kukuruku, ghelijk ik van de Brasilianen verstaan heb. Want het bloed loopt terstont uitte oiren, neus, en ogen, en ten fy terstond middel gebruikt werd, komt de lijder te sterven. Indien het vergif noch niet an 't hart ghekomen is, word hy door het vleesch van de selve slang met de wortel Iusepeba, Iaborandi, Malva isko, Kaapeba, Kapijpuba, met de toppen van de Nhambi in wijn gekookt, en ghedronken, weder genesen. Laat hier een uitterlijk middel bygevoeght werden, uit het gestampte hooft van de slang zelfs met Erva de kobre, en andere diergelijke voor verhaalt, bereid.

V. L I D.

Van de Seps oft Verrotter.

Ambrozi-
nus de
Serpent.
l. 1. c. 6.

DE Seps by andere niet qualijk Sepes, maar by de Grieken Seps genoemd, om dat het vleesch der gequetste van dese slangh terstond verrot. Daarom hebben hem enige uit Scaliger Putria dat is verrotter genoemd. Hy word ook Sepedon genoemd, hoewel *Nikan-*

der op verscheide plaatsen van de Seps, en Sepedon handelt; En dese heeft zelfs geen verscheide beschrijving van de Seps en Sepedon: En de toe-vallen der beten van de Seps, by *Ætius* opgetelt, verschelen niet vande toevallen der beten van de Sepedon welke by *Nikander* gevonden werden. Daarom hebben haar *Gesnerus* en *Grevinus* voor een namige ghenomen. *Avicenna* heeft se *Selsir* genoemd.

In de beschrijving is verscheiden gevoelen. *Abensina* maakt hem breed van hooft, met een kleinen hals, korte start, ronden buik, en een rug met strepen van verscheide verw geciert. *Ætius* maakt hem twee ellebogen lang, met een scherpen bek, en met witte plekken getekent. *Ælianus* geeft hem vier tanden, welke *Volateranus* omghebogen maakt, die onder eenighe vliesjes verborgen leggen. *Pausanias* eyghent hem een asgrauwe verw, een grooten buik, en verscheide plekken toe. *Nikander* schrijft hem de verw van een ruigh tapijt toe, 't welk sijn uitlegger verscheiden gesprenkelt, en *Grevinus* bleek uit leit.

*Ælian: 16.
cap. 24.*

*Nikand:
de Theric:
Grevinus:
de Venen:
l. 1. c. 13.
Plaats:
Pausan: in
Ælian.*

Hy word in 't land van Sijrie en Arkadie gevonden. Want wy lesen by *Pausanias* dat *Ægypta* de Koning van Arkadie, en soon van *Elatus*, onvoorsichtelijk van dese slang gedoodt is. Als hy kruipt schijnt hy korter van start te zijn, die hy nochtans grooter zynde schuins na hem trekt. Hy verandert sijn verw na de verw van de dinghen die hy anraakt. Sijn vergif, 't welk door den beet terstond doet uit-teren, schiet hy uit sijn tanden. *Lukanus* schrijft dat hy de beenderen met het lijf losmaakt. Hy word by *Nikander* *Dipsios* genoemd, oft om sijn droogte oft om dat hy de gewondē dorst verwekt. Van de tekenen van sijn vergif singt *Lukanus* aldus.

*Ælian:
l. 16. c. 14.*

*Lukanus
Phar: l. 5.*

Sabellus sag de doot voor oogen en was bang,
Als hy wierd angeraust van de verwoede Slang
Verrotter, die wel vast met sijn gekromde tanden
Hem in de leden hing, maar hy met knods en handen
Wierp hem weer tegen d'aard. Dit is een vinnig dier,
Wel klein, maar geen gelijk in doodlijk gif en vier:
't Verleert de knit en 't vleesch en laet maar naakte schonken,
Het lijf word overal met sijn vergif door dronken;
De dy, de knit, de knie hy van haar spier onbloomt,
De ingewanden zelfs versmelt hy als het loot:
Het merg, de borst en buik, de senuwen en banden,
En al wat ov'rig is an armen en an handen,
Het hooft, den nek, den rif verdwijnen als een rook:
Daar is voor dese pest oft dit verrottend spook
Niet vry. De sneeuw smelt niet so licht in soele dagen,
Noch 't was voor d'heete Son, als 't vleesch voor dese plagen;
Ia 't been dat in het vuur sijn vastigheid behout,
Blijft van dit vinnig quaat niet ongeschent, maar slout.

Onder de Geneesmiddelen worden van *Dioskorides* de Porselein, en den honig Azijn gepresen. Van *Plinius* de schors, en Laurier greinen; honig Azijn, en soute vis, maar moet t'savonds weder uitgebraakt werden. Van *Ætius*, een sponcie met warmen Azijn op de wonde geleit.

*Genees:
middelen:
Dioscor:
Plin: H:
N: 29. c. 5.
& 6.*

Tussen de Seps en Sepedon, is gelijk boven geseyt weinig verscheel; hoewel de uitlegger van *Nikander*: de Seps een rode, en de Sepedon een verscheide verw toeschrijft. Nochtans worden

Seps Aetii ex Matthiolo.

Aspis Vulgaris.

Aspidis species Colore ferrugineo.

Aspidis species colore ferrugineo. Viperæ parua Vulgo dicta.

Dipsas Greuini.

Ibyara Serpens Margraf.

worden Slangen gevonden die totten selven kunnen betrokken werden. *Aristoteles* gedenkt een kleine die sommige heilig noemen, welke andere grote Slangen ook schuwen. Door de beet van dese verrot alles. Daar word ook by *Ælianus* gelezen, dat een seker Man alleenlijk door het anraken van dese Slang gestorven, en het kleet van den selven daar na verrot is. Hier toe behoort ook de Aguafen van *Nieremberg*, die aldus schrijft: De Slangh Aguafen is een span lang, donker geverwt, met een breed plat hoofd: Maar zijn beet is so doodlijk, dat hy in een half uur den gequettsten ombrengt, die zijn vlees verrot, en van de benen valt. Hy verkeert in droge bergachtige plaatsen. Het tegen-gif van dese Slang is de Pangaguafen, welk in de Philippijnse Eylanden voortkomt.

VI. LID.

Van de Aspis.

Ambroz:
deSerpent:
1. c. 7.

DE Slang Aspis heeft zijn naam van aspergendo, dat is besproeijen, om dat hy zijn vergif, met zijn beet, den Mensch ansproeyt, gelijk het *Isidorus* behaacht, oft ab asperitate, dat is van de scherpigheid van zijn huid, gelijk *Arnoldus* meent, oft ab aspiciendo, dat is van ansien, om dat hy scherp gesicht soude hebben, indien zijn ogen niet van eenige vleeschachtige knobbeltjes belet wierden, gelijk *Avenfina* schrijft, oft van speizein, dat is op de wijs van de slangen te fluiten, en sich te wringhen, namentlijk om zijn lijf gefluit, oft om zijn lengte van lijf: sommige hebben hem Nijlse en Egyptse-slang genoemd, om dat hy an Egypten eigen is. *Propertius* noemt hem Heilige-slang, om dat hy onder de beelden van *Isis* gebruikt werd: andere noemen hem Hypnalis, om dat hy slaapsucht verwekt. *Quatramius* heeft hem Marafius genoemd, om dat hy gelijk de Aderslangen levendige jongen voortbrengt.

Nikander
inTheriac.

Sijn beschrijving hebben wy by *Nikander* aldus:

Beschry-
vingh.

Den Aspis is so lang als twee gestrekte armen,
So dik gelijk een spies, waar met men sich bescharmen
Kan tegen Leeuw en Stier: Sijn verv is dikmaal bleek,
Nu groen en gramy gemengt, dan of ze 't vuur geleeke.
Hy houd sich in de aard van het verbrant Egypte,
Daar hem de vloed der Nijl in 't swarte modder kipe.
Sijn vinnig voorhoofd heeft twee hoorns als een wrat,
Sijn oog is als het vuur, met bloedig roodt bespat:
Sijn hals swelt van 't vergif, en raakt het beest an 't branden,
So dreigt hy wis de doot met zijn vier spise tanden;
Waar in hy 't slim vergif dat duisend qualen brout,
Bedektlyk onder 't vlies met list verborgen hout.

Belluasensis schryft hem een blauwe verw, en tanden toe, die hem als de wilde Swynen buiten den mont uitsteken. *Agrikola* seit dat hy so grooten dik is als een matelyke Paling: *Wotton* geeft hem ses voeten; *Plinius* twee langhe tanden an de boven recht en linker zyd, en met een kleine holligheid door-gaat, gelijk de Scorpioenangels, daar 't vergif in sit. *Ælianus* seit dattet in heel dunne blaasjes verborgen is, welke hy omkeert als hy 't vergif uitschiet, en

Plin. H. N.
11. c. 37.
Ælianus: H.
A. 9. c. 4.

uitgeschoten hebbende, wedertot haar oude stant verkeert.

Bellonius schryft dat'er in Vrankryk geen zyn; maar veel in de Spaanse Eylanden, *Kristoforus, Andreas*. Datse de warme lucht soeken, is seker: daarom bewonen sy Afrika, en d'oe-ver van de Nyl. *Olaus* heeftse in de Noortse landen angemerkt die ruw van huid, asgrauw geverwt, met glinsterende oogen, en omtrent dry oft vier ellebogenlang waren.

Sy soeken schaduwachtige plaatsen, daar om seit *Seneka* datse tegen de schaduw op-staan. Sy schrikken van de Ichneumon, van de Argolise slangen, voor de jongen der Kinkvorschen, de Wandluisen, het kruit Kalfsvoet en Halikakabus. De Ichneumon vertreet zijn eyren, en verscheurtse met zijn tanden. Syn strydt, 't welk ghy ook by *Ælianus* sult vinden, heeft *Lukanus* aldus treffelyk beschreven.

Paats

Afkeerg
Nikand. de
Theriac

Wanneer de Vyand vanden Aspis, sneeg gestart,
Hem grimmig maakt, en tot d'onskere strijt uit-tart:
En 't hoof hem willig in de ruime locht doet buigen,
En met een lossen beet de keel hem toe wil zuigen,
Dan vloeyt 't verwoed vergif ook zonder doot-schrik uit.

Ælianus 1. 3.
cap. 22. &
1. 6. c. 38.
Lukanus
Phar. 1. 4.
Arist. H. A.
9. c. 5.
Suidas.
Agrikola
de Animal.
Subter:

Porta. Phi.
tog. 7.
cap. 24.

De Argolise slangen doden den Aspis, daar om zijne door 't gebod van *Alexander* de Grote na Alexandrie gebraght: Die lange starten hebben vervolgen de jonge Kinkvorschen. De hinnen worden op die dag, wanneer sy Wandluisen gegeten hebben van den Aspis niet angeroert: Door den rook van 't kruit Kalfsvoet worden sy soo dronken datse loom werden. Van de Halikakabus spreekt *Plinius* aldus: Ik sal niet over slaan dat de Halikakabus (Krieken over zee genoemd) de natuur van den Aspis soo tegen is, dat, als hy de wortels van dit kruid nadert, zijn dodelijke kragt verflauwt, daarom is 't selve met oly gestoten, goed op de wonden van den Aspis ghebeten. Van de liefde van een Mannetje van de Aspis-slangen tegen een jongen die de Gansen wachte, en van den haat van 't Wijfje tegen den selven uit yversught; Besie daar van *Athenens*.

Tot zijn natuur behoort dat *Isidorus* schrijft, dat hy voor de stem van de besweerder zijn oir toeluit, dat het mannetje noit sonder wijfje uit zijn hol voortkomt: Dat een van beide gedood zijnde, d'ander den dootslager ook onder den hoop soekt, 't welk sommige bevestigen. Datse swak gesigt hebben om het knobbeltje daar boven van gesproken is, en van het minste geluid dat se horen als uitten slaap haar oprechten, 't welk wy by *Nik.* lesen. In gram-schap swelt haar den hals. Van den aart der eyren seit *Bartholomeus Anglikus*, datse klein, ront, blauw slijmerig stinkend en seer vergiftig zyn, welke so sy van een pad of ander vergiftigh dier gebroeit, werden, een worm voort-telen die met zijn asem als de Basliskus, eerst den broedende en daar na alle andere dieren doot. Hy seit ook, dat de eyren als met draden an malkander hangē. Datse tam werden lesen wy by *Ælianus*: Sy worden met spijs onderhou-den; sy leven mette kinderen, en werden met 't knippen op de vingers uitte hollen gelokt: sy

Aart.

Nikander
in Theriac.
Anglik. 1.
19. c. 28.

Æl. H. A.
1. 17. c. 5.

setten haar rondom de tafel, daar haar meel met honig, en wijn gemengt, voorgestelt wert, en het overige van 't lijf op de aarde latende, rechten sy haar hoofd op, en likken rondom de tafel, en vervullen haar allenskens. Heel treffelijk spreekt *Plinius* van haar: Dit pestige dier (feit hy) heeft een eenigh ghevoel, oft toeneigingh; Hy gaat altijd gepaart, en leeft niet als met sijns gelijk, derhalven een van beide gedood zijnde, is de ander ongelooflijk besorght om dat te wreken; want hy vervolgt den doodslager, en valt dien onder een groten hoop alleen an, als met een seekere kennis, hy loopt alle swarigheden over, en overal voort om hem te soeken, ten zy hem oft de Rivieren sulks beletten, oft de snelheit van den vlugter.

Plin: H: N:
l. 8. cap. 23.

Vergif.
Nikand:
in Theric:

De beet van den Aspis is soo klein dat hy niet ghesien werd; daarom was de doodt van *Kleopatra* beswaarlijk te kennen; daar rijft geen geswel omtrent de wonde: na den beet volgt terstont slaapsucht, de ogen worden bedwelmt, het angesicht bleek, het voorhoofd kout: de gequetste geewt geduerig, en ten lesten volgt een trekking der zenuwen. *Aluaris* feit dat de verw van den ghewonde groen werd.

Genees-
middel.

Onder de genees-middelen stellen *Aristoteles* en andere, alleenlijk het affetten van 't lid. Niet weinige hebben gesien, indien de ghewonde Santorie met Wijn gestampt ingenomen hebbende, 't selve weder uitbraakt, dat hy voorseker sal sterven, maar leven, so hy dat in-hout. *Mercurialis* gebied de plaats van de wonde te branden; *Pareus*, om dat hy meent dattet bloet in de aderen runt, gebied verdunnende genees-middelen te gebruiken, en so de plaats swart is; die afte setten; nochtans kan men enkele; en vermengde middelen gebruiken. Onder dese zijn, groene Orego in Wijn gestoten en gedronken, look met bier, *Aristolochie* met rosen, *Apium* met wijn. Van den Asijn schrijft *Plinius* aldus: Als onlangs iemand van een getreden Aspis gewond zijnde, en een fles Asijn dragende, die neersette, voelden hy den beet, maar anders voelden hy die niet; daar uit is het genees middel gevonden, en die ziekte met drinken te gemoet gegaan. Van de Citroenen kan *Aelianus* gesien werden; Die van desen appel gegeten hebbende, den Aspis wierden voorgeworpen, zijn ongequetst gebleven; hier toe behoort de maagde-pis der jonghe Kinderen, welke *Plinius* prijft, de gal van de Wefeltjes, de maag van den Oyvaar, de pis en bloedt van de Schildpad, de Malakse steen, en van 't Stekelvarken. Uit de vermengde zijn, de grote Theriaak van *Andromachus*, het tegen-gif van *Antipater*, en andere: Eenige prijzen een gemengt middel uit de bladers van *Tapus Barbatus*, *Kariophyllata*, *Leucoum rubrum* oft rode Violetten, van elks evenveel genomen, welke in scherpen asijn en gesonde mensche-pis gekookt, op de wonde gheleidt werden. *Aetius* gebruikte tot een stoving Zee-water, en somtijts na gescherfde laatkoppen, Santorie met Myrrhe, en een weinig Opium. *Galenus* heeft naghelaten dat de Marfyse

Plin: H:
N: l. 23.
c. 1.

Aelian: A:
H: l. 3. c. 5.

Gebruik.

volken de hoofden en de start vier vinghers lang afgesneden, en het ingewand uitgetrokken zijnde, de huid afstroopten; het overighe met water wafchten, en tot spijs gebruikten. Indien ghy de Genees-konst in-siet: *Plinius* vermengt sijn vlies met het vet van een ander dier, om de ogen te verklaren; *Galenus* ghe-denkt de plaaster van *Andromachus*, om de kropfweren en 't voet-evel te genesen, welke *Aspis*-plaaster genoemt is; om dat'er de asch in gemengt werd.

Galen: ad
Glauc. l. 2.
c. 10. de
Composit.
fl. l. 6. c. 14.

Het onderscheidt van den Aspis is by de Schrijvers veelerley: by *Galenus* is de Land-Aspis, die sich midden in 't land hout: de Swaluw-Aspis, die de Swaluw in verw gelijkt, en sich an den oever der Nijl houdt: de Spog-Aspis, die met sijn spog de dieren dood. De eerste is vijf ellebogen lang: de Swaluw-gelijke zijn wit en swart gheplekt: de Spuwer is uit den aschgrauwe gout-geel gheverwt: die arbeiden om den doodt van andere dieren in vier uren tijds: Dese door een natuurlijke ingeven houden haar dertigh dagen lang als de Nijl sal wassen in 't hoge land, en doden andere dieren in een ogenblik. Dese asgrauwe en groene hebben behalven haar beet ook een vergiftig spog, en so dun, dattet de enge togtgaatjes van 't lijf kan doordringen. *Galenus* seit datse met een uitgerekten hals, en haar vergif tot sekere lengte uitspouwen. 't Geen ook by *Porphyrus* werd gevonden: Die van dese gebeten zijn, worden onbeweeglijk, en na een geduerigh danssen als verstijft, met verdrayingh van den hals, trekkingh van zenuwen, ongestadige slagaar, en worden sonder pijn van 't leven berooft. *Bellonius* heeft omtrent de Bruttii een Slang gesien; die een wrat als een knobel op 't voorhoofd hadde, welchen hy meent dat de Aspis van de oude is; *Dioskorides* beschrijft maar eene Aspis. *Strabo* maakt twee gedaanten van de Aegyptse, van welke de eenie een span langh, en mogelijk de Swaluw-Aspis was, d'ander was ses voeten, onder welke de Prijas oft Spuwer, en de Land-Aspis sonder twijfel bevat werd. By *Ponzettus* zijn'er dry; namentlijk de droge en de langhste, die swartglimmende ogē als een kool heeft; d'ander die sijn hoofd verheft, en met geslote tanden sijn spog uitwerpt, en de Swaluw-Aspis, welkers af-beeldsels wy vertonen. Hier doen wy noch een ander kleine by van ysergrauwe verw, en een derde die groen gevlekt is, welke by de Italianen *Aspido Tormento* gheenoemt is, om dat hy met sijn beet groote pijn verwekt. In Amerika worden'er ook gevonden die metten angel van de start steken. Omtrent Bononie en omtrent de plaats Malalbergo gheenoemt, zijn'er van verscheiden verw; die mette tanden wonden, en ook met haar lange angel van de start trachten te steken. De gewonde Boeren binden het gheswollen deel, en worden door genees-middelen in dry dagen genesen.

Onder-
scheid.

Galen: de
Theriaca:
ad Pison:

Porphyr:
de Absti-
nentia.

Bellon:
Observat:
l. 3. c. 51.

Scytale.

Amphibiscæna Greuini.

Cæcilia Blindschleich.

Cæcilia Vulgaris.

Cenchris Veterum Belloni.

Acontias Taculus. Angelschlange.

Acontias Alter.

VII. LID.

Van de Dipfas.

Ambros:

l. c.

Naam.

Isidor:

Orig. l. 12.

Ælian: H:

A. 6. c. 51.

Agrikola

de Animal

Subterra.

Beschry-

vingh.

Ælian: H:

A. 6. c. 51.

Galen: l.

11. de

Simpl.

Lukanus

Pharsal.

l. 9.

N Aden Aspis volgt de Dipfas, welken *Solinus* onder de gedaanten van den Aspisghetelt heeft. Hy heeft zijn naam van den dorst, die hy verwekt, bekomen, waarom *Isidorus* hem *fitula*, oft dorstige genoemd heeft. Hy wort ook *Melanurus* van zijn swarte start genoemd: *Ammobates*, om dat hy door 't fant kruipt: *Prester*, om dat zijn steek als een vurige vlam brant, en om de selve oorzaak ook *Kausus*: nochtans schijnt'er tusschen de *Prester* en *Dipfas* eenigh onderscheidt, ghelyk *Agrikola* schrijft: De *Prester* maakt de gewonde onweeghlyk, als door eengeraaktheit, en buiten sinnen, en verteert daar na den lijder, door het uitvallen van zijn hayr, een moeylijk jeuksel, en buik-loop: dat ghy van de *Dipfas* niet beschreven vint. *Dioskorides* meent dat de oorzaak van de naam, alleen het onderscheid maakt.

Isidorus gelooft dat hy so klein is dat hy nauwlyk gesien wert, als hy ghetreden wert: Maar *Ælius* maakt hem een elleboogh langh, welke allenskens dunder wert, met een witagtig lijf, ten deel met rossche, ten deel met swarte plekken onderscheiden. *Sostratus* seit dat hy een start heeft met twee swarte strepen geteekent: *Abensina* een groten hals, en een rug an 't uitterste swart, met een heel dunne start.

Sy groeijen in Afrika en Arabie ghelyk *Ælianus* seit. Datse in Lybie en Syrie verkeren, lesfen wy by *Lukanus* en *Abensina*. *Galenus* schrijft datse veelrijts by de Garamanten, nabueren van de *Pelly*, gevonden werden.

Van haar aart komt dit voor, datse haar onder de Struis-eyren die in 't fant begraven zijn, houden, en datse also de Indianen, die de eyren voor koppen en mutsen gebruiken, anvalen. Datse by na met een onuitblusselijken dorst branden, en daarom wort gheseydt datse een droge mont hebben, en met haar vergif al het vocht van 't lichaam verteeren. *Aulus Tullius* een Soldaat van *Kato*, konde nocht met water, nocht zijn eigen bloet versadicht werden.

Van de tekenen van 't vergif: Van de onlijdelijken dorst valt niet veel te seggen, om dat daar nu van ghehandelt is. Het water schiet nogt door 't sweet nogt door de blaas af: maar opgehouden zijnde, spant het den buik so op, dat het de watersugt ghelykt; de overige toevallen, komen met die van de adderslang overeen: Van welke *Lukanus* aldus treffelyk singt:

So haast *Nasidius* was van de Slang gebeten,
Die *Dipfas* wort genoemd, begon hem 't bloet te heten;
't Geen hem 't gesicht ontfak, en na de herffen klom,
Sirak was hem 't heele lijf gespannen als een trom;
Sijn heel gestalt verdween, hy scheen geen mensch te lijken,
En swol voort boven maat, en 't hart raakt an 't beswijken,
't Vergif doet voort zijn loop door al zijn droeve leen,
En niemand sach de steek, die door 't geswel verdween:
Sijn rusting wierd te nauw om 't dikke lijf te sluuen,
Men sach noit siedend vat zijn vinnig schuim so spuiten,
Oft een verwoede Zee so borlen van een buy;
Vut 't brullend noorde rak, gedreven na het Zuy,
Als dit vergifigh quyl. Het lijf bleef onbegraven,
Geen vogel wilder an, geen beest soekt sich te laven,

Met dat besmette bloed, en yder is verwaant,
Om 't lijf op 't brandend hout te helpen onder d' aard.

Dat haar beet ongeneeslyk is, schrijft *Dioskorides*, maar datmen nogtans tot het branden en scherven van 't gewonde deel mag komen. *Galenus* prijft seer de Theriaak van *Adromachus*. *Abensina* verwekt braken, en prijft waterdryvende middelen, en uitterlijk een Plaafter van zout, kalk en oly gemaakt. *Plinius* het afziedsel van Laurier-bladeren, en ghezoute kost, daar sterken wijn opgedronken, en tegen den avond weder uitgebraakt.

Van 't onderscheid komt nauwlyk yets voor: *Solinus* meent dattet een gedaante van den Aspis is, *Dioskorides* datse t'eenemaal verschelen, *Ælius* betrektset tot dat geslagt van de Adders die omtrent de zee-plaatzen verkeren. *Grevinus* onderscheidse met eenige kleine plekken op de start, en datse cerder doen sterven, maar de *Marfise* volkeren stemmen met *Ælius*, en die in de Poelen leven noemense Adderslangen, die inde zee *Dipzas*.

VIII. LID.

Van de Scytale.

D E Slang by de Latynen *Scytale* genoemd, *Ambrosius* wort ook by de Griekē, of om haar vorm, oft om dat het woord een stok beduit, oft haar lengte also genoemd, welke een stok oft lange sweep ghelyk is. Eenige noemen hem *Sesilia*, om dat hy in 't begin van de winter de Venkel schuwt, om zijn gesicht niet te verklaren.

Hy is van vorm so ront en effen, datmen niet kan sien welk het hoofd oft de start is, *Nikander* ghelykt zijn grote met een spa oft schop, andere menen dat hy door de veranderlykheid der plekken werd onderscheiden; waar van hem *Mantuanus*, de geschilderde Slangh genoemd heeft: Van zijn en het onderscheid van de tweehoofdige Slang spreekt *Nikander* aldus: *Nikander*

De Pijlslangh zoud byna de *Amphisbena* lijken,
Maar d' eerste moet in start, en dees in veibeyd wyken:
Hy is veel dikker als een staf die mene hand
In 't rond beslagen werd, en als een spa die 't land
Doorsnijt in sijne lenght, ook wonder rad in 't kruipen,
Wanneer den Hemel komt zijn vrucht're schoot bedruipen.

Lukanus dwaalt in zijn beschrijvingh, en *Solinus* lichtlyk uitten selven mede; van zijn aart hebben wy alleenlyk dit, dat hy blinkend van rugh is, mogelijk, wyl hy traag in 't voortkruipen is, om de toefienders an te lokken. Dat hy eerst voor 't scheiden van de winter uitkomt, en zijn huid verleit: Dat hy sich om 't gesicht niet te verklaren van de Venkel onthoud; (*Gillius* nochtans schrijft het tegendeel) en dat hy met zijn steek niet dood, maar alleenlyk een ontstekingh bybrengt, ghelyk van den angel der Wespen oft Byen voorkomt.

Van 't onderscheid komt niet voor; *Olaus Magnus* vermengt hem mette tweehoofdige.

IX. LID.

Van de *Amphisbena* oft rveehoofdige Slang.

D E naam *Amphisbena* komt van *Amphien* Bainoo, om dat hy ghelyk als twe hoofden ookeen

eentweevoudige gang heeft: Anders wort hy ook Amphicephalus genoemd; By *Hesychius* Amphimaina, by den *Etymologus* Amphisthemaina, by *Albertus* Amphizelene, en Armena, by sommige Latijnen utrimq; grada, oft weeryds-ganger.

Sijn beschrijvingh hebben wy by *Nikander* aldus:

*Hier tonen wy een klein en wonderlijke Slang,
Die dobbelhoofdig is, en dobbel in sijn gang;
Wiens ooghen steeds bedwelmt zyn met een droevigh
duister,
Vermits sijn breede kaak bedekt haar klare luster:
Hy kruipt met bogten voort, sijn huijs is swart en digt;
Maar overcierielyk met spikkelen verligt.*

Hy noemt hem klein, om dat het een teere en swakke slangh is: *Hesychius* geeft hem een elleboogs lengte, en seit dat hy een afgeknotte start heeft. Van sijn dobbel hooft is een groot verschil. *Ælianus*, *Plinius*, *Mantuanus*, en *Lukanus* bevestigen dat, *Matthiolus* beneent het, *Hesychius* seit dat'er angetwijffelt werd. Dat'er nochtans tweehoofdige Slangen zijn, sullen wy in 't onderscheidt seggen. Hy heeft een aardachtige verw, die de Grieken Phaion, de de Latijnen Pullus noemen, en wy donker oft swart. Hy doet'er by datse blint zijn, om datse so breede kaken hebben, datse haar ogen teedrukken; datse met plekken op den rugh teekent zijn, heeft niemant van de voornaamste Schrijvers gheschreven; En men moet in den inhoud van *Nikander* niet Peristiges, maar Peristiches lesen, 't welk het selfde met Peristibes is, want hy kruipt met ghekringhde trekken.

Plaats. Hy word in Lemnos gevonden, maar meest in Lijbie, indien wy *Lucianus* geloven. *Agrikola* seit datse an hoogduitsland onbekent zijn.

Aart. Van de aart komt dit voor. Dat een swangere vrouw over eentwee hoofdige slang tredende misvalt, en dat hy voor 't roepen van de Koekoek uit-komt, en alleen met sijn stem dood. Eenige beuselen dat hy door de mond baard. *Ælianus* schrijft dat hy in plaats van de start het ander hooft gebruikt.

Ætius zeidt datter na sijn beet het selfde volgt, 't geen van de steek der Byen voortgebragt werd. *Dioskorides* zeidt dat van de steek der Adderslang: Dat geschiet mogelijk in 't begin, dit by vervolg van tijd. De geneesmiddelen komen uit het hooft-stuck van de Adderslang gehaalt werden. Dat hy vanden wijngaard heel haastigh gedoot werdt, hebben wy by *Rhodiginus*. Andere prijsen het zaat van Mankopbollen en het beverswijn.

Van sijn gebruik heeft *Nikander* deftig geschreven.

*Wanneer hy is volgroeit, dan komt de bouman uit,
Die snijt een Olytak, en dekt se mette huid
Van dit tweehoofdig dier, en laate so verdrogen
Eer dat de Krekelsinght, dan krijgt die stok 't vermogen,
Om, als een killig vogt de senuw heeft door-saapt
En dat het recht gevoel in al de leden slaapt,
Die dove sluimer sngt, en 't swadder te verdrijven,
Door sijn verborgen hut.*

'T geen van de senuwen gheschreven is wort ook van *Plinius* verhaalt. Maar *Ælianus* verhaalt, dat sijn huid dienstig is om de slangen en andere vergiftige dieren te verjagen. Daar sijn eenige in Westindie, welke de inboorlinghen Maquizocatl en Tezauhcoatl noemen, als of men onghemene slangen seide, want zy worden selden gesien, en zijn anderhalve vinger langh, een pink dik, silver wit, klaar en als doorschijnigh, en kruipen voor, en achterwaarts. In Brasilia ook een slang Ibijara van de Brasilianen, en Bodty van de Tapoujers genoemd. Hy word geseid twee hoofden te hebben maar valschelijk: Maar die dwalingh is daar uit ghesproten om dat hy mette kop en start wond, en vergiftigt, en de start kan niet wel van 't hooft onderscheiden werden, om datse van een selve vorm en grootte zijn. Hy is so dik als een kleine vinger, en een voet en twee vingers lang. Sijn verw is blinkend wit als glas, met ringen en strepen getekent, van een bruine oft koperige verw. Hy heeft heel kleine ogen, en nauwlijcx sienbaar, zy hanghen in de huid met een beet als van een naeld: niet ver van 't uitterste van de start heeft hy den aars als andere slangen. De Portugesen segghen datter geen geneesmiddel teghen sijn vergif is. Hy leeft onder d'aard en graaft die uit, en voedt sich met mieren.

Hier toe behoren dese dry gheslachten van Slangen die wy hier hebben bygestelt: Eerst het Brasilsse, dat tweehoofdigh is, en als de Kreeften voortgaat: het een hooft is so breed als 't geheele lijf, en het ander na evenbedeeling van 't lijf. Het ander is by *Ramusius* van Trapobane, en van vierkante gestalte, met vier hoofden versien, van welke het een oost, d'antwest, zuid en noorden staan, yder heeft een oog, en daar hy in 't voortgaan het een heenwend, derwaarts draijen sich de andere. Het is een dier met veel voeten, en sijn bloet geneest seer haastigh de wonden. Het derde word in Hungarye ghevonden, is kort, twee palmen langh, sonder start, en overal even dik, ghelijc eertijts *Vitus Hungarius* an *Gesnerus* heeft verhaalt: Deselve verhaalt van een Zee-tweehoofdige slang in de Engelse zee gevangen, die twee hoofden met twee ogen versien hadde, welkers een van 't ander naulijk kond onderscheiden werden; Hy doet'er by dat de selve met vier rode strepen over 't geheele lijf verciert was, welke strepen overal met eenige vlokjes heel schoon als de bloemen van de bastaart Sykomorus, oft Vygh-moerbefyeboom, versien waren.

X. L I D.

Van de Sæfilia oft Blinde-slang.

DEn naam van Sæfilia is hem van sijn Ambros: blindheid gegeven. *Albertus* en *Izidorus* 1. 1. c. 11. noemen hem Sækula Niphus Særialla. By de Grieken word hy Tijphlops, en by *Hesychius*, Kophias ghelijc als hardthorende, om dat hy van dom gehoor is, genoemd: *Nikander* heeft hem Apemanto ghenoot, om dat hy geen schade

Ælian. 1. 9.
c. 23.
Plin. 1. 8.
c. 23.

Rhodigin:
Antiq:
Lect. 26.
c. 33.

schade toebrengt. By de hoogduitsen word hy blindschleiche, by de huidendaagse Grieken Tephloti Tephleti, en Tephlini, ghelyk *Bellonius* heeft angemerkt, genoemd.

Portugefen seggen datter geen genees-middel tegen is.

Befchrij-
vingh.

Gefner: de
Serpent.

Hy is donker, en bruin ghevekt, met een weinigh donker rosch. De verwis ter zyden meer verscheiden, en Purpurachtigh met swartachtighe plekken, ghelyk in de donkere Porphijr-steen. De geheele buik is heel swart. Onder den hals, en daer omtrent is hy groen-grauw met enige swarte plekken verscheiden. De tanden zijn heel klein en fcherp, en die nauwlyk gezien werden, in 't onderfte kaak-been zynse meer en sienbaarder; De tongh is dobbel; Of hy volmaakte ogen heeft, konde *Gefnerus* inde doode niet ondervinden, nochtans heeft hy angemerkt dat het geheele oogh van de onderfte winkbrauw ghedekt wierd, welkers gaatje ten ansien van 't geheele lijf seer klein was. *Ælianus* heeft gheschreven dat hy een hooft gelijk de Visch *Muraena* heeft. Het Wijfje somtijds gevangen zijnde, was uit de beschrijvingh van *Gefnerus* negen duim lang, so dik als de *Scytalis*, met een heel glat vel: In 't midden van den buik was een doorgang, welke gedrukt zijnde, quamen'er ghelyk als ontijdige eyren uit: beneden omtrent de start was een doorgangh voor den drek: De hollen van de oogen wierden meer gezien als de ooghen selfs; daar na bedekten eenighe groote schobben meer het hooft als het geheele lijf.

Hy kruipt so rat als de *Kalcidise* Haagdis; sy baard een levende vrucht gelijk de Adderslangen: Een van de Huis-vrouw van *Gefnerus* geslagen zijnde, zyn de levende jongen daar door uitgeworpen. *Plinius* en *Aristoteles* hebben geschreven, dat haar somtijds den buik op-barst, om de veelheid van de jongen. Dat haar vergif de Koe-beesten doodlijk is, lesen wy by *Kolumella*. Haar genees-middel is het vleesch van de Oyvaars, die de blinde slangen eten.

Gebruik.
Gefnerus
in Epist.

Inde Genees-konst heeftse *Ofoaldus* ghebruikt; want hy den Theriaak uitte blinde Slangen met Theriakel-water bereid vooreen zweet-drink inde pest.

Bellonius heeftse in Land en Waterslangen, doch sonder reden, onderscheiden: hy kan in een gemeene en dikker verdeelt werden, welkers af-beeldfels wy ook geven. De Portugefen hebben de slangh, die de Brasilianen Ibiara noemen, den naam *Sega* gegeven, die de Topoujers Bodty noemen; hy is so groot als de kleinste vingher, omtrent een voet en twee vingers langh: Hy is wit, blinkende van verw als glas, en is met ringen en fraye strepen die bruin oft koperachtigh zijn getekent; hy heeft heel kleine en nauwlyk sienbare oogen, sy hangen an de huid met een beet, als de steek van een naald: Niet ver van 't einde van de start heeft hy een aars ghelyk de andere Slangen; Het hooft kan niet wel van de start onderscheiden werden, om datse van de selve grote en gestalte zijn: Hy wond soo wel mette start als mette mond. Hy leeft onder d'aarde, en graaft die uit; sijn voedsel zijn Mieren. De

Markgr:
H. B. B.
C. 13.

XI. L I D.

Van de Kenkrus.

DE naam van Kenkrus hebben de Laty-
nen van de Grieken ontleent: Want hy word by dese Kenkrus Kenkridias Ophis, gelijk by *Dioskorides* gelesen werd, Kenkrines, en Kenkris, gelijk by *Nikander*, Kenkrine by *Varinus*, Kenkrites en Kenkrias, by de woord-beschrijvers genoemd: Maar word also van de Geers genoemd, oft om dat hy met stippelen als Geers verciert is, oft om dat hy ten tijde van de Geers sich vertoont, gelijk de schrijver heeft nagelaten, oft om dat hy met het bloeijen van de Geers schadelijker werd, ghelyk *Ætius* meent, oft om dat hy de warmte van de Geers gelijk is, gelijk *Avicenna* en *Olaus Magnus* gewilt hebben; daarom word hy ook Miliaris, dat is Geers-slangh genoemd: Ons be-
haaght de eerste afleidingh best. *Nikander* noemt hem Leonta oft Leeuwen-slangh, oft om dat sijn schobben als de Lybise Leeuw met verscheide tekenen zijn onderscheiden; oft om dat hy sich als de Leeuwen met een oprechte start tot vechten bereit, oft op de wijs der Leeuwen het menschen bloed suipt. Eenige hebben hem Pijlslangh genoemd, maar kwalijk, gelijk in 't volgende sal blijken: Het is de *Famuzus* Arasis van *Avicenna*, oft verscheide geverwde slangh; by *Albertus* Arachis, Kentris, Miliaris en Falivifus: Of de Serpa Serena, een Sifilise Slangh, die witachtigh in lenghte een menschen lijf, in dikte de voorhand gelijk, en vergiftig is, gelijk *Massari* an *Gefnerus* schrijft, totte Kenkrus kan betrokken werden, wijl hy daar geen tekenen bygestelt heeft, is swaerlijk te seggen.

Hy is twee ellebogen langh, van ghestalte, dik, spits aflopende, en groen gheverwt na 't
geel hellende, welke meest omtrent den aars
sich vertoont: *Lukanus* schrijft dat hy de Ser-
pentijn oft Slangsteen, welke van *Thebe* over-
gebragt werd in veel vlekken gelijk is. *Nikan-*
der besluit niet ten ansien van sijn lenghte oft
dikte, oft dat hy grooter oft kleinder werd ge-
vonden, maar hy seit dat hy geheel geylekt is.

Sy worden in Lemnos en Samos gevonden, daar den bergh *Mosijklus* is, hier van seidt
Nikander.

Wanneer de Somer-bit betoont haar volle krachten,
Verschuilt hy sich in 't bosch; daar leit hy op te wachten,
Tot dat het tamme Vee daar om te laven komt,
Oft dat haar Hoeder sich to: rusten neder kromt
In 't koele blader scharw der opgeschoote dennen,
Dan valt die Rover uit, tot scheuren en tot schennen.

De toevallen die naden beet van de Ken-
krus volgen, zijn die vande Adderslang gelijk:
Maar voornamentlijk vergadering van wa-
ter in den onder-buik, ghelyk *Nikander* heeft
angeteekent, oft gelijk *Dioskorides* en *Ægineta*,
eerst een verrottende sweeringh, daar na een
swelling van het deel, ten lesten de slaapsugt.

Naam.
Ambrosi:
de Ser-
pent. l. 1.
c. 12.

Nikander
in Theria.

Beschry-
vingh.

Lukanus
Pharsal:
l. 9.

Nikander in
Theria.

Vergif.
Genees-
middelen.

Erasistratus geloofde datte lever, de kronkel en dunne darm, met een grote verrotting bevangen wierd. De genees-middelen zijn van dat getal, die tegen de beet der Adder-slangen gebruikt werden; daar boven wort de wilde *Satureia*, de wortel van de heidenfe Munte, van de *Gentiana*, en *Aristolochia*, en voornamentlijk 't vleesch van de Oyvaars, en ook de andere leden geprezen.

Plin: H: N:
2. c. 22.

In 't heetste van de somer verkeert hy op de bergen, en alle braam en doorn mijdende, gaat hy een rechte wech in, verwacht de andere dieren met sijn start, en haar de krop-aderen afbytende, suigt hy haar bloed uit.

XII. L I D.

Van de Akontia oft Iakulus, anders Pijlslang.

Naam.
Ambros:
de Serpent: 1.
c. 13.

DEse slang word by de Grieken *Akontia* om dat hy sich al een pijl beweeght, by *Herichius* *Akantifus*, by *Nikander* *Akontile*, by *Varinus* *Akontixus*, en by de Latynen *Iakulus* ghenoeemt. De schrijver van de natuur noemt hem om sijn snelle beweging, vliegende slang. *Ætius* *Kenkrites*, *Kenkria*, *Apis*, *Akontia*: Andere *Kerfijdrus*, *Sylvatikus*, *Akora*, *Abensina*, *Kofesati*, en *Altarat*: De inwoners van *Lemnos* *Sagittarius* oft *Schutter*.

Beschryvingh.
Bellon:
Observat:
1.2. c. 16.

Die *Bellonius* ghesien heeft was dry handt breed langh, en een vinger dik, asgrauw gheverwt, onder den buik wit, omtrent den rug gheschobt, omtrent den buik met platen versien. Van den nek liepen twee witte strepen over den rug totte start toe. Daar na wierd hy met swarte plekken als oogen onderscheiden, soo dat hy van sommige *Lentikularis* oft ghesproeide genoemt is. Van die, welkers beelden, de Raad van Bononie in haar Raad-kamer heeft, staar aldus by *Ambrosius*: Hy is van de dikte al een stok, omtrent dry voet langh. Hy heeft een groot hooft, asgrauw gheverwt, het overighe lijf is donker behalven den buik, die wat minder bruin is.

Plaats.
Lufianus
in Dialog:
de Dipfad.

Sy worden in Hooghduitsland niet gevonden gelijk *Agrikola* verhaalt. Datse in *Ægypten* en *Lijbie* verkeren hebben *Lufianus* en *Marsellinus* geschreven: sy zijn ook in Noorwegen van *Olaus Magnus* ghesien, van *Bellonius* in *Lemnos* en *Rhodus*; of sy in *Kalabrie* en *Sisilie* zijn, gelijk van *Matthiolus* verhaalt is, staat in twijfel. Die van daar van de omlopers gebracht werden, worden *Boæ* en *Serperiginæ* genoemt: Sy hebben langhe scherpe vleugels, van 't hooft tot op 't midden van 't lijf waar mede sy haar inde hoochte kunnen verheffen.

Vergif.

Haar beet volghen zwaarder toevallen als die van de Adderslangh; voornamentlijk verrottingh en verteringh van vlees. De genees-middelen kunnen uit het Hooft-stuk van de Adderslangh genomen werden.

Aart.

Van haar aart is dit alleen bekend; datse so inde verborge plaatsen van de openbare wegen als op de bomen met het hooft onder de bladeren verscholen haar verhouden: datse als een pijl in 't kruipen voortschieten, en soo heftigh, datse een ruimte van twintigh elle-

boghen overspringhen, en dat die op de aarde leit, sich eerst t'samen-wringht eer hy sijn sprongh doet.

Sijn gal heeft haar ghebruik in de Genees-konst. *Ætius* maakt vā deselve met de schijfste een oogmiddel tegē de langduirige star. Gebruik.

Albertus seit datse van tweederlei gheslaght zijn. Dat eenige den dootd sonder gevoelen anbrengen. Andere met langhduirige pijnen moeylijk vallen: Maar gelijk dat onseker, en met niemands ansienlijkheid bewesen is: Also is het seker datse van geen eenderlei geslaght zijn. Want de *Texminen*, dien zy ook *Mikoatl* noemen, is een slang, by de *Quanahuacensers*, Onder-scheid.

heel lang en dun, hoedanig ook haar hooft is, met een blauwen buik, en donkeren rug. Hy werpt sich van de bomen op de menschen, en in der menschen ogen. Hy is heel vergiftig, en gaet recht voort, nocht wringht sich in geen bogten. Die ook welke in 't landt van *Surich* den boer so in den arm gewond had, datse geheel van vleesch ontbloot wierd, was so dik als een stok, dry oft vier voeten lang, en uit het geslaght van de pijl-slangen. De *Akontias* van *Bononie* verschilt ook van de *Iakulus* oft pijl-slang van *Bellonius*. *Ambrosius* noemt hem een ander: Die in *Hungarije* ook kortstarten genoemt werden, van welke boven yets geseit is, schieten ook van verre als een pijl op de menschen. Nieremb:
H:E: 12.
c. 29.

By de *Indianen* wordener op de velden en onder de aarde enige gevonden, die heel snel voort kruipen, en de menschen voornamentlijk op die tijdt als zy jonghen hebben, anvalen. In *Spanjola* zijn heel kleine groen gheverwt, die mette start alleen an de takken van de bomen hangen, en met het overige lijf afhangende, de voorbygaande quetsen. By de *Sabeers* zijn rood-verwighe, een hand-breed lang, die op de menschen springen, en niet alleen met haar steek, maar ook met anraken beschadighen; Ten lesten de uitlegghe van *Nikander* schrijft dat niet alleenlijk, onder de naam van de pijl-slangen dese komen, daar van wy gehandelt hebben, maar die heel snelle en onschadelijke; Hier toe behoort de slang *Polpoch* van welke *Nieremberg* aldus spreekt. In de velden van 't landschap *Iukatra*, is een wanschappen geslaght van slangen, ten meesten drymaal negen duim lang, so dik als een arm, uitte donker gheverwt: Maar van 't hooft vijf duim lang; uitten swart en witte verscheiden, met een breed plat hooft, groote glinsterende oogen, en een start het overige lijf in dikte niet wijkende, niet ongelijk de *Scorpioen*, met vreselijke klauwen als een kat. En dit dier is niet op eene wijs schadelijk, maar het steekt mette start, en bijt mette mond. Men seit dat dese slangen veel an de bomen hangen, maar als zy met haar steek, haar vergif willen schieten, volgen sy, indien sy op de aard leggen den mensch van verre. En mette start boven haar hooft gekrult, rollen sy haar na den mensch, dien sy so lichtelijk in halen, maar als sy op de bomen hangen, voegen zy de start sodanig an 't hooft, datse een boog afbeelden, en schieten so sonder eenig gerugt dat men kan gewaer werden, Alian:

Nieremb:
H:E: 12.
48.

op

Dryinus Stinckschlang.

Elaphs

Anguis Aesculapii Vulgaris.

Anguis Aesculapii

niger Aldrov.

op en om den mensch. Haar wondt is dood-
lijk, en het vlees rot binnen dry dagen van de
wonde af; Debenen van vlees ontbloot, en
tot een gele verw veranderende, geven sulken
vuilen stank van haar dat al het gheslaght der
Roof-vogels daar toe angelokt werd. De In-
boorlingen seggen dat door de steek geen heel
groote pijn verwekt werd, maar dat eerder al
het gevoel vergaat en verdooft, en de mensch
ghelijk als volgedronken sterft: sijn stem oft
geluid is dat van de Quakkels niet seer onge-
lijk, 't welk, behalven dat 'et verder ghehoort
werd, den naam van de Slang, 't welk wy ge-
feit hebben Polpoch te zijn, uit drukt, niet
sonder groote schrik en vlugt van de inwoon-
ders.

XIII. L I D.

Van de Dryinus oft Eyke-slang.

N Na de Akontia volgt de Dryinus; So
om dat sijn afbeeldsel heel wel mette
pijl-slang van *Bellonius* over een komt, als om
dat hem *Scaliger* om de gelijkheid van de pijl-
slangh niet heeft afgescheiden, hy heeft veel
namen ghekreghen. Van *Scaliger* en *Grevinus*
wordt hy *Querkulus*, by de andere *Ilicines*.
Van de Grieken wordt hy *Dryinus*, *Dryines*
van drijs, dat een eyken-boom beduit, om dat
hy oft in de eyken bomen schuilt: oft om dat
hy van de horssels gequelt zijnde in de eyken
vlucht: oft om dat hy met schobben de eyke
schorssen gelijk bedekt is: Hy word ook *Che-
lijdrus* genoemd, om dat hy met sijn ruwe huid
de Schildpad gelijk is. Ook *Kijlindrus*, en by
seker schrijver *Alidrat*, oft *Cherisidal*, die
daar by doet, dat hy rook uitte aarde verwekt,
en niet als in 't binnenste van Afrika gevonden
werd: *Andrias* noemt hem *Olaos*, *Abensina* *Du-
rissos*, *Albertus* *Glandosa*, en de huidendaaghe
Grieken *Dendrogali* ghelijk *Bellonius* schrijft.
Enige willen dat hy ook *Brijinus*, en *Hydrus*,
oft *Chersidrus* genoemd is, *Brijinus* om dat hy
dikmaal de moschagtige plaatsen verlatende
(want brijn berekent het ruige mosch van de
bomen) de weiden en natte landen kiest, daar
hy een geslagt van Spring-hanen, en de onvol-
maakte jongen Kink-vorschen vangt. *Hydrus*
oft waterslangh, om dat hy in delage vogtighe
landen ook gaarn verkeert.

In sijn beschrijvingh zijn de schrijvers heel
verscheiden. *Nikander* voeght hem een hooft
toe, dat van de Waterslang gelijk, en een witte
rug. *Agrikola* een lengte en dikte van een mid-
delbare paling, een asgrauwen rug; in 't hooft
is hy met d'ander een stemmig. *Wottonus* geeft
hem de lengte van twee ellebogen, een vet lijf,
ruwe schubben, daar kleine vliegen in neste-
len, een swarten rug, een hooft de water-slang
gelijk, maar breeder en niet so spits. *Bellonius*
schrijft dat hy somtijds so groot wast, dat hem
een Boer in een sak ghesteken, gheen twee
mijlen sonder rusten konde dragen. De selve
heeft een vel met hoy gevult, dat soo dik als
een arm was.

Agricola:
de Animal:
Subter:

Wottonus:
l. 6.
de Diffe-
rent: Ani-
mal: c. 20.

Belloni:
Observat:
l. 3. c. 51.

De eigenschap van sijn vergif, heeft *Nikander*
deraldus naukeurig beschreven.

*Sou de Dryinus in hand oft voeten knelt,
Ontset sich 't heele lijf, de wond wort swart en smelt,
't Verstant word overstolpt, het glinsteren van de ogen
Vergaat, het hart begint van droefheid uit te drogen,
En 't heele lijf van smert; ook maakt sijn vuile beet
Den mensch so duiselig en grilligh, dat hy bleet
Gelijk de Schapen doen, oft d'ongetamde Bokken:
Het water dat word bleek, sijn maagh begint te
nokken;*

*sijn leden worden traagh van quade sluimer-sucht,
Sijn mond die klappertand als in een koude lucht:
Nu braakte hy niet als gal, dat maakt hem droghe
lippen,*

*Dan niet als suiver bloed, dan is het op het hippen
Dat hem de slauwe ziel al bevende ontglijt,
Ten zy een heelsaam kruit hem van de doot bevrijt.*

Die toeval van 't bleten hebben *Aëtius Aëgi-* *Ælian: H.*
neta en andere ook bevestigt. *Ælianus* schijnt *A. 2. c. 17.*
alle die andoeninghen, den beet van de *Dryi-*
nus toe te schrijven, welke in de *Chelydrus*
voorkomen. Hy meent dat de wortels van de
Eyken sijn vergif tegen staan, want dese gebo- *Porta:*
gen, en van boven tot beneden gedrayt zijnde, *Phycog: 2.*
ghelijken het lijf van de kruipende *Dryinus*.
Dioskorides prijst de *Aristolochie* met wijn, *Gre-*
vinus de gestampte *Orego* op de wonde ghe-
leit, en *Loogh* met *Oly*, en ook den *Thriaak*.

XVI. L I D.

Vande Elops en Elaps, oft Herte slangh.

D E Elops oft Elaps word van *Nikander* *Ambrosini:*
onder de onschadelijke Slangen gestelt, *deSerpenti:*
eenige menen dat hy so genoemd is om dat hy *l. 1. c. 15.*
geen gesicht heeft, en vermengen hem mette
Saxilia oft blinde Slangh; andere trekken dat
van *Elaphus*, dat is een Hert, 'tzy oft om datse
als Hertten vreesachtigh zijn, oft om datse
snel in bewegingh zijn. *Bellonius* gedenkt an *Bellon:*
seker Slangh van 't Eylandt *Lemnos* die *La-*
phiatigh genoemd werd, en meent dat hy de *Observat:*
selfde is die by de oude *Elaphis* gheenoemt *l. 2. c. 51.*
wert: *Fallopia* maakt ook van de selve gewach, *Fallap: de*
welke hy *Anguis Cervonis* en *Anguis Cerve-* *Tumores:*
rinoemt; maar wijl hy die *Kaprimulgus* oft *b. 14. c.*
Geyten-melker, en dese *Anza* noemt, met *22.*
welke naam te *Padua* de Slangh van *Æskula-*
pia genoemd wert, moetmen besluiten datse
van die verscheiden zijn.

Van sijn beschrijvingh spreekt *Ambrosinus* *Beschrijv-*
aldus: De Monnikken die over *Mesue* uitleg-
gingen gemaakt hebben, schrijven datter ee-
nige Herte-slanghen gevonden werden, die
swarte ghelijk, die in veel landschappen en
voornamentlijk in *Apulie* heel bekend zijn, en
weinigh vergif hebben, waar sy mogelijk dese
door de boas willen verstaan hebben. Wy
hebben in de oeffenkamer van de doorlugtige
Raad van *Bononie*, welke eertijds den geleer-
den *Vliffes Aldrovandus* toebehoorde, een
beeldtenis van een slangh gesien, van omtrent
dry voetē lang, welkers buik geel, den rug vaal,
met dry swarte strepen, van 't hooft totte start
door-

Beschrijv-
ingh.

doorlopen, getekent was: Onder dat afbeeldsel staan dese namen gheschreven. De Elope, oft Elape, mogelijk van *Nikander*. De Elaphis van sommige, de Laphiati van de inwoonders van 't Eyland Lemnos by *Bellonius*, ook mogelijk Elephantias en Cervone genoemd. Waarom wy, op dat de lezers de gestalte van dit dier kunnen beschouwen, de selve in dese plaats vertonen.

Plin: H. N. 32. c. 5. Na sijn beet volgen krimpelingen in den buik: Indien de Elaps van *Ætius*, de selve mette onse is. Tegen die zijn de gemeene geneesmiddelen, en voornamentlijk die het water drijven vorderlijk, als mede gesoute spijs.

XV: L I D.

Van de slang van Æskulapius.

Ambrozi- nus de Serpent. 1. c. 16. Ælian: H. A. 8. c. 12. **D**E slang van Æskulapius, is den naam van sijn beschermier Æskulapius ghegheven. Hy word ook enkelijk slang genoemd, en dat door uitnemenheid: Mogelijk om dat hy alleen onder alle Slangen onschadelijk, en weldadig is: Hy wort by *Ælianus* Pareas genoemd, de Grieken schrijven Pareia en Parua, om dat hy de kaaksbeenders enigszins bol heeft, oft om dat hy een sachte en lieflijke stem heeft. *Lukanus* noemt hem Pharia; andere Pagerina. By *Hezychijs* en *Varinus* word gelesen Purrias, van sijn verwalsoo genoemd, welken ik twijfel of de selve met dese is.

Beschry- vingh. Indien gy sijn vorm besiet, hy is langachtig, donkergeel oft liever groë als parey geveert, maar omtrent den rug meer swart. Het onderste deel is witachtig uitten donker groen; In sommige vertoont sich een teken van een kruis, uit sijn schobben, indien wy sommige geloven, t'saam gheset. *Ælianus* seidt dat hy breed van muil is. *Ovidius* seidt dien welketen tijde van de pest te Romen was, met een kam verciert te zijn, mogelijk door een Rijmers toelating. Sijn Kaaksbeenders zijn weer-zyds met veel seer scherpe tanden versien. In sijn nek vertonen haart we kleine uitpuilingen, daar een ledighe plaats tusschen beide is. Wy vertonen hier sijn gheraamte; In de selve is het navolgende van *M. Aurelius Severinus* angemerk. Hy heeft geen strotten hoofd, maar 't hoofd van de lochtader is rond, en afghefneden als een fluit, al waar de wortel van de tong begint, te weten dicht an het onderste kaakbeen. In den rok van de pensak zijn veel blaasjes als kleine eyertjes. De lever leit veel hogher als de maag. An 't einde van dese niet, van die, hangt de galblaas, die uitte de holle ader fakte. An d'ander zyde leit een kleine roode milt, een boongelyk. De grond van de maag scheid by na 't gehele lijf. De nieren dielager leggen, zijn naast an de lijf-moer, an dese sent de holle adertwe grote takkē: de darm is by na een, hoe wel *Baldus Angelus Abbatius* de Kronkeldarm verdeelt. De hoorn van de lijf-moer, is an de holle ader gehecht. Onder de milt is een klier als een ey, welk an de gront van de maagh vast is, maar an de klier de gal weg, den selven tot den darm toe doorborende.

Hy word op veel plaatsen gevonden, in Hooghduitsland, Italie, Spanje, Polen, en z: Ook in Asia, Afrika, en Amerika. In Italie le- ven zy so gemeenszaam by de menschen datse ook in de bedden gevonden werden; 't Selve gheschiet ook dikmaal in 't eyland Lemnos, gelijk by *Leo Allatius* te lesen is.

Van haar aart kan geseit werden, datse wel sagt en goedaartig zijn, maar datse vergramt en getergt ook stekē. *Plinius* seidt datse alle maanden door de Maan angehitst werden. *Ambrosius* brengt een voorbeeld van een longhman by, die als hy hem t'samen wilde knopen, soo gebeten is, dat by veel bloeds uitstorte. Sijn uitwerpsels ruiken als Muskus, maar niet van alle, en op alle tijdt. Sy wierden eertijds te Rome in de huizen onderhouden. Ten waar seidt *Plinius*, dat haar saet door den brand verdelght wierd, men soud haar vruchtbaarheid niet kunnen wederstaan.

Van haar gebruik spreekt *Plinius* aldus: De levende ghevat en met water gestamt, is vorderlijk, indien de gewonde daar mede gestoot werd. Ook gelooft men datter veel goet tot geneesmiddelen in hem steekt, en word daarom Æskulapius toegewijdt. *Demokritus* maakt uit dese eenighe wanschepepels, om de redenen der vogels te kunnen verstaan.

Sy zijn van tweederley geslaght, het een bleker, en 't ander swarter, welkers beeldtēnissen wy vertonen. *Wottonus* maakter ook so veel vande Sijrise: enige zijn koper verwig, andere swart; Na den beet volgt een swelling en kleine ontstekingh. Die haar in Afrika, en op den berg Ziz in Mauritanie verhouden, soeken op den middach de kruimelen van de tafels; zodanige getuight ook *Scaliger*, datter by de Bigerons inde Pyrineen gevonden werden. In Norwegen worden se met Koeye en Schape-melk gevoed, en leggen dikmaal in kinder-wiegen om haar te bewaren: Maar indien sy somtijds door den brand der huizen verdelght werden, oft de inwoonders van de pest omkomen, verbergen sy haar in hollen, en zetten so geweldig voort, datze de inwoonders beswaarlijk vallen. Van dit geslacht was die gene, welken eenen *Marzus* te Venetie omvoerde, en van *Gesnerus* beschreven is: Hy was schoon en geelachtigh van hoofd, swart van lijf, met purpure vlekken getekent. Ter zyden liep een strep in de lengte, die een weinigh boven de start eindighde; en een handt-breedt onder 't hoofd begonde. Hy was viermaal negenduim en vier vingers lang, en uit 'et oosterdeel overgebragt. Dat hy niet vergiftig was bleek daar uit, mits den omloper sijn hoofd in de mond stak; In de dunste Slangh van alle, welken de Neapolitanen om zyn onschadelijkheid Angioleta, en die van Bononie Bisognola noemen, komt dit sonderling voor. Het hart rijst met een blinden hoek na de grondvest van 't selve; welke met het gehele lijf, en het angehechte vat, de gedaante van een schoe maakt. De lever is dobbel, soo in de lenghte, als breedte. De hoorns van de lijf-moer zijn als in de Slang, Geitemelker genoemd,

Allat: in l. de Opinio- nib: græcor:

Aart: Plin: H. A. 1. 29. c. 4.

Plin: H. N. 1. cap.

Plin: 1. c.

Onder- scheid:

Scaliger: in Exerci- tat:

Zootom: Democrit: p. 363.

Severinus: Zootom: Democrit: p. 363.

Boicininga.

Boicininga aliter.

Boiguacu.

Ibiboboca.

Iararaca.

Amore pinima.

noemt; sodanigh is ook de Lijfmoer, die de twee zaat-blaasjes hier en daar na die vorm verspreit.

XVI. L I D.

Van de uitlandse Aartslangen, en voornamentlijk de Indiſe.

I. S T I P.

Vande Boifininga, oft Teutlakokauhqui.

DE uitlandse slangen zijn veelerley, welke wy hier onder ses stippen sullen beschryven. Onder de eerste stellen wy de Boifininga, welke de Brasilianen Boifinininga, en Boiquira, de Tapoujers Ayng, de Portugeſen Kaskavel en Tangeder, de Neerlanders Ratelslang, en de Mixikaners Teutlakokauhqui noemen. Ik ſal van haar dry beschryvingen geven, om dat de afbeeldſels verſchelen, van *Mark graaf*, *Pizo* en *Nieremberg*. By *Mark graaf* is het een Slang vier voeten en dry vingerslang, met een lijf in't midden dikker, en nabeyde uiterſten dunder, maar in't midden daar hy dikſt is, ghelyk een Menſchen arm omtrent den elleboog: ſijn buik is plat: ſijn hoofd ghedrukt, anderhalve vingher langh en breed: de ogen zijn klein, de tongh is rond en dobbel, onder alle ſijn tanden heeft hy vier groter als andere, krom, wit en ſcherp als een doorn, welke hy achterwaarts kan verbergen, en metter tant-vleesch bedekken; op de huiſt heeft hy ſchobben, maar niet heel hard: de geheele rug is met een bleek-geele ſtreep verciert, beſtaande uit Teerlinghs-wiſſe haken, met ſwart geſoomt, maar yder tuſſen-ruimte van de haak is donkerachtig; de zyden van't lijf zijn geelachtigh, en met ſwart teerlingen onderſcheiden; te weten de dobbele rye van de ſwarte teerlingen, an yder zyde, en an yder hoek van den haak der ketting van den rugh, paſt een zydige teerling van de eenerye, en die van d'ander rye paſt weder op de tuſſen-ruimte der haken van de kettingh der rugh: de buik heeft grooter ſchobben als d'ander, uit den bleek-geel, maar an de ſtart is in't einde een vierhoekigh lichaam ghewaffen, een weinigh plat, beſtaande ghelyk als uit geſchakelde haken, die op een ſonderlinghe wijs op malkander paſſen, waar mede de Slangh een gheluit als een Sijmbal maakt, 't geen van verre kan ghehoort werden; en ſoo veel jaren als de Slangh heeft, ſoo veel deelen heeft deſe ratel: Een Slangh van thien jaren heeft een ratel twee vinghers langh, oft een weinigh meer, en meer als een halve vingher breedt: Sy beſtaat uit een glatte, effen, droghe dooſchijnende ſtoffe, uitten witte en aſchgrauwe donker-roſch. Het is een ſeer vergiftige Slangh, nocht het tegen-gif bekend.

Van de ſelve ſlangh ſpreekt *Pizo* aldus: De Slangh Boifinininga, welken de Spanjarts Kaskavel en Tangedor noemen, om dat ſijn ſtart als een bel geluid geeft, word overal op

de wegen en omwegen gheſien, en kruipt ſo ſnel of hy vloogh. An deſe ſoo ſchadelijke Slangh heeft de natuur alſtot een waerſchouwingh, een bel gehangen, op dat yder door dat geluid vermaant zijnde, ſich tijdelijk voor die anſtaande vyand ſoude verhoeden: Hy is ſo dik alſeen arm, ſomtjids vijf voeten langh, met een dobbele tongh, lange ſcherpe tanden, donker geverwt, na't geel hellende. Alle jaren waſt hem an de ſtart een lid daar hy mede beſchadicht, met 't welk hy den menſch, dat in denaars ſtekende, terſtond ombrengt; Maar 't vergif dat hy mette mond oft tanden toebrenght, beneemt het leven langhzamer. Uit de wond loopt terſtond een bloedigh etter, het vleesch word blauw, en de ſweringh kruipt allengſkens voort. Men moet terſtond antrekkende genees-middelen, die de wond verwijderen, ſcherpen en laat-koppen ghebruiken, en indien het gewonde deel kan onderſchept werden, het ſelve met een bant Jakape van de Brasilianen genoemt, binden; op welk genees-middel ſy haar ſeer vertrouwen, oft ook ten leſten brant-middelen gebruiken. Ondertuſſen wijl het vergif na't hart kruipt, moeten ſorg dragen om dat innerlijk te verſterken, met een dronk van Tipioka, en voort met ſweetdranken ſich behelpen. Het gereetſte genees-middel van alle, dat deſe Heidenen tot den beet van deſe oft andere ſlanghen gebruiken, is het hoofd van de beſchadigende Slang ſelf, 't welk ſy ſtoten, en alſo plaateſt-wijs warm op de wond leggen: Tot welk middel ſy noch in allerley beet, het ſpog van een nuchteren menſch byvoegen, met 't welke ſy het deel gedurig ſtrijken (*Plin. l. 7. c. 2. Galen. l. 10. Simpl. Scaliger in Historia Animal. l. 11. c. 18.* bekennen ook de kragt van dit ſpog) en ſy ſteunen ſo ſeer op deſe twee tegengiften, dat ſe wanhopen, indien ſy hier door niet uitwerken. Ik heb deſe en dierghelyke genees-middelen, die haar de lange ondervindingh geleert heeft, als de nood ſulks eyſchte, gaarn nagevolgt. Ondertuſſen niet nalatende 't geen ons van de eerbiedighe oudheid, en andere ſchryvers naghelaten is. Op dat ik niet ſoude ſchijnen al te hardnekkigh an deſe nieuwligen, oft te zeer an d'oude te hangen.

Nieremberg noemt hem de Koningh van de Slangen, en heeft dit van de zelve: De kruipende dieren zijn niet zonder ghebruik, en ſy vermeerderen niet minder met haar nederigheid de mogentheid Godts, en niet minder ſijn goedheid door haar ſchadelijkheid: Godt weet met het alderſlimſte te helpen, en met vergif te geneſen. De genees-konſt heeft een ruim ghebruik uit die ſchadelijke beeſten gevonden. Het begin vanght hier an met een geſlaght van de wreedſte Slanghen, 't welk de Indianen Teutlakokauhqui, oft Koningh der Slanghen, de Spanjarts Vipera, 't zy oft om de ghelykheid van 't hoofd met de Adder-ſlangh, oft van 't vergif; Deze Slangh is vier voeten oft meer langh, en als hy middelbaar dik is, een menſchen voet breedt; met een ſcherpen

D

rug,

rug, een hoofd als een Adder, een buik uitten witte geelachtigh, an de zyden met blinkende schobben bedekt, maar tusschen beide met donkere strepen vermenght; den rug is donkerverwigh, maar met geele strepen die haar op den rug-graad doorsnijden verciert. Daar zijn veel onderscheiden van dese Slangh, die weinigh van malkander verschelen, maar met haar steek doden, indien haar vergif niet geswind te gemoed gegaan werd. Gehandelt of geterght zijnde, kromt hy sijn kop heel ongelijk t'samen, en verhoed sich sodanigh, dat hy sich an alle kanten voor ongeval beschermt. Daar is bedacht de gewonde leden in d'aarde te begraven, en die daar in te laten blijven tot dat de pijn gestilt, oft de siekt genesen is, en dat meesten deel met een goeden uitval: Hy loopt over de klippen seer snel, maar over d'aarde oft vlakke so snel niet, dat wonder is; waarom sommige Mexicaners hem den naam van wind ghegeven, en Hoakoati gheenoemt hebben: Soo veel jaren als hy oud is, so veel schellen groeyender an sijn start, die an 't achterdeel van de start als wervel-benen vast zijn; de ooghen zijn swart, van middelbare grootte: In het bovenste kaaksbeen heeft hy Hondstenden, daar hy sijn vergif mede uitschiet, want an weerzyden van de mond staan boven inde opperkaak vijf kleine tanden, maar die van een yder inden geopenen mond kunnen ghesien werden. Hy gaat met boghten voort: Den gewonden barst de huid over 't geheele lijf met kloven, en word gheseyt binnen vier-en-twintig uren na den beet te moeten sterven. D'Indianen die haar vangen houden se onbeschadicht by de start neerwaarts hangende, maar sy wringhen niet te min haar hals, en ratelen met haar schel oft ratel, en krommen haar an alle zyden, en doen alle vlijt om haar vangher te moghen beschadigen. Veele die de selve in haar huis opvoeden en tammen, verhalen dat se een jaar langh sonder eeten oft drinken kunnen leven, en dat haar afghefeden hoofd in thien dagen by de Panusensers (onghelooflijk) tot de dikte en lengte van een dybeen uit-waist. Dat se kunnen getamt werden, is veelen bekend, diese in huis tot vermaak opvoeden. Sy schieten haar vergif uitte hontstenden, die hol zijn. Ook seggen sommige dat se een levende vrugt voortbrengen, maar valschelijk, so uit het verhaal van andere blijkt. Als hy gewondt zijnde, gram wort, maakt hy groot gerammel met sijn ratel, en verheft sijn hals met vervaarnis vande toesieners, maar bijt niet ten zy getrapt oft getergt. Mette hontstenden (tot ghebruik bewaart) prikken de Mexikaanse Genees-meesters den hals en nek, om de hoofd-pijn te stillen, en besmeren met het smout van dat vergiftige beest de lendenen tegen de pijn der selver, en andere pijnlijke deelen van 't lijf, en verdrijven ook daar mede de geswellen. De Indianen eeten haar vleesch, en stellen voor seker dat se beter en angenamer als Hoender-vleesch zijn. In een doek gewonden zijnde, wordt haar wreeheit so verfast, dat se van een Kint, sonder be-

kommering oft letsel, kunnen gedragen werden. Men seit dat het hoofd van dese Slangh om den hals ghedragen, gelijk dat van den Adder de siekten van de strot en de koortse geneest. Sy genesen ook de steek van alle Ratel-slangen, met twee onssen menschen-drek, met eenig bequaam water ingegeven, oft met het kauwen van Pisiet en op de wond geleid, ook met het bloeyfel van seker gemene boom van de nieuwe werelt, gestoten en opgeleit. Tot dit quaad is ook seer gevoeglijk de Chiapato, welke in hete landen voortkomt, en in nieuw Spanje by na overal: Daar is noch een ander Slangh Teutlakoutraukqui genoemt, somtijds vijfmaal negenduim lang, en een arm dik, en den ander van de selve naam, soo in vorm als in wreeheit van vergif niet ongelijk, als mede inde Ratel die hy an de start heeft: Maar de verw van dese is swart, na 't geel hellende, met bleke plekken (gelijk ook in de andere) die malkander dwars doorsnijden: Men seit dat de kraght van 't vergif van dese sodanigh is, dat het niet alleenlijk mette steek, maar met anraken beschadicht, waar van hy den naam heeft.

II. STIP.

Van de Ibiboboka en Boiguaku.

DE Ibiboboka beschrijft *Markgraaf* *Pi-* Markgr:
H: B. 6.
c. 13.
Piso Med.
Brasil: 1. 4. *zo* Dese spreekt van de selve aldus: Ibiboboka is by de Brasilianen een schone Slang geseit, en by de Portugesen Kobre de korais gheenoemt, hy is twee voeten langh, maar een duim dik, sneeu-wit, en met swarte en roode plekken onderscheiden. Sijn beet is heel vergiftig, het vergif neemt het leven niet haastig weg, maar 't kruipt langzaam voort: Het wort genesen mette plaaster van 't hoofd der selfde Slangh ghemaakt, en opgeleit: ook trekt het poeijer van 't kruut Nhambi, en het zap van de bladeren van de Kaäpeba en Kajatia in de wondt gesproeyt, het vergif uit.

Markgraaf heeft de sijne wat naukeuriger beschreven, want dus spreekt hy: De Ibiboboka van de Brasilianen, en Kobre de Korais van de Portugesen, is een Slangh twee voeten langh, een duim omtrent dik, daar hy dikst is; Want achter is hy rond en scherp ghelijk een elffen: De gheheele buik is witblinkende, de rug en zyden geverwt: Het hoofd heeft vierkante schobben met swarte randen, daar op volght een rode plek, welkers schobben an de randen swart zijn, en soo is'er altijd een rode plek, daar an volght een swarte, dan een witte, weer een swarte, dan een rode, en so voorts. De rode plek is meer als een vinger langh; twee witte, en dry swarte t'saam-ghenomen, zijn ander-halve vinger langh, en met malkander gelijk, maar de swarte plekken zijn gheheel swart, en de randen van de witte swart; het is een vergiftigh beest.

Van de Boiguaku heeft *Markgraaf* eenige Markgr:
H: B. 6.
c. 13. ghedaanten, welke wy met sijn eyghen woorden sullen beschrijven: De Boiguaku vande *Brasi-*

Tab. VII

Serpens

Iudicus

Nierem

Domina

Serpentum
Nieremb

Mater Formicarum *Clus*

Serpens Peregrinus *amputato Capite* *Clus.*

1892
Jan 21

Brasilianen, by de Portugesen Kobre de veado genoemd, had een vel seven en een halve Rhijnlantse voeten lang, en was op 't midden van 't lijf elf vingers breed, allenskens achter en voorwaarts smalder aflopende, so dat hy alleenlijk op die plaats daar 't hooft afgesneden was, omtrent vier vinghers breed, en omtrent het einde van de start een weinig minder was. 't Geheele vel was met schobben gedekt en op orde gestelt, an den buik met groter, op den rug met kleinder, ghelijc in alle slangen; maar het was heel schoon gesprenkelt, te weten midden over den rug met swarte plekken, op de wijs van een ketting: maar an de zyden stonden de swarte ronde plekken een handbreed van malkander, in welkers middel-punt ook een ronde witte plek was: dese plekken waren groter als een Rijksdaalder: maar tusschen dese buiten die rye na den buik toe waren wederom an weerzyden twee ryen kleinder swarte plekken. Een groter van de selve verw, en diergelijke plekken, kreegh ik op den sevendenden Augustus 1638. de dikte van 't midden-lijf was derthien vingers, maar de lengte boven de acht voeten. Van de selve gedaant kreegh ik een levende op den derden Augustus 1638. mette selfde plekken verciert, vijf voeten en vier vinger langh, en op sijn dikste een halve voet. Hy had wit vleesch als een paling. Het hart uit het lijf genomen sprong nog een vierendeel van een uur langh: In 't achter-deel van 't lijf omtrent seven vingers breed van de start, had hy twee korte klauwen als een Vogel; twee ryen heel scherpe tanden in beide kaaksbeenders, een breed hooft, en boven de ogen in twee knobbels verheven.

Van de selve gedaante heb ik een grote gekregen op den seften October 1638, die acht voeten en een half lang, en op sijn dikste vijftien vingers breed, en uitten swarte en witte gesprenkelt was: hy had wit en vet vleesch; ik heb het vleesch begraven, en het gebeente na vier maanden voor een geraamte uitgenomen, en het vel opgevult: Den rug-graad bestaat uit benen; hy had een dubbele rye tanden in beide kaaksbeenders, welke ook dobbel waren. De tanden zijn heel scherp, een weinigh krom, en de punten van een kam gelijk, heel blinkend wit als het suivre parlemoer. Dese slang wort van de Brasilianen Boguaku, dat is groot genoemd, want ik hebber gesien die een geheele Geit ingeswolgen hadden. Sy zijn niet vergiftig, en haar vleesch wort gegeten.

Van een ander ghedaante is 'er my een ghebragt op den vijftienden November 1639. die vier voeten en een vinger langh, en op sijn dikste vijf vingers was: de buik was met silverwitte schobben gedekt, en 't overige lijf met swart en wit gesprenkelt: de start was als uitses silvere ringen t'saam-geset, in beide kaaksbeenders had hy ses scherpe tanden.

Ik heb ook een gehad van ysergrauwe verw, en an den buik wit, van dry voet langh, en op sijn dikste van twee vingers. Sy houden haar in de Huisen, en suighen de Hoender-eyren uit. Ik heb ook dikmaal in de huisen gevon-

den, die buiten heel groen, twee oft dry voeten lang, en so dik als een pink waren; Dese hebben een wijde mond, en swarte tongh, en zijn heel vergiftig. Sy worden van de Brasilianen Borobi genoemd.

Pixo beschrijft ons de selve Slang met weinig woorden aldus: De Boiguaku oft Jiboya, is by na de grootste van alle Slangen, en by na so dik als een menschen borst, by de Portugesen Kobre de veado genoemd, om dat hy gheheele bokken inslokt, en dat meer al suigende als kauwende. Uit het geslacht van dese worden 'er sommighe van achthien ja vier-en-twintigh voeten langh gevonden, en zijn uitten asgrauwe en bruin-roodt verscheiden geverwt. Sy zijn niet so vergiftig als andere. Haar vleesch eeten niet alleen de Inboorlingen en swarte, maar ook onse Neerlanders. Als dese Slangh hongerigh is, oft uitte Boschen voort-springht, stut hy sich op sijn start, en recht hem vreeslijk om-hoogh, en vecht mette Menschen en wilde Dieren, en maakt groot geluit als hy vergramt is: oft hy springt met een listigheit van de bomen op de voorbygaande, en wringht sich met veel bochten om de selve, en druktse also doot: Niet minder sterk en wreet zijn die de andere Arabo, en Kukurasiu genoemd, welke ook op de menschen en bokken vallen; want alle dese heb ik door de opsnijdingh bevonden, met vaste en sterke wervel-benen en ribben begaaft te zijn. Haar steek is nauwlijk vergiftigh, en wordt somtijds van selfs oft door een licht middel genesen, so dat dese onder de niet vergiftige Slangen waar van de schrijvers over al veel handelen, moeten getelt werden, daar ook de Kaninana, Masina en Vosia kan bygevoeght werden, om datse den mensch niets oft weinigh beschadigen.

Dese zijn eenighe Slangen in 't rijk Zenega gelijk, indien men *Aloysius Kadamustus* mag geloven, want sy zijn langer als twee voeten: Sy hebben nocht vleugels nocht voeten gelijk de kruipende dieren, maar zijn anders heel groot, en van sulken dikte, datse geheele Geiten inslokken, en die sonder scheuren in swelgen. De inwoonders seggen dat dese slangen op sekeren dagen vergaderen, en haar na enige plaatsen vervoeghen daar veel Mieren van een witte verw zijn, welke uit haar eighen aart eenighe laghe hutten als hopen voor de Slanghen opbouwen.

Want sy dragen de aarde mette mond, en metselen sonder Kalk: Ghy soud seggen dat het Bak-ovens, oft Boere hutjes op een rye geset waren, want ghy sult hondert en vijftigh van dese hutjes neffens malkanders sien, en op een wonderlijke orde ghestelt, maar de Slangh Thema is ook heel sterk in krachten, Kuilkahuilia is de selve, en vecht met vijf andere. Hy valt op de voorbygaande, en druktse met sulken geweld, dat indien hy haar om den hals slinghert, de selve worghet en doot, oft indien de mensch dat uitstaet sich self te barsten drukt. Die sijn aart kennen

bedrieghen hem, en stellen hem een boom te ghen, oft iet anders daar hy sich an te barsten drukt, menende dat hy een mensch drukt, en also sterft hy.

III. S T I P.

Van de Boitiapo en Iraraka.

Markgr:
H. B. B.
c. 14.

DE Boitiapo van de Brasilianen, van de Portugesen Kobie de Sipo genoemd, is een Slang seven oft acht voeten langh, en een mans arm dik, rond, en in 't endt als een elffen scherp, van verw als een Olijf, en an den buik wit: Hy is met schone drykantighe schobben bedekt. Hy leeft met Kinkvorschen, en is vergiftig. De Iraraka is een korte Slang, en selden meer als een elleboog lang. Hy is op 't hooft met eenige uitsteeksels gelijk de Adderslangh versien, en maakt het selve geluid; Aardachtig van verw met rode en swarte plekken. Zijn beet brengt geen minder ongemakken toe als van de andere slangen, uitgesondert die traag en heimlijk 't leven benemen. Het beest self na dat het gebeten heeft, van huid, hooft, start, en ingewant gesuivert, en in water van de wortel van Iurepeba, met sout, oly, bieslook, dil, en diergelijk gekookt, word van de gewonde gegeten en brengt haar groote baat by. Boven al is heel bequaem de Knatia, welke met recht Erva de Kobre oft Slanghen kruid ghe-noemt werd, om dat het innerlijk en uitterlijk gebruikt de beten van dese, en alle andere slangen licht geneest. 't Selve doen ook de besijen van de boom Suibira, gestoten en op de beten geleit.

IV. S T I P.

Van de Kaninana, de tamme Slang, Apochij-koatl, ende Gevleugelde Slangen.

Piso: Med:
Brasil: 1.3.

DE Slang Kaninana is geel van buik, maar groen van rug, omtrent acht hand-breed lang, en wort onder de minst vergiftige gehouden. Hy leeft met eyren en vogels: Hy word het hooft en start afgesneden en van de Amerikanen en Moren gegeten; Van zijn sonderling tegengif, kan ik noch niets sekens bevestigen. Indien hy enig quaad toebrengh, dat word mette gemene Genees middelen soo Inlandse als die van Kristennijk genesen. Maar het gemeen teghengif is het affiedsel van de wortel van Iurepeba met een weinig zouts, 't welk op dese en andere vergiftige beten dikmaal moet geleit werden, als ook de vrugt van de groene Ananas, tot de vorm van een pap gestoten. En so de nood meer dringht, moet het ghewonde deel gescherft, en daar op een jongh hoenderkuiken geleit werden.

Nieremb:
H. E. 12. c.
40.

Wy hebben seit *Fransiskus Hernandez* eenige groene Slangen om 't vermaak sien opvoeden. Die omtrent een duim dik, van 't veld gebragt zijnde, soo dik als een dybeen opwiesfen. Sy hebben tot een hool een ton met stroy, om de gemaklikheit vervult, daar zy meest haarrust nemen, behalven als het tijdt om te eten is. Want dan uit haar slaapbedt voortkomende,

klimmen sy heel vriendelijk de meester om den hals, die ook die omhelsing van die wrede dieren minnelijk verdraagt, oft haar in 't middē in krullen wringende, en haar een groten hoep gelijk makende, verwachten sy gerust en onschade het geen haar voorgeworpen werd.

Daar is een Slangh by de Pamerensers vijf ellebogen lang, en vier vingers breed, met heldere schobben, en swarte en witte plekken getekent, Apachykoatl ghe-noemt, en niet van een dodelijke beet.

Nieremb:
1. 12. c. 45.

In Florida zijn ghevleugelde Slangen gevonden, die met haar vleughels sich van de aarde konden verheffen, en laag langs de selve vliegen. *Amerikus Vesputius* heeft ook Indianen gevonden die een gevleugelde Slangh op een houten rooster braden, en hadden noch meer andere levende in haar hutten, die sy an de beenen en halsen met touwen vastghebonden hadden, om de menschen niet te beschadigen.

Nieremb:
1. 12. c. 36.

V. S T I P.

Van Bojobi, Terrauchaatl, Tleoa oft Vuur-slang, van de Bloet-slangen en Trinbutili.

DE Bojobi van de Brasilianen, by de Portugesen Kobre verde ghe-noemt, is een elle langh, en een duim dik, schoon groen blinkkent geverwt. Hy verkeert in de huizen en beschadicht niemand als die hem tergh; Nochtans is zijn beet vergiftig, en wijkt nauwelijck voor 't beste genees-middel, maar die geknoopte wortel Kaäpia gestoten, en met water ghedronken, is seer vorderlijk, en wel het beste van alle andere genees-middelen. Een gemeen Soldaat dese Slangh in 't Bosch verborgen, mette voet tredende, wierd van de selve in zijn dybeen gebeeten; weinig dagen daar na swol zijn geheele lijf, en wierd overal blauw, en is by gebrek van de wortel Kaäpia, alle andere genees-middelen te vergeefs zijnde, in 't ansien van zijn mede-makkers heel ellendig gestorven. Dese schijnt de selve met die geene, van welke boven uit *Hernandus* gesproken is.

Piso: Med:
Brasil: 1.3.

De Tetrauchaatl is een Slang drymaal negen-duim langh, en een vingher dik, welkers beet vergiftig is: Zijn rug is swart, de buik uit den bleek-wit, de start onder roodachtigh, maar de buik en start is met swarte stippen besproeit: het hooft is swart, met een geele kring. Het genees-middel vanden beet, is de gewonde plaats te zuighen, maar men moet eerst Picietl ghekauwt hebben, om niet van 't vergif beschadigt te werden, 't welk ook als een treffelijk genees-middel op de wonde mach geleit werden: En het is niet alleen een tegengif van de ontfangen wonde, maar de Slangen self ook schadelijk, en vyandt.

Nieremb:
H. E. 12. c.
35.

De Tleoa van de Indianen, anders Vuur-slang genoemd, is anderhalf-maal negen duim langh, en een vinger dik, met witte, swarte, geele, en donkere schobben onderscheiden; het hooft is dat van onse Adder-slang gelijk, en de start loopt omtrent het einde schielijk spits,

Chersydrus Grenii Hydrus Natix.

Natrix Torquata.

Natrix Rubetaria.

Natrix Rubetariae Sceleton.

Serpens Marinus.

Nieremb: 12. c. 31. spits, alleenlijk maar twee vingers in de lengte, welke tot een ratel eindigt. Hy geeft een dootlijke en brandende beet, waar van hy sijn naam heeft. Als hy voortkruipt wend hy sich an weerzyden met een traghen voortgangh. Teghen sijn beet seit men dat de ghestampte wortel van 't kruit Ankola seer goet is: 't Selve schrijft den Schryver van de Thekoat oft Vuur-slangh. Het is een Slangh die ses-maal negen duim lang wert, en dry vingers dik. Hy leeft in 't gheberghe; en geeft een dootlijke beet: Hy is geel geverwt, maar an den buik bleeker, na het asgrauw hellende. Hy kruipt met bochten, en wringht sich an weerzyden. Hy leeft in de Bergen van Teportlan.

Nieremb: H.E: 12. c. 32. Daar zijn noch andere slangen, die met haar gesicht vuur vertonen; acht voeten langh, bloet-roet, die 's nachts vurig schijnen alse een vlam, gelijk *Antonius Herrera* verhaalt. *Franciskus Hernandus* schrijft ook, dat de Slangh Kumkoatl, die in den nacht vurig blinkt, vergiftig van beet, vier ellebogen lang, en een arm dik is.

Nieremb: 12. c. 46. Daar is een Slangh in Panusin, die langh en breed is, met witte en swarte plekken gesprinkelt, *Trinhutli* genoemd, om dat hy met sijn start, die seer seerp is, een dootlijke wondt geeft.

VI. S T I P.

Van eenighe Slangen der Oude.

Nikand: in Theri. B Ehalven de geslagten van Slangen die wy nu hebben opghetelt, zijn noch eenighe andere by de oude gheenoemt, die beswaarlijk tot dese verhaalde konnen betrokken werden. *Ælianus* maakt ghewagh van eene Hyena gheenoemt, die hy seit van beiderlei kunne, het een jaar mannetje en het ander jaar wijfje te zijn: *Orus* steint ook dat met hem; *Nikander* heeft eenige lybise slangen onder de onschadelijke ghetelt. *Suidas* schrijft van Abgolise Slangen, welke *Alexander* van Argus Polasgus naar Alexandrie deed versenden, en in de Rivier werpen om de Aspis slanghen te verdelgen. *Gesnerus* noemt ook Mergolen uit Afrika overgebraght, maar welke en hoedanig sy zijn doet hy'er niet by. Van *Hesychius* wordt hy *Trissos Oidos Opheos* genoemd.

Ælian: H: A: 1. 17. cap. 2. *Klitarchius* schrijft ook na, 't segghen van *Ælianus* datter in Indie Slangen van zestien ellebogen zijn: Ook andere veel kleinder, met plekken gheschildert, en datse strepen van 't hooft totte start hebben die koperverwigh, silver-wit, en eenige rood, andere goutgeel zijn, welke Slanghen met haar beet seer haastigh dooden. Hy gedenkt noch een ander van rode verw, die *Ælianus* mogelijk *Porphyrus* noemt. *Strabo* zeit datter in Indie zijn die negen-duim langh met een wit hooft, en sonder tanden zijn, welke de Slanghe van gers in het zuiderlijk geberghe, uit welke de steen Sardus gegraven werd, opsoeken. Hy byt niet, maar de plaats met sijn slym bespogen, komt schierlijk te verrotten; waarom hy mette start opgehengen, tweederley vergif

uitbraakt; het een zwart, een ghedaante van *Electrum* oft *Emmer* gelijk, 't welk van de levende word uitgheworpen: Het ander enkel swart, 't welk uitten mond van 't dier voortkomt. Dat, met het zaat van *Ze Zamum* ingegeven, suivert de herffene door de neusgaten, maar dit brenght de teeringh by.

II. H O O F T - S T U K.

Van de water-slangen.

I. L I D.

Van de Hydrus oft Natrix.

Ambroz: 1. 1. c. 17. D U s ver van de Land-slangen; nu volgen de Water-slangen: te weten de Hydrus en Natrix, de Natrix *Torquata*, Natrix *Rubetaria*, Boa, de Zee-Hydrus, de Zee-*Scolopendra*, en eenige uitlandse. De Hydrus van Hydrus, dat is water alsof genoemd, word by de Kretensers *Karorus*, by andere *Enydros*, 't welk een algemene naam van die gene welke in 't water leven is, en by *Nikanders* uitleggheer *Cherydros*, om dat hy op 't land, en in 't water verkeert, genoemd. De Latynen noemen een Mannetje en Wijfje van de selve, welkers naam *Ælianus* an den *Dryinus* oft Eyk-slangh schijnt ghegeven te hebben, wyl hy seit dat de Hydrus in *Sersyra* gheteelt, met haar vergiftighe anblasingh de mensch vervolgende ombrengt. Sy noemen hem ook Natrix a na tando, dat is van swemmen, daar hy seer in ervaren is; ook *Koluber Aquaticus*, welken *Plinius* nochtans, als hy de lever van de *Koluber Aquaticus*, en Hydrus gestampt, seit goet tegen de steen te zijn, van den Hydrus onderscheid. Ten lesten word hy ook *Lutrix* genoemd, 't welk by *Gazaghelesen* werd. *Beiluasensis*, en de schrijver van de Natuur der dingen gedenkt een Slang van Hooghduitland Nader genoemd, so dik als een arm, geel van buik, groen van rug, en van so vergiftigen asem, datter an de bast van een versch gesneden rijs an sijn mond ghehouden, blaren oplopen; jae een blinkend swaard door sijn tong met vergif besmet werd, 't welk totte knoop van 't swaard optrekt. De voet van een mensch gewond zijnde, trekt het vergif terstond door 't geheele lijf, en daarom word de gequenste terstond mette voeten opgehenghen, op dat het vergif niet soude opwaarts vliegen.

Plinius noemtse de schoonste Slanghen van de geheele wereld, maar geen andere ook in vergif wijkende. *Nikander* schrijft haar een vlak en plat hooft toe; en als hy de Land-slangh vuil en bleekverwigh noemt, schijnt hy de Water-slangh de schoonheid toe te schryven: Anders zijnse den Aspis in vorm gelijk, uitgenomen den nek, die niet so breed is. Sy zijn asgrauw geverwt, en met plekken getekent. Datse een dubbele tong hebben (maar geen twee) is haar met andere slanghen gemeen.

Sy houden haar in *Sersyra* na 't seggen van *Ælianus*. Inde Poel *Mykleus*, omtrent *Terrafina*

rasina in Italie. In de Poel Agnani tussen Puf-
solo en Napels, die wy self gezien hebben, inde
warme wateren en baden. Daarom maken de
pagters van de baden omtrent de Poel Elniago
ysere platen met veel gaten door-boort voor
de baden, om dat de slanghen daar niet soude
inkruipen. In stinkkende wateren worden se
ook veel gevonden. Tegen de winter kiezen
sy de onderaardse hollen, en schuilen daar tot
de lente. Sy houden haar meest in de waters,
en die uitdrogende soeken sy de kost te landt.
Datse ook buiten 't water eyren legghen heeft
Aristoteles geschreven.

Gefner: de
Serpent.

Arist: H:
An. c. 1.

Voedsel.

Virgil:

Georg: l. 3.

Van haar voedsel heeft *Virgilius* dit geschre-
ven; datse vraatachtig zijn, en visch en Kink-
vorschen eten. Waarom haar *Nikander* Ling-
nosghenoemt heeft, de woorden van *Virgilius*
zijn dese:

De lose Kalabus die door de Bossen holt,
En sijn geplekte romp in kromme bochten rolt;
Die weet sich inde Lent, wanneer de regen-plassen,
Het water inde poel, en inde beek doen wassen,
Te voegen an de kant oft in haar diepe hol;
Daar vreet hy dan sijn buik met Visch en Kikkers vol:
Maar als de heete zon veel meer begint te hogen,
En dat de Modder-poel en 't Land begint te drogen,
Dan rolt hy langs de paan, geiergh van hit en dorst,
Met een vuurvlammig oog en een verstoorde borst.

Arat: in
Phenom.

Seer wel seit *Aratus* dat de Kinkvorschen
de spijs der waterslangen zijn. Hy word noch-
tans dikmaal van de Egyptise bedrogen, welke
de Chersijdrus van verre siende, vat hy een stuk
riets over dwars, en houd dat vast om niet in-
gesvolgen te werden, want sijn bek is niet soo
wijd, dat hy haar beide kan inschokken.

Aaart.

Rhodigin:

Tot sijn natuur behoren twee dinghen: sijn
vergif en de steen die hy in 't hooft draagt. Van
't vergif is onder de schrijvers een verscheiden
gevoelen. *Kardanus* seit datse niet vergiftig
hebben. Indien *Selius Rhodiginus* door de vi-
pera oft Adder die sich in 't water houd, de
Chersydrus verstaan heeft, maakt hy die op 't
lant wreder, en in 't water minder. Maar *Ali-
anus* schrijft uit *Apollodorus* datse so vergiftig
zijn, dat het anraken van haar dood lijf ook
besmet. *Plinius* seit datse in dit stuk geen slan-
gen wijken, gelijk boven verhaalt is. *Kolumella*
doet'er by dat uit de modderige sloten uitdro-
gende, daar sich de Natrices inhouden, dik-
maal verborgene siekten, welkers oorsaken de
geneesmeesters onbekent zijn, voortkomen.
Het is soo het is; *Daedalus* en *Euridise* de huis-
vrouw van *Orpheus*, worden gheseyt door een
steek van een Chersijdrus ghestorven te zijn:
Men ghelooft dat de steen van de ghestroopte
uitgehebraakt werd. Eenighe roken hem ande
start hanghende met Lauwer bladeren, en bid-
den hem om Godts wil de steen uit te werpen,
't welk niet minder overgelovig als lasterlijk
is. *Hollerius* set een vat vol water onder de op-
ge hangene slangh; de steen uitgeworpen zijn-
de suicht al dat water na sich, maar hier van
elders.

Kolumel.
R. R.

Van de vergifs-tekenen spreekt *Nikander*
aldus:

Dees droeve tekenen vervolgen na den beet;
De huid verdroogt en rot; 't gesicht daar van is wreed;
Sijn ruyster puist en blaas, dat doet de sieke beven,
En d'ongemene smart ontrukte ten leste hem 't leven.

Doe hier by het uitwerpen van de stinken-
de gal, daar na dry uiren oft dry dagen de doot
navolgt. De verwydingh en swartheid van de
wonde, daar een swarte stinkende etter uit-
vloeyt, is by *Aetius* en *Abensina* beschreven.
Den beet geneest *Dioskorides* met Orego in wa-
ter gestampt, of mette schors van *Aristolochia*,
oft wortel van de Eyken-boom. *Egineta* met
wilde Kors, oft de vrucht van *Affodillen*, oft
Venkel zaad. *Plinius* mette leyer van de wa-
terslang self, en met Kruiswortel: *Apuleius* met
Verbenaka: *Aetius* met Theriaak, Methridaat,
en een vierendeel loots Sijpresnoten, met een
gelijk deel van bakelaar en mijrth-besjen met
honig, oft wijn gemengt. *Selsus* met Panax, Pra-
sinus en Saturtueria: *Abensina* mette plaaster
uit Kalk, Kalamintha, montana de schors van
Eyke-boom-wortels met Oly gemengt. *Pareus*
ghebruykt in seker ghewonde, die de hand an
de mond settende en de wonde suigende, een
swelling ande tong en arm met groote pijn en
beswijming kreegh, den Theriaak om te swe-
ten, en de mond te wassen met groot geluk.

Hy is in de Genees-konst van groot ghe-
bruik, indien wy de oude en jonge gheloven.
Met de tanden wordt de tandpijn ghenesen
daar mede geschrapt zijnde; Twe van de bo-
venste om den hals ghebonden ghenesen de
pijn van de bovenste tanden, en twee van de
onderste, de onderste op gelijke wijs. De in-
woonders van de Nyl met sijn vet bestreken
zijnde, worden van de Krokodil niet angetast.
De lever gheneest de steen; Het vel tot een
rooksel ghebruikt, helpt tegen het uitfinken
van de lijf-moer en endeldarm, 't welk van
Enselius beschreven is. De asch in een pot met
kley wel toeghestopt, en met het vier van
Wijngaard-ranken gebrant zijnde, en met oly
gemengt, word van *Sylvius* totte krop-swe-
ren ghepresen: De steen is heel goet tegen de
watersucht, indien sy de rechte is, welke *Ges-
nerus* seit ghekent te werden, wanneer de steen
om een kopere bekken vol water gebonden,
dagelijks thien onsen water uitsuicht; Datse
de vergiftige wormen verjaaght, verhaalt *Ka-
millius Leonhardus Pisaurensis*. Eenighe beuse-
len datse inghenomen, de steen van den blaas
breekt.

Gebruik.

Plin: H:
N: 29. c. 4.

Kamil:
Leonhart:
l. 3. de
Lapid.

Van haar onderscheid komt weinigh voor.
Eenige zijn gemene, gelijk omtrent de baden
verkeren; en somtijds uitte mond van de bron
met het water uitkomen: Oft sy zijn heel on-
schadelijk, oft indien sy schaden, brengen sy al-
leenlijk een klein geswel oft ontsteking voort.
Andere zijn vergiftig, en in grootte ten ansien
van de plaats onderscheiden. Want in de Ri-
vier Argas, omtrent het Persise Sittase gelegen
zijn sy overvloedigh, met een wit hooft, het
overige swart, en vier ellebogen lang, die som-
tijds onder 't water schuilen, en den genen die
snachts haar in 't water begeven schadelijk. In 't
dulle Meer 't welk drymaal op een dach sijn
smaak

smaak verandert, want het is eerst bitter, daarna sout, en ten lesten soet, wordener gesien van twintig ellebogen lang. In't jaar M. C. C. C. XCIX. op den XXV. May isser onder de brugh van de Rivier Urfa een ghesien van twintig ellebogen, gelijk *Gesnerus* uit de jaar tijd-boeken van Surig mette hand geschreven, verhaalt. In de maand van Juny werpen sy haar veel t'samen gherolt in de poel Agnano. In de woestijne van Lijbie is de waterslangh, die kort met een dunne start en omtrent den hals heel smal is, so pestig, dat men het gewonde deel noodsaaklijk moet afsnijden. *Agrikola* noemt de Boa een huis *Natrix* oft waterslang.

Agricola:
de Animal:
Subter:

II. L I D.

Van de Natrix Torquata, en Rubetaria.

Ambrosius:

DE *Natrix torquata* oft geringhde waterslang, heeft den naam van de ringen daar sijn boven lijf mede verciert is gevonden. De uitlegghe van *Nikander* noemt hem *Polystephea*, oft veel gekroonde: *Andre Myagrus*, oft *Myothera* om dat hy muisen eet, en *Orophia* om dat hy omtrent de daken van de huizen verkeert. By *Aristophanes* worden se huisbewaarders genoemt. *Nerophis* is een woord van de huidendaaghe Grieken. *Matthiolus* heeft hem swarte Slangh ghenoeemt, in Italie noemen hem sommige *Karbonario* oft Kool-slangh.

Beschrijvingh.

Syn beschrijvingh sullen wy uit *Ambrosius* gheven, welke aldus schrijft: *Aetius* schijnt de *Myagrus* vande oude te beschrijven, als hy seit dat dese Slangh na de start toe dunder als boven werd, met een breed hooft versien is, en Muisen eet, niet met sijn beet dood, maar alleenlijk een ontfteekingh verwekt. Het afbeeldsel van dese waterslang, bewaren wy na't leven afgeset in de Oeffenkamer van de doorluchtige Raad van Bononie, daar hy dun omtrent den hals en 't hooft lijkt, dikker omtrent den buik, welke daar na in een heel dunne start eindigt. Derug is swart; Omtrent den buik is hy tussen geel en groen met swarte strepen beloop: maar hy heeft een merkelyk teken an den hals, want daar vertoonen sich eenighe bleek witte plekken, als een hals-band, maar die geen volle kringh maakt. Tussen beide plekken an 't opperste van den hals is een kleine ruimte als twee schobben, daar de plekken weer-zyds inghestalte van een dryhoek spitseindighen. Daarna wordener ook weer-zyds swart blinkende plekken achter dien halsband gesien.

Aart.

Van de plaats, aart, en anders komt weinig voor. Sy houden haar gemeenlijk in modderige waters, en dreggaten, leven met muisen; en daarom worden zy omtrent *Lukarnie*, en 't Meer *Verban* niet gedood, om dat se mette selve de wijngaarden suiveren. De *Vlamingen* seggen dat se de *Uijers* van de *Koeijen* suigen dat er 't bloet na volgt. 't Welk de oude de *Boa* toe-eigenen. Sy broeijen somtijts in de mesthoppen. *Gesnerus* verhaalt dat er een in de *May* veerthien jongen voortgebragt hadde, op een

regenachtigh jaar, 't welk tot haar telingh bequaam is. Dat se door de mond van de slapende inslibberen door den damp van de warme melk angelokt zijnde, en weder uitkruipen is een overgift van sommige. Of het waar is dat de mensch in welkers mond sy gekropen zijn, lieflijk singt, mag de leser selfoordeelen.

Hier toe behoort ook de *Natrix rubetaria* oft paddeslang, die een geluid gelijk de padden maakt. Hy is seer gheplekt, seer schoon, en word uit sijn stem van de boeren bekend. De *Polen* noemen hem *Padalika*. Het geneesmiddel tegen sijn beet is, de voet van de ghewonde in een kuil van vogtige aarde, een natuurlijken dach lang te begraven. Wy vertonen sijn afbeeldsel en geraamte.

III. L I D.

Van de Boa oft Koeije-melker.

VAn de Slang *Boa* komt weinig voor. Hy heeft sijn naam niet van 't gewrocht, om dat hy een gheheelen *Os* kan doorslokken, maar om dat hy de *Kudden* der runder-beesten vervolgt, en de volle uijers uitsuigt: en also met *Koeijemelk* gevoed werd. *Saimasius* trekt sijn naam van 't woord *dytes*, 't welk by de *Aeliers* van *Beotia* *Bijes* beduit. Maar *dytes* is een *Duiker*.

Ambrosius
l. 1. c. 19.

Agrikola
de Animal
Subter.

Hy word geheel groot, soo datter onder de *Keiser Klaudius* na't segghen van *Solinus* een gedoodt is, die een heel kind in den buik hadde. Het is waarschijnlijk dat se in *Kalabria* soo groot konnen opwassen. Want *M. Antonius Kuskinus*, opsiender van *Anglone*, schrijft an *Thomasinus* dat er over ses-en-veertig jaren in 't land van de *Stad St. Archangel*, onder 't gebied van *Anglone*, van een herder een dood gheschoten is die de kudde en runderen verwoefte. Welkers kinnebeen by na twee handbreed lang, in de *Kerk de H: Maria van Ursel* toegewijt, opgehangen vertoont werd. Het gemeen ghevoel is dat se met haar beet maar een ontfteeking verwekken.

Thomasius
in: in Præ-
fat: Adill:
Viros
Italix.

Hier toe lust ons ook de Slangh *Geitemelker*, die ook *Cervone* ghenoeemt werd, te betrekken, van welke *M. Aurelius Severinus* so veel de opsnijdingh belanght, twee anmerkingen heeft, welken ik hier met afbeeldsels byvoeg. De eerste heeft sich aldus: Het strotten hooft is sichtbaar, en uitstekende, soo dik het hart sich opent: Onder het strotten hooft is de tongh door een gat over en weder lopende. Dat hy derhalven een ghesluit maakt, is niet wonder; Want dese schijnt als een fluit in 't midden van 't onder-kaaks-been met een rechten door-gangh gemaakt te zyn. De rij der tanden is boven van vier, onder van twee. De oogen zijn als glas; De lochtader is voor uit kraakbenighe ringhen, achter uit een dun breed vlies t'saam geset. De keeldarm isten ansien van 't lijf heel wijd. De maag ook ruim, waar in dry nestvogeltjes gevonden zijn. Het hart vertoont sich eerst, en boven alle andere ingewanden; want de longen leggen lagher, die hol en doortochtig zijn, na de wijs van de door-

Severius
Soot: De-
mokrit:
p. 36.

doorgangen der lochtader. Van de twee wederkerende takken der grote flagaar, loopt de eenna de keeldarm, d'ander na de longen. De holle ader is in't holle deel der lever, de Poortader in't bultighe. Na dat dese het uitterste van de lever overloopen zijn, worden sy vereenicht, en niet eer gescheyden voor dat se tot an de kloten gekomen zijn: daar de saadvaten eerst voortkomen: De gal-blaas is veel onder de lever, sy heeft een dobbele doorgangh, een van de Poortader in't byhanfel van de maagh gehecht, door't middel van een klier van vorm en ghestalte als de keel-amandelen van de mensch: an welkers zyde de milt gesien werd, die heel klein, en uitten rode witachtigh is. Maar d'ander tak der gal-blaas, strekt sich van de selve klier, totte grond van 't geseide blaasje, en word door middel van een vlies met het lichaam van de blaas vast gehecht. De kloten zijn in stand ongelijk, want de rechter is hoger tot welke de groote flagaar, de saat en kronkel-tak oversent die wit en eenzaam is; daar na noch eenighe andere kleine die daar onder schuins in schieten: 't selve geschiet in de linker. Maar de saad tak van de holle ader is van beide kloten maar eenvoudig ontfangen. De nieren leggen gelijk als uit veel kleinen niertjes, onder de kloten.

Van de groote flagaar lopen sichtbare takken schuins na beide kloten. De lijf-moer is van gestate alseen kous: De vorm der hersenen is de selve, die wy hebben anghemerkt. In een ander Geitemelker is dit anghemerkt. De long is binnen hol, langachtig als een sak, en eindigt daar de lever eerst begint, en loopt daar na door de gal-blaas totte nieren. De gal leit onder de krop van de maag in bogten gerolt: An dese hangt de milt (dat geloof ik beter als een klier) uitten witte roodachtigh, klein, rond, gelijk een kleine boon. De blaas langwerpigh, en vol wind, onder de natuurlijke inghewanden als in de Visschen, van longhen met een verknochte loop neersakkende eindicht an de nieren. De reden waarom bracht by *Br. Thomas Kampanel*, onsen inboorlingh, om dat, wijs dese slang met eenige sekere bewegingen rijst, hy veel geests noodigh hadde in een lijf andersins langh zynde, voor so veel hy sich moet verheffen en op-waarts ontfutten. Het net liep van 't einde der lever totten aars. Tussen het senuwachtig en vleesigh vlies van de maagh lagen veel klieren als geers. De lijf-moer leit niet op den darm, maar dese leit op die, daar het midden van den hals is. De tak van de ader der nier schiet in't begin van de lijf-moer, tussen welker vliessen een kleine blaas door wonderlijke konst verscholen leit. Het teken van 't mannetje is een langer, dikker, en starker start; sy hebben twee schachten als de Adderslangen. De lijf-moer is ook puntigh met twee uitsstekende hoorns, welkers beider einden spits aflaten, en mette start eindighen in gelijke dunheid. Het einde van de ruwheid geeft het vermaak. Het strottenhoofd puilt buiten de keelgaten, met die voorberadingh (geloof ik) van de natuur,

op dat het dier door sijn grove inswelging niet soude worden.

IV. L I D.

Van de Zee-Hydrus en Zee Scolopendra.

Van de Zee-Hydrus is in de eerste sne van de visschen in't eerste boek, het eerste opschrift van 't tweede hoofst: op het derde lid ghesproken. Hier sullen alleenlijk het weinige dat overgelaten is bywerpen. Van de plaats kan bygevoeght werden, dat se nergens in soete wateren ghevonden werden, en van die verscheiden zijn, welke *Aristoteles* seit daar in te werden gevonden: so om dat hy seit dat die weinige van den Aspis onderscheiden: maar dese in lichaam en verw ghelijk zijn: als om dat die vergiftigh, en dese niet zijn: Ook om dat die longen, en de kuwen hebben. Van denaart komt dit alleenlijk voor; dat hy, in dien hy ghevangen zynde werd los ghelaten, terstond metten muil in't sand boort en onder-kruipt. Wat haar onderscheid belanght, daar zynder die uitte zee te land komen; *Hocdanigen Bellonius* omtrent Abydus, in eenighe kleine siltige helen gevonden heeft. Wy stellen hier het afbeeldsel van die, welke na 't segghen van *Olaus Magnus* van geele verwezyn de, in de baltise oft sweedse Zee verkeert. *Plinius* prijst hem mette wortel van de Lely gebruikt tegen het ontlopen van de pis.

De Zee-Scolopendra houd om de ghelikeheid de selve naam mette Land-Scolopendra, om dat hy in't uitterste dat in plaats van de start is, een hoorn als een ingehechten anghel heeft uitsteken. Hy is de Zee-slang gelijk, en volgens *Aristoteles* kleinder als die van 't land, en ook rooder van verw, indien'er geen misdruk in die plaats is, 't welk *Wottonus* vermoet: want so soud' hy niet een kleinen haak kunnen in-swelghen, dat hy nochtans doet. *Gillius* seit dat hyse van een vinghers lenghte ghesien heeft. By *Albertus* word hy vier-eneveertigh Dier gheenoemt, om dat hy zo veel voeten schijnt te hebben. Van sijn aart komt dit alleenlijk voor, dat'er by *Aristoteles* en *Plinius* staat, dat hy den haak ingheslikt hebende, al sijn ingewand uitbraakt, tot dat hy den haak uitspouwt, en het overighe daar na weder inslorpt. *Gillius* doet'er by dat hy om sijn vuilen stank de Vissers schadelijk is, en dat de Vissen dien haak schuwen die hy angeroert heeft. Hy brant met sijn beet als de brantnetels, gelijk *Aelianus* verhaalt: die daar ook by doet dat hy door 't spogh van de Menschen barst en sterft. Wy geven hier de afbeeldzels van twee die by na een elleboog langh zijn, van welke de eene naakt als een Slangh, de ander met ruighe voeten en rood geverwt is.

V. L I D.

Van de uirlandse slangen Akoatl: en Mariper.

DE Akoatl is een waterslangh, by andere Miokoatl genoemt, om dat hy de spier van

Ambrozi
H. S. 1.
c. 20.

Plin: H. N.
9. c. 27.

Ambrozi
H. S. 1.
c. 21.

Arist: H.
A: 2. c. 14.

Plin: 9.
c. 43.
Arist: H.
A: 4. c. 22.

Aelian: H.
A. 1. 7.
c. 30. l. 4.
c. 22.

Nieremb:
H: E: 12.
c. 2 p. 7.

*Serpens Marinus flavi Coloris
Maris Suedici Aldro.*

*Scolopendra Marina.
Aldro.*

Scolopendra Marina amethystini Coloris Aldr.

Serpens Americanus

Indicus.

Draco ex Raia effectus
Aldrou.

Draco alter ex Raia

exsicata concinnatus
Aldro.

Basiliscus in solitudine Africae vivens
Aldro.

Basiliscus ex Raia

effectus prone et supine pictus
Aldro

van de Mays gelijkt, welke ook geſeit werd een levend dier te baren; Hy is klein van tanden, en niet ſchadelijk van beet: vyfmaal negenduim langh, een duim dik, met ſwarte en blauwe ſtrepen door malkander boven onderſcheiden, onder is hy blauw, het bovenſte van 't hooft is ſwart, het onderſte geel, de zyden zijn blauw; Hy word inde Poelen van gematighde landen gevonden.

Van de Maripet ſpreekt de ſelve aldus: In Ooſt-Indien kieſen ſekere Slangen op ſekere tijd de Zee, om haar anſtaande ouderdom oft dood te beletten: Alwaar ſy de baren mette ſtart ſlaande, in veel takken als voeten gheſcheurt werden; door welke ſnedigheidt ſy door een wonder werk van de natuur in een geſlaght van de Polypus oft veel-voet veranderen, die gene, welke de Portugeſen Poluos noemen, ſogelijk, datſe de onwetende bedriegen. *Pieter Kriſtiaanſe Bor*, heeft my vertelt ('t zijn de woorden van *Nierembergh*) dat hy eenighe Portugeſen gheſien heeft, die in Ooſt-Indie eenige gevangen hadden, menende dat het Poluos waren, om haar honger daar

mede te ſtillen: Maar dat de Inwoonders haar ſulks afrieden, ſeggende datſe vergiftigh, en haar Poluos niet waren, en in getal van voeten verſchilden, want die Slangen hebben 'er oneven. Hier ſullen wy byſtellen, ſo die anderhalve voet langh, ſchoon van verw; in 't Eyland Kuba leven, en Boquatraraghenoeemt zijn, als dien, welkers afbeeldſel *Rondeletius* van *Pellicerus* angemerkt, voorſtelt: Het is in gedaante een Land-ſlangh, rood gheverwt, met ſchuinſe ſterpen van den rug na den buik hellende, en die de ſelve ſtreep van 't hooft totte ſtart doorsnijden: De ſpleet van de mont is niet heel groot, de tanden zijn zaagachtigh en ſcherp, de kuwen zijn gedekt als een geſchobde Viſch: Op den rug van 't hooft, by na totte ſtart hangen eenige dunne hayren gelijk ook an den buik. Laat nu den hoop ſluyten die inde Rivier Urquaja in Amerika veerthien ſtappen langh, en twee ellen breed zijn, en die met het hooft boven 't water ſwemmen, en de menſchen die om te ſwemmen oft te drinken an de Rivier komen mette ſtart na haar trekken.

Bemb:
Venet:
Hiſt: 1.6.

Idem 12.
44.

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

S L A N G E N.

H E T I I. B O E K.

Van de Draken.

I. O P S C H R I F T.

Van de Draken in 't algemeen.

Ambroz:
H. S. 2. c. 1.

E naâm van Draak komt niet Para to dranachos, dat is dat hy dē menſch groote moeylikheid toebrengh, als wel Para to derkein, om dat hy ſneeg van geſigt is: De Grieken noemen hem Drakon.

ta. By *Iſidorus* iſte te leſen datſe elders Syrenen genoemt werden, en in Arabie hebben de gevleugelde ſodanigen naam.

Befchrij-
ving:

Inde beſchrijvingh zijn de ghevoelens niet eens: *Abenſina* en *Etius* ſeggen datſe met ſcherpe ſchobben bekleet, met groote ooghen, en een uitſtekend vel in plaats van oogſchellen verſien zijn: Datſe een wijde mond, een lange tong en groote tanden hebben: Maar *Soli-*

nus ſchrijft datſe ſulke kleine monden hebben, dat ſy niet byten kunnen, dat is datſe niet opgeſpalkt zijn om te byten: Het ghetal der tanden iſ ook in verſchil; *Klaudianus Minos* ſtelter ſefthien: *Nikander* ſeit datſe in dry orden verdeelt zijn; by den ſelven iſ de Draak ſwart, met een groenachtigen buik, met lellen onder de kin van een roſſe verw. Indien wy *Philoftratus* volgen, dragen de jonge Berg-Draken een matelijke kam: Die ouder zijn een grooter, en een ſaffraanachtighen baard, de Poel-Draken zijn ſonder kam. *Plinius* ſeit uitdrukkelijk: Het iſ wonder waarom *Iuba* haar gekamde genoemt heeft. Omtrent den bergh Atlas zijnſe in 't midden dik, na den hals en ſtart dun.

Plin: H. N.
1.8. c. 13.

Zy worden voornamentlijk in Afrika en Indie gevonden; want *Plinius* ſeit datſe by de Ethiopiers en Azachei, *Strabo* by de Heſperij, *Leo Afrikanus* in de holen van den Atlas, *Solinus* inde brandende bergen van Ethiopien teghen 't zuiden, *Philoftratus* omtrent de Rivier Ganges, *Abenſina* inde deelen van Nubia, en *Paulus Venetus* datſe in 't Landschap Karaja gevonden werden: Andere ſchrijven

Plaats.
Plin: 1. c.
Solin: Po-
lyhiſt:
c. 33.
Philoftratus
in Vita
Apoll.

E

datſe

Bellon:
Observat
l. 2. c. 7.
Nikander
in Ther.

datse in Kalikut heel groot werden; *Bellonius* datse uit seker gedeelte van Arabie na Egipten vlieggen; *Nikander* dat'er omtrent den Bergh Pelion in Thessalia, in de Polithronise vlakten, sich certijts een onderhiel. Dat'er een omtrent Krakou gheweest is, lesen wy in de Poolze Geschied-boeken.

Voedsel.

Sy konnen lang honger verdragen; maar eensan't eeten zijnde, wordenze niet lichtlijk zat, so datse meest vergiftige dingen en kruiden eeten, daar haar den buik los van werdt, en daar door walchachtigh zijnde, genesen sy haar met wilde Latou. De eyren van de Slangen eeten sy met wonderlijke konst: want sy slikken die oft geheel in, so haar de keel ruim genoeg is, welke sy daar na met haar t'samenwringing binnen brecken, en de schellen weder uitwerpen: oft indien sy te teder en noch jong zijn, krullen sy haar om de selve, en breken haar van buiten allengsjes met geweld, en also een stuk als met een mes afbrekende, suigen sy het overighe, datse met haar krul vasthouden, uit: Op gelijke wijs als sy Vogels gegeten hebben, (men seit datse dese met haar overvloedighe geeft uit het kot tot haar trekken) werpen sy met kragt de vederen en beenen weder uit. *Aristoteles* seit dat se het ey dikmaal omrollen, tot dat het bovenste opwaarts staat, en haar dan een weinigh t'samen-trekende, al haar kracht gebruiken om met een uitgerekt lijf het ingeslokte ey neerwaarts te doen sakken.

Ælian: l.
2. c. 21.
Phile in
Jambis.
Arist: H:
A: 8. c. 4.

Teelingh.
Herodot.
in Thalia.

Van haar teelingh weet ik nauwlijk wat te schrijven, om dat by de Schrijvers by na niet voorvalt. *Herodotus* beuselt dat het Mannetje sijn hoofd in de mont van 't Wijfje steekt om te versamelen. Datse met onderlinge omhelving versamelen, is waarschijnlijk. De Moren beuselen dat uitte versameling van een Wolfen met een Arend een Draak voort-komt, die metten bek en vleugels den Arend, en mette start de moergelijk, en met een Slangen hui vol verscheide plekken bedekt is. Eenighe leeraren datse een levende vrugt voort-brenghen, andere segghen eyren, 't welk *Balthazar Diaz* van die van Ternate geschreven heeft. Ik sould beide lichtlijk toe-staan.

Vyand-
schap.
Geopon:
l. 9. c. 5.

Hy voert vyandschap metten Arend, en Oliphant; So dat seker Schrijver seit, dat aldaar geen Draken zijn, waar den drek van Arenden gevonden wert, en dat hy het klappen van de Arends-vleughels horende, in sijn hol kruipt, heeft *Ælianus* verhaalt. Sijn gevegt metten Arend beschrijft *Nikander*.

Ælian: l.
9. c. 1.

Plin: H. N.
8. c. 11.

Hoe sy metten Oliphant vechten, hebben wy in der selver beschrijving verhaalt. 't Geen van de Griffioen by *Philostratus* ghelesen wert, is een beuseling.

Vergif:
Plin: l. 29.
cap. 4.

Eenighe ontkennen datse vergif hebben, en alleen metten beet doden; Andere seggen datse de locht met haar asem besmetten, waar van een voorbeeld by *Aristoteles* gelesen wert. Ten tijde van *Philips* Konigh van Macedonie, was de wegh van seker bergh in Armenie onvry, welke daar na door 't ombrenghen van de Draken ganghbaar was; Maar *Gesne-*

rus en *Stumphius* bewijzen dat sy vergiftig zijn. Als sich omtrent de stadt Niderburg, eenighe Draken in een bron ghewasschen hadden, zijn alle die daarna uitte selve dronken, met een opgheswollen buik ghestorven. Hy die Switser-landt van den Draak, die omtrent het Dorp Wilver sich op-hiel, ghesuivert heeft, is met des selfs bloedt besprenght zynde, ghestorven. Na den beet volgt pijn en stank in de wonde, en dese geeft weinigh bloedts. *Plinius* prijft hier teghen het gras: *Ætius* schrijft die middelen voor die in de beten van andere Slangen gebruikt werden; *Pon-*

Plin: H.
N. l. 24. c.
19.

fellus het afghesneden hoofd gevilt en opgeleit. Merk omtrent haar seden, datse wakker zijn en daar-en-boven niet alleenlijk sneeg van gehoor, maar ook heel scherp van gesicht. Indien zy eenighe korlen van gout vinden, gaan zy daar op sitten soo *Philostratus* seit. Als zy yet sullen beginnen maken zy een groot geluid. De walgingh der lente beletten zy met de wilde latou. In Ethiopie seilen sy met haar vier oft vijft'saam-gevlochten over derivieren na Arabien, om beter voedsel te soeken. Sy groeijen daghelijks in krachten en komen tot grooten ouderdom. Als sy de menschen sullen anvalen, eten zy doodlijke wortels; Sy konnen ook getamt werden. De wijsgeer *Heraclides* had een ontwapende die hem in 't sitten en gaan als een hond by bleef.

Zeden:
Plin: l. 8.
c. 27.
Plin: l. 8.
c. 13.
Ælian: H.
A. l. 6. c. 4.

De Ethiopiers eten haar, om dat het vlees glaasachtigh van verw is, en seer verkocht. *Vespasianus* heeft ook gesien, als hy buiten de gelukkighe eylanden gezeilt was, dat sommighe volkeren diergelijke dieren als Draken, uitgenomen de vleugels in spijsse, ghebruikten. De Egiptenaars eten slanghengelijk *Galenus* beschrijft; Wat de Geneeskonst angaet, *Plinius* prijft haar vet om de vergiftige beesten te verjagen; 't selve gebruikt hy ook in haar gegheven wonden: Met honig vermengt geneest het de donkerheid van d'oogen. Hy schrijft indien het hoofd om den hals gedragen werd, verhoet het de lopende oogen; Het been uitten ruggraad stilt de tantpijn. Het overig is maar beuselingh. Van de steen sullen wy op een ander spreken.

Gebruik:
in spijs.

Het onderscheid der Draken kan van de grote, plaats, verw, gestalte, en vergiftige hoedanigheid genomen werden. De grote verandert ten anlien van de geboort plaats. *Markus Paulus Venetus* zeit dat'er in 't lantschap Karafon van thien ellebogen in de lengte zijn. Ten tijde van *Philadelphus* zijnder twe van veerthien ellebogen uit Ethiopie na Alexandrie gevoert. *Hieronymus* gedenkt van XV. ellebogen. *Ælianus* van XL. *Octavianus Augustus* heeft te Rome een van L. ellebogen gevoet en an het ghemene volk vertoont. Ten tijde van *Alexander*

Onder-
scheid.

Ælian: H.
A. 17. c. 1.
Ælian: 15.
c. 21.
Strabo:

issar in Indie een gesien van LXX. *Aposyfares* heeft een van LXXX. ellebogen ghevoet. *Strabo* schrijft dat'er van hondert ghevonden werden: Ia een die een geheel morgenlandts, Ia Makra omtrent de Iordan besloegh, en soo hoog was, dat twee mannen te paard an weerzyden staande, malkander niet sien konden. Ik ver-

Geogr: l.
16.

verswijgh *Possidonius*, die van een omtrent Damaſkus ſchrijft, die hondert en veertigh voeten langh was: En ook *Gellius*, by welken ſtaat van die gene, welke ten tijde van *M. Attilius Regulus* een geheel leger anviel: Van ghelijc *Egnatius*, die een darm van hondert twintigh voeten uit een Draak, noemt. Ten anſien van de plaats zijn ſommige bergdraken, die grooter en wreder en met kammen verſien zijn: Andere zijn Poeldraken, die traagh, het hoofd nauwlijk opheffen, en ſonder kam zijn. Indien ghy haar verw beſiet; *Aëtius* noemt ſwar-te, roſſe, en aſgrauwe; *Nikander* die groene buiken hebben, *Philoftratus* die ſwart op den rugh zijn, *Panzanias* geele, *Lukanus* vergulde, en *Homerus* rode.

Philoftr:
vit. Apol:
l. 3. c. 2.
Homer:
Iliad. 12.
Lukanus
Pharſal:
l. 9.

Plin. H. N.
11. c. 47.

Lufian. de
Diplad:
Iovius H:
l. 18.
Bellon:
Obſervat:
l. 2. c. 70.

Mela l. 2.
c. 4. Sifero
de Natura:
Deor. l. 2.
Herod. l. 2.
Scalig. Ex-
ercit. 183.

De gheſtaltten zijn veelerley; de ſchrijver van denatuur der dingen, ſeit datter Draken zijn met een menſchen aangeſicht, ſchoon van weſen, en het overige van 't lijf gekromt, onder welke ook die ghetelt werd, welke onſe eerſte voorouders verleit heeft. Daar zijnder de Varkens gelijk, maar dunder van lijf, met een ſterken bek, en zwijne tanden, gelijk wy by *Aëtius* leſen. In Kongo zijn'er ſo groot als een Ram, gevleugelt, geel-blinkend, met een langen bek, en die rauw vlees eten. Daar zijn'er ook omtrent de Ganges, indien wy *Philoftratus* geloven, welkers oogen als koſtelijke ſtenen glinſteren: *Plinius* ſeit datter zijn met Ganſe-voeten. By de Thebaners, die met een hoorn verſien zijn. In 't landſchap Karajan die maar twee voorſte voeten hebben; noch andere die in plaats van voeten met twee klauwen gewapent zijn, met een wanſchikkelijken buik, en een wijden muil. Datter ghevleugelde zijn, is ſonder twiſfel, en die met een vlies van voor tot achter verſien, 't welk ſy in 't vliegen uitbreiden, en als ſy ruſten an den buik nedervoegen. Sodanige ſtelt *Ariſto-teles* in Ethiopie, *Lufianus* in Lijbie, *Iovius* in Georgiana, *Bellonius*, die ook een ghebalfemde doode ghehad heeft, in Egipten: *Kardanus* heeft'er te Parijs twee met twee voeten geſien; *Solinus* omtrent de Poelen van Arabie. Daar iſſer in Florida met ſo kleine vleugels, datſe haar nauwlijks van d'aarde konnen heffen; van de ſelve ſtaat ook by *Pomponius Mela*, *Sifero*, en *Herodotus*, die daar by doen datſe van den Ibis in Egipten gedoot werden. Van 't onderscheid van 't vergif hebt ghy dit, datſe op den bergh Atlas alleen met anraken ombrengen, datſe dun van hoofd en ſtart zijn, maar ſo dik van buik, datſe nauwlijk bequaam zijn om voort te kruipen. Die op den berg van 't Rijk Narſinga inde bomen verkeren, dooden met haar anſien, waarom haar ſommighe in boom en verhevene, oft laagkruipende Draken onderscheiden hebben.

II. OPSCHRIFT.

Van de Draken in 't byſonder.

I. HOOF-STUK.

Vande ongevlengelde Draken.

I. L I D.

Vande ongevlengelde Draken ſonder voeten.

I. S T I P.

Van de Baſilifkus.

W Y ſullen met recht de Draken verdee-
len in gevleugelde en ongevlengelde, en deſe in voertige en niet-voertighe. De niet-voertige zijn de Baſilifkus, de Drako Pythius en eenige uitlandſe. De Baſilifkus by de Latynen Regulus oft Koningh ghenoeemt, om dat hy alle andere Draken een ſchrik anjaagt, oft gelijk *Festus* ſeit om dat hy een kroon op 't hoofd heeft: Dat hy door ſijn geluid de andere verſchrikt, en haar aas doet verlaten, leſen wy by *Ælianus*. Daar zijn verſcheide beſchrijvingen; *Galenus* maakt hem geel en met dry ſpitsen op 't voorhoofd verſien. *Abenſina* ſeit dat hy na 't geel en ſwart helt, met een heel ſpits hoofd, en heel rode ogen. *Plinius* dat hy niet grooter als twaalf vinghers langh is, met een witte plek op 't hoofd, als met een kroon verciert. *Grevinus* uit *Nikander*, maakt hem dry vingers langh met een geel lijf, en dry uitpuilinghen op 't hoofd; eenighe geven hem vleugels, maar klein en ſonder gebruik: die, welke inder Mark onder 't ghebied van den Abt van Sinnen omtrent Lukkenwald gedoot is, was ſpits van hoofd, geel gheverwt, dry hand-breed langh en heel dik, met een ſtart an de zyden knobbelachtigh, een buik met witte ſtippen gheſprenkelt, een grooten mond, en een rugh na 't blauw hellende, gelijk hem *Enſelius* beſchreven heeft. Een Herder deder by dat hy omtrent de Poelen verkeerde, dat hy Kinkvorchſen, Slangen, en andere dieren at, dikmaal de Koeyen doode, en de melk uitſoogh. Sy worden ook uit een Roch gevormt, gelijk uitte beeldtenis geſien werd; Sy worden in de Oeffenkamerte Bononie bewaart: *Plinius* ſchrijft datſe in Sijrenaika voortkomen: *Ælianus* datſe an Afrika eygen zijn.

Ælian: H:
A: l. 2: c. 7.
Galen: de
Ther: ad
Piz. o.
Plin: H: N:
l. 8. c. 21.

Enſel: de
re Metall:
l. 3. c. 54.

Van haar teelingh is nauwlijk yets bevon-
den, datſe uitte eyren van de Ibis voortko-
men is by de Egiptenaars geloof. By *Albertus*
datſe uit een Hane-ey in 't ſlijk begraven,
geteelt werden, en ſeit datſe een haan, uitghe-
nomen de ſtart, in geſtalte gelijk zijn. Het ge-
meen ſeit uit het Ey van een heel ouden haan.
Uit het Ey van een bos-haan is by *Enſelius* ver-
haalt; wat hier van te gevoelen is, ſullen wy
elders ſeggen. Hoe dat hy van den haan in 't
ey kan gevormt werden weet ik niet, vermits
hy geen lijf-moer heeft. Dat den haan op hin-
neneyren geſeten heeft, beken ik. Hy voert vy-
andſchap mettet weſeltje, den haan, de gekerf-

Telingh.

Ælian: 3.
cap. 31.

Plin: I c.

de dieren en andere Slangen. Van't Wefeltje ſchrijft *Plinius* aldus: Sodanigen wanfchepfel (want de Koningen hebben hem dikmaal gewenſcht dood te ſien) heeft het vergif van het wefeltje tot een vyand. Alſoo heeft de natuur ghewilt dat'er niet ſonder weerga ſoude zijn. Sy werpen deſe in de holen die door de beſmetting van't land bekend zijn, deſe dooden haar metten reuk, en ſy ſterven, en alſo werd die ſtrijd van de natuur geeindigt. *Solinus* ſeit ook dat hy alleenlijk van de wefeltjes verwonnen werdt, welke de menſchen in de holen werpen daar de *Bafiliskus* verborgen is. Nochtans ontbreekt ook geen vergif an den dode. *Aelianus* ſeit dat hy de jegenwoordigheid van den haan ſchrikt, daarom is hy een metgeſel van de reiſende man door Afrika. Hy doeter by dat de *Bafiliskus* ook ſterft als hy hem hoort kraeijen. Van de ghekerfde dieren ſpreekt *Solinus*. Die van Pergamo hebben het vel van de *Bafiliskus* voor een groote ſomme geldts ghekocht, op dat de ſpinne-koppen de Kerk die mette hand van *Apelles* geſchildert was niet ſouden beſpinnen, oft de vogels daar in vlieghe; en hebben ſyn dood lichaam aldaar an een goude kettingh opgehangen. Van ſijn gang heeft *Plinius* dit, dat hy niet met veel bochten, maar met een hoogh verheven lijd voortgaat. *Solinus* ſchrijft dat hy in't bewegen met ſijn midden lijd kruipt en niet opgeheven hoofde voortgaat.

Solin: cap. 27.

Ælian: H. A. 3. c. 31

Vergif.
Plin: H.
N: I. S.
cap. 21.

Hy doot de vruchten en bomen niet alleenlijk met anraken maar door anblaſingh: Hy verdrooght de kruiden en morſelt de ſtenen. Sulken kragt iſſer in't vergif.

Solinus ſchrijft dat hy niet alleen tot verderf van de menſchen en andere dieren ghegheven is, maar ook ſelf van de aarde die hy beſmet en verdrooght, alwaar hy ſijn doodlijke woonplaats neemt. Hy verdort de kruiden, bederft de locht dat'er niet een vogel onbeſmet doorvliegt. Dat hy met het geſicht dood kan ik nauwlijk ghelooven, want wie ſoud hem dan eerſt geſien hebben. De oorſaak van de dood is ſijn peſtighen aſem, die door de locht dringende in den menſch ſchiet. Daarom ſeit *Nikander*:

*Hy blaſt een vuile damp, door't midden van de locht,
Die door de leden dringt, en ſmei het innig vocht.*

Lukanus
Pharſal:
16.

Dat het vergif ook door een pijl oft ſpies na de handt kruipt ſtaet by *Lukanus*. Sijn beet word uit ontſteking, de geelheid van de wonde, en het uitvallen van't hayr gheoordeelt.

Dioskor:
l. 6. c. 55.

Dat verhaalt *Dioskorides* uit *Eraſiſtratus*, dit *Ætius*. Sijn genees middel is het Slangen hout't welk uit het Eyland Seilan gebragt werd. Dat daar tegen een ghekroonde ſlangh van de Spanjarts Kobras de Kapolo genoemt, en ſonder twijfel de *Bafiliskus* is gebruikt werd, verhaalt *Korolus Klufius*. Het is ook anghemerkt, dat het beesje't welk aldaar met hem vecht, ſich met't ſelve hout verſterkt.

Kluzius
Exot: l. 1.
cap. 44.

Onderſcheid.

Sommige ſtellen drierlei onderſcheid van de *Bafiliskus*: De Goudverwighe, welke al ontſteekt wat hy anſiet; de Guldekop, die al

wat hy ſiet vervaart en doot: En de bloedverwighe, door welkers ſteek het vlees van de dieren afvalt: Maar dit meen ik dat beufelingen zijn. *Enſolius* heeftſe in wilde en tanime onderſcheiden. Van't overige ſpreekt *Ambroſius* uit *Kardanus* aldus: *Kardanus* verhaalt dat ſeker bedrieger oft guichelaar een Slang hadde die hy onder de muiren van een vervallen huis te Milan ghevonden hadde, welke een hoofd als een ey, ten anſien van't lijd heel groot, en in de beide kaakbeenders Adders tanden hadde, voorts in alles de *Stellio* ghelijk. Hy had twee voeten, met korte ſchenkels; waar uit bleek dat het dier niet na een bedelingh van de natuur ghemaakt was, vermits tot de lenghte van't lijd vier voeten nodig waren. Die voeten waren groot: en met naghels bedekt. De ſtart was ſo groot als't geheele beest, welkers uitterſte met een punt, die van de *Stellio* gelijk, verſien was. *Kardanus* geloofde dat hy uit het gheſlaght van de *Bafiliskus* was: Want als hy ſont ſcheen hy een haan ghelijk, behalven dat hy met een vel en niet met vederen ghedekt, en ſonder vleugels was. Ten leſten in't boek van de wanfchepfels word een afbeeldſel van een *Bafiliskus* anghemerkt, die ſich in de woefte plaatsen van Afrika onderhoudt, welke mits hy in gheſtalte anmerkens waardigh is, en geſeit werd met ſijn geluid en anblaſingh alle andere dieren te dooden en de kruiden te verdrogen, heeft het ons goed gedacht den leſer ſodanighen afbeeldſel voor oogen te ſtellen.

Ambroz:
H. S. 2. c. 2.

II. STIP.

*Van de uitlandſe, te vreten de Drako Pythius,
en de Slangen van Bamba.*

VAn de Pythiſe ſlang komt weinig voor. Men meent dat hy ſo genoemt is, om dat hy na de water-vloet van Deukalion uit verrottingh van de aarde ſoude voort-gekommen zijn. *Suidas* getuigt dat hy ook dolphijn ghe-noemt is, 't welk hy uitte Schipvaart van *Apolonius* heeft. De reden van die naam is van de bewaringh der Godſpraak *Apollo* genomen. Men ſeit dat ſijn mondt met dry rijen tanden ghewapent was, dat hy groote ooghen, een ſcherp geſicht, groote lellen onder de kin, en een lijd uitten geel-vlammend hadde. Daar zijn nochtans ook groene en blauwe geweeſt, gelijk by *Statius* te ſien is, ook paarſachtighe't welk *Klaudius* heeft naghelaten. Hy was met harde blinkende en uitſtekende ſchoben gedekt: Wy vertonen de afbeelding uit *Grevinus*. De Rymers beufelen dat hy na de water-vloet van Deukalion uit de aarde voortgekomen is. Waaron hy ook Deukalionus genoemt wierd.

Apol:
Argo: l. 1.Statius
Theb: l. c.

Van de Slange van Bamba ſpreekt *Nieremb-bergh* aldus: Die Slangen zijn van vreeſelijke grootte, indien ſy met onſe Inlandſe vergeleken werden, en voornamentlijk de Waterſlangen, van welke ſommige de lenghte van 25, en de breedte van 5. ſpannen te boven gaan, met ſoo dikken buik, datſe een geheel Hert,

Nieremb:
H. E: 12.
38.

Tab. x.

Basiliscus. sive regulus Greuini
Aldro

Ouum galli putatum Aldro

Ouum galli natum Regii anno 1628 Aldro

Draco Apicios Greuini
Aldro.

Hydra septiceps Ges. Aldro.

Hydra Septiceps
Aldro.

Hert, oft een ander dier van sodanigen grootte op eenmaal kunnen inslokken. Sy komen uit het water te land, en verzaad zijnde, keren sy weder. Waarom sy van de inwoonders groote Waterslangen ghenoeemt werden. Sy klimmen op de alderhoogste bomen, daar sy als van een Zeebaak de dieren bespieden, en als die daar omtrent komen om de kost te soeken, vallen sy met geweld op de selve neder, en die met byten en haar sware lijf ombrengende, slepen sy die na de eerste eenfame plaats, daar sy haar met huid, hayr en beenders inslokken: En 't gebeurt ook dikmaal, dat se al te vervult met spijs als dronken werden, en in een diepen slaap vallen, so dat haar een kind dooden kan: Dese zat en slaperigheid duurt vijf oft ses dagen, na welke sy wakker werdende, tot haar gewoonlijke jacht wederkeren. Sy verleggen op sekere tijden haar huid, en als die somtijds door 't uittrekken van te veel spijs rompelig werd, schudden sy die voor den tijd uit; welke huid gevonden zijnde, den mensch tot verwonderingh is, wijs sy daar uit de grootte van dat dier bekenen. De Ethiopiers houden veel van haar ghebraden vlees, en achten dat beter als van een Hoen, maar sy konnen dat qualijk bekomen, dan als de Boffchen door al te groote hitte an brand raken, en dan worden die gene, welke te ver van haar poelen zijn, half ghebraden gevonden, en voor lekkere kost ghehouden. Daar worden ook so vergiftighe Adderslangen gevonden, dat de gewonde in vier-entwintigh uren met de aldergrootste pijnen sterven; Derhalven versterken haar de Inwoonders seer neerstigh met een seker kruid dat haar tegen is.

't Selve verhaalt van haar *Iarikus*, maar dat hy daar by doet, datter een geslacht is, welk inde start een ratel heeft, die in 't voortkruipen geluid maakt, die moet tot die gene betrokken werden, welke wy gheseyt hebben *Tcuhtlakakahuqui* genoemt te zijn.

III. S T I P.

Van de Bitin en de Slangen van Senega.

T Ot de uitlandse behoren de Bitin, en de Slangen van Senega. De Bitin is een inwoonder van de Berghen, het is een slangh vreeslijk van ansien, met swarte, witte en rode stippen, een hooft als een Kalf, een breed voorhoofd totte oogen toe, die helder en swart zijn, maar met een groene kring belopen, met een ruime mond, met veel kleine scherpe tanden versterkt, een vinger lang, die malkander weerzyds ontfangen, en is vier ellen langh, en so dik als een mensch. Hy klimt op de bomen, van waar hy sich an de start hangende afwerpt: Hy vanght Ossen en wilde Varkens, en dierghelijke beesten, die hy somtijds geheel inschokt, en leeft by dese jacht: Hy houd sich in 't Eyland Kubu, en is ook in 't Eyland Lutay van de Spaanse Soldaten, als sy haar Schepen wilden lossen, gesien.

Van de Slangen van Senega is boven gesproken.

II. L I D.

Van de ongevleugelde Draken met voeten.

I. S T I P.

Van de Hydra.

DE ongevleugelde Draken met voeten zijn de Hydra, en de tweevoetighe van Bononie. De Hydra heeft sijn naam apo tou hydatos, dat is van 't water. *Virgilius* noemt hem *Bellua Lernæ* van de Poel Lerna, waar in hy geseit werd van *Herkules* omgebraght te zijn. *Plautus* *Excetra*, oft ghelyk *Isidorus* *Excedra*, om dat hy een hooft afghehouwen zijnde, dry andere in plaats kreegh: *Euripides* heeft hem *Kynagenoemt*.

De Rijmers beuzelen dat hy veelhoofdigh is; *Alseus* noemt hem negenhoof, *Simonides* vijftighoof. Dat hy een hooft heeft seide *Pausanias* 't welk waarschijnlijk is: In grootte verscheelt hy van de andere Waterslangen: Welkers afbeeldsels wy hier vertonen, die zijn haar oorsprongh an de kunst schuldigh. Een isser gesiente Venetie in 't hof van den Hertogh, van ongehooffelijke waarde om sijn sel denheid, en die seven hoofden hadde. Dat de andere van den Ridder van Korneto; in 't jaar van Christus 1530. inde maant Januarij uit Turkyen te Venetie overghebraght, ook soo veel hoofden heeft, enden Koningh van Vrankrijk vereert is, getuight sijn afbeeldsel. Aldaar is over eenighe jaren ook een tweevoetige gesien, met ses nagels gewapent, ghelyk *Ambrosius* beschrijft: Hy was heel breed van lijf, met seven hoofden door sonderlinge konst versien. Die van *Kardanui*, welke *Meona Pizanus* door konst gesneden gevonden heeft, had het middelste hooft langer en dicker, en alle dat van den Adder gelijk; achter de oyren stont een groot hol van ooghen, hy had Hondstenden, een breede tongh, en den hals gevlekt; de start was langer als 't geheele halve lijf, en de voeten waren met kleine naghelen beset. Hy was soo groot als een Konyn; Anden buik wit, omtrent den rugheel, oft bleek-groen.

De Rijmers hebben geseit dat hy sich inde Hel ophiel, voornamentlijk *Virgilius*. *Pausanias* schrijft dat hy onder een Andoornboom by de Bron *Amymone* is opgevoet. 't Ghe-meen gevoel is, dat hy inde Poel Lerna omtrent *Argus* en *Myfenes* geleest heeft.

Hesiodus maakt hem de dochter van *Echidna* uit *Typhon* geteelt. Het is waarschijnlijk dat hy uitte verrotte vuilgheid, inde Poel Lerna geworpen, voortgekomen is.

Vele hebben gheschreven dat hy met sijn asem alleenlijk 't verderf anghebraght heeft. Dat de pijlen van *Herkules*, die hem overwonnen heeft, met bloed besmet zijnde doodlijk waren, vind ghy overal by de Rymers: Of dat het vergif van de oude, dat eenighe

Naam:

Plaut: in

Perseo:

Eurip: in

Herkul:

Furente:

Beschrij-
vingh:Ambroz:
H.S. 2.c.4.
Kardan: de
Subtil: 19.

Plaats:

Virgil:

Æneid: 1.6.

Pauzan:

Korinth:

1.2.

Vergif:

Napellus, andere Taxus; eenighe 't Schijtis vergifnoemen, geweest is, kan ik niet lichtlijk segghen. Indien ghy daar van besmet werd, ontfcekt het de tongh. Het verwekt een drogen hoest, rasernye, en hartsklopping; de huid als geschrookt, barst gelijk leer dat in de vlam gehouden werd: De sieke huilt en schreeuwt, 't welk hy weder anvanght als hy een blood swaard tegen hem liet uitgetoghen. Synghenees-middel word van de Egyptse waterboon, de Panax, Asclepium, het morg van Queappel, en 't Bokken-bloed gehaalt, gelijk wy by *Dioscorides* lesen.

II. S T I P.

Van de ivvevoetige Draak van Bononie.

Dese Draak heeft in 't jaar Christi 1572. inde maant Maart alder eerst op de plaats Malavolta geluid gemaakt: Maar na den dach van de Hemelvaart, heeft hy sich omtrent een rhuin-haag geopenbaart; en van een Boer, Kar en Offen verlatende, welke hem siende niet dorfde voort gaan, met een spies ghewond en ghedood.

Ambroz.
l. 2. c. 5.

Syn beschryving sal ik mette woorden van *Ambrosius* hier by voegen. Dese wonderlijke slang, seit hy, was van 't hooft tot het einde van de start twe ellebogen lang: van de mond tot het begin van sijn lijfs-breedte, is hy neghen-duim tussen sijn lijfs breedte en 't begin van de start, daar na tot het einde van de start is hy een elleboog lang, te weten tweemaal negenduim. Omtrent den hals was hy twee vingers breed, en van 't hooft totte eerste en voorste voet negen-duim langh, en van de eerste voet tot dat deel was hy de Adderslangh gelijk, en 't lijf was in dat deel anderhalve hand-breed, namentlijk ses vingers; het achterste vanden hals was met een witte ringh als de geringhde Waterlangh, verciert, welke by de Italianen gemeenlijk Sefone ghenoeemt werd, oft als de Alpise merl: welke ghemeenlijk Merla della kollona genoemt werd, Maar in dese Slangh was de kringh niet ghekort, maar van een volmaakte rondte: Op den rug vertoonden sich breede schobben als de schobben van de Karpervan *Aristoteles*, die gemeenlijk Raina ghenoeemt werd. Het meeste deel van de schobben hielden na 't groen: Ia sommige waren roodachtig, en tussen dese eenige swart. Hier uit is bevonden dat dit dier onder de Draken behoorde betrokken te werden, om dat de Draken gemeenlijk groen afgebeeld werden: Het deel van den buik dat eigentlijk den draak afbeelde, was met groene schobben verciert. Indien wy de voeten beschouwen, is eerst an te merken dat het dybeen an het seheen-been gevoegt, een duim breed was; en de klauwen wierden met haar geledent saam-gevoegt, gelijk die van de Haagdisen: Maar de klauwen waren niet vijf als in de haagdisen, maar alleenlijk vier, met korte nagelen beset, die haar eerste beginsels noch vertoonden: waar uit wy vermoeden dat het noch een jonge Draak was, gelijk ook uitte tanden konde bekend

werden: Daar-en-boven quam de hoogte van de benen mette breedte van 't lijf over een: Ia wy waren grootlixx verwondert, dat de voeten niet recht over malkander stonden, gelijk in andere viervoetige dieren, en andere bloedelose met veel voeten is anghemerkt: Maar de eene voet stond wel ses vingers breed meer voorwaarts als d'ander, en niet in de selve zyde, maar dwars over malkander, om het lijf te liechter te kunnen bewegen, om dat het midden-deel van 't lijf met voortgaande beweging anghedreven: maar de andere delen, te weten van den hals en start slibberens-wijse als de kruipende diēren, beweegt wierden: Den aars stont twe hand-breed van 't einde van de start: het opperdeel van de start was de Adderslang gelijk, het onderdeel niet: want de schobben waren ten deel groen ten deel swart, nochtans op dese orde en gestalte, dat se yder een half-ronde vorm vertoonden, en alleenlijk twe de breedte van de start omvingen: maar het is anders inde Adder, want daar zijn de schobben over 't geheele onderdeel van 't lijf regt: Maar in dese Draak waren de onderste schobben vanden aars tot het hooft, so wel van d'overighe start als van den buik, en den gheheelen hals totte mond recht, ghelyk in den Adder, nochtans op dese orde, dat se malkander ontfingen; Van verw totten buik toe ten deel wit, ten deel swart, onder den buik wit, en breder by na als een halve vingher; Maar in 't uitterste van de rechte schobben saghmen yet groens: Ten laatsten de start was an 't einde met een harde en by na hoornachtige punt gewapent, welkers eene deel met schobben gedekt was, het uitterste van de punt heel swart, en de anghel gelijk de letter C. oft het middelpunt van de Scorpioen ghekromt: Waarom het waarschijnlijk is dat dit dier dese anghel tot sijn beschermingh teghen andere dieren ghebruikt; Maar op dat de vorm van dit dier te beter verstaan werde, sullen wy alle bysondere deelen van een overdenken; Het hooft was dat van den Adder seer gelijk, het opperdeel van 't hooft omtrent het uitterste was swart, met negen swarte schobben gedekt, maar het overighe met grooter vale schobben een dryhoek gelijk: De lengte van de opspalkingh van de mond was twee vingers: de tong dun, lang, en dobbel, op de wijs van andere slangen; beide zyden van de mond waren met gefaaghde dunne tanden gewapent, maar de voorste, die in de Adders zijn angemerkt, ontbraken Hier uit oordelen wy dat dit dier niet heel vergiftig geweest is: De oogen ten ansien van 't lijf waren groot en gout-verwigh: waarom ik oordeel dat dese Draak van der Sonnen-aart geweest is. Hy had oirgaten op de wijs van de vogels, maar geen oiren; Hoewel in Switserland in 't jaar 99. boven de veerthien hondert, een Draak met heel langhe oiren gevonden is: Daarom meenen wy dat hy tot de wanscheffels van de Slanghen in 't alghemeen moet betrokken werden.

Tab. XII.

*Draco bipes apteros captus in
Agro Bononiensi.*

*Draco alatus Apes
ex Greuino Aldro.*

Figura ex Pareo.

Draco Æthiopicus.

II. HOOFD-STUK.

Van de gevleugelde Draken.

Dat'er gevleugelde Draken zijn beneent *Ammianus*, de ondervindig bewijst het. Datse in Ethiopie zijn is seker. In't land van Pistonie is een twevoetige met schobben, grote tanden en ruige oiren als een Beer, ghesien, welkers vleugels een ellebooglang en breed, met veel senuwen doorwevẽ waren: dat'er by de Ethiopier Sirenẽ zijn, beschrijft *Isidorus Scalliger* heeft'er ook een beschreven van vier voeten lang, en so dik als een mans arm, die kraakbenige vleugels an de zyden hadde neer hangen. Diergelijke is in't landt Santon gedood, tot Konink *Francois* gebracht en in Vrankrijk gesien, gelijk *Brodeus* getuigt. *Kardanus* heeftse ook te Parijs so nauwkeurig gedroogt gesien, datse levend schenen. Sy hadden twee voeten, met kleine vleugels, een slangen hoofd blauwachtigh geverwt, sonder hayren, en waren soo groot als een konijn: men seide datse uit Indie gebracht waren. *Bellonius* schrijft dat hy haar geheele lichamen gebalsemt gesien heeft, en eigentlijk van dat geslagt waren die uit Arabie na Egipten vliegen: Die zijn dik omtrent den buik, tweevoetigh, met vleugels als van vleermuisen, en met een slanghe-start versien. Op dese staat het afbeeldsel 't welk *Gabriel Barba-*

rus an Aldrovandus heeft gemeen gemaakt: en de Ethiopise gedroogde Draak welken hy van *Franfiskus Setensis* gekreghen heeft, indien ghy de vijf uitpuilende knobbelen op den rugh overslaat. De schobben waren groen en swartachtigh, de twee voeten met een nagel gewapant, hy hadt twee oiren en vleughels om te vlieghe. De mond was vol scherpe tanden. Hy had twee neusgaten, en het onderdeel van 't hooft na de oiren was plat. De start was lang en gebogen met geele schobben bedekt. Wy vertonen hier vier afbeeldsels, van welke het eerste uit *Grevinus*, het tweede uit *Pareus* is; de andere twe drukken de Ethiopise uit, den een sonder uitpuilingen op den rugh, den anderen met de selve, van welke wy terstont gewagh gemaakt hebben. Sy worden in Arabie ghevonden, en indien men *Herodotus* geloven magh omtrent de wierook bomen, indien *Plinius* omtrent de Kassie bomen. Van daar vliegen sy in Egipten en worden van den Ibis gegeren. *Sicero* seit datse uit Lijbie vertrekken. Sy leven meest in holen: *Plinius* schrijft datse metten Arend en Oliphant vechten. En dus veel van de Slangen en Draken. Indiener ondertussen iets voorkomt, dat sal oft in den naften druk oft Paralepom, oft in den tweeden druk hier by gevoeght werden indien 't God gelieft. Welken zy alle lof eer, en heerlijkheit tot in alle eeuwigheid A M E N.

Sicero: de Natur: Deor: l. 1. Plin: H. N. l. 8.

B L A T W Y S E R

van de natuurlijke beschryvingh der

S L A N G E N.

A.		Cenchrus oft Geers-slang, naam, beschrijvingh, vergif, genees middel. 21	Iraraba. 28
A	Dder slang oft Vipera, naam. 9	Ceraſtes oft hoorn-slang, naam, beschrijving, plaats, aart, vergif, onderscheidt. 14	K.
	Beschrijving, plaats, voedsel, teeling, af keer, aart, vergif. 11	Cesone. 38	K Obob. 14
	Geneesmiddel, gebruik in spijs. 12	Cobre de cipo. 28	Koningh der Slangen. 25
	Onderscheidt. 13	Cobre de corais. 26	Kaphiati. 23
	Aguasfen. 17	Cobre verde. 28	M.
	Ahuciatli. 15	Cobre veadó. 26	M Aquizkoatl. 20
	Akoatl. 28		Maripet. 32
	Akontia oft Pijl-slangh, naam, beschrijving, plaats, vergif, aart, gebruik, onderscheidt. 22	D.	Mergolen. 29
	Ammodites, naam, beschrijvingh, plaats. 13	D Ipsas, naam, beschrijving, onderscheidt. 19	N.
	Amphisbena, naam, beschrijvingh, plaats. 20	Draken in t' algemeen. 33	N Atrix, naam, beschrijving, enz. 29
	Anguis Angioleta van Napel. 24	Naam beschrijving plaats, voedsel, teelingh. 34	Grote Natrix. 29
	Byzognola van Bononie. 24	Af keer, vergif, gebruik in spijs. 34	Natrix Torquata. 31
	Angius Cerveri oft Cervonis. 24	Draken ongevlengt. 35	P.
	Apochikoatl. 28	Draken ongevlengt met voeten. 37	P Adalika. 31
	Argolise Slangh. 17	Draken gevlengt. 39	Polpoch. 22
	Alpis, naam, beschrijvingh, af keer, aart. 17	Draco Pythius. 26	S.
	Vergif, genees-middel. 18	Dryinus oft Lykslang en Stinklang, naam, beschrijving vergif. 23	S Colopendra van de Zee. 32
B.		E.	Scytale, naam, beschrijvingh, aart, plaats. 20
B	Afiliskus, naam, teelingh. 35	E Lopsen Elaps oft Herte slang, naam, beschrijving vergif 23	Situla. 18
	Vergif, onderscheidt. 36	Excedra van Isidor. 3	Slangen in t' algemeen. 3
	Basiliskus van Afrika. 35	Excedra van Plaut. 37	Naam, beschrijvingh. 3
	Boa oft Koemelker. 31	H.	Plaats. 4
	Podty. 20	H Amorrhous oft Bloedstorter, naam, beschrijvingh, plaats, onderscheidt. 15	Teelingh. 5
	Boicininga. 25	Hokoati van Mexika. 26	Af keer, toeneiging. 6
	Boicinininga. 25	Hyæna van Ælian. 29	Vergif, genees middel, gebruik in de spijs. 7
	Boiquira. 25	Hydra, naam, beschrijvingh, plaats, vergif. 37	Gebruik in de genees-konst, onderscheidt. 8
	Boiguacu. 26	Hydrus, naam, beschrijving, plaats. 29	Slangh van Æskulap. 24
	Bojobi. 28	Voedsel, aart, gebruik. 30	Slangen der Oude. 39
	Boitiapo. 28	Zee-Hydrus. 32	Slangh van Bamba. 36
	Boquatrapa. 33	Hijpnalis. 17	Van Zenega. 37
	Borobi. 28	I.	Tamme Slangh. 28
C.		I Biboboka. 26	Gevleugelde Slangh. 28
C	Æcilia, blinde Slangh. 20	Ibiara van Markgr. 28	Waterslangh. 29
	Naam, beschrijving gebruik. 21		T.
	Caninana. 28		T Angedor vande Portugezen. 25
	Cascavel. 25		Tetrachoatl. 28
	Cega van de Portugezen. 21		Teulakokauhqui. 25
			Teximeni. 22
			Tezauhkoatl. 20
			Tleoa oft Vuurslangh. 28
			Trinhuitli. 28

Vermaning om ieder Plaat op sijn beoorlyke plaats te zetten.

Plaat I	Bladt 10
II	14
III	16
IV	19
V	22
VI	25
VII	25
VIII	29
IX	32
X	38
XI	34
XII	36